Aufheben-Théorie Communiste:
Μια κριτική ανταλλαγή

επιμέλεια-επίμετρο: ***qutopic***

Περιεχόμενα

1 Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Μέρος Ι **4**

Εισαγωγή 5

Η ιστορία της έννοιας και η πολιτική της σημασία 10

Η κληρονομιά του Μαρξ 11

Ο αναθεωρητισμός και η ψευδής αντιπολίτευσή του 13

Ριζοσπαστική Σοσιαλδημοκρατία 18

Η κληρονομιά του Οκτώβρη 23

Η πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους 24

Πάνεκουκ 26

Η Τέταρτη Διεθνής και οι αριστεροί κομμουνιστές: δύο όψεις του αντικειμενιστικού νομίσματος 27

Σημειώσεις 30

2 Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Μέρος ΙΙ **35**

Η ρήξη με την ορθοδοξία 37

Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα 37

(*ii*) *Καταστασιακή Διεθνής* 42

Η επιστροφή των Αντικειμενιστών 47

(*i*) *Mandel και Mattick* 47

(*ii*) *Η Προσέγγιση της Ρύθμισης, RA* 49

Το ρεύμα του εργατισμού/αυτονομίας 51

(*i*) *Η εσφαλμένη αντίθεση σχεδιασμού και καπιταλισμού* 52

(*ii*) *Η κριτική της τεχνολογίας* 53

(*iii*) *Η βασισμένη στην ταξική πάλη θεωρία της κρίσης* 55

Σημειώσεις 58

3 Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Μέρος ΙΙΙ **64**

Εισαγωγή: Η ιστορία μέχρι τώρα 65

Η σύνθεση των *Radical Chains* 68
Ο Ticktin και η μοιραία έλξη του φονταμενταλισμού 69
Οι Radical Chains 71
Συμπερασματικά για τους Radical Chains 80
Αντί Συμπεράσματος 81

4 Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Εισαγωγή 82
Κενά 85
Περιοδολόγηση 87
Οντολογία 88
Συμπέρασμα 93
Σημειώσεις 93

5 Συμβολές: Κομμουνιστική Θεωρία - Πέρα από την Υπεραριστερά 97
Εισαγωγή: το εργατικό κίνημα, ο κομμουνισμός και η υπερ-αριστερά 98
Κομμουνισμός 98
Υπερ-αριστερισμός 102
Théorie Communiste: Υπόβαθρο και Προοπτική 109
Παρακμή: η θεωρία της πτώσης ή η πτώση της θεωρίας (ανακεφαλαίωση) 113
TC : Η θεωρία της παρακμής του *Aufheben*, μια απάντηση 114
Σημειώσεις 124

6 Η απάντηση της *Théorie Communiste* 130
Πρόλογος από το *Aufheben* 131
Η απάντηση της *TC* 131
Δεν θα πρέπει το προλεταριάτο να αναγνωρίσει πρώτα τον εαυτό σαν τάξη πριν αυτοκαταργηθεί; 132
Η θεμελίωση της πιθανότητας μιας δεύτερης φάσης της πραγματικής υπαγωγής στις έννοιες του κεφαλαίου και της πραγματικής υπαγωγής . . 138
Για την αλλοτρίωση 143
Σημειώσεις 159

7 Κομμουνιστική Θεωρία: Πέρα από την Υπερ-αριστερά *Aufheben*: Μια απάντηση στην *TC* 160
Εισαγωγή 161
Mea Culpa; 163
Μια φιλόδοξη θεωρία 164

TC: μια θεωρία της ήττας και της επερχόμενης επανάστασης 168
Αμφισβητώντας την περιοδολόγηση του καπιταλισμού από την *TC* 180
Η κριτική των άρθρων για την Παρακμή 185
Συμπέρασμα 187
Παράρτημα 189
Παροράματα 194

8 Ο Chris Arthur «εναντίον» της *Théorie Communiste* σχετικά με την αποξένωση 195
Σημειώσεις πάνω στο πρώτο γράμμα της *TC* 196
Σημειώσεις πάνω στο δεύτερο γράμμα της *TC* 197
Απόσπασμα από το «*The Contradictions of Capital*» 201

9 Εισαγωγή σε μια «Απάντηση στο *Aufheben*», από ένα πρώην μέλος του 207
Εισαγωγή σε μια εισαγωγή 208
Εισαγωγή σε «Μια απάντηση στο *Aufheben*» 209
Πρώτο Σημείο 210
Δεύτερο Σημείο 211
Τρίτο Σημείο 214
Τέταρτο Σημείο 216
Σημειώσεις 219

Μέρος 1

Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Μέρος Ι

Η αντίληψη ότι ο καπιταλισμός θα πρέπει αναπόφευκτα να καταρρεύσει και, κατά συνέπεια, ότι η ιστορία είναι με το μέρος μας, είναι μια κυρίαρχη ιδέα που διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό την μαρξιστική και επαναστατική σκέψη, ιδιαίτερα αυτή των Τροτσκιστών και των αριστερών κομμουνιστών. Στον απόηχο της κατάρρευσης του Ανατολικού Μπλοκ έχει γίνει πιο επιτακτικό από ποτέ να ασκηθεί κριτική σε αυτές τις έννοιες της καπιταλιστικής πτώσης και παρακμής. Στο πρώτο μέρος της κριτικής μας εξετάζουμε την ανάπτυξη των διαφόρων θεωριών της κατάρρευσης του καπιταλισμού που αναδύθηκαν από την κατάρρευση της Δεύτερης Διεθνούς μέχρι και το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου.

Εισαγωγή

Είμαστε υποκείμενα αντιμέτωπα με την αντικειμενική πραγματικότητα του καπιταλισμού. Ο καπιταλισμός εμφανίζεται σαν ένα κόσμος έξω από το έλεγχο - η άρνηση του ελέγχου πάνω στις ίδιες τις ζωές μας. Είναι όμως και ένας κόσμος σε κρίση. Πώς σχετιζόμαστε με αυτή την κρίση;

Ένας τρόπος κατανόησης που έχει κυριαρχήσει ανάμεσα σε ασκούντες κριτική στον καπιταλισμό είναι ότι η καπιταλιστική κρίση, ιδιαίτερα μια παρατεταμένη και οξύτατη κρίση όπως αυτή στην οποία βρισκόμαστε τώρα, είναι ένδειξη ότι ο καπιταλισμός σαν ένα αντικειμενικό σύστημα καταρρέει. Το νόημα της κατάρρευσης είναι ότι είτε έχει δημιουργήσει την βάση για τον «σοσιαλισμό» και/ή ότι κινείται από τις ίδιες τις αντιφάσεις/αντιθέσεις του σε ένα σημείο κατάρρευσης. Ο καπιταλισμός, λέγεται, είναι ένα παγκόσμιο σύστημα που ωρίμασε τον 19ο αιώνα αλλά τώρα έχει εισέλθει στο στο στάδιο της κατάρρευσής του. Κατά την άποψή μας αυτή η θεωρία της καπιταλιστικής κατάρρευσης ή της παρακμής του καπιταλισμού εμποδίζει το σχέδιο/πρόταγμα της κατάργησης αυτού του συστήματος.

Πιθανόν να μοιάζει ακατάλληλη αυτή η στιγμή για να ασκηθεί μια κριτική της θεωρίας της Παρακμής. Εν όψει μιας διάχυτης απομυθοποίησης/απογοήτευσης σχετικά με το επαναστατικό πρόταγμα και με μιαν απουσία αντεπίθεσης της εργατικής τάξης, υπάρχει ένας κατανοητός πειρασμός να αναζητήσει κανείς καταφύγιο στην ιδέα ότι ο καπιταλισμός σαν ένα αντικειμενικό σύστημα έχει περάσει πια το σημείο ακμής του, ότι ψυχοραγεί και οδεύει αναπόφευκτα προς την κατάρρευση. Αν το υποκειμενικό κίνημα για επαναστατική αλλαγή μοιάζει να λείπει, η οξύτητα της παρούσας παγκόσμιας κρίσης προσφέρεται η ίδια σαν μια ένδειξη ότι οι αντικειμενικές συνθήκες θα επιφέρουν μια αλλαγή στην προοπτική της επανάστασης.

Στην θεωρία της Παρακμής ένας αριθμός ζητημάτων είναι αλληλένδετα - κρίση, αυτόματη κατάρρευση, η περιοδολόγηση του καπιταλισμού σε φάσεις ανόδου και καθόδου, η έννοια της μετάβασης και το οντολογικό ερώτημα της σχέσης υποκειμένου και αντικειμένου. Σε ένα γενικό επίπεδο μπορούμε να πούμε ότι η θεωρία της κατάρρευσης αντιπροσωπεύει έναν τρόπο να δει κανείς τις κρίσεις του καπιταλισμού σαν να εκφράζουν μια συνολικότερη κίνηση προς τα κάτω. Μια περιπλοκή που υπάρχει όταν κοιτά κανείς την θεωρία αυτή είναι

ότι έχει έναν αριθμό διαφορετικών εκδοχών/εκδόσεων. Μεταξύ αυτών που εμφανίζουν τους εαυτούς τους σαν επαναστάτες οι δύο κύριες εκδοχές είναι αυτές του Τροτσκισμού και των αριστερών κομμουνιστών οι οποίες αν και παρόμοιες στην αφετηρία τους διαφέρουν ουσιαστικά στον τρόπο που επηρεάζουν την πολιτική τους.[1] Για κάποιους αριστερούς κομμουνιστές, η πολιτική ανάγεται/περιορίζεται ουσιαστικά στην προπαγάνδιση στις μάζες του μηνύματος της παρακμής του κεφαλαίου, ενώ για πολλούς Τροτσκιστές η θεωρία μένει περισσότερο στο παρασκήνιο διαμορφώνοντας την θεωρία τους για την κρίση και την οργάνωση, αν όχι και την ανατρεπτική δουλειά τους.

Ουσιαστικά η θεωρία υποδηλώνει ότι ο καπιταλισμός σαν σύστημα αναδύθηκε, αναπτύχθηκε στην ωριμότητα και τώρα έχει εισέλθει στην φάση της παρακμής. Οι κρίσεις του καπιταλισμού θεωρούνται σαν ένδειξη μιας πιο βαριάς υποκείμενης συνθήκης - της ασθένειας του καπιταλιστικού συστήματος. Η καπιταλιστική ανάπτυξη επιφέρει μια σταθερά αυξανόμενη κοινωνικοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων και σε ένα συγκεκριμένο σημείο λέγεται ότι οι καπιταλιστικές δυνάμεις παραγωγής έχουν περάσει σε μια σύγκρουση με τις παραγωγικές σχέσεις. Η ιδέα της παρακμής του καπιταλισμού είναι προσδεμένη με μια θεωρία που πιστεύει στην προτεραιότητα/πρωτοκαθεδρία των παραγωγικών δυνάμεων. Αυτό που βλέπει σαν κινητήρια δύναμη της ιστορίας είναι η αντίθεσή τους με τις σχέσεις παραγωγής. Είναι χαρακτηριστικά μια μαρξιστική θεωρία που αντλεί την κατανόησή της για τις βασικές μαρξιστικές θέσεις από την *Εισαγωγή* στην Συνεισφορά σε Μια κριτική της Πολιτικής Οικονομίας[2]

Για τις περισσότερες εκδοχές της θεωρίας η αλλαγή από τον ώριμο στον παρακμάζοντα καπιταλισμό συνέβη το διάστημα κοντά στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η παρούσα μορφή του καπιταλισμού χαρακτηρίζεται από χαρακτηριστικά πτώσης ή αποσύνθεσης/φθοράς/decay. Χαρακτηριστικά που ταυτίζονται με την μετάβαση απότ το καπιταλισμό της «ελεύθερης αγοράς» [*laissez-faire*] στον μονοπωλιακό καπιταλισμό, την κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού/finance κεφαλαίου, την αύξηση του κρατικού σχεδιασμού, την πολεμική παραγωγή και τον ιμπεριαλισμό. Ο μονοπωλιακός καπιταλισμός είναι ενδεικτικός της ανάπτυξης των μονοπωλίων, των καρτέλ (συμπράξεων των μονοπωλίων) και της συγκέντρωσης του κεφαλαίου που τώρα έχει φτάσει στο σημείο γιγαντιαίων πολυεθνικών που διαθέτουν πλούτο μεγαλύτερο από αυτόν μικρών χωρών. Την ίδια στιγμή στο φαινόμενο του χ/π κεφαλαίου, μεγάλα ποσά κεφαλαίου μοιάζουν να μην συνδέονται με συγκεκριμένες εργασιακές διαδικασίες και να κινούνται εδώ κι εκεί προς αναζήτηση βραχυπρόθεσμων κερδών. Με την μεγέθυνση του κρατικού σχεδιασμού, το κράτος διαπλέκεται με τα μονοπώλια με διάφορους τρόπους όπως μέσω εθνικοποιήσεων και των αμυντικών δαπανών - αυτό είναι το κεφάλαιο που οργανώνεται. Αυτός ο σχεδιασμός είναι το κράτος που προσπαθεί να ρυθμίσει τη λειτουργία του καπιταλισμού σύμφωνα με τα συμφέροντα των μεγάλων εταιριών/μονοπωλίων. Η κρατικοποίηση θεωρείται ως ενδεικτική της παρακμής γιατί δείχνει την αντικειμενική κοινωνικοποίηση της οικονομίας που «γρυλίζει»/snarling στον ρυθμό της καπιταλιστικής ιδιοποίησης· θεωρείται ως ο καπιταλισμός στην εποχή της παρακμής του καθώς προσπαθεί απεγνωσμένα να συντηρήσει τον εαυτό του μέσα από σοσιαλιστικές μεθόδους. Οι κρατικές

δαπάνες και ο κρατικός παρεμβατισμός θεωρούνται ως μια καταδικασμένη προσπάθεια να αποφευχθούν οι κρίσεις (αποσόβησης των κρίσεων) που απειλούν σταθερά το σύστημα. Η παραγωγή πολέμων είναι μια ιδιαίτερα καταστροφική μορφή κρατικής δαπάνης όπου μεγάλα τμήματα της οικονομίας καταλαμβάνονται από ουσιαστικά μη παραγωγικές δαπάνες. Αυτό συνδέεται στενά με τον ιμπεριαλισμό ο οποίος θεωρείται ως το χαρακτηριστικό του καπιταλισμού στην εποχή της παρακμής του. Διατυπώνεται η άποψη ότι αυτή η «εποχή» εγκαινιάζεται ουσιαστικά με την διαίρεση του κόσμου μεταξύ των υπερδυνάμεων οι οποίες έχουν έκτοτε πολεμήσει δύο παγκόσμιους πολέμους για την αναδιανομή της παγκόσμιας αγοράς. Οι πόλεμοι και η απειλή του πολέμου θεωρούνται σαν μια ένδειξη ότι ο μόνος τρόπος για να εξακολουθεί να υπάρχει ο καπιταλισμός είναι μέσω της καταστροφής, υποδηλώνεται η άποψη ότι ο καπιταλισμός αν δεν μπορεί να σώσει τον εαυτό του με άλλες μεθόδους θα μας βυθίσει στον πόλεμο.

Στους σημερινούς, δυσάρεστους για την επαναστατική πολιτική, καιρούς μπορεί λοιπόν να μοιάζει επιθυμητό να αναζητήσσουμε υποστήριξη για μια επαναστατική θέση σε μια θεωρία που προσφέρει μιαν ανάλυση της αντικειμενικής εξέλιξης της ιστορίας που να δείχνει ότι ο καπιταλισμός είναι «στην έξοδο». Από την άλλη πλευρά μερικές εξελίξεις που ασκούν πίεση στις επαναστατικές θέσεις, κάνοντας έτσι ελκυστική μια θεωρία της παρακμής, υπονομεύουν μερικές από τις προϋποθέσεις τουλάχιστον μερικών εκδοχών της θεωρίας αυτής. Η κρίση της σοσιαλδημοκρατίας και η πραγματική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης παρουσιάστηκαν σαν ο θρίαμβος του καπιταλισμού και το τέλος της ιστορίας. Τόσο στη Δύση όσο και στην Ανατολή ήταν δυνατόν να δείχνει κανείς προς ένα ασταμάτητο/αδυσώπητο προχώρημα των σοσιαλιστικών μορφών σαν μια προφανή μαρτυρία ότι η κίνηση της ιστορίας είναι η πρόοδος προς τον σοσιαλισμό ή τον κομμουνισμό. Η ιδέα ότι ο σοσιαλισμός αντιπροσωπεύει την πρόοδο ενισχυόταν από την ιδέα ότι ο καπιταλισμός είχε μπει σε μια φάση παρακμής ή πτώσης. Υποστηριζόταν ότι η κοινωνικοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων ήταν σε οξεία αντίφαση με την ατομική οικειοποίηση/ιδιοποίηση. Τώρα με την κίνηση προς την ιδιωτικοποίηση των εθνικοποιημένων πόρων στη Δύση και την ιδιωτικοποίηση της ίδιας της άρχουσας τάξης στην Ανατολή, η ιδέα της αναπόφευκτης κίνησης προς τον σοσιαλισμό - μια ιδέα που ήταν τόσο κυρίαρχη στην αριστερά τα τελευταία 100 χρόνια - βρίσκεται υπονομευμένη και η ιδέα ότι η ιστορία «είναι με το μέρος μας» δεν μοιάζει πια εύλογη. Με την αποτυχία αυτού που έμοιαζε σαν «πραγματικά υπαρκτός σοσιαλισμός» και την υπαναχώρηση των σοσιαλδημοκρατικών μορφών, η ταύτιση του σοσιαλισμού με την πρόοδο και την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας τίθεται υπό αμφισβήτηση. Φαίνεται σαν αυτό που κλονίστηκε να μην είναι ο καπιταλισμός αλλά η ίδια η ιστορία.

Η εγκατάλειψη της ιδέας ότι η ιστορική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων είναι πρόοδος προς τον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό είχε σαν αποτέλεσμα τρία βασικά ρεύματα σκέψης:

1. την εγκατάλειψη του σχεδίου της κατάργησης του καπιταλισμού και μια επιστροφή στην μεταρρύθμιση του υπάρχοντος συστήματος από τους «νέους ρεαλιστές», τους «σοσιαλιστές της αγοράς» κ.λπ.

2. Την μεταμοντέρνα απόρριψη της έννοιας μιας αναπτυσσόμενης ολότητας και την άρνηση οποιουδήποτε νοήματος της ιστορίας που έχει σαν αποτέλεσμα την «εξύμνηση» αυτού που υπάρχει,
3. την διατήρηση μιας αντικαπιταλιστικής προοπτικής αλλά με την ταυτοποίηση του προβλήματος με τον «πολιτισμό» και την «πρόοδο», αυτός ο ρομαντισμός εμπεριέχει την απόφαση ότι η ιδέα την ιστορικής κίνησης ήταν λανθασμένη και αυτό που πραγματικά θέλουμε είναι να πάμε πίσω.

Φυσικά αυτές οι κατευθύνσεις δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενες: η μεταμοντέρνα πρακτική, στον βαθμό που υπάρχει, είναι ρεφορμιστική ενώ η τάση της αντι-προόδου έχει ρίζες στην μεταμοντέρνα επίθεση στην ιστορία. Μπροστά στην ένδεια αυτών των εμφανών εναλλακτικών είναι κατανοητό ότι αρκετοί επαναστάτες θα επιθυμούσαν να επαναεπιβεβαιώσουν μια θεωρία της πτώσης ή της παρακμής - υποστηρίζεται ότι ο κομμουνισμός ή ο σοσιαλισμός είναι ακόμα τα αναγκαία επόμενα στάδια της ανθρώπινης εξέλιξης, ότι η εξελικτική πορεία μπορεί να υπέστη ένα πισωγύρισμα αλλά μπορούμε να δούμε ακόμα μέσα στην κρίση την κατάρρευση του καπιταλισμού. Όταν είμαστε αντιμέτωποι με μη ικανοποιητικές τάσεις στη θεωρία, δεν είναι η επαναβεβαίωση των βασικών η μόνη δυνατή εναλλακτική, μάλλον μπορούμε και θα πρέπει να επανεξετάσουμε αυτά τα βασικά με κριτικό τρόπο.

Μπορούμε να δούμε την θεωρία της παρακμής να αντιπροσωπεύεται από δύο βασικές τάσεις (της αριστεράς;) - τον Τροτσκισμό και τους αριστερούς-κομμουνιστές. Για τους «σκληροπυρηνικούς» αριστερούς κομμουνιστές, η θεωρία της παρακμής είναι στο προσκήνιο των αναλύσεών τους. Οτιδήποτε συμβαίνει ερμηνεύεται σαν ένδειξη ότι η παρακμή εντείνεται/ενισχύεται. Παράδειγμα αυτής της στάσης είναι η προσέγγιση ομάδων όπως το *Διεθνές Κομμουνιστικό Ρεύμα* (*International Communist Current, ICC*) για τους οποίους η καπιταλιστική κρίση έχει γίνει πια χρονίζουσα, «όλες οι μεγάλες στιγμές της προλεταριακής πάλης έχουν προκληθεί από καπιταλιστικές κρίσεις» (σελ. 1). Η κρίση αναγκάζει το προλεταριάτο να δράσει και να γίνει προσβάσιμο στην «παρέμβαση των επαναστατών». Το καθήκον των επαναστατών είναι να διαδώσουν την ιδέα της παρακμής του καπιταλισμού και των καθηκόντων που βάζει στην ιστορική ατζέντα. «Η παρέμβαση των επαναστατών μέσα στην τάξη τους πρέπει πρώτα και κύρια να δείξει πώς αυτή η κατάρρευση της καπιταλιστικής οικονομίας καταδεικνύει περισσότερο από ποτέ την ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ της παγκόσμιας Κομμουνιστικής επανάστασης, δημιουργώντας την ίδια στιγμή την δυνατότητα πραγματοποίησής της»(σελ. 3).[3] Το μοντέλο είναι αυτό της αντικειμενικής πραγματικότητας της παρακμής του καπιταλισμού, που προκύπτει από την ίδια τη δυναμική του, που καθιστά την παγκόσμια κομμουνιστική επανάσταση αναγκαία και εφικτή, με την δουλειά των επαναστατών να είναι να φέρουν αυτή την ανάλυση στην τάξη που θα είναι αντικειμενικά προδιατεθιμένη να λάβει το μήνυμα, εξαιτίας της βίωσης της κρίσης. Προς το παρόν, πού τέτοια τύχη! Παρόλα αυτά, για τους υπέρμαχους της θεωρίας η παρακμή δεν μπορεί παρά να επιδεινωθεί· ο καιρός μας θα έρθει.

Για τους Τροτσκιστές η θεωρία είναι προβάλλεται λιγότερο αλλά εξακολουθεί να διαμορφώνει τις αναλύσεις και την πρακτική τους. Σε σύγκριση με την «καθαρή» επανάληψη της

αιώνιας γραμμής παρακμής των αριστερών-κομμουνιστών υποστηρικτών της θεωρίας, οι τροτσκιστές φαίνονται θετικά επίκαιροι στο να ακολουθούν την «πολιτική μόδα», αλλά πίσω από αυτό υπάρχει μια ανάλογη θέση. Παρά την διάθεσή τους να στρατολογούν μέλη συνδεόμενοι με οποιονδήποτε αγώνα, τα τροτσκιστικά κόμματα έχουν την ίδιο αντικειμενιστικό μοντέλο για το τι είναι ο καπιταλισμός και γιατί θα καταρρεύσει. Μαζεύουν μέλη τώρα και περιμένουν τον «κατακλυσμό» όταν, εξαιτίας της κατάρρευσης του καπιταλισμού, θα έχουν την ευκαιρία να αναπτυχθούν και να καταλάβουν την κρατική εξουσία. Η θέση του ορθόδοξου Τροτσκισμού εκφράζεται στην θεμελιώδη διακήρυξη της Τέταρτης Διεθνούς στην οποία ο Τρότσκυ γράφει:

> Η οικονομική προϋπόθεση για την προλεταριακή επανάσταση έχει γενικά φτάσει ήδη στο ψηλότερο σημείο ευόδωσης που μπορεί να επιτευχθεί μέσα στον καπιταλισμό. Οι παραγωγικές δυνάμεις της ανθρωπότητας έχουν τελματώσει...(σελ. 8). Οι αντικειμενικές προϋποθέσεις για την προλεταριακή επανάσταση δεν έχουν απλά «ωριμάσει»· με μια έννοια έχουν αρχίσει να σαπίζουν. Χωρίς μια σοσιαλιστική επανάσταση, στην επικείμενη ιστορικη περίοδο, μια καταστροφή απειλεί το σύνολο της ανθρωπότητας. Τώρα είναι η σειρά του προλεταριάτου, δηλ. κυρίως της επαναστατικής του πρωτοπορίας. Η ιστορική κρίση της ανθρωπότητας έχει αναχθεί σε κρίση της επαναστατικής ηγεσίας (σελ. 9).[4]

Μια σημαντική διαφορά των δυο θεωριών είναι ότι η τροτσκιστική εκδοχή ταύτισε ιστορικά την πρώην Σοβιετική Ένωση με ένα (πολιτικά εκφυλισμένο) κομμάτι της οικονομικά προοδευτικής κίνησης της ιστορίας ενώ για τους αριστερούς κομμουνιστές πρόκειται για ένα παράδειγμα της παρακμής της περιόδου. Έτσι η τροτσκιστική εκδοχή της θεωρίας της παρακμής, που έτεινε να βλέπει την Σοβιετική Ένωση σαν προοδευτική και απόδειξη του μεταβατικού χαρακτήρα της εποχής, αντιμετωπίζει μεγαλύτερα προβλήματα από κατάρρευση της σε σχέση με αυτή των αριστερών-κομμουνιστών για τους οποίους επρόκειτο απλά για κρατικό καπιταλισμό και η μοίρα της ήταν απλά «σιτάρι»/grist στον μύλο της έννοιας της μόνιμης κρίσης του καπιταλισμού. Παρά την αντιπάθειά τους για άλλα κομμάτια του προγράμματος της «αριστερής πτέρυγας του κεφαλαίου», οι αριστεροί κομμουνιστές βρίσκονται να συμφωνούν με τις γενικές διατυπώσεις των Τροτσκιστών σχετικά με την παρακμή του κεφαλαίου. Μάλιστα η ICC φτάνουν να πιστεύουν ότι οι ανεπάρκειες της τροτσκιστικής θεωρίας απορρέουν από το γεγονός ότι δεν διαθέτουν μια κανονική σύλληψη της παρακμής. Οι υποκείμενες ομοιότητες στις θεωρίες μπορούν να ταυτοποιηθούν από μια παρουσίαση/απολογισμό της ιστορίας τους. Τόσο οι Τροτσκιστές όσο και οι αριστεροί κομμουνιστές διεκδικούν τον μανδύα της κληρονομιάς του εργατικού κινήματος. Και οι μεν και οι δε ανιχνεύουν την κληρονομιά τους μέσα από την Δεύτερη Διεθνή η διαφωνία τους έγκειται στο κατά πόσον η κλασσική μαρξιστική παράδοση μετά από το 1917 ή κάποια αντίστοιχη περίοδο συνεχίζεται με τον Λένιν και τον Τρότσκυ ή τον Πάνεκουκ και τον Μπορντρίγκα. Αν θέλουμε λοιπόν να καταλάβουμε και να αποτιμήσουμε την θεωρία της παρακμής του καπιταλισμού, πρέπει να ανιχνεύσουμε την ιστορία της πίσω στον μαρξισμό της Δεύτερης Διεθνούς.

Η ιστορία της έννοιας και η πολιτική της σημασία

Η θεωρία της παρακμής του καπιταλισμού αναδεικνύεται έντονα πρώτη φορά με την Δεύτερη Διεθνή. Το Πρόγραμμα της Ερφούρτης[α] που υποστηρίζεται από τον Ένγκελς θεμελίωσε την θεωρία της παρακμής και της κατάρρευσης του καπιταλισμού σαν κεντρική στο πρόγραμμα του κόμματος:

> Η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής έχει αλλάξει...Από κινητήρια δύναμη προόδου έχει γίνει αιτία κοινωνικής υποβάθμισης και χρεωκοπίας. Η πτώση της είναι βέβαιη. Το μόνο ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι: θα επιτραπεί στο σύστημα της ατομικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής να τραβήξει μαζί του στην άβυσσο και την κοινωνία; Ή η κοινωνία θα αποτινάξει αυτό το βάρος και στη συνέχεια, δυνατή και ελεύθερη, θα ξαναπάρει τον δρόμο της προόδου, που το μονοπάτι της εξέλιξης διαγράφει γι' αυτήν (σελ. 87); Οι παραγωγικές δυνάμεις που έχουν γεννηθεί στην καπιταλιστική κοινωνία έχουν καταστεί ασυμφιλίωτες με το ίδιο το σύστημα ιδιοκτησίας πάνω στο οποίο η κοινωνία αυτή έχει οικοδομηθεί. Η προσπάθεια να διατηρθεί αυτό το σύστημα ιδιοκτησίας καθιστά αδύνατη κάθε περαιτέρω κοινωνική ανάπτυξη, καταδικάζει την κοινωνία σε τέλμα και αποσύνθεση (σελ. 88). Το καπιταλιστικό κοινωνικό σύστημα έχει ολοκληρώσει την πορεία του· η διάλυσή του είναι τώρα πια απλά ζήτημα χρόνου. Ακαταμάχητες οικονομικές δυνάμεις οδηγούν με την βεβαιότητα καταδίκης στο ναυάγιο της καπιταλιστικής παραγωγής. Η οικοδόμηση μιας καινούριας κοινωνικής τάξης αντί της υπάρχουσας δεν είναι πια κάτι απλά επιθυμητό· έχει γίνει κάτι το αναπόφευκτο (σελ. 117). Όπως έχουν σήμερα τα πράγματα ο καπιταλιστικός πολιτισμός δεν μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει· θα πρέπει ή να κινηθούμε προς τα μπρος στον σοσιαλισμό ή [να πέσουμε] στην βαρβαρότητα (σελ. 118). Η ιστορία του ανθρώπινου είδους δεν καθορίζεται από ιδέες αλλά από μια οικονομική ανάπτυξη που προχωρά χωρίς αντίσταση, υπακούοντας συγκεκριμένους υποκείμενους νόμους και όχι στις επιθυμίες ή τα καπρίτσια κανενός (σελ. 119).[5]

Εκτός από αυτή την εμμονή στην αναπόφευκτη κατάρρευση του καπιταλισμού εξαιτίας των εσωτερικών αντιθέσεών του, το Πρόγραμμα της Ερφούρτης περιείχε επίσης κατ' εξοχήν ρεφορμιστικούς/μεταρρυθμιστικούς στόχους και τακτικές οι οποίες και κυριάρχησαν στην Δεύτερη Διεθνή της οποίας η πρακτική συνίστατο στην οικοδόμηση ενός συνόλου κοινωνικών θεσμών και στην δουλειά μέσα από το κοινοβούλιο. Στο πρόγραμμα αυτό βλέπουμε το σταθερά επαναλαμβανόμενα θέματα της θεωρίας της παρακμής: την ταύτιση του επαναστατικού σχεδίου με την εξελικτική πρόοδο της κοινωνίας· την απόδοση της πρωτοκαθεδρίας στους οικονομικούς νόμους της ανάπτυξης του κεφαλαίου· και την αναγωγή της επαναστατικής πολιτικής δραστηριότητας σε μιαν αντίδραση σε αυτή την αναπόφευκτη κίνηση. Αν και επέμεινε στην αναγκαιότητα της πολιτικής δραστηριότητας, αυτή μοιάζει

[α] Αναφορά

να είναι στην υπηρεσία μιας αντικειμενικής εξέλιξης. Ο σοσιαλισμός δεν θεωρείται ως ελεύθερη δημιουργία του προλεταριάτου αλλά σαν το φυσικό αποτέλεσμα των οικονομικών εξελίξεων των οποίων το προλεταριάτο καθίσταται κληρονόμος/συνεχιστής. Είναι αυτή η αντίληψη την οποία μοιράζονται εκείνοι που παρουσιάζονται σαν κληρονόμοθ της «κλασσικής μαρξιστικής παράδοσης» και συνεπώς της Δεύτερης Διεθνούς, που θα πρέπει να αποτινάξουμε [από την οποία πρέπει να απαλλαγούμε]. Το Πρόγραμμα της Ερφούρτης δεν είναι απλά ένας συμβιβασμός ανάμεσα στην «επαναστατική» θέση ότι ο καπιταλισμός πλησιάζει στο τέλος του και στα ρεφορμιστικά κατάλοιπα: αυτό το «επαναστατικό» κομμάτι είχε ήδη μετατρέψει την επαναστατική αντίληψη της πτώσης του καπιταλισμού σε μια μηχανιστική, οικονομικίστικη και μοιρολατρική αντίληψη.

Η κληρονομιά του Μαρξ

Υιοθετώντας μια θεωρία της καπιταλιστικής κατάρρευσης, η Δεύτερη Διεθνής ταύτισε τον εαυτό της ως την «μαρξιστική» πτέρυγα του εργατικού κινήματος. Πραγματικά, για τα περισσότερα μέλη της Δεύτερης Διεθνούς όπως και για τα περισσότερα μέλη των λενινιστικών κομμάτων σήμερα, το Κεφάλαιο του Μαρξ ήταν το μεγάλο μη-αναγνωσμένο έργο που απεδείκνυε την κατάρρευση του καπιταλισμού και το αναπόφευκτο του σοσιαλισμού. Η ουσία του σχίσματος στην Πρώτη Διεθνή καλύπτεται από τα νέφη της οξεία προσωπική αντιπαλότητα/acrimony ανάμεσα στον Μαρξ και τον Μπακούνιν. Ακολουθώντας τον Ντεμπόρ, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ότι τόσο ο Μαρξ και ο Μπακούνιν τότε, όσο και οι αναρχικές και μαρξιστικές θέσεις έκτοτε, αντιπροσωπεύουν διαφορετικά ισχυρά και αδύνατα σημεία στην σκέψη του ιστορικού εργατικού κινήματος. Από την οργανωτική σκοπιά, ενώ ο Μαρξ απέτυχε να αναγνωρίσει τους κινδύνους από την χρήση του κράτους, η ελιτίστικη αντίληψη του Μπακούνιν ότι μια εκατοστή επαναστατών μπορεί να κινήσει τα νήματα μιας ευρωπαϊκής επανάστασης ήταν επίσης αυταρχική/ιεραρχική/authoritarian. Ενώ οι μαρξιστές έχουν αναπτύξει μια θεωρία για την κατανόηση των αλλαγών στον καπιταλισμό αποτυγχάνοντας όμως πολλές φορές να «γειώσουν» αυτή τη θεωρία στην επαναστατική πρακτική, οι αναρχικοί έχουν διατηρήσει την αλήθεια της ανάγκης της επαναστατικής πρακτικής αλλά δεν έχουν ανταποκριθεί στις ιστορικές αλλαγές του καπιταλισμού ώστε να μπορούν να βρουν τρόπους για την ικανοποίηση αυτής της ανάγκης. Αν και το στοιχείο αλήθειας στην σκέψη του αναρχισμού πρει πάντα να είναι παρόν στην κριτική μας, αν θέλουμε να αναπτύξουμε την θεωρία θα πρέπει να εξετάσουμε και την μαρξιστική τάση στο κίνημα αυτό.[6]

Το ερώτημα που ανακύπτει τότε είναι κατά πόσον η Δεύτερη Διεθνής υιοθέτηση το έγκυρο/με αξία σημείο από την πλευρά του Μαρξ. Εκτός από τις προσωπικές διαφορές το ρήγμα στην Πρώτη Διεθνή ανάμεσα στον Μαρξ και τον Μπακούνιν αντανακλούσε μια σοβαρή διαίρεση όσον αφορά τον τρόπο συσχέτισης με τον καπιταλισμό. Η κριτική της πολιτικής οικονομίας από τον Μαρξ ήταν μια κίνηση μακριά από μια ηθική ή ουτοπική κριτική του καπιταλισμού. Σηματοδοτούσε μιαν απόρριψη της απλοϊκής άποψης ότι ο

καπιταλισμός είναι κακός και πρέπει να τον ανατρέψουμε υπέρ της ανάγκης κατανόησης της εξέλιξης του καπιταλισμού ώστε να διαμορφωθεί η πρακτική της ανατροπής του. Η αντίδραση του Μαρξ και του Μπακούνιν απέναντι στην παρισινή Κομμούνα το δείχνουν αυτό. Ο Μπακούνιν επικρότησε την δράση της Κομμούνας και προσπάθησε να οργανώσει την «εκατοντάδα» των επαναστατών του για την επικείμενη επανάσταση· ο Μαρξ, αν και αναγνώρισε ότι οι κομμουνάροι είχαν βρει τις μορφές μέσα από τις οποίες ο καπιταλισμός θα μπορούσε να αναιρεθεί/καταργηθεί, σκεπτόταν ότι η ήττας της Κομμούνας κατέδειξε τις αδυναμίες του προλεταριάτου σε εκείνη τη δεδομένη στιγμή/συγκυρία. Αυτό που έκανε η κριτική του Μαρξ στην πολιτική οικονομία ήταν να δώσει μια θεωρία της καπιταλιστικής εξέλιξης στην οποία αναγνωριζόταν ότι ο καπιταλισμός είναι ένα μεταβατικό σύστημα ταξικής κυριαρχίας που είχε αναδυθεί από μια προηγούμενη ταξική κοινωνία αλλά που είχε μια δυναμική που ξεπερνούσε οποιοδήποτε προηγούμενο σύστημα.

Το Πρόγραμμα της Ερφούρτης και η πρακτική της Δεύτερης Διεθνούς αντιπροσώπευαν μια συγκεκριμένη ερμηνεία των ενοράσεων της κριτικής του Μαρξ. Η θεωρία της παρακμής του καπιταλισμού είναι μια ερμηνεία του νοήματος της διόρασης του Μαρξ για την μεταβατικότητα του καπιταλιστικού συστήματος, μια ερμηνεία που μετατρέπει την έννοια μιας συγκεκριμένης δυναμικής της εξέλιξης σε μια μηχανιστική και ντετερμινιστική θεωρία της αναπόφευκτης κατάρρευσης. Αν πιστεύουμε ότι υπάρχει κάτι που έχει αξία στο έργο του Μαρξ, μια αξία που οι περισσότεροι μαρξιστές έχουν χάσει, ποιο είναι αυτό; Ο Μαρξ ανέλυσε τον τρόπο που σύστημα της ταξικής κυριαρχίας και η πάλη των τάξεων λειτουργούν μέσα από το εμπόρευμα, την μισθωτή εργασία κ.λπ. Ο καπιταλισμός είναι ουσιαστικά η κίνηση της αποξενωμένης εργασίας, της μορφής-της-αξίας.[α] Αυτό όμως σημαίνει ότι η «αντικειμενικότητα» του καπιταλισμού σαν της κίνησης της αποξενωμένης εργασίας είναι πάντα ανοιχτή σε ρήξεις ή μεταβολές από την υποκειμενιστική πλευρά. Μια ειρωνεία του σχίσματος στην Πρώτη Διεθνή είναι το γεγονός ότι ο Μπακούνιν θεώρησε ότι η οικονομική θεωρία του Μαρξ ήταν ορθή. Δεν αναγνώρισε ότι η συνεισφορά του Μαρξ δεν ήταν μια οικονομική θεωρία αλλά μια **κριτική της οικονομίας και συνεπώς επίσης μια κριτική του διαχωρισμού της πολιτικής από την οικονομία**[β,7]. Όπως θα δούμε, η Δεύτερη Διεθνής έκανε, στην υιοθέτηση της «οικονομικής θεωρίας» του Μαρξ, το ίδιο λάθος, εκλαμβάνοντας την κριτική της πολιτικής οικονομίας που προσφέρθηκε στους επαναστάτες σαν οικονομική θεωρία μάλλον παρά σαν μια κριτική τξς κοινωνικής μορφής της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Πίσω από την θεωρία της κατάρρευσς κρύβεται μια αντίληψη του τι είναι ο σοσιαλισμός: η λύση στην «καπιταλιστική αναρχία της αγοράς», η απελευθέρωση των παραγωγικών δυνάμεων από τις δεσμευτικές/περιορίζουσες σχεις της ατομικής καπιταλιστικής ιδιοποίησης. Ο καπιταλισμός θεωρείται σαν μια «παράλογη» οικονομία και ο σοσιαλισμός ως ισοδύναμος μιας πλήρως σχεδιασμένης οικονομίας. Οι θεωρητικοί της εξέλιξης (του καπιταλισμού) ήταν πεπεισμένοι ότι η εξέλιξη ήταν με το μέρος τους, εστιάζοντας στις ιδέες του Μαρξ ότι

[α] Θεμελιώδης όρος της μαρξικής θεωρίας-ανάλυσης: *value-form*.

[β] Έμφαση δική μας. Βασική θέση του *Aufheben*, χρήζει, όπως και η άλλη κεντρική θέση για την *αποξένωση της εργασίας*, εκτενούς ανάλυσης.

το σύσημα των ανωνύμων εταιριών/μετοχών[α] «είναι μια ακύρωση του καπιταλιστικού ατομικού συστήματος στην βάση του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος».[8] Σκέφτονταν ότι η περαιτέρω κοινωνικοποίηση της παραγωγής όπως μαρτυρούσαν η επέκταση της πίστης και των ανωνύμων εταιριών σε τραστ και μονοπώλια ήταν η βάση για τον σοσιαλισμό. Μια κάποια απροσδιόριστη μέρα θα συνέβαινε μια επανάσταση και οι καπιταλιστές θα έχανα τον αδύναμο έλεγχό τους πάνω στις κοινωνικοποιημένες παραγωγικές δυνάμεις οι οποίες θα έπεφταν έτσι στα χέρια των εργατών που θα μπορούσαν να συνεχίσουν την ιστορική τους εξέλιξη.

Αυτός είναι ένας αισιόδοξος τρόπος ανάγνωσης των γραμμών της καπιταλιστικής ανάπτυξης, που ο φορέας του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού αποδίδει στην ροπή/πορεία του κεφαλαίου προς την συγκεντροποίηση και τον συντονισμό. Το να βασίσει κανείς την θεωρία του για τον μετασχηματισμό του καπιταλισμού σε σοσιαλισμό σε αποσπάσματα όπως το παραπάνω εδράζεται στην πεποίθηση ότι το *Κεφάλαιο* Τόμοι I-III παρέχει μια πλήρη, συστηματική και επιστημονική ανάλυση του καπιταλισμού και της μοίρας του. Σημαίνει το να βλέπει κανείς το *Κεφάλαιο* σαν ένα πλήρες έργο ενώ δεν είναι.[9] Ο Ένγκελς προετοίμασε του τόμους I και II για έκδοση, στους οποίους, όπως και στον Τόμο I, αν και υπάρχουν νύξεις/υπαινιγμοί για την θνητότητα του καπιταλισμού, δεν υπάρχει μια ολοκληρωμένη θεωρία για την παρακμή και την κατάρρευση του. Ο ίδιος ο Ένγκελς μπήκε συχνά στον πειρασμό μιας τέτοιας θεωρίας εξαιτίας της παρατεταμένης κρίσης των δεκαετιών του 1870 και 1880, αλλά τελικά δεν κατέληξε ποτέ σε μια τέτοια. Ήταν αυτή η κρίση και η υποθετική θέση του Ένγκελς σχετικά με αυτήν που ενθάρρυναν τον Κάουτσκυ να καταστήσει την κατάρρευση του καπιταλισμού κεντρική στο πρόγραμμα της Ερφούρτης και ήταν η διαδοχή της ύφεσης αυτής από μια παρατεταμένη άνθιση, μετά το 1890, που πυροδότησε στη συνέχεια την αναθεωρητική διαμάχη.

Ο αναθεωρητισμός και η ψευδής αντιπολίτευσή του

Ο κύριος υποστηρικτής του αναθεωρητισμού ήταν ο Μπερνστάιν, και ο κύριος αντίπαλός του αρχικά ο Κάουτσκυ αλλά στη συνέχεια, και αυτό είναι πιο ενδιαφέρον, η Λούξεμπουργκ. Σε ένα επίπεδο, ο Μπερνστάιν επιχειρηματολογούσε ότι το κόμαμ θα έπρεπε να εναρμονίσει την θεωρία του με την τακτική του και έτσι να αγκαλιάσει ολόψυχα τον ρεφορμισμό. Όμως το κέντρο του επιχειρήματός του και της διαμάχης για τον αναθεωρητισμό ήταν η επιμονή του ότι η αντίληψη της οικονομικής παρακμής και της κατάρρευσης, που περιλαμβανόταν στο Πρόγραμμα της Ερφούρτης, είχε αποδειχθεί λανθασμένη με το τέλος της μακράς ύφεσης και ότι οι αλλαγές στον καπιταλισμό - πχ. η ανάπτυξη των καρτέλ, του παγκόσμιου εμπορίου και του πιστωτικού συστήματος - έδειξαν ότι είχε την ικανότητα να επιλύει/αντιμετωπίζει/resolve την τάση του προς την κρίση. Ο Μπερνστάιν επιχειρηματολογούσε ότι η κληρονομιά του Μαρξ ήταν διπλή: από την μια μια «καθαρή επιστήμη του Μαρξιστικού σοσιαλισμού», από την άλλη μια «εφαρμοσμένη πτυχή» που εμπεριείχε την δέσμευσή του

[α] Στα αγγλικά *joint stock system*.

στην επανάσταση. Η ιδέα της παρακμής και της κατάρρευσης και η επαναστατική θέση που αυτή συνεπαγόταν ήταν, υποστήριζε ο Μπερνστάιν, επιστημονικά λάθος και θα έπρεπε, όπως και το διαλεκτικό στοιχείο στον Μαρξ από το οποίο απέρρεε, να απαλοιφθούν. Στην «ένθερμη» αντεπιχειρηματολογία τους, ο Μπερνστάιν και ο Κάουτσκυ ενεπλάκησαν σε μια μάχη «στατιστικών στοιχείων» σχετικά με την ορθότητα της θεωρίας της κατάρρευσης.[10]

Το σημαντικό σημείο σχετικά με την διαμάχη για τον αναθεωρητισμό ήταν ότι τόσο ο Κάουτσκυ όσο και ο Μπερνστάιν συμφωνούσαν πάνω στην τακτική - η δριμεία διαμάχη πάνω στη θεωρία έκρυβε την συνενοχή τους πάνω στην πρακτική. Αυτό που υπερασπιζόταν ο Κάουτσκυ και αυτό στο οποίο επετίθετο ο Μπερνστάιν ήταν μια καρικατούρα επαναστατικής θεωρίας - η θεωρία έγινε ιδεολογία εξαιτίας του διαχωρισμού της από την πρακτική. Επιπλέον ήταν πιο κοντά στον μαρξισμό του Ἐνγκελς παρά στις ιδέες του Μαρξ. Ο Κάουτσκυ είχε κερδήσει την αξιοπιστία του εξαιτίας της σχέσης του με τους δύο γηραιούς άνδρες αλλά οι επαφές του ήταν σχεδόν αποκλειστικά με τον Ἐνγκελς. Ο Κάουτσκυ συνέχισε την διαδικασία που ξεκίνησε με τον Ἐνγκελς - σε έργα όπως η *Διαλεκτική της Φύσης* - της απώλειας του υποκειμένου μέσα σε μια ντετερμινιστική εξελικτική θεώρηση της ιστορίας.

Όταν επαναστάτες όπως η Λούξεμπουργκ παρενέβησαν υποστήριζαν μια άποψη που περιείχε ήδη την άρνηση μιας συνεπούς επαναστατικής θέσης. Η κριτική της Λούξεμπουργκ στον Μπερνστάιν ήταν σε ένα βαθύτερο επίπεδο από αυτήν του Κάουτσκυ στο ότι αναγνώρισε τον βαθμό στον οποίο η ανάγνωση του Μαρξ από τον Κάουτσκυ είχε χάσει την διαλεκτική επαναστατική πτυχή [της θεωρίας του Μαρξ] και την είχε αναγάγει στο επίπεδο της αστικής οικονομίας. Ενώ ο Κάουτσκυ προσπάθησε να επιχειρηματολογήσει ότι δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα δυισμού στο Κεφάλαιο του Μαρξ, ότι η έννοια της κατάρρευσης του καπιταλισμού και η ανάγκη της επανάστασης ήταν απόλυτα επιστημονικές, η Λούξεμπουργκ είδε ότι υπήρχε ένας δυισμός: «ο δυισμός του σοσιαλιστικού μέλλοντος και του καπιταλιστικού παρόντος...ο δυισμός του κεφαλαίου και της εργασίας, ο δυισμός της αστικής τάξης και του προλεταριάτου...ο δυισμός του ταξικού ανταγωνισμού που σφαδάζει/writhing/«μαίνεται» εντός της κοινωνικής τάξης του καπιταλισμού».[11]

Στη θέση αυτή μπορούμε να δούμε μια προσπάθεια ανάκτησης της επαναστατικής προοπτικής από τον επιστημονισμό της Δεύτερης Διεθνούς. Καθώς όμως προχώρησε στην ανάπτυξη της δικής θέσης για την κατάρρευση του καπιταλισμού μια διαφορετική μορφή δυισμού ήρθε στο προσκήνιο. Η θέση της διχάστηκε ανεπανόρθωτα/ασυμφιλίωτα ανάμεσα στην επαναστατική της δέσμευση, από την μια, και μιαν αντικειμενιστική θεωρία της καπιταλιστικής κατάρρευσης, από την άλλη. Η θεωρία της για την καπιταλιστική κατάρρευση στηριζόταν σε ένα ξαναδιάβασμα των σχημάτων του Μαρξ[12] για να μπορέσει να δείξει την τελική *αδυναμία* της αναπαραγωγής του κεφαλαίου, όταν ο σκοπός των σχημάτων αυτών, αν και καταδεικνύουν την επισφάλεια της καπιταλιστικής αναπαραγωγής, είναι να δείξουν κάτω από ποιες συνθήκες είναι εφικτή αυτή η αναπαραγωγή. Αποτελεί έκπληξη ότι για μια επαναστάτρια που είναι αφοσιωμένη στην επανάσταση των μαζών από τα κάτω, η θεωρία της για την καπιταλιστική κρίση, πτώση και κατάρρευση βασιζόταν εξ ολοκλήρου στο επίπεδο της κυκλοφορίας και της αγοράς, και συνεπώς δεν εμπλέκει καθόλου το προλεταριάτο.

Στο επίπεδο των σχημάτων καθένας είναι απλά αγοραστής ή πωλητής εμπορευμάτων και έτσι οι εργάτες δεν μπορούν να είναι φορείς πάλης.

Η θεωρία της Λούξεμπουργκ για την πτώση έχει ως προϋπόθεση το αξίωμα ότι ο καπιταλισμός χρειάζεται εξωτερικές μη-καπιταλιστικές αγορές για να απορροφήσει υπεραξία και όταν αυτές εξαντληθούν η κατάρρευσή του είναι αναπόφευκτη. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν ήταν αφοσιωμένη στην πολιτική πάλη· δεν υπονοούσε ότι θα έπρεπε να περιμένουμε την κατάρρευση, υποστηρίζοντας ότι το προλεταριάτο μπορούσε και έπρεπε να κάνει την επανάσταση πριν από την κατάρρευση αυτή. Η θέση της όμως ήταν οικονομικίστικη, στον βαθμό που υπέθετε αξιωματικά την κατάρρευση του καπιταλισμού από μια καθαρά οικονομική ανισορροπία, αν και δεν ήταν οικονομικίστικη με την έννοια, ας πούμε, της ορθόδοξης θεωρίας της Δεύτερης Διεθνούς που βασιζόταν σε αυτές τις οικονομικές δυνάμεις για να φέρουν τον σοσιαλισμό. Η Λούξεμπουργκ ήταν επαναστάτρια και συμμετείχε στην επανάσταση στην Γερμανία, αλλά η αντίληψη της για την καπιταλιστική διαδικασία ήταν λανθασμένη, καθώς βασιζόταν σε μια λάθος κατανόηση του ρόλου των σχημάτων του Μαρξ. Πίστευε όμως ότι η επιστημονική θέση για την αδυναμία της αέναης ανάπτυξης του καπιταλισμού θα έπρεπε να αποδειχθεί και είναι σε αυτή την επιτακτική ανάγκη που βρίσκουμε το κλειδί της σφοδρότητας της «διαμάχης για την κατάρρευση».

Η αριστερά της Δεύτερης Διεθνούς είδε αυτούς που αρνούνταν την χρεωκοπία του καπιταλισμού να κινούνται προς τον ρεφορμισμό και αναγνώρισαν ότι μια τέτοια κίνηση ήταν φυσική γιατί «Αν ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής μπορεί να εξασφαλίσει την απεριόριστη επέκταση των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομικής προόδου είναι πραγματικά ανίκητος. Το πιο σημαντικό αντικειμενικό επιχείρημα της υπεράσπισης μιας σοσιαλιστικής θεωρίας καταρρέει! Η σοσιαλιστική πολιτική δράση και η ιδεολογική «εισαγωγή» της προλεταριακής ταξικής πάλης σταματά να αντανακλά τα οικονομικά γεγονότα, και ο σοσιαλισμός σταματά να παρουσιάζεται πλέον ως μια ιστορική αναγκαιότητα.[13]

Για αυτούς που ακολουθούν την Λούξεμπουργκ ο λόγος για τον οποίον είναι επαναστάτες είναι το γεγονός ότι ο καπιταλισμός έχει μιαν ανεπίλυτη κρίση εξαιτίας μιας καθαρά οικονομικής τάσης προς την κατάρρευση που ενεργοποιείται όταν εξαντλούνται οι ξένες αγορές του. Η κατάρρευση του καπιταλισμού και η προλεταριακή επανάσταση βλέπονται ουσιαστικά ξεχωριστά και η σύνδεσή τους έγκειται μόνο στην ιδέα ότι η πρώτη καθιστά την δεύτερη αναγκαία.

Αν και η Λούξεμπουργκ ήταν απόλυτα αφιερωμένη στην επαναστατική δράση, και αντίθετα με τον Λένιν, ήταν βέβαιη ότι αυτή η δράση πρέπει να είναι η αυτενεργής δράση του προλεταριάτου, θεωρούσε δυιστικά ότι αυτό που έκανε την δράση αυτή αναγκαία ήταν ότι ο καπιταλισμός θα κατέρρεε έτσι κι αλλιώς στην βαρβαρότητα. Σε αυτό είχε λάθος: **ο καπιταλισμός θα καταρρεύσει μόνο λόγω της προλεταριακής δράσης**.[α] Αυτό που θα έπρεπε να αντιταθεί στον Μπερνστάιν δεν ήταν ότι ο καπιταλισμός δεν μπορεί να επιλύσει τα προβλήματά του με τις δικές του μορφές σχεδιασμού (αν και δεν μπορεί

[α] έμφαση δική μας.

πάντα να επιλύει τα προβλήματά του επειδή αυτά είναι ριζωμένα στην ταξική πάλη,γιατί αυτό απαιτεί απλά μια σοσιαλιστικά σχεδιασμένη οικονομία. Αυτό που έπρεπε όντως να επιχειρηματολογηθεί ήταν ότι η διαμάχη σχετικά με το αν τα προβλήματα του καπιταλισμού μπορούν να λυθούν μέσα στον καπιταλισμό ή μόνο από μια σοσιαλιστικά σχεδιασμένη οικονομία έχανε την ουσία. Αυτά τα προβλήματα δεν είναι δικά μας προβλήματα. Το δικό μας πρόβλημα είναι αυτό της αποξένωσης, ότι δεν ελέγχουμε τις ζωές μας και την δραστηριότητά μας. Ακόμα και αν ο καπιταλισμός μπορούσε να επιλύσει την τάση προς κρίσεις, που δεν μπορεί γιατί μια τέτοια τάση είναι μια έκφραση του ταξικού ανταγωνισμού, δεν θα μπορούσε να απαντήσει το πρόβλημά μας με αυτόν τον τρόπο.

Αλλά εδώ είναι το σημείο τριβής. Η σοσιαλιστική οικονομία όπως την οραματίστηκαν οι μαρξιστές της Δεύτερης Διεθνούς ήταν μια λύση στα προβλήματα του καπιταλισμού, και σαν τέτοια ήταν κρατικός καπιταλισμός. Οι καλλίτεροι από τους αριστερούς σοσιαλδημοκράτες[14] ταύτισαν τον σοσιαλισμό με την προλεταριακή χειραφέτηση, αλλά η υποκείμενη σύγκρουσή τους τόσο με την δεξιά όσο και με την αριστερή πτέρυγα του κόμματος μετατοπίστηκε σε μια σύγκρουση με τους αναθεωρητές πάνω στο ζήτημα της οικονομικής κατάρρευσης. Αυτό δεν ισοδυναμεί με το να πούμε ότι το SPD και η Δεύτερη Διεθνής ήταν απλά ένα κόμμα του κρατικού καπιταλισμού. Αντιπροσώπευαν τις επιθυμίες και τα ιδανικά εκατομμυρίων εργατών και ήταν συχνά εργάτες που ήταν μέλη των κομμάτων της Δεύτερης Διεθνούς που πρωταγωνίστησαν σε κομμουνιστικές δράσεις. Ιδεολογικά, όμως, η Δεύτερη Διεθνής είχε στόχους κρατικο-καπιταλιστικούς και όσοι προχώρησαν πέρα από αυτούς, όπως η Λούξεμπουργκ, το έκαναν με έναν αντιφατικό τρόπο. Ένα μέρος αυτής της αντιφατικότητας αντιπροσωπεύεται στην διατήρηση μιας αντικειμενιστικής θεωρίας της κατάρρευσης.

Ο Μπερνστάιν κατηγόρησε τον Κάουτσκυ και την ορθοδοξία της Β' Διεθνούς σχετικά με το αναπόφευκτο της κατάρρευσης και της σοσιαλιστικής επανάστασης για μοιρολατρεία και ντετερμινισμό, υπερασπιζόμενος την κοινωνική μεταρρύθμιση και την εγκατάλειψη των επαναστατικών προσχημάτων. Αλλά στην πραγματικότητα η έννοια της ντετερμινιστικής οικονομικής εξέλιξης ήταν το τέλειο συμπλήρωμα του ρεφορμισμού. Η θεωρία της κατάρρευσης της Δεύτερης Διεθνούς συνεπαγόταν μια μοιρολατρική αντίληψη του τέλους του καπιταλισμού, επιτρέποντας έτσι τον ρεφορμισμό σαν μια εναλλακτική στην ταξική πάλη. Η θεωρία της παρακμής/κατάρρευσης που προέβαλαν οι επαναστάτες διέφερε από αυτήν που περιεχόταν υπόδηλα στο Πρόγραμμα της Ερφούρτης γιατί για ανθρώπους όπως η Λούξεμπουργκ και ο Λένιν η έννοια της οικονομικής κατάρρευσης ταυτίζεται με το τελικό αποτέλεσμα ενός τελικού σταδίου του καπιταλισμού - του ιμπεριαλισμού/μονοπωλιακού καπιταλισμού. Αναγνωρίζοντας τις αλλαγές στον καπιταλισμό ήταν με έναν παράδοξο τρόπο πιο κοντά στον Μπερνστάιν παρά στον Κάουτσκυ· επισημαίνανε την αντίθεσή τους στα ρεφορμιστικά συμπεράσματα του δίνοντας έμφαση στην προσήλωσή τους στο αναπόφευκτο της κατάρρευσης. Ήταν ακριβώς αυτές οι αλλαγές, που ο Μπερνστάιν σκεφτόταν ότι έδειχναν την επίλυση από τον καπιταλισμό οποιασδήποτε τάσης για την κατάρρευση, που αυτοί είδαν σαν έκφραση της εισόδου του καπιταλισμού στο τελικό στάδιο πριν την

κατάρρευσή του.

Το πολιτικό ζήτημα της «μεταρρύθμισης ή επανάστασης» προδένεται με ένα ψευδές εμπειρικό ερώτημα παρακμής/πτώσης. Για τους αριστερούς Σοσιαλδημοκράτες θεωρείται ουσιώδες να επιμείνουν ότι ο καπιταλισμός είναι σε αποσύνθεση - ότι πλησιάζει στην κατάρρευσή του. Το νόημα του «μαρξισμού» εγγράφεται ως η αποδοχή της χρεωκοπίας του καπιταλισμού και συνεπώς της αναγκαιότητας της επαναστατικής δράσης. Έτσι εμπλέκονται στην επαναστατική δράση αλλά επειδή, όπως έχουμε δει, η έμφαση δίνεται στις αντικειμενικές αντιθέσεις του συστήματος με την υποκειμενική επαναστατική δράση να θεωρείται σαν μια αντίδραση στο σύστημα, δεν συσχετίζονται με την πραγματικά αναγκαία προϋπόθεση του τέλους του καπιταλισμού - την συγκεκριμένη ανάπτυξη του επαναστατικού υποκειμένου. Στα πιο επαναστατικά μέλη του κινήματος όπως ο Λένιν και η Λούξεμπουργκ, φαίνεται ότι μια επαναστατική θέση ήταν η θέση της πίστης στην κατάρρευση ενώ η θεωρία της κατάρρευσης είχε στην πραγματικότητα λειτουργήσει επιτρέποντας μια ρεφορμιστική θέση στην αρχή της Δεύτερης Διεθνούς. Το σημείο ήταν ότι η θεωρία της κατάρρευσης του καπιταλισμού κάτων από τις ίδιες τις αντικειμενικές αντιθέσεις του εμπεριέχει μια ουσιαστικά contemplative στάση μπροστά στην αντικειμενικότητα του καπιταλισμού, όταν η πραγματική απαίτηση για την επανάσταση είναι ακριβώς το σπάσιμο αυτής της στοχαστικής/θεωρητική στάσης. Το θεμελιώδες πρόβλημα με την διαμάχη για τον αναθεωρητισμό στη Δεύτερη Διεθνή είναι ότι και οι δύο πλευρές μοιράζονταν μια ελλειπή/φτωχή αντίληψη της οικονομίας ως απλής παραγωγής πραγμάτων όταν αυτή είναι επίσης η παραγωγή και αναπαραγωγή σχέσεων που φυσικά συμπεριλαμβάνει την συνείδηση των ανθρώπων για αυτές τις σχέσεις.[15] Αυτό το είδος οικονομισμού (που βλέπει μια οικονομία πραγμάτων και όχι σχέσεων) τείνει προς την έννοια της αυτόνομης ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας και της ουδετερότητας της τεχνολογίας. Βλέποντας την οικονομία με τον προηγούμενο τρόπο, η ανάπτυξη και η κατάρρευσή της είναι ένα τεχνικό και ποσοτικό ζήτημα. Επειδή η Δεύτερη Διεθνής είχε αυτή την φυσικαλιστική αντίληψη του νοήματος της οικονομικής ανάπτυξης του καπιταλισμού, μπορούσε να διατηρεί μια πίστη στην κατάρρευση του καπιταλισμού χωρίς καμμία δέσμευση στην επαναστατική πρακτική. Επειδή η αριστερά ταυτοποιούσε την θεωρία της κατάρρευσης ως επαναστατική, ο Λένιν μπορούσε να εκπλήσσεται από το πώς ο Κάουτσκυ, ο οποίος έγραψε την εκδοχή αυτής της θεωρίας στο Πρόγραμμα της Ερφούρτης, μπόρεσε να προδώσει την επαναστατική υπόθεση. Όταν η αριστερά πάλευε ενάντια στην συνενοχή της πλειοψηφίας με το κεφάλαιο, κουβαλούσαν μαζί την θεωρία της κατάρρευσης. Έτσι οι ριζοσπάστες σοσιαλδημοκράτες όπως ο Λένιν και η Λούξεμπουργκ συνδύαζαν την επαναστατική πρακτική με μια μοιρολατρική θεωρητική τοποθέτηση που έχει την αφετηρία της στον ρεφορμισμό.

Το να πει κανείς ότι η Δεύτερη Διεθνής είναι «ένοχη» οικονομισμού έχει γίνει πια κοινοτοπία. Πρέπει να σκεφτούμε τι σημαίνει αυτό ώστε να δούμε κατά πόσον οι Τροτσκιστές και οι αριστεροί κομμουνιστές που ίσως άσκησαν κριτική στην πολιτική της Δεύτερης Διεθνούς προχώρησαν πέρα από τη θεωρία της. Η άποψή μας είναι ότι δεν προχώρησαν, ότι διατήρησαν μια φτωχή δευτερο-διεθνιστική θεωρία της καπιταλιστικής οικονομίας και

της τάσης της προς την κρίση και την κατάρρευση με την πολιτική και κοινωνική πάλη να αναβαθμίζονται/προωθούνται από την κρίση στο οικονομικό επίπεδο. Αυτό αποτυγχάνει να συλλάβει ότι το αντικείμενο με το οποίο είμαστε αντιμέτωποι είναι η σχέση κεφάλαιο-μισθωτή εργασία, δηλ. η κοινωνική σχέση της ταξικής εκμετάλλευσης που διαπερνά το σύνολο της καπιταλιστικής κοινωνίας: τα πεδία της αναπαραγωγής, της παραγωγής, της πολιτικής, της ιδεολογίας είναι όλα συνυφασμένες/αλληλένδετες στιγμές αυτής της σχέσης και αυτή αναπαράγεται μέσα σε κάθε υποκείμενο.

Ριζοσπαστική Σοσιαλδημοκρατία

Είναι με τους ριζοσπάστες σοσιαλδημοκράτες όπως η Λούξεμπουργκ, ο Λένιν και ο Μπουχάριν που φθάνουμε στην ολοκληρωμένη αντίληψη μιας εποχής παρακμής του καπιταλισμού - την έννοια ότι σε κάποιο συγκεκριμένο στάδιο- συνήθως γύρω στα 1914 - ο καπιταλισμός πέρασε στο τελικό στάδιο πτώσης/παρακμής. Η «*Συσσύρευση του Κεφαλαίου*» της Λούξεμπουργκ είναι μοα πηγή της θεωρίας της πτώσης αλλά οι περισσότεροι επαναστάτες τότε και σήμερα διαφώνησαν με την ανάλυσή της.[16] Άλλοι αριστεροί σοσιαλδημοκράτες όπως ο Μπουχάριν και ο Λένιν θεμελίωσαν την θεωρία τους για τον ιμπεριαλισμό και το στάδιο της πτώσης του καπιταλισμού στο «*Χρηματιστικό Κεφάλαιο*» του Hilferding.[α] Στο έργο αυτό ο Hilferding συνέδεσε καινούρια γνωρίσματα της καπιταλιστικής οικονομίας - την αλληλοδιείσδυση των τραπεζών και των ανωνύμων εταιρειών, την επέκταση της πίστης, ο περιορισμός του ανταγωνισμού μέσα από τα καρτέλ και τα τραστ - με την επεκτατική εξωτερική πολιτική του έθνους-κράτους. Ο Hilferding, αν και είδε αυτό το στάδιο σαν την παρακμή του καπιταλισμού και την μετάβαση στον σοσιαλισμό, δεν πίστευε ότι ο καπιταλισμός θα κατέρρεε αναγκαστικά ή ότι η τάση του προς τον πόλεμο θα υλοποιείτο οπωσδήποτε, και οι πολιτικές του απόψεις έκλιναν προς τον ρεφορμισμό. Οι θεωρίες που παρήγαγαν οι Μπουχάριν και Λένιν μετά το 1914 είδαν τον ιμπεριαλισμό και τον πόλεμο ως την αναπόφευκτη πολιτική του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, ταύτισαν αυτή την μορφή του καπιταλισμού σαν την αποφασιστική πτώση του συστήματος εξαιτίας της φυσικής κίνησης/«προόδου» του χρηματοπιστωτικού και του μονοπωλιακού κεφαλαίου προς την ιμπεριαλιστική επέκταση και τον πόλεμο των οποίων η μόνη παραπέρα εξέλιξη δεν μπορεί να είναι παρά η προλεταριακή επανάσταση[17]

Ο «*Ιμπεριαλισμός*[β]», του Λένιν, που για τους οπαδούς του έχει γίνει το κρισιμότερο κείμενο για την σύγχρονη εποχή, περιγράφει την ιμπεριαλιστική φάση του καπιταλισμού ως «καπιταλισμό σε μετάβαση, ή, ακριβέστερα, ως ετοιμοθάνατο καπιταλισμό».[18] Για τον Λένιν, στον καπιταλιστικό σχεδιασμό των μεγάλων εταιριών είναι «φανερό ότι έχουμε κοινωνικοποίηση της παραγωγής και όχι απλά «αλληλοσύνδεση/σύμπλεξη»· ότι οι ατομικές οικονομικές σχέσεις και οι σχέσεις ατομικής ιδιοκτησίας συνιστούν ένα κέλυφος που δεν είναι πλέον κατάλληλο για τα περιεχόμενά του, ένα κέλυφος το οποίο θα πρέπει

[α] Να δοθεί αναφορά.
[β] Αναφορά ελληνικής έκδοσης

αναπόφευκτα να αποσυντεθεί αν η αφαίρεσή του καθυστερήσει για οποιονδήποτε λόγο τεχνητά· ένα κέλυφος που μπορεί πιθανόν να παραμείνει σε κατάσταση αποσύνθεσης για μια σχετικά μεγάλη περίοδο αλλά που αναπόφευκτα θα αφαιρεθεί».[19] Το κείμενο του Λένιν, όπως και το «*Ιμπεριαλισμός και Παγκόσμια Οικονομία*[α]», που αποτέλεσε σημαντικότατη επιρροή σε αυτό, υιοθετούν την ανάλυση του Hilferding για το «τελικό στάδιο του καπιταλισμού» - μονοπώλια, χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο, εξαγωγές κεφαλαίου, σχηματισμός διεθνών καρτέλ και τραστ, εδαφική διαίρεση του κόσμου. Αλλά ενώ ο Hilferding πίστευε ότι αυτές οι εξελίξεις, ιδιαίτερα ο κρατικός σχεδιασμός σε αυτό το στάδιο του «οργανωμένου καπιταλισμού», ήταν προοδευτικά και θα επέτρεπαν ένα ειρηνικό πέρασμα στον σοσιαλισμό, ο Λένιν πίστευε ότι έδειχναν ότι ο καπιταλισμός δεν θα μπορούσε να εξελιχθεί προοδευτικά περισσότερο. Η συνέχεια ανάμεσα στην ρεφορμιστική θεωρία της Δεύτερης Διεθνούς και την «επαναστατική» θεωρία των Μπολσεβίκων σε όρους της αντίληψης του σοσιαλισμού σαν καπιταλιστικής κοινωνικοποίησης της παραγωγής κάτω από τον έλεγχο των εργατών είναι ένα από το κλειδιά των αποτυχιών της αριστεράς στον 20ο αιώνα. Ο Hilferding γράφει:

> Η τάση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου είναι να καθιερώσει τον κοινωνικό έλεγχο της παραγωγής αλλά είναι μια ανταγωνιστική μορφή κοινωνικοποίησης αφού ο έλεγχος της κοινωνικής παραγωγής παραμένει vested/κεκτημένο μιας ολιγαρχίας. Η πάλη για το διώξιμο αυτής της ολιγαρχίας συνιστά την έσχατη φάση της ταξικής πάλης ανάμεσα στην αστική τάξη και το προλεταριάτο.
>
> Η λειτουργία κοινωνικοποίησης του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου διευκολύνει αφάνταστα το καθήκον της υπέρβασης του καπιταλισμού. Από τη στιγμή που το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο έχει φέρει τους πιο σημαντικούς κλάδους της παραγωγής κάτων από τον έλεγχό του, είναι αρκετό για την κοινωνία, μέσα από το συνειδητό εκτελεστικό της όργανο - το κατακτημένο από την εργατική τάξη κράτος - να δεσμεύσει το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο με σκοπό την απόκτηση άμεσου ελέγχου αυτών των κλάδων της παραγωγής...η ανάληψη του ελέγχου έξι μεγάλων Βερολινέζικων τραπεζών θα σήμαινε την κατοχή των πιο σημαντικών σφαιρών της βιομηχανίας μεγάλης-κλίμακας, και θα διευκόλυνε εξαιρετικά τις αρχικές φάσεις της σοσιαλιστικής πολιτικής στη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, όταν η καπιταλιστική λογιστική αποδειχθεί ίσως ακόμα χρήσιμη..[20]

Ο Henryk Grossman,[β] ο οποίος όπως θα δούμε είναι ένας από τους βασικούς θεωρητικούς της θεωρίας της κατάρρευσης, αναφέρεται σε αυτή την αντίληψη ως «το όνειρο ενός τραπεζίτη που φιλοδοξεί να αποκτήσει εξουσία πάνω στη βιομηχανία μέσω της πίστης...ο πραξικοπηματισμός [putchism] του Αυγούστου Μπλανκί μεταφρασμένος στα οικονομικά».[21] Συγκρίνετε όμως αυτό το απόσπασμα με το παρακάτω από τον Λένιν, ο οποίος αισθάνεται πλησιέστερα στον Grossman:

[α] Αναφορά.

[β] αναφορά

> Ο καπιταλισμός έχει δημιουργήσει ένα λογιστικό εργαλείο με την μορφή των τραπεζών, των συνδικάτων, των ταχυδρομικών υπηρεσιών, των καταναλωτικών ενώσεων και των συνδικάτων των υπαλλήλων.Χωρίς τις μεγάλες τράπεζες ο σοσιαλισμός θα ήταν αδύνατος.
>
> Οι μεγάλες τράπεζες είναι το «κρατικό εργαλείο» που χρειαζόμαστε για να φέρουμε τον σοσιαλισμό, και το οποίο το παίρνουμε έτοιμο από τον καπιταλισμό· το καθήκον μας είναι απλά να κλαδέψουμε/αποκόψουμε ό,τι ακρωτηριάζει/περιορίζει αυτό το εξαιρετικό όργανο, να το κάνουμε ακόμα μεγαλύτερο, ακόμα πιο δημοκρατικό, ακόμα πιο εμπεριεκτικό. Η ποσότητα θα μετασχηματιστεί σε ποιότητα. Μια μόνο Κρατική Τράπεζα, η μεγαλύτερη από τις μεγάλες...θα είναι...ο σκελετός της σοσιαλιστικής κοινωνίας».[22]

Ενώ ο Hilferding πιστεύει ότι αυτός ο έλεγχος πάνω στο χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο μπορεί να επιτευχθεί σταδιακά, ο Λένιν πιστεύει ότι απαιτεί μιαν επανάσταση αλλά και οι δύο ταυτίζουν τον σοσιαλισμό με την απόκτηση του ελέγχου πάνω στις μορφές του καπιταλιστικού σχεδιασμού, οργάνωσης και εργασίας.

Ο ιμπεριαλισμός σαν το στάδιο του μονοπωλιακού και χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου ήταν, για τον Λένιν, το στάδιο της παρακμής του καπιταλισμού. Η Λούξεμπουργκ, αν και μέσα από μια διαφορετική ανάλυση, είχε το ίδιο συμπέρασμα ότι η κατάρρευση ήταν αναπόφευκτη. Στις εσωτερικές, αλληλοεξοντωτικές διαφωνίες οι Λενινιστές κατηγορούσαν την Λούξεμπουργκ για μοιρολατρεία ή αυθορμητισμό και για έλλειψη πίστης στην ταξική πάλη. Παρά το ότι διαφωνούν στην ανάλυση του ιμπεριαλισμού, ο Λένιν και η Λούξεμπουργκ έχουν ουσιαστικά την ίδια αντίληψη/ιδέα για το τέλος του κεφαλαίου - η ανάπτυξη του καπιταλισμού οδεύει προς την κατάρρευση του συστήματος και εξαρτάται από τους επαναστάτες να οδηγήσουν τα πράγματα προς τον σοσιαλισμό και όχι την βαρβαρότητα. Κανείς από τους δυο αυτούς στοχαστές δεν ήταν ενάντια στην ταξική πάλη· και για τους δύο η ιδέα είναι ότι η ανάπτυξη του καπιταλισμού έχει φτάσει ένα σημείο κρίσης, επομένως τώρα είναι που θα πρέπει να δράσουμε.

Πίσω, όμως, από την ομοιότητα σχετικά με την ιδέα της εισόδου του καπιταλισμού στο τελικό του στάδιο, υπάρχει μια αξιόλογη διαφορά ανάμεσα στον Λένιν και την Λούξεμπουργκ, και έγκειται στο ότι η Λούξεμπουργκ, σε αντίθεση με τον Λένιν, είχε σε έναν βαθμό κριτικάρει το κρατικιστικό μοντέλο του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού που υποστήριζε η Σοσιαλδημοκρατία. Στις διαμάχες μέσα στην Σοσιαλδημοκρατία που ακολούθησαν την επανάσταση των Μπολσεβίκων, ο Λενινισμός γινόταν αντικείμενο κατηγορίας για βολονταρισμό,[α] και υπεράσπισης για την επανεπιβεβαίωση της ταξικής πάλης. Αυτό που συνέβαινε στην πραγματικότητα ήταν ότι ο Λένιν είχε διατηρήσει μιαν ανικειμενιστική θέση σχετικά με το τι είναι ο σοσιαλισμός: η ανάπτυξη μιας αντικειμενικής διαλεκτικής μέσα στην οικονομία συνδυασμένη με μια βολονταριστική άποψη ότι ο σοσιαλισμός μπορεί να οικοδομηθεί. «Εποχήθηκε» στην ταξική πάλη για να φτάσει στο σημείο αυτό - ή για να το πούμε πιο ευνοϊκά ανταποκρίθηκε σε αυτήν και κουβαλήθηκε από αυτήν - αλλά όταν βρέθηκε στην

[α] αναφορά

εξουσία ξεκίνησε να αναπτύσσει την οικονομία «από τα πάνω» γιατί αυτό ήταν με το οποίο είχε ταυτίσει τον σοσιαλισμό. Ο Λένιν και οι Μπολσεβίκοι έκαναν μια βαθιά πολιτική ρήξη με τον μαρξισμό της Δευτέρας Διεθνούς, πιο συγκεκριμένα με την ορθόδοξη θεωρία των σταδίων που υποδηλώνε ότι στη Ρωσία θα έπρεπε να προηγηθεί μια αστική επανάσταση πριν μπορέσει να εκδηλωθεί μια προλεταριακή επανάσταση. Αυτή όμως δεν ήταν μια θεμελιώδης ρήξη από την οικονομικίστικη θεωρία της Δευτέρας Διεθνούς για τις παραγωγικές δυνάμεις. Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης του Τρότσκυ, που ουσιαστικά υιοθέτησαν οι Μπολσεβίκοι το 1917, δεν βασιζόταν σε μια κριτική της πραγμοποιημένης έννοιας της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων που υποστηριζόταν από την Δεύτερη Διεθνή, αλλά σε μια επιμονή στην θεώρηση αυτής της ανάπτυξης στο επίπεδο της παγκόσμιας αγοράς. Εξακαλουθούσαν να βλέπουν σαν το προαπαιτούμενο για τον σοσιαλισμό την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων με την στενή έννοια, απλά θεωρούσαν ότι ο καπιταλισμός όντας στο ανώτατο στάδιο της παρακμής του δεν θα μπορούσε να παράσχει αυτήν την ανάπτυξη για την Ρωσία.[23]

Οι Μπολσεβίκοι αποδέχτηκαν ότι οι παραγωγικές δυνάμεις της Ρωσίας θα έπρεπε να αναπτυχθούν και ότι μια τέτοια ανάπτυξη ήταν ταυτόσημη με τον καπιταλιστικό εκσυγχρονισμό· δέχτηκαν βολονταριστικά να τις αναπτυξουν με σοσιαλιστικό τρόπο. Η φύση της σύνθετης και άνισης ανάπτυξης κάτω από τον ιμπεριαλισμό σήμαινε ότι επειδή ο καπιταλισμός αποτύγχανε να αναπτύξει τον εαυτό του, αυτό θα έπρεπε να το κάνουν οι Μπολσεβίκοι. Περίμεναν, φυσικά, υποστήριξη από μια επανάσταση στην Δυτική Ευρώπη, αλλά βλέπουμε, στην εισαγωγή του τεϋλορισμού, των καπιταλιστών ειδικών κ.λπ., ότι το καθήκον που οι Μπολσεβίκοι ταύτισαν σαν σοσιαλιστικό ήταν στην πραγματικότητα η ανάπτυξη της καπιταλιστικής οικονομίας. Αυτά τα μέτρα δεν τους επιβλήθηκαν από την πίεση των γεγονότων, ήταν μέρος της προοπτικής/άποψής τους για τα πράγματα από την αρχή. Στο ίδιο κείμενο που προηγείται της Οκτωβριανής επανάστασης, το οποίο αναφέραμε παραπάνω, ο Λένιν παραδέχεται ότι «χρειαζόμαστε καλούς οργανωτές του τραπεζικού συστήματος και της συνένωσης των επιχειρήσεων» και ότι θα είναι απαραίτητο να «πληρώσουμε αυτούς τους ειδικούς με υψηλότερους μισθούς στη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου». Όπως λέει, όμως, δεν θα πρέπει να ανησυχεί κανείς:

> «Θα τους θέσουμε όμως κάτω από τον συνολικό έλεγχο των εργατών και θα πετύχουμε την πλήρη και απόλυτη λειτουργία του κανόνα «όποιος δεν δουλεύει, δεν θα τρώει». Δεν θα εφεύρουμε την οργανωτική μορφή της εργασίας, αλλά θα την πάρουμε έτοιμη από τον καπιταλισμό - θα αναλάβουμε τον έλεγχο των τραπεζών , των συνδικάτων, των καλλίτερων εργοστασίων, των πειραματικών σταθμών, των ακαδημιών κ.ο.κ.· το μόνο που θα έχουμε να κάνουμε είναι να δανειστούμε τα καλλίτερα μοντέλα που παρέχουν οι αναπτυγμένες χώρες».[24]

Ενώ ο Hilferding είχε δει τον ρόλο του κρατικού σχεδιασμού στο στάδιο του «οργανωμένου καπιταλισμού» σαν την βάση για μια ειρηνική μετάβαση στον σοσιαλισμό, ο Λένιν ήταν πεπεισμένος για την ανάγκη της ανάληψης της εξουσίας. Αλλά συμφωνούσε στο ότι ο καπιταλιστικός σχεδιασμός ήταν το πρότυπο για τον σοσιαλιστικό σχεδιασμό. Για μας η

επανάσταση είναι η επιστροφή του υποκειμένου στον εαυτό του/της, για τον Λένιν ήταν η ανάπτυξη ενός αντικειμένου. Η δικαιολογία του Λένιν ήταν ότι ο σοσιαλισμός στην Ρωσία ήταν αδύνατος συνεπώς περίμενε για μια επανάσταση στην Γερμανία. Αλλά η αντίληψή του για τον σοσιαλισμό, όπως και της Δεύτερης Διεθνούς, από την οποία δεν αποσπάστηκε ποτέ οριστικά, ήταν αυτή του κρατικού καπιταλισμού.

Στο πλαίσιο της αντίληψης των Μπολσεβίκων και της Δεύτερης Διεθνούς, η κοινωνικοποίηση της οικονομίας κάτω από τον καπιταλισμό έμοιαζε ουδέτερη και απροβλημάτιστα θετική, αυτό που έμοιαζε να είναι το πρόβλημα από το οποίο έπρεπε να απαλλαγούμε ήταν η αναρχία της κυκλοφορίας. Όμως η καπιταλιστική κοινωνικοποίηση δεν είναι ουδέτερη· είναι καπιταλιστική και συνεπώς πρέπει να μετασχηματιστεί. Τα μέτρα που έλαβαν οι Μπολσεβίκοι είναι πηγάζουν άμεσα από την προσκόλλησή τους στην δευτερο-διεθνιστική ταύτιση του σοσιαλισμού με τον σχεδιασμό. Η έννοια της πτώσης και της αποσύνθεσης θεωρείται ότι απορρέει από την αντίθεση ανάμεσα στην αυξανόμενη κοινωνικοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων - τον αυξανόμενο σχεδιασμό και εξορθολογισμό της παραγωγής - και στην αναρχία και τον ανορθολογισμό που εμπλέκεται στην καπιταλιστική ιδιοποίηση μέσω της αγοράς - η πρώτη είναι καλή, η δεύτερη κακή. Η λύση που συνεπάγεται από αυτόν τον τρόπο σύλληψης του προβλήματος με τον καπιταλισμό είναι η *επέκταση του σχεδιασμού και στην σφαίρα της κυκλοφορίας*, όμως και οι δύο αυτές όψεις είναι καπιταλιστικές - το προλεταριάτο δεν μπορεί να πάρει τον καπιταλιστικό έλεγχο της διαδικασίας της εργασίας και να προσθέσει απλά τον έλεγχο πάνω στην κατανάλωση, πρέπει να μετασχηματίσει όλες τις πλευρές της ζωής - η σοσιαλιστική ρύθμιση της εργασίας δεν είναι η ίδια με την καπιταλιστική.[α]

Η οικονομίστικη θέση του μαρξισμού της Δεύτερης Διεθνούς, την οποία μοιράζονταν και οι Μπολσεβίκοι, κυριάρχησε πάων στο εργατικό κίνημα γιατί αντανακλούσε μια συγκεκριμένη ταξική σύνθεση - ειδικευμένοι εργατοτεχνίτες και βιοτέχνες/μάστορες που ταυτίζονταν με την παραγωγική διαδικασία.[25]

Η άποψη ότι ο σοσιαλισμός αφορά την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, οι οποίες θεωρούνται ως οικονομικές, είναι προϊόν της έλλειψης της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων θεωρούμενων ως *κοινωνικών*.[26] [β] Θα μπορούσε να πει κανείς ότι σε ένα ορισμένο επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων η τάση προς το κρατικο-καπιταλιστικό/σοσιαλιστικό πρόγραμμα ήταν κυρίαρχη και μια αληθινά επαναστατική κομμουνιστική θέση δυσκολότερο να αναπτυχθεί. Το κομμουνιστικό σχέδιο υιοθετήθηκε από πολλούς εργάτες που απέτυχαν όμως να το πραγματοποιήσουν. Υπάρχει ένα πρόβλημα στην θεώρηση της ιστορίας με το ερώτημα κατά πόσον ήταν εφικτό για μια συγκεκριμένη επανάσταση να νικήσει. Δεν κέρδισε τότε. Ο κομμουνισμός δεν είναι ποτέ εφικτός στο παρελθόν, μόνο από το παρόν προς το μέλλον. Αυτό που μπορούμε να κάνουμε είναι να κοιτάξουμε για τους

[α] Το ζήτημα της κυκλοφορίας είναι βασικό. Πάντως οι γραμμές αυτές δείχνουν ότι το *Aufheben* δεν έχει προχωρήσει σε μια ενδελεχή κριτική της εργασίας, οι δε αναφορές σε μετασχηματισμό όλων των πλευρών της ζωής είναι μάλλον πολύ αόριστες.

[β] Ενδιαφέρον σημείο. Ο κοινωνικός χαρακτήρας των παραγωγικών δυνάμεων, ραφιναρισμένος οικονομισμός ή μια διάρρηξή του;

λόγους για τους οποίους το σχέδιο του κομμουνισμού δεν πραγματοποιήθηκε τότε ώστε να διαμορφώσουμε τις προσπάθειές μας να το πραγματοποιήσουμε τώρα. Αυτό που συνέβη ήταν μια μάχη δυνάμεων στην οποία οι δυνάμεις του κεφαλαίου πήραν σταδιακά όλο και περισσότερο την μορφή ενός κρατικο-καπιταλιστικού κόμματος. Θεωρώντας τις παραγωγικές δυνάμεις ως ουδέτερες την στιγμή που αυτές είναι καπιταλιστικές, οι Μπολσεβίκοι έγιναν οι ίδιοι μια καπιταλιστική δύναμη. Με τον σταλινισμό η ιδεολογία των παραγωγικών δυνάμεων φτάνει σε νέα ύψη χοντροκοπιάς/crassness που ενώ διαφέρει έχει ταυτόχρονα και συνέχεια με τις ιδέες του Τρότσκυ και του Λένιν. Η συντριβή των εργατών από τους Γερμανούς Σοσιαλδημοκράτες και τους Ρώσους Μπολσεβίκους εκφράζει και στις δυο περιπτώσεις την νίκη του κεφαλαίου μέσα από την ιδεολογία του κρατικού καπιταλισμού. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν θα μπορούσε να υπάρξει κομμουνιστική ανάπτυξη, αλλά αυτή η ανάπτυξη θα ήταν οι συνειδητές πράξεις/δράσεις των ελεύθερα συνεταιρισμένων/συνδεδεμέων παραγωγών και όχι η «ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων», που προϋποθέτει τον διαχωρισμό τους από το υποκείμενο.[27] Δεν θα είχε, όπως συνέβη με το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού των Μπολσεβίκων, το ίδιο τεχνο-οικονομικό περιεχόμενο με αυτό της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Ο κομμουνισμός δεν οικοδομείται από τα πάνω, μπορεί να είναι μόνο το κίνημα της προλεταριακής χειραφέτησης.

Η κληρονομιά του Οκτώβρη

Η καταγωγή των δύο κύριων υποστηρικτών της θεωρίας της παρακμής/πτώσης ανιχνεύεται σε αυτή την περίοδο πολέμου και επανάστασης. Και φυσικά υπήρχαν αντικειμενικοί παράγοντες που υποστήριζαν την θεωρία - ο πόλεμος ήταν καταστροφικός[28] και φαινόταν ότι ο καπιταλισμός ήταν όντως στο «τελευταίο χειροκρότημα». Και όμως η επανάσταση απέτυχε.

Η τροτσκιστική μορφή του Λενινισμού δεν αποσπάστηκε ποτέ επιτυχώς από τις δευτεροδιεθνιστικές αντιλήψεις του τι συνιστά την κρίση του καπιταλισμού και συνεπώς του τι θα έπρεπε να είναι ο σοσιαλισμός. Ενώ ο Λένιν υιοθέτησε την θεωρία ότι ο καπιταλισμός είχε εισέλθει στην περίοδο της κρίσης επέμενε επίσης ότι καμμιά κρίση δεν ήταν απαραίτητα τελική. Ο Τρότσκυ από την άλλη γράφει για την αναπόφευκτη κατάρρευση. Η πολιτική του μετά το 1917 κυριαρχείται από την ιδέα ότι ο καπιταλισμός ήταν ή πλησίαζε μια τελική κρίση από την οποία η επανάσταση ήταν αναπόφευκτη. Ο μαρξισμός του Τρότσκυ θεμελιωνόταν στην προτεραιότητα των παραγωγικών δυνάμεων για τις οποίες η κατανόησή του ήταν χονδροειδής/ακατέργαστη και τεχνική, όχι τόσο διαφορετική από αυτήν του Στάλιν: «ο μαρξισμός ξεκινά/ορίζεται από την ανάπτυξη της τεχνικής ως του θεμελιώδους ελατηρίου της προόδου και κατασκευάζει το κομμουνιστικό πρόγραμμα πάνω στην δυναμική των παραγωγικών δυνάμεων».[29] Ενώ ήταν ακόμα μέλος της Σοβιετικής γραφειοκρατίας, η μηχανιστική αντίληψή του για τις παραγωγικές δυνάμεις, οδήγησε τον Τρότσκυ να δικαιολογήσει την στρατιωτικοποίηση της εργασίας και να κατηγορήσει τους εργάτες που αντιστέκονταν στον Τεϋλορισμό για «τολστοϊκό ρομαντισμό». Όταν ήταν στην εξορία εστίασε την κριτική

του για τη Σοβιετική Ένωση όχι στην θέση των εργατών, τους οποίους θα ήταν πάντα πρόθυμος να πυροβολήσει, αλλά στην απουσία της τεχνικής ανάπτυξης. Λέει ότι «Η ισχύς και η σταθερότητα των καθεστώτων καθορίζονται μακροχρόνια από την σχετική παραγωγικότητα της εργασίας. Μια σοσιαλιστική οικονομία που έχει τεχνική ανωτερότητα σε σχέση με τον καπιταλισμό θα είχε με βεβαιότητα εγγυημένη την σοσιαλιστική της ανάπτυξη - σαν να λέμε αυτόματα - κάτι που δυστυχώς είναι αδύνατον να το πούμε ακόμα για την Σοβιετική οικονομία».[30] Από την άλλη πλευρά υπήρχε κάτι που στο οποίο η Ρωσία πλεονεκτούσε απέναντι στον παρακμάζοντα καπιταλισμό: «Το θεμελιώδες κακό του καπιταλιστικού συστήματος δεν είναι η υπερβολική σπατάλη της κυρίαρχης τάξης αλλά το γεγονός ότι για να εξασφαλίσει το δικαίωμά της στη σπατάλη αυτή η αστική τάξη διατηρεί την ατομική της ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, καταδικάζοντας έτσι το οικονομικό σύστημα σε αναρχία και αποσύνθεση».[31]

Η Σοβιετική Ένωση για τον Τρότσκυ ήταν προοδευτική γιατί αν και είχε ένα κυρίαρχο στρώμα που ζούσε με χλιδή/υπερβολή, είχε προχωρήσει χάρις στον σχεδιασμό πέρα από τον καπιταλιστικό ανορθολογισμό και την αποσύνθεση. Ήταν οπισθοδρομική επειδή υστερούσε σε τεχνική ανάπτυξη. Η ορθόδοξη τροτσκιστική υπεράσπιση της Σοβιετικής Ένωσης ως ενός εκφυλισμένου εργατικού κράτους εδραζόταν σε ένα μοντέλο της οικονομικής ανάπτυξης που βλέπει τον κρατικό έλεγχο και τον σχεδιασμό σαν πρόοδο. Εξαιτίας της αλλαγής στις σχέσεις παραγωγής ή, κι αυτό για τον Τρότσκυ ήταν ισοδύναμο, στις σχέσεις ιδιοκτησίας[α] το καθεστώς ήταν κατά κάποιο τρόπο θετικό.[32] Αυτή η θέση ήταν η λογική έκφραση της θεωρίας ότι η καπιταλιστική κοινωνικοποίηση ήταν θετική, η ατομική ιδιοποίηση αρνητική, επομένως αν κάποιος απαλλαγεί από την ατομική ιδιοποίηση - την ατομική ιδιοκτησία - θα έχει σοσιαλισμό, ή τουλάχιστον την μετάβαση στον σοσιαλισμό. Μπορεί κανείς να τον ονομάζει σοσιαλισμό αλλά είναι ένας κρατικός καπιταλισμός.

Η πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους

Σαν παράδοση, λοιπόν, ο Τροτσκισμός προδίδει τον ισχυρισμό του ότι αντιπροσωπεύει αυτό που ήταν θετικό στο επαναστατικό κύμα του 1917-21. Η σημασία/αξία των αριστερών και συμβουλιακών κομμουνιστών βρίσκεται στο ότι στην γνήσια έμφαση που δίνουν στην προλεταριακή χειραφέτηση μπορούμε να ταυτοποιήσουμε μια σημαντική αλήθεια αυτής της περιόδου ενάντια στην Λενινιστική αναπαράσταση. Στον απόηχο όμως της ήττας του προλεταριάτου και μέσα στην απομόνωσή τους από την πάλη του, οι μικρές ομάδες των αριστερών κομμουνιστών άρχισαν να στηρίζουν βαθμιαία όλο και περισσότερο την θέση τους στην αντικειμενιστική ανάλυση της κατάρρευσης του καπιταλισμού. Υπήρχε παρόλα αυτά εξέλιξη. Συγκεκριμένα, ο Henryk Grossman προσέφερε μια εξαιρετικά επεξεργασμένη θεωρία της κατάρρευσης ως εναλλακτική της θεωρίας της Λούξεμπουργκ.

Αντί να βασίσει την θεωρία της κατάρρευσης στην εξάντληση των μη-καπιταλιστικών αγορών, την θεμελίωση πάνω στην μείωση του ποσοστού κέρδους. Από τότε σχεδόν όλες

[α] Εδώ να δούμε πχ. την λεπτή διαφοροποίηση της θέσης του Μαρξ - στην *Εισαγωγή της κριτικής της πολι-*

οι ορθόδοξες μαρξιστικές θεωρίες της κρίσης έχουν βασιστεί στην μείωση του ποσοστού κέρδους. Στην θεωρία του, που ισχυρίζεται ότι είναι θεωρία του ίδιου του Μαρξ, η τάση για την μείωση του ποσοστού κέρδους[33] οδηγεί σε μια πτώση της κρίσιμης μάζας του κέρδους που τελικά είναι πολύ μικρό για να συσσωρευθεί. Στην ανάλυση του Grossman η καπιταλιστική κατάρρευση είναι μια καθαρά οικονομική διαδικασία, αναπόφευκτη ακόμα και αν η εργατική τάξη παραμείνει ένα απλό γρανάζι στην ανάπτυξη του καπιταλισμού. Ο Grossman προσπαθεί να προλάβει/preempt την κριτική:

> «Επειδή σκόπιμα περιορίζομαι στην περιγραφή μόνο των οικονομικών προϋποθέσεων της κατάρρευσης του καπιταλισμού στην παρούσα μελέτη, επιτρέψτε μου να διαλύσω κάθε υποψία ενός «καθαρού οικονομισμού» ευθύς εξαρχής. Είναι περιττό να σπαταλήσουμε χαρτί σχετικά με την σύνδεση ανάμεσα στην οικονομία και την πολιτική· ότι υπάρχει μια σύνδεση είναι προφανές. Όμως, ενώ οι Μαρξιστές έχουν γράψει εκτενώς σχετικά με την πολιτική επανάσταση, έχουν παραβλέψει να ασχοληθούν θεωρητικά με την οικονομική πλευρά του ζητήματος και έχουν αποτύχει να εκτιμήσουν το αληθινό περιεχόμενο της θεωρίας του Μαρξ για την κατάρρευση. Μοναδική μου έγνοια εδώ είναι να καλύψω αυτό το κενό στην μαρξιστική παράδοση» (σελ. 33).[34]

Για τον αντικειμενιστή μαρξιστή η σύνδεση είναι προφανής, το οικονομικό και το πολιτικό είναι ξεχωριστά, όσα έχουν γραφτεί προηγουμένως για το πολιτικό είναι επαρκή και απλά χρειάζονται υποστήριξη από ένα οικονομικό παράδειγμα. Η θέση επομένως του υποστηρικτή του Grossman έχει ως εξής: **1**). Έχουμε μια κατανόηση της οικονομίας που δείχνει ότι ο καπιταλισμός είναι σε πτώση, οδεύοντας αμείλικτα προς μια κατάρρευση. **2**). Αυτό δείχνει την ανάγκη μιας πολιτικής επανάστασης που θα εισαγάγει μια καινούρια οικονομική τάξη. Η τ πολιτική θεωρία έχει μια εξωτερική σχέση προς την οικονομική κατανόηση του καπιταλισμού. Οι ορθόδοξες θεωρίες της καπιταλιστικής κρίσης αποδέχονται την αναγωγή της δραστηριότητας της εργατικής τάξης σε μια δραστηριότητα του κεφαλαίου. Η μόνη δράση ενάντια στο κεφάλαιο είναι μια πολιτική επίθεση στο σύστημα που θεωρείται ότι συμβαίνει μόνο όταν το σύστημα καταρρέει. Η θεωρία του Grossman αντιπροσωπεύει μια από τις πιο ολοκληρωμένες προσπάθειες να διακηρυχθεί το Κεφάλαιο του Μαρξ ως μια πλήρης οικονομικ θεωρία που παρέχει το σχεδιάγραμμα της κατάρρευσης του καπιταλισμού. Επιμένει ότι ο «οικονομικός Μαρξισμός», έτσι όπως μας έχει κληροδοτηθεί, δεν είναι ούτε αποσπασματικός ούτε απλά ο «κορμός» αλλά αντιπροσωπεύει κυρίως ένα πλήρως επεξεργασμένο σύστημα, με άλλα λόγια, ένα σύστημα χωρίς ψεγάδια/ατέλειες».[35] Αυτή η επιμονή στη θεώρηση του *Κεφαλαίου* του Μαρξ ως ενός πλήρους έργου που παρέχει την απόδειξη της αποσύνθεσης και κατάρρευσης του καπιταλισμού είναι ένα ουσιωδες/βασικό γνώρισμα της κοσμοθεωρίας των αντικειμενιστών μαρξιστών. Σημαίνει ότι η σχέση ανάμεσα στην πολιτική και την οικονομία είναι προφανώς εξωτερική. Αυτό είναι λάθος· η σχέση είναι εσωτερική αλλά για να το συλλάβει κανείς αυτό απαιτεί να αναγνωρίσει ότι

τικής οικονομίας, που συσχετίζει τα δύο χωρίς να τα καθιστά ισοδύναμα - οι σχέσεις ιδιοκτησίας εγγράφουν στο «εποικοδόμημα», είναι η νομική μορφή, των σχέσεων παραγωγής

το *Κεφάλαιο* είναι μη-πλήρες και ότι η πλήρωση του σχεδίου του απαιτεί μια κατανόηση *της πολιτικής οικονομίας της εργατικής τάξης όχι απλά αυτής του κεφαλαίου*. Ο Grossman αρνήθηκε, όμως, αυτή την δυνατότητα κατηγορηματικά εμμένοντας στην άποψη ότι το *Κεφάλαιο* είναι ουσιαστικά ένα πλήρες έργο.

Πάνεκουκ

Αν και οι αριστεροί κομμουνιστές διατήρησαν την κλασσικά γενική άποψη της ταύτισης της παρακμής του καπιταλισμού με το ιμπεριαλιστικό του στάδιο, η πιο αφηρημένη θεωρία του Grossman βασισμένη στην τάση μείωσης του ποσοστού κέρδους που συναντάει κανείς στο *Κεφάλαιο*, συνάντησε ενθουδιώδη υποδοχή από αρκετούς συμβουλιακούς κομμουνιστές, και ιδιαίτερα από τον Mattick. Ο Πάνεκουκ αποτελεί μια σημαντική κριτική απέναντι σε αυτή την τάση. Στο *Η Θεωρία της Κατάρρευσης του Καπιταλισμού*»,[α] επανατυπωμένο στο «*Κεφάλαιο και Τάξεις*»[36] ο Πάνεκουκ εκτός από το να δείξει μέσα από εκτενείς αναφορές την διαστροφή των απόψεων του Μαρξ από τον Grossman, αναπτύσσει κάποιο επιχειρήματα που δείχνουν προς μια κατεύθυνση/προχωρούν πέρα από τον αντικειμενιστικό μαρξισμό. Αν και εξακολουθεί να πιστεύει, με τον δικό του τρόπο, στην παρακμή του καπιταλισμού, ο Πάνεκουκ αρχίζει μια ουσιαστική επίθεση στον διαχωρισμό της οικονομίας από την πολιτική και την πάλη: «Η οικονομία, ως η ολότητα των ανθρώπων που εργάζονται και πασχίζουν να ικανοποιήσουν τις ανάγκες συντήρησής τους, και η πολιτική (με την ευρύτερη έννοια), ως η δράση και η πάλη αυτών των ανθρώπων ως τάξεων να ικανοποιήσουν αυτές τις ανάγκες, σχηματίζουν ένα μοναδικό αδιαίρετο πεδίο μιας ανάπτυξης που διέπεται από νόμους».[β] Με αυτόν τον τρόπο ο Πάνεκουκ επιμένει στο ότι η κατάρρευση του καπιταλισμού είναι αδιαχώριστη από την δράση του προλεταριάτου σε μια κοινωνική και πολιτική επανάσταση. Ο δυισμός που εμπεριέχεται στην θεώρηση της κατάρρευσης του καπιταλισμού σαν ουσιαστικά ξεχωριστής από την ανάπτυξη της επαναστατικής υποκειμενικότητας στο προλεταριάτο σημαίνει ότι ενώ η εργατική τάξη θεωρείται απαραίτητη στο να δώσει την δύναμη/ισχύ της επανάστασης, δεν υπάρχει εγγύηση ότι θα μπορέσει να δημιουργήσει μια καινούρια τάξη στη συνέχεια. Έτσι «μια επαναστατική ομάδα ή κόμμα με σοσιαλιστικούς στόχους, θα έπρεπε να εμφανιστεί σαν μια καινούρια δύναμη εξουσίας στην θέση της παλιάς με σκοπό την εισαγωγή κάποιου είδους σχεδιασμένης οικονομίας. Η θεωρία της οικονομικής καταστροφής είναι λοιπόν κομμένη και ραμμένη στα μέτρα διανοούμενων που αναγνωρίζουν την μη-διατηρήσιμη φύση του καπιταλισμού και θέλουν την οικοδόμηση μιας σχεδιασμένης οικονομίας από ικανούς οικονομολόγους και ηγέτες».[γ] Ο Πάνεκουκ επισημαίνει επίσης κάτι που βλέπουμε να επαναλαμβάνεται σήμερα[37]· την ελκυστικότητα της θεωρίας του Grossman ή άλλων τέτοιων θεωριών της κατάρρευσης σε καιρούς έλλειψης επαναστατικής δραστηριότητας. Υπάρχει ένας πειρασμός για όσους αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους σαν επαναστάτες να:

[α] Επίσης μεταφρασμένο στα ελληνικά από την ***flux_dialectica***, υπό έκδοση
[β] Να δοθεί αναφορά από την μετάφραση.
[γ] Επίσης να δοθεί αναφορά.

> «επιθυμούν για τις αποβλακωμένες μάζες μια ισχυρή οικονονική καταστροφή έτσι ώστε να βγουν τελικά από τον λήθαργό τους και να αναλάβουν δράση. Η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο καπιταλισμός έχει εισέλθει σήμερα στην τελική του κρίση παρέχει επίσης μιας αποφασιστική και απλή διάψευση/refutation του ρεφορμισμού και όλων των κομματικών προγραμμάτων που δίνουν προτεραιότητα στην κοινοβουλευτική δουλειά και στην δράση των συνδικάτων - μια επίδειξη της αναγκαιότητας των επαναστατικών τακτικών που είναι τόσο βολική που θα πρέπει να γίνει αποδεκτή με συμπάθεια από τις επαναστατικές ομάδες. Όμως η πάλη δεν είναι ποτέ τόσο απλή ή βολική, ούτε καν η θεωρητική πάλη γοα αιτίες και αποδείξεις». (σελ. 80).

Όμως, όπως συνεχίζει ο Πάνεκουκ, η αντίθεση στις ρεφορμιστικές τακτικές δεν θα πρέπει να βασίζεται σε μια θεωρία για την φύση της εποχής αλλά στα πρακτικά αποτελέσματα αυτών των τακτικών. Δεν είναι απαραίτητο να πιστεύει κανείς σε μια τελική κρίση για να δικαιολογήσει μια επαναστατική θέση· ο καπιταλισμός βαδίζει από κρίση σε κρίση και το προλεταριάτο μαθαίνει από τους αγώνες του. «Σε αυτή τη διαδικασία επιτυγχάνεται η καταστροφή του καπιταλισμού. *Η χειραφέτηση του προλεταριάτου είναι η κατάρρευση του καπιταλισμού*» (σελ. 81, έμφαση δική μας). Στην προσπάθεια αυτή να συνδέσει εσωτερικά την θεωρία των ορίων του καπιταλισμού με την κίνηση του προλεταριάτου, ο Πάνεκουκ έκανε ουσιαστικά βήματα. Το πώς θα συλλάβουμε αυτή την σύνδεση απαιτεί περισσότερη δουλειά.

Η Τέταρτη Διεθνής και οι αριστεροί κομμουνιστές: δύο όψεις του αντικειμενιστικού νομίσματος

Ενώ οι περισσότερες μικρές ομάδες αριστερών και συμβουλιακών κομμουνιστών υιοθέτησαν μια θεωρία της παρακμής, ο άλλος διεκδικητής του «μανδύα» του συνεχιστή της μαρξιστικής παράδοσης - ο Τροτσκισμός - την καθιστούσε επίσης κεντρική στις θέσεις του. Στην ίδρυση της Τέταρτης Διεθνούς οι τροτσκιστές υιοθέτησαν το μεταβατικό πρόγραμμα του Τρότσκυ εκφρασμένο στο « Η επιθανάτια αγωνία του καπιταλισμού και τα καθήκοντα της 4ης Διεθνούς». Στο κείμενο αυτό η μηχανιστική σύλληψη της καπιταλιστικής οικονομίας και της παρακμής της που προηγουμένως είχαν δικαιολογήσει την θέση της γραφειοκρατίας, τώρα σήμαιναν ότι οι προσπάθειες από τους Σταλινικούς «να κρατήσουν πίσω στον τροχό της ιστορίας θα καταδείξουν πιο καθαρά στις μάζες ότι η κρίση του ανθρώπινου πολιτισμού μπορεί να επιλυθεί μόνο από την Τέταρτη Διεθνή.[...]Το πρόβλημα των τμημάτων της Τέταρτης Διεθνούς είναι να βοηθήσουν την προλεταριακή πρωτοπορεία να καταλάβει τον γενικό χαρακτήρα και τον ρυθμό της εποχής μας και να κάνει να καρποφορήσει έγκαιρα η πάλη των μαζών με ακόμα πιο αποφασιστικά και μαχητικά οργανωτικά μέτρα».[38] Ίσως να μοιάζει άκομψο/αγενές να κατηγορεί κανείς τους Τροτσκιστές για κάτι που γράφτηκε πριν από 50 χρόνια, σε μια περίοδο κατάπτωσης και επικείμενου πολέμου, οπότε και έμοιαζε περισσότερο εύλογο. Επιπλέον, αν και είναι αλήθεια ότι οι ορθόδοξοι τροτσκιστές θα επέμε-

ναν ακόμα σε κάθε λέξη, στην Βρετανία, τουλάχιστον, ο ρεβιζιονισμός είναι στην ημερήσια διάταξη. Παρόλα αυτά, το ρεβιζιονιστικό *SWP* και το ακόμα πιο ρεβιζιονιστικό *RCP* διατηρούν ακόμα την ουσιαστική θέση της κρίσης που επιφέρει η παρακμή και της ανάγκης για ηγεσία. Τα γραπτά του Τρότσκυ σημαδεύονται από έναν μόνιμο/σταθερό διχασμό ανάμεσα στις αντικειμενικές συνθήκες που είναι η κατάσταση της οικονομίας και τις υποκειμενικές, δηλαδή την ύπαρξη ή όχι του Κόμματος. Η καπιταλιστική κρίση είναι μια αντικειμενική διαδικασία της οικονομίας και η παρακμή του καπιταλισμού θα την οξύνει τόσο ώστε να δημιουργήσει το ακροατήριο για το κόμμα που παρέχει στην εργατική τάξη το αναγκαίο υποκειμενικό στοιχείο της συνείδησης και της ηγεσίας/καθοδήγησης. Αυτή η αντίληψη της σχέσης ανάμεσα στο αντικειμενικό και υποκειμενικό θα πρέπει να αμφισβητηθεί.

Αυτό που λέμε δεν είναι ότι οι υποστηρικτές της (θεωρίας της) παρακμής ή της πτώσης δεν πιστεύουν στην επανάσταση - προφανέστατα πιστεύουν σε αυτήν (η θεωρία της πτώσης δεν είναι μαι θεωρία της αυτόματης κατάρρευσης. Οι περισσότεροι από τους υποστηρικτές της αναγνωρίζουν ότι το κεφάλαιο μπορεί γενικά να βρει μια πρόσκαιρη διαφυγή αν η εργατική τάξη το επιτρέψει· είναι όμως μια θεωρία που βλέπει μια αναπόφευκτη τάση προς κατάρρευση που απορρέει από την ανάπτυξη του ίδιου του κεφαλαίου και που βλέπει το πρόβλημα του υποκειμένου ως την «στοίχηση» της συνείδησης με τα γεγονότα/πραγματικότητα). Η κριτική μας συνίσταται στο ότι η θεωρία τους στοχάζεται την ανάπτυξη του καπιταλισμού, και πρακτική συνέπεια αυτού είναι το γεγονός ότι οι τροτσκιστές κινούνται προς οτιδήποτε κινείται με σκοπό να στρατολογήσουν εν όψει της τελικής «φιέστας» ενώ οι αριστεροί κομμουνιστές στέκουν απόμακρα περιμένοντας για το καθαρό/γνήσιο παράδειγμα προλεταριακής δράσης από τους εργάτες. Πίσω από αυτή την φαινομενική αντίθεση στους τρόπους που σχετίζονται με την πάλη, μοιράζονται μιαν αντίληψη της κατάρρευσης του καπιταλισμού που σημαίνει ότι δεν μαθαίνουν από το πραγματικό κίνημα. Αν και υπάρχει μια τάση να γλιστρούν σε διακηρύξεις για το αναπόφευκτο του σοσιαλισμού - γενικά για τους θεωρητικούς της κατάρρευσης ο σοσιαλισμός δεν θα έρθει αναπόφευκτα - δεν θα πρέπει να πάμε όλοι στις παμπ - αλλά ο καπιταλισμός θα καταρρεύσει. Αυτή η θεωρία μπορεί τότε να συνοδεύσει μοα Λενινιστική οικοδόμηση μιας οργάνωσης στο παρόν ή, όπως για τον Mattick, μπορεί να περιμένει την ώρα της κατάρρευσης οπότε θα είναι δυνατόν να δημιουργήσει μια κανονική/γνήσια επαναστατική οργάνωση. Η θεωρία της αποσύνθεσης και της Κρίσης κατέχεται και γίνεται κατανοητή από το Κόμμα, το προλεταριάτο πρέπει να μπει κάτω από τις σημαίες του. Με άλλα λόγια «εμείς καταλαβαίνουμε την Ιστορία, ακολουθήστε τις σημαίες μας». Η θεωρία της πτώσης ταιριάζει άνετα με την λενινιστική θεωρία της συνείδησης, η οποία πήρε φυσικά πολλά στοιχεία από τον Κάουτσκυ, που τελειώνει τα σχόλιά του στο Πρόγραμμα της Ερφούρτης με την πρόβλεψη ότι οι μεσαίες τάξεις θα συρρεύσουν «στο Σοσιαλιστικό Κόμμα και χέρι-χέρι με το προλεταριάτο που προχωρά χωρίς αντίσταση, θα ακολουθήσουν τις σημαίες του στην νίκη και τον θρίαμβο».[39]

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο τόσο οι Τροτσκιστές όσο και οι αριστεροί κομμουνιστές βγήκαν προσηλωμένπι στην άποψη ότι ο καπιταλισμός ήταν σε παρακμή και στο χείλος της κατάρρευσης. Κοιτώντας στην περίοδο που μόλις είχε κλείσει η θεωρία δεν

έμοιαζε τόσο εξωπραγματική - το κραχ του 1929 είχε ακολουθηθεί από μια ύφεση για το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1930 και στη συνέχεια από έναν ακόμα καταστροφικό πόλεμο. Ο καπιταλισμός αν δεν πέθαινε, έμοιαζε τουλάχιστον εξαιρετικά άρρωστος. Εκτός από τις παρόμοιες θεωρίες τους για την κατάρρευση και τα δυο ρεύματα ισχυρίζονταν ότι αντιπροσωπεύουν την αληθινή επαναστατική παράδοση απέναντι στην Σταλινική πλαστογράφηση/παραχάραξη. Αν και μπορούμε να πούμε ότι οι αριστεροί και συμβουλιακοί κομμουνιστές κράτησαν κάποιες από τις σημαντικές αλήθειες της εμπειρίας του 1917-21 απέναντι στην Λενινιστική εκδοχή που κράτησαν οι Τροτσκιστές, η αντικειμενιστική άποψη της οικονομίας και η μηχανιστική θεωρία της κρίσης που μοιράζονταν με τους Λενινιστές τους κατέστησε ανίκανους να ανταποκριθούν στην καινούρια κατάσταση όπως χαρακτηριζόταν από την παρατεταμένη άνθηση. Οι επαναστατικά της επόμενης περιόδου θα έπρεπε να προχωρήσουν πέρα από τις θέσεις των προηγούμενων.

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ο καπιταλισμός μπήκε σε μια από τις πιο παρατεταμένες περιόδους επέκτασης με ρυθμούς ανάπτυξη όχι μόνο μεγαλύτερους από αυτούς της μεσοπολεμικής περιόδου αλλά μεγαλύτερους και από εκείνους της «εκρηκτικής» ανάπτυξης του κλασσικού καπιταλισμού που είχαν προκαλέσει την διαμάχη για την κατάρρευση στην Δεύτερη Διεθνή. Στο εσωτερικό του Τροτσκισμού ξέσπασε μια κρίση εξαιτίας του γεγονότος ότι ο «γκουρού» του Τροτσκισμού είχε κατηγορηματικά εκλάβει το ξέσπασμα του πολέμου σαν επιβεβαίωση του ότι ο καπιταλισμός έπνεε τα λοίσθια και είχε προβλέψει με βεβαιότητα ότι ο πόλεμος θα εξήγγειλε τόσο την κατάρρευση του καπιταλισμού όσο και την προλεταριακή επανάσταση που θα οδηγούσε σε εργατικά κράτη στη Δύση και στην επίλυση των γραφειοκρατικών παραμορφώσεων/στρεβλώσεων στην Ανατολή.[40] Ο Τρότσκυ είχε έντονα ταυτίσει την δική του εκδοχή του μαρξισμού με την αντίληψη της καπιταλιστικής χρεωκοπίας και είχε γράψει ότι αν ο καπιταλισμός ανάρρωνε/ανέκαμπτε στην παρατεταμένη ανάπτυξη και αν η Σοβιετική Ένωση δεν επέστρεφε στο αληθινό της μονοπάτι τότε θα έπρεπε να πει κανείς ότι «το σοσιαλιστικό πρόγραμμα, βασισμένο στις εσωτερικές αντιφάσεις της καπιταλιστικής κοινωνίας, τελειώσει σαν Ουτοπία».[41] Η τάση των ορθόδοξων τροτσκιστικών ομάδων από τότε ήταν να αρνούνται τα γεγονότα και να κηρύσσουν μόνιμα ότι η κρίση επίκειται.[42]

Τα κομμάτια των αριστερών κομμουνιστών δεν περιορίζονταν τόσο από την ταύτιση με την ανάλυση ενός ηγέτη (επιπλέον αρκετοί από τους θεωρητικούς τους ήταν ακόμα εν ζωή). Παρόλα αυτά έτειναν, όπως και οι Τροτσκιστές, να βλέπουν την μεταπολεμική επέκταση του κεφαλαίου σαν μια σύντομη άνθηση ανασυγκρότησης. Ουσιαστικά αυτό που όλοι αυτοί οι αντιπρόσωποι της θεωρίας της μεταπολεμικής προλεταριακής αντεπίθεσης μπορούσαν να προσφέρυν ήταν η βασική θέση ότι ο καπιταλισμός δεν είχε επιλύσει της αντιφάσεις του - απλά έμοιαζε έτσι. Η βασική θέση ήταν φυσικά σωστή - ο καπιταλισμός δεν είχε λύσει τις αντιφάσεις του - αλλά αυτές οι αντιφάσεις εκφράζονταν με τρόπους που δεν μπορούσαν να συλληφθούν από την μηχανιστική θεωρία της πτώσης και της παρακμής επειδή αυτή η θεωρία δεν μπορούσε να συλλάβεο αυτές τις αντιφάσεις πλήρως. Το πρόβλημα του πώς να σχετιστούν με αυτές τις αντιφάσεις σε μια μεταπολεμική άνθηση με τα στοιχεία της στις

ανεπτυγμένες χώρες των σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών, των Κεϋνσιανών οικονομικών, την «φορντιστική» μαζική παραγωγή και την μαζική κατανάλωση, ήταν το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι επαναστάτες αυτής της περιόδου.

Όταν άρχισαν να ξεσπούν αγώνες, η καινούρια γενιά ριζοσπαστών ήταν ανταγωνιστική προς τις άκαμπτες σχηματικές αναλύσεις της κρίσης του κεφαλαίου που υποστήριζε η παλιά αριστερά. Ενώ οι σέχτες των αριστερών κομμουνιστών αποδέχτηκαν αυτή την κατάσταση στωικά, πολλές από τις τροτσκιστικές ομάδες ακολούθησαν καιροσκοπικά/οπορτουνιστικά της ανησυχίες της Νέας Αριστεράς μόνο και μόνο για να εντάξουνε μέλη στις οργανώσεις τους, τα οποία στη συνέχεια θα μπορούσαν να πειστούν για το δόγμα της οικονομικής κατάρρευσης. Υπήρξε ένας αριθμός ομάδων - η ομάδα *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, η *Καταστασιακή Διεθνής*, οι «*Αυτόνομοι*» - που προσπάθησαν να ξεφύγουν από τις ακαμψίες του παλιού εργατικού κινήματος και να αναπτύξουν ξανά την επαναστατική θεωρία. Στο δεύτερο μέρος αυτού του άρθρου θα κοιτάξουμε σε μερικές από τις πιο σημαντικές από αυτές καθώς και τις προσπάθειες για την επανεπιβεβαίωση μιας αναθεωρημένης εκδοχής της θεωρίας [της κατάρρευσης]. Μερικά από τα ερωτήματα που τέθηκαν, οι απαντήσεις των οποίων είναι σημαντικές για μας, είναι: Ποιές μορφές έπαιρνε η πάλη στις καινούριες αυτές συνθήκες; Ποιο ήταν το νόημα του κομμουνισμού; Πώς θα έπρεπε να επανεφευρεθεί η επανάσταση;

Σημειώσεις

[1] Μια ρεφορμιστική αντίληψη ότι η εξέλιξη προς τον σοσιαλισμό είναι μια αναπόφευκτη διαδικασία που μαρτυρείται από την σταθερή αύξηση της κοινωνικοποίησης των παραγωγικών δυνάμεων και την επέκταση του κράτους προνοίας είναι επίσης διαδεδομένη. Η έμφαση του παρόντος άρθρου θα είναι στις απόψεις που βλέπουν την παρακμή του καπιταλισμού σαν κομμάτι του επαναστατικού σχεδίου/προτάγματος.

[2] Γράφει εδώ ο Μαρξ:

> Η καθοδηγητική αρχή στις μελέτες μου μπορεί να συνοψιστεί ως εξής. Στην κοινωνική παραγωγή της ύπαρξής τους, οι άνθρωποι έρχονται αναπόφευκτα σε καθορισμένες σχέσεις που είναι ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, δηλαδή σε σχέσεις παραγωγής αντίστοιχων σε ένα δεδομένο στάδιο ανάπτυξης των υλικών τους δυνάμεων παραγωγής. Σε ένα συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξης, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής ή - αυτό απλά εκφράζει το ίδιο πράγμα με νομικούς όρους - με τις σχέσεις ιδιοκτησίας στο πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούσαν μέχρι τώρα. Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων αυτές οι σχέσεις γίνονται τώρα δεσμά τους. Αρχίζει τότε μια περίοδος κοινωνικής επανάστασης...Καμμιά κοινωνική τάξη δεν καταστρέφεται αν δεν αναπτυχθούν πλήρως όλες οι παραγωγικές δυνάμεις για τις οποίες αυτή είναι επαρκής και ποτέ καινούριες ανώτερες σχέσεις παραγωγής δεν αντικαθιστούν τις παλιότερες αν δεν έχουν ωριμάσει οι υλικές συνθήκες για την ύπαρξή τους μέσα πλαίσιο της παλιάς κοινωνίας...Στο γενικό τους περίγραμμα, ο Ασιατικός, ο αρχαίος, ο φεουδαλικός και ο σύγχρονος αστικός τρόπος παραγωγής μπορούν να σηματοδοτηθούν σαν εποχές που σημαδεύουν μια πρόοδο στην οικονομική ανάπτυξη της κοινωνίας (*Πρόλογος στην Συνεισφορά σε μια Κριτική της Πολιτικής*

Οικονομίας, σελ. 20-21.

[3] Οι αναφορές από την μπροσούρα του *ICC* «*Η Παρακμή του Καπιταλισμού*».

[4] «*Η επιθανάτια αγωνία του Καπιταλισμού και τα καθήκοντα της Τετάρτης Διεθνούς*», (1938), επανεκτύπωση από το *Workers Revolutionary Party*, που υποστηρίζει ότι «το μήνυμά [της διακήρυξης] είναι πιο επίκαιρο από ποτέ».

[5] Καρλ Κάουτσκυ, «*Η Ταξική Πάλη*» («**Πρόγραμμα της Ερφούρτης**») (Norton Company, 1971). Το «Πρόγραμμα της Ερφούρτης» ήταν το επίσημο πολιτικό κείμενο του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος από το 1891 μέχρι και το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

[6] Το καθήκον μας είναι να συνεισφέρουμε στην επαναστατική θεωρία του προλεταριάτου, την οποία δεν αντιπροσωπεύουν ούτε ο ορθόδοξος μαρξισμός ούτε ο αναρχισμός. Αλλά το μαρξιστικό ρεύμα του εργατικού κινήματος έχει αναπτύξει τις σημαντικότερες από τις ιδεές που θα πρέπει να εξετάσουμε.

[7] Φυσικά, αν ο Μπακούνιν δεν είχε δώσει το αντίγραφο της *Λογικής* του Χέγκελ στον Freilgrath, ο οποίος με τη σειρά του το δάνεισε στον Μαρξ, ο Μαρξ ίσως να μην είχε φτάσει σε μια τόσο συνολική κατανόηση του καπιταλισμού!

[8] *Κεφάλαιο* τόμος ΙΙΙ, σελ. 570.

[9] Η άποψη ότι το *Κεφάλαιο* αποτελεί ένα πλήρες έργο που παρέχει μιαν ολοκληρωμένη «συνταγή» για το τέλος του καπιταλισμού ήταν μια θέση που υιοθετήθηκε από τους μαθητές/ακόλουθους του Μαρξ αλλά όχι από τον ίδιο τον Μαρξ. Ο Κάουτσκυ ρώτησε κάποτε τον Μαρξ πότε θα παρήγαγε τα ολοκληρωμένα έργα του. Ο Μαρξ απάντησε ότι «θα πρέπει πρώτα να γραφτούν».

[10] Ο Κάουτσκυ αρνήθηκε ότι ο Μαρξισμός περιείχε μια θεωρία της κατάρρευσης, παρόλα αυτά υπερασπίστηκε μια τέτοια.

[11] Στο «*Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση*», σελ. 40

[12] Τα σχήματα του Μαρξ για την αναπαραγωγή του [του κεφαλαίου] στον Τόμο ΙΙ του Κεφαλαίου, ταυτοποιούν συγκεκριμένες αναλογίες που πρέπει να υπάρχουν ανάμεσα στην παραγωγή των μέσων παραγωγής και μέσων συντήρησης για να μπορεί να λάβει χώρα η καπιταλιστική αναπαραγωγή.

[13] «Η Συσσώρευση του Κεφαλαίου», σελ. 325.

[14] Ο Λένιν δεν τοποθετείται ιδιαίτερα στην αριστερά [της Σοσιαλδημοκρατίας]. Ήταν ένας καλός μαρξιστής της Δεύτερης Διεθνούς που δούλευε στις ιδιαίτερες συνθήκες της Ρωσίας και είδε τον Κάουτσκυ σαν έναν προδότη της ορθής/γνήσιας σοσιαλδημοκρατικής (και άρα κρατικο-καπιταλιστικής) θέσης.

[15] Δες Colletti, «*Ο Bernstein και ο Μαρξισμός της Δευτέρας Διεθνούς*», στο «**Από τον Rousseau στον Λένιν**».

[16] Εκτός από την ICC!

[17] Ο Λένιν υπονοεί ότι δεν είναι αρκετό για το προλεταριάτο να αντιδράσει υποκειμενικά στον πόλεμο, ο ίδιος ο πόλεμος θα πρέπει να προετοιμάσει το αντικειμενικό έδαφος για τον σοσιαλισμό:

«Η διαλεκτική της ιστορίας είναι τέτοια που ο πόλεμος, επισπεύδοντας εξαιρετικά τον μετασχηματισμό του μονοπωλιακού καπιταλισμού σε κρατικο-μονοπωλιακό καπιταλισμό, έχει σαν αποτέλεσμα ωθήσει εξαιρετικά την ανθρωπότητα προς τον σοσιαλισμό. Ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος είναι η αυγή της κοινωνικής επανάστασης. Και αυτό δεν συμβαίνει μόνο επειδή ο τρόμος του πολέμου προκαλεί την προλεταριακή εξέγερση - καμμιά εξέγερση δεν μπορεί να φέρει τον σοσιαλισμό αν δεν είναι ώριμες οι οικονομικές συνθήκες για τον σοσιαλισμό - αλλά επειδή ο κρατικο-μονοπωλιακός καπιταλισμός είναι μια πλήρης υλική προετοιμασία για τον σοσιαλισμό, το κατώφλι του σοσιαλισμού, ένα σκαλοπάτι στην σκάλα της ιστορίας ανάμεσα στο οποίο και σε αυτό του σοσιαλισμού δεν μεσολαβούν άλλα ενδιάμεσα» (Λένιν, «*Η επικείμενη καταστροφή και πώς να την αποφύγουμε*», **Άπαντα**, τομ.25, σελ. 359).

[18] Λένιν, «*Ιμπεριαλισμός: Το Ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού*» (Progress Publishers, 1982), σελ. 119.

[19] ό.π., σελ. 119-20.

[20] Hilferding, «*Χρηματιστικό Κεφάλαιο*», σελ. 367-368.

[21] Grossman, «*Ο Νόμος της Συσσώρευσης και η Κατάρρευση του Καπιταλιστικού Συστήματος: επίσης μια Θεωρία των Κρίσεων*», σελ. 52.

[22] Λένιν, «*Μπορούν οι Μπολσεβίκοι να διατηρήσουν την Κρατική Εξουσία*;», Completed Works, τομ. 26, σελ. 110.

[23] Υπάρχει mileage στην κριτική των καταστασιακών ότι η θεωρία του Τρότσκυ ήταν μια θεωρία της «περιορισμένης διαρκούς επανάστασης» ενώ αυτό που χρειάζεται είναι μια «γενικευμένη θεωρία της διαρκούς επανάστασης»; «*Ανθολογία της Καταστασιακής Διεθνούς*», σελ. 65.

[24] Λένιν, ό.π.

[25] Δείτε *Bologna*: «*Ταξική Σύνθεση και η θεωρία για το Κόμμα στην αρχή του κινήματος των Εργατικών Συμβουλίων*», στο *Telos*, τ. 13, Φθινόπωρο 1972.

[26] Αυτός είναι ο λόγος που η διατύπωση του Μαρξ ότι η μεγαλύτερη παραγωγική δύναμη είναι η ίδια η εργατική τάξη είναι τόσο σημαντική.

[27] Όπως παρατηρεί ο Μαρξ στα *Grundrisse*, παραγωγικές δυνάμεις και σχέσεις δεν είναι παρά οι δυο όψεις του κοινωνικού ατόμου

[28] Η λέξη παρακμιακός μοιάζει κατάλληλη για ένα σύστημα που ρίχνει εκατομμύρια στον θάνατο αλλά αυτό θα ήταν ένα ολίσθημα σε μια ηθική χρήση του όρου την οποία οι υποστηρικτές της θεωρίας θα ήταν οι πρώτοι που θα απέρριπταν.

[29] «*Η Προδομένη Επανάσταση*», σελ. 45

[30] «*Η Προδομένη Επανάσταση*», σελ. 47-48.

[31] «*Η Προδομένη Επανάσταση*», σελ. 19

[32] Η μόνη τροτσκιστική ομάδα που παραμένει προσκολλημένη σε μια κρατικο-καπιταλιστική θεώρηση της Σοβιετικής Ένωσης έχει καταστήσει την θεωρία μάλλον αναξιόπιστη συνεχίζοντας να υποστηρίζει ένα πρόγραμμα κρατικού καπιταλισμού δηλ. μια δευτερο-διεθνιστική ιδέα για τον σοσιαλισμό. Στο δεύτερο μέρος αυτών των άρθρων θα δούμε κατά πόσον ο αναθεωρητισμός του νεο-τροτσκιστικού *SWP*[α] (International Socialists) συνιστά μια επαρκή ρήξη.

[33] Οι καπιταλιστές παράγουν κέρδος κάνοντας τους εργάτες να δουλεύουν περισσότερο από όσο χρειάζεται για να αναπληρώσουν την αξία του μισθού τους. Το ποσοστό εκμετάλλευσης είναι τότε ο λόγος ανάμεσα στην υπεραξία της εργασίας που οι εργάτες είναι αναγκασμένοι να παράγουν και την αναγκαία εργασία, δηλ. αυτήν που αντιπροσωπεύει τον μισθό τους. Με όρους αξίας αυτό μπορεί να εκφραστεί ως ο λόγος υπεραξία/μεταβλητό κεφάλαιο, S/V. Οι εργάτες, όμως, συντηρούν επίσης την αξία του εξοπλισμού και των υλικών που μπαίνουν στην παραγωγή την ίδια στιγμή που παράγουν καινούρια αξία. Η αξία του προϊόντος που παράγουν μπορεί τότε να διαιρεθεί σε ένα μέρος που αναπαριστά το σταθερό κεφάλαιο όπως ο εξοπλισμός και τα υλικά - C, ένα ισοδύναμο της απαραίτητης εργασίας τους - V και υπεραξία, S. Η τάση του κεφαλαίου είναι να αυξάνει την οργανική σύνθεση του κεφαλαίου - να αυξάνει το C σε σχέση με το V. Καθώς το ποσοστό κέρδους για τους καπιταλιστές είναι ο λόγος $S/(C + V)$, αν το C αυξάνει, τότε το ποσοστό κέρδους μειώνεται. Αυτό βέβαια είναι μόνο στο επίπεδο μιας *τάσης* και ο συνδυασμός/interplay αντίρροπων τάσεων (όπως μιας αύξησης στον βαθμό εκμετάλλευσης και υποτίμησης του σταθερού κεφαλαίου) θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν. Σε ένα αφηρημένο επίπεδο μπορούμε να πούμε ότι αυτή η τάση υπάρχει αλλά κατά πόσον μπορεί να ειπωθεί ότι αναπτύσσεται από αυτήν μια απαράκαμπη/inexorable διαδικασία πτώσης του καπιταλισμού είναι ακριβώς το σημείο της συζήτησης.

[34] H. Grossman, «*Ο Νόμος της Συσσώρευσης και της Κατάρρευσης του Καπιταλιστικού Συστήματος: επίσης μια Θεωρία των Κρίσεων*»

[35] H. Grossman, «*Die Anderung des Ursprunglischen Aufbauplans des Marxschen «Kapital's» und ihre Ursachen*», αναφέρεται στο: Rubel, «*on Karl Marx*», σελ. 151.

[36] Α. Πάνεκουκ, *Κεφάλαιο και Τάξεις, I*, 1977, μπορεί να βρεθεί στο διαδίκτυο εδώ.

[37] Το βιβλίο του Grossman μόλις μεταφράστηκε στα Αγγλικά με μια εισαγωγή από ένα μέλος του *RCP*.[β]

[38] Τρότσκυ, «*Η Επιθανάτια Αγωνία του Καπιταλισμού και τα Καθήκοντα της Τετάρτης Διεθνούς*», σελ. 11 και 23.

[39] Κάουτσκυ, «*Η Ταξική Πάλη*», σελ. 217.

[40] «Ο πόλεμος θα κρατήσει μέχρι να εξαντλήσει όλους τους πόρους του πολιτισμού ή μέχρι να χτυπήσει το κεφάλι του στην επανάσταση». *Γραπτά 1939-40*, σελ. 151. Ήταν επίσης βέβαιος ότι η Σταλινική ολογαρχία θα ανατρεπόταν σαν αποτέλεσμα του πολέμου. Η προσπάθεια να αντιμετωπίσουν αυτή την συγκεκριμένη αντίφαση ανάμεσα στην σκέψη του κυρίου τους και την πραγματικότητα, οδήγησε το αμερικανικό *SWP* να ισχυριστεί τον Νοέμβριο του 1945 ότι ο Τρότσκυ είχε δίκιο, απλά ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος δεν είχε λήξει!

[41] Τρότσκυ, «Σε υπεράσπιση του Μαρξισμού», σελ. 9.

[α] Το Βρετανικό *Socialist Workers Party*.

[β] Έχουμε αναφορές από την ελληνική μετάφραση.

[42] Το *SWP* αρέσκεται να ισχυρίζεται ότι με την θεωρία του για την «οικονομία του μόνιμου πολέμου» ξέφυγε από την προβληματική της επικείμενης κρίσης του ορθόδοξου Τροτσκισμού. Στην πραγματικότητα, η θεωρία της «Οικονομίας του Μόνιμου Πολέμου» εισήχθη αρχικά σαν προσωρινή λύση για να εξηγηθεί η καθυστέρηση στην εκδήλωση της μεγάλης ύφεσης. Καθώς η ύφεση συνέχιζε να μην εκδηλώνεται, το *SWP*, που τότε ονομαζόταν «*Socialist Review Group*», σταδιακά επεξεργάστηκε/εξέλιξε την έννοια σε πραγματική/πλήρους κλίμακας θεωρία

Μέρος 2

Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Μέρος ΙΙ

Στο δεύτερο μέρος αυτής ριζοσπαστικής μας «σαπουνόπερας» θεωρητικής διαμάχης, εξετάζουμε κριτικά τρία σημαντικά επαναστατικά ρεύματα που πηγαίνουν πέρα από τον αντικειμενισμό του ορθόδοξου Μαρξισμού - την ομάδα *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα* (*Socialisme ou Barbarie*), την *Καταστασιακή Διεθνή* και το ιταλικό ρεύμα της *Αυτονομίας*, καθώς και προσπάθειες επανεπιβεβαίωσης της ορθόδοξης γραμμής.

Το αντικείμενο του παρόντος άρθρου είναι η θεωρία ότι ο καπιταλισμός είναι σε πτώση ή αποσύνθεση. Αυτός ο χαρακτηρισμός της «εποχής» μας συνδέεται με το σχήμα σύμφωνα με το οποίο η νεανική περίοδος του καπιταλισμού είναι η περίοδος του *εμπορευματικού* καπιταλισμού που διήρκεσε από το τέλος της φεουδαρχίας μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, η περίοδος της υγιούς ωριμότητας ήταν η φιλελέυθερη περίοδος της «ελεύθερης αγοράς» [*laissez-faire*] στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ενώ η είσοδός του στην περίοδο του ιμπεριαλισμού και των μονοπωλιακού καπιταλισμού, με τις μορφές της κοινωνικοποίησης και του σχεδιασμού της παραγωγής, σηματοδοτεί την αρχή της μεταβατικής εποχής προς την μετα-καπιταλιστική κοινωνία.

Στο πρώτο Μέρος είδαμε πώς η ιδέα αυτή της πτώσης ή παρακμής του καπιταλισμού έχει τις ρίζες της στον Μαρξισμό της Δεύτερης Διεθνούς και πώς διατηρήθηκε από τους δύο διεκδικητές του μανδύα των αληθινών συνεχιστών της «κλασσικής μαρξιστικής παράδοσης», - τον τροτσκιστικό Λενινισμό και τον αριστερό ή συμβουλιακό κομμουνισμό. Και οι δύο αυτές παραδόσεις ισχυρίζονταν ότι προασπίζονταν τον γνήσιο Μαρξισμό απέναντι στους ρεφορμιστές μαρξιστές που είχαν καταλήξει να υπερασπίζονται τον καπιταλισμό. Προτείναμε ότι μια ρίζα της πρακτικής αποτυχίας της Δεύτερης Διεθνούς ήταν ότι ο «κλασσικός μαρξισμός» είχε θεωρητικά χάσει την επαναστατική πλευρά της κριτικής του Μαρξ στην πολιτική οικονομία και είχε μετατραπεί σε μια αντικειμενιστική ιδεολογία των παραγωγικών δυνάμεων. Η ιδέα της πτώσης του καπιταλισμού που υποστήριζαν αυτές οι παραδόσεις είναι η εντονότερη έκφραση της αποτυχίας τους να αποσπαστούν από τον αντικειμενιστικό μαρξισμό. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ ο τροτσκισμός και ο αριστερός κομμουνισμός διατηρούσαν την θέση τους παρά την περί του αντιθέτου ένδειξη που έδινε η μεγαλύτερη ανάπτυξη/άνθηση στην ιστορία του καπιταλισμού, ένας αριθμός επαναστατών προσπάθησαν να αναπύξουν μια επαναστατική θεωρία για τις καινούριες συνθήκες, και είναι σε αυτά τα ρεύματα στα οποία θα στραφούμε τώρα. Θα ασχοληθούμε με τρεις ομάδες που αποσπάστηκαν από την ορθοδοξία - την ομάδα *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, την *Καταστασιακή Διεθνή* και το ιταλικό ρεύμα του *εργατισμού/Αυτονομίας*. Θα δούμε επίσης την προσπάθεια επανεπιβεβαίωσης της θεωρίας της πτώσης και την απόρριψή της μέσα στο ρεύμα του αντικειμενισμού.

Η ρήξη με την ορθοδοξία

Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα

Η ομάδα *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα* (*S or B*), της οποίας βασικός θεωρητικός ήταν ο Καστοριάδης (γνωστός και ως Cardan ή Chalieu),[α] ήταν μια μικρή γαλλική ομάδα που αποσπάστηκε από τον ορθόδοξο Τροτσκισμό. Είχε σημαντική επιρροή σε μεταγενέστερους επαναστάτες. Στην Βρετανία η ομάδα *Αλληλεγγύη* (Solidarity), διέδωσε τις ιδέες της *Socialisme ou Barbarie* μέσα από μπροσούρες που ακόμα κυκλοφορούν ως η πιο προσιτή επεξεργασμένη κριτική στον Λενινισμό.

Αναμφίβολα μια από τις καλλίτερες πτυχές της *ΣήΒ* ήταν η εστίαση σε νέες μορφές της αυτόνομης πάλης των εργατών έξω από τις επίσημες οργανώσεις τους και ενάντια στις ηγεσίες τους.[1] Η ομάδα *ΣήΒ* αν και μικρή είχε παρουσία τόσο σε εργοστάσια όσο και αναγνωρισμένους/γνωστούς προλεταριακούς αγώνες έξω από τους τόπους παραγωγής.

Μέρος αυτού που επέτρεψε στην ομάδα *ΣήΒ* να φτάσει σε αυτήν την θεωρητικοποίηση και συμμετοχή στις πραγματικές μορφές των εργατικών αγώνων ήταν η απόρριψη των *πραγμοποιημένων*[β] κατηγοριών του ορθόδοξου Μαρξισμού. Στο «*Σύγχρονος Καπιταλισμός και Επανάσταση*», ο Καστοριάδης συνόψισε αυτόν τον αντικειμενισμό ως την άποψη ότι «μια κοινωνία δεν θα εξαφανιζόταν ποτέ μέχρι να εξαντλήσει όλες τις δυνατότητές της για οικονομική επέκταση· επιπλέον η «ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων» θα ανέπτυσσε τις «αντικειμενικές αντιθέσεις» της καπιταλιστικής οικονομίας. Θα παρήγαγε κρίσεις - και αυτές θα επέφεραν προσωρινές ή μόνιμες καταρρεύσεις ολόκληρου του συστήματος»[2,γ]. Ο Καστοριάδης απορρίπτει την ιδέα ότι οι νόμοι του καπιταλισμού απλά ενεργούν πάνω στους καπιταλιστές και τους εργάτες. Όπως λέει: «Σε αυτή την «παραδοσιακή» αντίληψη οι επαναλαμβανόμενες και βαθύτερες κρίσεις του συστήματος καθορίζονται από τους «έμφυτους νόμους» του. Τα γεγονότα και οι κρίσεις είναι στην πραγματικότητα ανεξάρτητα από τις πράξεις των ανθρώπων και των τάξεων. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να αλλάξουν την λειτουργία αυτών νόμων. Μπορούν μόνο να παρέμβουν για να καταργήσουν το σύστημα σαν ολότητα/συνολικά».[3] Η *ΣήΒ* υιοθέτησε την άποψη ότι ο καπιταλισμός είχε, μέσω των κρατικών δαπανών και της Κεϋνσιανής διαχείρισης της ζήτησης, αντιμετωπίσει την τάση του προς κρίση αφήνοντας μόνο έναν «μαλακό κύκλο εργασιών». Η επίθεση του Καστοριάδη στην προσκόλληση του ορθόδοξου Μαρξισμού σε μια θεωρία κρίσης του 19ου αιώνα εφαρμοσμένης στις συνθήκες των μέσων του 20ου είχε καταφέρει ένα χτύπημα/had bite. Οι συνθήκες είχαν αλλάξει - στην μεταπολεμική άνθηση ο καπιταλισμός κατάφερνε να διαχειρίζεται τις κρίσεις του.

Αντί όμως να πάρει αυτή τη θέση ως υπονομευτική της αντικειμενικής βάσης για επαναστατική αλλαγή, η *ΣήΒ* δήλωσαν θετικά έναν διαφορετικά σύλληψης της σχέσης ανάμεσα στην

[α] Αναφορά εδώ για τα ψευδώνυμα του Καστοριάδη!
[β] Αναφορά στην έννοια της *πραγμοποίησης*, βασική στις αναλύσεις του *Aufheben*, αλλά και γενικά.
[γ] Οι παραπομπές από τις ελληνικές εκδόσεις;

καπιταλιστική ανάπτυξη και την ταξική πάλη. Όπως το θέτει ο Καστοριάδης, η «πραγματική δυναμική της καπιταλιστικής κοινωνίας [είναι] η δυναμική της ταξικής πάλης». Η ταξική πάλη λαμβάνεται με αυτό να σημαίνει όχι απλά την μόνιμα αναμενόμενη ημερομηνία της επανάστασης αλλά την μέρα με τη μέρα/καθημερινή πάλη. Σε αυτή τη στροφή της *ΣήΒ*, μέσα στην θεωρία της για τον καπιταλισμό, στην καθημερινή πραγματικότητα της ταξικής πάλης βλέπουμε *την στροφή από την προοπτική του κεφαλαίου σε αυτήν της εργατικής τάξης*. Οι ορθόδοξοι μαρξιστές κυριαρχούνταν στην μηχανιστική θεωρία της πτώσης και της κατάρρευσης από την προοπτική του κεφαλαίου, και μια τέτοια προοπτική επηρεάζει επίσης και την πολιτική κάποιου. Η απόρριψη της θεωρίας της κρίσης ήταν για την *ΣήΒ* η απόρριψη της συνακόλουθης πολιτικής αφού όπως το θέτει Καστοριάδης, η αντικειμενιστική θεωρία της κρίσης ισχυρίζεται ότι η ίδια η εμπειρία των εργατών της θέσης τους στην κοινωνία τους κάνει απλά να υποφέρουν τις αντιθέσεις του κεφαλαίου χωρίς να τις καταλαβαίνουν. Μια τέτοια κατανόηση μπορεί να έρθει μόνο μέσα από μια «θεωρητική» γνώση των οικονομικών «νόμων» του κεφαλαίου. Έτσι για τους μαρξιστές θεωρητικούς οι εργάτες:

> «ωθούμενοι από την εξέγερσή τους ενάντια στην φτώχεια, αλλά ανίκανοι να καθοδηγήσουν τους εαυτούς τους (μιας και η περιορισμένη εμπειρία τους δεν μπορεί να τους δώσει ένα προνομιακό σημείο θεώρησης της κοινωνικής πραγματικότητας στο σύνολό της)...μπορούν μόνο να αποτελούν το πεζικό στην διάθεση ενός γενικού Επιτελείου/αρχηγείου επαναστατών στρατηγών. Οι ειδικοί αυτοί ξέρουν (από μια γνώση στην οποία οι εργάτες ως τέτοιοι δεν έχουν πρόσβαση) τί είναι ακριβώς αυτό που δεν δουλεύει στην σύγχρονη κοινωνία...»[4]

Με άλλα λόγια η οικονομική θεωρία που εμπεριέχεται στη θεωρία της καπιταλιστικής παρακμής συμβαδίζει με την πολιτική πρωτοπορείας της «συνείδησης από τα έξω» του «Τι Πρέπει Να Κάνουμε».

Στην προσπάθεια να επανδημιουργήσουν μια επαναστατική πολιτική η *ΣήΒ* απέρριψε ορθά την ορθόδοξη αντίληψη ότι η σύνδεση ανάμεσα στις αντικειμενικές συνθήκες και την υποκειμενική Επανάσταση ήταν ότι η κρίση θα επιδεινώνεται διαρκώς αναγκάζοντας το προλεταριάτο να δράσει, με το Κόμμα (μέσα από την κατανόηση που έχει της «Κρίσης») να παρέχει την ηγεσία. Όντως, με την απουσία κρίσης αλλά με την παρουσία των αγώνων, η απόρριψη του παραδοσιακού μοντέλου ήταν κάτι μια βοήθεια μάλλον παρά εμπόδιο/τροχοπέδη. Στην καλλίτερη στιγμή της, η *ΣήΒ* στράφηκαν στην πραγματική διαδικασία της ταξικής πάλης, μιας πάλης που ήταν όλο και περισσότερο ενάντια στην ίδια την μορφή της καπιταλιστικής εργασίας. Όπως το θέτουν:

> Το ανθρώπινο στοιχείο του μισθωτού εργάτη απειλείται όλο και λιγότερο από μια οικονομική μιζέρια που δοκιμάζει/προκαλεί την ίδια τη φυσική του ύπαρξη. Δέχεται επίθεση όλο και περισσότερο από την φύση και τις συνθήκες της σύγχρονης εργασίας, από την καταπίεση και την αλλοτρίωση που υφίσταται ο εργάτης στην παραγωγή. Στο πεδίο αυτό δεν μπορεί να υπάρχει μια μόνιμη μεταρρύθμιση. Οι εργοδότες μπορούν ίσως να αυξήσουν τους μισθούς κατά 3%

ετησίως αλλά δεν μπορούν να μειώσουν την αλλοτρίωση κατά 3% τον χρόνο.[5]

Ο Καστοριάδης επιτέθηκε στην άποψη ότι ο καπιταλισμός, οι κρίσεις και η πτώση του, οδηγούνταν από την αντίθεση ανάμεσα στις παραγωγικές δυνάμεις και την ατομική ιδιοποίηση. Αντί γι' αυτό υποστήριξε ότι στην καινούρια φάση του «γραφειοκρατικού καπιταλισμού» η θεμελιώδης διαίρεση ήταν αυτή ανάμεσα σε αυτούς που δίνουν εντολές και σε αυτούς που τις εκτελούν, και η θεμελιώδης αντίθεση ήταν αυτή ανάμεσα στην ανάγκη των «διευθυντών» (εντολέων) να αρνούνται την δύναμη λήψης αποφάσεων από τους »διευθυνόμενους» (εντολοδόχους) ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να στηρίζονται/εξαρτώνται από την συμμετοχή και την πρωτοβουλία των τελευταίων για την λειτουργία του συστήματος. Στην θέση της έννοιας των κρίσεων του καπιταλισμού στο οικονομικό επίπεδο, ο Καστοριάδης ισχυρίστηκε ότι ο γραφειοκρατικός καπιταλισμός υπόκειτο μόνο στις παροδικές κρίσεις της οργάνωσης της κοινωνικής ζωής. Ενώ όμως η έννοια μιας καθολικής τάσης προς τον γραφειοκρατικό καπιταλισμό όπου η κρίσιμη διάκριση είναι ανάμεσα σε εντολείς και εντολοδόχους έμοιαζε χρήσιμη στην αναγνώριση/ταυτοποίηση της συνέχειας ανάμεσα στα συστήματα σε Δύση και Ανατολή - και στις δυο καταστάσεις οι προλετάριοι δεν ελέγχουν τις ζωές τους και δέχονται εντολές - μια τέτοια διάκριση αποτυγχάνει να συλλάβει ότι αυτό που κάνει τον καπιταλισμό να διαφέρει από άλλες ταξικές κοινωνίες είναι ότι *οι εντολείς έχουν την θέση που έχουν μόνο εξαιτίας της σχέσης τους με το κεφάλαιο,*[α] ***το οποίο*** στις διάφορες μορφές του - χρήμα, μέσα παραγωγής, εμπόρευμα - ***είναι η αυτο-επέκταση της αλλοτριωμένης εργασίας***.[β] Η τάση προς την γραφειοκρατικοποίηση δεν αντικαθιστά τους νόμους του καπιταλισμού, ιδιαίτερα τον *φετιχισμό των κοινωνικών σχέσεων*, μάλλον τους εκφράζει σε ένα ανώτερο επίπεδο.[γ] Η επιστροφή των κρίσεων στις αρχές του 1970 έδειξε ότι αυτό που ο Καστοριάδης χαρακτήρισε/προσδιόρισε ως γραφειοκρατικό καπιταλισμό δεν ήταν ένας μόνιμος μετασχηματισμός, που κατάργησε τις οικονομικές κρίσεις, αλλά μια συγκεκριμένη μορφή του καπιταλισμού στην οποία οι τάσεις κρίσης είχαν προσωρινά ελεγχθεί.[δ]

Ο Καστοριάδης και η *ΣήΒ* πίστεψαν ότι είχαν ξεπεράσει τον Μαρξ αναγνωρίζοντας σαν «θεμελιώδη αντίθεση» του καπιταλισμού αυτήν ανάμεσα στην ανάγκη του κεφαλαίου να «επιδιώκει τους στόχους του με μεθόδους που διαρκώς ακυρώνουν αυτούς τους ίδιους τους στόχους», δηλαδή ότι ο καπιταλισμός πρέπει να αφαιρέσει την δύναμη της συμμετοχής από τους εργάτες την οποία στην πραγματικότητα έχει ανάγκη. Στην πραγματικότητα αυτή η αντίθεση όχι μόνο δεν είναι μια βελτίωση του Μαρξ, αντίθετα είναι μια έκφραση της *θεμελιώδους οντολογικής αντιστροφής που ο Μαρξ αναγνώρισε στην ρίζα του καπιταλισμού* - δηλ. της διαδικασίας με την οποία **οι άνθρωποι γίνονται αντικείμενα και τα αντικείμενά τους - εμπορεύματα, χρήμα, κεφάλαιο - γίνονται υποκείμενα**.[ε]

[α] Η έμφαση δική μας. Εξαιρετικά κρίσιμο σημείο. Κριτική ανάλυση των πάντων. Δες και κριτική στον Καστοριάδη στο *Blaumachen 2*.

[β] Έμφαση και πάλι δική μας. Επίσης εξαιρετικά κρίσιμο σημείο. Δες Βουαγιέ κ.λπ. τα πάντα σε συζήτηση-κριτική!

[γ] Όλα τα θέματα στο τραπέζι!!!!

[δ] Εδώ είναι ένα τεράστιο ζήτημα! Είναι οι κρίσεις της «φάσης της αναδιάρθρωσης» πραγματικά οικονομικές κρίσεις; Πώς σχετίζονται με τον θεαματικό, στο πνεύμα του Βουαγιέ, χαρακτήρα των κρίσεων

[ε] Θεμελιώδες πραγματικά σημείο, που χαροποιεί ιδιαίτερα τον Βουαγιέ!

Φυσικά και το κεφάλαιο πρέπει να βασιστεί στην συμμετοχή και την πρωτοβουλία μας επειδή δεν διαθέτει από μόνο του τίποτα από αυτά. **Η αντικειμενικότητα και η υποκειμενικότητα του κεφαλαίου είναι η αλλοτριωμένη υποκειμενικότητά μας**.[α] Ενώ η ιδεολογία που ρέει από τις κοινωνικές σχέσεις του κεφαλαίου είναι ότι το χρειαζόμαστε - χρειαζόμαστε το χρήμα, χρειαζόμαστε την εργασία - η άλλη πλευρά είναι ότι το κεφάλαιο εξαρτάται ολοκληρωτικά από μας.[β] Η «θεμελιώδης αντίθεση» της *ΣήΒ* δεν συλλαμβάνει την πλήρη ριζοσπαστικότητα της κριτικής του Μαρξ στην αλλοτρίωση. Με άλλα λόγια παρουσίασαν ως καινοτομία κάτι που στην πραγματικότητα ήταν μια «έκπτωση», «πτωχοποίηση», «αποδυνάμωση» της κριτικής του Μαρξ. Μπορούμε όμως να καταλάβουμε ότι η θεωρία τους ήταν μια αντίδραση σε έναν Μαρξισμό, είτε σταλινικό είτε τροτσκιστικό, που είχε απωλέσει την θεμελιώδη σημασία της κριτικής του Μαρξ στην αλλοτρίωση και είχε γίνει μια ιδεολογία των παραγωγικών δυνάμεων, μια καπιταλιστική ιδεολογία.

Επιπλέον, μην συλλαμβάνοντας πραγματικά την ρίζα αυτού που ήταν εσφαλμένο στον ορθόδοξο Μαρξισμό, η *ΣήΒ* επέτρεψε την επανεμφάνιση μερικών από τα προβλήματά του στην ίδια της την ιδεολογία. Μπορεί να πει κανείς ότι στην αναγνώριση της εξάρτησης των εντολέων από τον έλεγχο των εργατών πάνω στην παραγωγική διαδικασία και στο «συμβουλιακό», βασισμένο πάνω στην εργασία, πρόγραμμα τους για τους μισθούς,[6] η *ΣήΒ* έδειξε τον βαθμό στον οποίο παρέμενε προσκολλημένη σε μια «συμβουλιακή» προοπτική, από την οποία μερικές από τις ίδιες τις μελέτες της συγκεκριμένων εργατικών αντιστάσεων θα έπρεπε να είχαν απομακρύνει - πχ. την προοπτική του «εξειδικευμένου τεχνίτη εργάτη». Η προοπτική και οι αγώνες που θα έφερναν σε σημείο κατάρρευσης την μεταπολεμική άνθηση ήταν αυτοί του «*μαζικού εργάτη*».[γ] Ενώ η ριζοσπαστική προοπτική του εξειδικευμένου εργάτη/εργάτριας, εξαιτίας της γνώσης που είχε για την συνολική διαδικασία παραγωγής, έτεινε προς μια έννοια *εργατικού ελέγχου* μέσα από τον οποίο θα μπορούσε να απαλλαγεί από το καπιταλιστικό παράσιτο, οι αγώνες των εργατών-μάζα του Τεϋλορισμού έτειναν προς μια απόρριψη της συνολικής αλλοτριωμένης εργασιακής διαδικασίας - *την άρνηση της εργασίας*.[δ]

[α] Κεφαλαιώδες!!!! Τι συνεπάγεται αυτή η θέση - που πρέπει να εξεταστεί ως προς την σημασία της - για μια θεωρία ας πούμε του *(μη)-υποκειμένου*; Προφανώς οι *Aufheben* εννοούν εδώ ότι αυτή η πηγή της υποκειμενικότητας/αντικειμενικότητας του κεφαλαίου *εξηγεί την τάση προς την γραφειοκρατικοποίηση ως αύξηση της αλλοτρίωσης*

[β] Αυτό θα συμπληρώναμε καταδεικνύει την απλή αλήθεια που ισχυριζόμαστε για τον απόλυτο *φενακισμό* (όχι φετιχισμό!) του χρήματος, ότι δεν είναι παρά μια *ψευδής* βίωση της πραγματικότητας (*όχι ψευδαίσθηση*!), ότι η ανάγκη του είναι ψευδής, ότι ο κόσμος μπορεί να λειτουργήσει κάλλιστα χωρίς αυτό. Όλες οι διαδιακασίες της πραγματικής ζωής μπορούν να νοηθούν χωρίς καμμιά ύπαρξη-μεσολάβηση του χρήματος/εμπορεύματος, *το χρήμα είναι μια έσχατη αφαίρεση που μπορεί η ίδια να αφαιρεθεί* κυριολεκτικά, και αυτό συνιστά το ψευδές, την φενάκη της φύσης του. Η συζήτηση πρέπει να ξεκαθαρίσει τις θεμελιώδεις συγχύσεις πάνω στο *ψευδές* και την *ψευδαίσθηση* (το ψευδές υπάρχει ως μη-αληθές, η ψευδαίσθηση δεν υφίσταται), το *φετίχ* και την *φενάκη*.

[γ] Εδώ διαφαίνεται συμφωνία μεταξύ *Aufheben* και *TC*

[δ] Εξαιρετικό σημείο! Βλέπουμε έτσι ότι τα απολιθώματα της αριστερής αποβλάκωσης έχουν μείνει πίσω δύο στάδια πίσω, πίσω και από την εποχή του Τεϋλορισμού - πιστοί θα λέγαμε στο λενινιστικό τους παρελθόν, με τις γραφικές εμμονές για «εργατικό έλεγχο». Στην καλλίτερη περίπτωση και στον βαθμό που έχουν πάρει χαμπάρι τον τεϋλορισμό και το τέλος του (!), μάλλον συγχέουν το τέλος του τεϋλορισμού με μια δυνατότητα επαναφοράς του «εξειδικευμένου εργάτη». Όμως είναι σαφές ότι το τέλος του «εργάτη-μάζα» κάθε άλλο παρά προς τον εξειδικευμένο εργάτη οδηγεί. Αντίθετα βάζει το ζήτημα που ορθά έβαζε ο εργάτης-μάζα, την συνολική άρνηση της εργασίας - αυτό που κάθε εργάτης πάντα θα έπρεπε να βάζει ως άρνηση της αλλοτρίωσης

Ίσως το πιο ενδιαφέρον στοιχείο σχετικά με την κριτική του Καστοριάδη στον Μαρξ και στον Μαρξισμό είναι αυτό που ταυτοποίησε σαν την ρίζα της στειρότητας του ορθόδοξου Μαρξισμού. Αυτό που είναι λάθος με το *Κεφάλαιο* του Μαρξ για τον Καστοριάδη:

> είναι η μεθοδολογία του. Η θεωρία του Μαρξ για τον μισθό και το συμπέρασμά της, η θεωρία για την αύξηση του ποσοστού εκμετάλλευσης, ξεκινούν από ένα αξίωμα: ότι ο εργάτης είναι εντελώς «πραγμοποιημένος»/αντικειμενοποιημένος (ανηγμένος σε ένα αντικείμενο) από τον καπιταλισμό.[7] Η θεωρία του Μαρξ για τις κρίσεις ξεκινά από ένα βασικά ανάλογο αξίωμα: ότι οι άνθρωποι και οι ταξεις (σε αυτή την περίπτωση η αστική τάξη) δεν μπορούν να κάνουν τίποτα σχετικά με την λειτουργία της οικονομίας τους. Και τα δύο αυτά αξιώματα είναι εσφαλμένα....Και τα δύο είναι απαραίτητα για να γίνει η πολιτική οικονομία μια «επιστήμη» που κυβερνάται από νόμους ανάλογους με αυτούς της γενετικής ή της αστρονομίας.[α]..Και οι εργάτες και οι καπιταλιστές εμφανίζονται στις σελίδες του *Κεφαλαίου* σαν αντικείμενα...Ο Μαρξ ο οποίος ανακάλυψς και διέδωσε αδιάλλειπτα την ιδέα του κρίσιμου ρόλου της ταξικής πάλης στιν ιστορία, έγραψε ένα μνημειώδες έργο (το «*Κεφάλαιο*») από το οποίο η ταξική πάλη σχεδόν απουσιάζει![8]

Ο Καστοριάδης έχει αναγνωρίσει κάτι κρίσιμο - την σχετική περιθωριοποίηση της ταξικής πάλης *από την ίδια την μέθοδο που υιοθετήθηκε από τον Μαρξ* στο «*Κεφάλαιο*».[β] Είναι ακριβώς αυτό το «κλείσιμο» [ο τερματισμός της συζήτησης] του ζητήματος της ταξικής πάλης και της προλεταριακής υποκειμενικότητας στο «*Κεφάλαιο*» που αποτελεί την θεωρητική βάση της αντικειμενιστικής θεωρίας της πτώσης. Η αντίδραση του Καστοριάδη είναι να εγκαταλείψει το *Κεφάλαιο*. Με ανάλογο τρόπο, ο Καστοριάδης κάνει κεντρικό σημείο της επίθεσής του στην τάση πτώσης του ποσοστού κέρδους τον ισχυρισμό ότι ο Μαρξ πίστευε πως το πραγματικό βιωτικό επίπεδο και οι μισθοί της εργατικής τάξης παραμένουν σταθεροί στον χρόνο.[9] Όμως αυτό δεν είναι αλήθεια. Στο *Κεφάλαιο* αυτό τίθεται σαν μια προσωρινή υπόθεση - μέρος του προσωρινού «κλεισίματος» της υποκειμενικότητας στο *Κεφάλαιο*. Ο Μαρξ είχε πάντα επίγνωση ότι αυτό που λαμβάνεται σαν απαραίτητα μέσα συντήρησης είναι ένα σημείο πάλης ανάμεσα στους αντιμαχόμενους, αλλά στο *Κεφάλαιο* το θεωρεί σαν σταθερό με την πρόθεση να ασχοληθεί με το ζήτημα στο «*Βιβλίο πάνω στην Μισθωτή Εργασία*»,[10] ένα βιβλίο που δεν γράφτηκε ποτέ. Συνεπώς η αξία της εργατικής δύναμης αντιμετωπίζεται στο *Κεφάλαιο* μόνο από την σκοπιά του κεφαλαίου γιατί εκεί αυτό που απασχολούσε ουσιαστικά τον Μαρξ ήταν να δείξει με ποιο τρόπο είναι εφικτός/δυνατός ο καπιταλισμός. Για να υπάρχει ο καπιταλισμός θα πρέπει να πραγμοποιήσει τον εργάτη, αλλά για να μπορεί να υπάρχει ο εργάτης και να ανεβάσει το επίπεδο των αναγκών του θα πρέπει να παλέψει ενάντια σε αυτήν την πραγμοποίηση. Στο *Κεφάλαιο* ο Μαρξ παρουσιάζει

[α] Το ενδιαφέρον εδώ για μας είναι να δούμε πόσο ριζική είναι η κριτική του Καστοριάδη στην οικονομία και αν η κριτική για τον «ψευδοεπιστημονισμό» της οικονομίας συνιστά μια κριτική της οικονομίας συνολικά αλά Βουγιέ

[β] Φυσικά δεν πρόκειται απλά για πρόβλημα *μεθόδου*, αλλά τελικά μεταφυσικής! Ο Καστοριάδης προχώρησε σε πιο ριζική κριτική σε αυτήν ακριβώς την μαρξική μεταφυσική. Ο Βουαγιέ μάλλον αρκείται στο ότι ο Μαρξ δεν υπήρξε αρκετά Χεγκελιανός

το προλεταριάτο μέσα από μια ανάλυση της λειτουργίας του καπιταλισμού. Μια τέτοια ανάλυση είναι ένα μέρος του σχεδίου για την ανατροπή του καπιταλισμού αλλά μόνο ένα μέρος. Το πρόβλημα με τον αντικειμενιστικό Μαρξισμό είναι ότι θεώρησε το *Κεφάλαιο* ως πλήρες. Έτσι εκλαμβάνει το προσωρινό κλείσιμο [της συζήτησης για την υποκειμενικότητα] ως τελειωτικό. Η κριτική του Καστοριάδη συλλαμβάνει μια σημαντική μονομέρεια του *Κεφαλαίου*, και είναι η αποτυχία αναγνώρισης αυτής της μονομέρειας που οδηγεί στην μονομέρεια του ορθόδοξου Μαρξισμού.[11]

Αν και κατανοητή μέσα στο πλαίσιο της μεταπολεμικής άνθησης, η απόρριψη από τον Καστοριάδη και την*ΣήΒ* της θεωρίας της κρίσης και στην συνέχεια του Μαρξ ήταν μια υπερβολική αντίδραση που έγινε η ίδια δογματική. Ο Καστοριάδης και αρκετοί άλλοι θεωρητικοί της *ΣήΒ*, όπως ο Λυοτάρ και ο Λεφόρ, έγιναν ακαδημαϊκοί που αφομοιώθηκαν/recuperators.[α] Αν και η υιοθέτηση των ιδεών του Καστοριάδη έδωσε στους επαναστάτες ένα σημαντικό πλεονέκτημα απέναντι στους Λενινιστές στις δεκαετίες του 1950 και του 1960, όταν η κρίση επέστρεψε την δεκαετία του 1970, αυτοί που συνέχισαν να τον ακολουθούν έδειξαν, και αυτό είναι ειρωνικό, μπροστά στην προφανή επανεμφάνισή της, τον ίδιο δογματισμό στην άρνηση της με αυτόν που είχαν επιδείξει οι παλιοί αριστεροί, επιμένοντας σε αυτήν όταν απουσίαζε. Αυτό που μπορεί να πει κανείς είναι ότι αν και η ουσία της θεωρίας της *ΣήΒ* είναι εσφαλμένη, η σημασία της ομάδας δεν είναι η εναλλακτική της θεωρία για τον καπιταλισμό ούτε τα μεταγενέστερα παραληρήματα/ασυναρτησίες του Καστοριάδη[β] αλλά μάλλον ο τρόπος με τον οποίον η κριτική της στον ορθόδοξο Μαρξισμό έδειξε τον δρόμο για μεταγενέστερους επαναστάτες. Η ομάδα *ΣήΒ* έδειξε προς μια επανακάλυψη του επαναστατικού πνεύματος στον Μαρξ, που δεν είναι τίποτα άλλο από μια ανοιχτότητα στο πραγματικό κίνημα που συμβαίνει μπροστά στα μάτια μας.

(ii) Καταστασιακή Διεθνής

Ένα από τα πιο σημαντικά κομμάτια της ανάλυσης του *ΣήΒ* ήταν η αναγνώριση του γεγονότος ότι οι εργάτες αγωνίζονται ενάντια στην αλλοτρίωση τόσο στο εργοστάσιο όσο και έξω από αυτό. Οι *καταστασιακοί* ανέπτυξαν την κριτική στις σύγχρονες μορφές της αλλοτρίωσης σε ένα πρωτόγνωρο/νέο επίπεδο, υποβάλλοντας την καπιταλιστική τάξη πραγμάτων σε μια συνολική κριτική.

Αντί να πουν ότι η επανάσταση εξαρτάται από την πτώση του προλεταριάτου στην απόλυτη φτώχεια από την καπιταλιστική κρίση, οι καταστασιακοί ισχυρίζονται ότι το προλεταριάτο θα εξεγερθεί ενάντια στην υλικά-εμπλουτισμένη φτώχεια του. Απέναντι στην καπιταλιστική πραγματικότητα της αλλοτριωμένης παραγωγής και κατανάλωσης οι καταστασιακοί προτάσσουν την ιδέα αυτού που βρίσκεται πέρα από τον καπιταλισμό[12] ως της δυνατότητας του κάθε ατόμου να συμμετέχει πλήρως στον συνεχή, συνειδητό και εμπρόθετο μετασχημα-

[α] Βάσιμη αυτή η κριτική στον Καστοριάδη ή *ad hominem*;! Και για να γίνουμε κι εμείς ad hominem, από τους ακαδημαϊκούς του *Aufheben*;!!!

[β] Τώρα είμαστε τελείως *ad hominem*!!!

τισμό κάθε πτυχής και στιγμής της ζωής. Η άρνηση του διαχωρισμού του πολιτικού και του προσωπικού - απόρριψη της «αυτοθυσιαστικής» πολιτικής των «ζηλωτών» και συνεπώς του αντικειμενιστικού Μαρξισμού σε μια βιούμενη ενότητα θεωρία και πρακτικής, αντικειμενικότητας και υποκειμενικότητας, ήταν μια από τις κύριες συνεισφορές της Καταστασιακής Διεθνούς (*I.S*). Στην πραγματικότητα, θα μπορούσε κανείς να πει ότι αναγνωρίζοντας ότι η επανάσταση θα πρέπει να εμπεριέχει κάθε πλευρά της δραστηριότητάς μας και όχι απλά την αλλαγή των σχέσεων παραγωγής οι καταστασιακοί επανεφηύραν την επανάσταση, την οποία ο Λενινισμός είχε λανθασμένα ταυτίσει με την κατάληψη του κράτους και την συνέχιση μιας οικονομικά καθορισμένης κοινωνίας.

Ενώ η ομάδα *ΣήΒ* φετιχοποίησε την άρνηση του Μαρξισμού οι καταστασιακοί επανέκτησαν/ξαναβρήκαν το επαναστατικό του πνεύμα.[13] Το κεφάλαιο «*Το προλεταριάτο σαν Υποκείμενο και Αναπαράσταση*», στην «*Κοινωνία του Θεάματος*» του Ντεμπόρ, είναι μια οξυδερκής μελέτη της ιστορίας του εργατικού κινήματος. Όσον αφορά το ζήτημα της κρίσης και της πτώσης[14] μια από τις πιο σημαντικές θέσεις του Ντεμπόρ είναι η κριτική του στην προσπάθεια να θεμελιωθεί η προλεταριακή επανάσταση στους παλιότερους τρόπους παραγωγής. *Η ασυνέχεια ανάμεσα στα καθήκοντα και την φύση της αστικής και της προλεταριακής επανάστασης είναι καθοριστική/κρίσιμη.*[α] Ο στόχος του προλεταριάτου στην επανάσταση δεν είναι να χειριστεί πιο αποτελεσματικά τις παραγωγικές δυνάμεις· το προλεταριάτο καταργεί τον διαχωρισμό τους και συνεπώς καταργεί επίσης τον εαυτό του.[β] Το τέλος του καπιταλισμού και της προλεταριακής επανάστασης είναι διαφορετικό από οποιαδήποτε προηγούμενη αλλαγή με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να βασίσουμε την επανάστασή μας σε προηγούμενες. Καταρχήν υπάρχει μόνο ένα μοντέλο επανάστασης - η αστική επανάσταση - και η επανάστασή μας πρέπει να διαφέρει κατά δυο θεμελιώδεις τρόπους: η αστική τάξη μπορούσε να χτίσει την ισχύ της αρχικά πάνω στην οικονομία, το προλεταριάτο δεν μπορεί· η αστική τάξη μπορούσε να χρησιμοποιήσει το κράτος, το προλεταριάτο δεν μπορεί.[γ][15]

Τα σημεία αυτά είναι κρίσιμα στην κατανόηση του καθήκοντός μας. Η αστική τάξη έπρεπε μόνο να επιβεβαιώσει τον εαυτό της στην επανάστασή της, το προλεταριάτο πρέπει να αρνηθεί τον εαυτό του.[δ] Οι ορθόδοξοι μαρξιστές θα παραδεχτούν φυσικά ότι υπάρχει κάτι διαφορετικό στην προλεταριακή επανάσταση αλλά δεν σκέφτονται τις υποδηλώσεις αυτής της διαφορετικότητας σοβαρά. Στην ιδέα της πτώσης του καπιταλισμού διαγράφεται αυτή η αναλογία με τα προγενέστερα συστήματα σύμφωνα με την οποία η παλιά τάξη ξεμένει

[α] Έμφαση δική μας

[β] Η τοποθέτηση αυτή εμφανίζει την κεντρική θεωρία της *κομμουνστικοποίησης* ως απευθείας καταγόμενη από τους καταστασιακούς. Η θεωρία της κομμουνστικοποίησης προσθέτει μάλλον ότι η διαδικασία/δυνατότητα της αυτοκατάργησης του προλεταριάτου είναι ήδη παρούσα στην απώλεια της κλασσικής εργατικής «ταυτότητας».

[γ] Πραγματικά θεμελιώδες! Όπως λέει και ο Βουαγιέ, οι δύο βασικοί πυλώνες της αστικής τάξης πραγμάτων, *Κράτος και Οικονομία* (και τα συνακόλουθά τους *Ιεραρχία και Εμπόρευμα*), απλά δεν είναι διαθέσιμες στο προλεταριάτο είναι αντίθετα οι βασικοί τομείς που πρέπει να συντρίψει! Αυτή είναι η μεγάλη πρόκληση για το προλεταριάτο, αυτός είναι και ο πυρήνας της *αρνητικότητάς* του που είναι η βάση της αυτοκατάργησής του.

[δ] Το *Aufheben* είναι εδώ πολύ κοντά στην θέση μας. Νομίζουμε ότι έχουμε κάνει κάποια πρόοδο στην διαύγαση της αναγκαιότητας αυτής, της καθαρής αρνητικότητας του προλεταριάτου, μέσα από τη σχετική ανατομία της διαλεκτικής σχέσης κεφάλαιο-εργασία.

από «καύσιμα» [χάνει την δυναμική της] και η καινούρια έχει αναπτυχθεί ήδη ώστε να την αντικαταστήσει μέσα από μια απλή κατάληψη της πολιτικής εξουσίας που συμπληρώματος της οικονομικής εξουσίας. Αλλά η μόνη αλλαγή ανάμεσα σε τρόπους παραγωγής που αντιστοιχεί σε αυτό το σχήμα είναι η μετάβαση από τον φεουδαλισμό στον καπιταλισμό και η μετάβαση από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό/κομμουνισμό πρέπει να είναι διαφορετική γιατί έχει να κάνει με μια πλήρη ρήξη με την συνολική πολιτική/οικονομική τάξη. Το κράτος δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε αυτή τη διαδικασία γιατί από την ίδια του τη φύση[α] είναι ένα όργανο επιβολής ενότητας σε μια κοινωνία διαιρεμένη οικονομικά ενώ η προλεταριακή επανάσταση καταστρέφει αυτές τις διαιρέσεις.[16]

Ένα στοιχείο από αυτά που οδήγησαν τους ορθόδοξους Μαρξιστές σε μια ιδέα του σοσιαλισμού που οικοδομείται μέσα από την χρήση του κράτους είναι ότι σαγηνεύτηκαν από την «*Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*» του Μαρξ, μέσα από την οποία και έγιναν πολιτικοί οικονομολόγοι. Ενώ λοιπόν το έργο του Μαρξ δεν ήταν η πολιτική οικονομία αλλά η κριτική της, είχε στοιχεία που επέτρεψαν την αποδυνάμωση αυτού του σχεδίου.[β] Όπως γράφει ο Ντεμπόρ:

> «Η ντετερμινιστική-επιστημονίστικη πλευρά της σκέψης του Μαρξ ήταν ακριβώς το χάσμα μέσα από το οποίο η διαδιακασία στης «ιδεολογικοποίησης», ήδη όσο ζούσε ο ίδιος, διείσδυσε στην θεωρητική κληρονομιά που έμεινε στο εργατικό κίνημα. Η άφιξη του ιστορικού υποκειμένου εξακαλουθεί να αναβάλλεται και είναι η οικονομία, η κατεξοχήν επιστήμη, που τείνει αυξανόμενα να εγγυάται την αναγκαιότητα της μελλοντικής της άρνησης. Αλλά αυτό που εξωθείται με αυτόν τον τρόπο απότο πεδίο της θεωρητικής ματιάς είναι η επαναστατική πρακτική, η μόνη αλήθεια αυτής της άρνησης».[γ 17]

Αυτό που περιγράφεται στην παραπομπή είναι η απώλεια της «κριτικής» στην αφομοίωση του *Κεφαλαίου* από την «κλασσική Μαρξιστική» παράδοση.[δ] Χάνοντας την σημασία αυτής της θεμελιώδους πτυχής στο σχέδιο του Μαρξ η δουλειά τους διολισθαίνει σε μια «Μαρξιστική πολιτική οικονομία». Όπως αναφέραμε σχετικά με τον Καστοριάδη μια θεωρητική ρίζα του αντικειμενιστικού Μαρξισμού είναι η έκληψη των μεθοδολογικών περιορισμών του *Κεφαλαίου* σαν τελικών/οριστικών περιορισμών στην σύλληψη της κίνησης πέρα από

[α] Αυτό είναι ένα μεγάλο ζήτημα! Ποια η φύση του κράτους;

[β] Βουαγιέ, Βουαγιέ, Βουαγιέ!

[γ] Για τις ελλείψεις και αδυναμίες της κριτικής των καταστασιακών στον οικονομισμό του Μαρξ δες Βουαγιέ, ο οποίος σχολιάζει ακριβώς αυτή την Θέση 84! Εδώ έχουμε επίσης ίσως ένα instance του σχήματος της διπλής άρνησης; *η άρνηση της άρνησης της άρνησης της οικονομίας είναι η άρνηση της οικονομίας!*

[δ] Για την ακρίβεια δεν περιγράφεται *μόνο αυτό*! Περιγράφεται ο υπόδηλος οικονομισμός του ίδιου του Μαρξ. Δεν είναι μόνο η εξασθένηση της «κριτικής» πτυχής *στην αντίληψη των μαρξιστών*, είναι πολύ βαθύτερα η εξασθένηση αυτής της κριτικής *στον ίδιο τον Μαρξ*, όπως εξαιρετικά αναπτύσσει ο Βουαγιέ και συνοψίζεται στην απλή αλήθεια: **ο Μαρξ θέλησε πραγματικά να κάνει μια κριτική της οικονομίας αλλά την έκανε από την σκοπιά της ίδιας της οικονομίας**! Οι *Aufheben* μάλλον δυσκολεύονται να φτάσουν «το μαχαίρι στο κόκκαλο» και αποδεικνύονται εδώ πιο μαρξιστές από τους μαρξιστές αφού δικαιώνουν απόλυτα το «κριτικό βάθος του Μαρξ» και αιτιώνται τους επιγόνους απλά για την «αδυναμία τους να το δουν» ή για την «παραμέλησή» του. Δεν είναι όμως μόνο που οι επίγονοι δεν βλέπουν αυτό το βάθος, το ίδιο αυτό το βάθος είναι ελλιπές!

τον καπιταλισμό.[α]

Αν όμως το πρόβλημα των αντικειμενιστών ήταν ο τρόπος που εξέλαβαν το *Κεφάλαιο* σαν ένα γραμμικό μοντέλο της κρίσης και της πτώσης,[β] ένα πρόβλημα με τους καταστασιακούς ήταν ο βαθμός στον οποίον αντέδρασαν σε αυτή την λανθασμένη χρήση της *Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας* με τον μην την χρησιμοποιούν σχεδόν καθόλου. Για τους καταστασιακούς η κριτική της πολιτικής οικονομίας συνοψίζεται στον «***νόμο του εμπορεύματος***».[γ] Το εμπόρευμα συλλαμβάνεται ως μια σύνθετη/πολύπλοκη κοινωνική μορφή που επηρεάζει όλους τους τομείς της ζωής αλλά η πολυπλοκότητά του δεν αναλύεται/εξετάζεται/αντιμετωπίζεται πραγματικά. Η πολυπλοκότητα και οι διαμεσολαβήσεις της μορφής-εμπόρευμα - με άλλα λόγια το υπόλοιπο του *Κεφαλαίου* - αξίζουν να αναλυθούν/επιλυθούν. *Το εμπόρευμα είναι η ενότητα και η αντίφαση της αξίας χρήσης και της αξίας*.[δ] Το υπόλοιπο του *Κεφαλαίου* είναι το ξεδίπλωμα αυτής της αντίφασης σε όλο και υψηλότερα επίπεδα συγκεκριμενοποίησης. Η μεθοδολογική παρουσίαση είναι δυνατή επειδή η αρχή/αίτιο είναι επίσης ένα αποτέλεσμα.[ε] Το εμπόρευμα σαν αρχή του *Κεφαλαίου* είναι επίσης το αποτέλεσμα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής ως ολότητας, κυοφορεί λοιπόν ήδη υπεραξία και μια έκφραση ταξικού ανταγωνισμού. Με άλλα λόγια το εμπόρευμα με μια έννοια περιέχει εντός του το σύνολο του καπιταλισμού. Περισσότερο από αυτό, το εμπόρευμα εκφράζει το γεγονός ότι η ταξική κυριαρχία παίρνει την μορφή ημι-φυσικών πραγμάτων. Το ότι η καταστασιακή κριτική μπορούσε να έχει την δύναμη που είχε βασίζεται στο γεγονός ότι το «εμπόρευμα» όντως συνοψίζει/συμπυκνώνει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής στην πιο άμεση κοινωνική μορφή της «εμφάνισης/φαίνεσθαι».[ζ] Όμως, ιδιαίτερα σε σχέση με ερωτήματα όπως αυτό της κρίσης, οι διαμεσολαβήσεις αυτής της μορφής θα πρέπει να εξεταστούν/τεθούν.[η]

Αντί να απορριφθεί του *Κεφαλαίου* (ή να αγνοηθεί) αυτό που θα έπρεπε να τονιστεί είναι η μη-πληρότητά του, ότι αποτελεί μόνο μια πλετρά ενός συνολικού σχεδίου για τον «καπιταλισμό και την ανατροπή του», στην οποία η αυτενέργεια της εργατικής τάξης έχει τον καθοριστικό ρόλο.[θ] Αυτό που έκανε το έργο των καταστασιακών, ξαναδίνοντας έμφαση στον ενεργό ρόλο του υποκειμένου, ήταν ότι έθεσε «την μόνη αλήθεια αυτής της άρνησης». Η απόδοση έμφασης σε αυτό, κόντρα σε όλους τους επιστημονίζοντες Μαρξιστές, τους Αλτουσεριανούς, τους Λενινιστές κ.λπ., ήταν ορθή. Με μια θεμελιώδη έννοια είναι πάντα σωστή. Ο ορθόδοξος Μαρξισμός, χαμμένος στην πολιτική οικονομία, είχε χάσει το

[α] Και πάλι να πούμε: οι περιορισμοί στο *Κεφάλαιο* ***δεν είναι μόνο μεθοδολογικοί***, είναι θεμελιώδεις, φιλοσοφικοί, ουσίας.

[β] Αν δεν το είπαμε: το *Κεφάλαιο* υποτείνει μια τέτοια αντίληψη, δεν είναι αποτέλεσμα κατάχρησης!

[γ] Θεμελιώδες σημείο της καταστασιακής θεωρίας. Ανάλυση.

[δ] Έμφαση δική μας. This is hardcore marxism. Ανάλυση.

[ε] Δες παρακάτω για το τι εννοεί ο ποιητής!

[ζ] Υπονοείται εδώ το θέαμα;

[η] Εξαιρετικά σημαντική παράγραφος, πρέπει να σχολιαστεί ιδιαίτερα όσον αφορά την ουσία της κριτικής που ασκείται στους καταστασιακούς και φυσικά σε σχέση με την ουσία του εμπορεύματος.

[θ] Και πάλι προσπάθεια να αποφευχθεί μια ουσιαστική κριτική του *Κεφαλαίου* δια της διαφυγής της μη-πληρότητας. Αυτό είναι προβληματικό γιατί βέβαια το *Κεφάλαιο* και κάθε τέτοιο σχέδιο δεν μπορεί παρά να είναι μη-πλήρες, η υπόνοια που αφήνεται εδώ για την δυνατότητα ύπαρξης ενός *πλήρους* σχεδίου - του οποίου το *Κεφάλαιο* αποτελεί μόνο μια πλευρά, είναι ακόμα χειρότερη.

πραγματικό νόημα της επαναστατικής πρακτικής. Οι καταστασιακοί επανέκτησαν αυτό το κρίσιμο στοιχείο στον Μαρξ προτιμώντας τα πρώιμα γραπτά του και το πρώτο κεφάλαιο του *Κεφαλαίου*. Οι ιδέες των καταστασιακών, που ήταν μια θεωρητική έκφραση της επανανακάλυψης της επαναστατικής υποκειμενικότητας από το προλεταριάτο, ενέπνευσε πολλους το 1968 και αργότερα. Είναι μια ουσιώδης αναφορά για μας σήμερα. Όμως αυτή η επανεπιβεβαίωση του υποκειμένου στην θεωρία και την πράξη δεν νίκησε τον εχθρό σε εκείνη την περίοδο - αντίθετα βύθισε το κεφάλαιο στην κρίση.[α]

Στην καινούρια περίοδο που άνοιξε με την προλεταριακή αντεπίθεση στο τέλος της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές αυτής του 1970 μια κατανόηση της κρίσης - συμπεριλαμβανομένης και της «οικονομικής»[β] της διάστασης - θα έπρεπε να γίνει και πάλι ένα κρίσιμο στοιχείο της προλεταριακής θεωρίας. Αλλά οι καταστασιακοί είχαν υιοθετήσει ουσιαστικά την θέση της *ΣήΒ* ότι ο καπιταλισμός είχε επιλύσει ουσιαστικά την τάση του προς την οικονομική κρίση.[18] Η κριτική του Ντεμπόρ στην αστική οπτική που κρυβόταν πίσω από τα επιστημονικά προσχήματα των υποστηρικτών της θεωρίας της κρίσης είχε την αλήθειά της, αλλά έκανε λάθος στην πλήρη απόρριψη της έννοιας της κρίσης. Στο «*Αληθινό Σχίσμα στην Διεθνή*»,[γ] οι Ντεμπόρ και Σανγκουνέττι παραδέχονται τουλάχιστον την επιστροφή της κρίσης λέγοντας ότι: «Ακόμα και η παλιά μορφή της απλής οικονομικής κρίσης, που το σύστημα είχε πετύχει να ξεπεράσει...επανεμφανίζεται σαν μια πιθανότητα στο κοντινό μέλλον».[19]

Αυτό είναι καλλίτερο από την προσπάθεια του Καστοριάδη ακόμα και στην εισαγωγή του σε μιαν επανέκδοση του «*Σύγχρονος καπιταλισμός και Επανάσταση*» το 1974, να αρνηθεί την ουσιαστική πραγματικότητα της οικονομικής κρίσης.[20] Ο Καστοριάδης αποδέχεται ακόμα και την αστική πεποίθηση ότι δεν πρόκειται παρά για ένα ατύχημα που προκλήθηκε από το «πετρελαϊκό σοκ». Παρά τη θέση όμως των Ντεμπόρ και Σανγκουνέττι παραδοχής της επιστροφής της κρίσης, δεν βλέπουμε μια προσπάθεια από τους καταστασιακούς να αναλύσουν/αντιμετωπίσουν πραγματικά αυτή την επιστροφή. Όπως ανοίγει το «*Αληθινό Σχίσμα*»: «Η Καταστασιακή Διεθνής επέβαλε τον εαυτό της σε μια στιγμή της παγκόσμιας ιστορίας σαν την σκέψη της κατάρρευσης ενός κόσμου· μια κατάρρευση που τώρα έχει αρχίσει μπροστά στα μάτια μας».[21] Στην πραγματικότητα το «*Αληθινό Σχίσμα*» χαρακτηρίζεται γενικά από την ιδέα ότι η τελική κρίση του καπιταλισμού έχει φτάσει - αν και η κρίση αυτή θεωρείται σαν μια επαναστατική κρίση.

Στο «*Αληθινό Σχίσμα*» η περιγραφή της περιόδου που άνοιξε με τον Μάη του 1968 σαν μια γενική κρίση είναι βασικά σωστή, είναι όμως ταυτόχρονα και ανεπαρκής. Όσο κι αν συγχωρείται μπροστά στον απόηχο του Μάη του 1968, του Θερμού ιταλικού φθινοπώρου κ.λπ. μια τέτοια αξιολόγηση/κρίση για την εποχή, αυτό που χρειαζόταν ήταν μια πραγματική προσπάθεια σύλληψης της αλληλεπίδρασης του επαναστατημένου υποκειμένου και της «αντικειμενικής» οικονομίας, και αυτό θα απαιτούσε μια ματιά και στο υπόλοιπο του

[α] Περίεργη συσχέτιση!
[β] Γιατί τα εισαγωγικά εδώ στο «οικονομική»; Make up your mind!
[γ] Στα ελληνικά:

Κεφαλαίου.[α]

Η επιστροφή των Αντικειμενιστών

Όταν η οικονομική κρίση επέστρεψε όντως οξύτερη στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι υποστηρικτές της παραδοσιακής Μαρξιστικής άποψης ότι ο καπιταλισμός βρισκόταν στην τελική του παρακμή έμοιαζαν δικαιωμένοι.[β].[22] Μαζί με διανοητές της παλιάς αριστεράς όπως ο Mandel για τον Τροτσκισμό και ο Mattick για τους συμβουλιακούς κομμουνιστές, καινούριες μορφές όπως οι Cugoy, Yaffe και Kidron,[23] αναδύθηκαν προασπίζοντας την δική τους εκδοχή της γνήσιας Μαρξιστικής θεωρίας της κρίσης. Τα πολιτικά κινήματα που συνδέοντας με τέτοιες αναλύσεις γνώρισαν επίσης μιαν ανάπτυξη/ακμή. Υπήρχαν μεγάλες διαφωνίες ανάμεσα στις παραγόμενες θεωρίες αλλά αυτό που μοιράζονταν ήταν η οπτική ότι η επιστροφή της κρίσης μπορούσε να εξηγηθεί αποκλειστικά με τους νόμους κίνησης του καπιταλισμού όπως εξηγήθηκαν από τον Μαρξ στο *Κεφάλαιο*. Το ερώτημα ήταν σε ποιούς από τους νόμους και σε ποιά από τις τάσεις προς την κρίση, που υπάρχουν στις διάσπαρτες αναφορές του Μαρξ, θα έπρεπε να δωθεί έμφαση.

(*i*) *Mandel και Mattick*

Οι εναλλακτικές που πρόσφεραν οι Mandel και Mattick, ως πατρικές φιγούρες, άσκησαν μεγάλη επιρροή. Ο Μάτικ κράτησε ουσιαστικά ζωντανή την θεωρία κατάρρευσης του Grossman στην περίοδο της μεταπολεμικής άνθησης. Συγκεκριμένα, πρόσφερε μια θεωρία του κεφαλαίου που κινείται μηχανιστικά προς την κατάρρευση βασισμένη στην άνοδο της *οργανικής σύνθεσης* του κεφαλαίου και την πτώση του ποσοστού κέρδους. Η βασική καινοτομία του ήταν η ανάλυση του τρόπου με τον οποίον η Κεϋνσιανή μικτή οικονομία καθυστερούσε/ανέβαλλε την κρίση μέσα από αντιπαραγωγικές κρατικές δαπάνες. Ισχυρίστηκε ότι παρόλο που αυτές οι δαπάνες μπορούσαν να σταματήσουν παροδικά την εκδήλωση/εμφάνιση της κρίσης αυτό ήταν εφικτό μόνο εξαιτίας της γενικής ανόδου της οικονομίας μετά τον πόλεμο. Η πετυχημένη «χειραγώγηση» του οικονομικού/επιχειρηματικού κύκλου θεωρήθηκε ότι εξαρτιόταν από μια υποκείμενη ευρωστία/υγεία των κερδών στον ιδιωτικό τομέα. Όταν η υποκείμενη πτώση του ποσοστού κέρδους έφτασε ένα κρίσιμο σημείο, τότε η αύξηση της ζήτησης από το κράτος δεν μπορούσε πλέον να προάγει μια επιστροφή σε συνθήκες συσσώρευσης και στην πραγματικότητα το «κανάλι» αυτό «άδρευσης» του ιδιωτικού τομέα από το κράτος μπορούσε να θεωρηθεί ως μέρος του προβλήματος. Ο ισχυρισμός του ήταν τότε ότι ο Κεϋνσιανισμός μπορούσε να καθυστερήσει αλλά δεν μπορούσε να αποτρέψει την τάση προς την κρίση και την κατάρρευση ποτ είναι εγγενείς

[α] Αυτό όμως απαιτεί και την πραγματική αφομοίωση των πραγματικών καινοτομικών στοιχείων που η καταστασιακή θεωρία πχ. πρόσφερε στην ανάλυση της κίνησης του κεφαλαίου και συνεπώς μια απαγκίστρωση από την εμμονή ότι η επανακάμπτουσα κρίση είναι **απλά** «οικονομική» κρίση! Elaborate!

[β] Και το *Aufheben* μοιάζει να εμμένει στην οικονομικίστικη ανάγνωση της κρίσης!

στους νόμους κίνησης του κεφαλαίου. Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της ανάλυσής του ήταν να καταστήσει την θεωρία της κρίσης βασική στις εσωτερικές αντιφάσεις της καπιταλιστικής παραγωγής. Με τον τρόπο αυτό ο Μάτικ απέφυγε την εστίαση που ήταν τότε στη μόδα και ήθελε τον καπιταλισμό να υπονομεύεται από τις ήττες του ιμπεριαλισμού που αντιπροσώπευαν οι επαναστάσεις στον τρίτο κόσμο. Έτσι δεν αρνείται το επαναστατικό δυναμικό της εργατικής τάξης στην Δύση. Όμως η πάλη των εργατών στην Δύση θα ήταν γι αυτόν μια αυθόρμητη αντίδραση στην τελική αποτυχία του Κεϋνσιανισμού να αποτρέψει την κρίση συσσώρευσης. Οι νόμοι του κεφαλαίου από τους οποίους φαινόταν να πηγάζει η κρίση και η ταξική πάλη ήταν τελείως διαχωρισμένα. Αυτό που έλειπε ουσιαστικά από την ανάλυσή του ήταν μια ανάλυση του τρόπου με τον οποίον η ταξική πάλη εμφανίζεται/εκδηλώνεται κατά την περίοδο της συσσώρευσης. Η κρίση του καπιταλισμού δεν μπορεί να κατανοηθεί στο αφηρημένο επίπεδο με το οποίο ασχολείται ο Mattick.

Ο Mandel, Βέλγος οικονομολόγος, πρόσφερε στον «*Ύστερο Καπιταλισμό*» μια προσέγγιση με πολλαπλές αιτίες. Ορίζει έξι μεταβλητές, η αλληλεπίδραση των οποίων υποτίθεται ότι εξηγεί την καπιταλιστική ανάπτυξη. Μόνο μια από αυτές τις μεταβλητές - ο ρυθμός εκμετάλλευσης - έχει κάποια σχέση με την ταξική πάλη αλλά ακόμα κι δεν είναι παρά μία μεταξύ πολλών παραμέτρων που καθορίζουν αυτή την μεταβλητή.[24] Η ιστορία του κεφαλαίου είναι και η ιστορία της ταξικής πάλης μεταξύ άλλων, από τα οποία το βασικό είναι η φύση της άνισης ανάπτυξης και συνεπώς ο επαναστατικός ρόλος των αντι-ιμπεριαλιστικών χωρών. Περιγράφει λοιπόν την ιστορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής ως ωθούμενου όχι από τον κεντρικό ανταγωνισμό εργασίας και κεφαλαίου αλλά μεταξύ καπιταλιστικών και προ-καπιταλιστικών οικονομικών σχέσεων. Από την μια πλευρά βεβαιώνει την ορθοδοξία του ισχυριζόμενος ότι ο ύστερος καπιταλισμός είναι απλά η συνέχεια της μονοπωλιακής/ιμπεριαλιστικής εποχής που διέκρινε ο Λένιν, αλλά αποκαθιστά από την άλλη την θεωρία των μακρών κυμάτων τεχνολογικής ανάπτυξης που υπερτίθεται στην εποχή της παρακμής δίνοντάς της περιόδους ανοδικής και καθοδικής κίνησης. Τα κύματα αυτά καθοδηγούνται από τον παράγοντα της τεχνικής καινοτομίας.[α]

Ούτε όμως στα καθοδηγούμενα από την τεχνολογία κύματα του Μαντέλ ούτε στην θέση της πτώσης του ποσοστού κέρδους εξαιτίας της αύξησης της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου δεν υπάρχει η αναγνώριση του βαθμού στον οποίον η τεχνολογική καινοτομία είναι μια ανταπόκριση στην ταξική πάλη. Ο τεχνολογικός ντετερμινισμός στην μια ή την άλλη μορφή βρίσκεται πίσω από τον αντικειμενιστικό Μαρξισμό και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον η κριτική της αυτονομίας στην αντικειμενιστική θεώρηση της τεχνολογίας είναι τόσο σημαντική.[25] Είναι απαραίτητο να συνδέσουμε την καπιταλιστική συσσώρευση και τις κρίσεις της με την ταξική πάλη. Η περίοδος του Κεϋνσιανισμού/Φορντισμού ήταν μια περίοδος στην οποία η πάλη της εργατικής τάξης είχε εκφραστεί κυρίως με σταθερά αυξανόμενους μισθούς, στην οποία τα συνδικάτα σαν αντιπρόσωποι της εργατικής τάξης εχίνα κατευθύνει την πάλη ενάντια στην τυρρανία της εργασιακής διαδικασίας σε μισθολογικές διεκδικήσεις. Κερδίζοντας σταθερές αυξήσεις στους μισθούς οι εργάτες ανάγκαζαν

[α] Προς την *τεχνο-επιστήμη*.

το κεφάλαιο να αυξήσει την παραγωγικότητα εντατικοποιώντας τους ρυθμούς εργασίας και κάνοντας ακόμα μεγαλύτερη εξοικονόμηση εργατικής δύναμης, που με τη σειρά της επέτρεπε στο κεφάλαιο να παραχωρεί στους εργάτες αυξήσεις στους πραγματικούς μισθούς. Με αυτή την έννοια, επιχειρηματολόγησαν οι αυτόνομοι όπως θα δούμε, η ταξική πάλη είχε γίνει για μια περίοδο μια λειτουργική στιγμή της κυκλοφορίας του κεφαλαίου: ένας κινητήρας συσσώρευσης. Αλλά πριν κοιτάξουμε μια τέτοια ανάλυση, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι κάποιοι στοχαστές στο στρατόπεδο του αντικειμενισμού είχαν αποκοπεί από την προβληματική της παρακμής και προσπάθησαν να κάνουν μια πιο επεξεργασμένη ανάλυση της μεταπολεμικής περιόδου. Η *Προσέγγιση της Ρύθμισης*, (*Regulation Approach, RA*), ήταν ανοιχτή σε νέες ιδέες όπως η ανάλυση της αυτονομίας για τον Φορντισμό. Όμως μια άλλη καθοριστική επιρροή ήταν ο στρουκτουραλισμός/δομισμός και αυτό κράτησε την *RA* μέσα στα όρια του αντικειμενισμού.

(ii) *Η Προσέγγιση της Ρύθμισης, RA*

Η *Προσέγγιση της Ρύθμισης* (*RA*) είναι σημαντική γιατί προσπάθησε να αναπτύξει μια θεωρία σε σχέση με την συγκεκριμένη πραγματικότητα του σύγχρονου καπιταλισμού. Μορφές της προσέγγισης αυτής όπως οι Aglietta και Lipietz[α] απομακρύνθηκαν από τις ορθόδοξες θέσεις σχετικά με τις περιόδους του καπιταλισμού και με το τι αντιπροσώπευαν οι καπιταλιστικές κρίσεις. Η ορθόδοξη περιοδολόγηση του καπιταλισμού είναι ότι αναπτύχθηκε με το εμπορευματικό κεφάλαιο, ωρίμασε με τον ανταγωνισμό της ελεύθερης αγοράς [*laissez-faire*], και στη συνέχεια παρακμάζει προετοιμάζοντας τις συνθήκες για τον σοσιαλισμό στην περίοδο των μονοπωλίων και του ιμπεριαλισμού. Η ορθόδοξη θέση σχετικά με την κρίση ήταν ότι στον υγιή καπιταλισμό ήταν μέρος ενός υγιούς επιχειρηματικού κύκλου ενώ στην «εποχή των πολέμων και της επανάστασης» είναι η ένδειξη της υποκείμενης παρακμής του και πάντα με μεγάλη πιθανότητα η τελική κρίση κατάρρευσης του συστήματος συνολικά. Σε όρους της περιοδολόγησης η Προσέγγιση της Ρύθμισης εισήγαγε την έννοια των «καθεστώτων/συστημάτων συσσώρευσης». Με άλλα λόγια την ιδέα ότι τα στάδια της καπιταλιστικής ανάπτυξης χαρακτηρίζονται από αλληλεξαρτώμενες θεσμικές δομές και πρότυπα κοινωνικών νορμών. Σχετικά με την κρίση η Προσέγγιση της Ρύθμισης πρότεινε ότι μια παρατεταμένη κρίση μπορεί να αντιπροσωπεύει την δομική κρίση των θεσμών ρύθμισης και των κοινωνικών νορμών που συνδέονται με το συγκεκριμένο καθεστώς/σύστημα.

Με τον τρόπο αυτό επανερμήνευσαν, για παράδειγμα, το χάσμα ανάμεσα στον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς και τον μονοπωλιακό καπιταλισμό σαν την κίνηση από το «καθεστώς της εκτεταμένης συσσώρευσης και της ανταγωνιστικής ρύθμισης» που υπήρχε πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο σε ένα καθεστώς εντατικής συσσώρευσης και μονοπωλιακής ρύθμισης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με την ενδιάμεση περίοδο να είναι μια περίοδος κρίσης του ενός καθεστώτος και μετάβασης στο επόμενο. Το πρόβλημα για τους

[α] Αναφορές

ορθόδοξους Μαρξιστές ήταν να ταιριάξουν/χωρέσουν την μεταπολεμική περίοδο στην δική τους έννοια της «μεταβατικής εποχής». Θα μπορούσαν να το κάνουν ονομάζοντας αυτήν την περίδο ένα καινούριο στάδιο του «κρατικο-μονοπωλιακού καπιταλισμού», αλλά τότε το πρόβλημά τους θα ήταν ότι το μονοπώλιο έπρεπε να αντιπροσωπεύει μάλλον το τέλος του καπιταλισμού και όχι την ανάπτυξή του. Η Προσέγγιση της Ρύθμισης διατύπωσε την άποψη ότι η μεταπολεμική περίοδος όχι μόνο δεν αποτελεί μια περίοδο πτώσης αλλά αντίθετα είδε την παγίωση ενός καθεστώτος εντατικής συσσώρευσης. Είδαν την περίοδο αυτή χαρακτηριζόμενη από τις φορντικές μεθόδους παραγωγής και μαζικής κατανάλωσης, την ενσωμάτωση των καταναλωτικών αγαθών σαν ενός βασικού κομματιού της καπιταλιστικής συσσώρευσης και στο διεθνές επίπεδο από την αμερικανική ηγεμονία. Στον πυρήνα του, το καθεστώς θεωρείται ότι θεμελιώνεται στην σύνδεση ανάμεσα στις βελτιούμενες βιωτικές συνθήκες και στην αυξανόμενη παραγωγικότητα. Υπό το πρίσμα της Προσέγγισης της Ρύθμισης, η δεκαετία του 1970 είναι μια καινούρια περίοδος δομικής κρίσης αλλά αυτή την φορά του καθεστώτος της εντατικής συσσώρευσης.[α] Όως ο Νέγκρι και οι αυτόνομοι, η Προσέγγιση βλέπει ένα μέρος της κρίσης να είναι η αποσύνδεση της ανόδου των μισθών και της παραγωγικότητας καθώς και η υπονόμευση της κοινωνικής συναίνεσης. Η κατάρρευση της αύξησης της παραγωγικότητας προκαλεί την δημοσιονομική κρίση του κράτους καθώς αυτό παρέμενε δεσμευμένο σε μια σωρρευτική αύξηση των δημοσίων δαπανών την στιγμή που η οικονομική βάση - μια πραγματική παρατεταμένη ανάπτυξη - για μια τέτοια δέσμευση έχει υπονομευθεί. Στο διεθνές επίπεδο έχουμε επίσης την κατάρρευση των ευνοϊκών συνθηκών για το παγκόσμιο εμπόριο καθώς υπονομεύεται η αμερικανική ηγεμονία. Το σημείο σχετικά με την θέση της παρακμής είναι ότι η κρίση δεν είναι μια επιθανάτια αγωνία αλλά μια οξύτατη δομική κρίση από την οποία το κεφάλαιο θα μπορούσε να βγει αν επαναθεμελίωνε ένα καθεστώς συσσώρευσης.

Η ρήξη της Προσέγγισης της Ρύθμισης με το άκαμπτο σχήμα της ορθοδοξίας εμφανίζει μια πολύ πιο εξεζητημένη και λιγότερο δογματική μαρξιστική ανάλυση. Δεν υπάρχει όμως καμμιά αντιστροφή προοπτικής στη θεώρηση των πραγμάτων από την σκοπιά της εργατικής τάξης. Η ΠΡ παραμένει σταθερά μέσα στο πλαίσιο της λογικής του κεφαλαίου παρεμβάλλοντας απλά ένα στρώμα/επίπεδο από αναρίθμητες περιπλοκές στην ανάλυση. Έτσι αν και βλέπει πιθανόν σωστά την κρίση σαν μια συνολική κρίση της κοινωνικής τάξης, το γεγονός ότι δεν βλέπει το κεφάλαιο σαν μια μάχη υποκειμένων αλλά σαν μια διαδικασία στερούμενη υποκειμένου σημαίνει ότι γλιστρά στον λειτουργισμό. Υποτίθεται ότι η τρέχουσα αναδιάρθρωση του καπιταλισμού θα οδηγήσει με επιτυχία στην θεμελίωση ενός καινούριου καθεστώτος ευέλικτης συσσώρευσης - ο μετα-φορντισμός ή ο νεο-φορντισμός θεωρούνται αναπόφευκτοι. Τέτοιες ιδέες ισοδυναμούν με μια νέα μορφή τεχνολογικού ντετερμινισμού[26] ο οποίος, επειδή ισχυρίζεται την αναπόφευκτη συνέχεια μάλλον παρά την κατάρρευση του καπιταλισμού, ελκύει μάλλον τους αναθεωρητές αριστεριστές και όχι τους επαναστάτες. Έτσι αν και μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κάποιες από τις ιδέες της Προσέγγισης, αυτή μοιάζει με τους δομιστές πατέρες της βασιζόμενη ουσιαστικά στην λογική του κεφαλαίου. Η υιοθέτηση της οπτικής του κεφαλαίου θα είναι πάντα μια τάση

[α] Η θέση *των φάσεων αναδιάρθρωσης* της *ΤΟ* μοιάζει να πηγάζει από δω.

των ακαδημαϊκών διανοητών που πληρώνονται από το κράτος.[27]

Ο αντικειμενιστικός Μαρξισμός συλλαμβάνει εν μέρει την πραγματικότητα του καπιταλισμού αλλά μόνο από τον ένα πόλο - αυτόν του κεφαλαίου. Οι κατηγορίες του *Κεφαλαίου* που βασίζοναι στην πραγμοποίηση των κοινωνικών σχέσεων στον καπιταλισμό γίνονται δεκτές από αυτό το είδος Μαρξισμού σαν δεδομένες μάλλον και όχι σαν μια επίδικη/διεκδικούμενη/contested πραγματικότητα. Η υπαγωγή[α] της εργατικής τάξης λαμβάνεται ως οριστική ενώ είναι κάτι που πρέπει να συντελείται επαναλαμβανόμενα. Η εργατική τάξη γίνεται δεκτή σαν ένα γρανάζι στην ανάπτυξη του κεφαλαίου που αναπτύσσεται κάτω από τους δικούς του νόμους. Τάσεις όπως η άνοδος της οργανικής σύνθεσης λαμβάνονται σαν τεχνικοί νόμοι εσωτερικοί/εγγενείς στην ουσία του κεφαλαίου ενώ είναι, όπως και οι αντίρροπες σε αυτές τάσεις, στην πραγματικότητα περιοχές διεκδίκησης. Είναι απαραίτητο να φτάσουμε στην διαδιακασία από τον άλλο πόλο - αυτόν της πάλης ενάντια στην πραγμοποίηση, που είναι αυτό που ομάδες όπως η *ΣήΒ* και οι καταστασιακοί έκαναν. Η απομάκρυνσή τους από την θεωρία της κρίσης ήταν κατανοήσιμη και ένα απαραίτητο μέρος της επανανακάλυψης της επαναστατικής πρακτικής στην μεταπολεμική άνθηση. Όταν όμως η κρίση αναδύθηκε ξανά ήταν οι αντικειμενιστές που έμοιαζαν να έχουν τα εργαλεία για να την συλλάβουν. Παρόλα αυτά απέτυχαν να διαμορφώσουν μια ικανοποιητική πολιτική κατεύθυνση μέσα από τη θεωρία τους. Η ιδέα ήταν απλά ότι είχαν κατανοήσει την κρίση και συνεπώς οι άνθρωποι θα συνέρρεαν κάτω από τις σημαίες τους. Όμως στην Ιταλία αναδύθηκε ένα ρεύμα του οποίου η απόρριψη του αντικειμενισμού εμπεριείχε έναν καινούριο τρόπο συσχέτισης με την κρίση.

Το ρεύμα του εργατισμού/αυτονομίας

Μια ισχυρή τάση στην Ιταλική Νέα Αριστερά αντιπροσωπεύεται από τους «εργατιστές»[28] θεωρητικούς της δεκαετίας του 1960 όπως οι Panzieri και Τρόντι και τους αυτόνομους του τέλους της δεκαετίας του 1960 και της δεκαετίας του 1970 ανάμεσα στους οποίους προεξέχουν οι Νέγκρι και Bologna. Επιτέθηκαν στις πραγμοποιημένες κατηγορίες του αντικειμενιστικού Μαρξισμού. Η επίθεση στον αντικειμενισμό του ορθόδοξου Μαρξισμού έθεσε σε αμφισβήτηση επίσης και την προβληματική της κρίσης και της παρακμής που ήταν τόσο κυρίαρχες. Μέρος της δύναμης αυτού του ρεύματος έγκειται στο ότι αντί να επικαλεστεί τον Μαρξ απέναντι σε ένα πρόδηλα ρεφορμιστικό εργατικό κίνημα είχε να αντιμετωπίσει τον θεωρητικά εξεζητημένο και περίοπτο Μαρξισμό του *Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, PCI*. Το PCI κατά την μετάβασή του από τον Σταλινισμό στον Ευρωσταλινισμό[β] είχε μετατοπιστεί από την θεώρηση της γενικής κρίσης του καπιταλισμού στην υποστήριξη της συνεχούς ανάπτυξής του. Οι εργατιστές αναγνώρισαν ότι και οι δυο θέσεις είχαν κοινή μια θεωρητική τοποθέτηση σχετικά με την καπιταλιστική οικονομία και ότι αυτό που χρειαζόταν ήταν μια αντιστροφή της προοπτικής μέσα από την οποία βλέπει κανείς τον

[α] Θεμελιώδης έννοια των αναλύσεων *Aufheben* και *TC*!
[β] Ωραίος χαρακτηρισμός!

καπιταλισμό στην οπτική της εργατικής τάξης.

Ο Raniero Panzieri, ένας από τους εμπνευστές/initiators του ρεύματος συνεισέφερε δυο θεμελιώδεις κριτικές στον ορθόδοξο Μαρξισμό. Επιτέθηκε στην εσφαλμένη/ψευδή αντίθεση ανάμεσα στον σχεδιασμό και τον καπιταλισμό και στην ιδέα της ουδετερότητας της τεχνολογίας που εμπεριέχεται στην ιδεολογία των παραγωγικών δυνάμεων.

(i) *Η εσφαλμένη αντίθεση σχεδιασμού και καπιταλισμού*

Ο Panzieri ισχυρίστηκε ότι ο σχεδιασμός δεν είναι το αντίθετο του καπιταλισμού. Ο καπιταλισμός, όπως παρατήρησε ο Μαρξ, βασίζεται στον δεσποτικό σχεδιασμό *στο σημείο της παραγωγής*. Ο καπιταλισμός ξεπέρασε προηγούμενους τρόπους παραγωγής μέσα από την ιδιοποίηση της συνεργασίας στην διαδιακασία της παραγωγής. Αυτό βιώνεται από τον εργάτη/την εργάτρια σαν έλεγχος της δραστηριότητάς του/της από κάποιον άλλον. Στον καπιταλισμό του 19ου αιώνα αυτός ο δεσποτικός σχεδιασμός έρχεται σε αντίθεση με τον άναρχο ανταγωνισμό στο κοινωνικό επίπεδο. Ο Panzieri επιχειρηματολόγησε ότι το πρόβλημα με τον ορθόδοξο Μαρξισμό και την θεωρία του για την πτώση είναι ότι εκλαμβάνει αυτή την περίοδο του καπιταλισμού της ελεύθερης αγοράς [laissez faire] ως το αληθινό μοντέλο, αλλαγή από το οποίο πρέπει να σημαίνει ή την παρακμή του καπιταλισμού ή την μετάβαση στον σοσιαλισμό. Η ιδέα που ανέπτυξε ο Panzieri και αργότερα ο Τρόντι ήταν ότι ο καπιταλισμός στα μέσα του 20ου αιώνα είχε σε έναν συγκεκριμένο βαθμό υπερβεί την αντίθεση ανάμεσα στον σχεδιασμό και την αγορά, με το γίνει ένας πιο εξελιγμένος καπιταλισμός χαρακτηριζόμενος από την επίτευξη της κυριάρχησης της κοινωνίας από το Κοινωνικό Κεφάλαιο· την σταδιακή διαμόρφωση ενός Κοινωνικού Εργοστασίου.[α] Στο κοινωνικό επίπεδο η καπιταλιστική κοινωνία δεν είναι απλά αναρχία αλλά κοινωνικό κεφάλαιο - ο προσανατολισμός όλων των σφαιρών της ζωής στην επιβολή της καπιταλιστικής σχέσης της εργασίας.

Με αυτή τη θέση, η κεντρική αντίθεση πάνω στην οποία βασίζει ο ορθόδοξος Μαρξισμός την θεωρία του για την κατάρρευση, υπονομεύεται. Δεν υπάρχει θεμελιώδης αντίθεση ανάμεσα στην καπιταλιστική κοινωνικοποίηση της παραγωγής και την καπιταλιστική ιδιοποίηση του προϊόντος. Η «αναρχία της αγοράς» είναι μια πλευρά του τρόπου με τον οποίον το κεφάλαιο οργανώνει την κοινωνία αλλά ο καπιταλιστικός σχεδιασμός είναι μια άλλη. Αυτές οι δυο μορφές καπιταλιστικού ελέγχου δεν είναι σε μια θανάσιμη αντίθεση αλλά σε μια *διαλεκτική αλληλεπίδραση*[β]:

> ...με τον γενικευμένο σχεδιασμό το κεφάλαιο επεκτείνει την θεμελιώδη μυστικοποιημένη μορφή του νόμου της αξίας από το εργοστάσιο σε ολόκληρη την κοινωνία, όλα τα ίχνη των αρχών και των ριζών της καπιταλιστικής διαδιακασίας μοιάζουν τώρα να έχουν πραγματικά εξαφανιστεί. Η βιομηχανία επανενσωματώνει στον εαυτό της το χρηματιστικό κεφάλαιο και στην συνέχεια

[α] Εξαιρετικά ενδιαφέρον σημείο.
[β] Αυτή είναι η διαλεκτική!

> προβάλλει στο κοινωνικό επίπεδο την μορφή που συγκεκριμένα παίρνει από την [που παίρνει η] απόσπαση της υπεραξίας. Η αστική επιστήμη αποκαλεί αυτή την προβολή «ουδέτερη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, ορθολογικότητα, σχεδιασμό».[29]

Ο σχεδιασμός που βλέπουμε στον καπιταλισμό δεν είναι μεταβατικής φύσης. Με την ταυτοποίηση του σοσιαλισμού με τον σχεδιασμό, ο σοσιαλισμός γίνεται από άρνηση του καπιταλισμού μια από τις τάσεις του. Αυτό που προέκυψε από την ανάπτυξη του μονοπωλιακού/χρηματιστικού κεφαλαίου δεν ήταν η βάση για έναν μη-καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής αλλά για μια κοινωνικά πιο ολοκληρωμένη μορφή καπιταλισμού.[30] Το κεφάλαιο ξεπέρασε μερικές απί τις δυσκολίες των προηγούμενων φάσεών του αλλά αυτή η διαδιακασία ερμηνεύτηκε ως το τελικό του στάδιο.

(ii) *Η κριτική της τεχνολογίας*

Σχετική με την αποδόμηση της διχοτομίας σχεδιασμού/αναρχίας της αγοράς από τον Panzieri είναι η πιθανόν ακόμα πιο καινοτόμος κριτική του στην τεχνολογία. Ο δεσποτικός σχεδιασμός του καπιταλισμού λειτουργεί/ενεργεί μέσα από την τεχνολογία. Ο Panzieri ισχυρίστηκε, ιδιαίτερα, ότι στον καπιταλισμό η τεχνολογία και η εξουσία είναι αλληλένδετες με τέτοιο τρόπο ώστε κανείς θα πρέπει να εγκαταλείψει την ορθόδοξη Μαρξιστική έννοια της ουδετερότητας της τεχνολογίας. Για μια ακόμα φορά αυτό που μπαίνει σε κριτική είναι η πραγμοποιημένη φύση των όρων της ορθόδοξης αντίληψης των παραγωγικών δυνάμεων ως rattling ενάντια στα καπιταλιστικά τους δεσμά.

Δεν υπάρχει κανένας «αντικειμενικός», απόκρυφος παράγοντας εγγενής στα χαρακτηριστικά της τεχνολογικής ανάπτυξης ή σχεδιασμού στην σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία που να εγγυάται τον «αυτόματο» μετασχηματισμό ή την «αναγκαία» ανατροπή των υπαρχουσών σχέσεων. Οι καινούριες «τεχνικές βάσεις» που επιτεύχθηκαν σταδιακά στην παραγωγή παρείσχαν στον καπιταλισμό νέες δυνατότητες για την εδραίωση/παγίωση της εξουσίας του. Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι οι δυνατότητες για την ανατροπή του συστήματος δεν αυξάνονται ταυτόχρονα. Αλλά αυτές οι δυνατότητες συμπίπτουν με τον συνολικά υπονομευτικό χαρακτήρα που τείνει να αποκτήσει η «απειθαρχία» της εργατικής τάξης μπροστά στο ολοένα και πιο ανεξάρτητο «αντικειμενικό πλαίσιο»[α] του καπιταλιστικού μηχανισμού.[31]

Αυτό είναι παραδειγματικό της αλλαγής που αντιπροσωπεύει η «εργατιστική» προοπτική - η στροφή από κάποια «απόκρυφη» κίνηση των παραγωγικών δυνάμεων θεωρούμενων καθαρά τεχνικά στην μεγαλύτερη παραγωγική δύναμη - την επαναστατική τάξη. Ο Panzieri ανταποκρινόταν σε μια νέα μαχητικότητα της εργατικής τάξης, της ενοποίησής της ώστε να απειλήσει το κεφάλαιο. Αλλά αυτό το «επίπεδο τάξης» όπως το αποκαλεί, «εκφράζει τον εαυτό του όχι σαν πρόοδος/εξέλιξη αλλά σαν ρήξη· όχι σαν «αποκάλυψη» της κρυφής

[α] ndfsfghsl

ορθολογικότητας στην σύγχρονη εργασιακή διαδιακασία αλλά σαν κατασκευή μια ριζικά καινούριας ορθολογικότητας αντιτιθέμενης στην ορθολογικότητα που ασκεί/εφαρμόζει το κεφάλαιο».[32]

Ενώ οι μαρξιστές της επικρατούσας τάσης, είτε φαινομενικά επαναστάτες είτε ρεφορμιστές, ήταν και είναι προσκολλημένοι σε μια ρεφορμιστική στάση απέναντι στην καπιταλιστική τεχνολογία, δηλ. στην εκφρασμένη επιθυμία να την οργανώσουν μέσα από τον σχεδιασμό πιο αποτελεσματικά και πιο ορθολογικά, ο Panzieri είδε τον πολύ μεγαλύτερο βαθμό στον οποίο η εργατική τάξη ήταν κατά πολύ ανώτεροι διαλεκτικοί που αναγνώριζαν την «ενότητα των «τεχνικών» και των «δεσποτικών» στιγμών της σύγχρονης οργάνωσης της παραγωγής».[33] Η παραγωγή των μηχανημάτων και άλλες μορφές της καπιταλιστικής τεχνολογίας είναι ένα ιστορικά συγκεκριμένο προϊόν της ταξικής πάλης. Το να τις βλέπουμε ως «τεχνικά» ουδέτερες σημαίνει να συντασσόμαστε με τον καπιταλισμό. Το ότι αυτή η άποψη είχε κυριαρχήσει στον ορθόδοξο Μαρξισμό εξηγεί γιατί τώρα κάποιοι επιθυμούν να εγκαταλείψουν την ιστορική κριτική του καπιταλισμού προτιμώντας μιαν αντι-τεχνολογική οπτική. Το πρόβλημα της υποκατάστασης της αποφασιστικής/καθοριστικής άρνησης [Aufhebung[α]] του καπιταλισμού με την απλή άρνηση του «πολιτισμού» δεν έχει να κάνει με το ότι κάποιοι από εμάς θέλουμε να έχουμε πλυντήρια αλλά με το ότι μας εμποδίζει να σχετιστούμε με το πραγματικό κίνημα.[β]

Η κριτική της τεχνολογίας σε συνδυασμό με την αντιστροφή προοπτικής επέτρεψε στους εργατιστές να επανακτήσουν την κριτική της πολιτικής οικονομίας ως ενός επαναστατικού όπλου για το προλεταριάτο. Όπως έχουμε δει, ένα καθοριστικό μέρος των περισσότερων θεωριών της κρίσης και της κατάρρευσης είναι η τάση πτώσης του ποσοστού κέρδους που οφείλεται στην αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου ως αποτελέσματος της αντικατάστασης της εργασίας (της πηγής της αξίας) από τις μηχανές. Οι Ιταλοί εργατιστές πήραν μια διατύπωση του Μαρξ που δεν είχε προσεχθεί: «Θα ήταν εφικτό να γράψει κανείς μιαν ιστορία όλων των εφευρέσεων που εισήγαγε το κεφάλαιο από το 1830 μόνο και μόνο για να του δώσει όπλα εναντίον των εξεγέρσεων της εργατικής τάξης»[34] και την ανέπτυξαν σε μια θεωρία που καθιστούσε την τεχνολογική πρόοδο του κεφαλαίου μια αντίδραση και αλληλεπίδραση με την πάλη της εργατικής τάξης, με την καπιταλιστική εργασιακή διαδιακασία να γίνεται ένα πεδίο μιας διαρκούς ταξικής πάλης. Θεμελιώνοντας την καπιταλιστική ανάπτυξη στην εργατική τάξη, οι εργατιστές έδωσαν νόημα στην παρατήρηση του Μαρξ ότι η μεγαλύτερη παραγωγική δύναμη είναι η ίδια η επαναστατική τάξη.

Όταν βλέπουμε την σταθερή αύξηση στην οργανική σύνθεση σαν ένα προϊόν της πάλης της εργατικής τάξης και της ανθρώπινης εφευρετικότητας,[γ] η τάση πτώσης του ποσοστού κέρδους αρχίζει να χάνει την αντικειμενιστική της «προκατάληψη». Η στροφή του κεφαλαίου από μια στρατηγική της απόλυτης υπεραξίας σε μια στρατηγική της σχετικής υπεραξίας[δ,35] του επιβλήθηκε από την εργατική τάξη και είχε ως αποτέλεσμα σε έναν «εγκλωβισμό» του

[α] Αναφορά!
[β] Σχολιασμός!
[γ] Ανθρώπινη εφευρετικότητα; Πώς συνδέεται με την ταξική πάλη;
[δ] Εξαιρετικά ενδιαφέρον «τεχνικό» σημείο. Δες τη σημείωση και φυσικά Βουαγιέ!

κεφαλαίου και της εργατικής τάξης σε μια «μάχη» για την παραγωγικότητα. Οι κατηγορίες της οργανικής και της *τεχνικής* σύνθεσης του κεφαλαίου απο-πραγμοποιήθηκαν σε αυτή την εργατιστική θεωρία και συνδέθηκαν με την έννοια της *ταξικής σύνθεσης*, δηλ. με τις μορφές της ταξικής υποκειμενικότητας[α] και της πάλης που συνοδεύουν την «αντικειμενική» σύνθεση του κεφαλαίου. Χρησιμοποιώντας αυτήν την έννοια οι θεωρητικοί της εργατικής αυτονομίας ανέπτυξαν την κριτική στις προηγούμενες μορφές οργάνωσης, όπως αυτή του κόμματος-πρωτοπορείας, ως αντανακλώντων μια προηγούμενη ταξική σύνθεση και θεωρητικοποίησαν τις καινούριες μορφές πάλης και οργάνωσης του εργάτη-μάζα. Αυτό φωτίζει με έναν εντελώς καινούριο τρόπο το πρόβλημα/ζήτημα της πτώσης του καπιταλισμού και της μετάβασης στον κομμουνισμό:

> ...το λεγόμενο αναπόφευκτο της μετάβασης στον σοσιαλισμό δεν βρίσκεται στο επίπεδο της υλικής σύγκρουσης· μάλλον - και ακριβώς στη βάση της οικονομικής ανάπτυξης του καπιταλισμού - σχετίζεται με το «ανυπόφορο» του κοινωνικού χάσματος και μπορεί να εκδηλωθεί/φανερωθεί μόνο σαν απόκτηση της πολιτικής συνείδησης. Αλλά για αυτόν ακριβώς τον λόγο η ανατροπή του συστήματος από την εργατική τάξη είναι μια άρνηση της συνολικής οργάνωσης με την οποία εκφράζεται η καπιταλιστική ανάπτυξη - και πρώτα και κύρια της τεχνολογίας όπως αυτή συνδέεται με την παραγωγικότητα.[36]

Βλέπουμε λοιπόν ότι το πρώτο κύμα του ιταλικού εργατισμού στη δεκαετία του 1960 απέρριψε την άποψη ότι η περίοδος του *laissez-faire* σηματοδοτεί την «κανονική» ύπαρξη του καπιταλισμού ενώ ότι συνέβη μετά από αυτήν την περίδο είναι η παρακμή ή η πτώση του υπέρ μιας ανάλυσης των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών του σύγχρονου καπιταλισμού. Αυτό τους επέτρεψε να δουν την τάση προς τον κρατικό σχεδιασμό σαν μια έκφραση στο έπακρο των τάσεων του καπιταλισμού: Κοινωνικό Κεφάλαιο. Ξέκοψαν επίσης από τον ορθόδοξο Μαρξισμό μέσα από μια αντιστροφή οπτικής βλέποντας την εργατική τάξη σαν την κινητήρια δύναμη του κεφαλαίου, αντιστροφή που υποστηριζόταν/συνοδευόταν από μια μαχητική έρευνα των αγώνων του *εργάτη-μάζα*.

(iii) *Η βασισμένη στην ταξική πάλη θεωρία της κρίσης*

Υπάρχουν ομοιότητες με την ανάλυση της ομάδας *ΣήΒ* αλλά οι θέσεις των αυτόνομων, έτσι όπως βασίζονταν σε μια επανερμηνεία των εργαλείων που πρόσφερε η κριτική της πολιτικής οικονομίας από τον Μαρξ παρά στην απόρριψή τους, μπορούσαν να ανταποκριθούν καλλίτερα στην κρίση που εμφανίστηκε στην δεκαετία του 1970. Στην πραγματικότητα, η κρίση της δεκαετίας του 1970 έδειξε την ακρίβεια της υπόθεσης του Τρόντι το 1964 ότι: «Τα πρώτα αιτήματα που βάζουν οι ίδιοι οι προλετάριοι, την στιγμή που δεν μπορούν να απορροφηθούν από τον καπιταλιστή, λειτουργούν αντικειμενικά σαν μορφές άρνησης που θέτουν το σύστημα σε κίνδυνο...απλό πολιτικό μπλοκάρισμα/φράξιμο στον μηχανισμό των αντικειμενικών νόμων».[37] Η ειρηνική πρόοδος του καπιταλισμού κλονίστηκε/γκρεμίστηκε

[α] Σύνθεση του «υποκειμένου»!

στο τέλος της δεκαετίας του 1960 και η θεωρία των Ιταλών εργατιστών προχώρησε παραπέρα στο να το καταλάβει αυτό, όπως ακριβώς οι πρακτικές των Ιταλών εργατών στη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 πήγαν παραπέρα στην επίθεσή τους στην σχέση-κεφάλαιο.

Όπως είδαμε με τον Μάτικ, η απάντηση του ορθόδοξου Μαρξισμού στον Κεϋνσιανισμό ήταν το επιχείρημα ότι δεν μπορούσε να μεταβάλλει πραγματικά τους νόμους κίνησης του κεφαλαίου και το μόνο που μπορούσε ήταν να καθυστερήσει την κρίση. Σε ένα επίπεδο αυτό είναι σωστό αλλά το πρόβλημα είναι ότι έτσι η οικονομία θεωρείται σαν ένας μηχανισμός και όχι ως η πραγμοποιημένη εμφάνιση των ανταγωνιστικών κοινωνικών σχέσεων. Το προχώρημα της θεωρίας της αυτονομίας όπως εκφράστηκε σε δυο δοκίμια του Νέγκρι το 1968[38] ήταν η σύλληψη του Κεϋνσιανισμού ως μιας αντίδρασης στην επίθεση της εργατικής τάξης το 1917, σαν μια προσπάθεια να μεταστραφεί ο ανταγωνισμός της εργατικής τάξης σε όφελος του κεφαλαίου. Ο Κέυνς ήταν ένας στρατηγικός στοχαστής για το κεφάλαιο και ο Κεϋνσιανισμός διοχετεύοντας την πάλη της εργατικής τάξης στην αύξηση των μισθών που πληρώνονταν από την αύξηση της παραγωγικότητας ήταν ουσιαστικά όχι απλά διαχείριση της ζήτησης στην οικονομία αλλά *διαχείριση της εργατικής τάξης από το κράτος*,[α] μια διαχείριση που γίνεται ολοένα και πιο βίαιη καθώς η εργατική τάξη την αρνείται. Η εύθραυστη/επισφαλής ισορροπία που αντιπροσώπευε ξέσπασε/ξετινάχτηκε σε κρίση από την επίθεση της εργατικής τάξης στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και την δεκαετία του 1970 διαρρηγνύοντας το «συμβόλαιο/συμφωνία» παραγωγικότητας πάνω στην οποία βασιζόταν η συσσώρευση. Ολόκληρη η μεταπολεμική Κεϋνσιανή/Φορντική περίοδος θεωρείται στην ανάλυση των αυτόνομων σαν η περίοδος του κράτους-σχεδιαστή που τώρα ξετυλίχτηκε σε κρίση και είχε αντικατασταθεί από την ουσιαστική χρήση της κρίσης από το κράτος ώστε να μπορέσει αυτό να διατηρήσει τον έλεγχο.

Η θεωρία της κρίσης με βάση την ταξική πάλη είναι μια αναγκαία διόρθωση των αντικειμενιστικών απόψεων. Το θεμελιώδες σημείο στον Μαρξισμό της αυτονομίας είναι η μεταστροφή της καπιταλιστικής κρίσης από μοιρολατρικό αποτέλεσμα των αντικειμενικών νόμων που στέκονται πάνω από την εργατική τάξη σε μια αντικειμενική έκφραση της ταξικής πάλης. Η έννοια μιας εποχής παρακμής ή πτώσης παρακάμπτεται ουσιαστικά από αυτή την θεωρία των συγκεκριμένων αγώνων της τάξης. Η ιστορία του καπιταλισμού δεν είναι μια αντικειμενική εκδίπλωση των νόμων του κεφαλαίου αλλά μια διαλεκτική πολιτικής σύνθεσης και ανασύνθεσης. Η σοβαρή κρίση που άνοιξε τη δεκαετία του 1970 θεωρείται λοιπόν σαν το αποτέλεσμα των αγώνων του φορντικού εργάτη-μάζα. Το υποκείμενο, που είχε δημιουργηθεί από την επίθεση του κεφαλαίου στην σύνθεση της τάξης μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο που σχεδόν το είχε καταστρέψει, είχε ανασυνθέσει πολιτικά τον εαυτό του σε μια απειλή για το κεφάλαιο. Η κρίση του κεφαλαίου είναι η κρίση της κοινωνικής σχέσης.

Στην διάρκεια της δεκαετίας του 1970 οι αυτόνομοι παρήγαγαν την πιο ανεπτυγμένη θεωρητικοποίηση της άρνησης της εργασίας και μια κριτική της «καταστροφιστικής» θεωρίας της κρίσης προς όφελος μιας δυναμικής θεωρίας της καπιταλιστικής κρίσης και της προλε-

[α] Εξαιρετικό σημείο!

ταριακής υποκειμενικότητας. Οι αυτόνομοι ανέπτυξαν μια θεωρία της κρίσης στη βάση της ταξικής πάλης που το παράδειγμά της είναι το σλόγκαν «Η Κρίση των Αφεντικών είναι μια Νίκη των Εργατών». Αυτό τους θέτει σε έντονη αντίθεση με την ορθόδοξη μαρξιστική εξήγηση της κρίσης[39] σε όρους των εσωτερικών αντιθέσεων του κεφαλαίου με την γενική κρίση να προκαλείται από την πτώση του καπιταλισμού ως αποτελέσματος του περιορισμού των παραγωγικών δυνάμεων από τις παραγωγικές σχέσεις. Η ιδέα ότι το κεφάλαιο περιορίζει τις παραγωγικές δυνάμεις αν και ορθή με μια έννοια, ξεχνά ότι σε περιόδους που είναι ισχυρή η εργατική τάξη περιορίζει τις παραγωγικές σχέσεις με την καπιταλιστική τους έννοια - η εργατική τάξη περιορίζει τις παραγωγικές δυνάμεις γιατί η ανάπτυξή τους είναι αντίθετη προς τα συμφέροντά της, τις ανάγκες της.[α] Η σημασία της αντίστασης του προλεταριάτου στην καπιταλιστική εργασία δεν πρέπει να παραλειφθεί σε ένα σοσιαλιστικό όνειρο «εργασίας για όλους».[β] Όπως το θέτει ο Νέγκρι: «Απελευθέρωση των παραγωγικών δυνάμεων: σίγουρα, αλλά σαν δυναμικής μιας διαδιακασίας που οδηγεί στην κατάργηση, στην άρνηση στην πιο καθολική μορφή. Η στροφή από την απελευθέρωση-από-την-εργασία στο προχώρημα-πέρα-από-την-εργασία αποτελεί το κέντρο, την καρδιά του ορισμού του κομμουνισμού».[40]

Η θεωρία της αυτονομίας ήταν από κάποιες απόψεις μια αισιόδοξη προβολή τάσεων στην υπάρχουσα ταξική πάλη. Αυτό δούλευε καλά όταν η ταξική πάλη προχωρούσε και συνεπώς οι επαναστατικές τάσεις υλοποιούνταν σε παραπέρα δράσεις. Έτσι ο Τρόντι ανέπτυξε, για παράδειγμα, την έννοια ενός καινούριου είδους κρίσης που προκαλούσε η άρνηση των εργατών γιατί την είδε να προεικονίζεται στην μάχη της *Piazza Fontana* (γεγονότα το 1962 όταν οι απεργοί εργάτες της FIAT επιτέθηκαν στα επίσημα συνδικάτα με έντονη βιαιότητα). Το *θερμό Ιταλικό Φθινόπωρο* το 1969, όταν οι εργάτες κατέβαιναν σε απεργία αμέσως μετά την επιστροφή τους στη δουλειά ύστερα από μια άλλη απεργία έδειχνε την ισχύ αυτής της προβολής. Παρόλα αυτά μια τέτοια θεωρητική προβολή/πρόβλεψη, την οποία είχαν επίσης κάνει οι καταστασιακοί βλέποντας την ανάδυση άγριων απεργιών ιδιαίτερα στην Αγγλία σαν ένα σημάδι των επερχόμενων εξελίξεων,[41] κατέστη ανεπαρκής κατά την αντεπίθεση του κεφαλαίου σε αυτή την άρνηση οι τάσεις που αργότερα υλοποιήθηκαν ήταν αυτές της εκ νέου επιβολής της εργασίας. Οι θεωρητικοί της αυτονομίας προσπάθησαν να το συλλάβουν αυτό με έννοιες όπως αυτή της μετατόπισης από το κράτος-σχεδιαστή στο κράτος-κρίσης.[γ]

Η θεωρία της κρίσης με βάση την ταξική πάλη έχασε τον δρόμο της κατά κάποιο τρόπο στην δεκαετία του 1980, γιατί ενώ τη δεκαετία του 1970 η θραύση των αντικειμενικών νόμων του κεφαλαίου ήταν ολοφάνερη, με την μερική επιτυχία του κεφαλαίου το αναδυόμενο υποκείμενο χτυπήθηκε. Μοιάζει στη δεκαετία του 1980 ότι οι νόμοι του κεφαλαίου επελαύνουν ανεξέλεγτα πάνω στις ζωές μας [given free reign to run amok through our lives]. Μια θεωρία που να συνδέει τις εκδηλώσεις της κρίσης με τις συγκεκριμένες συμπεριφορές της

[α] Αυτό σηκώνει συζήτηση, αν μη τι άλλο γιατί μια εκδοχή της ορθόδοξης άποψης θα μπορούσε να την ενσωματώσει ως «εσωτερική στην κίνηση του κεφαλαίου».

[β] ????

[γ] Κράτος έκτακτης ανάγκης, θα λέγαμε.

εργατικής τάξης έβρισκε πολύ λίγες επιθετικές ενέργειες και όμως η κρίση παρέμενε.[α] Η θεωρία έγινε λιγότερη κατάλληλη για τις συνθήκες. Η τάση του Νέγκρι προς την ακραία αισιοδοξία και τον υπερτονισμό των τάσεων ως πραγματικοτήτων, αν και όχι ιδιαίτερα κακή σε καιρούς μιας προλεταριακής υπονόμευσης, έγινε σταδιακά ένα πραγματικό πρόβλημα στην θεωρία του, επιτρέποντάς του να διολισθήσει στην δική του θέση για την κατάρρευση. Έξω από την σχέση με το επαναστατικό κίνημα τα γραπτά του Νέγκρι πάσχουν εξαιρετικά. Σε κείμενα όπως το «*Κομμουνιστές όπως Εμείς*» και στη συνεισφορά του στον *Ανοιχτό Μαρξισμό* βλέπουμε σε μια νέα υποκειμενιστική μεταμφίεση ακόμα και την θεωρία μιας κατάρρευσης του κεφαλαίου/ανάδυσης του κομμουνισμού πίσω από την πλάτη μας.[42]

Εν κατακλείδι, η αυτονομία είναι μια απαραίτητη αλλά όχι πλήρης κίνηση, εκφράζει το κίνημα της εποχής της αλλά, τουλάχιστον στην περίπτωση του Νέγκρι, εξασθενεί όταν απομονώνεται από αυτήν. Μπορούμε να πούμε ότι όπως ακριβώς το 1968 έδειξε τα όρια αλλά και την ισχύ των καταστασιακών ιδεών, η περίοδος της κρίσης και της επαναστατικής δραστηριότητας στην Ιταλία την δεκαετία 1969-1979 έδειξαν την ισχύ και τα όρια του εργατισμού και της θεωρίας της αυτονομίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να επιστρέψουμε πίσω στους αντικειμενιστές αλλά ότι πρέπει να προχωρήσουμε μπροστά. Η θεωρία της αυτονομίας γενικά και η θεωρία της κρίσης με βάση την ταξική πάλη συγκεκριμένα έκαναν ουσιαστική δουλειά στην κριτική των πραγμοποιημένων κατηγοριών του αντικειμενιστικού Μαρξισμού. Μας επιτρέπουν να τις δούμε σαν «τρόπους ύπαρξης της ταξικής πάλης».[43] Αν απέτυχαν σε κάποιες στιγμές υπερτόνισαν αυτό το στοιχείο, αποτυγχάνοντας να δουν την πραγματική έκταση στην οποία οι κατηγορίες έχουν όντως μια αντικειμενική ζωή σαν πτυχές του κεφαλαίου, παραμένει αναγκαίο να διατηρήσουμε την σημασία της αντιστροφής. Χρειαζόμαστε έναν τρόπο σύλληψης της αντικειμενικότητας και της υποκειμενικότητας που δεν είναι ούτε η «μηχανική» των αντικειμενιστών ούτε ο αντίθετος ισχυρισμός ότι «όλα είναι ταξική πάλη».

Η ομάδα *ΣήΒ*, οι καταστασιακοί και οι αυτόνομοι έκαναν όλοι, με διαφορετικούς τρόπους, σημαντικές συνεισφορές στην ανάκτηση του επαναστατικού πυρήνα της κριτικής του Μαρξ στην πολιτική οικονομία. Το έκαναν αποσπόμενοι από την καταστροφιστική θεωρία της πτώσης και της κατάρρευσης. Αλλά το επαναστατικό κύμα του οποίου ήταν μέρος υποχώρησε. Η μεταπολεμική άνθηση είναι τώρα μια ξεθωριασμένη μνήμη. Σε σχέση με την εποχή στην οποία αυτά τα επαναστατικά ρεύματα ανέπτυξαν τις θεωρίες τους η καπιταλιστική πραγματικότητα που αντιμετωπίζουμε σήμερα είναι πολύ πιο αβέβαιη. Η τάση του καπιταλισμού προς την κρίση είναι ακόμα πιο εμφανής και όμως η ταξική πάλη είναι στην πιο χαμηλή άμπωτη/ebb. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος αυτού του άρθρου θα δούμε πιο πρόσφατες προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος της κατανόησης του κόσμου στον οποίον ζούμε, όπως αυτή της ομάδας *Radical Chains* και θα προβάλλουμε την δική μας συνεισφορά σε αυτή την λύση.

[α] Αυτό ισχύει και σήμερα.

Σημειώσεις

[1] Η «τάση Johnson-Forest» στην Αμερική ανέπτυσσε μια παρόμοια «από τα κάτω» και μη-εργατίστικη προσέγγιση

[2] Κ.Καστοριάδης, «Σύγχρονος Καπιταλισμός και Επανάσταση», σελ. 85.

[3] ό.π. σελ. 48.

[4] ό.π., σελ. 44.

[5] «Επαναπροσδιορίζοντας την Επανάσταση», σελ. 17.[α]

[6] Δείτε το «*Εργατικά Συμβούλια και η Οικονομία της Αυτοδιαχείρισης*».

[7] Κατά παράδοξο τρόπο, ενώ αυτή η πραγμοποίηση είναι κεντρικό μέρος της κριτικής του Καστοριάδη στον Μαρξ, ο ίδιος δηλώνει ότι ένα άλλο πρόβλημα με τον Μαρξ είναι «η χρήση που κάνει της κατηγορίας της πραγμοποίησης ενώ αντίθετα ο σύγχρονος καπιταλισμός θα έπρεπε να κατανοηθεί από «την τάση του για γραφειοκρατική-ιεραρχική οργάνωση», στο «*Επαναπροσδιορίζοντας την Επανάσταση*», σελ. 6.

[8] *Σύγχρονος Καπιταλισμός και Επανάσταση*», σελ. 43.

[9] Δείτε το *Παράρτημα* στο «*Σύγχρονος Καπιταλισμός και Επανάσταση*». Μέρος του υπόλοιπου αυτού του *Παραρτήματος* αποτελεί ένα επιχείρημα για μαι επιστροφή στον ορισμό του κεφαλαίου από τον Adam Smith.

[10] Όπως γράφει στον Ένγκελς στις 2/4/1858, «Σε όλη την έκταση αυτής της ενότητας [γενικά στο *Κεφάλαιο*] οι μισθοί υποτίθεται αδιαφοροποίητα ότι βρίσκονται στο ελάχιστο σημείο τους. Η αλλαγή στους ίδιους τους μισθούς και η αύξηση ή η πτώση αυτού του ελαχίστου θα μελετηθούν κάτω από [στην ενότητα] την μισθωτή εργασία».

[11] Περισσότερα πάνω στο κρίσιμο αυτό σημείο σχετικά με την ανάγνωση του Μαρξ δείτε το: F.C. ShortalI, «*The Incomplete Marx*», (Aldershot: Avebury, 1994).

[12] Αρνούνταν την χρήση της λέξης «κομμουνισμός» εξαιτίας των συσχετίσεών της. Στο οποίο θα μπορούσε κανείς να πει ότι η εναλλακτική τους της καθολικής αυτοδιαχείρισης δεν ξέφευγε επίσης από τις δικές της αρνητικές συνδηλώσεις.

[13] «Είστε Μαρξιστές»; - Τόσο όσο ο ίδιος ο Μαρξ όταν είπε «Δεν είμαι μαρξιστής», στην *«Ανθολογία της Καταστασιακής Διεθνούς»*.

[14] Οι καταστασιακοί εξέφρασαν σε κάποιες στιγμές την ιδέα μιας γενικής κρίσης του καπιταλισμού, το φτάσιμό του σε ένα αδιέξοδο. Κάποιες φορές εξέφρασαν επίσης την άποψη ότι ο σύγχρονος καπιταλισμός ήταν σε πτώση ή αποσύνθεση. Όμως δεν έβλεπαν αυτή την εξέλιξη μέσα από μια αντικειμενική λογική της οικονομίας αλλά μάλλον ως απορρέουσα από την υποκειμενική άρνηση του προλεταριάτου να συνεχίσει «όπως πριν». Σε έναν βαθμό αυτό το βάσισαν στην αντίθεση ανάμεσα στις παραγωγικές δυνάμεις και τις παραγωγικές

[α] να δοθεί αναφορά στο έργο αυτό!

σχέσεις[α] αλλά μόνο στον βαθμό που το χάσμα ανάμεσα στο τρόπο που ο καπιταλισμός τις ανέπτυσσε και στην πιθανή χρήση τους από το προλεταριάτο καθώς αυτοκαταργείται είχε φτάσει ένα ακραίο επίπεδο ορατό στο υποκείμενο. Αυτή η προοπτική είναι κρίσιμα αλλά δεν θα πρέπει να συγχέεται με την θεωρία της πτώσης όπως είναι κλασσικά κατανοητή, όπου υπάρχει μια γραμμική εξελικτική λογική βάσει της οποίας οι παραγωγικές δυνάμεις θα ωθήσουν το προλεταριάτο να απελευθερωθεί. Το χάσμα ανάμεσα σε αυτό που είναι δυνατό και σε αυτό που πραγματικά υπάρχει[β] μπορεί να καλυφθεί/διανυθεί μόνο μέσα από ένα άλμα.

[15] «...η αστική επανάσταση έχει τελειώσει· η προλεταριακή επανάσταση είναι ένα σχέδιο που γεννιέται στην βάση της προηγούμενης επανάστασης αλλά διαφέρει από αυτήν ποιοτικά. Αγνοώντας κανείς την πρωτοτυπία και τον ιστορικό ρόλο της αστικής τάξης αποκρύπτει την συγκεκριμένη πρωτοτυπία του προλεταριακού σχεδίου, που δεν μπορεί να πετύχει τίποτα αν δεν κουβαλά τις δικές του σημαίες και αν δεν γνωρίζει το «αχανές των καθηκόντων του». Η αστική τάξη ήρθε στην εξουσία επειδή είναι η τάξη της αναπτυσσόμενης οικονομίας. Το προλεταριάτο δεν μπορεί να έρθει στην εξουσία παρά μόνο αν γίνει η τάξη της συνείδησης.[γ] Η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων δεν μπορεί να εγγυηθεί μια τέτοια εξουσία, ακόμα και μέσα από την αυξανόμενη` αποστέρηση που επιφέρει. Μια Ιακωβίνικη κατάληψη της εξουσίας δεν μπορεί να είναι το όργανό της. Καμμιά ιδεολογία δεν μπορεί να βοηθήσει το προλεταριάτο να εμφανίσει τους ειδικούς του στόχους σαν γενικούς [να μεταμφιέσει τους ειδικούς του στόχους σε γενικούς], επειδή το προλεταριάτο δεν μπορεί να διατηρήσει καμμιά μερική πραγματικότητα που είναι όντως δικιά του[δ]», στο *Η Κοινωνία του Θεάματος*, Θέση 88.

[16] Αυτό δεν σημαίνει ότι το προλεταριάτο δεν χρησιμοποιεί βία για να πραγματοποιήσει τους στόχους του και να αποτρέψει μια επιστροφή στον καπιταλισμό, αλλά μόνο ότι αυτή η βία είναι ποιοτικά διαφορετική από την βία του κράτους, που δεν μπορεί παρά να είναι η εξουσία/ισχύς του διαχωρισμένου.[ε]

[17] στο *Η Κοινωνία του Θεάματος*, Θέση 84.

[18] Δείτε την Θέση 82, στην «*Κοινωνία του Θεάματος*».

[19] Ντεμπόρ και Σανγκουνέττι: *Το Αληθινό Σχίσμα στη Διεθνή*», Θέση 14, (Λονδίνο: *Chronos Publications*, 1990).

[20] «*Σύγχρονος Καπιταλισμός και Επανάσταση*», σελ. 10-11.

[21] «*Το Αληθινό Σχίσμα στη Διεθνή*», Θέση 1.

[22] Η ομάδα *ICC, International Communist Current*, φτάνει να προσπαθεί να εξηγήσει το 1968 με όρους της προηγούμενης αντικειμενικής κρίσης. Παρά την κυριαρχία στην «αγορά» της θεωρίας της κρίσης με βάση την πτώση του ποσοστού κέρδους, εξακολουθούν να προωθούν μια θέση στη βάση των ιδεών της Λούξεμπουργκ. Τέτοια αφοσίωση στη «μάρκα» πρέπει πραγματικά να χειροκροτηθεί.

[23] Οι Yaffe και Kidron συμμετείχαν και οι δύο στο *International Socialists* (πρόδρομο του *SWP*) που προσπάθησε να διαφοροποιηθεί με την θεωρία της Οικονομίας του *Διαρκούς Πολέμου, Permanent Arms Economy*. Η θεωρία αυτή προσπαθεί ουσιαστικά να εξηγήσει την μεταπολεμική άνθηση με βάση έναν μοναδικό παράγοντα - τις πολεμικές δαπάνες. Πίσω από την καινοτομία της απόδοσης σις πολεμικές δαπάνες ενός σταθεροποιητικού

[α] και γι αυτό τους αιτιάται ο Βουαγιέ!

[β] το *«δυνάμει»* και το *«ενεργεία»*, θα λέγαμε!

[γ] Θα προσθέταμε της *συνείδησης του αρνητικού*, της συνείδησης της αρνητικότητάς του.

[δ] Το προλεταριάτο εν ολίγοις είναι η τάξη της *ολότητας*.

[ε] Σημαντικότατο σημείο. Η βία/ισχύς του προλεταριάτου είναι η εξουσία/ισχύς της *ολότητας*, του *καθολικού*!

ρόλου, η θεωρία ήταν ουσιαστικά μια ορθόδοξη Μαρξιστική οικονομική θεωρία. Στην εκδοχή που υποστήριξε ο Cliff το στοιχείο της ορθοδοξίας ήταν η υποκατανάλωση. Οι πολεμικές δαπάνες είχαν την δυνατότητα (αρχκιά πολύ προσωρινά, στην συνέχεια όσο καθυστερούσε να έρθει η καταστροφή με μεγαλύτερη διάρκεια) να μεταθέτουν/offlet μιαν αναπόφευκτη κρίση υπερπαραγωγής κεφαλαίου απέναντι στην περιορισμένη καταναλωτική δύναμη των μαζών. Όταν στο εσωτερικό της μαρξιστικής οικονομικής θεωρίας συνέβη η μετατόπιση - η πτώση του ποσοστού κέρδους κυριάρχησε στο προσκήνιο όλο και περισσότερο και η υποκατανάλωση θεωρήθηκε πολύ χονδροειδής - ο Kidron προέβαλε μια καινούρια εκδοχή που άλλαξε αυτό που οι πολεμικές δαπάνες υποτίθεται ότι μετρίαζαν. Οι αντιπαραγωγικές πολεμικές δαπάνες αντί να καθυστερούν το σημείο στο οποίο η παραγωγή του κεφαλαίου ξεπερνά τις δυνατότητες κατανάλωσής του, θεωρούνται ως μια αντίρροπη τάση στην τάση της πτώσης του ποσοστού κέρδους.

Το ουσιαστικό σημείο είναι ότι η θεωρία έμεινε μέσα στις υποθέσεις της αντικειμενιστικής μαρξιστικής οικονομίας. Στον βαθμό που αποσπάστηκε από την ανάλυση του Λένιν για τον ιμπεριαλισμό δεν ήταν εξαιτίας του ότι ο Λένιν δεν έδωσε κανέναν χώρο στην πάλη της εργατικής τάξης στην ανάλυση αυτή. Όχι, για τους *Διεθνείς Σοσιαλιστές*, ο ιμπεριαλισμός ήταν απλά «το προτελευταίο στάδιο - ένα ακόμα στάδιο στην αντικειμενιστική λογική του κεφαλαίου. Το τελικό στάδιο θα ήταν αυτό της Οικονομίας του Διαρκούς Πολέμου, και εξηγείται, όπως και ιμπεριαλισμός του Λένιν, αποκλειστικά με όρους του κεφαλαίου. Ακόμα και στην ανεπτυγμένη της μορφή, η θεωρία ήταν συνονθύλευμα που έκανε τα πιο νεαρά «όπλα» στους Διεθνείς Σοσιαλιστές, όπως ο Yaffe, που ήταν καλλίτερα διαβασμένος στους κλασσικούς Μαρξιστές, να απαιτούν την επιστροφή σε μια φονταμενταλιστική θεωρία με βάση την πτώση του ποσοστού κέρδους και τελικά να φεύγουν για να σχηματίσουν την *RCG* με σκοπό να αναπτύξουν μια τέτοια θεωρία. Από τότε, ο Chris Harman έδωσε σχήμα στη θεωρία στογγυλεύοντας κάποια από τις «τραχιές άκρες» της, χρησιμοποιώντας ακόμα και τον Grossman και μερικούς άλλους θεωρητικούς της κατάρρευσης για να την υποστηρίξει. Εν πάσει περιπτώσει, από την δεκαετία του 1970 και μετά, το *SWP* επέστεψε στα γνωστά, συμφωνώντας ότι οι πολεμικές δαπάνες δεν μπορούν πλέον να μετριάσουν την τάση προς την κρίση.

[24] Στο «*Ύστερος Καπιταλισμός*», σελ. 40. Είναι περίεργο ότι ο Mattick, που θα περίμενε κανείς να συντάσσεται πολιτικά εναντίον του Μαντέλ, ισχυρίζεται ότι ο «*Ύστερος Καπιταλισμός*» αποδίδει πολύ μεγάλη βαρύτητα στην ταξική πάλη. Ο Mattick εισήγαγε την βασισμένη στην πτώση του ποσοστού κέρδους θεωρία κατάρρευσης του Grossman σε ένα καινούριο ακροατήριο/κοινό. Ότι συναντάμε αυτό το μη-λενινιστικό επιχείρημα εναντίον της σπουδαιότητας της ταξικής πάλης δείχνει ότι το πρόβλημα του αντικειμενισμού διαπερνά την διαχωριστική γραμμή Λενινισμού/αντι-Λενινισμού. Στην πραγματικότητα, στην Βρετανία η θέση των Μάτικ/Grossman σχετικά με την φύση της κρίσης υιοθετήθηκε από έναν συνεπή Λενινιστή, τον David Yaffe. Για τον Yaffe, η ταξική πάλη απουσίαζε στην διάρκεια της μεταπολεμικής άνθησης αλλά οι οικονομικοί συντελεστές/παράμετροι είχαν προφανώς αυξηθεί με την απουσία αυτή.

[25] Δείτε την επόμενη ενότητα.

[26] Η επίθεση στον λειτουργισμό και τον ντετερμινισμό της Προσέγγισης αναπτύσσεται εκτενώς στο «*Μεταφορντισμός και Κοινωνική Μορφή*» (υπό την έκδοση των Bonefeld και Holloway) και αξιολογείται/εξετάζεται στο *Aufheben* 2 (Καλοκαίρι 1993).

[27] Από την άλλη πλευρά, η ανάλυση των αυτονόμων δεν έχασε ποτέ την οπτική της εργατικής τάξης. Το θέμα είναι ότι αν και κάποιοι από τους Ιταλούς θεωρητικούς ήταν ακαδημαϊκοί ήταν επίσης κομμάτι ενός επαναστατικού ρεύματος. Ίσως είναι «διανοούμενοι επιχορηγούμενοι από το κράτος» αλλά όταν οι μισοί από αυτούς συνελλήφθησαν και φυλακίστηκαν για χρόνια είναι εύλογο να σκεφθούμε ότι οι ιδέες τους ήταν αντίθετες με τη θέση τους.

[28] Ο ιταλικός «εργατισμός» δεν αναφέρεται, όπως η αγγλοσαξωνική χρήση του όρου, στην ιδέα ότι μόνο ο αγώνας

στην «βάση» [shop-floor[α]] έχει νόημα, αλλά στην προσπάθεια θεωρητικής ανάλυσης του καπιταλισμού από την σκοπιά/προοπτική της εργατικής τάξης

[29] «*Υπεραξία και Σχεδιασμός*», στο *Εργασιακή Διαδικασία και Ταξικές Στρατηγικές*, μπροσούρα της *CSE*, No.1, σελ. 21.

[30] Ενώ κάποιοι από όσους επηρεάστηκαν από τον Μποντρίγκα έγιναν αρχετυπικοί δογματικοί υπερασπιστές της θεωρίας της κατάρρευσης, άλλοι ανέπτυξαν μερικές από τις ιδέες του σε μια ενδιαφέρουσα κατεύθυνση παράλληλα με αυτή των εργατιστών. Τα μέλη της ομάδας *Invariance* (Jacques Camatte και άλλοι) ανέπτυξαν την θεωρία ότι η αυξανόμενη κοινωνικοποίηση της παραγωγής εξέφραζε όχι την παρακμή του κεφαλαίου αλλά την μετατόπιση από την *τυπική υπαγωγή* στην *πραγματική υπαγωγή* της εργασίας από το κεφάλαιο, δηλ. την μετατόπιση από την καπιταλιστική επιστασία/επιτήρηση μιας εργασιακής διαδικασίας που εξαρτάται από τις δεξιότητες και την κατανόηση των εργατών σε μια πλήρη καπιταλιστική κυριαρχία της όλης διαδιακασίας.[β] Επιπλέον είδαν μια μετατόπιση από την τυπική στην πραγματική κυριαρχία του κεφαλαίου πάνω στην κοινωνία. Μπορούμε όμως να πούμε ότι η εστίασή τους στην αυτονομία του κεφαλαίου δεν αναγνώρισε επαρκώς ότι αυτή η διαδιακασία είναι υπό διαρκή αμφισβήτηση· αυτό τους οδήγησε να δουν την επανάσταση σαν μια καταστροφική έκρηξη της καταπιεσμένης υποκειμενικότητας.

[31] R. Panzieri, «*Η Καπιταλιστική Χρήση των Μηχανών: ο Μαρξ εναντίον των Αντικειμενιστών», στο «*Περίγραμμα μιας Κριτικής της Τεχνολογίας»*, εκδ.* P. Slater*, (Ink Links, 1980), σελ. 49.*

[32] *ibid.*, σελ. 54.

[33] *ibid.*, σελ. 57.

[34] *Κεφάλαιο*, Τόμος 1, σελ. 563.

[35] Με άλλα λόγια, από μια στρατηγική αύξησης της εκμετάλλευσης μέσω της επιμήκυνσης της εργάσιμης μέρας, σε μια στρατηγική αύξησης της παραγωγικότητας, συνεπώς αύξησης του τμήματος της υφιστάμενης εργάσιμης μέρας στη διάρκεια του οποίου ο εργάτης παράγει υπεραξία.

[36] «*Η Καπιταλιστική Χρήση των Μηχανών: ο Μαρξ εναντίον των Αντικειμενιστών*», στο «*Περίγραμμα μια Κριτικής της Τεχνολογίας*», ό.π., σελ. 60.

[37] Τρόντι, «*Η Αυτονομία της Εργατικής Τάξης και η Κρίση*» (Red Notes και CSE Books), σελ. 17.

[38] «*Ο Κέυνς και οι Καπιταλιστικές Θεωρίες του Κράτους μετά το 1929*» και «*Ο Μαρξ σχετικά με τον Κύκλο και την Κρίση*», και τα δύο στο «*Revolution Retrieved*» (London: Red Notes, 1988)

[39] Στην πραγματικότητα ο ορθόδοξος Μαρξιστής ζηλωτής μας θα σκεφθεί ότι είναι λάθος να προτείνει κανείς ότι η κρίση είναι έργο της εργατικής τάξης. «Όχι, όχι, όχι» θα πει, «αυτό είναι δεξιό επιχείρημα· η κρίση είναι η αποτυχία του κεφαλαίου· η εργατική τάξη - ευλογημένη η τραγιάσκα της - είναι ελεύθερη από οποιαδήποτε ανάμειξη σε αυτό - η κρίση δείχνει τον ανορθολογισμό του καπιταλισμού και την ανάγκη του σοσιαλισμού». Αλλά αυτό είναι ακριβώς αυτό στο οποίο επιτέθηκαν οι αυτόνομοι - η θεώρηση του σοσιαλισμού ως επίλυσης της τάσης του κεφαλαίου προς την κρίση.

[α] Δες σημειώσεις στην μετάφραση του κειμένου της *TC* για την αυτοοργάνωση

[β] Περί υπαγωγής, τυπικής και πραγματικής. Περιττό να πούμε ότι αυτά όλα απηχούν πολύ *TC*!

[40] «Ο Μαρξ πέρα από τον Μαρξ», (Λονδίνο: Autonomedia/Pluto, 1991), σελ. 160.

[41] Για να μην αναφέρουμε τον Μαρξ και τους ανθρακωρύχους της Σιλεσίας.

[42] Για παράδειγμα, στη σελ. 88 του «*Ανοιχτός Μαρξισμός ΙΙ*: «νέες τεχνικές συνθήκες της ανεξαρτησίας του προλεταριάτου καθορίζονται μέσα στο υλικό πέρασμα της ανάπτυξης και συνεπώς, για πρώτη φορά, υπάρχει η πιθανότητα μιας ρήξης στην αναδόμηση που δεν είναι αφομοιώσιμη και που είναι ανεξάρτητη από την ωρίμανση της ταξικής συνείδησης». Μοιάζει να σκέφτεται ότι αυτή η δυνατότητα συνδέεται με την άυλη εργασία των προγραμματιστών! Φαίνεται ότι αρκετοί ριζοσπάστες διανοητές δείχνουν μια τάση να χάνουν την διαύγειά τους καθώς μεγαλώνουν[α] ή, ακριβέστερα, όταν το κίνημα με το οποίο συνδέονται υποχωρεί. Ίσως είναι ζήτημα χρήσης του Νέγκρι εναντίον του Νέγκρι όπως (πρέπει κάποιες φορές να) κάνουμε χρησιμοποιώντας τον Μαρξ εναντίον του Μαρξ, και ίσως θα έπρεπε να δούμε την θεωρία της παρακμής σαν μια διολίσθηση των επαναστατών όταν το κίνημα του οποίου είναι μέρος υποχωρεί (μετά το 1848, μετά το 1917, μετά το 1977). Όταν το κίνημα με το οποίο συνδέεται κανείς φαίνεται να χάνει την δύναμή του υπάρχει ο πειρασμός να αποδώσει κανείς ισχύ στην πλευρά του κεφαλαίου - ένας πειρασμός στον οποίον θα πρέπει να αντισταθεί.

[43] Δείτε: R. Gunn «Μαρξισμός και Φιλοσοφία» , στο *Κεφάλαιο και Τάξη* (Capital & Class), τ. 37.

[α] That's bad man and *ad hominem*!!!!

Μέρος 3

Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Μέρος ΙΙΙ

Εισαγωγή: Η ιστορία μέχρι τώρα

Όπως θα ξέρουν οι πιο υπομονετικοί και αφοσιωμένοι αναγνώστες μας, το αντικείμενο αυτού του άρθρου είναι η Θεωρία ότι ο καπιταλισμός είναι σε παρακμή. Στα δύο προηγούμενα τεύχη ακολουθήσαμε λεπτομερειακά τα ίχνη της ανάπτυξης της θεωρίας της παρακμής του καπιταλισμού που εμφανίστηκε ανάμεσα σε Μαρξιστές και επαναστάτες τα τελευταία εκατό χρόνια.

Στο παρόν, τελευταίο μέρος του άρθρου, θα φέρουμε την κριτική μας επισκόπηση στο σήμερα εξετάζοντας την πιο πρόσφατη εκδοχή της Θεωρίας της παρακμής που διατυπώθηκε/προβλήθηκε από την ομάδα *Radical Chains*. Πριν όμως ασχοληθούμε με τους *Radical Chains* και την νέα τους εκδοχή της θεωρίας της πτώσης του καπιταλισμού, θα έπρεπε ίσως, για χάρη των λιγότερο υπομονετικών και αφοσιωμένων αναγνωστών, να συνοψίσουμε τα δύο προηγούμενα μέρη του άρθρου.

Στο πρώτο Μέρος, είδαμε με ποιον τρόπο η θεωρία της παρακμής και οι έννοιες της καπιταλιστικής κρίσης και της μετάβασης στον σοσιαλισμό ή τον κομμουνισμό που σχετίζονταν με αυτήν έπαιξαν έναν κυρίαρχο ρόλο στην επαναστατική ανάλυση του καπιταλισμού στον 20ο αιώνα. Όπως είδαμε, η ιδέα ότι ο καπιταλισμός βρίσκεται υπό μία έννοια σε παρακμή έχει την αφετηρία της στον κλασσικό Μαρξισμό που αναπτύχθηκε από τον Ένγκελς και την Δεύτερη Διεθνή.

Την περίοδο του επαναστατικού κύματος που έβαζε τέλος στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι πιο ριζοσπάστες μαρξιστές ταύτισαν την θεωρία ότι ο καπιταλισμός βρίσκεται σε πτώση ως την αντικειμενική βάση για την επαναστατική πολιτική. Πήραν σαν καθοδηγητική αρχή τους την ιδέα από τον Μαρξ ότι «σε ένα συγκεκριμένο στάδια ανάπτυξης, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής...Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων αυτές οι σχέσεις μετατρέπονται σε τροχοπέδη τους. Τότε ξεκινά μια περίοδος κοινωνικής επανάστασης». Ισχυρίστηκαν ότι ο καπιταλισμός είχε περάσει σε αυτό το στάδιο και αυτό εκφραζόταν με την διαρκή κρίση του και την φανερή αντικειμενική κίνησή του προς την κατάρρευση και την κατάπτωση.

Στον απόηχο της ήττας του επαναστατικού κύματος, που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η αποδοχή της ιδέας ότι ο καπιταλισμός ήταν σε πτώση έγινε, για τις παραδόσεις εκείνες που ισχυρίζονταν ότι αντιπροσωπεύουν τον «γνήσιο Μαρξισμό» απέναντι στην προδοσία του - πρώτα από τους ρεφορμιστές Σοσιαλδημοκράτες και ύστερα από τον Σταλινισμό - ένα δόγμα πίστης.

Για τους αριστερούς κομμουνιστές, η έννοια ότι ο καπιταλισμός η ιδέα ότι ο καπιταλισμός είχε εισέλθει στην φάση της παρακμής του με το ξέσπασμα του πολέμου το 1914 ήταν ζωτική αφού του επέτρεψε να διατηρήσουν μιαν ασυμβίβαστη επαναστατική θέση ενώ ταυτόχρονα να μπορούν να ισχυρίζονται ότι αντιπροσωπεύουν την συνέχεια του αληθινής ορθόδοξης μαρξιστικής παράδοσης. Για τους αριστερούς κομμουνιστές οι ρεφορμιστικές πλευρές

της πολιτικής του Μαρξ, του Ένγκελς και της Δεύτερης Διεθνούς. που είχαν οδηγήσει στην υποστήριξη του συνδικαλισμού και στη συμμετοχής στις κοινοβουλευτικές εκλογές, μπορούσαν να δικαιολογηθούν στη βάση του ότι ο καπιταλισμός ήταν εκείνη την περίοδο στην ανοδική του φάση. Τώρα, μετά το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ο καπιταλισμός είχε περάσετ στην παρακμή και δεν ήταν πλέον σε θέση να παραχωρήσει μόνιμες μεταρρυθμίσεις στην εργατική τάξη. Συνεπώς, για τους αριστερούς κομμουνιστές, η μόνη επιλογή στην εποχή της καπιταλιστικής πτώσης ήταν: «πόλεμος ή επανάσταση»!

Για τους τροτσκιστές και άλλους συνδεδεμένους με αυτούς σοσιαλιστές, η αύξηση του κρατικού παρεμβατισμού και σχεδιασμού, η ανάπτυξη των μονοπωλίων, η εθνικοποίηση βασικών βιομηχανιών και η ανάδυση του κράτους προνοίας όλα έδειχναν προς την πτώση του καπιταλισμού και την αναγκαιότητα του σοσιαλισμού. Σαν συνέπεια, για τους τροτσκιστές το καθήκον ήταν να προβληθούν «μεταβατικά αιτήματα» - δηλαδή φαινομενικά ρεφορμιστικά αιτήματα που έμοιαζαν εύλογα με δεδομένη την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων αλλά που έρχονταν σε αντίθεση με τις κυρίαρχες καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής.

Έτσι, παρά τις κατά τά άλλα θεμελιώδεις διαφορές που χώριζαν τους αριστερούς κομμουνιστές και τους τροτσκιστές, και οι οποίες συχνά τους έφερναν σε οξύτατη αντιπαλότητα/αντίθεση, και για τις δυο αυτές τάσεις η συγκεκριμένη πραγματικότητα της καπιταλιστικής ανάπτυξης εξηγούνταν με όρους μιας αντικειμενικής λογικής που κατευθυνόταν προς την κατάρρευση του καπιταλισμού και την σοσιαλιστική επανάσταση. Η υποκείμενη αντικειμενική πραγματικότητα της αντίθεσης ανάμεσα στις παραγωγικές δυνάμεις και τις παραγωγικές σχέσεις ανήγαγε/περιέστελλε/περιόριζε το πρόβλημα αυτής της επανάστασης απλά στην οργάνωση της πρωτοπορείας ή του κόμματος που θα εκμεταλλευόταν την κρίση που οπωσδήποτε θα ερχόταν.

Όμως, αντί να τελειώσει μέσα σε μια επαναστατική έκρηξη/έξαρση όπως προέβλεπαν οι περισσότεροι από τους θεωρητικούς της πτώσης, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ακολουθήθηκε από μια από τις πιο παρατεταμένες περιόδους άνθησης στην καπιταλιστική ιστορία. Ενώ οι παραγωγικές δυνάμεις έμοιαζαν να αναπτύσσονται ταχύτερα από οποτεδήποτα άλλοτε, η εργατική τάξη στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες φαινόταν ικανοποιημένη με την βελτίωση των βιωτικών συνθηκών της και τα προνοιακά επιδόματα των μεταπολεμικών σοσιαλδημοκρατικών διακανονισμών. Η εικόνα μιας αναπόδραστης καπιταλιστικής κρίσης που θα επέφερε/προκαλούσε μιαν αντίδραση της εργατικής τάξης έμοιαζε τώρα να μην έχει καμμιά σχέση/σημασία.

Και μετά, όταν η ταξική πάλη επέστρεψε τελικά σε μεγάλη κλίμακα, πήρε μορφές - άγριες απεργίες (συχνά για ζητήμα άσχετα με τους μισθούς), άρνηση της εργασίας, αγώνες μέσα και έξω από το εργοστάσιο - που δεν ταίριαζαν με άνεση στο σχήμα του παλιού εργατικού κινήματος. Πολλοί από αυτούς τους αγώνες έμοιαζαν να μην σημαδεύονται από μια αντανακλαστική [knee-jerk] αντίδραση στις οικονομικές δυσκολίες που προκαλούσε ένας «καπιταλισμός σε κατάρρευση» αλλά από μια πάλη ενάντια στην αλλοτρίωση σε όλες της τις μορφές που προκαλούνταν από την συνεχιζόμενη ανάπτυξη του καπιταλισμού, και από

μια πιο ριζοσπαστική αντίληψη για αυτό που βρίσκεται πέρα από τον καπιταλισμό από την αντίληψη που πρόσφεραν οι σοσιαλιστές.

Ήταν σε αυτό το πλαίσιο που τα νέα ρεύματα τα οποία είδαμε στο δεύτερο μέρος αυτού του άρθρου αναδύθηκαν. Αυτό που μοιράζονταν ρεύματα όπως ο *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα* (*ΣήΒ*), οι *καταστασιακοί* και οι *αυτόνομοι* ήταν μια απόρριψη του «αντικειμενισμού» του παλιού εργατικού κινήματος. Αντί να θέσουν την πίστη τους σε μια αντικειμενική παρακμή της οικονομίας, έδωσαν έμφαση στον άλλο πόλο: το υποκείμενο. Ήταν αυτά τα θεωρητικά ρεύματα και όχι οι παλιοί αριστεροί θεωρητικοί της παρακμής που εξέφρασαν καλλίτερα αυτό που συνέβαινε - τον Μάη του 1968 στην Γαλλία, το θερμό Ιταλικό Φθινόπωρο του 1969 και μια γενικότερη αμφισβήτηση που είχε απλωθεί σε ολόκληρη την καπιταλιστική κοινωνία. Αν και πιο διάχυτα από αυτά της περιόδου 1917-23, αυτά τα γεγονότα ήταν ένα επαναστατικό κύμα που έθετε σε αμφισβήτηση τον καπιταλισμό σε ολόκληρο τον κόσμο.

Όμως στην δεκαετία του 1970 η μεταπολεμική άνθηση κατέρρευσε. Η καπιταλιστική κρίση επέστρεψε δριμύτερη. Η στροφή από την μηχανική της καπιταλιστικής κρίσης που ήταν ένα πλεονέκτημα τώρα έγινε μια αδυναμία. Η ιδέα ότι ο καπιταλισμός ήταν αντικειμενικά σε πτώση επανήλθε στις προτιμήσεις και υπήρξε μια ανανέωση της παλιά θεωρίας της κρίσης. Την ίδια στιγμή, μπροστά στην κρίση και στην αυξανόμενη ανεργία, υπήρξε μια υποχώρηση από τις ελπίδες και τις τάσεις που τα νέα ρεύματα είχαν εκφράσει. Καθώς η κρίση προχωρούσε, η άρνηση της εργασίας, με την οποία τα νέα αυτά ρεύματα είχαν συνδεθεί και που οι παλιοί αριστεριστές δεν μπορούσαν να κατανοήσουν, έμοιαζε να παραπαίει μπροστά στην σφαγή του μονεταρισμού και την μαζική επανεπιβολή της εργασίας.

Όμως ο μηρυκασμός της παλιάς θεωρίας της κρίσης και παρακμής ήταν ανεπαρκής. Οι σέκτες της παλιάς αριστεράς, που δεν είχαν συλλάβει τη σημασία πολλών από τους αγώνες που είχαν διεξαχθεί, ήταν τώρα βέβαιες ότι η μηχανική της καπιταλιστικής πτώσης θα έκανε τη δουλειά της. Το κεφάλαιο θα αναγκαζόταν να επιτεθεί στο βιωτικό επίπεδο της εργατικής τάξης και η κανονική ταξική πάλη θα άρχιζε ξανά. Αυτές οι ομάδες μπορούσαν τώρα να πουν: «καταλαβαίνουμε την κρίση: συρρεύστε κάτω από τις σημαίες μας». Πίστευαν ότι, αντιμετωπίζοντας την κατάρρευση της βάσης του ρεφορμισμού, η εργατική τάξη θα στρεφόταν σε αυτές.[α] Υπήρχε έντονη αντιπαράθεση σχετικά με τη φύση της κρίσης· αντικρουόμενες εκδοχές προσφέροντας· αλλά η αναμενόμενη στροφή της εργατικής τάξης στον σοσιαλισμό και την επανάσταση δεν συνέβη.

Αυτή είναι, λοιπόν, η κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε. Αν και το προχώρημα των νέων ρευμάτων - η εστίασή τους στην αυτενέργεια του προλεταριάτου, στην ριζοσπαστικότητα του κομμουνισμού κ.λπ. - είναι ουσιαστικές αναφορές για μας, πρέπει παρόλα αυτά να συλλάβουμε τον αντικειμενικό τρόπο με τον οποίο έχει αλλάξει η κατάσταση. Η αναδιάρθρωση που έχει συνοδέψει την κρίση, και η επακόλουθη υποχώρηση της εργατικής τάξης, έχει κάνει μερικά από τα «μεθυστικά» όνειρα/οράματα του 1968 να μοιάζουν λιγότερο εφικτά. Σε κάποιο βαθμό υπάρχει μια φτωχοποίηση της φαντασίας από την οποία αυτό το κύμα

[α] Κι ακόμα περιμένουν!

είχε πάρει την έμπνευσή του. Υπάρχει μια ανάγκη να ξανασκεφτούμε, να συλλάβουμε το αντικειμενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται η ταξική πάλη.[α] Η αστική τάξη και το κράτος δεν φαίνονται να είνα σε θέση να κάνουν τις ίδιες παραχωρήσεις ώστε να επαναφομοιώσουν τα κινήματα, έτσι η ταξική πάλη συχνά παίρνει μια πιο απελπισμένη μορφή.[β] Στον απόηχο μιας συγκεκριμένης υποχώρησης του υποκειμένου - απουσία επιθετικής ταξικής πάλης - υπάρχει ο πειρασμός να υιοθετήσουμε ενός είδους θεωρία της παρακμής.[γ] Είναι σε αυτό το πλαίσιο που οι ιδέες του περιοδικού *Radical Chains*[δ] είναι σημαντικές.

Η σύνθεση των *Radical Chains*

Με όλα τα λάθη και τις αμφισημίες του, το περιοδικό *Radical Chains* έχει κάνει ίσως περισσότερο από κάθε άλλη υπάρχουσα ομάδα μια συγκεκριμένη προσπάθεια να ξανασκεφτεί τον Μαρξισμό στον απόηχο της τελικής κατάρρευσης του Ανατολικού Μπλοκ και της πτώσης του Σταλινισμού. Για να το κάνουν αυτό προσπάθησαν να συνταιριάξουν τον αντικειμενισμό της τροτσκιστικής παράδοσης με τις πιο «υποκειμενιστικές» και προσανατολισμένες στην ταξική πάλη θεωρίες του αυτόνομου Μαρξισμού. Από την αυτονομία, οι *Radical Chains* έχουν πάρει την ιδέα ότι η εργατική τάξη δεν είναι ένα παθητικό θύμα του κεφαλαίου αλλά αντίθετα επιβάλλει αλλαγές στο κεφάλαιο. Από τον τροτσκιστή Hillel Ticktin,[ε] οι *Radical Chains* έχουν πάρει την ιδέα ότι κανείς θα πρέπει να συνδέσει τέτοιες αλλαγές με τον *νόμο της αξίας* και την αντίθεσή του με τον αναδυόμενο «*νόμο του σχεδιασμού*».

Υιοθετώντας την ιδέα ότι η παρούσα εποχή του καπιταλισμού είναι μεταβατική, χαρακτηριζόμενη από μια σύγκρουση ανάμεσα στον αναδυόμενο «νόμο του σχεδιασμού» - που ταυτίζεται με την ανάδυση του κομμουνισμού - και έναν παρακμάζοντα νόμο της αξίας, οι *Radical Chains* οδηγούνται αναπόφευκτα σε θεωρία της παρακμής του καπιταλισμού, αν και μια θεωρία που δίνει έμφαση στην ταξική πάλη. Πραγματικά, όπως θα δούμε, το κεντρικό επιχείρημά τους ότι η αυξανόμενη δύναμη της εργατικής τάξης έχει αναγκάσει τον καπιταλισμό να αναπτύξει διαχειριστικές μορφές που, αν και αποτρέπουν και καθυστερούν τον «νόμο του σχεδιασμού» - και μαζί με αυτό την κίνηση προς τον κομμουνισμό - έχει υπονομεύσει αυτό που οι ίδιοι βλέπουν σαν την ουσιαστική ρυθμιστική αρχή του ίδιου του

[α] Ή η επανενδυνάμωση του καπιταλισμού!

[β] Οι «απέλπιδες» αγώνες της «εποχής των ταραχών», κατά *TC*.

[γ] Ή να εφεύρουμε το ρεύμα της *κομμουνιστικοποίησης*!

[δ] Αναφορά!

[ε] Στμ. Μαρξιστής θεωρητικός και οικονομολόγος. Γεννήθηκε στην Νότια Αφρική το 1937 αλλά αναγκάστηκε να φύγει από τη χώρα για να αποφύγει τη σύλληψη εξαιτίας της πολιτικής του δραστηριότητας. Στη συνέχεια έζησε και σπούδασε στη Σοβιετική Ένωση, όπου η διδακτορική διατριβή του, που ασκούσε κριτική στα επίσημα Κομμουνιστικά Κόμματα, απορρίφθηκε. Το 1965 ξεκίνησε να διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης, όπου και κατέλαβε αργότερα θέση καθηγητή των Μαρξιστικών Σπουδών. Το 1973 συνίδρυσε το περιοδικό *Critique*, ένα περιοδικό Σοσιαλιστικής Θεωρίας. Συνοψίζοντας το έργο του, ο Ticktin λέει: "η δουλειά μου σχετικά με την πολιτική οικονομία της ΕΣΣΔ έδειξε...ότι αυτή ήταν εγγενώς μη βιώσιμη και δεν είχε τίποτα να κάνει με τον σοσιαλισμό, χωρίς να είναι καπιταλιστική. Η δουλειά μου σχετικά με τον καπιταλισμό - ή την Δύση - αποσκοπεί να καταδείξει την φύση της παρακμής του καπιταλισμού, συζητώντας τα ζητήματα του χρηματιστικού κεφαλαίου και την σημασία του Ψυχρού Πολέμου".

καπιταλισμού, τον νόμο της αξίας. Σαν τέτοια, ο Σταλινισμός και η σοσιαλδημοκρατία θεωρούνται από τους *Radical Chains* σαν οι κύριες πολιτικές μορφές της «μερικής αναστολής του νόμου της αξίας» που βοήθησε στην καθυστέρηση της μετάβασης από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό.

Όμως, πριν εξετάσουμε την θεωρία των *Radical Chains* για την «μερική αναστολή του νόμου της αξίας» πιο λεπτομερειακά, είναι αναγκαίο να δούμε με συντομία την αφετηρία της στο έργο του Hillel Ticktin, που υπήρξε μια πρωταρχική επιρροή στην διαμόρφωση αυτής της θεωρίας.

Ο Ticktin και η μοιραία έλξη του φονταμενταλισμού

Ο Hillel Ticktin είναι ο εκδότης και βασικός θεωρητικός του μη-στρατευμένου τροτσκιστικού περιοδικού *Critique*. Αυτό που φαίνεται να κάνει ελκυστικό τον Ticktin και το περιοδικό *Critique* στους *Radical Chains* είναι ότι η ανάλυσή τους δεν προσδένεται στις ανάγκες μιας συγκεκριμένης τροτσκιστικής σέκτας αλλά προσπαθεί να υψωθεί σε μια προσπάθεια επανάκτησης του κλασσικού Μαρξισμού. Σαν τέτοιος ο Ticktin προσφέρει, θεωρούν οι *Radical Chains*, μια προοπτική και μια επεξεργασμένη επαναδιατύπωση του κλασσικού Μαρξισμού.

Με τον Ticktin, η κεντρική έννοια της Δεύτερης Διεθνούς, που αντιθέτει τον σοσιαλισμό σαν συνειδητό σχεδιασμό της κοινωνίας στην αναρχία της καπιταλιστικής αγοράς, αποκτά μια «επιστημονική» διαμόρφωση σε όρους της αντίθεσης ανάμεσα στον «νόμο του σχεδιασμού» και τον «νόμο της αξίας». Στη συνέχεια ο Ticktin προσπαθεί να εξηγήσει «επιστημονικά» τους νόμους κίνησης της παρούσας μεταβατικής εποχής της παρακμής του καπιταλισμού σε όρους της πτώσης της καθοριστικής ρυθμιστικής αρχής του καπιταλισμού - του «νόμου της αξίας» - και της διαφαινόμενης/incipient ανόδου του «νόμου του σχεδιασμού», την οποία θεωρεί ότι προαναγγέλλει την αναγκαί ανάδυση του σοσιαλισμού.

Όπως οι βασικοί θεωρητικοί του κλασσικού Μαρξισμού, ο Ticktin βλέπει την παρακμή του καπιταλισμού με όρους της ανάπτυξης των μονοπωλίων, του αυξημένου κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία και την επακόλουθη παρακμή της ελεύθερης αγοράς και του καπιταλισμού *laissez faire*. Καθώς η παραγωγή κοινωνικοποιείται σε όλο και μεγαλύτερη κλίμακα,[α] ο καταμερισμός της κοινωνικής εργασίας δεν μπορεί πια να λειτουργεί απλά μέσα από τξς τυφλές δυνάμεις της αγοράς. Όλο και περισσότερο το κεφάλαιο και το κράτος πρέπει να σχεδιάζουν και να ρυθμίζουν συνειδητά την παραγωγή. Όμως, η πλήρης ανάπτυξη του συνειδητού σχεδιασμού αντιτίθεται στην ατομική ιδιοποίηση που είναι εγγενής στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις.[β] Ο σχεδιασμός περιορίζεται στα μεμονωμένα κράτη

[α] Και τι εκφράζει αυτό επί της ουσίας; Περισσότερα εμπορεύματα για τους χαμάληδες εμπορευμάτων-προλετάριους, κατά Βουαγιέ!

[β] Πρόχειρος αντίλογος εδώ: Όχι! Γιατί το πραγματικό επίδικο είναι, όπως ορθά λέει ο Βουαγιέ, όχι η ιδιοποίηση των προϊόντων της εργασίας, αλλά η ιδιοποίηση του *ελέγχου του καταμερισμού της εργασίας*, το πραγματικό δικαίωμα που το κεφάλαιο αρνείται στους προλετάριους δεν είναι η παραγωγή-κατανάλωση εμπορευμάτων αλλά *ο έλεγχος της αλλοτρίωσης*, που παράγει το εμπόρευμα/χρήμα! Ακόμα και αν δεχόμασταν

και κεφάλαια και έτσι εξυπηρετεί την εντατικοποίηση του ανταγωνισμού ανάμεσα σε αυτά τα κεφάλαια και κράτη και έτσι τα ωφέλη/κέρδη από τον ορθολογικό σχεδιασμό καταλήγουν να εκρηγνύονται στον κοινωνικό ανορθολογισμό των πολέμων και των συγκρούσεων. Μόνο με τον θρίαμβο του σοσιαλισμού σε παγκόσμια κλίμακα, όταν η παραγωγή και ο καταμερισμός της εργασίας θα σχεδιάζονται συνειδητά σύμφωνα με τα συμφέροντα της κοινωνίας σαν ολότητας, θα συμφιλιωθούν οι αντιτιθέμενες υλικές παραγωγικές δυνάμεις με τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής και ο «νόμος του σχεδιασμού» θα αναδυθεί ως η πρωταρχική μορφή κοινωνικής ρύθμισης.

Όμως, αντίθετα προς τους βασικούς θεωρητικούς του κλασσικού Μαρξισμού, ο Ticktin αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στην αυξανόμενη αυτονομία του χρηματιστικού κεφαλαίου σαν συμπτώματος της παρακμής του καπιταλισμού. Ο κλασσικός Μαρξισμός, ακολουθώντας το καθοριστικό έργο του Hilferding «*Finance Capital*»,[α] είχε δει την ολοκλήρωση του τραπεζικού κεφαλαίου με το μονοπωλιακό βιομηχανικό κεφάλαιο σαν το «σήμα κατατεθέν» του τελικού σταδίου του καπιταλισμού που προανήγγειλε την άνοδο του ορθολογικού σχεδιασμού και την παρακμή της αναρχίας της αγοράς. Αντίθετα, για τον Ticktin ο ύστερος καπιταλισμός έχει σαν τυπικό γνώρισμα την αυξανόμενη αυτονομία του χρηματιστικού κεφαλαίου. Ο Ticktin βλέπει τον καπιταλισμό του 20ου αιώνα σαν μια αντίθεση ανάμεσα στις μορφές κοινωνικοποίησης που δεν μπορούν να καθηλωθούν πίσω και στην παρασιτική παρακμιακή μορφή του χρηματιστικού κεφαλαίου.[β] Το χρηματιστικό κεφάλαιο θεωρείται ότι έχει μια παρασιτική σχέση με τις κοινωνικοποιημένες παραγωγικές δυνάμεις. Καταφέρνει να εμποδίσει την κοινωνικοποίηση να ξεφύγει εκτός ελέγχου και έτσι επιβάλλει τον *κανόνα της αφηρημένης εργασίας*.[γ] Όμως, το χρηματιστικό κεφάλαιο εξαρτάται τελικά από τον «ξενιστή»/υποδοχέα του - την παραγωγή - που κινείται αναπόφευκτα προς την κοινωνικοποίηση.

Ορίζοντας την αυξανόμενη αυτονομία του χρηματιστικού κεφαλαίου σαν ένα σύμπτωμα της παρακμής του καπιταλισμού, ο Ticktin Καταφέρνει να «βολέψει» την άνοδο του παγκόσμιου χρηματιστικού κεφαλαίου των τελευταίων εικοσιπέντε ετών μέσα στην κλασσική Μαρξιστική θεωρία της παρακμής.[δ] Στον βαθμό αυτό, ο Ticktin συνεισφέρει μια ζωτική συμβολή στην ανάπτυξη της κλασσικής θεωρίας της παρακμής.

Μπορεί όμως να αντιτάξει κανείς ότι η αυξανόμενη αυτονομία του χρηματιστικού κεφαλαίου είναι απλά το μέσο με το οποίο το κεφάλαιο προσπαθεί να αναδιαρθρωθεί. Από αυτή την άποψη, η άνοδος του παγκόσμιου χρηματιστικού κεφαλαίου τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια έχει αποτελέσει το κύριο μέσο με το οποίο το κεφάλαιο προσπάθησε να υπερκεράσει τις περιχαρακωμένες εργατικές τάξεις στις παλιές βιομηχανοποιημένες κοινωνίες

ότι υπάρχουν λοιπόν αυτοί οι «νόμοι» της αξίας και του σχεδιασμού, δεν βρίσκονται σε καμμιά αντίφαση μεταξύ τους!

[α] Δες σχετικά το πρώτο Μέρος του άρθρου

[β] Μια αφετηρία, ίσως, των σημερινών αιτιάσεων προς το «κακό», «παρασιτικό» χρηματιστικό κεφάλαιο.

[γ] Ενδιαφέρον σημείο: είναι όντως το χρηματιστικό κεφάλαιο που επιβάλλει τον κανόνα της *αφηρημένης εργασίας*;

[δ] Αλλίμονον! Μόνο ως επικύκλους!

ανακατανέμοντας την παραγωγή σε νέες γεωγραφικές περιοχές και σε νέες βιομηχανίες.[α]

Έτσι, ενώ η αυξανόμενη αυτονομία του χρηματιστικού κεφαλαίου μπορεί πραγματικά να αναγγέλει την πτώση της συσσώρευσης του κεφαλαίου σε κάποιες περιοχές, το κάνει μόνο στον βαθμό που προαναγγέλλει την επιτάχυνση της συσσώρευσης σε άλλες. Από αυτή την προοπτική, η ιδέα της αυτονομίας του χρηματιστικού κεφαλαίου εμφανίζεται συγκεκριμένα ως Αγγλο-κεντρική. Πραγματικά, υπό αυτό το πρίσμα, η ιδέα του Ticktin για τον παρασιτικό και παρακμιακό χαρακτήρα του χρηματιστικού κεφαλαίου μοιάζει αξιοθαύμαστα ανάλογη με την προοπτική εκείνων των υποστηρικτών/συνηγόρων της Βρετανικής βιομηχανίας που εδώ και καιρό κλαίγονται για τον «κοντοφθαλμισμό» του City σαν την αιτία της σχετικής πτώσης της βιομηχανίας στην Βρετανία. Παρόλο που τέτοια επιχειρήματα μπορεί να είναι αληθή, υιοθετώντας τα ο Ticktin θα μπορούσε να κατηγορηθεί ότι προβάλλει συγκεκριμένες και μερικές αιτίες της σχετικής παρακμής της Βρετανίας στον καπιταλισμό συνολικά. Ενώ το ανεξέλεγκτο/footloose χρηματιστικό κεφάλαιο μπορεί να προκαλεί την παρακμή των παλιών βιομηχανοποιημένων οικονομιών, μπορεί να αποτελεί την ίδια ακριβώς στιγμή το μέσο μέσα από το οποίο αναδύονται νέες περιοχές συσσώρευσης του κεφαλαίου.

Αυτός ο Αγγλο-κεντρισμός που βρίσκουμε στο έργο του Ticktin μπορούμε να δούμε ότι μεταφέρεται στην θεωρία που προβάλλουν οι *Radical Chains*. Για πολλούς, όμως, αυτό θα μπορούσε να είναι το λιγότερο σημαντικό σημείο κριτικής που θα μπορούσαν να ασκήσουν στην προσπάθεια των *Radical Chains* να χρησιμοποιήσουν το έργο του Ticktin. Ο Ticktin είναι ένας μη-αναδομημένος/unreconstructed τροτσκιστής. Και σαν τέτοιος υπερασπίζεται την επιμονή του Τρότσκυ για το προχώρημα των παραγωγικών δυνάμεων ενάντια στην εργατική τάξη, που οδήγησε στην στρατιωτικοποίηση της εργασίας, την συντριβή της εξέγερσης των εργατών και των ναυτών στην Κροστάνδη και στην νομοταγή αντιπολίτευσή του στον Στάλιν. Οι *Radical Chains* αντιτίθενται όμως αποφασιστικά στην τροτσκιστική πολιτική του Ticktin. Επιμένουν ότι μπορούν να διαχωρίσουν τον καλό Μαρξισμό του από την πολιτική του.

Θα επιχειρηματολογήσουμε ότι *δεν* μπορούν να κάνουν αυτόν τον διαχωρισμό: ότι υιοθετώντας την θεωρία του Ticktin για την παρακμή υιοθετούν υπόρρητα και την πολιτική του. Αλλά πριν προχωρήσουμε σε αυτό το επιχείρημα πρέπει να κοιτάξουμε την θεωρία για την πτώση των *Radical Chains* λίγο πιο λεπτομερειακά.

Οι Radical Chains

> «Ο κόσμος στον οποίον ζούμε σπαράσσεται/riven από μια αντίθεση ανάμεσα στον λανθάνοντα νόμο του σχεδιασμού και τον νόμο της αξίας. Στην μεταβατική εποχή στο σύνολό της αυτά αντιστοιχούν στος ανάγκες του προλεταριάτου και

[α] Και πολύ πιο σημαντικό, θα προσθέταμε, να *επικοινωνήσει*, να *ενσωματώσει*, μη-παραδοσιακό κεφάλαιο που είχε αναπτυχθεί στις χώρες του «υπαρκτού»!!! Με άλλα λόγια, *το κεφάλαιο, στην ίδια την κίνηση της ενοποίησης/παγκοσμιοποίησής του, υιοθετεί, "στρέφεται" όλο και περισσότερο στην πιο αφηρημένη μορφή του, το χρήμα.*

στις ανάγκες του κεφαλαίου, που παραμένουν οι δύο πόλοι των ταξικών σχέσεων σε ολόκληρο τον κόσμο».

Αυτή η αναφορά από την *Δήλωση Προθέσεων* των *Radical Chains* συνοψίζει την αποδοχή και ταυτόχρονα τον μετασχηματισμό, από την πλευρά τους, της προβληματικής του Ticktin για την πτώση του καπιταλισμού. Η θεωρία των Radical Chains, όπως και αυτή του Ticktin, βασίζεται στην ιδέα της σύγκρουσης ανάμεσα σε δυο διαφορετικές οργανωσιακές αρχές. Δεν αρκεί για το προλεταριάτο να είναι απλά ένας «φορέας της πάλης»· πρέπει να είναι «φορέας μιας καινούριας οργανωσιακής αρχής η οποία, στον αναπόδραστο ανταγωνισμό της προς την αξία, πρέπει να καταστήσει το κεφάλαιο ένα κοινωνικά εκρηκτικό και τελικά καταδικασμένο σύστημα».

Οι *Radical Chains* δεν είναι όμως ο Ticktin· δέχονται την ιδέα ότι ο τρόπος που «δουλεύει κανονικά» ο νόμος της αξίας έχει οδηγήσει σε στρεβλές μορφές της λειτουργίας του. Υπάρχει όμως μια πολύ σημαντική μετατόπιση στο ότι οι Radical Chains δεν αντιλαμβάνονται τον νόμο της αξίας αποκλειστικά με όρους σχέσεων ανάμεσα σε κεφάλαια, αλλά τον βλέπουν με όρους της σχέσης κεφάλαιο-εργασία. Το κρίσιμο αντικείμενο του νόμου της αξίας δεν είναι προϊόντα αλλά η εργατική τάξη. Έτσι ενώ για τον Ticktin είναι φαινόμενα όπως ο καθορισμός των τιμών από τα μονοπώλια και η κυβερνητική παρέμβαση στην οικονομία που υπονομεύουν τον νόμο της αξίας, για τους *Radical Chains* είναι η αναγνώριση και η διαχείριση αναγκών έξω από τον μισθό - κράτος πρόνοιας, δημόσια υγεία και στέγαση κ.λπ. Πρόκειται για μια σημαντική μετατόπιση γιατί επιτρέπει στους *Radical Chains* να φέρουν «στο παιχνίδι», να εισαγάγουν την ταξική πάλη. Κεντρική στην θεωρία των *Radical Chains* είναι η αλληλεπίδραση του κράτους και του νόμου της αξίας. Ο συνδυασμός τους δημιουργεί «καθεστώτα» ανάγκης, με άλλα λόγια τρόπους με τους οποίους ελέγχεται η εργατική τάξη. Αν η ορθόδοξη θεωρία της παρακμής έχει ένα σχήμα που βασίζεται στην ελεύθερη αγορά [laissez-faire] ως σημείο της ωριμότητας του καπιταλισμού και τον μονοπωλιακό καπιταλισμό ως σημείο της πτώσης του, οι *Radical Chains* προσφέρουν ένα παρόμοιο σχήμα που βασίζεται στην εφαρμογή του νόμου της αξίας στην εργατική δύναμη. Η ωριμότητα του καπιταλισμού ήταν στην φάση που η εργατική τάξη είχε υπαχθεί πλήρως στον νόμο της αξίας· η παρακμή του είναι η περίοδος που αυτή η πλήρης υπαγωγή ανεστάλη μερικά μέσα από διοικητικές/διαχειριστικές μορφές.

Ο πλήρης Νόμος της Αξίας

Για τους *Radical Chains*, η «*Πράξη Τροποποίησης των Νόμου των Φτωχών*»[α] του 1834, ήταν το «υψηλότερο προγραμματικό σημείο» του καπιταλισμού γιατί *θεμελίωσε την ερ-*

[α] Στμ. *The Poor Law Amendment Act* (PLAA), ευρύτερα γνωστή και ως "*Ο Νέος Νόμος των Φτωχών*", ήταν μια Νομοθετική Πράξη του Κοινοβουλίου του Ηνωμένου Βασιλείου που ψηφίστηκε από την κυβέρνηση των "Whig" του Κόμη Grey που μεταρρύθμισε το σύστημα ανακούφισης από την φτώχεια της χώρας (εκτός από την Σκωτία, όπου η αντίστοιχη μεταρρύθμιση έγινε το 1845). Ο Νέος νόμος των φτωχών χαλιναγώγησε το κόστος της αντιμετώπισης της φτώχειας, το οποίο αυξανόταν σε ολόκληρη την διάρκεια του 19ου αιώνα, εισάγοντας ένα καινούριο σύστημα, σύμφωνα με το οποίο βοήθεια θα δινόταν στους φτωχούς μόνο πτωχοκομεία, όπου οι συνθήκες θα ήταν τέτοιες ώστε να αποθαρρύνουν οποιονδήποτε εκτός από αυτούς που ήταν πραγματικά

γατική δύναμη ως ένα εμπόρευμα. Στον προηγούμενο «Νόμο των Φτωχών»,[α] οι ανάγκες συντήρησης των εργατικής τάξης καλύπτονταν με έναν συνδυασμό μισθών από τους εργοδότες και ένα πλήθος μορφών ενοριακής/κοινοτικής ενίσχυσης/αγαθοεργίας. Ο *Νέος Νόμος των Φτωχών* ενοποίησε τον μισθό, τερματίζοντας αυτές της μορφές τοπικής πρόνοιας. Στην θέση τους προσέφερε μιαν αποκλειστική επιλογή ανάμεσα στην συντήρηση μέσω του μισθού ή το πτωχοκομείο. Τα πτωχοκομεία έγιναν όσο το δυνατόν πιο δυσάρεστα ώστε να αποτελούν ουσιαστικά μια μη-επιλογή. Έτσι η εργατική τάξη ήταν σε ένα σημείο απόλυτης φτώχειας. Οι ανάγκες τους υπήχθησαν ολοκληρωτικά στο χρήμα, στην επιτακτική ανάγκη της ανταλλαγής της εργατικής τους δύναμης με τον μισθό.[β] Έτσι η ύπαρξή της εξαρτιόταν ολοκληρωτικά από την συσσώρευση. Αυτή ήταν, ισχυρίζονται οι *Radical Chains*, η «κανονική» ύπαρξη της εργατικής τάξης μέσα στον καπιταλισμό.

Για τους *Radical Chains*, μόνο όταν η υποκειμενική ύπαρξη του εργαζόμενου προλεταριάτου αντιστοιχεί σε αυτή την κατάσταση απόλυτης φτώχειας είναι ο καπιταλισμός σε κανονική αντιστοιχία με την ατόφια αντικειμενικότητα του νόμου της αξίας. Από τη στιγμή που συμβεί μια αλλαγή στην σχέση αυτή, ο καπιταλισμός περνά σε πτώση.

Η «μερική αναστολή του Νόμου της Αξίας»

Αυτή η πλήρης υπαγωγή της ύπαρξης της εργατικής τάξης στο χρήμα[γ] την ώθησε να δει τα συμφέροντά της σαν πλήρως αντίθετα με αυτά του κεφαλαίου και, σαν αποτέλεσμα, να αναπτύξει μορφές συλλογικότητας που απείλησαν να καταστρέψουν το κεφάλαιο. Η απειλή βασίζεται στο γεγονός ότι *η εργατική τάξη αν και εξατομικευμένη από τον νόμο της αξίας στην (σφαίρα της) ανταλλαγή συλλογικοποιείται στην (σφαίρα της) παραγωγή*. Ο νόμος της αξίας προσπαθεί να επιβάλλει την αφηρημένη εργασία[δ] αλλά η εργατική τάξη μπορεί να αντλήσει/αξιποιήσει δύναμή της ως συγκεκριμένη εργασία. Η ιδέα των *Radical Chains* για την αυτο-συγκρότησης του προλεταριάτου ως έκφρασης του νόμου του σχεδιασμού είναι συνδέεται με την ύπαρξή του ως κοινωνικοποιημένης παραγωγικής δύναμης. Σαν απάντηση στην πλήρη λειτουργία του νόμου της αξίας, η εργατική τάξη ανέπτυξε τη δική της εναλλακτική, ωθώντας προς μια κοινωνία οργανωμένη από τον σχεδιασμό των αναγκών.

Η αστική τάξη αναγνώρισε το αναπόφευκτο και παρενέβη μέσα από «διοικητικά υποκατάστατα του σχεδιασμού». Μια πλευρά της της Μερικής Αναστολής του Νόμου της Αξίας είναι η αποδοχή από την αστική τάξη μορφών αντιπροσώπευσης της εργατικής τάξης. «Υπεύθυνα» συνδικάτα και κόμματα της εργατικής τάξης ενθαρρύνθηκαν. Την ίδια στιγμή, εγκαταλείφθηκε η αυστηρότητα του Νόμου των Φτωχών. Οι *Radical Chains* εντοπίζουν

πάμφτωχοι από το να αιτούνται βοήθειας.

[α] Στμ. Ο οποίος χρονολογούνταν από το 1601!

[β] Αν σας θυμίζει κάτι η σημερινή διάλυση των «προνοιακών» δομών (αυτών που προφανώς ανέλαβε το ίδιο το κράτος από τις ενορίες) έχετε απόλυτο δίκιο. Η ουσία είναι εδώ ότι αυτό συνιστά μέσο ακόμα μεγαλύτερου ελέγχου της (αναπαραγωγής) της εργατικής τάξης και ακόμα βαθύτερης αλλοτρίωσης από τις καπιταλιστικές σχέσεις.

[γ] Είναι η *τυπική*, με την ορολογία της *TC*;

[δ] προφανώς καθιστώντας την εμπόρευμα

τον τελικό σοσιαλδημοκρατικό διακανονισμό/διευθέτηση μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο σε διαδικασίες που ξεκίνησαν από διορατικά μέλη της αστικής τάξης πολύ νωρίτερα. Από το τέλος του 19ου αιώνα, τυχαίες/συμπτωματικές μορφές ανακούφισης των φτωχών άρχισαν να συμπληρώνουν τον Νόμο των Φτωχών. Την περίδο 1906-12 η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων συστηματοποίηση αυτή την κίνηση στο διοικητικό κράτος πρόνοιας.

Τέτοιες μεταρρυθμίσεις ισοδυναμούν με μια θεμελιώση τροποποίηση του νόμου της αξίας: την χαλάρωση των συνθηκών της απόλυτης φτώχειας. Ο μισθός διαιρέθηκε, με το ένα κομμάτι να παραμένει προσδεμένο στην εργασία ενώ το άλλο το διαχειριζόταν το κράτος.[α] Έγινε μια κίνηση σε αυτό που οι *Radical Chains* αποκαλούν «τυπική αναγνώριση της ανάγκης»: δηλαδή, μπορεί να καλύψει ανάγκες της μέσα από διοικητικές μορφές. Γραφειοκρατικές διαδικασίες, φόρμες, δοκιμασίες/τεστ και άλλα παρόμοια μπήκαν στην ζωή της εργατικής τάξης.

Υπάρχουν τώρα δυο πλευρές στο κεφάλαιο - ο νόμος της αξίας και η διοίκηση. Αυτή η Μερική Αναστολή του Νόμους της Αξίας αντιπροσωπεύει συμφωνίες *σε εθνικό επίπεδο* με την εργατική τάξη. Το παγκόσμιο προλεταριάτο διαιρείται σε εθνικά τμήματα με διαφορετικούς βαθμούς άμυνας απέναντι στον νόμο της αξίας. Αυτό ενεργεί ώστε να αποτρέψει την παγκόσμια ενοποίηση του προλεταριάτου ως επαναστατικής δύναμης αλλά ενεργεί επίσης και ως *ένα όριο στην αποτελεσματικότητα του νόμου της αξίας που πρέπει να δρα παγκόσμια.*[β]

Κρίση της μερικής αναστολής του Νόμου της Αξίας

Η εργατική τάξη δίνει τους αγώνες της μέσα στις μορφές αυτής της Μερικής Αναστολής του νόμου της αξίας. Χρησιοοποιεί την ύπαρξη της πλήρους απασχόλησης και το κράτος πρόνοιας για να αυξήσει και τις δυο πλευρές του διαιρεμένου μισθού. Η κρατική διοίκηση αποδεικνύεται ένας πολύ λιγότερο αποτελεσματικός τρόπος διατήρησης της εργατικής τάξης υπό έλεγχο από τις καθαρές διεργασίες της αγοράς.[γ] Οι *Radical Chains* βλέπουν τις μορφές πάλης με τις οποίες συνδέθηκαν τα νέα ρεύματα σαν ένδειξη της προσπάθειας της εργατικής τάξης να βγει από τους περιορισμούς της.[δ] Τα τελευταία είκοσι χρόνια περίπου θεωρούνται από τους *Radical Chains* σαν μια κρίση των μορφών αποτροπής του κομμουνισμού στην οποία το κεφάλαιο απάντησε προσπαθώντας να επανενοποιήσει τον μισθό και να επανεπιβεβαιώσει τον νόμο της αξίας. Θεωρούν ότι δεν έχει αξία να κοιτάξει

[α] Ας μιλήσουμε λοιπόν για κοινωνικό μισθό!

[β] Ενδιαφέρουσες σκέψεις ιδιαίτερα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της τωρινής φάσης της «τοπικοποίησης». Μοιάζει σαν η εργατική τάξη να θέλει να επανέλθει αμυντικά εντελώς στο καθεστώς αυτό των «εθνικών συμφωνιών», φάση που σαρώθηκε από την αναδιάρθρωση, που ήταν έκφραση της παγκόσμιας κλίμακας δράσης του νόμου της αξίας, μια «εκδίκηση, ρεβάνς του νόμου της αξίας».

[γ] Αν και από μια άλλη άποψη αποδεικνύεται πιο αποτελεσματικός με την εμπέδωση της επισφάλειας και του ελέγχου μέσα από την επιδοματική πολιτική. Ιδιαίτερα μορφές όπως η «κοινωφελής» εργασία εντάσσονται στο πλαίσιο αυτό. Η προσπάθεια ελέγχου φτάνει σε ακραίες μορφές με την κρίση βέβαια, μέχρι του σημείου κατάργησης των συλλογικών διαπραγματεύσεων!

[δ] Καλλίτερα θα λέγαμε της «ικανοποίησης» όπως εκφράστηκε με τους αγώνες του 1960-70, αγώνες έκφρασης της *μη-ικανοποίησης*.

κανείς τις διαφορετικές μορφές πάλης· αυτό που έχει σημασία είναι να τοποθετηθούν μέσα σε μια μεγάλη θεωρητική προοπτική!

Η ελκυστικότητα της θεωρίας των *Radical Chains* έγκειται στο ότι οι συγκεκριμένες εξελίξεις του εικοστού αιώνα εξηγούνται με έναν συνδυασμό υποκειμενικών και αντικειμενικών παραγόντων. Η επαναστατική θεωρία έχει την τάση να βλέπει την υποκειμενική πτυχή - την πάλη της εργατικής τάξης - να εμφανίζεται στις επαναστατικές περιόδους και να εξαφανίζεται χωρίς ίχνος σε άλλες. Οι *Radical Chains* θεωρητικοποιούν το υποκειμενικό ως περιεχόμενο στις μορφές αποτροπής του κομμουνισμού - Σταλινισμός και σοσιαλδημοκρατία - αλλά και ως διαρκώς αγωνιζόμενου φτάνοντας τελικά να προκαλεί την έκρηξη αυτών των μορφών. Αυτή η ανάλυση μοιάζει να έχει μια επαναστατική αιχμή, οι Radical Chains χρησιμοποιούν την θεωρία για να ασκήσουν κριτική στην τάση της αριστεράς να συμμορφώνεται με αυτές τις μορφές αποτροπής του κομμουνισμού. Υπάρχει, όμως, μια αμφισημία εδώ καθώς οι *Radical Chains* συνδέουν την εξήγησή τους με την ιδέα μιας υποκείμενης διαδικασίας - την κατάρρευση της ουσίας του καπιταλισμού πριν από την ουσία του κομμουνισμού - τον σχεδιασμό. Αυτό, όπως θα επιχειρηματολογήσουμε, είναι ακριβώς το πλαίσιο που οδηγεί στον συμβιβασμό/συμμόρφωση της αριστεράς με το κεφάλαιο.

Όμως, πριν περάσουμε στα θεμελιακά εννοιολογικά προβλήματα που οι Radical Chains κληρονομούν από τον Ticktin θα αναδείξουμε μερικά προβλήματα του ιστορικού απολογισμού τους για την άνοδο και την πτώση του καπιταλισμού.

Εν ριπή οφθαλμού

Οι *Radical Chains* έχουν δίκιο να βλέπουν τον «Νέο Νόμο των Φτωχών» ως έκφραση του ονείρου της αστικής τάξης για μια εργατική τάξη πλήρως που έχει υπαχθεί πλήρως στο κεφάλαιο. Φαντάζονται ότι αυτή η περίοδος της κανονικής κυριαρχίας της αστικής τάξης, που αρχίζει το 1834 και μέχρι την αρχή της Μερικής Αναστολής του νόμου της αξίας με την κίνηση προς τις τυχαίες μορφές ανακούφισης της φτώχειας στα 1880, την ώριμη περίοδο του καπιταλισμού, διαρκεί γύρω στα πενήντα χρόνια.

Υπάρχει όμως μια διαφορά ανάμεσα στην πρόθεση και την πραγματικότητα. Ο «Νέος Νόμος των Φτωχών» αν και θεσμοθετείται το 1834 συναντά την αντίσταση της εργατικής τάξης και των ενοριών έτσι που δεν είναι μέχρι το 1870 που επιβάλλεται πραγματικά. Έτσι ο «Νέος Νόμος των Φτωχών» αρχίζει, ουσιαστικά, να υπονομεύεται αμέσως σχεδόν με την επιβολή του. Από αυτό μοιάζει σαν το μέγιστο του καπιταλισμού να μειώνεται σε κάτι λιγότερο από μία ή δύο δεκαετίες. Από μια ιστορική προοπτική, στην οποία η φεουδαρχία διήρκησε για αρκετούς αιώνες, η ωριμότητα του καπιταλισμού τελειώνει «εν ριπή οφθαλμού».

Απέναντι σε αυτή την ιδέα ότι η ωριμότητα του καπιταλισμού διήρκησε μόλις για είκοσι χρόνια στο τελευταίο κομμάτι του 19ου αιώνα και έκτοτε ο καπιταλισμός είναι σε παρακμή, μπορεί φυσικά να αντιπαραβάλλει κανείς ότι ο κόσμος έχει γίνει πολύ πιο καπιταλιστικός στη διάρκεια του εικοστού αιώνα από ποτέ. Αυτή η άποψη μοιάζει να τεκμηριώνεται/αι-

τιολογείται αν συλλάβουμε την ανάπτυξη του καπιταλισμού όχι με όρους της παρακμής του νόμου της αξίας αλλά με όρους της μετατόπισης από την *τυπική* στην *πραγματική* υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο και την επακόλουθη μετατόπιση της έμφασης από την παραγωγή της *απόλυτης* υπεραξίας στην παραγωγή της *σχετικής* υπεραξίας.[α]

Τυπική και Πραγματική Κυριαρχία

Στην περίοδο που κυριαρχείται από την παραγωγή απόλυτης υπεραξίας, η επιτακτική ανάγκη του ελέγχου της εργασίας είναι απλά η δημιουργία επαρκούς στέρησης/κακουχίας για να εξαναγκαστούν οι προλετάριοι να περάσουν τις πύλες του εργοστασίου. Όμως, από την στιγμή που αρχίζει να κυριαρχεί η σχετική υπεραξία, απαιτείται ένας πιο εξεζητημένος ρόλος. Η σχέση κεφάλαιο/εργασία πρέπει να αναδιαρθρωθεί/αναδομηθεί. Η μείωση της αναγκαίας εργασίας απαιτεί την μαζική παραγωγή καταναλωτικών αγαθών. Μια σταθερή ζήτηση για αυτά τα αγαθά έγινε τότε αναγκαία για το κεφάλαιο. Σαν αποτέλεσμα, η εργατική τάξη έγινε μια σημαντική πηγή όχι μόνο εργασίας αλλά επίσης και ζήτησης.[β] Την ίδια στιγμή, η συνεχής επαναστατικοποίηση των μέσων παραγωγής απαιτούσε μια πιο εκπαιδευμένη εργατική τάξη και ένα καλλίτερα ρυθμιζόμενο εφεδρικό στρατό ανέργων.[γ]

Φυσικά οι *Radical Chains* έχουν δίκιο στο ότι οι αλλαγές αυτές επιβάλλονται επίσης στο κεφάλαιο υπό την απειλή της προλεταριακής αυτοοργάνωσης. Αλλά η ιδέα ότι ως εκ τούτου αντιπροσωπεύουν την παρακμή του κεφαλαίου δεν δικαιολογείται. Είναι μόνο μέσα από αυτές τις νέες μορφές διαχείρισης της εργατικής τάξης που μπορεί να επιδιωχθεί αποτελεσματικά η παραγωγή σχετικής υπεραξίας. Τα φαινόμενα του Τεηλορισμού και του Φορντισμού υποδεικνύουν ότι ο καπιταλισμός στον εικοστό αιώνα - η επιδίωξη σχετικής υπεραξίας - είχε ακόμα πολλή ζωή μέσα του. Πραγματικά, η μεταπολεμική άνθηση στην οποία ο καπιταλισμός αναπτύχθηκε εξαιρετικά βασισμένος στην πλήρη απασχόληση και στην σύνδεση της ανόδου των βιωτικών συνθηκών της εργατικής τάξης και της υψηλότερης παραγωγικότητας είναι ίσως η περίοδος που οι ανάγκες της εργατικής τάξης και η συσσώρευση έφτασαν στο σημείο της μεγαλύτερης ολοκλήρωσής/συνύφανσής τους.

Από αυτή την άποψη, ο «Νέος Νόμος των Φτωχών» ήταν πραγματικά περισσότερο μια μεταβατική μορφή στην ανάπτυξη του καπιταλισμού. Από την μια πλευρά ήταν η τήρηση της δρακόντειας νομοθεσίας που το κεφάλαιο απαιτούσε στην μακρά περίοδο της ανάδυσής του. Από την άλλη δημιούργησε ένα εθνικό σύστημα ελέγχου της εργασίας. Η πληθώρα των «επιτροπών»/boards που δημιούργησε είναι ο άμεσος πρόδρομος των διοικητικών σωμάτων που στη συνέχεια τα αντικατέστησαν.

Έστι αντί ενός ριζικού ρήγματος, υπάρχει μια αξιοσημείωτη συνέχεια ανάμεσα στα είδη θεσμών που δημιουργήθηκαν από την Πράξη του 1834 και τις γραφειοκρατικές δομές που

[α] This is also *TC* stuff!!!

[β] Ο εκδημοκρατισμός του εμπορεύματος, περισσότερο φτωχό χρήμα για τους προλετάριους!

[γ] Έχουμε λοιπόν σήμερα μια κίνηση προς την απόλυτη υπεραξία; Δηλαδή την καλλίτερη πειθάρχηση, μέσω της φτωχοποίησης, μιας εργατικής τάξης που έχει ήδη *πραγματικά* υπαχθεί στο κεφάλαιο; Διδάχτηκε το κεφάλαιο από τον προηγούμενο «κύκλο» τυπικής-πραγματικής υπαγωγής; Και αν αυτό είναι πιο προφανές

διαμορφώθηκαν αργότερα. Οι μορφές της συστηματικής εθνικής διαχείρισης της εργασίας που δημιουργήθηκαν με τον «Νέο Νόμο» απλά για να πειθαρχήσουν την εργατική τάξη, ήταν η υλική βάση για τις νέες σχέσεις αντιπροσώπευσης, διοίκησης και παρεμβατισμού.

Μπορούμε να δούμε, λοιπόν, ότι ο Νέος Νόμος εισήχθη για να εκπληρώσει τις ανάγκες μιας περιόδου παραγωγής απόλυτης υπεραξίας. Ακόμα περισσότερο, αν και θεσμοθετήθηκε το 1834 ήταν μόνο τη δεκαετία του 1870 που οι «προβλέψεις» του αντικατέστησαν πλήρως προηγούμενα συστήματα «ανακούφισης». Τότε όμως το κεφάλαιο κινούνταν ήδη στην περίοδο κατά την οποία άρχιζε να κυριαρχεί η παραγωγή σχετικής υπεραξίας και αυτό απαιτούσε έναν άλλο τρόπο συσχέτισης με την εργασία.

Το υποκείμενο πρόβλημα της ιστορικής ανάλυσης των *Radical Chains* είναι ότι παίρνουν το στάδιο του *laissez faire* καπιταλισμού κατά γράμμα/at its own word/τοις μετρητοίς/με τα δικό του μέτρο. Το «γράμμα» αυτής της περιόδου του καπιταλισμού είναι μια ατομικιστική ιδεολογία που υπονομεύθηκε αμέσως από την ανάπτυξη συλλογικών μορφών. Η ιδέα ενός ιδανικού καθεστώτος αναγκών κάτω από τον νόμο της αξίας είναι ένας μύθος. Ο νόμος της αξίας και ο καπιταλισμός περιορίζονταν πάντα, πρώτα από μορφές έγγειας ιδιοκτησίας και κοινοτισμού που προϋπήρχαν, και ύστερα από την ταξική πάλη που αναπτυσσόταν εντός του. Το κεφάλαιο αναγκάζεται να σχετίζεται με την εργασία μέσα από μορφές διαφορετικές από τον μισθό και το κράτος είναι ο τρόπος που έχει ανάγκη για να το κάνει.[α] Ο «Νόμος των Φτωχών» εξέφρασε μια στρατηγική για τον έλεγχο της εργατικής τάξης: η κρατική διοίκηση εκφράζει έναν άλλον. Από τη στιγμή που δούμε ότι ο νόμος της αξίας είναι πάντα περιορισμένος, η ιδέα της μερικής αναστολής του χάνει την απήχησή της.

Ο φετιχισμός του σχεδιασμού

Με δεδομένο ότι οι *Radical Chains* επιδιώκουν να τονίσουν την σχέση της πάλης ανάμεσα στην εργατική τάξη και το κεφάλαιο, πιθανόν μοιάζει περίεργο ότι δεν λαμβάνουν υπόψιν την μετατόπιση από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο. Όμως μια τέτοια θεώρηση δεν θα υπονόμευε μόνο την προσήλωσή τους σε μια θεωρία κατάρρευσης αλλά επίσης θα ερχόταν σε αντίθεση με το εννοιολογικό πλαίσιο που έλκουν/προσλαμβάνουν από τον κλασσικό Μαρξισμό μέσω του Ticktin. Για να το εξετάσουμε αυτό πιο αναλυτικά θα πρέπει για μια ακόμη φορά να επιστρέψουμε εν τάχει στις αφετηρίες της θεωρίας του κλασσικού Μαρξισμού για την παρακμή.

Όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει, η έννοια μιας αντικειμενικά καθορισμένης παρακμής του καπιταλισμού έχει τις ρίζες της στην ορθόδοξη ερμηνεία του «*Προλόγου Σε Μια Συμβολή Στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*», στην οποία ο Μαρξ δηλώνει ότι: «*Σε ένα συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξης, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής...Από μορφές ανάπτυξης των παρα-*

για τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, τι μπορεί να ειπωθεί για την κίνηση του κεφαλαίου/εργασίας στις αναδυόμενες;

[α] Δες εδώ σχετικά Βουαγιέ για το κράτος και το εμπόρευμα/οικονομία.

γωγικών δυνάμεων οι σχέσεις αυτές μετατρέπονται σε τροχοπέδη τους. Τότε αρχίζει μια περίοδος κοινωνικής επανάστασης». Για τον κλασσικό Μαρξιστή στην αλλαγή του 19ου αιώνα, έμοιαζε καθαρό ότι οι κοινωνικές σχέσεις της ατομικής ιδιοκτησίας/ιδιοποίησης και η αγορά γίνονταν εμπόδιο στην αυξανόμενα κοινωνικοποιημένες δυνάμεις της παραγωγής. Η κινητήρια δύναμη προς την επανάσταση θεωρητικοποιήθηκε λοιπόν ως η αντίθεση ανάμεα στην ανάγκη των παραγωγικών δυνάμεων για σοσιαλιστικό σχεδιασμό και την αναρχία της αγοράς και της ατομικής ιδιοποίησης.

Φυσικά, υπόρρητη σε όλα αυτά είναι η ιδέα ότι ο σοσιαλισμός δικαιολογείται μόνο όταν γίνεται ιστορικά αναγκαίο να αναπτυχθούν περισσότερο οι παραγωγικές δυνάμεις σε μια πιο ορθολογική και σχεδιασμένη βάση. Από την στιγμή που ο καπιταλισμός έχει εξαντλήσει το δυναμικό του στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στην βάση του νόμου της αξίας, πρέπει να έρθει στο προσκήνιο ο σοσιαλισμός για να αναλάβει την «μπαγκέτα», το ραβδάκι της οικονομικής ανάπτυξης. Από την σκοπιά αυτή, ο σοσιαλισμός μοιάζει σαν κάτι λίγο παραπάνω από την σχεδιασμένη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων.

Όμως, το να δούμε την ιστορία με όρους της αντίθεσης ανάμεσα στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και των υπαρχουσών σχέσεων παραγωγής, όπου κάθε μορφή της κοινωνίας θεωρείται ότι την διαδέχεται μια άλλη που επιτρέπει την περαιτέρω ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, σημαίνει να δούμε τα πράγματα από την σκοπιά του κεφαλαίου. Ο Μαρξ επιδίωκε, επεξεργαζόμενος αυτή την άποψη, να στρέψει την προοπτική του κεφαλαίου ενάντια στο ίδιο το κεφάλαιο. Επιδίωκε να δείξει ότι, όπως και για προηγούμενες κοινωνίες, ο καπιταλισμός θα επιβάλλει διαρκώς όρια στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και συνεπώς θα ανοίξει την δυνατότητα του ξεπεράσματος του καπιταλισμού από τους δικούς του όρους.[α]

Από την σκοπιά του κεφαλαίου, η ιστορία δεν είναι τίποτα άλλο από την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων[β]· είναι μόνο με τον καπιταλισμό που η παραγωγή πραγματώνεται πλήρως σαν μια ξένη/αλλότρια δύναμη που μπορεί να εμφανίζεται αφηρημένα από τις ανθρώπινες ανάγκες και επιθυμίες.[γ] Ο κομμουνισμός πρέπει να περιλαμβάνει όχι μόνο την κατάργηση των τάξεων αλλά και την κατάργηση των παραγωγικών δυνάμεων σαν μιας διαχωρισμένης δύναμης.

Θεωρώντας τον σοσιαλισμό κύρια σαν την ορθολογικά σχεδιασμένη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων - και αντιπαραβάλλοντας αυτό στην αναρχία της καπιταλιστικής αγοράς - οι κλασσικοί Μαρξιστές κατέληξαν να υιοθετήσουν την προοπτική του κεφαλαίου. Ήταν αυτή η οπτική που επέτρεψε στουν Μπολσεβίκους να αναλάβουν τα καθήκοντα μιας «παρένθετης» (ενός υποκατάστατου της) αστικής τάξης όταν κατέλαβαν την εξουσία στην

[α] Και αυτός είναι ο θεμελιώδης περιορισμός του ίδιου του Μαρξ, η ουσία του οικονομισμού του! Δηλαδή ότι δεν υπάρχει τρόπος οι όροι του κεφαλαίου να στραφούν εναντίον του στην ίδια τους την βάση, δηλ. να γίνει πραγματική κριτική της οικονομίας *στην βάση της οικονομίας*! Ο μόνος τρόπος να γίνει αυτό είναι ***η ριζική κριτική της οικονομίας***.

[β] Όχι! Πρέπει να πούμε ότι από την σκοπιά του κεφαλαίου η ιστορία *εμφανίζεται* σαν τίποτα άλλο από την ανάπτυξη των (ανύπαρκτων) παραγωγικών δυνάμεων.

[γ] Επιθυμίες! Hardly a marxist term!

Ρωσία, αφού αυτή η οπτική τους δέσμευσε στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων με κάθε κόστος. Η λογική αυτής της οπτικής αναπτύχθηκε, ίσως περισσότερο κάθε άλλον, από τον Τρότσκυ ο οποίος, μέσα από την υποστήριξή του στην εισαγωγή του Τεηλορισμού, της μονοπρόσωπης διεύθυνσης, της στρατιωτικοποίησης της εργασίας και την συντριβή της εξέγερσης στην Κροστάνδη, επέδειξε συστηματικά/με συνέπεια την προσήλωσή του στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων πάνω και ενάντια στις ανάγκες της εργατικής τάξης.

Για τον Ticktin, όντας επί μακρόν αφοσιωμένος τροτσκιστής, δεν υπάρχει πρόβλημα στην ταύτιση του σοσιαλισμού με τον σχεδιασμό. Πραγματικά, επαναδιατυπώνοντας τον κλασσικό Μαρξισμό και αναπτύσσοντας την αντίθεση ανάμεσα στον σχεδιασμό και την αναρχία της αγοράς, ο Ticktin βασίζεται/αντλεί έντονα από τον Preobrazhensky ο οποίος, μαζί με τον Τρότσκυ, ήταν ο κύριος θεωρητικός της Αριστερής Αντιπολίτευσης στην δεκαετία του 1920. Ήταν ο Preobrazhensky που πρώτος ανέπτυξε την διάκριση ανάμεσα στον νόμο του σχεδιασμού και τον νόμο της αξίας σαν τις δύο ανταγωνιστικές αρχές της ρύθμισης της οικονομίας στην περίοδο της μετάβασης από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό. Ήταν στην βάση αυτής της διάκρισης που ο Preobrazhensky ανέπτυξε τα επιχειρήματα της Αριστερής Αντιπολίτευσης για την ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας σε βάρος των βιωτικών συνθηκών της εργατικής τάξης και της αγροτιάς. Επιχειρήματα που στη συνέχεια τέθηκαν σε εφαρμογή, μετά την εκκαθάριση της Αριστερής Αντιπολίτευσης, υπό τον Στάλιν.

Για τους *Radical Chains*, η υιοθέτηση της ιδέας ότι βρισκόμαστε στην περίοδο της κατάρρευσης του καπιταλισμού και στην επακόλουθη μετάβαση στον σοσιαλισμό, κατά την οποία η κυρίαρχη αντίθεση είναι αυτή ανάμεσα στον νόμο της αξία και τον νόμο του σχεδιασμού, είναι πολύ πιο προβληματική. Ένα σημαντικό μέρος του σχεδίου τους είναι η προσπάθειά τους να απορρίψουν τις παραδοσιακές πολιτικές της αριστεράς, ιδιαίτερα αυτές του Λενινισμού. Αυτό γίνεται ξεκάθαρο σε άρθρα όπως το «*Η κρυφή πολιτική οικονομία της αριστεράς*», στο οποίο τονίζουν σθεναρά την σημασία της αυτενέργειας της εργατικής τάξης και επιτίθενται στην λενινιστική ιδέα της παθητικότητας της εργατικής τάξης και της ανάγκης της για μια εξωτερικά επιβεβλημένης πειθαρχίας. Όμως αυτό υπονομεύεται από την προσκόλησή τους στον «καλό Μαρξισμό» του Ticktin.

Σαν αποτέλεσμα, βρίσκουμε ότι όταν πιέζονται στο ζήτημα του σχεδιασμού, η θέση των *Radical Chains* γίνεται και ολισθηρή και εξαιρετικά αμφιλεγόμενη. Ο τρόπος τους για να δικαιώσουν τον σχεδιασμό είναι να τον ταυτίσουν ουσιαστικά με την αυτο-χειραφέτηση. Μας ζητούν να κάνουμε μια επανάσταση στο όνομα του σχεδιασμού και επιμένουν ότι αυτό είναι θεμιτό επειδή «ο σχεδιασμός είναι η κοινωνική παρουσία του ελεύθερα συνεταιριζόμενων προλετάριων και, πέρα από αυτό, η ανθρώπινη μορφή της ύπαρξης».[α] Παρόλες τις προσπάθειές τους, αρνούμενοι να αποκοπούν από το πλαίσιο που θέτει ο Ticktin, οι *Radical Chains* καταλήγουν να κριτικάρουν απλά την ιδέα της αριστεράς για τον σχεδιασμό από την σκοπιά του σχεδιασμού.[β] Για μας αυτός ο κλασσικός αριστερίστικος Μαρξισμός δεν

[α] Αυτό είναι πράγματι τραβηγμένο!

[β] Είναι αξιοθαύμαστο πώς οι παρωπίδες ενός εκάστου θολώνουν την κρίση του! Αυτό ακριβώς για το οποίο

πρέπει να επαναβιώσει αλλά να υπονομευθεί. Αυτό σημαίνει να αμφισβητηθεί το ίδιο το πλαίσιό του.

Για μας, *η αγορά ή ο νόμος της αξίας δεν είναι η ουσία του κεφαλαίου*· η ουσία του είναι μάλλον η *αυτο-επέκταση της αξίας: με άλλα λόγια της αλλοτριωμένης εργασίας*.[α] Το κεφάλαιο είναι πάνω απόλα μια οργάνωση της αλλοτριωμένης εργασίας που εμπλέκει έναν συνδυασμό πτυχών της αγορά και του σχεδιασμού.[β] Ο καπιταλισμός έχει ανάγκη πάντα τον σχεδιασμό και έχει πάντα ανάγκη τις αγορές. Ο εικοστός αιώνας εμφανίζει μια μόνιμη ένταση ανάμεσα στην τάση της αγοράς και την τάση του σχεδιασμού. Αυτό που έχει κάνει η αριστερά είναι να ταυτιστεί με τον έναν πόλο αυτής της διαδικασίας, αυτόν του σχεδιασμού. Αλλά το πρόταγμά μας δεν είναι απλά ισοδύναμο του σχεδιασμού. Ο κομμουνισμός είναι η κατάργηση όλων των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, και της αγοράς και του αλλοτριωμένου σχεδιασμού.[γ] Φυσικά, *μια μορφή κοινωνικού σχεδιασμού είναι απαραίτητη προϋπόθεση του κομμουνισμού*[δ]: αλλά το ζήτημα δεν είναι ο σχεδιασμός καθαυτός, σαν μια διαχωρισμένη και εξειδικευμένη δραστηριότητα, αλλά ο σχεδιασμός στην υπηρεσία του προτάγματος την ελεύθερης δημιουργίας των ζωών μας. Η εστίαση πρέπει να είναι η παραγωγή των εαυτών μας, όχι πραγμάτων.[ε] Όχι ο σχεδιασμός της εργασίας και η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων αλλά ο σχεδιασμός της ελεύθερης δραστηριότητας στην υπηρεσία της ελεύθερης δημιουργίας της ίδιας της ζωής μας.[ζ]

Συμπερασματικά για τους Radical Chains

Με τους *Radical Chains* έχουμε την πιο πρόσφατη και ίσως πιο επεξεργασμένη/εξεζητημένη επαναδιατύπωση της κλασσικής Μαρξιστικής θεωρίας της παρακμής. Για μας, όμως, η προσπάθειά τους να ενοποιήσουν μια τέτοια αντικειμενιστική Μαρξιστική θεωρία με τις περισσότερο προσανατολισμένες στην ταξική πάλη θεωρίες που αναδύθηκαν στις δεκαετίες του 1960 και 1970 έχει αποτύχει, αφήνοντάς τους πολιτικά εκτεθιμένους. Με τους *Radical Chains* ολοκληρώνεται η Οδύσσειά μας και μπορούμε να διαγράψουμε ένα κάποιο είδος συμπεράσματος.

αιτιώνται τους *Radical Chains* αποτυγχάνουν ή αρνούνται να δουν οι *Aufheben* για τον οικονομισμό του Μαρξ!

[α] Θεμελιώδες σημείο. Πλησιάζουν σε μια κριτική του οικονομισμού, αλλά...

[β] ...πάμε σε μια διαλεκτική αγοράς/σχεδιασμού!

[γ] Έτσι καταλήγουμε να προσθέτουμε τον προσδιορισμό *αλλοτριωμένο* στον σχεδιασμό, υπονοώντας ότι υπάρχει και ο *μη-αλλοτριωμένος* σχεδιασμός!

[δ] Voila! Με το ίδιο σκεπτικό υπάρχει *μη-αλλοτριωμένη* εργασία κ.λπ.

[ε] Εδώ είναι η βαθύτητα του Βουαγιέ: όχι η παραγωγή των εαυτών μας αλλά η παραγωγή των *σχέσεών μας*, δηλ. η *επικοινωνία*!

[ζ] Κάτι μάθαμε από τους καταστασιακούς!

Αντί Συμπεράσματος

Είναι ο καπιταλισμός σε κατάπτωση; Το να έρθουμε αντιμέτωποι με τις θεωρίες της καπιταλιστικής κατάρρευσης συνεπάγεται/εμπλέκει να έρθουμε αντιμέτωποι με τον Μαρξισμό. Μια από τις ουσιώδεις πτυχές της κριτικής του Μαρξ στην πολιτική οικονομία ήταν να δειξει ότι οι σχέσεις της καπιταλιστικής κοινωνίας δεν είναι φυσικές και αιώνιες. Έδειξε, αντίθετα, με ποιον τρόπο ο καπιταλισμός αποτελεί έναν μεταβατικό τρόπο παραγωγής. Το ίδιο το κεφάλαιο εμφανίζεται ως μεταβατικό/παροδικό. Εμπεριέχει την άρνησή του και υπάρχει μια κίνηση κατάργησής του. Παρόλα αυτά η θεωρία της παρακμής δεν κάνει για μας. Εστιάζει στην παρακμή σαν μια περίοδο μέσα στον καπιταλισμό και ταυτίζει την διαδικασία ξεπεράσματος του κεφαλαίου με αλλαγές στις μορφές του παρά με την πάλη εναντίον τους.

Η παρακμή δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν μια αντικειμενική περίοδος του καπιταλισμού, ούτε μπορεί η προοδευτική πτυχή του κεφαλαίου να ειδωθεί σαν μια προηγούμενη περίοδος που τώρα έχει περάσει. Οι προοδευτικές και παρακμιακές τάσεις του καπιταλισμού ήταν πάντοτε ενωμένες. Ο καπιταλισμός πάντα εμπεριείχε μια παρακμιακή αρνητική διαδικασία της εμπορευματοποίησης της ζωής από την αξία. Εμπεριέχει επίσης την δημιουργία μιας παγκόσμιας τάξης που αντιτίθεται, πλούσια σε ανάγκες και με την έσχατη ανάγκη για έναν καινούριο τρόπο ζωής πέρα από το κεφάλαιο.[α]

Το πρόβλημα με την Μαρξιστική ορθοδοξία είναι ότι επιδιώκει την καταστροφή του κεφαλαίου όχι στις συλλογικές μορφές οργάνωσης και πάλης του προλεταριάτου αλλά στις μορφές της καπιταλιστικής κοινωνικοποίησης.[β] Επιβάλλει ένα γραμμικό εξελικτικό μοντέλο στην μετατόπιση από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό. Η επαναστατική κίνηση προς τον κομμουνισμό εμπεριέχει την ρήξη· η θεωρητικοποίηση της παρακμής του καπιταλισμού το χάνει αυτό ταυτιζόμενη με πτυχές του κεφαλαίου. Όπως παρατηρεί ο Πάνεκουκ, η πραγματική παρακμή του καπιταλισμού είναι η αυτοχειραφέτηση της εργατικής τάξης.

[α] Η αισιοδοξία που πηγάζει από βεβαιότητες που σήμερα πια είναι υπό αμφισβήτηση και καθόλου δεδομένες - όσο και αν μας ελκύει η κοντά στον Βουαγιέ θέση για την «παγκοσμιοποίηση» του προλεταριάτου από την κίνηση του κεφαλαίου/αλλοτρίωσης.

[β] Σωστό σημείο - για την ορθοδοξία, που υποθέτει μια «ουδέτερη» ή οιονεί «προοδευτική» φύση στην όποια διαδικασία κοινωνικοποίησης, λες και από μόνη της θα «παράξει» τον σοσιαλισμό, κοινωνικοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων, κοινωνικοποίηση των παραγωγικών σχέσεων κ.λπ. Όμως οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης δεν είναι ουδέτερες ή «φύσει» προοδευτικές, αλλά πεδίο πάλης, διεκδίκησης. Από την άλλη η αναφορά στις «συλλογικές» μορφές οργάνωσης υποτείνει μάλλον την εμμονή του Aufheben στην ταξική συγκρότηση του προλεταριάτου, σημείο τριβής με την *TC*.

Μέρος 4

Πτώση: Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας; Εισαγωγή

Η «*Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας*» είναι ίσως ένα από το πιο γνωστά και δημοφιλή πρώιμα άρθρα του *Aufheben*, εδώ και καιρό πλέον εξαντλημένο. Για μας ήταν, όμως, ιδιαίτερα σημαντικό καθώς αποφασίζαμε για το τι να συμπεριλάβουμε στον παρόντα τόμο, ότι η «*Η Θεωρία της Παρακμής...*» ήταν η πρώτη μας απόπειρα, σε ένα εκτενές «θεωρητικό» άρθρο, να αναπτύξουμε αρκετές από τις θέσεις, τις οποίες είχαμε μπορέσει απλά να σκιαγραφήσουμε στο άρθρο της σύνταξης/*editorial* του πρώτου τεύχους του *Aufheben*, που προσδιορίζουν από πού προερχόμαστε.

Φυσικά από τότε που γράφτηκε αυτό το άρθρο το *Aufheben* έχει προχωρήσει. Πράγματι, πρέπει να ειπωθεί ότι ήδη τη στιγμή που είχε τελικά γραφτεί και δημοσιευθεί το τρίτο μέρος του άρθρου, είχε ήδη γίνει σαφές σε μας ότι, παρά τις αρετές του, υπήρχαν σοβαρές αδυναμίες στο «Η Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας». Ξαναδιαβάζοντας το άρθρο περισσότερο από δέκα χρόνια αργότερα, αυτές οι αδυναμίες είναι ακόμα πιο κραυγαλέες. Αρμόζει λοιπόν σε μια εισαγωγή όπως αυτή να επισημάνουμε τα πιο χτυπητά προβλήματα που βρίσκουμε τώρα με το κείμενο και να δώσουμε μια κάποια εξήγηση σχετικά με το πώς προέκυψαν. Αλλά πριν δούμε μερικές από τις αδυναμίες του ίδιου του κειμένου θα ξεκινήσουμε ανακαλώντας το πολιτικό συγκείμενο μέσα στο οποίο έφτασε να γραφτεί.

Στις πρώιμες μέρες μας είδαμε τους εαυτούς μας σαν μέρος αυτού που τότε βλέπαμε να ορίζεται με την ευρεία έννοια σαν χώρος/περιβάλλον/milieu της «υπεραριστεράς». Εκείνη την περίοδο το κίνημα ενάντια στον «*Κεφαλικό Φόρο*» [*Poll Tax*[α]] είχε οδηγήσει σε μια κάποια αναζωογόνηση της «υπεραριστεράς» στην Βρετανία, η οποία είχε αναπτυχθεί αρκετά από την δεκαετία του 1960 αλλά είχε γνωρίσει έντονη και απότομη πτώση σαν αποτέλεσμα της ήττας της απεργίας των ανθρακωρύχων το 1985. Άλλωστε το κίνημα ενάντια στον Κεφαλικό Φόρο έμοιαζε να ανοίγει την δυνατότητα για καινούριες μορφές «αδιαμεσολάβητης» ταξικής πάλης. Την ίδια στιγμή, οι μεθοδεύσεις της «αριστεράς», που αποκορυφώθηκαν με τις απειλές της *Militant*[β] στην τηλεόραση ότι θα καταδώσει ονόματα ανθρώπων που συμμετείχαν στις ταραχές ενάντια στον Κεφαλικό Φόρο στην αστυνομία,[γ] έμοιαζαν τόσο να επιβεβαιώνουν όλες τις παλιές κριτικές της «υπεραριστεράς» στην «αριστερή πτέρυγα του κεφαλαίου» όσο και να επανεπιβεβαιώνουν την ανάγκη για μια δριμεία/οξεία στάση ενάντια στην αριστερά. Παρά την παλινδρόμηση/τράβηγμα προς τα πίσω/άμπωτη την επαύριο του κινήματος ενάντια στον Κεφαλικό Φόρο, και την ζοφερή/θλιβερή αποτυχία της «πραγματικά υπάρχουσας υπεραριστεράς» να συντονίσει την δράση της κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Κόλπου το 1991,[1] οι συνεχιζόμενες οικονομικές κρίσεις, η πτώση της ΕΣΣΔ και η επακόλουθη κρίση της αριστεράς όλα έμοιαζαν να προσφέρουν την δυνατότητα για την ανάπτυξη μιας επαναστατικής πολιτικής πιο μακροπρόθεσμα.[2]

Σαν αποτέλεσμα, αυτό που είδαμε σαν ένα από τα πρωταρχικά μας καθήκοντα εκείνη

[α] αναφορά

[β] «Η εφημερίδα *Militant* εκδόθηκε για πρώτη φορά από μια μικρή ομάδα «πρωτοπόρων» το 1964, και αναδείχθηκε στο προσκήνιο την δεκαετία του 1970. Η τάση Militant πάλεψε ενάντια στην κυβέρνηση της Θάτσερ καθώς και στην απόρριψη του σοσιαλισμού από την γραφειοκρατία των *Εργατικών*», από το λήμμα της *Wikipedia*.

[γ] Η ίδια η Militant διέψευσε αυτές τις κατηγορίες, στμ.

την περίοδο ήταν να διευκολύνουμε την θεωρητική και πολιτική επανασυγκρότηση του χώρου της «υπεραριστεράς». Για τον σκοπό αυτό, πολύ σύντομα μετά την έκδοση του *Aufheben αρ.1* το Φθινόπωρο του 1992, αποδεχτήκαμε την πρόσκληση που μας πρόσφεραν οι *Wildcat*[α] (UK) για την πραγματοποίηση μιας δημόσιας συνάντησης/συζήτησης στο Λονδίνο ώστε να παρουσιάσουμε τα επιχειρήματα που είχαμε διατυπώσει/προβάλλει στο άρθρο «*Η ΟΝΕ στον Ταξικό Πόλεμο*».[3] Είχαμε ελπίσει, αν και με αφέλεια μάλλον, ότι θα μπορούσαμε να αποφύγουμε στείρες αντιπαραθέσεις γύρω από αφηρημένα ή ιστορικά ζητήματα, τα οποία θα ήγειραν αναπόφευκτα πολυφορεμένες ιδεολογικές διαιρέσεις μέσα στον χώρο, προωθώντας αντίθετα τη συζήτηση γύρω από πιο τρέχοντα και συγκεκριμένα πολιτικά και οικονομικά προβλήματα σχετικά με τις προσπάθειες της ευρωπαϊκής αστικής τάξης να δημιουργήσει μια Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, και τη σχέση που είχε κάτι τέτοιο με την τρέχουσα κατάσταση της ταξικής πάλης τόσο στην Βρετανία όσο και στην Ευρώπη.

Δεν μπορούμε να πούμε ότι η συνάντηση είχε ιδιαίτερα μεγάλη προσέλευση. Όμως, για να αποκρούσουν, αναμφίβολα, αυτό που είδαν σαν την πιο πρόσφατη «μοντερνιστική ομαδούλα/γκρουπούσκουλο» που αναδύθηκε μέσα από τον αναρχικό «βούρκο/βάλτο», και που πιθανόν απειλούσε να υπονομεύσει τις με κόπο κερδισμένες «προλεταριακές» θεωρητικές τους θέσεις, η *ICC* [International Communist Current] εμφανίστηκαν με δύναμη. Η ενορχηστρωμένη αντίδραση από τις πολυπληθείς τάξεις της ICC, που είχαν μάλιστα καταλάβει τις μπροστινές σειρές, στα επιχειρήματα του άρθρου «Η ΟΝΕ στον Ταξικό Πόλεμο» εξυπηρέτησε όχι μόνο στο κλείσιμο οποιασδήποτε σοβαρής αντιπαράθεσης στη συνάντηση, αλλά ήταν μάλλον και απόλυτα προβλέψιμη.

Ακούσαμε, με απόλυτη βεβαιότητα, ότι ο καπιταλισμός είχε παρακμάσει ήδη το 1914. Όχι μόνο αυτό, αλλά μετά από σχεδόν ογδόντα χρόνια παρακμής, ο καπιταλισμός έχει αποσυντεθεί τόσο ώστε τώρα έχει εισέλθει στην τελική φάση της παρακμής - την «φάση της αποσύνθεσης». Ήταν συνεπώς αρκετά αδιανόητο ότι η αστική τάξη θα μπορούσε να προχωρήσει πέρα από τα οργανωτικά ύψη του έθνους-κράτους. που είχε επιτύχει στην διάρκεια της ανοδικής περιόδου τον 19ο αιώνα. Στην φάση της αποσύνθεσης δεν μπορούσε να υπάρξει οικονομική ή πολιτική ανασυγκρότηση της αστικής τάξης, μόνο αποσύνθεση. Αυτή η αποσύνθεση, έλεγαν, επιβεβαιωνόταν άμεσα από την πρόσφατη τότε διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Κατά συνέπεια, η προσπάθεια δημιουργίας μιας Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης ήταν απλά καταδικασμένη σε αποτυχία. Δεν υπήρχε λοιπόν κανένα νόημα να συζητήσει κανείς τέτοια ζητήματα περισσότερο.

Πρέπει να ειπωθεί ότι εκείνη την περίοδο η ICC διατηρούσε ακόμα μια υπέρμετρη επιρροή επάνω μας. Αν και διαφωνούσαμε με αρκετά από τα λεγόμενά τους και είχαμε οπωσδήποτε γίνει επιφυλακτικοί με την δογματική πολιτική πρακτική τους, βλέπαμε ακόμα την ICC να προσφέρει ένα σταθερό σημείο αναφοράς για την πλοήγησή μας και θαυμάζαμε την άκαμπτη υπεράσπιση, από την πλευρά τους, των «επαναστατικών αρχών» απέναντι στις σειρήνες του «αριστερισμού» και του «ρεφορμισμού». Παρόλα αυτά, η δογματική «παρέμ-

[α] αναφορά

βασή» τους στη συνάντηση μας παρακίνησε να επανεκτιμήσουμε και να ξεκαθαρίσουμε την θέση μας σχετικά με την ICC και, συγκεκριμένα, σχετικά με το καθοριστικό τους δόγμα - την θεωρία τους για την παρακμή.

Όμως, όπως τονίσαμε στην ίδια την «*Θεωρία της Παρακμής ή η Παρακμή της Θεωρίας*», η θεωρία της παρακμής απέχει πολύ από το να είναι το μοναδικό «συντηρητικό» για την ICC ή ακόμα, πιο γενικά, για τον αριστερό κομμουνισμό. πραγματικά, μια θεωρία της παρακμής ή της κατάρρευσης έχει γίνει το σήμα κατατεθέν όλων σχεδόν των διαφόρων τμημάτων/κλάδων του επαναστατικού Μαρξισμού που ισχυρίζονταν ότι υπερασπίζονται την Μαρξιστική ορθοδοξία της Δεύτερης και της Τρίτης Διεθνούς στον εικοστό αιώνα απέναντι στον ρεβιζιονισμό και τον ρεφορμισμό. Σαν τέτοια, μια αντιπαράθεση με την θεωρία της παρακμής έμοιαζε να προσφέρει έναν εύκολο δρόμο για μια κριτική του «ορθόδοξου Μαρξισμού» συνολικά.[4]

Αλλά γιατί να σταματήσουμε εκεί; Στην βάση αυτή της «κριτικής» θα ήταν δυνατόν, ή έτσι έμοιαζε, να εκτιμήσουμε τις αρετές και τα όρια όλων αυτών των ετερόδοξων ρευμάτων· όπως η ομάδα *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, οι *Καταστασιακοί* και τα διάφορα κομμάτια της *Αυτονομίας* και του αυτόνομου Μαρξισμού, που είχαν αναδυθεί σε αντίθεση με τον ορθόδοξο Μαρξισμό στις πρόσφατες δεκαετίες και που μας είχαν τόσο εμπνεύσει. Η κριτική της θεωρίας της παρακμής, επομένως, έμοιαζα να προσφέρει τα μέσα να «έρθουμε αντιμέτωποι» με όλες τις πλευρές του επαναστατικού Μαρξισμού, που μας είχαν εμπνεύσει με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, με «την μία»/in one fowl swoop!

Σαν αποτέλεσμα, αυτό που αρχικά είχε προβλεφθεί να χωρά άνετα στα όρια ενός εκτεταμένου άρθρου στο *Aufheben* απειλούσε να πάρει τις διαστάσεις ενός ευμεγέθους βιβλίου. Αυτή η ένταση ανάμεσα στο τι αποσκοπούσε να είναι αρχικά το άρθρο και σε αυτό που «μπορούσε πιθανόν να γίνει», δημιούργησε σημαντικές πιέσεις και εντάσεις τόσο στην ίδια την επιχειρηματολογία του άρθρου όσο και στην ίδια την συλλογικότητα του *Aufheben*. Αυτό που θα έπαιρνε μόλις μερικούς μήνες έρευνας και συγγραφής γινόταν κάτι που, εκείνη τη στιγμή, έμοιαζε σαν ένα «έπος»/saga χωρίς τέλος, που η παραγωγή του κάθε επεισοδίου γινόταν όλο και πιο μαρτυρική/βασανιστική από του προηγούμενου.[5] Τελικά, μετά από τρία ολόκληρα χρόνια, έγινε αναγκαίο να λυτρώσουμε το άρθρο από την μιζέρια του βάζοντας ένα απότομο τέλος στην όλη άσκηση.[6]

Κενά

Με ποιον τρόπο λοιπόν φανερώνονται στο πραγματικό κείμενο της «Θεωρίας της Παρακμής...» οι εντάσεις και οι πιέσεις που αναπτύχθηκαν στην παραγωγή του άρθρου; Δεν προτείνουμε εδώ μιαν εξαντλητική κριτική στο άρθρο. Αντίθετα θα επικεντρωθούμε σε κάνα δυο από τις ρωγμές/κενά που προεξέχουν και που αναφύησαν/προέκυψαν στο κείμενο.

Το άρθρο σίγουρα προσφέρει έναν καλά διερευνημένο κριτικό απολογισμό/account των

διαφόρων κομματιών του επαναστατικού Μαρξισμού που αναδύθηκαν στον εικοστό αιώνα. Αυτό το κάνει θέτοντας μερικά, όπως τα βλέπουμε ακόμα και σήμερα, σημαντικά και ενδιαφέροντα σημεία. Όμως, καθώς φτάνει κανείς στο μάλλον απότομο και μη ικανοποιητικό «*μη-συμπέρασμα*», γίνεται αμέσως φανερό ότι υπάρχουν σοβαρά προβλήματα με την συνολική επιχειρηματολογία της «Θεωρία της Παρακμής...».

Για να φέρουμε το άρθρο σε ένα συμπέρασμα ήταν απαραίτητο να απαντήσουμε αυτό που ήταν, άλλωστε, υποτίθεται το βασικό ερώτημα - είναι οι θεωρίες της παρακμής αληθείς; Έχει εισέλθει ο καπιταλισμός στην εποχή της παρακμής του; Αλλά μόλις ακριβώς θέσαμε ευσυνείδητα το ερώτημα έγινε φανερό ότι, αφού είχαμε ξοδέψει/αναλώσει δεκάδες χιλιάδες λέξεων, δεν είχαμε προχωρήσει αρκετά στο να το απαντήσουμε. Χρησιμοποιώντας την μάλλον ανεπαρκή/χωλή δικαιολογία ότι το να απαντήσουμε αυτό το ερώτημα σήμαινε να αντιμετωπίσουμε τον Μαρξισμό στην ολότητά του, το μόνο που είμαστε ικανοί να κάνουμε ήταν να αναδείξουμε διάφορα σημεία που θα μπρούσαν να συνεισφέρουν στην διαμόρφωση μιας απάντησης αν καταφέρναμε τελικά να πετύχουμε να απαντήσουμε το ερώτημα. Αν και τα σημεία αυτά θα ήταν κατάλληλα να απαντήσουν το ερώτημα κατά πόσον ο καπιταλισμός ήταν σε παρακμή, κανένα από αυτά δεν είχαν αναπτυχθεί επαρκώς στο κυρίως σώμα του κειμένου.

Μόλις διαβάσει κανείς το συμπέρασμα, δεν είναι δύσκολο να συνειδητοποιήσει ότι το επιχείρημα έχει κατά κάποιον τρόπο ξεφύγει εφαπτομενικά σε κάποιο σημείο και έχει απελπιστικά χαθεί. Αλλά για να δούμε πού χαθήκαμε και τις παραπέρα συνέπειες που είχε αυτό για την συνολική συνοχή του άρθρου, είναι απαραίτητο να πάμε πίσω στην αρχή του.

Στην «Εισαγωγή» είχε παρατηρηθεί σωστά ότι οποιαδήποτε μελέτη της θεωρίας της παρακμής εγείρει έναν αριθμό άλλων σχετικών ζητημάτων. Κάποια από τα ζητήματα αυτά που θίχτηκαν σαν παραδείγματα ήταν είτε εφαπτομενικά είτε ενός μάλλον τεχνικού χαρακτήρα και, ως τέτοια, θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν αν και όταν ήταν απαραίτητο στην πορεία του άρθρου. Όμως, υπήρχαν άλλα ζητήματα που ήταν πολύ πιο θεμελιώδη και απαιτούσαν μια συζήτηση από την αρχή του άρθρου ή τουλάχιστον θα έπρεπε να τα είχαμε σκεφθεί καλά πριν το ξεκίνημα του.

Δυστυχώς αυτό δεν έγινε. Αντί να φροντίσουμε να προετοιμάσουμε τα θεμέλια των επιχειρημάτων που θα αναπτύσσονταν στο άρθρο, βιαστήκαμε να πάμε σε μια αδικαιολόγητη κριτική ανασκόπηση των αρχών και της ανάπτυξης του Μαρξισμού του εικοστού αιώνα που είχε μιαν όλο και πιο χαλαρή σύνδεση με το ζήτημα της θεωρίας της κατάρρευσης. Το αποτέλεσμα αυτής της αποτυχίας προετοιμασίας των κανονικών θεμελίων του άρθρου ήταν όχι μόνο ότι το άρθρο εξοστρακίστηκε/έχασε τον δρόμο του αλλά και ότι η όλη συνοχή του κατέστη ανεπανόρθωτα ελαττωματική.

Σαν ενδεικτικά παραδείγματα των προβλημάτων με το άρθρο θα θεωρήσουμε εν συντομία τις συνέπειες της αποτυχίας μας να σκεφθούμε τα δυο θεμελιακά ζητήματα που είχαν τουλάχιστον αναφερθεί στην εισαγωγή - δηλαδή την «περιοδολόγηση του καπιταλισμού» και το οντολογικό ερώτημα της σχέσης του υποκειμένου και αντικειμένου.

Περιοδολόγηση

Όπως ξέρει καθένας που έχει σοβαρά μελετήσει ιστορία, αν πρόκειται να συλλάβουμε την πολύπλοκη κίνηση της πραγματικής συγκεκριμένης ιστορίας είναι απαραίτητο να χρησιμοποιήσουμε μια κάποια μορφή περιοδολόγησης. Επιπλέον, αν η ιστορία δεν πρόκειται να θεωρηθεί σαν απκή χρονολόγηση λίγο-πολύ τυχαίων γεγονότων, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιήσουμε κάποιες έννοις όπως οι τάσεις, η διαδικασία και η ανάπτυξη και κάνοντας κάτι τέτοιο θα βασιστούμε/αντλήσουμε από βιολογικές μεταφορές όπως η γέννηση, η ανάπτυξη και η παρακμή.

Όμως όπως επίσης ξέρει καθένας που έχει μελετήσει σοβαρά την ιστορία, η περιοδολόγηση, ιδιαίτερα όταν αφορά μεγάλες περιοδολογήσεις ενός ολόκληρου κοινωνικού συστήματος, είναι εγγενώς επιβαρυμένη/φορτωμένη με προβλήματα και κινδύνους. Η περιοδολόγηση είναι απαραίτητα μια διαδικασία αφάιρεσης στην οποία αυτές που θεωρούνται σαν ουσιαστικές τάσεις που ενοποιούν περιόδους και τις διαφορροοποιούν μεταξύ τους αφαιρούνται από την σύνθετη και αντιφατική συγκεκριμένη πραγματικότητα. Σαν αποτέλεσμα, οποιαδήποτε περιοδολόγηση υπόκειται, σε πιο προσεκτική εξέταση, σε αντιφάσεις τόσο από ασυνέχειες μέσα στις καθορισμένες/προσδιορισμένες περιόδους όσο και συνέχειες που διαπερνούν αυτές τις προσδιορισμένες περιόδους. Ο διάβολος, θα λέγαμε, είναι στις λεπτομέρειες. Κάθε θεωρία περιοδολόγησης θα πρέπει λοιπόν να προχωρήσει, μέσα από εννοιολογική και εμπειρική έρευνα, εξηγώντας τέτοιες αντιφατικές τάσεις και φαινόμενα αν θέλει να αναπαράξει το συγκεκριμένο στην σκέψη.

Όλο αυτό όμως απαιτεί προσπάθεια. Είναι πολύ πιο εύκολο να διαποτίσει κανείς τις περιγραφές/προσδιορισμούς των περιόδων, που είναι συχνά αρκετά αφηρημένες ή ακόμα και κατ' όνομα/nominal, με μια πλαστή/spurious επεξηγηματική δύναμη που στη συνέχεια εξαλείφει/obviates την ανάγκη περαιτέρω θεωρητικής ανάπτυξης. Σαν αποτέλεσμα, η θεωρία παραμένει μέσα στην άνετη/βολική ζώνη της αφηρημένης γενικότητας - που σκοπεύουν/εννοούν να εξηγήσουν τα πάντα γενικά αλλά στην πραγματικότητα δεν εξηγούν τίποτα συγκεκριμένα. Αλλά μια θεωρία που παραμένει αφηρημένη αναπόφευκτα παρακμάζει σε ένα δόγμα. Η θεωρία της ICC για την παρακμή αποτελεί πιθανόν ένα πρώτης τάξης παράδειγμα.

Μια συζήτηση αυτών των γενικών προβλημάτων της Περιοδολόγησης, μαζί με μια συστηματική εκτίμηση άλλων προσπαθειών παροχής μιας περιοδολόγησης συγκεκριμένα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, θα είχαν προσφέρει το θεμέλιο μιας διεξοδικής εμπειρικής και εννοιολογικά βασισμένης κριτικής των θεωριών της καπιταλιστικής κατάρρευσης.[7] Θα παρείχε επίσης την βάση για να δείξουμε τον τρόπο που τέτοιες περιοδολογήσεις παρεμποδίζουν/αναστέλλουν/inhibit την ανάπτυξη της θεωρίας. Τουλάχιστον θα δικαιολογούσαμε, αν μη τι άλλο, την αντιστροφή «κατηγορήματος-υποκειμένου» στον τίτλο.[8]

Στην πραγματικότητα δεν προχωρήσαμε πολύ μακριά σε μια διεξοδική «κριτική» στην θεωρία της παρακμής.[9] Άλλωστε τι νόημα είχε να σπαταλήσουμε χρόνο και κόπο να κόψουμε

ένα κλαδί όταν, με ένα καλοζυγισμένο χτύπημα του τσεκουριού, ολόκληρο το δέντρο του «ορθόδοξου Μαρξισμού», το κλαδί της παρακμής και όλα τα υπόλοιπα, θα μπορούσε να κοπεί από τις οντολογικές του ρίζες; Δυστυχώς, όπως θα δούμε, δεν σημαδέψαμε με το τσεκούρι όσο καλά έπρεπε ούτε είχαμε δώσει αρκετό χρόνο για να ακονίσουμε τη λεπίδα του.

Οντολογία

Όπως και με την περιοδολόγηση, έτσι και τα «οντολογικά» ζητήματα που θα ήταν θεμελιώδη σε ολόκληρο το άρθρο ούτε συζητήθηκαν στην *Εισαγωγή* ούτε είχαν δουλευτεί όπως έπρεπε εκ των προτέρων. Ποιος ή τι ήταν το υποκείμενο; Ποιο ήταν το αντικείμενο; Και πώς σχετίζονταν; Αυτά ήταν ζητήματα που αφέθηκαν να δουλευτούν καθώς θα προχωρούσαμε/στην πορεία.[10] Αυτή η αποτυχία να σκεφτούμε τουλάχιστον τέτοια «οντολογικά» ζητήματα από την αρχή, οδήγησε και σε σοβαρές αμφισημίες και μοιραία σφάλματα/ολισθήματα που θα υπονόμευαν την συνοχή του συνολικού επιχειρήματος του άρθρου και μας άφησαν εκτεθειμένους σε οξεία αλλά δικαιολογημένη κριτική.

Θα θίξουμε δύο από τις πιο κραυγαλέες εμφανίσεις/manifestations αυτής της αποτυχίας να λύσουμε επαρκώς τα «οντολογικά» ζητήματα από την αρχή. Θα ξεκινήσουμε με ένα από τα πιο εμφανή λάθη που θα κάναμε στην συζήτησή μας για τις αφετηρίες του ορθόδοξου Μαρξισμού.

Ένας αντικειμενιστικός Μαρξισμός;

Φυσικά με την άνοδο του Χεγκελιανού Μαρξισμού έχει γίνει κοινός τόπος ο ισχυρισμός ότι το *Κεφάλαιο* του Μαρξ, όπως υποδηλώνει και ο υπότιτλός του, ήταν πρώτα και κύρια μια εμμενής κριτική της πολιτικής οικονομίας. Μέσα από αυτή την κριτική των πραγμοποιημένων κατηγοριών που είχαν παραχθεί και συστηματοποιηθεί από την κλασσική πολιτική οικονομία, ο Μαρξ είχε επιδιώξει να καταδείξει με ποιο τρόπο το κεφάλαιο, ως η αυτο-επέκταση της αλλοτριωμένης εργασίας, είχε την τάση να αναγάγει τον ανθρώπινο παράγοντα συνολικά στην δική του κίνηση. Ως αποτέλεσμα, το κεφάλαιο μπορούσε να θεωρηθεί ότι επιφέρει μιαν «οντολογική αντιστροφή», στην οποία το κεφάλαιο το ίδιο γίνεται το υποκείμενο-αντικείμενο της σύγχρονης ιστορικής εποχής.[α]

Όμως, για να κάνει αυτή την εμμενή κριτική στην πολιτική οικονομία, ο Μαρξ έπρεπε απαραίτητα να αναπτύξει τις πραγμοποιημένες κατηγορίες της. Για να δείξει τον τρόπο με τον οποίο το κεφάλαιο τείνει να υπαγάγει τον ανθρώπινο παράγοντα στους δικούς του αντικειμενικούς νόμους κίνησης, ήταν απαραίτητο να δείξει ποιοι ήταν αυτοί οι νόμοι κίνησης και πώς λειτουργούσαν. Ως τέτοιοι, από λογική αναγκαιότητα, η ταξική πάλη και η ανθρώπινη υποκειμενικότητα ήταν, ως επί το πλείστον, εξασθενημένοι και «κλειστοί»

[α] Θεμελιώδες!

στις σελίδες του *Κεφαλαίου*. Έτσι, αν διαβαστεί σαν ένα πλήρες και κλειστό κείμενο, το *Κεφάλαιο* μπορεί να «δανείσει» τον εαυτό του σε αυτό που μπορούμε να ονομάσουμε «αντικειμενιστική» ή «οικονομίστικη» ανάγνωση.

Στο κυρίαρχο διανοητικό κλίμα του ύστερου 19ου αιώνα, στην διάρκεια του οποίου οι φυσικές επιστήμες είχαν αποκτήσει ιδιαίτερο κύρος σε βάρος των αφηρημένης/speculative φιλοσοφίας, ήταν πολύ εύκολο για την πρώτη γενιά Μαρξιστών να παραβλέψουν την μορφή του *Κεφαλαίου* ως κριτικής της πολιτικής οικονομίας. Αντίθετα, το *Κεφάλαιο* διαβαζόταν συνήθως ως προς το άμεσο περιεχόμενό του απλά σαν μια κλειστή και αυτάρκης επιστημονική πραγματεία της πολιτικής οικονομίας. Θα μπορούσε λοιπόν να ειπωθεί ότι όπως ακριβώς οι φυσικοί επιστήμονες είχαν ανακαλύψει τους αντικειμενικούς νόμους κυβερνούν την φύση έτσι κι ο Μαρξ μπορούσε να θεωρηθεί ότι απογύμνωσε τους ουσιώδεις αντικειμενικούς οικονομικούς νόμους που κυβερνούν τελικά την καπιταλιστική κοινωνία.

Και είναι αλήθεια ότι μια τέτοια «αντικειμενιστική» ανάγνωση του *Κεφαλαίου* μπορούσε εύκολα να οδηγήσει σε έναν χονδροειδή οικονομικό ντετερμινισό και, μερικές φορές, σε μια πολιτική μοιρολατρεία. Σίγουρα αρκετοί από όσους ήταν εξοικειωμένοι με το *Κεφάλαιο* στα τέλη του 19ου αιώνα είχαν βγάλει τέτοια συμπεράσματα. Όμως, οι κύριοι θεωρητικοί τόσο της Δεύτερης όσο και της Τρίτης Διεθνούς, στην βάση μιας παρόμοιας «οικονομίστικης» και «κλειστής» ανάγνωσης του *Κεφαλαίου*, αντετίθεντο σε αυτό που είδαν ως ντετερμινιστική οικονομική εκλαϊκευση του Μαρξισμού.

Οι ορθόδοξοι θεωρητικοί θα δέχοντας εύκολα ότι το *Κεφάλαιο* του Μαρξ ήταν μια επιστημονική πραγματεία που αποκάλυψε την λειτουργία των αντικειμενικών νόμων που εν τέλει κυβερνούν την καπιταλιστική κοινωνία. Όμως θα ισχυρίζονταν ότι παρόλο που ένας φυσικός επιστήμονας θα έπρεπε να υιοθετήσει μια σκεπτικιστική θέση ώστε να ενεργήσει σαν ένας αντικειμενικός παρατηρητής ώστε να κατανοήσει τους φυσικούς νόμους που κυβερνούν τον φυσικό κόσμο, από την στιγμή που αυτοί οι νόμοι γίνονταν γνωστοί θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για τους σκοπούς των ανθρώπων. Ανάλογα, από τη στιγμή που οι οικονομικοί νόμοι της καπιταλιστικής κοινωνίας γίνονταν γνωστοί θα μπορούσαν εξίσου να αξιοποιηθούν για να επιφέρουν τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας. Έτσι η θετική οικονομική επιστήμη του Κεφαλαίου του Μαρξ θα έπρεπε να συμπληρωθεί με αυτό, που με όρους εκείνης της πρώιμης εποχής, θα μπορούσε να ονομαστεί η τέχνη και επιστήμη της πολιτικής.

Αυτή η απάντηση όμως στον οικονομικό ντετερμινισμό του εκλαϊκευμένου Μαρξισμού πρόδωσε και επανενδυνάμωσε έναν «υποκείμενο δυισμό» μέσα στον ορθόδοξο Μαρξισμό της εποχής εκείνης. Όπως έχει συχνά επισημανθεί, αυτός ο δυισμός - που διαχωρίζει ριζικά ευθύς εξαρχής το υποκείμενο από το αντικείμενο - μπορεί να ειδωθεί ως η πηγή πολλών από τα θεωρητικά και πολιτικά προβλήματα που αναδύθηκαν εντός της Μαρξιστικής ορθοδοξίας.[11]

Εν ολίγοις, λοιπόν, αν είχαμε σκεφτεί αρκετά θα μπορούσαμε να είχαμε πει ότι μια «αντικειμενιστική» και «κλειστή» ανάγνωση του Κεφαλαίου οδήγησε, τουλάχιστον εν μέρει,

στα προβλήματα του «οντολογικού δυισμού» μέσα στον ορθόδοξο Μαρξισμό, που με την σειρά τους οδήγησαν σε μια διχοτομία ανάμεσα στην πολιτική και την οικονομική θεωρία. Αντίθετα, στην βιασύνη μας να χρησιμοποιήσουμε τον «Δούρειο Ίππο»/stalking horse (!) της κριτικής της θεωρίας της παρακμής σαν μέσο για μια κριτική του «ορθόδοξου Μαρξισμού» συνολικά, το επιχείρημά μας καθίσταται συγκεχυμένο και αμφιλεγόμενο με οδυνηρές/ολέθριες συνέπειες.

Μπορεί να ισχυριστεί κανείς βέβαια ότι οι θεωρίες της καπιταλιστικής παρακμής είχαν τις ρίζες τους στην «αντικειμενιστική» ανάγνωση του Κεφαλαίου που κληρονομήθηκε από την Δεύτερη Διεθνή. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ο «ορθόδοξος Μαρξισμός» συνολικά μπορεί απλά να αναχθεί σε έναν «αντικειμενιστικό Μαρξισμό». Άσχετα από το πόσοι Μαρξιστές της εποχής εκείνης είχαν σκεφθεί ότι ο καπιταλισμός ήταν καταδικασμένος να καταρρεύσει εξαιτίας των ίδιων των εσωτερικών και αντικειμενικών νόμων του, λίγοι σκέφτονταν ότι αυτό θα ήταν μια επαρκής συνθήκη για την επίτευξη του σοσιαλισμού. Ο σοσιαλισμός μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από συνειδητή θέληση, την αποφασιστικότητα και δράση των ζηλωτών/μαχητών του κόμματος και εν τέλει της εργατικής τάξης. Ακόμα και οι πιο προσηλωμένοι/αφοσιωμένοι/πιστοί του οικονομικού ντετερμινισμού θα έβλεπαν την λειτουργία των αντικειμενικών νόμων του καπιταλισμού να θέτουν τελικά μια επιλογή, έστω και αν πρόκειται για μια μάλλον αποκαλυπτική επιλογή, ανάμεσα στον πόλεμο και την επανάσταση· σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα;

Φυσικά δεν μπορούσαμε να αγνοήσουμε αυτή την υποκειμενική στιγμή στον «ορθόδοξο Μαρξισμό». Πραγματικά, τα περισσότερα από τα γραπτά του Λένιν, του Τρότσκυ και της Λούξεμπουργκ, για παράδειγμα, θα ήταν σε μεγάλο βαθμό ακατανόητα αν αντιμετωπίζονταν απλά σαν «καθαροί αντικειμενιστές», ή ακόμα απλά σαν οικονομικοί ντετερμινιστές. Όχι μόνο αυτό, αλλά είμαστε εκείνη την εποχή σίγουρα εξοικειωμένοι με τις κριτικές στον ορθόδοξο Μαρξισμό για το ότι βασίζεται σε έναν «οντολογικό δυισμό». Άλλωστε είχαμε κάνει το διάβασμά μας στον Κορς και τον Λούκατς. Στην πραγματικότητα η κατανόησή μας για τον «ορθόδοξο Μαρξισμό» αντλούσε άμεσα από τέτοιες κριτικές στον δυισμό.

Όμως η βεβιασμένη ισοπέδωση της κριτικής μας στην θεωρία της παρακμής με την κριτική του ορθόδοξου Μαρξισμού σήμαινε ότι στα κρίσιμα εκείνα σημεία στα οποία η κριτική μας θα έπρεπε να είναι ξεκάθαρη και πειστική, το επιχείρημά μας παρέπαιε. Αν ο ορθόδοξος Μαρξισμός είναι «αντικειμενιστικός» πώς θα πρέπει να εξηγήσουμε αυτή την υποκειμενιστική στιγμή; Αντί να προσπαθήσουμε να δώσουμε μια εξήγηση γι αυτό, καταλήξαμε να απορρίψουμε την υποκειμενική στιγμή σαν κατά κάποιον τρόπο μη-ουσιώδη. Οι θεωρίες τόσο της Δεύτερης όσο και της Τρίτης Διεθνούς ανήχθησαν στον κοινό οικονομικό τους ντετερμινισμό, που στην συνέχεια αντιπαραβλήθηκε με τις διαφορετικές ουσιαστικά μη-θεωρητικές πολιτικές πρακτικές τους.

Η συνέπεια αυτού όμως είναι ότι όταν φτάνουμε στην ουσία της κριτικής μας απέναντι στον ορθόδοξο Μαρξισμό ξεπέφτουμε σε έναν χονδροειδή αναρχισμό - ο Λένιν, ο Τρότσκυ, η Λούξεμπουργκ και οι όμοιοί τους αποκηρύσσονται στην βάση του ότι έχουν απλά μια «στοχαστική/αφηρημένη», «ντετερμινιστική» ίσως ακόμα και «μοιρολατρική» θεωρία.

Αυτό το ολίσθημα το άρπαξαν ανυπόμονα/πρόθυμα και το γελοιοποίησαν δεόντως η ICC στην απάντησή τους στην «Πτώση της Θεωρίας...». Όχι μόνο αυτό, αλλά αυτό το σφάλμα τους επέτρεψε ακόμα να ερμηνεύσουν το επιχείρημά μας σαν μια απλή αντιπαράθεση του καθαρού αυτοκαθοριζόμενου υποκειμενισμού της αφηρημένης ελευθερίας με τον αντικειμενισμό του Μαρξισμού - επιτρέποντάς τους να μας δώσουν και ένα στοιχειώδες μάθημα στην διαλεκτική της ελευθερίας και της αναγκαιότητας, για αρχή.

Όπως λένε:

> Σύμφωνα με το *Aufheben*, η θεωρία της καπιταλιστικής κατάρρευσης (δηλ. ο Μαρξισμός) ανάγει «...την επαναστατική πολιτική δραστηριότητα σε μια αντίδραση σε μια αναπόδραστη στιγμή...Περιλαμβάνει μια ουσιαστικά στοχαστική στάση μπροστά στην αντικειμενικότητα του καπιταλισμού...». Συνέπειά της είναι ότι «ο σοσιαλισμός δεν θεωρείται σαν η ελεύθερη δημιουργία του προλεταριάτου αλλά σαν το φυσικό αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης».
>
> Όσοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τον Μαρξισμό θα μπορούσαν εύκολα να εξαπατηθούν από αυτά τα επιχειρήματα, ιδιαίτερα καθώς τείνουν να αναμασούν την δίαιτα των σημερινών επίσημων μέσων που συνδέουν τον Μαρξισμό με αυτές ακριβώς τις απωθητικές ποιότητες. Ποιος εκτος από έναν σοσιαλδημοκράτη ή Σταλινικό μοναχό θα διάλεγε την ζοφερή/βλοσυρή ιστορική αναγκαιότητα από την ελεύθερη δημιουργικότητα ή να προτιμά την θεωρητική σκέψη από την δραστηριότητα;
>
> Αλλά οι εναλλακτικές που θέτει το *Aufheben* είναι εντελώς ψευδείς: η ελευθερία δεν έγκειται σε οποιαδήποτε φανταστική ανεξαρτησία από την αναγκαιότητα αλλά στην αναγνώριση της αναγκαιότητας και της δράσης που βασίζεται σε αυτή την αναγκαιότητα. Η ελευθερία και η αναγκαιότητα δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενες, είναι αντίθετα που αλληλοδιαπλέκονται. Το πώς συμβαίνει αυτό θα πρέπει επίσης να ανακαλυφθεί συγκεκριμένα. Το ίδιο και με τις σχέσεις ανάμεσα στην θεωρία και την πρακτική, το υποκείμενο και το αντικείμενο, την συνείδηση και το είναι. Στην τοποθέτηση του ζητήματος με αυτόν τον τρόπο απλά ακολουθούμε τα βήματα των Μαρξ και Ένγκελς...και του Χέγκελ, ο οποίος, όπως λέει ο Ένγκελς ήταν ο πρώτος που κατανόησε την πραγματική σχέση ανάμεσα στην ελευθερία και την αναγκαιότητα.[12]

Ένας υποκειμενιστικός Μαρξισμός;

Η κριτική έννοια του «αντικειμενιστικού Μαρξισμού», που έγινε κεντρική στην πορεία του άρθρου, ήταν ξεκάθαρα ελλατωματική/ανεπαρκής αν όχι προβληματική. Άλλωστε, αν υπάρχει ένας «αντικειμενιστικός Μαρξισμός» αυτό δεν συνεπάγεται ότι υπάρχει και κάποιο είδος «υποκειμενιστικού Μαρξισμού» - ό,τι κι αν σημαίνει αυτό; Και δεν θα ήταν ένας τέτοιος «υποκειμενιστικός Μαρξισμός» εξίσου μονομερής με έναν «αντικειμενιστικό Μαρξισμό»;

Παρόλα αυτά, ο «αντικειμενιστικός Μαρξισμός» έμοιαζε να συλλαμβάνει με κάποιο τρόπο αυτά που είδαμε ως τις πιο κραυγαλέες αποτυχίες του παραδοσιακού Μαρξισμού: τον «παραγωγισμό» του, την παθητική και αντιδραστική αντίληψή του για την εργατική τάξη, την αντίληψή του για τον κομμουνισμό κ.ο.κ. Ακόμα περισσότερο, αν και είμασταν «ντροπαλοί» στο να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «υποκειμενιστικός Μαρξισμός», αυτό που εμφανιζόταν σαν ενοποιητικό γνώρισμα των περισσότερων από τα ετερόδοξα ρεύματα που εμφανίστηκαν σε αντίθεση με τον επίσημο Μαρξισμό της ΕΣΣΔ και των Σταλινικών Κομμουνιστικών Κομμάτων ήταν η κεντρικότητα του ατόμου και η υποκειμενικότητα της τάξης. Πραγματικά, ήταν η έμφαση στις ανάγκες και τις επιθυμίες, η κεντρικότητα της συνειδητής μετασχηματιστικής αυτενέργειας της εργατικής τάξης, και οι απαιτήσεις για την άμεση κατάργηση της μισθωτής εργασίας που μας είχαν εμπνεύσει περισσότερο στα γραπτά της *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, των *Καταστασιακών* και στα διάφορα τμήματα της *Αυτονομίας* και του αυτόνομου Μαρξισμού, τα οποία και εξετάσαμε στο δεύτερο Μέρος του άρθρου.

Εκείνη την περίοδο, αισθανόμαστε ότι οφείλαμε μεγάλη αφοσίωση/υποταγή σε τέτοια ετερόδοξα ρεύματα, ιδιαίτερα στους Αυτόνομους τους οποίους βλέπαμε να δίνουν θεωρητική έκφραση στα υψηλότερα σημεία της ταξικής πάλης στην πρόσφατη ιστορία. Σίγουρα η κριτική μας σε αυτά τα ρεύματα στο δεύτερο Μέρος ήταν επιφανειακή και μάλλον σιγανή/υποτονική. Δεν εξετάσαμε, για παράδειγμα, την περιοδολόγηση που ήταν το υπόστρωμα των θεωριών αυτών των ρευμάτων· ούτε διερευνήσαμε τις στιγμές εκείνες όταν τέτοια ρεύματα μεταστράφηκαν τα ίδια προς τον οικονομίστικο ή ακόμα και τεχνολογικό ντετερμινισμό.

Αλλά ακόμα πιο σημαντικά, η κριτική μας ήταν υποτονική γιατί είχαμε αποδεχθεί πολύ εύκολα τις υποκείμενες «οντολογικές» υποθέσεις τέτοιων «υποκειμενιστικών» ρευμάτων. Έτσι, πιο συγκεκριμένα, δεχτήκαμε άκριτα την υπόθεση μιας ήδη συσταθείσης «ριζοσπαστικής προλεταριακής υποκειμενικότητας» που με κάποιο τρόπο υπήρχε έξω και ενάντια στο κεφάλαιο.[α] Ήταν έτσι πολύ εύκολο να παραβλέψουμε τον τρόπο με τον οποίο τέτοια ρεύματα πέρασαν «ξώφαλτσα»/παρέλειψαν/συγκάλυψαν τα ίδια τα πραγματικά προβλήματα της κατανόησης του πώς μια τέτοια «ριζοσπαστική προλεταριακή υποκειμενικότητα» συγκροτήθηκε από την υποκειμενικότητα των ατόμων-προλετάριων μέσω των σύνθετων διαμεσολαβήσεων της σχέσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία.

Αντίθετα, η όλη μας κριτική «εξατμίστηκε» σε ένα απλό ζήτημα έμφασης. Διορθώνοντας την έμφαση που ο «ορθόδοξος Μαρξισμός» έδινε στον «αντικειμενισμό», αυτά τα ρεύματα, στην ένταση/φωτιά της επίθεσης της εργατικής τάξης στις δεκαετίες του 1960-70, είχαν «λυγίσει το ραβδί» λίγο υπερβολικά προς την άλλη κατεύθυνση. Ήταν απαραίτητο τώρα, σε πιο νηφάλιους καιρούς, να διορθώσουμε με «κάποιον τρόπο» αυτή την υπερδιόρθωση. Η αποτυχία μας να αναπτύξουμε αυτό το «με κάποιον τρόπο», σήμαινε ότι ήταν εύκολο να κατηγορηθούμε για απλό μετριασμό, επαναφέροντας τον αντικειμενισμό σε κείνες τις περιόδους που υπήρχε μια κάμψη/ύφεση της ταξικής πάλης.[13]

Όμως, θα πρέπει να πούμε ότι ήδη με την έκδοση του δεύτερου Μέρους της «Θεωρίας

[α] Εξαιρετικό σημείο!

της Πτώσης ή η Πτώση της Θεωρίας» είχαεμε αρχίσει ήδη να αφήνουμε πίσω τις μάλλον συγκεχυμένες και αμφιλεγόμενες/διφορούμενες «οντολογικές» θέσεις αυτού του άρθρου, ιδιαίτερα μέσα από την κριτική ενασχόληση/εμπλοκή μας με τον αυτόνομο Μαρξισμό.[14]

Συμπέρασμα

Θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι το «Θεωρία της Πτώσης ή η Πτώση της Θεωρίας» είναι τελικά εσφαλμένη και στην σύλληψη και στην εκτέλεσή του. Σίγουρα αν επρόκειτο να το γράψουμε σήμερα θα το κάναμε με έναν πολύ διαφορετικό τρόπο και θα κατέληγε να είναι ένα πολύ διαφορετικό άρθρο. Παρόλα αυτά, αν ο αριθμός των σχολίων, των μεταφράσεων και των ανατυπώσεών του λέει κάτι, «Η Θεωρία της Πτώσης» παραμένει ένα από τα πιο δημοφιλή άρθρα μας. Είναι σίγουρο ότι αν διαβαστεί σαν ένα έργο-εν-εξελίξει παρά σαν ένα τελική/οριστική διατύπωση ή «κριτική» τότε διατηρεί μια σημαντική αξία.

Αν μη τι άλλο, «Η Θεωρία της Παρακμής» προσφέρει μια χρήσιμη και καλά τεκμηριωμένη εισαγωγή σε πολλές από τις πιο σημαντικές τάσεις του επαναστατικού Μαρξισμού. Επιπλέονμ τα περισσότερα από τα σχόλια και σημεία κριτικής που παρουσιάζει θα λέγαμε ότι εξακολουθούν, καθαυτά, να είναι ουσιαστικά ορθά. «Η Θεωρία της Πτώσης ή η Πτώση της Θεωρίας» μας δείχνει να δουλεύουμε τις ιδέες μας και δοκιμαστικά/διστακτικά να ερχόμαστε αντιμέτωποι με τα μαρξιστικά και άλλα επανασταστικά ρεύματα που μας επηρέασαν. Σαν τέτοιο, σηματοδοτεί ένα σημαντικό, και ίσως αποκαλυπτικό, ορόσημο στην ανάπτυξη του *Aufheben*.

Σημειώσεις

[1] Δείτε το «*Μαθήματα από την Πάλη ενάντια στον Πόλεμο του Κόλπου*», στο *Aufheben* αρ.1, Φθινόπωρο 1992.

[2] Εκ των υστέρων/with hindsight αυτή η αναβίωση εμφανίζεται μόνο σαν ένα σύντομο «ινδικό καλοκαίρι». Μια μεταγενέστερη προσπάθεια ανασυγκρότησης του χώρου της «υπεραριστεράς» γύρω από την κοινή τακτική έκδοση ενός «Δελτίου» έπεσε επίσης στο κενό/ran in the sands όταν το *Aufheben* δέχτηκε επίθεση από διάφορες πλευρές επειδή προσπάθησε, μαζί με τους *Radical Chains*, να γεφυρώσουν τον ποταμό αίματος που χώριζε την υπεραριστερά και την αριστερά μετά την Κροστάνδη! Ήδη την εποχή του κινήματος ενάντια στον Νόμο για την Ποινική Δικαιοσύνη [*Criminal Justice Bill*] το 1995 είχε γίνει φανερό, τουλάχιστον για τους περισσότερους από μας στο *Aufheben*, ότι, όσο ευφυείς και ευανάγνωστοι κι αν ήταν σαν άτομα και όσο κι αν μας είχαν εμπνεύσει κάποτε πριν από χρόνια τα γραπτά τους, συλλογικά και πάνω απόλα πρακτικά η «πραγματικά υπάρχουσα υπεραριστερά» ήταν περισσότερο από άχρηστη. Ήταν τότε που αρχίσαμε να αναγνωρίζουμε ότι πρέπει να προχωρήσουμε πέρα από την Θεωρία και την πρακτική της «υπεραριστεράς».

[3] Οι πρακτικές σχέσεις/επαφές που είχαμε εδραιώσει με τους *Wildcat* (UK) στη διάρκεια και αμέσως μετά το κίνημα ενάντια στον Κεφαλικό Φόρο μας είχαν ενθαρρύνει να είμαστε πολύ πιο αισιόδοξοι σχετικά με τις προοπτικές επανασυγκρότησης της «υπεραριστεράς» από ό,τι θα είμασταν διαφορετικά.

[4] Ή όπως διατυπώνεται στο κλείσιμο της «Θεωρίας της Παρακμής...»: «*το να έρθουμε αντιμέτωποι με τις θεωρίες της καπιταλιστικής παρακμής συνεπάγεται/εμπλέκει το να έρθουμε αντιμέτωποι με τον Μαρξισμό*»,[α] *Aufheben* αρ.4, Καλοκαίρι 1995, σελ.34.

[5] Για να λύσουμε αυτή την ένταση ανάμεσα σε αυτό που ήταν η αρχική πρόθεση να είναι το άρθρο και σε αυτό «που πιθανόν μπορούσε να γίνει» (αλλά που ίσως να μην γινόταν ποτέ αν δεν ξεκινούσε κάπως), πήραμε την, μοιραία όπως αποδείχτηκε απόφαση, να εκδόσουμε το άρθρο σε μέρη καθώς αυτά γράφονταν, χωρίς ένα πλήρως επεξεργασμένο σχέδιο, χωρίς καν ένα συμπέρασμα. Αυτό αποδείχτηκε να είναι μια προσωρινή ανακούφιση/παρηγοριά.

[6] Για να γίνει αυτό συστήθηκε μια ειδική επιτροπή που «κατέσχεσε» όλες τις σημειώσεις που σχετίζονταν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με το άρθρο. Όλο το υλικό που κατασχέθηκε, εκτός από μερικά φύλλα που έτυχαν ειδικής εξαίρεσης, κάηκαν στη συνέχεια σε μια τελετή (δείτε σχετικά τις φωτογραφίες στο *Aufheben* αρ.4, Καλοκαίρι 1995, σελ.30). Υπήρχαν διαμαρτυρίες από κάποιες πλευρές γι αυτά τα δρακόντεια μέτρα. Κάποιοι ισχυρίστηκαν ότι το μόνο που χρειαζόταν ήταν ακόμα περισσότερος χρόνος για να «τελειώσει» το άρθρο. Όπως θα επιχειρηματολογήσουμε, όμως, το άρθρο ήταν θεμελιακά προβληματικό και θα έπρεπε να σκιστεί και να ξαναγραφτεί. Άλλωστε, όταν έχεις πέσει μέσα σε έναν λάκκο, το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνεις είναι να σταματήσεις να σκάβεις!

[7] Για μια συζήτηση των διαφόρων προσπαθειών περιοδολόγησης του ΚΤΠ, δείτε το «*Παγκόσμια Συσσώρευση του κεφαλαίου και η περιοδολόγηση της μορφής του καπιταλιστικού κράτους*», του Simon Clarke στο *Open Marxism*, Τόμος I, εκδ. Bonefeld, Gunn and Psychopedis, Pluto Press, 1992.

[8] Αυτή την έλλειψη πρωτοτυπίας της αντιστροφής - η θεωρία της παρακμής: η παρακμή της θεωρίας – την άρπαξε η *ICC* στην απάντησή τους στο άρθρο. Παίρνοντάς την σαν μια καθαρή απόδειξη ότι είμαστε απλά μια ακόμα «μοντερνιστική» ομάδα που είχε παραδιαβάσει τους Καταστασιακούς, γράφουν απαξιωτικά/περιφρονητικά:

> Ο τίτλος του εν λόγω άρθρου είναι «Παρακμή: η θεωρία της πτώσης ή η πτώση της θεωρίας». Μια προσπάθεια διαλεκτικού Χεγκελιανού χιούμορ που δεν είναι καθόλου πρωτότυπη. Η *GCI* (Groupe Communiste Internationaliste) είχε ξεκινήσει την κριτική της στη θεωρία πριν λίγα χρόνια και το άρθρο τους τιτλοφορούνταν «*Η θεωρία της παρακμής ή η παρακμή της θεωρίας*». Πιο πρόσφατα, η *Internationalist Perspective*[β] αποφάσισε να «κάνει σκουπίδι» την ιδέα της ICC ότι έχουμε μπει στην τελική φάση της παρακμής, την φάση της αποσύνθεσης. Αυτή την φορά το άρθρο είχε τον «ευφυή» τίτλο «Η θεωρία της αποσύνθεσης ή η αποσύνθεση της θεωρίας». Έχουμε μια περίπτωση μεγάλων πνευμάτων που σκέφτονται παρόμοια; στο «*Πολεμική με το* Aufheben*: Μια επίθεση στην Παρακμή είναι επίθεση στον Μαρξισμό*», World Revolution αρ. 168, Οκτώβριος 1993. Διαθέσιμο στο: *http:/en.internationalism.org/wr/168_polemic_with_aufheben*

.

[9] Η «Μαύρη Τετάρτη» τον Οκτώβριο του 1992, όταν η αγγλική λίρα αποβλήθηκε από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, έμοιαζε να δικαιώνει τον ισχυρισμό της *ICC* ότι η ΟΝΕ ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία. Εκ των υστέρων, όμως, η «Μαύρη Τετάρτη» σηματοδοτεί επίσης την αρχή, ιδιαίτερα στο Ηνωμένο Βασίλειο, μιας καινούριας παρατεταμένης περιόδου καπιταλιστικής συσσώρευσης που συνέβαλε στην ανασκευή της θεωρίας τους για την παρακμή περισσότερο από όσα άρθρα θα μπορούσαμε να γράψουμε. Όμως, η αποτυχία μας να αντιμετωπίσουμε σοβαρά τα γενικότερα προβλήματα της περιοδολόγησης μας

[α] μεταφρασμένο στα ελληνικά...
[β] αναφορά

άφησαν ελάχιστα προετοιμασμένους να αντιμετωπίσουμε άλλες αμφίβολες/αμφιλεγόμενες προσπάθειες περιοδολόγησης του καπιταλισμού. Πράγματι, στο τρίτο Μέρος φλερτάραμε με την εσφαλμένη/fallacious προσπάθεια περιοδολόγησης του ΚΤΠ σε όρους της μετάβασης από την *τυπική* στην *πραγματική* υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο. Αυτή η περιοδολόγηση είχε γίνει της «μόδας» στις δεκαετίες του 1960-70, ιδιαίτερα μεταξύ των γαλλόφωνων «υπερ-αριστερών».[α] Η περιοδολόγηση αυτή ήταν ελκυστική σε μας εκείνη την εποχή καθώς έμοιαζε να θεμελιώνει την ιστορία του καπιταλισμού σε όρους της σχέσης «κεφάλαιο-εργασία» παρά σε όρους των σχέσεων «κεφαλαίου-κεφαλαίου» που ήταν εμφανείς στην παραδοσιακή Μαρξιστική περιοδολόγηση της μετάβασης από τον *laissez-faire* καπιταλισμό στον μονοπωλιακό καπιταλισμό. Μας έγινε όμως καθαρό αργότερα ότι η προσπάθεια να κατασκευαστεί μια περιοδολόγηση του καπιταλισμού στη βάση μιας συνολικής/μιας δια παντός μετάβασης από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο είναι και εννοιολογικά λάθος και αστήρικτη.

[10] Πραγματικά, μόνο με την συνόψιση του πρώτου Μέρους στην αρχή του δεύτερου, έγινε καθαρό ότι αυτό που είδαμε σαν θεμελιώδες «οντολογικό» πρόβλημα και της Δεύτερης και της Τρίτης Διεθνούς ήταν ότι βασίζονταν σε έναν «αντικειμενιστικό Μαρξισμό».

[11] Το πιο καθαρό ίσως παράδειγμα των πολιτικών συνεπειών που θα μπορούσαν να ανακύψουν από αυτόν τον «οντολογικό δυισμό» μπορούμε να το δούμε στο «*Τι να κάνουμε;*» του Λένιν. Στο έργο αυτό μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το επαναστατικό υποκείμενο δεν είναι το προλεταριάτο αλλά οι επαγγελματίες επαναστάτες. Βγαλμένοι κυρίως μέσα από τη διανόηση αυτά τα επαναστατικά υποκείμενα υποτίθεται ότι στέκονται έξω από το αντικείμενο που πρόκειται να μετασχηματιστεί - δηλ. την καπιταλιστική κοινωνία. Από τη στιγμή που θα οπλιστούν με την επιστήμη του Μαρξισμού οι επαγγελματίες επαναστάτες επιδιώκουν να μετασχηματίσουν την κοινωνία αξιοποιώντας τις στοιχειώδεις δυνάμεις της ταξικής πάλης οργανώνοντας και «εισάγοντας» από τα έξω συνείδηση στις εργαζόμενες μάζες - οι οποίες, φυσικά, κρίνονται ικανές να φτάσουν από μόνες τους μόνο στο επίπεδο της «συνδικαλιστικής συνείδησης».

[12] «*Πολεμική με το Aufheben: Μια Επίθεση στην Παρακμή είναι μια επίθεση στον Μαρξισμό*», *World Revolution* αρ. 168, Οκτώβριος 1993. Διαθέσιμο και στο: *http://en.internationalism.org/wr/168_polemic_with_aufheben*.

Το κύριο «χτύπημα» της πολεμικής της *ICC* ήταν να μας χαρακτηρίσουν σαν ακαδημαϊκούς που προσπαθούσαν να δηλητηριάσουν τον Μαρξισμό με μια «θανάσιμη δόση αναρχισμού». Με αρκετό μέρος της αρχής της πολεμικής να αφιερώνεται στο γελοίο επιχείρημα ότι επειδή έχουμε έναν «ξιπασμένο» γερμανικό τίτλο θα πρέπει να είμαστε ακαδημαϊκοί της πολυθρόνας, μας ήταν σχετικά εύκολο, εκείνη τη στιγμή, να απορρίψουμε εκ των προτέρων ολόκληρη την κριτική τους. Όμως, εκ των υστέρων, πρέπει να παραδεχτούμε ότι σε κάποια σημεία της πολεμικής τους τα επιχείρηματά τους ήταν αρκετά οξυδερκή και κοφτερά. Είχαν σίγουρα την ικανότητα να εκμεταλλευτούν επιδέξια το γεγονός ότι εκείνη τη στιγμή δεν είχαμε ακόμα ξανασκεφτεί κριτικά πολλές από τις έννοιες και τα σχήματα που είχαμε κληρονομήσει τόσο από τον αναρχισμό όσο και από διάφορα ετερόδοξα ρεύματα του Μαρξισμού, ιδιαίτερα όσον αφορά την «επαναστατική υποκειμενικότητα».

[13] Αυτή ήταν μια από τις πιο οξυδερκείς κριτικές που προέβαλε η *Théorié Communiste* (*TC*), στην εισαγωγή τους στην γαλλική μετάφραση της «Θεωρίας της Πτώσης ή Πτώση της Θεωρίας» – μια μετάφραση της οποίας στα Αγγλικά αναπαράχθηκε στο *Aufheben* αρ.11, 2003. Όμως, η σκοπούμενη/υποτιθέμενη λύση της ίδιας της Théorie Communiste στο πρόβλημα της διχοτομίας του ορθόδοξου Μαρξισμού ανάμεσα στο αντικειμενικό και το υποκειμενικό δεν αντέχει σε ένα στενό έλεγχο. Όπως γίνεται φανερό μέσα από μια εξέταση τόσο της υιοθέτησης εκ μέρους τους μιας θετικιστικής αντίληψης της ιστορίας, με τον *post hoc* ντετερμινισμό στον οποίον οι υποκειμενικές ιδέες και πράξεις ανάγονται στα αντικειμενικά τους αποτελέσματα, και με την σχηματική και δομικιστική περιοδολόγησή τους του καπιταλισμού, σύμφωνα με την οποία οι αντικειμενικές υλικές κοινωνικές σχέσεις μιας περιόδου υποτίθεται ότι εκφράζονται άμεσα και αναμφίβολα υποκειμενικά, η

[α] Μπηχτή στην *TC*!

«αμοιβαία διαπλοκή του υποκειμενικού και του αντικειμενικού» της *Théorie Communiste* καταλήγει απλά να συνθλίβει/καταρρέει το υποκειμενικό στο αντικειμενικό. Σαν αποτέλεσμα, όχι μόνο δεν ξεπερνά τις διχοτομίες του ορθόδοξου Μαρξισμού αλλά τελικά πέφτει σε έναν μοιρολατρικό αντικειμενισμό – (αν και, ίσως, έναν αντικειμενισμό της «ολότητας» και όχι του «οικονομικού»). Και ως τέτοιοι, αναπαράγουν ουσιαστικά, αν και με έναν πιο εξεζητημένο και εμπεριεκτικό τρόπο, το θεωρητικό και πολιτικό αδιέξοδο του οικονομικίστικου εκλαϊκευμένου Μαρξισμού, τον οποίον όπως ήδη επισημάναμε, οι κύριες φιγούρες του ορθόδοξου Μαρξισμού είχαν ξεπεράσει περισσότερο από εκατό χρόνια πριν.[α]

[14] Δείτε την εισαγωγή στα άρθρα για την Αυτονομία στον παρόντα τόμο.[β]

[α] Η πιο οξεία και συμπυκνωμένη κριτική στην TC από το *Aufheben* μέχρι τώρα!
[β] αναφορά στον τόμο!

Μέρος 5

Συμβολές: Κομμουνιστική Θεωρία - Πέρα από την Υπεραριστερά

Το Aufheben παρουσιάζει την απάντηση και την κριτική της *Theorié Communiste* πάνω στα άρθρα του σχετικά με την *παρακμή*.

Τον προηγούμενο αιώνα (μερικά χρόνια πριν), η γαλλική ομάδα *Théorié Communiste* (*TC*), μετέφρασε και εξέδωσε τα άρθρα μας σχετικά με την «παρακμή» (*Aufheben*, τεύχη 2-4), μαζί με μια κριτική. Δημοσιεύουμε εδώ αυτή την κριτική, μαζί με μια μικρή παρουσίαση από την ίδια την *TC* των θεωρητικών τους θέσεων. Η *TC* γράφει με ένα αρκετά δύσκολο ύφος αλλά πραγματεύεται πολύ σημαντικά ζητήματα. Αν και δεν συμφωνούμε πλήρως ούτε με την συνολική προοπτική της *TC* ούτε με όλα τα σημεία κριτικής τους στο κείμενό μας, βρίσκουμε αυτό που λένε μια πρόκληση. Αν βρίσκονται στο σωστό μονοπάτι τότε έχουν προχωρήσει πέρα από το αδιέξοδο της επαναστατικής θεωρίας όπως αυτή αντιπροσωπεύεται από την «υπεραριστερά». Δουλεύουμε πάνω σε μια απάντηση [στο κείμενο της *TC*] που θα δημοσιευθεί στο επόμενο τεύχος του *Aufheben*, αλλά ανακαλύψαμε ότι χρειάζεται να μεταφράσουμε περισσότερα κείμενά τους για να καταλάβουμε την οπτική τους πιο καθαρά. Καθώς αρκετές από τις πολιτικές τάσεις στις οποίες αναφέρεται η *TC* θα είναι μάλλον δυσνόητες/obscure σε πολλούς από τους μη-Γάλλους αναγνώστες, γράψαμε για το παρόν τεύχος μια εισαγωγή στην δική τους εισαγωγή, με μερικές σκέψεις πάνω στην σχέση ανάμεσα στον κομμουνισμό, το εργατικό κίνημα και την υπεραριστερά, καθώς και τις «γαλλικές» αντιπαραθέσεις από τις οποίες ξεπήδησε και η ίδια η *TC*.

Εισαγωγή: το εργατικό κίνημα, ο κομμουνισμός και η υπερ-αριστερά

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 φάνηκε σε μια ολόκληρη τάση που ήταν ήδη κριτική απέναντι στην ιστορική υπεραριστερά ότι η αμφισβήτηση από αυτή όλων των πολιτικών και συνδικαλιστικών διαμεσολαβήσεων που μορφοποιούν το *ανήκειν* του προλεταριάτου, ως τάξης, στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής απείχε πολύ από το να είναι αρκετή...

Το κεντρικό θεωρητικό ζήτημα λοιπόν γίνεται: *πώς μπορεί το προλεταριάτο, δρώντας αποκλειστικά σαν τάξη αυτού του τρόπου παραγωγής, στην αντίθεσή του με το κεφάλαιο μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, να καταργήσει τις τάξεις, και συνεπώς τον εαυτό του, με άλλα λόγια: να παράξει τον κομμουνισμό*;

- Theorié Communiste

Κομμουνισμός

Ο κομμουνισμός είναι η αυτο-κατάργηση του προλεταριάτου, πράγμα που σημαίνει, του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, γιατί το κεφάλαιο είναι μια κοινωνική σχέση με το προλεταριάτο έναν από τους πόλους της. Αυτό είναι θεμελιώδες στην συνεισφορά του Μαρξ στην κομμουνιστική θεωρία, κάτι που εκφράζεται πολύ καλά στο ακόλουθο απόσπασμα από την *Αγία Οικογένεια*:

Ο πλούτος και το προλεταριάτο είναι αντίθετα· σαν τέτοια συγκροτούν μια ενιαία ολότητα. Είναι και τα δύο δημιουργήματα του κόσμου της ατομικής ιδιοκτησίας. Το ερώτημα είναι ακριβώς το ποια θέση κατέχει το καθένα σε αυτή την αντίθεση. Δεν είναι αρκετό να τις δηλώσουμε σαν δυο πλευρές μιας ενιαίας ολότητας.

Η ατομική ιδιοκτησία σαν ατομική ιδιοκτησία, σαν πλούτος, είναι αναγκασμένη να διατηρεί τον εαυτό της, και συνεπώς το αντίθετό της, το προλεταριάτο, στην ύπαρξη. Αυτή είναι η θετική πλευρά της αντίθεσης, αυτο-ικανοποιούμενη (αυτάρεσκη;) ατομική ιδιοκτησία.[α]

Το προλεταριάτο, αντίθετα, είναι αναγκασμένο ως προλεταριάτο να καταργήσει τον εαυτό και συνεπώς το αντίθετό του, την ατομική ιδιοκτησία, η οποία καθορίζει την ύπαρξή του, και το καθιστά προλεταριάτο. Είναι η αρνητική πλευρά της αντίθεσης, η «ανησυχία»/restlessness μέσα στον ίδιο τον εαυτό της, η διαλυόμενη και αυτο-διαλυόμενη ατομική ιδιοκτησία.[β]

Η τάξη των ιδιοκτητών και η τάξη του προλεταριάτου παρουσιάζουν την ίδια αυτοαποξένωση [*self-estrangement*]. Αλλά η πρώτη τάξη αισθάνεται άνετα και ενδυναμωμένη σε αυτή την αυτο-αποξένωση, αναγνωρίζει την αποξένωση σαν την ίδια την δύναμή της και έχει/βρίσκει σε αυτήν την όψη/εμφάνιση της ανθρώπινης ύπαρξης. Η τάξη του προλεταριάτου αισθάνεται εκμηδενισμένη/εξαϋλωμένη μέσα στην αποξένωση· βλέπει σε αυτήν την ίδια της την αδυναμία και την πραγματικότητα μιας απάνθρωπης ύπαρξης. Είναι, για να χρησιμοποιήσουμε μια έκφραση του Χέγκελ, μέσα στον εξευτελισμό της η αγανάκτηση για αυτόν τον εξευτελισμό, μια αγανάκτηση στην οποία οδηγείται αναγκαστικά από την αντίθεση ανάμεσα στην ανθρώπινη φύση της και τις συνθήκες της ζωής της, που είναι η ολοκληρωτική, απόλυτη και εμπεριεκτική/ολοκληρωμένη/ολική άρνηση αυτής της φύσης.

Μέσα σε αυτή την αντίθεση, ο ατομικός ιδιοκτήτης είναι συνεπώς η συντηρητική πλευρά, ο προλετάριος η καταστροφική πλευρά. Από τον πρώτο πηγάζει η δράση της διατήρησης της αντίθεσης, από τον δεύτερο η δράση της εξαΰλωσής της.

Πραγματικά, η ατομική ιδιοκτησία οδηγεί τον εαυτό της μέσα από την ίδια την οικονομική της κίνηση προς την διάλυσή της, αλλά μόνο μέσα από μια ανάπτυξη που δεν εξαρτάται από την ίδια, που είναι ασυνείδητη και συντελείται, από την ίδια την φύση των πραγμάτων, ενάντια στην θέλησή της μόνο στον βαθμό που παράγει το προλεταριάτο σαν προλεταριάτο, φτώχεια που έχει συνείδηση της πνευματικής και φυσικής της ένδειας, αποκτήνωση που έχει συνείδηση της αποκτήνωσής της, και συνεπώς της αυτοκατάργησής του. Το προλεταριάτο εκτελεί την ποινή, που η ατομική ιδιοκτησία απαγγέλλει στον εαυτό της παράγοντας το προλεταριάτο, όπως ακριβώς η μισθωτή εργασία εκτελεί την ποινή που απαγγέλλει εις βάρος της, παράγοντας πλούτο για τους άλλους και φτώχεια για την ίδια. Όταν το προλεταριάτο νικά, δεν γίνεται κατά κανέναν τρόπο η «απόλυτη» πλευρά της κοινωνίας, γιατί το προλεταριάτο είναι νικηφόρο μόνο καταργώντας τον εαυτό του και το αντίθετό του. Τότε το προλεταριάτο εξαφανίζεται μαζί με το αντίθετό του, που το καθορίζει, την ατομική ιδιοκτησία.

Όταν οι σοσιαλιστές συγγραφείς αποδίδουν αυτόν τον κοσμο-ιστορικό ρόλο στο προλεταριάτο δεν είναι καθόλου...επειδή θεωρούν τους προλετάριους θεούς. Μάλλον το αντίθετο. Καθώς στο πλήρως διαμορφωμένο προλεταριάτο ολοκληρώνεται πρακτικά η αφαίρεση ολόκληρης της ανθρωπιάς, ακόμα και η επίφαση της ανθρωπότητας· αφού οι συνθήκες ζωής του προλεταριάτου συνοψίζουν όλες τις συνθήκες ζωής της κοινωνίας σήμερα στην πιο απάνθρωπη μορφή τους· αφού ο άνθρωπος έχει χάσει τον εαυτό του μέσα στο προλεταριάτο, αλλά την ίδια στιγμή έχει αποκτήσει όχι μόνο θεωρητική επίγνωση αυτής της απώλειας αλλά, μέσα από την επείγουσα, μη-αφαιρέσιμη, μη-μεταμφιέσιμη,

[α] μείζονα μεταφραστικά θέματα εδώ! αποδίδουμε ως αυτο-ικανοποιούμενη το *self-satisfied*.

[β] Θεμελιώδες! Σε αυτήν ακριβώς την αρνητικότητα θέλουμε να στηρίξουμε τη θέση μας για το προλεταριάτο ως *καθαρή αρνητικότητα* στην επαναστατική του προοπτική. Είναι σημαντική η διάκριση θετικής και αρνητικής «πλευράς» στην αντίθεση, βασική στοιχείο για την ανάλυση της ***κατηγορικής*** διαλεκτικής σχέσης.

> απόλυτα επιτακτικη ανάγκη - την πρακτική έκφραση της αναγκαιότητας - οδηγείται άμεσα στο να εξεγερθεί ενάντια σε αυτή την απανθρωπιά, έπεται ότι το προλεταριάτο μπορεί και πρέπει να αυτοχειραφετηθεί. Αλλά δεν μπορεί να αυτοχειραφετηθεί αν δεν καταργήσει τις συνθήκες της ίδιας της ζωής του. Και δεν μπορεί να καταργήσει τις συνθήκες της ίδιας της ζωής του χωρίς να καταργήσει όλες τις απάνθρωπες συνθήκες της κοινωνικής ζωής σήμερα οι οποίες συνοψίζονται στην ίδια την κατάστασή του. Δεν περνά μάταια μέσα από το σκληρό σχολείο της εργασίας που το χαλυβδώνει. Δεν είναι ζήτημα του τι θεωρεί σαν στόχο του, την δεδομένη στιγμή, ο ένας ή ο άλλος προλετάριος ή ακόμα και το προλεταριάτο συνολικά. Είναι ζήτημα του τι είναι το προλεταριάτο και τι, σύμφωνα με αυτό το είναι του, θα αναγκαστεί ιστορικά να κάνει. Ο σκοπός και η ιστορική του δράση προδιαγράφονται ορατά και αμετάκλητα στην ίδια την κατάσταση της ζωής του καθώς και σε ολόκληρη την οργάνωση της αστικής κοινωνίας σήμερα. Δεν χρειάζεται να εξηγήσουμε σε αυτό το σημείο ότι ένα μεγάλο κομμάτι του αγγλικού και του γαλλικού προλεταριάτου έχει ήδη συνείδηση του ιστορικού του καθήκοντος και εργάζεται διαρκώς και σταθερά για να αναπτύξει αυτή την συνείδηση προς μια πλήρη διαύγεια.[1]

Αν και, στα μεταγενέστερα γραπτά του, ο Μαρξ θα χρησιμοποιούσε γενικά την λέξη «κεφάλαιο» (ή «εμπόρευμα») αντί της «ατομικής ιδιοκτησίας», για μας υπάρχει μια θεμελιώδης συνέχεια ανάμεσα σε αυτό που εκφράζεται εδώ και στο μεταγενέστερο έργο του.[2] Όμως και παρά την αισιοδοξία του Μαρξ ότι ένα μεγάλο μέρος του προλεταριάτου το 1845 ανέπτυσσε μια συνείδηση του ιστορικού του καθήκοντος - δηλαδή της αυτοκατάργησής του - η ιδεολογία του εργατικού κινήματος έγινε γρήγορα μια ιδεολογία της εργασίας, η αξιοπρέπεια της εργασίας, η εξύμνηση/αποθέωση της βιομηχανίας, της προόδου κ.λπ. Αν κανείς κοιτάξει την τροχιά του ιστορικού εργατικού κινήματος, θα συμπεράνει εύκολα ότι όχι μόνο δεν προσπάθησε να καταργήσει το προλεταριάτο και τις συνθήκες που το δημιουργούν αλλά αντίθετα - τουλάχιστον όπως αντιπροσωπεύεται από τις κυρίαρχες παραδόσεις του - ενέργησε προς την επιβεβαίωση (ακόμα και την γενίκευση) την προλεταριακής συνθήκης και την επίτευξη αναγνώρισης για την εργατική τάξη σαν εργάτες, δηλαδή σαν υποκείμενα μέσα στην αστική κοινωνία. Αντί για το επαναστατικό σύνθημα «*Καταργήστε το μισθωτό σύστημα*!», που πρότεινε ο Μαρξ,[3] το εργατικό κίνημα χάραξε στη σημαία/λάβαρό του το συντηρητικό μότο «*Ένα δίκαιο ημερομίσθιο για ένα δίκαιο μεροκάματο*!».

Αυτή η αποτίμηση της έκβασης σε αντίθεση με τις διακηρυγμένες προθέσεις του εργατικού κινήματος μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις κυρίαρχες παραδόσεις του, τόσο τις «μαρξιστικές» (σοσιαλδημοκρατία και Σταλινισμός) όσο και στις μη-μαρξιστικές (εργατισμός, συνδικαλισμός και αναρχο-συνδικαλισμός). Το πιο ακραίο παράδειγμα είναι φυσικά τα μεγάλα τμήματα του εργατικού κινήματος που υποστήριξαν την ΕΣΣΔ, όπου η ταύτιση του σοσιαλισμού με τον εκσυγχρονισμό της «εθνικής οικονομίας», η προλεταριοποίηση των αγροτών, το χτίσιμο τεράστιων εργοστασίων και οι παραινέσεις για εργασιακή πειθαρχία και παραγωγικότητα - με λίγα λόγια με τον καπιταλισμό - έφτασε στο απόγειό της και έγινε μοντέλο για τον εκσυγχρονισμό του «τρίτου κόσμου» σε ολόκληρη την υφήλιο. Την βλέπουμε όμως και πέρα από όσους ταυτίζονται άμεσα με τον Σταλινισμό: στο αγκάλιασμα από τους συνδικαλιστές των ιδεολογιών της παραγωγικότητας,[4] στον ορισμό από τον σοσιαλδημοκράτη Noske του σοσιαλισμού ως «το να εργάζεσαι πολύ», στην υιοθέτηση από τον Λένιν του Τεηλορισμού και της σιδηράς εργασιακής πειθαρχίας, στα επιχειρήματα του

Τρότσκυ για την στρατιωτικοποίηση της εργασίας και τον κριτικά εκφρασμένο θαυμασμό του για τα βιομηχανικά επιτεύγματα του Στάλιν,[5] στο «πέσιμο με τα μούτρα»/flinging των αναρχοσυνδικαλιστών ζηλωτών για την οργάνωση της παραγωγής ενάντια στην αντίσταση των Ισπανών εργατών.[6] Μια επιπλέον ένδειξη της χρεωκοπίας του επίσημου εργατικού κινήματος ήταν ο αρκετά ομαλός τρόπος με τον οποίο τα κινήματα των φασιστών και των Ναζί[7] μπόρεσαν να ενσωματώσουν, στα καθεστώτα που αυτά τα κινήματα εγκαθίδρυσαν, τις πτυχές του εκείνες που δεν χρειάστηκε να καταστρέψουν.[8]

Φυσικά, όλα θα μπορούσαν να συνοψιστούν με όρους προδοσιών: η προδοσία των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και των συνδικάτων, που κινητοποιούσαν τους εργάτες στην σφαγή τους στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και στην συνέχεια έδρασαν για να σώσουν τον καπιταλισμό απέναντι στις εργατιές εξεγέρσεις· η προδοσία του Στάλιν (ή νωρίτερα, των ηγετών των Μπολσεβίκων, ανάλογα με την πολιτική τοποθέτηση καθενός), που μετέτρεψε την Σοβιετική Ένωση από ένα όραμα ελπίδας για τους εργάτες σε ολόκληρο τον κόσμο, σε ένα φτωχοκομείο· η προδοσία των αναρχικών ηγετών[9] στην Ισπανία επειδή συμμετέσχαν στην κυβέρνηση και αδρανοποίησαν την εργατική αντίσταση στην Σταλινική καταπίεση.[10] Σε αυτή την άποψη, οι τάσεις αυτές ήταν κάποια στιγμή στο πλευρό των εργατών αλλά σε κρίσιμες στιγμές περνούν στην πλευρά του κεφαλαίου και αυτό το κάνουν μέσω των αποτυχιών/ελλείψεων των ηγεσιών τους. Το ζητούμενο είναι η υπεράσπιση μιας καθαρής παράδοσης του - ανάλογα με την ιδεολογική οπτική κάποιου - κλασσικού Μαρξισμού ή του αληθινού αναρχισμού, μια κόκκινη ή μαύρη γραμμή, από το πώς αυτές οι παραδόσεις εκφράστηκαν ιστορικά. Στις υποθέσεις αυτές είναι λανθάνουσα γενικά η ιδέα ότι, με την σωστή ηγεσία ή οργάνωση, αυτά τα ιστορικά κινήματα θα είχαν πετύχει και ο κομμουνισμός θα είχε «νικήσει»· συνεπώς το καθήκον είναι να ξαναχτίσουμε (ή να διατηρήσουμε ή να δημιουργήσουμε) οργανώσεις που την επόμενη φορά δεν θα μας προδώσουν.

Πρέπει όμως να ρωτήσουμε, πώς κατέστησαν εφικτές αυτές οι ιδεολογίες· πώς κατέληξε η εργατική τάξη να εκφράζεται με αυτούς τους τρόπους; Πώς κάθε μια από αυτές τις οργανωτικές εκφράσεις του προλεταριάτου - σοσιαλδημοκρατία, Τριτοδιεθνιστικός κομμουνισμός, επαναστατικός συνδικαλισμός, αναρχο-συνδικαλισμός - όλες κατέληξαν να υποστηρίζουν τον καπιταλισμό; Κάποιος μπορεί να χρησιμοποιήσει τον όρο «αριστερισμός[11]» για να συλλάβει αυτά τα φαινόμενα αλλά παραμένει αλήθεια ότι ο αριστερισμός δεν εξηγεί τα πράγματα, ο αριστερισμός πρέπει να εξηγηθεί.

Όπως τονίζει ο Ντεμπόρ[12] το κίνημα των εργατών δεν μπορεί απλά να αναχθεί στις ιδεολογικές του αναπαραστάσεις. Ιστορικά, η ταξική πάλη, συμπεριλαμβανομένης αυτής που διεξήγαγαν εργάτες που ταυτίζονται με τα κινήματα που περιγράφηκαν, δεν έχουν παραμείνει πάντα εντός των ορίων που υπαγορεύουν οι ιδεολογίες τους. Σε καθημερινό επίπεδο, η συμπεριφορά των εργατών συχνά αντιφάσκει με τις πολιτικές τους «δεσμεύσεις», τις θέσεις που υιοθετούν τα συνδικάτα των οποίων είναι μέλη ακόμα και από τις ίδιες τις προηγούμενες εκπεφρασμένες απόψεις τους. Οργανωτικά (ακόμα και πριν από τον Πρώτο ΠΠ), εργάτες στα προπύργια της Δεύτερης Διεθνούς εκφράζονταν μέσα από πολιτικές απεργίες κόντρα στον διαχωρισμό της πολιτικής και της οικονομικής δράσης που είχε

συμφωνηθεί ανάμεσα στα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα και τα συνδικάτα.[13] Εκφράζοντας μια ακόμα πιο θεμελιώδη ρήξη, εργάτες ανταποκρίθηκαν στην υποστήριξη της Δεύτερης Διεθνούς και των συνδικάτων στον Πρώτο ΠΠ εγκαταλείποντας αυτές τις οργανώσεις και δημιουργώντας εναλλακτικές - εργοστασιακές επιτροπές/ομάδες αγώνα, αποσχισθέντα κόμματα κ.λπ. Αργότερα, η αντίθεση στον τρόπο που η Ρώσικη Επανάσταση εξελισσόταν ξεπηδούσε διαρκώς, μέσα και έξω από το κόμμα, στην Ρωσία και αλλού. Μεγάλος αριθμός αναρχικών εργατών αντιτέθηκε στην γραμμή της CNT τόσο σχετικά με τις οικονομικές θυσίες για τον πόλεμο όσο αργότερα σχετικά με τις Πρωτομαγιές.[14] Σε ένα άλλο παράδειγμα, στην διάρκεια του Δεύτερου ΠΠ οι εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας στην Αμερική ανταποκρίθηκαν καταφατικά στις συνδυασμένες προσπάθειες των εργοδοτών, κρατικών και σταλινικών, για την υπογραφή μιας δέσμευσης για μη-απεργία...αλλά στην συνέχεια απήργησαν έτσι κι αλλιώς![15]

Συνεπώς, εκτός από τα σημάδια της αποδοχής του ρόλου τους από τους εργάτες, υπάρχει τόσο μια καθημερινή αντίθεση ανάμεσα στους εργάτες και τις προσπάθειες των οργανώσεών «τους» να τους ενσωματώσουν στην καπιταλιστική κοινωνία, όσο και στιγμές που η εργατική τάξη κινήθηκε προς μια ρήξη με τους αντιπροσώπους της. Είτε θεωρώντας εαυτούς ως θεμελιώδεις ρήξεις από τις κυρίαρχες παραδόσεις του εργατικού κινήματος είτε, πιο συχνά, ως υπερασπιστές του επαναστατικού πυρήνα που αυτές οι παραδόσεις εγκατέλειπαν, πολιτικά/θεωρητικά ρεύματα έχουν συχνά αναδυθεί μέσα από αυτή την αντίθεση.[16]

Υπερ-αριστερισμός

Η «ιστορική υπερ-αριστερά» αναφέρεται σε έναν αριθμό τέτοιων ρευμάτων που αναδύθηκαν μέσα από μια από τις πιο σημαντικές στιγμές της πάλης ενάντια στον καπιταλισμό - το επαναστατικό κύμα που έθεσε τέρμα στον Πρώτο ΠΠ. Ο υπερ-αριστερισμός προσφέρει μια εξήγηση του γιατί το εργατικό κίνημα απέτυχε να ανατρέψει τον καπιταλισμό και γιατί, συγκεκριμένα, η Ρώσικη Επανάσταση δεν μπόρεσε να πετύχει [failed to deliver]. Όποια και αν είναι η μετέπειτα ιστορία της, η υπεραριστερά δεν ξεπήδησε σαν μικρές σέκτες ή ομάδες διαφωνούντων αλλά σαν κομμάτι ενός μαζικού κοινωνικού κινήματος όταν η κυρίαρχη παράδοση της σοσιαλδημοκρατίας απαξιώθηκε συνολικά και έμοιαζε ότι το νόημα του εργατικού κινήματος και του κομμουνισμού έπρεπε να «ξαναπιαστεί» [up for grabs]. Στην Δυτική Ευρώπη μεγάλος αριθμός εργατών ήρθε σε ρήξη με τις σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές και προσελκύστηκε από την Τρίτη Διεθνή που σχηματίστηκε από το Μπολσεβίκικο Κόμμα. Όμως, στην κρίσιμη χρόνια της δημιουργίας μετά το 1917, πολλά κομμάτια του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος, συμπεριλαμβανομένης μιας πλειοψηφίας όσων ήταν στην Ιταλία και τη Γερμανία (τις περιοχές της Δυτικής Ευρώπης που έμοιαζαν πιο κοντά στην επανάσταση), είχαν ή θα μπορούσαν να αναπτύξουν μια διαφορετική κατανόηση του τι ισοδυναμεί με μια κομμουνιστική ρήξη με την σοσιαλδημοκρατία από αυτήν που επεδείκνυε η ηγεσία των Μπολσεβίκων. Αυτές οι διαφορές θα οδηγούσαν σε διασπάσεις. Το

1920, στην προπαρασκευή του πρώτου κανονικού[17] συνεδρίου της Τρίτης Διεθνούς, ο Λένιν ανέπτυξε τις κατ' αυτόν διαφορές ανάμεσα στον «Μπολσεβικισμό» και αυτές τις άλλες τάσεις στην διάσημη (ή διαβόητη) μπροσούρα του «*Ο Αριστερισμός: Μια παιδική ασθένεια του Κομμουνισμού*» (πρωτότυπο: «Ο Αριστερός Κομμουνισμός: μια παιδική ασθένεια».)

Οι δύο υπεραριστερές

Μια από τις δύο κύριες πτέρυγες της ιστορικής υπερ-αριστεράς, η Ολλανδική/Γερμανική αριστερά, αποχώρησε από την Τρίτη Διεθνή στην βάση της διαμάχης/αντιπαράθεσης που άνοιξε η πολεμική του Λένιν, για ζητήματα όπως το είδος των κομμάτων που θα έπρεπε να συγκροτούν οι κομμουνιστές, η στάση που θα έπρεπε να κρατήσουν απέναντι στο κοινοβούλιο και τα συνδικάτα κ.λπ. Η άλλη κύρια τάση - η ιταλική αριστερά του Μπορντίγκα - ουσιαστικά πήρε το μέρος του Λένιν σχετικά με αυτά τα ζητήματα αντιτιθέμενη ουσιαστικά αργότερα μόνο στην πρωτοκαθεδρία της Μόσχας πάνω στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, σχετικά με ζητήματα όπως αυτά του Ενιαίου Μετώπου και του «Σοσιαλισμού σε Μια Χώρα». Έτσι, και στη βάση της απόσχισής της από την Μόσχα, και σε ζητήματα όπως ο εθνικισμός, τα συνδικάτα[18] και ο ρόλος του «κόμματος»,[19] η ιταλική αριστερά εμφανίζεται πολύ απομακρυσμένη από την ολλανδική/γερμανική αριστερά. Όμως, και ενώ δεν υπάρχει χώρος στο παρόν κείμενο για να καταπιαστούμε με την λεπτομερειακή ιστορία αυτών των ρευμάτων[20] και της εξέλιξης των θέσεών τους, υπάρχουν επαρκείς λόγοι σύνδεσης των δύο παραδόσεων. Παρά την φαινομενικά θεμελιώδη διαφορά τους σχετικά με τον ρόλο του κόμματος, που οδηγεί σε αμοιβαία έλλειψη κατανόησης ανάμεσα στους ζηλωτές της κάθε παράδοσης, η πολιτική τους ανάλυση συγκεκριμένων κρίσιμων ζητημάτων, όπως η κατανόηση της αντεπαναστατικής φύσης της ΕΣΣΔ και του κομμουνιστικού της κόμματος, η αντίθεση στα ενιαία και λαϊκά μέτωπα και η διατήρηση μιας επαναστατικής αντίθεσης στους καπιταλιστικούς πολέμους, τις ταυτίζει ως την υπεραριστερά απέναντι στον Τροτσκισμό, ο οποίος υπερασπίστηκε την ΕΣΣΔ, συμμετείχε σε σοσιαλδημοκρατικά κόμματα κ.λπ. Σε αυτό που αποτελεί ίσως το πιο σημαντικό ιστορικό παράδειγμα - μια δοκιμασία στη «φωτιά» - ενώ η «αριστερά», συμπεριλαμβανομένων των περισσότερων Τροτσκιστών, γενικά υπερασπίστηκε την δημοκρατία και/ή την ΕΣΣΔ απέναντι στον φασισμό στον Ισπανικό εμφύλιο και στον Δεύτερο ΠΠ, και οι δύο «πτέρυγες» της υπεραριστεράς ξεσήκωναν ενάντια στην υποσήριξη προς τις αστικοδημοκρατικές δυνάμεις απέναντι στην φασιστική εκδοχή και ενάντια στην συμμετοχή σε οποιαδήποτε καπιταλιστική σύγκρουση. Σε όλες αυτές τις περιοχές δημιουργήθηκε μια ξεκάθαρη γραμμή ανάμεσα στους υποστηρικτές της υπεραριστεράς και του Τροτσκισμού. Παρόλα αυτά, σήμερα ο όρος «υπεραριστερά» δεν χρησιμοποιείται μόνο για να περιγράψει τους σκληροπυρηνικούς υποστηρικτές αυτών των ιστορικών παραδόσεων της κομμουνιστικής αριστεράς· μπορούμε να την δούμε σαν μια περιοχή που καθορίζεται από συγκεκριμένες πολιτικές θέσεις και στάσεις, οι οποίες μπορεί να λαμβάνονται ή όχι από την ιστορική υπεραριστερά.

***Ένας πόλεμος θέσεων*;**

Ο υπερ-αριστερισμός παρουσιάζει τον εαυτό ως έχοντα ένα σύνολο πολιτικών θέσεων διακριτών ή ακόμα και αντίθετων στις συνήθεις «αριστερίστικες» θέσεις. Ενώ οι αριστεριστές για μεγάλο διάστημα θεωρούσαν την ΕΣΣΔ και παρόμοια καθεστώτα ως σοσιαλιστικά, με κάποιο τρόπο, ή τουλάχιστον μετα-καπιταλιστικά, ο υπεραριστερισμός είδε αυτά τα καθεστώτα πολύ γρήγορα ως καπιταλιστικά· ενώ οι αριστεριστές υποστήριζαν γενικά τα συνδικάτα σαν τις έσχατες αμυντικές οργανώσεις της εργατικής τάξης (ενώ ασκούσαν κριτική στην γραφειοκρατία τους), οι υπερ-αριστεριστές απέρριπταν τυπικά τα συνδικάτα επειδή ενσωμάτωναν την εργατική τάξη στο κεφάλαιο, δίνοντας αντίθετα έμφαση στην ανάγκη να αποσπαστούν οι εργάτες από αυτά και να δράσουν ανεξάρτητα· ενώ οι αριστεριστές γενικά καλούσαν σε συμμετοχή στις κοινοβουλευτικές εκλογές με την μορφή της «κριτικής υποστήριξης» στα ρεφορμιστικά κόμματα της εργατικής τάξης ή ίσως σε υποστήριξη μιας στρατηγικής του αποκαλούμενου «επαναστατικού κοινοβουλευτισμού»,[21] ο υπερ-αριστερισμός απορρίπτει τέτοιες μεθόδους γιατί προωθούν αυταπάτες· ενώ ο αριστερισμός υποστηρίζει τον εθνοαπευθερωτικό αγώνα, ο υπεραριστερισμός εκφράζει εχθρότητα προς κάθε εθνικισμό· ενώ ο αριστερισμός, για να «κερδίσει τους εργάτες», υιοθετεί γενικά στρατηγικές «Ενιαίου Μετώπου» ή ακόμα και «Λαϊκού Μετώπου» ενότητας με σοσιαλδημοκράτες ή ακόμα και φιλελεύθερους, ο υπεραριστερισμός τα βλέπει ως αποτυχία να διαχωρίσει κανείς την επαναστατική κομμουνιστική πολιτική από την αστική πολιτική· ενώ οι αριστεριστές οδηγούνται συχνά από μερικές από αυτές τις θέσεις να επιλέγουν πλευρά στους καπιταλιστικούς πολέμους, οι υπερ-αριστεριστές τείνουν να παίρνουν μια διεθνιστική τάση αντίθεσης προς όλες τις πλευρές. Οι διαφορές εδώ είναι τόσο βαθιές που μπορεί να δει κανείς γιατί η υπεραριστεριστές βλέπουν τους εαυτούς τους ως κομμουνιστές και τους αριστεριστές σαν την αριστερή πτέρυγα του κεφαλαίου.

Όμως, με το που ξεχωρίσει κανείς τον υπεραριστερισμό σαν ένα σύνολο θέσεων ή «ταξικών γραμμών», αρχίζουν να γίνονται φανερά διάφορα προβλήματα. Υπάρχει μια τάση για πολλούς που ταυτίζονται με την υπερ-αριστερά να ορίζονται αρνητικά σε σχέση με την αριστερά. Υπάρχει η ταξική πάλη, η αριστερά σχετίζεται με αυτήν με έναν τρόπο, η υπεραριστερά αποκηρύσσει αυτόν τον τρόπο. Η αρνητική πλευρά γίνεται το «αρνητικό» της αριστεράς.[22] Όταν μια οργάνωση, ή ακόμα περισσότερο ένα άτομο, εμφανίζεται να υιοθετεί κάποιες θέσεις της υπερ-αριστεράς ενώ ταυτόχρονα διατηρεί κάποιες «αριστερίστικες»,[23] όσοι ταυτίζονται με την αληθινή, δηλαδή την υπερ-αριστερή, κομμουνιστική παράδοση οδηγούνται σε πράξεις διαχωρισμού/οριοθέτησης ή αποκήρυξης που μοιάζουν ως η υπεράσπιση μιας καθαρότητας. Αυτό που ανατρέπει μια τέτοια ιδεολογική «επιχείρηση» είναι το γεγονός ότι, όπως έχουμε ήδη υπαινιχθεί, οι ομάδες που ανήκουν φανερά στην υπεραριστερά δεν συμφωνούν ούτε καν οι ίδιες σε όλες αυτές τις θέσεις. Μπροστά σε μια τέτοια αντίφαση, είναι πιθανόν να γίνει κανείς «ζηλωτής» της μιας ή της άλλης παράδοσης,[24] για τον αποκλεισμό των άλλων ή την υιοθέτηση μιας «μεικτής» προσέγγισης. Αλλά όποια κι αν είναι (που δεν είναι άσχετα) αυτά τα λεπτά σημεία στις αντιπαραθέσεις ανάμεσα στις πτέρυγες της ιστορικής υπερ-αριστεράς, τα οποία δεν μπορούμε να διερευνήσουμε εδώ,

υπάρχει για μας ένα πολύ πιο θεμελιώδες ζήτημα.

Αν, για να επαναλάβουμε μια προσφιλή μιας διατύπωση, ο κομμουνισμός είναι το αληθινό κίνημα, αυτό δεν είναι θεμελιακά σχετικά με την υιοθέτηση ενός συνόλου αρχών, γραμμών και θέσεων.[25] Φυσικά, οι θέσεις της υπεραριστεράς ξεπήδησαν μέσα από την ταξική πάλη, αλλά αυτές οι θέσεις ήταν λίγο-πολύ σωστές όταν διατυπώθηκαν - είναι προσεγγίσεις, μια έκφραση του «πώς το είδαν οι επαναστάτες κατά το καλλίτερο δυνατό τρόπο» - και συνεπώς χρειάζεται να γίνει κάτι παραπάνω από το απλά να συμφωνεί κανείς με αυτές και να προσηλυτίζει. Η ταξική πάλη μπορεί να ειδωθεί σαν ένα κύμα το οποίο έφτασε στο μέγιστο πλάτος του γύρω στο 1919 και καθώς υποχωρούσε οι αριστερές ιδέες «ξεβράστηκαν» σαν «απομεινάρια μετά το ναυάγιο» στα απόνερά του. Αυτό που αντιπροσωπεύουν οι παραδόσεις αυτές είναι μια προσπάθεια διατήρησης των ιστορικών μαθημάτων αυτού του μέγιστου/κορύφωσης της ταξικής πάλης παρά το γεγονός της υποχώρησης αυτού του κινήματος. Επιπλέον, τα όρια αυτού του κύματος της ταξικής πάλης - η αδυναμία της να γενικευθεί σαν παγκόσμια επανάσταση - οδήγησε σε διαφορετικές/ποικίλες επαναστατικές εμπειρίες σε διαφορετικές χώρες που εκφράστηκαν σε διαφορετικά μαθήματα που βγήκαν από αυτές, και είναι αυτό που βρίσκεται στην ρίζα των ιστορικών διαιρέσεων ανάμεσα στις διάφορες Αριστερές. Μέρος του τιμήματος που αυτές οι τάσεις πλήρωσαν από την διατήρηση των λίγο-πολύ επαναστατικών ιδεών στις συνθήκες της λίγο-πολύ πλήρους συνθηκολόγησης του εργατικού κινήματος με τον Σταλινισμό, τον αντιφασισμό και την κινητοποίηση για ένα ακόμα σφαγείο ήταν ότι οι ιδέες αυτές έγιναν λίγο-πολύ «παγωμένες» και ιδεολογικοποιημένες. Όταν η θεωρία γίνεται ένας «-ισμός» - ένα συγκεκριμένο σύνολο θέσεων διαχωρισμένων από την ταξική πάλη - αυτό είναι ένα σημάδι της υποχώρησης του κινήματος.[α] Υπάρχει μια δυσκαμψία στον τρόπο που πολλές από τις ομάδες και τα άτομα που ταυτίζονται με την «υπεραριστερά» εκφράζονται. Για αρκετούς, η αναπαραγωγή και ο ισχυρισμός αυτών των θέσεων μηχανικά στο «πρόσωπο» της ταξικής πάλης λειτουργεί για να επανενδυναμώσει την ταυτότητά τους ως «επαναστατών», ενώ μειώνει την ικανότητά τους να αναγνωρίζουν και να συνδέονται με τα πραγματικά κοινωνικά κινήματα. Το να πιστεύει κανείς ότι οι θέσεις είναι απλά επαναστατικές ή ότι η υιοθέτησή τους κάνει κάποιον επαναστάτη πραγμοποιεί/reifies το να είναι κανείς επαναστάτης. Ο κομμουνισμός είναι η προσπάθεια έκφρασης του πραγματικού κινήματος· αλλά το πραγματικό κίνημα δεν παρουσιάζεται πλήρως μέχρι να επιτυχει· συνεπώς η κομμουνιστική θεωρία είναι μόνο μερική - μια επιδίωξη/στόχευση - και η θεωρητική δουλειά δεν τελειώνει ποτέ. Προχωρά μέσα από το προχώρημα της ταξικής πάλης και του στοχασμού πάνω σε αυτήν. Για να το θέσουμε διαφορετικά, η θεωρία δεν υιοθετεί ποτέ την οπτική της ολότητας/πληρότητας αλλά μόνο μιας επιδίωξής της.[26] Είναι ανεπαρκές και ανιστορικό να υποθέτουμε ότι η υπεραριστερά έχει τις σωστές ιδέες που απλά ηττήθηκαν από τις λάθος ιδέες, και σε αυτή την βάση να επικαλούμαστε την κριτική της στα συνδικάτα και τα αριστερίστικα πολιτικά κόμματα όταν προκύπτει η ευκαιρία.

Όπως είπαμε στο άρθρο της σύνταξης του πρώτου τεύχους μας,[27] οι δεκαετίες του 1960-70

[α] Απόλυτα θεμελιώδης διατύπωση!

είδαν μια επανεμφάνιση μιας σειράς θεωρητικών ρευμάτων που περιελάμβαναν την υπεραριστερά. Αλλά ενώ ένας αριθμός από αυτά τα ρεύματα που ξεπήδησαν απλά αναμασούσαν τις θεωρίες που ανακάλυπταν σαν ιδεολογία, κάποια άλλα εργάζονταν για να αναπτύξουν θεωρία επαρκή για τις νέες συνθήκες. Το καθήκον που έμπαινε για την νέα γενιά ήταν να πάρει ιδέες, όπως αυτές της ιστορικής υπεραριστεράς, με έναν μη-ιδεολογικό τρόπο. Η ειρωνεία είναι ότι ο τόπος που η κληρονομιά της υπεραριστεράς αναλήφθηκε με έναν δυναμικό και πρωτότυπο τρόπο δεν ήταν η Γερμανία, η Ολλανδία ή η Ιταλία αλλά η Γαλλία. Υπάρχει μια πραγματική έννοια με την οποία η «μοντέρνα» υπεραριστερά έχει υπάρξει κατεξοχήν ένα γαλλικό φαινόμενο.

Ο υπερ-αριστερισμός σαν μια γαλλική παράδοση[28]

Το κίνημα του 1968, ή τουλάχιστον τα πιο προχωρημένα του στοιχεία, έκλιναν προς μια «συμβουλιακή» προοπτική: παραγμένος από την Ολλανδική/Γερμανική Αριστερά, ο συμβουλιασμός απέρριπτε τον Λενινισμό και το κόμμα και τοποθετούσε την πίστη του στα «εργατικά συμβούλια».[29] Μια πλήρης έκπληξη για την αριστερά, ο χαρακτήρας αυτού του κινήματος είχε με τον καλλίτερο τρόπο περιγραφεί στις αναλύσεις της μη-ορθόδοξων ομάδων επηρεασμένων από την υπεραριστερά[30] όπως η *Καταστασιακή Διεθνής* (*ΚΔ*) και η *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα* (*ΣήΒ*), και οι οργανώσεις που τις διαδέχθηκαν όπως η *ICO*.[31]

Στον απόηχο του 1968, υπήρξε μια έντονη αύξηση στην υπεραριστερά. Με την *ΚΔ* να μην δέχεται νέα μέλη, αλλά μάλλον να είναι απασχολημένη να αποβάλλει αυτά που είχε ήδη,[32] ήταν η *ICO* που προσέλκυσε ένα μεγάλο τμήμα της μαζικής εισροής. Επεκτάθηκε μαζικά ώστε να καταστεί η μεγαλύτερη ομάδα της υπεραριστεράς στη Γαλλία, με μερικές εκατοντάδες μέλη. Είχε δεσμούς με αρκετές τοπικές «συμβουλιακές» ομάδες που ξεπήδησαν σε ολόκληρη τη Γαλλία, μία από τις οποίες ήταν και αυτή από την οποία προήλθε και η*TC* - την ομάδε *Cahiers du Communisme de Conseils* (*Τετράδια πάνω στον Συμβουλιακό Κομμουνισμό*), με βάση την Μασσαλία.

Όμως, η επάρκεια της προοπτικής του συμβουλιακού κομμουνισμού ετίθετο όλο και πιο έντονα υπό αμφισβήτηση από άτομα και ομάδες,[33] που οικειοποιούνταν ιδέες προερχόμενες από την Ιταλική Αριστερά, ιδιαίτερα την κριτική της στην αυτοδιαχείριση.[34] Σημαντική πτυχή του δυναμισμού της γαλλικής υπεραριστεράς έγκειται στο γεγονός ότι ένας από τους βασικούς τρόπους που οι ιδέες του Μπορντίγκα και της ιταλικής αριστεράς εισάγονταν στην Γαλλία[35] εκείνη την περίοδο, δεν ήταν μέσω παραδοσιακών αριστερών κομμουνιστών αλλά από λιγότερο ορθόδοξες μορφές όπως ο Camatte και άλλους γύρω από το περιοδικό *Invariance*, και τον Gilles Dauvé και την ομάδα *Mouvement Communiste*. Σε ένα κείμενο που έχει μεταφραστεί σαν κομμάτι της «*Έκλειψη και Επανανάδυση του Κομμουνιστικού Κινήματος*»,[α] ο Dauvé ισχυρίζεται ορθά ότι ένα πρόβλημα με την (συμβουλιακή) υπεραριστερά είναι ότι αντιτίθεται στην γραφειοκρατία, τον κρατικό έλεγχο και το Λενινιστικό κόμμα με ένα άλλο σύνολο οργανωτικών μορφών - την εργατική δημοκρατία, την αυτοδια-

[α] αναφορά!

χείριση και τα συμβούλια - χάνοντας έτσι το ζήτημα του περιεχομένου του κομμουνισμού. Αν η καθοριστική πολιτική του 1968 - το κοινωνικό περιεχόμενο είναι άλλη υπόθεση - ήταν «αυτοδιαχειριστική», τότε η κριτική αυτή ήταν σημαντική.[36]

Μια άλλη ομάδα που αναφέρει η TC, η *Révolution International/ICC*,[37] επίσης συνδέεται με την δυσαρέσκεια απέναντι στον «συμβουλιασμό». Όμως, απέρριψε ως επί το πλείστον οποιαδήποτε νέο τρόπο σκέψης σαν «μοντερνισμό» χάριν ενός πιο φονταμενταλιστικού - «έχουμε φτάσει ήδη στις σωστές θέσεις» - Αριστερού Κομμουνισμού βασισμένου σε μια επιλεκτική ιδιοποίηση της κληρονομιάς της Ολλανδο-γερμανικής και της ιταλικής αριστεράς. Κατάφερε να στρατολογήσει πολλές από τις συμβουλιακές ομάδες και άτομα που εμφανίστηκαν στη Γαλλία και άλλες χώρες στην βάση της γραμμής ότι η επανάσταση επίκειται και αυτό που είναι απαραίτητο είναι να οργανωθεί και να οικοδομηθεί μια αριστερή κομμουνιστική οργάνωση/κόμμα.

Είναι τα λιγότερο οργανωτικά καθορισμένα/σταθεροποιημένα και θεωρητικά περισσότερο απορητικά ρεύματα, μέρος των οποίων είναι και η TC, που είναι πιο ενδιαφέροντα για μας. Όπως το θέτει ο Loren Goldner, αντιπαραθέσεις στην γαλλική υπεραριστερά το διάστημα 1968-73 επαναπροσέγγισαν το ζήτημα του καπιταλισμού σε όρους της (θεωρίας της) αξίας για να «επιμείνουν ορθά ότι ο κομμουνισμός δεν είναι ούτε η «εθνικοποιημένη ιδιοκτησία» ή «ο εργατικός έλεγχος της παραγωγής» αλλά το θετικό ξεπέρασμα της εμπορευματικής παραγωγής και όλων των κατηγοριών της: αξία, μισθωτή εργασία, κεφάλαιο, το προλεταριάτο σαν κοινωνική σχέση, όλα συλλαμβανόμενα σαν ένα ολοκληρωμένο όλον».[38] Αυτό που διαμόρφωσε τις αντιπαραθέσεις και τους επέτρεψε να υπερβούν μια υπεραριστερή έκδοση του Μαρξισμού της Δεύτερης Διεθνούς ήταν τα πρόσφατα τότε διαθέσιμα κείμενο του Μαρξ, τα *Grundrisse* και τα «*Αποτελέσματα της Άμεσης Διαδικασίας της Παραγωγής*» (γνωστό και ως «Χαμένο Έκτο Κεφάλαιο» του *Κεφαλαίου*). Ο Μπορντίγκα και ο κύκλος γύρω από αυτόν, συμπεριλαμβανομένου του Camatte, ήταν από τους πρώτους που αναγνώρισαν την σπουδαιότητα αυτών των κειμένων. Όποια κι αν ήταν τα προβλήματά τους,[39] η δύναμη του Camatte και άλλων έγκειτο στο ότι δεν πήραν τις θεωρητικές ιδέες είτε της Ολλανδο-γερμανικής αριστεράς και/ή της ιταλικής αριστεράς, ή ακόμα και του Μαρξ, σαν πλήρη και ολοκληρωμένα δόγματα που απλά χρειάζεται να διαδοθούν, αλλά προσπάθησαν να προσεγγίσουν την πραγματικότητα με έναν μη-ιδεολογικό τρόπο.

Ένα παράδειγμα της χρησιμότητας μιας μη-δογματικής πρόσληψης των ιδεών της ιταλικής αριστεράς ήταν ότι η «εργοστασιακίστικη» και οικονομικίστικη θεώρηση της αυτοδιαχείρισης από την Ολλανδο-γερμανική αριστερά μπορούσε να υποβληθεί στην κριτική της ιταλικής αριστεράς αλλά, την ίδια στιγμή, η αντίληψη της ιταλικής αριστεράς ότι η επανάσταση είναι πρώτα απόλα μια πολιτική πράξη θα μπορούσε να ανατραπεί από την ιδέα ότι η επανάσταση δεν είναι θεμελιακά ούτε πολιτική ούτε οικονομική αλλά *κοινωνική*[α]: η *κομμουνιστικοποίηση* - η άμεση άρνηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και, ιδιαίτερα, της μορφής-επιχείρηση, και η αντικατάστασή τους από ανθρώπινες σχέσεις. Αν στην περίοδο πριν και μέχρι και τον Μάη του 1968, η ΚΔ ήταν η πιο δυναμική επανα-

[α] ενδιαφέρον!

στατική τάση, μπορεί να επιχειρηματολογήσει κανείς ότι τα επόμενα χρόνια, ήταν άλλες τάσεις πιο ανοιχτές (κριτικά) στην ιταλική αριστερά και στα μόλις δημοσιευμένα κείμενα της *Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας* του Μαρξ, που ήταν στην «αιχμή» της θεωρίας και της κριτικής. Κομμάτι της δύναμης της ΚΔ ήταν ότι δεν είχαν απλά υιοθετήσει τον συμβουλιακό κομμουνισμό, αλλά με την κριτική του πολιτισμού και της καθημερινής ζωής, τις πρακτικές της περιπλάνησης/drift και του αντιπερισπασμού/diversion κ.λπ. έδωσαν ώθηση και εμβάθυναν το νόημα της επανάστασης. Ανάλογα, οι καλλίτερες γαλλικές ομάδες της «υπεραριστεράς», μην υιοθετώντας απλά μια αριστερή κομμουνιστική ιδεολογία αλλά χρησιμοποιώντας τα μόλις διαθέσιμα κείμενα του Μαρξ για να ξανασκεφτούν το ξεπέρασμα του καπιταλισμού, προχώρησαν παραπέρα σε μια σύλληψη του τι ήταν νεωτερικό στα γεγονότα του 1968 και στις καινούριες εξελίξεις στην ταξική πάλη που συνέχισαν να συμβαίνουν στον αναπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο. Χωρίς να συμφωνούμε με όλες τις καινοτομίες αυτών των ρευμάτων, μας φαίνεται καθαρό ότι η κομμουνιστική θεωρία προήχθη από την γαλλική υπεραριστερή σκηνή αν μη τι άλλο μέσα από την αμφισβήτηση των ορίων του «υπεραριστερισμού». Είναι μέσα από αυτό το περιβάλλον/χώρο που ξεπήδησε η ΤC.

Η ΤC για τον αντικειμενισμό

Η *ΤC* τοποθετεί τον αντικειμενισμό και άλλα ζητήματα που εγείρονται από τα άρθρα μας σχετικά με την «Παρακμή» μέσα σε ένα ιστορικό σχήμα που βασίζεται στις έννοιες του Μαρξ για την *τυπική* και *πραγματική* υπαγωγή της εργασίας,[40] και ένα ολόκληρο σύνολο κατηγοριών που έχουν αναπτύξει τα τελευταία τριάντα χρόνια. Η κριτική της *ΤC* σε συγκεκριμένες ενότητας των άρθρων μας για την «Παρακμή» είναι σε πολλές περιπτώσεις έγκυρη - για παράδειγμα, η συζήτησή μας για την Ρωσική επανάσταση και ο τρόπος που αντιμεωπίζουμε τον αυτόνομο Μαρξισμό - και αλληοδιαπλέκονται με αυτή τη συνολική οπτική. Η εντύπωσή μας είναι ότι η *ΤC* θέτει σίγουρα μερικά από τα σωστά ερωτήματα.

Μια δυσκολία που βρίσκει ο αναγνώστης (όπως και αυτοί που τους ζητήσαμε να μεταφράσουν για μας) είναι ότι η *ΤC* εκφράζεται με έναν δύσκολο και μερικές φορές δυσνόητο/σκοτεινό τρόπο. Φαίνεται να επιμένουν και να επαναλαμβάνουν έναν αριθμό από μάλλον αφηρημένες σχηματοποιήσεις - για παράδειγμα, τις ιδέες της αμοιβαίας πλοκής του κεφαλαίου και του προλεταριάτου και της αυτο-προϋπόθεσης του κεφαλαίου - για να συλλάβουν το κεφάλαιο και την ταξική πάλη. Η*ΤC* έχει την αίσθηση ότι η «αμοιβαία πλοκή του κεφαλαίου και του προλεταριάτου» απουσιάζει από τα άρθρα μας. Όμως, αν και σε κάποια σημεία των άρθρων δεν ξεφεύγουμε από τον διαχωρισμό του κεφαλαίου/καπιταλισμού από την ταξική πάλη, αυτό που σίγουρα μας φαίνεται άστοχο είναι η σκέψη της*ΤC* ότι οι αδυναμίες των άρθρων βασίζονται στην «προτίμηση [του *Aufheben*] στην έννοια της αλλοτρίωσης παρά στην έννοια της εκμετάλλευσης». Αντίθετα, θα λέγαμε ότι το σημείο στα άρθρα μας που η έννοια της «αμοιβαίας πλοκής» είναι πιο έντονα παρούσα είναι στην πραγματικότητα ακριβώς όταν χρησιμοποιούμε την κατηγορία της αλλοτρίωσης. Θα επιστρέψουμε στο σημείο αυτό στην απάντησή μας στην κριτική της *ΤC*.

Όσο περισσότερο διαβάζουμε την *TC* τόσο πιο φανερό μας γίνεται ότι οι κατηγορίες τους βασίζονται σε μια ενδελεχή ανάγνωση της *Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας* του Μαρξ, και συγκεκριμένα των *Grundrisse* και των *Αποτελεσμάτων*.... Η δύσκολη γραφή της *TC* οφείλεται εν μέρει στο ότι κινούνται από το αφηρημένο επίπεδο της θεωρίας των *Grundrisse* σε μια πιο συγκεκριμένη εξέταση της ταξικής πάλης. Αυτό δεν είναι απαραίτητα κριτική - παίρνουμε πολλά από τα Grundrisse και δεν υπάρχει κάτι λάθος στο να γράφει κανείς σε αυτό το επίπεδο τώρα (αν και είναι πιθανόν ότι έτσι περιορίζει το αναγνωστικό του κοινό). Μια πιθανότητα που μπορούμε να σκεφτούμε είναι ότι η σταθερή επιστροφή της *TC* σε συγκεκριμένα αφηρημένα σχήματα, ακόμα και με το τίμημα να γίνεται η γραφή τους επαναληπτική και δυσανάγνωστη, μπορεί να έχει κάποια πλεονεκτήματα σαν άμυνα/ανίσταση στο μονοπάτι της ελάσσονος αντίστασης απέναντι στην αστική σκέψη, στο να σταματά κανείς το ολίσθημα σε εκείνη την μορφή σκέψης που αποδέχεται και αναπαράγει φετιχοποιημένες εμφανίσεις και διαχωρισμούς.[41] Έτσι, ενώ η αφηρημένη θεωρία της *TC* είναι αναμφίβολα δύσκολη, κάποιος μπορεί να πει ότι οποιαδήποτε προσπάθεια κατανόησης των σύνθετων διαδικασιών της ιστορίας θα είναι δύσκολη, όπως είναι του ίδιου του Μαρξ. Κάποιος θα πρέπει να αντιμετωπίζει τα προβλήματα σύμφωνα με/στο επίπεδο δυσκολίας που αυτά απαιτούν. Όμως, μια αρετή των αφαιρέσεων του Μαρξ είναι ότι κινούνται, επιτρέπουν μια σύλληψη της πραγματικότητας και την διανοίγουν - συμβαίνει αυτό με τις αφαιρέσεις της *TC*; Το αφαιρετικό επίπεδο της θεωρίας του Μαρξ συνοδεύεται συνήθως από κείμενα στα οποία καταβάλλει κάθε προσπάθεια να είναι κατανοητά, να παρουσιάζει τις πρακτικές συνέπειες και υποδηλώσεις. όπως τις βλέπει, του πιο θεωρητικού του έργου πίσω στην πραγματική κίνηση, την οποία, όπως και η *TC*, βλέπει ως την πραγματική πηγή της θεωρίας του. Και η *TC* έχει, αντίστοιχα, να πει ενδιαφέροντα πράγματα για την ταξική πάλη, τόσο στην παρελθούσα όσο και στην παροντική της εξέλιξη, την οποία περιγράφει ως «ριζοσπαστικό δημοκρατισμό» και «κίνημα της άμεσης δημοκρατίας».

Στη συνέχεια παρουσιάζεται ένας απολογισμός/καταγραφή της ιστορίας και της προοπτικής της *TC* από την ίδια την *TC*, ακολουθούμενη από μια δική μας συνόψιση της κύριας ώθησης των άρθρων για την «Παρακμή», που χρησιμεύει σαν μια εισαγωγή στην κριτική από την *TC*.

Théorié Communiste: Υπόβαθρο και Προοπτική[α]

Το πρώτο τεύχος της επιθεώρησης/review *Théorie Communiste* (*TC*) κυκλοφόρησε το 1977. Η αρχική ομάδα που συμμετείχε σε αυτό είχε συγκροτηθεί το 1975. Προηγουμένως, κάποια από τα μέλη αυτής της ομάδας είχαν εκδόσει την επιθεώρηση *Intervention Communiste* (εμφανίστηκαν δύο τεύχη το 1972 και το 1973) και είχαν συμμετάσχει στην έκδοση «*Cahiers du Communisme de Conseils*» - *Notebooks on Council Communism*. Έχοντας εκδοθεί στην Μασσαλία ανάμεσα στο 1968 και το 1973, αυτό το περιοδικό συνδεόταν στενά με

[α] Αναφορά στο κείμενο και στη μετάφρασή του επίσης στο *Blaumachen*, τ. 4.

την ομάδα *ICO* («*Informations et Correspondance Ouvriére*» - «*Νέα και Ανταποκρίσεις των Εργατών*», που έκτοτε έχει μετεξελιχθεί στην ομάδα «*Echanges et Mouvement*» - «*Ανταλλαγές και Κίνημα*»). Η ομάδα διαχωρίστηκε από τα «*Cahiers du Communisme de Conseils*» από την στιγμή που η τελευταία άρχισε να συγχωνεύται με την *Révolution Internationale* (γνωστή ως *International Communist Current*). Το σύντομο ιστορικό που ακολουθεί μας επιτρέπει, εν μέρει, να καταλάβουμε τα προβλήματα και τα ερωτήματα που υπήρχαν στο ξεκίνημα της *TC*.

Στην αρχή της δεκαετίας του 1970 ένα ολόκληρο ρεύμα ήδη κριτικό απέναντι στην υπεραριστερά άρχισε να βρίσκει ανεπαρκείς διάφορες πλευρές στην ανάλυσή της, ιδιαίτερα την κριτική τους για όλες τις πολιτικές και συνδικαλιστικές διαμεσολαβήσεις που μορφοποιούν το ανήκειν του προλεταριάτου, ως τάξης, στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Στον ισολογισμό που κάνουμε του κύματος της ταξικής πάλης στα τέλη της δεκαετίας του 1960, η έκκληση για δράση της τάξης για τον εαυτό της αποκρύπτει το ουσιαστικό πρόβλημα: το ζήτημα δεν είναι να ανακαλύψουμε ξανά μια καθαρή επιβεβαίωση του προλεταριάτου. Η επανάσταση, η κατάργηση του κεφαλαίου, θα είναι η άμεση άρνηση όλων των τάξεων, συμπεριλαμβανομένου του προλεταριάτου. Δεν θέλαμε όμως να υιοθετήσουμε την προσέγγιση της *Invariance* που, από αυτή την παρατήρηση, κατέληξαν να απορρίψουν κάθε κλασσική προοπτική για τις αντιθέσεις της υπάρχουσας κοινωνίας και της επανάστασης, ούτε αυτήν του *Mouvement Communiste*, υπό την καθοδήγηση του Jean Barrot (Gilles Dauvé), που επιδίωκαν να ριζοσπαστικοποιήσουν την προβληματική της υπεραριστεράς με μια δόση Μπορντιγκισμού.

Αρχικά το θεωρητικό έργο της *TC* (σε συνεργασία με την ομάδα που εξέδιδε το *Négation*), συνίστατο στην επεξεργασία της έννοιας του «προγραμματισμού». Η κρίση στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ήταν η πρώτη κρίση του κεφαλαίου στη διάρκεια της πραγματικής υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο. Σηματοδότησε το τέλος όλων των προηγούμενων κύκλων που, από την αρχή του 19ου αιώνα, είχαν σαν άμεσο περιεχόμενο και στόχο την αύξηση της ισχύος της δύναμης της τάξης μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και την επιβεβαίωσή της ως της τάξης της παραγωγικής εργασίας, μέσα από την κατάληψη της εξουσίας και την θέση σε εφαρμογή μιας μεταβατικής περιόδου. Πρακτικά και θεωρητικά, ο προγραμματισμός προσδιορίζει ολόκληρη αυτή την περίοδο της ταξικής πάλης του προλεταριάτου. Αν και ανανέωσε την προβληματική της από ανάγκη, η *Echanges* (που εκδίδεται στα Αγγλικά και στα Γαλλικά) παραμένει στην ίδια γενική βάση, δηλαδή ότι σε κάθε αγώνα το προλεταριάτο πρέπει να ξανανακαλύψει τον εαυτό του· η επανάσταση γίνεται η διαδικασία των αγώνων, αυτή η διαδικασία κατάκτησης του εαυτού του.

Το κεντρικό θεωρητικό ερώτημα λοιπόν γίνεται: *πώς μπορεί το προλεταριάτο, δρώντας αποκλειστικά σαν τάξη αυτού του τρόπου παραγωγής, στην αντίθεσή του με το κεφάλαιο μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, να καταργήσει τις τάξεις, και συνεπώς τον εαυτό του, με άλλα λόγια: να παράξει τον κομμουνισμό*;

Μια απάντηση στο ερώτημα αυτό που αναφέρεται σε ένα είδος ανθρωπότητας/ανθρωπο-

σύνης που κάτω από τον προλετάριο ή σε μια ανθρώπινη δραστηριότητα κάτω από την εργασία, όχι μόνο αυτοπαγιδεύεται σε ένα φιλοσοφικό τέλμα, αλλά και επιστρέφει διαρκώς στην θεώρηση ότι η ταξική πάλη του προλεταριάτου μπορεί να ξεπεράσει τον εαυτό της μόνο στον βαθμό που εκφράζει κάτι που ήδη ξεπερνά και επιβεβαιώνει τον εαυτό του (μπορούμε να βρούμε αυτή τη θεώρηση ακόμα και σε σημερινές θεωρητικές σχηματοποιήσεις του «κινήματος άμεσης δράσης»[α]). Ο κάθιδρος εργάτης έχει αντικατασταθεί από τον Άνθρωπο, αλλά το πρόβλημα δεν έχει αλλάξει, που παραμένει να είναι το πρόβλημα του «*Aufhebung*».[β]

Ξεκινώντας από αυτή τη βάση, αναλάβαμε το έργο ενός θεωρητικού επανακαθορισμού της αντίθεσης/αντίφασης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο. Καταρχάς ήταν απαραίτητο να επανακαθορίσουμε την αντίφαση αυτή ως την αντίφαση που φέρει τον κομμουνισμό ως επιλυσή της αλλά και ως αναπαραγωγική και δυναμική αντίφαση του κεφαλαίου. Ήταν απαραίτητο να παράξουμε την ταυτότητα του προλεταριάτου ως τάξης του κτπ και ως επαναστατικής τάξης, που σημαίνει ότι δεν κατανοούμε πλέον αυτή την «επαναστατικότητα» σαν μια φύση της τάξης που προσαρμόζεται, εξαφανίζεται ή αναγεννάται ανάλογα με τις περιστάσεις και τις συνθήκες. *Αυτή η αντίφαση είναι η εκμετάλλευση*.[γ] Με την εκμετάλλευση σαν την μια αντίθεση ανάμεσα στις τάξεις συλλάβαμε τον χαρακτηρισμό τους σαν τον χαρακτηρισμό της κοινότητας. συνεπώς σαν να είναι ταυτόχρονα και η αμοιβαία εμπλοκή τους. Αυτό σημαίνει ότι είμασταν σε θέση να συλλάβουμε: την αδυναμία επιβεβαίωσης του προλεταριάτου· την αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο ως ιστορία· την κριτική οποιασδήποτε επαναστατικής φύσης του προλεταριάτου σαν μιας καθοριστικής ουσίας «θαμμένης» ή καλυμμένης από την αναπαραγωγή του όλου (η *αυτο-προϋπόθεση* του κεφαλαίου[δ]).

Καταστήσαμε ιστορική την αντίφαση και συνεπώς την επανάσταση και τον κομμουνισμό, και όχι μόνο τις περιστάσεις τους. Η επανάσταση και ο κομμουνισμός είναι αυτό που παράγεται ιστορικά μέσα από τους κύκλους αγώνων οι οποίοι επιτείνουν/οξύνουν την ανάπτυξη της αντίφασης. Η αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο αποπραγμοποιήθηκε όντως χωρίς να εκλάβουμε την οικονομία ως μια ψευδαίσθηση. Η πτωτική τάση στο ποσοστό κέρδους έγινε άμεσα μια αντίθεση ανάμεσα στις τάξεις και όχι το έναυσμά της, όπως συνέβαινε πάντα με τις απόψεις του Μάτικ, αν και η θεωρία του για τις κρίσεις ανοίγει τον δρόμο για την υπέρβαση του αντικειμενισμού.

Πέρα από την εμβάθυνση αυτών των θεωρητικών προϋποθέσεων, το έργο της *TC* συνίσταται στον καθορισμό της δομής και του περιεχομένου της αντίθεσης ανάμεσα στις τάξεις όπως εκδηλώνεται στο τέλος της δεκαετίας του 1970 και παγιώνεται στην δεκαετία του 1980. Υπήρξε μια επαναδόμηση των σχέσεων εκμετάλλευσης, με άλλα λόγια της αντίθεσης ανάμεσα σε τάξεις, που ήταν η δεύτερη φάση της πραγματικής υπαγωγής.

[α] Δες για το ΚΑΔ/DAM στο κείμενο της *TC* για την αυτοδιαχείριση.
[β] Αναφορά! Άλλωστε από δω προέρχεται η ονομασία του *Aufheben*.
[γ] Βασικό!
[δ] Ανάλυση-κατανόηση!

Η απόσπαση της σχετικής υπεραξίας έχει γίνει μια διαδικασία αναπαραγωγής της διεπαφής ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία που είναι αυτάρκης με την έννοια ότι δεν περιέχει κανέναν στοιχείο, κανένα σημείο αποκρυστάλλωσης, κανένα σημείο «κολλήματος», που να μπορεί να είναι τροχοπέδη στην αναγκαία ρευστότητα και την συνεχή ανατροπή που της είναι αναγκαία. Σε αντίθεση με τον προηγούμενο κύκλο αγώνων, η αναδιάρθρωση έχει καταργήσει όλες τις εξειδικεύσεις, τις εγγυήσεις, το «κράτος πρόνοιας», τον «φορντικό συμβιβασμό», την διαίρεση του παγκόσμιου κύκλου σε εθνικές περιοχές συσσώρευσης, σε καθορισμένες σχέσεις ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια, σε εσωτερικές ζώνες συσσώρευσης (Δύση/Ανατολή). Η απόσπαση υπεραξίας στην σχετική της μορφή απαιτεί διαρκή «αναστάτωση» και την κατάργηση όλων των περιορισμών στην άμεση διαδικασία της παραγωγής, στην αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης και στις σχέσεις των κεφαλαίων μεταξύ τους.

Η αναδιάρθρωση του κτπ δεν μπορεί να γίνει χωρίς την ήττα των εργατών. Αυτή η ήττα ήταν η ήττα της εργατικής ταυτότητας, των Κομμουνιστικών κομμάτων, του «υπαρκτού σοσιαλισμού», του συνδικαλισμού, της αυτοδιαχείρισης, της αυτοοργάνωσης. Είναι ένας ολόκληρος κύκλος αγώνων με όλες τις διαφοροποιήσεις και τις αντιφάσεις του που ηττήθηκε την δεκαετία του 1970 και στις αρχές αυτής του 1980. Η αναδιάρθρωση είναι ουσιαστικά αντεπανάσταση. Το ουσιαστικό της αποτέλεσμα είναι, από την αρχή της δεκαετίας του 1980, η εξαφάνιση της οποιασδήποτε ταυτότητας του παραγωγικού εργάτη αναπαραγώμενης και επιβεβαιωνόμενης μέσα στον κτπ.

Όταν η αντιφατική σχέση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο δεν ορίζεται πλέον μέσα στην ρευστότητα της καπιταλιστικής αναπαραγωγής, το προλεταριάτο μπορεί να εκφράσει την αντίθεσή του στο κεφάλαιο μόνο αμφισβητώντας το κίνηση μέσω της οποίας αναπαράγεται το ίδιο σαν τάξη. Το προλεταριάτο δεν κουβαλά πλέον ένα σχέδιο κοινωνικής αναδιοργάνωσης σαν επιβεβαίωση αυτού που είναι. Στην αντίθεσή του με το κεφάλαιο είναι, μέσα στην δυναμική της ταξικής πάλης, σε αντίθεση με την ίδια την ύπαρξή του σαν τάξης. Αυτό είναι τώρα το περιεχόμενο, και το διακύβευμα, της ταξικής πάλης. Είναι η βάση της τωρινής δουλειάς μας μέσα από αναλύσεις όχι μόνο της πορείας του κεφαλαίου αλλά επίσης, και αξεδιάλυτα, αγώνων όπως αυτός του Δεκέμβρη του 1995 στη Γαλλία, του κινήματος των ανέργων ή των «χωρίς χαρτιά»,[42] όπως και οι καθημερινοί αγώνες που είναι λιγότερο εντυπωσιακοί αλλά επίσης, ακόμα και έτσι, ενδεικτικοί αυτού του νέου κύκλου.

Αυτό που είναι θεμελιακά ριζοσπαστικό σε αυτόν τον κύκλο αγώνων είναι ταυτόχρονα το όριό του: η ύπαρξη της τάξης στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Το όριο αυτό που είναι ιδιαίτερο και συγκεκριμένο σε αυτόν τον νέο κύκλο αγώνων είναι το θεμέλιο και το ιστορικά συγκεκριμένο περιεχόμενο αυτού που από το 1995 έχουμε αποκαλέσει «ριζοσπαστικό δημοκρατισμό». Είναι η έκφραση και η τυποποίηση των ορίων αυτού του κύκλου αγώνων. Εγκαθιδρύει στην πολιτική πρακτική ή σε μια προοπτική «εναλλακτικισμού» την εξαφάνιση κάθε εργατικής ταυτότητας για να επικυρώσει την ύπαρξη της τάξης μέσα στο κεφάλαιο σαν ενός συνόλου πολιτών και/ή παραγωγών, μια ύπαρξη στην οποία ζητά από το κεφάλαιο να συμμορφωθεί. Σε αντίθεση με αυτό, αλλά στην ίδια βάση, το «κίνημα άμεσης

δράσης» πιστεύει ότι είναι το ίδιο ήδη οι «απο-απαλλοτριωμένες» κοινωνικές σχέσεις που αντιτίθενται στο κεφάλαιο.

Ξεκινώντας από αυτόν τον κύκλο αγώνων, η επανάσταση είναι μια υπέρβαση που παράγεται από αυτόν. Δεν μπορεί να υπάρξει μια επέκταση των αγώνων αυτών όπως είναι σε επανάσταση για τον απλό λόγο ότι η επανάσταση είναι η κατάργηση των τάξεων. Η υπέρβαση είναι η στιγμή στην οποία, στην ταξική πάλη, το ταξικό ανήκειν γίνεται ένας εξωτερικός περιορισμός που επιβάλλεται από το κεφάλαιο. Είναι μια αντιφατική διαδικασία εσωτερική στον κτπ. Στο ενδιάμεσο, χωρίς να είμαστε ούτε ορφανά του εργατικού κινήματος ούτε προφήτες του κομμουνισμού που θα έρθει, συμμετέχουμε στην ταξική πάλη όπως αυτή συμβαίνει καθημερινά και όπως παράγει θεωρία.

Παρακμή: η θεωρία της πτώσης ή η πτώση της θεωρίας (ανακεφαλαίωση)

Το κύριο κείμενο της *TC* που ακολουθεί στη συνέχεια είναι, όπως υποδηλώνει ο τίτλος του, κριτικά σχόλια που έκαναν για να συνοδεύσουν την μετάφραση των άρθρων για την παρακμή (*Aufheben*, τεύχη 2-4).[43] Για αναγνώστες που δεν έχουν δει τα κείμενά μας ή πιθανόν επιθυμούν μια υπενθύμισή τους, θα δώσουμε εδώ μια περίληψη.

Για να πραγματευτούμε την θεωρία της παρακμής ή της πτώσης ήταν απαραίτητο να θεωρήσουμε ένα εξαιρετικά εκτεταμένο υλικό - έννοιες της καπιταλιστικής κρίσης και κατάρρευσης, την εξέλιξη των μεταβατικών μορφών, την αναγκαιότητα ή όχι του σοσιαλισμού - που είχε κυριαρχήσει στις προσπάθειες μιας επαναστατικής ανάλυσης του καπιταλισμού του 20ου αιώνα. Το υποκείμενο θέμα που ταυτοποιήσαμε (και το οποίο προσέλκυσε το ενδιαφέρον της *TC*) ήταν το ζήτημα του αντικειμενισμού. Με αυτόν τον όρο αναλύσαμε μια πρυτανεύουσα/επικρατούσα μορφή κατανόησης που κυριαρχείται από τον διαχωρισμό του αντικειμενικού και του υποκειμενικού - καπιταλιστική ανάπτυξη και ταξική πάλη - την παρουσίαση του καπιταλισμού ως μιας, ας το πούμε, μηχανής με μια αναπόφευκτη/αμείλικτη (μηχανική;) λογική που οδεύει προς την κατάρρευσή του, γεννώντας μια υποκειμενική απόκριση στην αναγκαιότητα της ταξικής πάλης που κινείται προς την σοσιαλιστική επανάσταση. Σε αυτή την αντίληψη, η κινητήρια δύναμη προς τον κομμουνισμό, η υλική της βάση, θεωρούνταν η αντίθεση ανάμεσα στις παραγωγικές δυνάμεις και τις παραγωγικές σχέσεις κατανοούμενες ως μια θεμελιώδης αντικειμενική πραγματικότητα στην οποία η σοσιαλιστική επανάσταση θα ήταν μια αναπόφευκτη συνέπεια (με την κατάρρευση στην βαρβαρότητα να υποδηλώνεται κάποιες φορές σαν η μοναδική άλλη πιθανότητα).[α]

[α] Θεμελιώδες σημείο: η αδυναμία του αντικειμενισμού συνίσταται στην ανάδειξη μιας θεμελιώδους αντικειμενικής αντίφασης που παράγει εξίσου αντικειμενικά το αποτέλεσμα, πχ. την επανάσταση. Από αυτή την άποψη - όσο αναβαθμισμένη και αν μοιάζει - θα πρέπει να δούμε ως εξίσου αντικειμενιστική και αναγωγιστική την άποψη της *παραγωγής* πχ. της ταξικής πάλης από την θεμελιώδη αντίφαση κεφάλαιο/εργασία (αναβάθμιση εν σχέσει με την παραγωγή του σοσιαλισμού από την αντίφαση παραγωγικών δυνάμεων/σχέσεων. Χρειάζεται ενδελεχής ανάλυση!

Με βάση μια τέτοια αντίληψη, το κεντρικό πρόβλημα της επανάστασης έτεινε να ανάγεται στο να «φτάσει», με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, η συνείδηση και η υποκειμενικότητα στο επίπεδο της αντικειμενικής κατάστασης, με την κρίση να παίζει έναν ρόλο-κλειδί. Ο αντικειμενισμός μπορούσε να εκφραστεί πολιτικά με δύο αντίθετους τρόπους: είτε ως αναγωγή (όπως από τον Τρότσκυ) των πάντων στην κρίση ηγεσίας, με το επαναστατικό καθήκον να περιορίζεται σε τακτικά ζητήματα οργάνωσης της πρωτοπορείας του κόμματος ώστε να εκμεταλλευτεί την κρίση που θα ξέσπαγε έτσι κι αλλιώς· είτε, όπως με τον Μάτικ και τον «συμβουλιασμό», με μια εντελώς έξω από κάθε πρωτοπορεία θεώρηση, όπου η επανάσταση είναι μια αυθόρμητη αντίδραση της εργατικής τάξης στην κρίση. Ανιχνεύσαμε την αφετηρία μιας τέτοιας θεωρητικοποίησης στον «κλασσικό Μαρξισμό» που αναπτύχθηκε από τον Ἐνγκελς και την Δεύτερη Διεθνή, των οποίων ο Τροτσκισμός και ο «αριστερός κομμουνισμός» ή η «υπεραριστερά» ισχυρίζονταν ότι είναι η αληθινή συνέχεια. Είδαμε με ποιον τρόπο αυτές οι θεωρίες υπονομέυονταν από την «αποτυχία» του καπιταλισμού να καταρρεύσει ή να παράξει μια επανάσταση μετά τον Δεύτερο ΠΠ. Στη συνέχεια, στο δεύτερο άρθρο παρουσιάσαμε τα ετερόδοξα ρεύματα· όπως την ομάδα «*Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, τους Καταστασιακούς και τους αυτόνομους Μαρξιστές, που αναδύθηκαν σε αυτό το σημείο, αμφισβητώντας την αντικειμενιστική προβληματική της κατάρρευσης και υποστήριξαν την κρίσιμη σημασία του επαναστατικού υποκειμένου στην ανατροπή του καπιταλισμού. Αλλά παρατηρήσαμε επίσης πώς η επιστροφή της ίδιας της κρίσης την δεκαετία του 1970 έμοιαζε να ανανεώνει την ανάγκη κατανόησης της κρίσβς - αντικειμενιστικά ή με κάποιο άλλο τρόπο. Τελειώσαμε με μια θεώρηση της προσέγγισης που υιοθετήθηκε από το περιοδικό *Radical Chains* που εστίαζε στον ρόλο των παρεμβάσεων του κράτους όπως το «κράτος πρόνοιας» ως «αποτροπής του κομμουνισμού» για να κλείσουμε προτείνοντας (μάλλον πολύ σύντομα) μιαν εναλλακτική προοπτική.[α]

Επιστρέφουμε τώρα στην απάντηση της *TC* στα άρθρα μας για την «Παρακμή» στο άρθρο της: «*Η θεωρία της παρακμής του Aufheben: μια απάντηση*».[44]

TC : Η θεωρία της παρακμής του *Aufheben*, μια απάντηση

Είναι αυτονόητο ότι, για να αναλάβουμε κάτι που αντιπροσώπευε ένα αξιοσημείωτο καθήκον, να μεταφράσουμε, δηλαδή, για δημοσίευση το άρθρο, σε τρία μέρη, του *Aufheben* για τον αντικειμενισμό και τις «θεωρίες της παρακμής», θεωρούμε αυτό το κείμενο εξαιρετικά ενδιαφέρον. Πέρα από την καταγραφή/καταχώρηση ενός τεράστιου όγκου τεκμηρίωσης και την κατασκευή μιας ιστορίας της έννοιας του αντικειμενισμού, το ενδιαφέρον αυτό έγκειται και στην υποκείμενη κριτική ματιά σε αυτή την ιστορία και τις προοπτικές που

[α] Εδώ βλέπουμε ουσιαστικά την άποψη του *Aufheben*, για την παγίδευση ουσιαστικά και των ετερόδοξων ρευμάτων στην διαλεκτική σχέση αντικειμενισμού/υποκειμενισμού: η αποτυχία της επανάστασης ερμηνεύτηκε μάλλον αναγωγιστικά μέσα από μια θεμελιώδη αλλαγή του υποκειμενικού παράγοντα (αν και ο ρόλος του διαυγάστηκε με έναν εντελώς καινούριο τρόπο).

διανοίγει για μια τρέχουσα θεωρητική παραγωγή.

Αυτή η οπτική μπορεί να συνοψιστεί σε τέσσερεις αναφορές:

> «Για μας, η αγορά ή ο νόμος της αξίας δεν είναι η ουσία του κεφαλαίου· η ουσία του είναι μάλλον η αυτο-επέκταση της αξίας: με άλλα λόγια η αλλοτριωμένη εργασία».
>
> «Η θεωρία της αυτονομίας γενικά και η θεωρία της κρίσης ως ταξικής πάλης συγκεκριμένα, επιτέλεσαν ουσιαστικό έργο σχετικά με την κριτική των πραγμοποιημένων κατηγοριών του αντικειμενιστικού Μαρξισμού. Μας επιτρέπει να τις δούμε ως «*τρόπους ύπαρξης της ταξικής πάλης*» (έμφαση της *TC*). Αν κάποιες φορές υπερτόνισαν αυτό το στοιχείο, αποτυγχάνοντας να δουν την πραγματική έκταση στην οποία οι κατηγορίες αυτές έχουν μια αντικειμενική ζωή σαν πτυχές του κεφαλαίου, παραμένει απαραίτητο να διατηρήσουμε την σημασία αυτής της αντιστροφής».
>
> «Το αντικείμενο του νόμου της αξίας δεν είναι προϊόντα αλλά η εργατική τάξη(...) η ύπαρξή της έξω από αυτήν».[45]
>
> «Ο Μαρξ θεμελίωσε πώς το σύστημα της κυρίαρχης τάξης και η ταξική πάλη δρουν μέσω του εμπορεύματος, της μισθωτής εργασίας κ.λπ.» [Σημείωση της αγγλικής έκδοσης-*Aufheben*: τα ακριβή λόγια μας είναι: «Ο Μαρξ ανέλυσε πώς το σύστημα της ταξικής κυριαρχίας και η ταξική πάλη λειτουργούν μέσω του εμπορεύματος, της μισθωτής εργασίας κ.λπ.».].

Αυτές οι διατυπώσεις θα μπορούσαν κάλλιστα να είναι δικές μας.

Είναι σπάνιο θεωρητικές δουλειές να στρέφουν την προσοχή τους σε αυτό το ουσιώδες πρόβλημα του αντικειμενισμού χωρίς να πέφτουν στις χειρότερες συγκεχυμένες υποκειμενιστικές φαντασιώσεις ή χωρίς απλά να εγκαταλείπουν μια θεωρία των τάξεων, της αντίθεσής τους και του κομμουνισμού ως υπέρβασης αυτής της αντίθεσης. Αλλά (ευτυχώς υπάρχουν πάντα «αλλά»), έχουμε μια σειρά κριτικών σχολίων να διατυπώσουμε σχετικά με αυτό το κείμενο, σχόλια τα οποία είμαστε έτοιμοι να συζητήσουμε.

Η βάση αυτών των σχολίων είναι η απουσία, παρά αυτές τις προηγούμενες αναφορές, της έννοια μιας αμοιβαίας εμπλοκής του προλεταριάτου και του κεφαλαίου ως καθορίζουσας την αντίφασή τους. Όπως δείχνουμε στο άρθρο μας σχετικά με τον αντικειμενισμό (στο τεύχος *TC* 15), το ζήτημα εδώ είναι αυτό του καθορισμού της έννοιας της εκμετάλλευσης, αντί της οποίας το *Aufheben* φαίνεται να προτιμά αυτήν της αλλοτρίωσης, η οποία υποστηρίζει την εξωτερικότητα ανάμεσα σε ένα «αλλοτριωμένο υποκείμενο» και την εξωτερική προς αυτό «ουσία» του. Η απουσία αυτής της σύλληψης της αντίθεσης του προλεταριάτου και του κεφαλαίου ως αμοιβαίας εμπλοκής τους, η προτίμηση για την έννοια της αλλοτρίωσης, οδηγεί σε δηλώσεις, όπως η ακόλουθη: «για μας η επανάσταση είναι η επιστροφή του

υποκειμένου στον εαυτό του...» τις οποίες με κανέναν τρόπο δεν μπορούμε να μοιραστούμε. Χωρίς την παραγωγή της αντίθεσης ανάμεσα στις τάξεις ως αλληλοδιαπλοκή παραμένουμε αναγκαστικά εντός της προοπτικής της επανάστασης ως επιβεβαίωσης, ως του θριάμβου του προλεταριάτου· σε αυτήν την προοπτική αντιπαραθέτουμε την επανάσταση ως την κατάργηση του προλεταριάτου μέσα από την/στην κατάργηση του κεφαλαίου, μέσα από την κίνηση στην οποία «η υπεράσπιση των συμφερόντων του» οδηγεί το προλεταριάτο στο να θεωρήσει ότι ο καθορισμός του ως τάξης είναι ένας εξωτερικός περιορισμός. «Η επιστροφή του υποκειμένου στον εαυτό του» δεν υπερβαίνει στην πραγματικότητα την αντίθεση, ή τους όρους της, αλλά αντιπροσώπευει απλά την επιστροφή του υποκειμένου στον εαυτό του (αυτό «μυρίζει», δίνει την αίσθηση μιας τελεολογίας). Ακόμα και ο τίτλος του περιοδικού «*Aufheben*» εγείρει το όλο ζήτημα.[α]

Από κει κι ύστερα, κανείς έχει την τάση όταν διαβάζει το κείμενο να καταλαβαίνει το ξεπέρασμα του κτπ σαν κάτι μάλλον τυπικό/formal. Για παράδειγμα, οι Μπολσεβίκοι «κατακρίνονται» για σχεδιασμό «από τα πάνω». Σύμφωνα με την άποψη αυτή οι Μπολσεβίκοι ανέπτυξαν τον καπιταλισμό εξαιτίας των μορφών που αποφάσισαν να υιοθέτησουν για την εργασιακή διαδικασία: μονοπρόσωπη διαχείριση, αστοί ειδικοί, Τεηλορισμός· δεν «ανέπτυξαν», όμως, τον καπιταλισμό επειδή μάλλον επειδή διατηρήθηκε η μισθωτή εργασία; Θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι ο κομμουνισμός είναι ο σχεδιασμός «από τα κάτω»; Μπορούμε τώρα να διατηρήσουμε το μαρξικό όραμα του κομμουνισμού ως «του ελεύθερου συνεταιρίζεσθαι των παραγωγών» (υποθέτοντας ότι ότι το απόσπασμα του *Κεφαλαίου* σχετικά με το εμπόρευμα έχει να κάνει με την κομμουνιστική κοινωνία); Αυτό θα μπορούσε να σημαίνει ότι περιορίζουμε τους εαυτούς μας στις μορφές οργάνωσης της παραγωγής, κάτι που το άρθρο αποκηρύσσει με μια περιεκτική και αποτελεσματική φόρμουλα: «Ο κομμουνισμός είναι ένα περιεχόμενο - η κατάργηση της μισθωτής εργασίας - όχι μια μορφή».[β]

Η κριτική της Μπολσεβίκικης αντεπανάστασης παραμένει τυπική, με την έννοια ότι δεν συσχετίζεται με το περιεχόμενο της επανάστασης σε αυτή την ιστορική φάση της αντίθεσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, μια φάση στην οποία η επανάσταση θα μπορούσε μόνο να οδηγήσει στην αύξηση της δύναμης της τάξης μέσα στο κεφάλαιο και στην επιβεβαίωσή της ως ενός κυρίαρχου πόλου της κοινωνίας. Η Μπολσεβίκικη αντεπανάσταση εκφράζεται/αρθρώνεται τότε αναγκαστικά μέσα από την/στην επανάσταση. Η αριστερά, ακόμα και η Ολλανδογερμανική αριστερά, δεν συνέλαβε ποτέ την αληθινή φύση της Ρώσικης Επανάστασης: μια επανάσταση που το περιεχόμενό της ήταν η αυτόνομη επιβεβαίωση της τάξης και η οποία βρήκε, στον ισχυρισμό της εργασίας ότι μπορεί να διαχειριστεί την κοινωνία, δηλαδή στην ίδια την ισχύ της εργασίας μέσα στο κεφάλαιο και κατά την μετάβασή του στην πραγματική υπαγωγή, το ίδιο το όριο της επανάστασης που στρέφεται ενάντια στον εαυτό της.[γ] Τα κόμματα της Δεύτερης Διεθνούς ήταν σε θέση να αναλάβουν

[α] Κι αυτή η θέση της *TC* εγείρει ένα ολόκληρο ζήτημα! Γιατί τι σημαίνει σε τελική ανάλυση ότι ο καθορισμός ως τάξης για το προλεταριάτο είναι ένας *εξωτερικός* περιορισμός; Η εξωτερικότητα δεν εξοβελίζεται εντελώς, μοιάζει μάλλον να μετατίθεται από το «εσωτερικό» του υποκειμένου (εξωτερικότητα της «ουσίας» κατά την TC), *στο «εσωτερικό» της διαλεκτικής σχέσης*.

[β] Εξαιρετική θέση!

[γ] Τεράστιο ζήτημα! Πώς ακριβώς εκφράζεται η Ρώσικη επανάσταση ως διαδικασία επιβεβαίωσης της

την ευθύνη και να τυποποιήσουν αυτή την αντεπανάσταση σε διαφορετικό βαθμό ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες τους. Η επανάσταση ως επιβεβαίωση της τάξης μετασχηματίζει τον εαυτό της ακατάπαυστα/αδυσώπητα σε διαχείριση του κεφαλαίου, μετατρεπόμενη σε αντεπανάσταση[α]· η επανάσταση παρέχει στην αντεπανάσταση το ίδιο το περιεχόμενό

τάξης από τη στιγμή που η τάξη **δεν** κυριαρχεί και **δεν** αναλαμβάνει πραγματικά την διαχείριση της κοινωνίας; Για να μην αναφέρουμε το αμφιλεγόμενο αυτού του «αναπόφευκτου» που υπονοεί η θέση της *TC*, δηλαδή ότι η Ρώσικη επανάσταση *δεν θα μπορούσε* να είναι κάτι άλλο από την έκφραση της αντεπανάστασης; Είναι λίγο δύσκολο να συλλάβουμε την αντεπανάσταση ως επανάσταση που *στρέφεται ενάντια στον εαυτό της*, δηλαδή ως μιας εσωτερικής αντίφασης της επανάστασης, κάτι εντελώς διαφορετικό από την εύλογη σύλληψη μιας διαλεκτικής της επανάστασης/αντεπανάστασης στο ξεδίπλωμα της ταξικής πάλης.

[α] Η *TC* προσπαθεί να συλλάβει εδώ την διαλεκτική επανάστασης/αντεπανάστασης αλλά με έναν μάλλον αντιφατικό τρόπο, δηλαδή εσωτερικοποιώντας στην αντίθεση κεφαλαίου/εργασίας - έκφραση της οποίας είναι η επιβεβαίωση της τάξης - την ίδια τη διαδικασία της επανάστασης, ή ισοδύναμα, με μια έννοια, εσωτερικοποιώντας στην έννοια της επανάστασης την ίδια την αντίθεση κεφάλαιο/εργασία, μεταφέροντας έτσι την αντιφατικότητα της σχέσης κεφάλαιο/εργασία στην ίδια τη διαδικασία της επανάστασης (η οποία μπορεί, με αυτόν τον τρόπο, να αντιφάσκει με τον εαυτό της ως αντεπανάσταση). Όμως δεν μπορούμε να δούμε τη διαδικασία της επανάστασης ως μια διαδικασία «εσωτερική» στην αντίθεση κεφαλαίου/εργασίας. Η επανάσταση είναι μάλλον η διαδικασία συνολικής *άρνησης*, διάρρηξης αυτής της αντίθεσης, είναι ένα «μέτρο» του βαθμού υπέρβασης αυτής της αντίθεσης μέσα από την εκδήλωση της *αρνητικότητας* του προλεταριάτου. Με άλλα λόγια **δεν μπορούμε καν να μιλήσουμε για επανάσταση από τη στιγμή που αυτή δεν είναι η κατάργηση της αντίθεσης αυτής και συνεπώς των τάξεων κ.λπ.**! Όσο βρισκόμαστε στο «εσωτερικό» της αντίθεσης κεφάλαιο/εργασία δεν μπορούμε να μιλάμε για επανάσταση - και από αυτή την άποψη η διαδικασία που έχει ως πρόταγμα την επιβεβαίωση της τάξης είναι προφανώς αντεπανάσταση (εδώ ταιριάζει το: «**αυτό δεν είναι επανάσταση**)! Θα τολμήσουμε ακόμα να πούμε ότι η επανάσταση δεν μπορεί παρά να είναι νικηφόρα. Λέμε «τολμούμε» γιατί εδώ ανοίγεται ένα τεράστιο ζήτημα, δηλαδή με ποια έννοια η θέση αυτή **δεν** συνιστά ντετερμινιστική, «εξωτερική», περατολογική ή τελεολογική θεώρηση.

Ο λόγος που η επανάσταση (ή η αντεπανάσταση) δεν μπορεί «εσωτερικοποιηθεί» στην αντίθεση κεφαλαίου/εργασίας είναι ακριβώς γιατί ούτε το κεφάλαιο και το προλεταριάτο μπορούν να «εσωτερικοποιηθούν» στην αντίθεση αυτή ως «απλοί» πόλοι της. Στην πραγματικότητα είναι *εκφράσεις της δυναμικής* της άρνησης ή της διατήρησης αυτής της αντίθεσης. Με άλλα λόγια η «ιδαιτερότητα» του προλεταριάτου, αυτό που το διακρίνει ως «ιδιαίτερο» στοιχείο της αντίθεσης, είναι ότι συνιστά την δυναμική της *άρνησης* της αντίθεσης. Το κεφάλαιο έχει φυσικά την δική του ιδιαιτερότητα, είναι η δυναμική της *κατάφασης* της αντίθεσης, η ροπή της διατήρησής της όπως λέει και ο Μαρξ. Αυτό εξηγεί γιατί το προλεταριάτο όταν δρα καταφατικά προς την αντίθεση αυτή (όπως ακριβώς συμβαίνει όταν προσπαθεί να επιβεβαιωθεί ως τάξη) δεν καταλήγει παρά να ενισχύει το κεφάλαιο, να «γίνεται» κεφάλαιο. Με άλλα λόγια η αδυναμία της θεώρησης απλά της αντίφασης κεφάλαιο/εργασία είναι ότι αγνοεί την *δυναμική* της αντίθεσης ως κάτι διαφορετικού από την ίδια την αντίθεση. Όχι διαχωρισμένου αλλά ως άλλου επιπέδου. Η εκδίπλωση της αντίθεσης δεν είναι η ίδια η αντιθεση. Αν ο κάθε πόλος «διαχωρίζεται»/διακρίνεται στην αντίθεση αυτή δεν είναι ως «απλώς πόλος» της αντίθεσης, αλλά ως στοιχείο της *δυναμικής* που αναπτύσσεται στην αντίθεση. Οι δύο πόλοι δεν «στέκονται» ουσιολογικά ο ένας απέναντι στον άλλον, στέκονται διαλεκτικά ως αντίρροπες *δυναμικές* της αντίθεσης αυτής - ο ένας τείνει να την διατηρεί ο άλλος να την καταργήσει, ο ένας επιβεβαιώνοντας τον εαυτό του, ο άλλος αρνούμενος τον εαυτό του. Είπαμε η αντίθεση αυτή δεν είναι «συμμετρική». Ο ένας πόλος κυριαρχεί και η δυναμική που μας ενδιαφέρει δεν είναι το «αμοιβαίο πέρασμα» του ενός πόλου στον άλλο - το κεφάλαιο γίνεται εργασία και το αντίστροφο, το κεφάλαιο προϋποθέτει την εργασία και το αντίστροφο- αλλά η ροπή αυτού του περάσματος προς την διατήρηση ή την κατάργηση της αντίθεσης.

Η επανάσταση λοιπόν ως ιστορικό προϊόν του ταξικού ανταγωνισμού δεν μπορεί παρά να εκφράζεται σε αυτό το επίπεδο της δυναμικής της ασυμμετρίας της αντίθεσης κεφάλαιο/εργασία, της ροπής της δυναμικής αυτής και συγκεκριμένα ως η δυναμική άρνησης/κατάργησης της αντίθεσης (ως προϊόν, θα λέγαμε, της δράσης του προλεταριάτου, που εκφράζει αυτή την δυναμική). Δεν μπορεί να συνιστά μιαν άλλη αντίφαση - επανάσταση/αντεπανάσταση - στο εσωτερικό της αντίθεσης κεφάλαιο/εργασία. Η επανάσταση ή η αντεπανάσταση είναι το ιστορικό προϊόν αυτής της δυναμικής της ιστορίας της αντίθεσης κεφάλαιο/εργασία και είναι αδιαμφισβήτητη από αυτήν ακριβώς την άποψη: αν είναι επανάσταση έχει νικήσει και το ξέρει, έστω και «τοπικά» (στον χρόνο και στον χώρο). Ή για να το θέσουμε λιγότερο «απόλυτα»: η επανάσταση είναι η διαδικασία στην οποία τίθεται *ρητά και συνειδητά* το ζήτημα της άρνησης της αντίθεσης κεφάλαιο/εργασία, είναι η δυναμική που διαρρηγνύει την αντίθεση αυτή και το «*ξέρει*». Δεν μπορεί λοιπόν να αντιφάσκει με τον εαυτό της ή να περνά στο αντίθετό της. Πολύ περισσότερο καμμιά διαδικασία «επιβεβαίωσης» της τάξης δεν μπορεί να θεωρηθεί επαναστατική διαδικασία, πόσω δε μάλλον που «στρέφεται ενάντια στον εαυτό της»

της. Στο «*Η Άγνωστη Επανάσταση*», ο Voline[α] διηγείται μια «μικρή σκηνή» της οποίας έγινε μάρτυρας. Σε ένα εργοστάσιο, οι εργάτες είχαν αρχίσει να οργανώνουν οι ίδιοι τις συναλλαγές τους με άλλες φίρμες. Καταφτάνει ένας αντιπρόσωπος του Μπολσεβίκικου κόμματος και με χρήση απειλών διατάζει το τέλος αυτού του τύπου δραστηριότητας γιατί θα την αναλάμβανε το κράτος. Φυσικά αυτό δεν έγινε χωρίς αντίθεση, χωρίς σύγκρουση, αλλά είναι δυνατόν να φανταστούμε μιαν ανταλλαγή που δεν θα έπαιρνε μια μορφή αποξενωμένη από τους συναλλασσόμενους που σχετίζονταν από αυτήν [exchange which would not take a form alienated from the exchangers connected by it];

Η απουσία της αλληοδιαπλοκής του προλεταριάτου και του κεφαλαίου στην αντίθεσή τους, σύμφωνα με την δική μας ανάγνωση του άρθρου, μας αφήνει πολύ συχνά την αίσθηση ότι έχουμε να κάνουμε με ένα κομμουνιστικό σχέδιο που είναι αναλλοίωτο, αλλά υπόκειται στις εκάστοτε αντικειμενικές συνθήκες και το οποίο αφού εκδιώχνεται, θα λέγαμε, από την κύρια είσοδο έχει την τάση να ξαναεπιστρέφει από την «πίσω πόρτα». Εξ ου και η παρουσίαση του αντικειμενισμού ή του οικονομικού ντετερμινισμού ως «λαθών», «αποκλίσεων» και η αδυναμία του άρθρου να προχωρήσει πιο μακριά από μια ιστορία των ιδεών. Από την μια υπάρχει το προλεταριάτο και από την άλλη το κεφάλαιο. Το δεύτερο εξελίχθηκε, το πρώτο βιώνει αυτή την εξέλιξη σαν «ταξική σύνθεση». Αλλά η εξέλιξη αυτών των όρων δεν κατανοείται ως η ιστορία της σχέσης τους. Είναι σε αντίθεση αλλά αυτή η αντίθεση είναι μόνι μια αμοιβαία, ανακλαστική σχέση και όχι μια αυτο-διαφοροποιούμενη ολότητα.[β] Έτσι η ιστορία κατανοείται ως ιστορία του κεφαλαίου, υποκείμενη στους περιορισμούς της πάλης της εργατικής τάξης, αλλά όχι ως ιστορία της αντίθεσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο. Συνεπώς η επανάσταση και ο κομμουνισμός δεν μπορούν πραγματικά να ιστορικοποιηθούν. Η προσθήκη μιας υποκειμενικής προσέγγισης από την σκοπιά της εργατικής τάξης δεν είναι πραγματικά χρήσιμη. Η οπτική έχει αλλάξει αλλά η προβληματική της αντικειμενικότητας δεν έχει ξεπεραστεί. Αυτό είναι που φευγαλέα θέτει το άρθρο όταν το αντικείμενο είναι ο εργατισμός, στον οποίο όμως δεν καταφέρνει να διατυπώσει μια κριτική άλλα από την οικονομική.

Αν πρόκειται κανείς να ασχοληθεί με το κεντρικό πρόβλημα του αντικειμενισμού, η κριτική του θα πρέπει να αρχίσει με την παραγωγή μιας θεωρίας στην οποία συλλαμβάνουμε την εκμετάλλευση και την πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους ως την αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο και όχι απλά σαν την ανάπτυξη του κεφαλαίου· *οι κεντρικές έννοιες είναι αυτές της εκμετάλλευσης και της συσσώρευσης*. Όσο η επανάσταση μπορούσε να παρουσιαστεί ως η επιβεβαίωση του προλεταριάτου (τυπική υπαγωγή, πρώτη φάση της πραγματικής υπαγωγής), η αντίφαση του κτπ ως εξαρτώμενη από την αλληλοδιαπλοκή

τρεπόμενη σε αντεπανάσταση.

[α] Vsevolod Mikhailovich Eikhenbaum (1882 – 1945), γνωστός αργότερα με το ψευδώνυμο Volin ή (όπως ο ίδιος προτιμούσε) Voline: Ρώσος αναρχικός ηγέτης που συμμετείχε στην Ρώσικη και την Ουκρανική επανάσταση πριν αναγκαστεί σε εξορία από την κυβέρνηση των Μπολσεβίκων αρχικά στην Γερμανία και μετά τον Δεύτερο ΠΠ στην Γαλλία όπου και πέθανε το 1945. Ήταν από τους βασικούς υποστηρικτές της αναρχικής οργανωτικής μορφής που έγινε γνωστή αργότερα ως «αναρχισμός της σύνθεσης». Η «Άγνωστη Επανάσταση» είναι ο απολογισμός του από τις εμπειρίες του στην Ρώσικη επανάσταση και τον εμφύλιο πόλεμο και εκδόθηκε μετά τον θάνατό του.

[β] Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό σημείο για την κατανόηση της διαλεκτικής σχέσης!

προλεταριάτου και κεφαλαίου ήταν αδιανόητη, γιατί η άρνηση του κεφαλαίου μπορούσε να είναι *ipso facto* μόνο η άρνηση του προλεταριάτου. Έτσι η επανάσταση ως τυπική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο και στην πρώτη φάση της πραγματικής υπαγωγής, ως επιβεβαίωση του προλεταριάτου, γίνεται αναγκαστικά ένας οικονομισμός. Αν η επανάσταση είναι η επιβεβαίωση της τάξης, το προλεταριάτο πραγματοποιώντας την επανάσταση θα πρέπει να επιλύσει αναγκαστικά μια αντίφαση του καπιταλισμού της οποίας δεν αποτελεί το ένα από τα όρια αλλά απλά τον καλλίτερα τοποθετημένο εκτελεστή, οπότε η υπέρβαση αυτής της αντίφασης, μακράν του να αποτελεί την εξαφάνιση του ίδιου του προλεταριάτου, γίνεται ο θρίαμβός του. Η στρατηγική που βασίζεται στην «προλεταριακή υποκειμενικότητα» δεν πηγαίνει πέρα από αυτή την προβληματική.[α]

Ως ο ένας πόλος της αντίφασης μέσα στον κτπ, η ύπαρξη του προλεταριάτου και η πρακτική του μπορεί μόνο να ταιριάξει με την ιστορική πορεία της αντίθεσής του με το κεφάλαιο ως εκμετάλλευση και πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους. Αυτή είναι όλη η σημασία/αξία της θεωρίας της κρίσης του Μάτικ, η οποία βέβαια μέσα στον αντικειμενισμό της δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί όπως είναι και θα πρέπει να κριτικαριστεί από την δική μας σκοπιά. *Είναι θεμελιώδες να διατηρήσουμε μια ανάλυση της κρίσης στην βάση της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους*. Απλά χρειάζεται, όπως λέει το άρθρο, να «απο-αντικειμενικοποιήσουμε», να «αποπραγμοποιήσουμε», τον νόμο της πτωτικού ποσοστού κέρδους. Όταν διαβάζουμε στο άρθρο: «το κεφάλαιο δημιουργεί ένα όριο στην συσσώρευσή του από το/στο γεγονός ότι μπορεί μόνο να παράγει για την αγορά», ακόμα και αν στη συνέχεια λέει: «το κεφάλαιο επαναστατικοποιεί διαρκώς τις σχέσεις παραγωγής για να επιτρέψει την συνεχή τους επέκταση. Αυτή η ανάγκη να μετασχηματίζει συνεχώς τις κοινωνικές σχέσεις σημαίνει ότι το κεφάλαιο οδηγείται διαρκώς να έρχεται αντιμέτωπο με την εργατική τάξη» και όταν το θέμα κλείνει με το: «είναι δυνατόν η κρίση να δημιουργεί τις συνθήκες στις οποίες το προλεταριάτο αρχίζει να αντιθέτει τα συμφέροντά του σε αυτά του κεφαλαίου», οδηγούμαστε να πιστέψουμε ότι:

1. η κρίση τοποθετείται στο επίπεδο της αγοράς,
2. η στρατηγική του κεφαλαίου είναι η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων,
3. η κινητήρια επαναστατική δύναμη του προλεταριάτου είναι η υπεράσπιση των συμφερόντων του.

Από την μια πλευρά η κρίση από την άλλη η ταξική πάλη· μια συνάντηση των αποκλίνοντων συμφερόντων διαμορφώνει το μονοπάτι του κεφαλαίου αλλά η ανάπτυξη του κεφαλαίου και η κρίση δεν κατανοούνται καθαυτές σαν ταξική πάλη.

Όπως εκτενώς καταδεικνύει το άρθρο στις βασικές του αναπτύξεις, το θεωρητικό θεμέλιο του αντικειμενισμού έγκειταο στον διαχωρισμό ανάμεσα στην ταξική πάλη και την ανάπτυξη του κτπ. Αλλά η βάση αυτού του θεωρητικού διαχωρισμού είναι η αδυναμία του ίδιου του

[α] Αυτό είναι σωστό αλλά δες τις προηγούμενες εκτενείς μας παρατηρήσεις για το αν αυτή η διαδικασία μπορεί καν να θεωρηθεί επανάσταση. Η επιβεβαίωση της τάξης, ε **αυτό δεν είναι επανάσταση**! Και πραγματικά δεν μπορούμε να δούμε πού βλέπει η *TC* τον «θρίαμβο» του προλεταριάτου σε αυτή την «επανάσταση».

προλεταριάτου, σε ολόκληρη αυτή την περίοδο της ταξικής πάλης που χαρακτηρίζεται από την τυπική υπαγωγή, ακόμα και κάτω από συγκεκριμένες σύχγρονες μορφές, να είναι ένα στοιχείο της αντίθεσης που πρέπει να ανατραπεί.[α] Είναι μόνο η καταπιεσμένη ακρότητα της αντίθεσης και έχει μόνο τον ρόλο του «νεκροθάφτη». Ο καπιταλισμός κατανοείται μόνο σαν ένα σύνολο συνθηκών, που εξελίσσεται προς μια βέλτιστη κατάσταση σε σχέση με μιαν ουσιώση και αναλλοίωτη επαναστατική φύση του προλεταριάτου, ακόμα και αν ιστορικά αυτή η φύση αποτυγχάνει να εκδηλωθεί. Η κριτική του αντικειμενισμού δεν μπορεί να είναι μόνο η κριτική του διαχωρισμού ανάμεσα στην ταξική πάλη και την καπιταλιστική ανάπτυξη, μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την κριτική της έννοιας της επαναστατικής φύσης του προλεταριάτου, ως καθορισμένης μια για πάντα, και προσαρμοζόμενη στις συνθήκες.[β] Το προλεταριάτο είναι επαναστατικό μόνο στην αντίθεση που το φέρνει αντιμέτωπο με το κεφάλαιο[γ] Στην περίπτωση αυτή δεν είναι μια φύση που καθορίζεται αλλά μόνο μια σχέση και μια ιστορία.[δ] Όσο προϋποτίθεται ένα επαναστατικό είναι του προλεταριάτου, θα είναι αναγκαίες κάποιες συνθήκες απέναντι σε αυτό το είναι, και οι συνθήκες αυτές θα είναι αναγκαστικά αντικειμενικές. Όσο δεν υπάρχει κριτική αυτής της σύλληψης της επαναστατικής φύσης του προλεταριάτου, δεν υπάρχει διέξοδος από την αντικειμενιστική προβληματική. Όσο δεν γίνεται αυτή η κριτική, είναι αδύνατο να πάμε πιο πέρα από την οπτική που κυβερνάται από μια διχοτομία ανάμεσα στην ταξική πάλη και τις οικονομικές αντιθέσεις, που συνδέονται μόνο μέσα από σχέσεις αμοιβαίου καθορισμού.

Είναι στην συνειδητοποίηση των ορίων του εργατισμού και στην αποστασιοποίηση από αυτόν που με μια έννοια το *Aufheben* έρχεται αντιμέτωπο με το πρόβλημα αυτό. Το άρθρο εκφράζει ικανοποιητικά το ότι υπάρχει ένα όριο στην θεώρηση της ταξικής πάλης ως μιας σύγκρουσης δύο στρατηγικών στην αντίληψη του εργατισμού, αλλά χωρίς να θέτει εκπεφρασμένα την αμοιβαία πλοκή των τάξεων ως καθορίζουσας την αντίθεσή τους. *Ο*

[α] Αυτό ακριβώς εκφράζουμε ως «καθαρή αρνητικότητα» του προλεταριάτου, ως την θεώρηση του προλεταριάτου *σαν επαναστατικής δύναμης* ακριβώς στο επίπεδο της δυναμικής της αντίθεσης - όχι των πόλων της αντίθεσης. Ότι, με μια έννοια, το προλεταριάτο *ως επαναστατική δύναμη* **υπερβαίνει** *το προλεταριάτο ως πόλο της αντίθεσης* (το προλεταριάτο ως είναι, θα λέγαμε, και το προλεταριάτο ως γίγνεσθαι, ως δύναμη-δυναμική) γιατί αυτό εκφράζεται στο ανώτερο επίπεδο της δυναμικής της αντίθεσης, όπου το προλεταριάτο είναι η δυναμική κατάργησης/άρνησης της αντίθεσης και το κεφάλαιο η δυναμική της κατάφασης/διατήρησής της. Έτσι στον βαθμό που η δράση του προλεταριάτου δεν κατατείνει στην άρνηση της αντίθεσης, αυτό παραμένει «εγκλωβισμένο» στην αντίθεση, ως ένας πόλος της που δεν μπορεί να την υπερβεί ολοκληρωτικά. Η ασυμμετρία της αντίθεσης εκφράζεται μέσα από την δυναμική της ταξικής πάλης, δυναμική η οποία διανοίγει ένα «ανώτερο» επίπεδο της αντίθεσης, και το ζήτημα της (αντ)επανάστασης εκφράζεται σε *αυτό* ακριβώς το επίπεδο, όχι το απλό επίπεδο της αντίθεσης και των πόλων της. πρόκειται για εξαιρετικά λεπτό και σημαντικό ζήτημα.

[β] Πολύ σωστό! Και αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσα από την θεώρηση της διαλεκτικής της δυναμικής της αντίθεσης και της αντίθεσης της ίδιας. Το σχήμα μας αφαιρεί ακριβώς οποιαδήποτε τέτοια επαναστατική «φύση» του προλεταριάτου, γιατί το προλεταριάτο ως επαναστατική δύναμη πρέπει να εκδηλωθεί στο επίπεδο της δυναμικής της αντίθεσης ως επαναστατική δράση, ως *συνειδητή προλεταριακή υποκειμενικότητα*. Αν το ζήτημα της επαναστατικής δράσης του προλεταριάτου ήταν ζήτημα «φύσης» αυτό θα σήμαινε ακριβώς ότι θα εκδηλωνόταν από την ίδια την αντίθεση και μόνο, την σχετική θέση των πόλων της ως ένα αντικειμενικό «είναι» των πόλων αυτών. Αν το προλεταριάτο «είναι» υφίσταται ως *ροπή* στην αντίθεση κεφάλαιο/εργασία αυτό δεν αρκεί για να είναι και επαναστατική δύναμη, αυτή η ροπή πρέπει να εκφραστεί ως δυναμική της αρνητικότητας στην δυναμική της ανάπτυξης της αντίθεσης. Οι έννοιες της δυναμικής - κύρια μέσα από την κατηγοροθεωρητική τους έκφραση - μπορούν να είναι εδώ πραγματικά καθοριστικές.

[γ] Ακριβώς! Η *TC* φαίνεται εδώ να το ακουμπά αλλά να μην αναπτύσσει πλήρως το σχήμα που υπαινισσόμαστε.

[δ] Ακριβώς! Η ιστορία είναι αυτό το ξεδίπλωμα της δυναμικής της αντίθεσης, της σχέσης.

εργατισμός πραγματοποιεί μόνο μιαν αντιστροφή του αντικειμενισμού, χωρίς να τον υπερβαίνει, προσθέτει μόνο μια υποκειμενίστικη πτυχή, όπως στην έννοια του Νέγκρι για την «*αυτο-αξιοποίηση*» της εργατικής τάξης, που προσθέτει σαν ταμπέλα έναν επιπρόσθετο προσδιορισμό στην σχέση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, έναν προσδιορισμό όμως που δεν αλλάζει την σύλληψη αυτής της σχέσης. Η ύπαρξη ενός αθροίσματος καθορισμών κάνει κάποιον να πιστεύει ότι έχει φτάσει στην ολότητα αυτής της σχέσης, αλλά η σχέση δεν έχει απο-αντικειμενικοποιηθεί, απλά έχει προστεθεί ένας υποκειμενικός καθορισμός σε αντίθεση με τον αντικειμενικό. Το *Aufheben* κατακρίνει τους εργατιστές επειδή δεν κάνουν αρκετά για να διατηρήσουν την αντικειμενικότητα της αναπαραγωγής του κεφαλαίου και απλά διακηρύσσουν ότι «όλα είναι ταξική πάλη». Αποτυγχάνοντας να συλλάβει την αντικειμενικότητα και την οικονομία σαν μια αναγκαία στιγμή στην αναπαραγωγή της αντίθεσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο, το *Aufheben* καταλήγει σε μια θέση απλά άμβλυνσης/μετριασμού: πρέπει να απο-αντικειμενικοποιήσουμε την αντίθεση ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο αλλά διατηρώντας έναν μικρό βαθμό αντικειμενικότητας, και κυρίως για τις περιόδους της αντεπανάστασης.[α] Ο αντικειμενισμός έχει ξεπεραστεί αλλά μόνο από την σκοπιά του προλεταριάτου ενώ έχει διατηρθεί σαν η πραγματικότητα του καπιταλισμού. Η κριτική δεν ήταν μια αποδόμηση της αντικειμενικότητας και της ανακατασκευής της ως οικονομία,[β] ως αναγκαία στιγμή της σχέσης ανάμεσα στις τάξεις, πρόκειται μόνο για το ίδιο πράγμα ειδωμένο από μια άλλη οπτική. Σε αυτό το σημείο, το ζήτημα της μη-πληρότητας του *Κεφαλαίου* είναι ιδιαίτερα άγονο. Αυτό που μπορούμε να δούμε σαν άποψη του Μαρξ για τον μισθό ως ταξική πάλη στο «*Μισθοί, Τιμή και Κέρδος*» ή στον «*Λόγο σχετικά με το Ελεύθερο Εμπόριο*», επιτρέπει αναμφίβολα έναν μετεωρισμό/hangover πάνω από το γεγονός ότι η πάλη «για» (ακόμα και «πάνω»: Νέγκρι) στον μισθό δεν θα έχει ποτέ κανένα άλλο αποτέλεσμα από τον μισθό. Όσον αφορά την «μικρή κυκλοφορία» σαν έναν χώρο για εργατικό έλεγχο, αυτό είναι ένα αποτέλεσμα της «αισιοδοξίας» ανάμεσα στους εργατιστές, όπως επικαλείται και το άρθρο, που τώρα έχει ναυαγήσει ακόμα και στην ρεφορμιστική πολιτική αρένα.

Κατά παράδοξο τρόπο, η προσθήκη μιας υποκειμενικής πλευράς, «μιας οπτικής της εργατικής τάξης», εξυπηρετεί μόνο στο να επιβεβαιώσει, να επανενδυναμώσει, τον αντικειμενισμό που είχε αποκηρυχθεί σαν κάτι που πρέπει να αποσυντεθεί/διαλυθεί. Απλά προσθέτει ένα «ενεργητικό» συμπλήρωμα σε αυτόν.

Με τον ίδιο τρόπο, από την πλευρά της κατανόησης των ενεργειών της καπιταλιστικής τάξης, παραμένει ακόμα η ιδέα ότι η διατήρηση και η αναπαραγωγή της κοινωνικής σχέσης της εκμετάλλευσης εξαρτάται και από άλλους τύπους σχέσεων, από αυτές που «φέρνει στο παιχνίδι» για να αναπαραγάγει τον εαυτό της και οι οποίες την προϋποθέτουν. Ασκώντας κριτική στο *Radical Chains*, το άρθρο παρουσιάζει την ακόλουθη ανάλυση: «Η ιδέα ενός ιδανικού καθεστώτος αναγκών κάτω από τον νόμο της αξίας είναι ένας μύθος. Ο νόμος της

[α] Γεγονός που, ειδικά για αυτό, δηλαδή την περίοδο της αντεπανάστασης, το *Aufheben* μάλλον αναγνωρίζει στην αυτοκριτική του, δες...

[β] Εδώ πρέπει να θυμηθούμε την κριτική του Βουαγιέ ακριβώς ως αποδόμησης του αντικειμενισμού και της οικονομίας και της διαπλοκής τους, καθώς και σημεία της κριτικής μας στο *Aufheben*!

αξίας και ο καπιταλισμός περιορίζονταν πάντα, πρώτα από μορφές έγγειας ιδιοκτησίας και κοινοτισμού που προϋπήρχαν, και ύστερα από την ταξική πάλη που αναπτυσσόταν εντός του. Το κεφάλαιο αναγκάζεται να σχετίζεται με την εργασία μέσα από μορφές διαφορετικές από τον μισθό και το κράτος είναι ο τρόπος που έχει ανάγκη για να το κάνει.Ο «Νόμος των Φτωχών» εξέφρασε μια στρατηγική για τον έλεγχο της εργατικής τάξης: η κρατική διοίκηση εκφράζει έναν άλλον. Από τη στιγμή που δούμε ότι ο νόμος της αξίας είναι πάντα περιορισμένος, η ιδέα της μερικής αναστολής του χάνει την απήχησή της».[α] Και μπαίνουμε στον πειρασμό να προσθέσουμε: είναι η ίδια η ιδέα ότι το κεφάλαιο σχετίζεται με την εργατική τάξη μέ άλλα μέσα από την αξία, τον μισθό κ.λπ. που χάνει κάθε απήχηση.

Αν είναι όντως ακριβές ότι το «ότι περιορίζεται πάντα» είναι μέρος του ορισμού του, τότε το κράτος, οι δημόσιες υπηρεσίες του, ο στρατός και η αστυνομία του είναι γνωρίσματα της αξίας, των μισθών και της εκμετάλλευσης. Όπως λέει το άρθρο, δεν είναι αρκετό να μένει κανείς με την πιο αφηρημένη παρουσίαση της αξίας στην αρχή του *Κεφαλαίου*, είναι αναγκαίο να θεωρεί την αξία στην εφαρμογή της. Μέσω του κράτους, το κεφάλαιο δεν σχετίζεται με την εργατική τάξη με μέσα άλλα από τους μισθούς.

Αν θεωρήσουμε την αυτο-προϋπόθεση του κεφαλαίου *γενικά*, τότε ο μετασχηματισμός του υπερπροϊόντος σε υπεραξία και στην συνέχεια σε επιπρόσθετο κεφάλαιο δεν μπορεί να ληφθεί ποτέ ως δεδομένος εξαιτίας των ίδιων των νόμων του κεφαλαίου (δηλαδή της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους και του περιορισμού στην εκμετάλλευση της εργασιακής δύναμης). Σε αυτή την στιγμή της αυτο-προϋπόθεσης, η δραστηριότητα της τάξης των καπιταλιστών συνίσται πάντα στο να ρίξει τι προλεταριάτο πίσω σε μια κατάσταση εκμετάλλευσης (μέσω της πολιτικής δράσης, της βίας, των χρεοκοπιών, των απολύσεων κ.λπ.). Δεν έχουμε βγει έξω από μια ανάλυση της αυτο-προϋπόθεσης του κεφαλαίου και θεωρούμε την σχέση ανάμεσα στο προλεταριάτο και την τάξη των καπιταλιστών σαν ιδιαίτερες και αντιτιθέμενες δραστηριότητες. Ο κίνδυνος θα βρισκόταν στην αυτονόμηση των πόλων της αντίθεσης του κτπ, του προλεταριάτου και του κεφαλαίου, σε δύο στρατηγικές.

Για μας ο αντικειμενισμός συνδέεται με δύο σύνολα αιτίων: το πρώτο τοποθετείται σε μια εποχή της ταξικής πάλης που θέτει την επανάσταση και τον κομμουνισμό σαν επιβεβαίωση του προλεταριάτου και συνεπώς το αποκλείει από το πεδίο των αντιθέσεων του τρόπου παραγωγής.[β] Δεύτερον, το προλεταριάτο αξιοποιεί μόνο «οικονομικές» αντιθέσεις των οποίων υποτίθεται ότι δεν αποτελεί μία από τις συνιστώσες.

Μια σταθερά της αναπαραγωγής του κεφαλαίου, την οποία αποκαλούμε αυτο-προϋπόθεση του κεφαλαίου, είναι η ίδια η βάση της οικονομικής πραγματικότητας: όλοι οι όροι της αναπαραγωγής της κοινωνίας επανεμφανίζονται ως «αντικειμενικοποιημένες» συνθήκες της αναπαραγωγής από την πλευρά του κεφαλαίου στο τέλος του κάθε κύκλου.

Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι η έννοια του αντικειμενισμού και η κριτική της δεν μπορούν να χρησιμεύσουν σαν ένας «αγωγός» για μιαν ανάλυση των προβλημάτων της ανάπτυξης

[α] μετάφραση στα ελληνικά...
[β] Σημαντικό σημείο!

της «θεωρίας». Το αποφασιστικό ρήγμα στην «θεωρία» διατέμνει τόσο τον αντικειμενισμό όσο και τις θεωρίες που «επιβιβάζουν μαζί τους» την κριτική του. Η γραμμή της ρήξης και της διάκρισης στην ανάπτυξη της θεωρίας τοποθετείται ανάμεσα στην ταξική πάλη που επιφέρει την κατάργηση του κεφαλαίου ως επιβεβαίωση του προλεταριάτου και την ταξική πάλη που επιφέρει την κατάργηση του ίδιου του προλεταριάτου μέσα στην κατάργηση του κεφαλαίου, με άλλα λόγια στο ίδιο το περιεχόμενο της μετάβασης από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή και στην ιστορία της τελευταίας. Αν δεν ξεκινήσουμε από αυτή την βάση, τότε έχει κανείς την εντύπωση ότι η «θεωρία» έχει μια ιστορία. Στην απουσία αυτής της κριτικής που λέει γιατί η επανάσταση είναι σε αυτή τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή ντετερμινιστική, οικονομικίστικη, αντικειμενιστική, την εσωτερική κριτική του οποίου το άρθρο δυσκολεύεται τόσο πολύ να ξεφορτωθεί, κανείς πάσχει από το να θεωρεί τον αντικειμενισμό μόνο σαν ένα θεωρητικό «λάθος» ή «απόκλιση» ή ακόμα ως καθοριζόμενο από «αντικειμενικές» συνθήκες.

«Όπως τόνισε ο Πάνεκουκ, η πραγματική κατάρρευση του καπιταλισμού είναι η αυτοχειραφέτηση της εργατικής τάξης». Αυτό είναι το συμπέρασμα του affected κριτικού «ξεσκαρταρίσματος» που υλοποιείται στο κείμενο, αλλά εδώ είναι που κανείς βρίσκεται στην αρχή του ουσιαστικού προβλήματος: ποια είναι η αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, σαν εποχή του κτπ, που φέρνει τον κομμουνισμό; Όπως ορθά διατυπώνει το άρθρο, δεν πρόκειται για ένα πρόβλημα ορισμού «του επιπέδου ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων που είναι ασύμβατες με τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής», αλλά μάλλον του να προσδιορίσει κανείς ιστορικά το περιεχόμενο και την δομή της αντίθεσης ανάμεσα στις τάξεις. Είναι αλήθεια ότι δεν ήταν αυτό το αντικείμενο του άρθρου, αλλά το διάβασμά του μας έκανε να επιθυμήσουμε να ήταν αυτό το αντικείμενο του συμπεράσματός του. Μένουμε λίγο ανικανοποίητοι όταν διαβάζουμε: «από καιρό σε καιρό, η σχέση ανάμεσα στην καπιταλιστική ανάπτυξη και την τάξη φτάνει σε ένα σημείο πιθανής ρήξης. Οι επαναστάτες και η τάξη παίρνουν την ευκαιρία τους· αν το κύμα αποτύχει να ξεπεράσει το κεφάλαιο, το κεφάλαιο συνεχίζει σε ένα υψηλότερο επίπεδο».

Ολόκληρη η ιστορία αυτού του τρόπου παραγωγής μένει ακόμα να γραφτεί σαν ιστορία της αντίθεσης ανάμεσα σε τάξεις. Μπορούμε να μείνουμε με την οπτική που παρουσιάζεται στο άρθρο μιας διαδοχής επαναστατικών επιδρομών/εφόδων που δεν ήταν ποτέ νικηφόρες ως τώρα, πάντα ηττημένες, και να κατανοήσουμε την ήττα τους σαν να έχει να κάνει είτε με κάποιες εξωτερικές (αντικειμενικές) συνθήκες ή την δύναμη της αντεπανάστασης, χωρίς να σχετίζεται με την ιστορική φύση της αντίθεσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, που αποκαλύπτεται τόσο στην επανάσταση όσο και στην αντεπανάσταση; Αυτή είναι μια οπτική που επιστρέφει αναπόφευκτα σε μια επαναστατική ουσία του προλεταριάτου, ταυτόσημη σε κάθε έφοδο. Η «οργανική σχέση ανάμεσα στην ταξική πάλη και την καπιταλιστική ανάπτυξη», που σχηματίζει το θεμέλιο ολόκληρου του άρθρου, δεν είναι μια σχέση αμοιβαίων καθορισμών δύο στοιχείων που καθορίζονται *a priori* καθευατά [in themselves]. Είναι πραγματικά μια οργανική σχέση και με αυτόν τον τρόπο η συγκεκριμενοποίηση (σε μέρη) μιας συγκεκριμένης ολότητας που υπάρχει μόνο στα μέρη και τις

αμοιβαίες απαιτήσεις τους. Η αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο είναι η ανάπτυξη του κεφαλαίου.[α]

Σημειώσεις

[1] Η ίδια η*TC* πιθανόν δεν θα συμφωνούσε με τον τρόπο που ο Μαρξ προσεγγίζει τα θέματα εδώ. Στην κριτική που κάνουν στα άρθρα μας αμφισβητούν την χρήση που κάνουμε της έννοιας της αλλοτρίωσης. Για την TC, η θεματική του Μαρξ σχετικά με την αλλοτρίωση και το *aufheben*[β] στα *Οικονομικά Χειρόγραφα* και την *Αγία Οικογένεια* δεν συνεχίζεται στο μεταγενέστερο έργο του. Αυτό είναι ένα από τα σημεία που έχουμε προσπαθήσει να καταλάβουμε κοιτώντας και σε μερικά άλλα από τα γραπτά της*TC* - για παράδειγμα: «Δεν θα πρέπει να συγχέουμε την «αλλοτριωμένη εργασία» όπως λειτουργεί στα *Χειρόγραφα* και την αλλιτρίωση της εργασίας που θα βρούμε στα *Grundrisse* ή στο *Κεφάλαιο*. Στην πρώτη περίπτωση η αλλοτριωμένη εργασία είναι η αυτο-κίνηση της ανθρώπινης ουσίας ως ειδολογικού όντος [είδους]· στην δεύτερη περίπτωση δεν πρόκειται πλέον για ένα ζήτημα ανθρώπινης ουσίας αλλά ιστορικά καθορισμένων κοινωνικά σχέσεων, στις οποιες ο εργάτης διαχωρίζεται μερικά ή συνολικά από τις συνθήκες της εργασίας του, των προϊόντων του και της ίδιας της δραστηριότητάς του» («*Pour en Finire avec la Critique du Travail*», *TC* , No. **17**). Ισχυριζόμαστε ότι αν και η πραγμάτευση του Μαρξ γίνεται σταθερά πιο ιστορική και πιο συγκεκριμένη, η θεματική της αλλοτρίωσης είναι ουσιαστικά η ίδια. Αυτό είναι κάτι με το οποίο θα ασχοληθούμε στην απάντησή μας στην κριτική τους.

[2] Στο *Κεφάλαιο* ο Μαρξ δεν μιλάει για ατομική ιδιοκτησία γιατί την υπαγάγει στο εμπόρευμα (μια κοινωνία γενικευμένης εμπορευματικής παραγωγής είναι μια κοινωνία απόλυτης ατομικής ιδιοκτησίας). Στα πρώιμα γραπτά του, όταν μιλούσε για το σύστημα της ατομικής ιδιοκτησίας, η προσοχή του Μαρξ ήταν ήδη στην σχέση κεφαλαίου-εργασίας. Την χρονιά πριν από την *Αγία Οικογένεια*, ο Μάρξ έγραφε: «η αντίθεση ανάμεσα στην έλλειψη ιδιοκτησίας/ακτημοσύνη και την ιδιοκτησία είναι ακόμα μια αδιαφοροποίητη αντίθεση, που δεν συλλαμβάνεται στην ενεργή της σύνδεση, στην εσωτερική της σχέση, που δεν συλλαμβάνεται ακόμα ως αντίθεση, όσο δεν κατανοείται ως η αντίθεση ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο...η εργασία, η υποκειμενική ουσία της ατομικής ιδιοκτησίας ως αποκλεισμός/απουσία ιδιοκτησίας και το κεφάλαιο, η αντικειμενική εργασία, ως αποκλεισμός της εργασίας, συνιστούν την ατομική ιδιοκτησία στην αναπτυγμένη σχέση της αντίθεσης: μια έντονη/δυναμική αντίθεση που οδηγείται προς την λύση της», (*Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*, σελ. 345, ενότητα πάνω στην Ατομική Ιδιοκτησία και τον Κομμουνισμό). Ο Μαρξ δεν αλλάζει το αντικείμενο της μελέτης του όταν εστιάζει στην σχέση ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο παρά στην σχέση ανάμεσα στην αλλοτριωμένη εργασία και την ατομική ιδιοκτησία γιατί η δεύτερη είναι

[α] Σωστή η θέση της οργανικής ολότητας, κοντά και σε Bohmian όρους. Αυτή την οργανικότητα προσπαθούμε να συλλάβουμε εισάγοντας την έννοια της δυναμικής της αντίθεσης ως διακριτής από την αντίθεση καθαυτή. Ακριβώς γιατί δεν μιλάμε για «μέρη» μιας ολότητας αλλά για την δυναμική αντίθεσή τους και την ανάπτυξή της που τα καθορίζει ως δυναμική και όχι ως «ουσίες». Η ολότητα μεταβάλλεται ακριβώς επειδή είναι σε διαρκή κίνηση, κίνηση που «επανακαθορίζει» - ως ιστορία - κάθε φορά τους «όρους» της αντίθεσης. Πώς θα αποφύγουμε όμως μια απόλυτη σχετικοποίηση των όρων - στον ιστορικό συγκαθορισμό τους - χωρίς να γλιστρήσουμε σε έναν ουσιολογικό προσδιορισμό τους; Εδώ ακριβώς βλέπουμε την αξία της ανάλυσής μας για την δυναμική της αντίθεσης. Το προλεταριάτο δεν υφίσταται ως ουσία ή *a priori* όρος αλλά ως δυναμική της αντίθεσης, συγκεκριμένα ως η δυναμική της άρνησης/κατάργησης της αντίθεσης. Η ασυμμετρία της αντίθεσης και οι ροπές της είναι πραγματικά αντικειμενικές και αυτό είναι που καθιστά πραγματικά εφικτή την εκδήλωση του προλεταριάτου ως επαναστατικής *δύναμης* και όχι ως αναλλοίωτου, από πάντα καθορισμένου, «φορέα» της επανάστασης. Η «ουσία» με άλλα λόγια της επαναστατικότητας του προλεταριάτου δεν έγκειται σε μια ουσία/φύση του προλεταριάτου αλλά στην διαλεκτική της αντίθεσης του με το κεφάλαιο **και** της δυναμικής αυτής της αντίθεσης - και είναι αυτή η διαλεκτική που συγκροτεί την οργανική ολότητα της ιστορικότητας του κτπ.

[β]

απλά μια πιο αναπτυγμένη και συγκεκριμένη έκφραση της πρώτης. Στην μορφή της μισθωτής-εργασίας και του κεφαλαίου, η «ατομική ιδιοκτησία», που υπήρχε πριν από το κεφάλαιο, φτάνει στο ανώτατο σημείο αντίφασης και ανταγωνισμού.

[3] Στο τέλος του «*Μισθοί, Τιμή και Κέρδος*», ο Μαρξ συμβουλεύει τα συνδικάτα ότι αντί του συντηρητικού ρητού «*A fair day's wage for a fair day's work*!», οφείλουν να γράψουν στις σημαίες τους το επαναστατικό σύνθημα «Κατάργηση του μισθωτού συστήματος», «*Abolition of the wages system*!».

[4] Ακόμα και το πιο εξαιρετικό παράδειγμα επαναστατικού συνδικαλισμού - η *IWW*[α] των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα, που πραγματικά έδινε έμφαση στην «κατάργηση του μισθωτού συστήματος» - δεν ήταν άτρωτη/απρόσβλητη. Η τροχιά που αρκετά από το πιο μαχητικά μέλη της ακολούθησαν προς το Αμερικανικό Κομμουνιστικό Κόμμα ακόμα και όταν σταλινοποιήθηκε, δεν ήρθε από το πουθενά. Όπως παρατηρεί ο Wright, «η συμπάθεια μέσα σε ορισμένους κύκλους των Wobbly για τους τεχνικούς και τις τεηλοριστικές αρχές πρόδιδε μια αυξανόμενη απομάκρυνση από τις αρχική απόρριψη από την IWW της καπιταλιστικής οργάνωσης της εργασίας» (Steve Wright, «*Storming Heaven*», Λονδίνο: Pluto Press, 2002), σελ. 195, αναφορά από το «*La Formazione dell'Operaio Massa negli USA 1898/1922*», σελ. 179-187).

[5] «Με τους αστούς οικονομολόγους δεν έχουμε πλέον τίποτα για να φιλονικήσουμε. Ο σοσιαλισμός έδειξε το δικαίωμά του στην νίκη, όχι στις σελίδες του *Κεφαλαίου*, αλλά σε μια βιομηχανική αρένα, απαρτίζοντας το ένα έκτο της επιφάνειας της Γης - όχι στην γλώσσα της διαλεκτικής, αλλά στην γλώσσα του ατσαλιού, του τσιμέντου και του ηλεκτρισμού». (Τρότσκυ: «*Η Προδομένη Επανάσταση*», Κεφ. 1.) Ακόμα και η κριτική του στην ΕΣΣΔ έχει να κάνει συχνά με την μη επαρκή παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα, κάτι που δεν αποτελεί έκπληξη από έναν άνθρωπο που, όταν ήταν στα πράγματα, υποστήριζε την στρατιωτική πειθαρχία για τους εργάτες.

[6] Δείτε: M. Seidman, «*Workers Against Work: Labor in Paris and Barcelona during the Popular Fronts*» (UCLA Press, 1993).

[7] Φυσικά, δεν ήταν οι Ναζί αυτοί που έβαλαν πρώτοι το «εθνικός» στον σοσιαλισμό: οι σοσιαλδημοκράτες υποστήριξαν τον Πρώτο ΠΠ, και ο τρόπος που ο Στάλιν «πούλησε» την ιδέα του «Σοσιαλισμού σε Μια Χώρα» ήταν σε μεγάλο βαθμό με την επίκληση του πατριωτισμού του πληθυσμού, ενώ άλλα παραδείγματα βλέπουμε στη αργότερα στον «εργατικό Σιωνισμό» και διάφορα είδη «τριτοκοσμικού» σοσιαλισμού από την Τανζανία μέχρι την Καμπότζη.

[8] Όπως ο ναζισμός και ο ιταλικός φασισμός ενσωμάτωσαν μεγάλα κομμάτια της σοσιαλδημοκρατίας στα καθεστώτα τους, η σοσιαλδημοκρατία ενσωμάτωσε ένα μεγάλο κομμάτι του φασισμού, μετά τον Δεύτερο ΠΠ, ή, όπως το έθεσαν προβοκατόρικα οι Μπορντιγκιστές «ενώ τα φασιστικά έθνη έχασαν τον Δεύτερο ΠΠ, ο φασισμός νίκησε».

[9] Φυσικά, εστιάζοντας στις ηγεσίες αποσιωπάται ο ρόλος των απλών μελών/μαχητών της CNT στην πειθάρχηση της ισπανικής εργατικής και της στράτευσής της στην πολεμική προσπάθεια.

[10] Δείτε: Paul Mattick, «*The Barricades Must be Torn Down*».

[11] Ο αριστερισμός, σαν ένας περιγραφικός και υποτιμητικός όρος για ιδεολογικές θέσεις και πρακτικές που εμφανίζονται αντίθετες αλλά, στην πραγματικότητα, βρίσκονται εντός της αστικής πολιτικής, είναι μια

[α] Οι «*Βιομηχανικοί Εργάτες του Κόσμου*», *Industrial Workers of the World, IWW*, τα μέλη της οποίας είναι κοινώς γνωστά με την ονομασία «*Wobblies*», είναι μια διεθνής, ριζοσπαστική εργατική ένωση που σχηματίστηκε το 1905. Η Ένωση συνδυάζει γενικές αρχές του συνδικαλισμού με τον εργοστασιακό/industrial

χρήσιμη συντομογραφία. Όμως, η χρήση του σαν μια εξήγηση της αποτυχίας των κινημάτων τείνει στην δογματική υπόθεση ότι κάποιος/εμείς κατέχουμε ήδη την ορθή «μη-αριστερίστικη πολιτική» και το πρόβλημα είναι απλά να την διαχύσουμε. (Δείτε επίσης την σημείωση 30 στο κριτικό/ανασκοπικό άρθρο «Από τον Εργατισμό στον «Αυτόνομο Μαρξισμό», στο παρόν τεύχος).

[12] Δείτε: «*Το Προλεταριάτο ως Υποκείμενο και ως Αναπαράσταση*» στην *Κοινωνία του Θεάματος*. Το κείμενο «*Να δουλεύει κανείς ή να μην δουλεύει: Είναι αυτό το ερώτημα*;»[α] των *Troploin* θέτει επίσης το ζήτημα ότι «κανείς θα πρέπει να διακρίνει μεταξύ της πρακτικής των εργατών και της ιδεολογίας τους» και σχετίζεται άμεσα με τα επιχειρήματα της ΤC.

[13] Δείτε την αποτίμηση της σημασίας της μαζικής/Γενικής απεργίας στο άρθρο του Philippe Bourrinet «*The Workers' Councils in the Theory of the Dutch-German Communist Left*».

[14] Η πιο σημαντική τάση ήταν οι «*Φίλοι του Ντουρούτι*» - δείτε το «Η Ομάδα *Φίλοι του Ντουρούτι*: 1937-1939», του Agustin Guillamon (AK Press 1996).

[15] Δείτε: Martin Glaberman, «*Wartime Strikes*» (Detroit: Bewick Editions, 1980).

[16] Σίγουρα η υπεραριστερά δεν αποτελεί το μοναδικό σημείο ρήξης. Αρκετά πριν από τον Πρώτο ΠΠ, η σοσιαλδημοκρατία είχε ήδη παράξει ομάδες όπως οι «Νέοι Άνθρωποι», (*Young People*) στην Γερμανία και το SPGB στην Βρετανία· αργότερα, ο αναρχοσυνδικαλισμός παρήγαγε την ομάδα «*Φίλοι του Ντουρούτι*». Ο Τροτσκισμός παρήγαγε πολυάριθμες αποσχίσεις, όπως οι *Munis*, ο *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, η τάση *Johnson-Forrest*· ο ιταλικός μαρξισμός-λενινισμός παρήγαγε τον εργατισμό/αυτόνομο Μαρξισμό κοκ. Όμως, αν και πολλές από αυτές τις ομάδες συνδέοντας επίσης με εκρήξεις/ανατάσεις/ξεσπάσματα στην ταξική πάλη, καμμιά δεν συνδέεται με κάτι τόσο παγκόσμιο, βαθύ και φανερά απειλητικό για τον καπιταλισμό όσο αυτό το κύμα πάλης που πιθανόν κορυφώθηκε το 1919 και το οποίο είναι αναπόσπαστα σχετιζόμενο με την Ρώσικη Επανάσταση του 1917. Επίσης, δεν είναι τυχαίο ότι πολλές από τις τάσεις που αναδύθηκαν αργότερα στη διάρκεια του 20ου αιώνα βρίσκονται να κινούνται προς, και να χαρακτηρίζονται από πρώην συντρόφους τους, ως υπερ-αριστεριστές.

[17] Στο (τυπικά) πρώτο συνέδριο δεν συμμετείχαν πραγματικά ξένοι (μη Ρώσοι) κομμουνιστές.

[18] Οι πιο ορθόδοξοι ακόλουθοι του Μπορντίγκα υποστήριζαν την συμμετοχή στα συνδικάτα και έβλεπαν έναν προοδευτικό - αν και αστικό - ρόλο στον τριτοκοσμικό εθνικισμό. Είναι ενδιαφέρον ότι αρκετοί από αυτούς που προέρχονταν από την ιταλική αριστερά έτειναν προς τις θέσεις της ολλανδικής/γερμανικής υπεραριστεράς στα ζητήματα αυτά. Η ιταλική αριστερή ομάδα *Bilan*, εξόριστη στην Γαλλία την δεκαετία του 1930, άρχισε να αμφισβητεί τη συμμετοχή στα συνδικάτα και την ιδέα οποιουδήποτε προοδευτικού ρόλου του εθνικισμού. Δύο βασικά παρακλάδια της ιταλικής αριστεράς - η *ICC* (που διεκδικεί την παράδοση του Bilan) και η IBRP (κύριο μέλος της οποίας είναι η *Battaglia Comunista*, μια ομάδα που σχηματίστηκε από μια σημαντική απόσχιση από τον ορθόδοξο Μπορντιγκισμό το 1953), αν και διατηρούν μια ισχυρή πίστη (στο πνεύμα της «ιταλικής αριστεράς») στο κόμμα έχουν προχωρήσει σε αντι-συνδικαλιστικές και αντι-εθνικοαπελευθερωτικές θέσεις που είναι ιστορικά πιο κοντά στην ολλανδική/γερμανική αριστερά.

[19] Δείτε την μπροσούρα του *Antagonism*: «*Μπορντίγκα εναντίον Πάνεκουκ*». Είναι σημαντικό να δούμε, σε μια

συνδικαλισμό, όντας η ίδια μια καθολική Ένωση που τα μέλη της οργανώνονται επιπλέον και στην βιομηχανία στην οποία απασχολούνται. Η φιλοσοφία και οι τακτικές της IWW περιγράφονται σαν «επαναστατικός εργοστασιακός/βιομηχανικός συνδικαλισμός» με δεσμούς τόσο με το σοσιαλιστικό όσο και το αναρχικό εργατικό κίνημα. Η προέλευση του παρονόματος «*Wobblies*» είναι αβέβαιη (*πηγή: Wikipedia*).

[α] αναφορά!

προσεκτική εξέταση, ότι υπάρχουν στοιχεία στην σύλληψη της ιδέα του κόμματος από την ιταλική αριστερά που διαφέρουν από αυτήν του Λένιν και των «Λενινιστών». Επίσης, όπως βλέπουμε με τις αναρχικές ομάδες και τις ομάδες των συμβουλιακών κομμουνιστών, η απόρριψη του όρου «κόμμα» δεν σημαίνει ότι μια ομάδα ή τάση ξεφεύγει από τα προβλήματά της. Για μια συζήτηση δείτε και πάλι την μπροσούρα του *Antagonism* καθώς και το βιβλίο του Camatte: «*Origin and Function of the Party Form*».

[20] Το κύριο σημείο στο οποίο έχουμε ασχοληθεί με αυτή την ιστορία είναι το Μέρος III του άρθρου μας για την Ρωσία, *Aufheben*, αρ. 8 (1999). Για εξαιρετικές παρουσιάσεις αυτών των δύο πτερύγων της ιστορικής υπεραριστεράς δείτε την έκδοση της *ICC*: «*Η Ιταλική Αριστερά και η Ολλανδική/Γερμανική Αριστερά*». Τα βιβλία αυτά γράφτηκαν και τα δύο από τον Philippe Bourrinet, ο οποίος στην συνέχεια έφυγε από την οργάνωση, φανταζόμαστε για κάποιο σοβαρό λόγο. Οι αναθεωρημένες εκδόσεις τους από τον ίδιον μπορούν να βρεθούν στον ιστότοπο *http://www.left-dis.nl*.

[21] Με άλλα λόγια, μια πολιτική χρήσης τους κοινοβουλίου σαν επαναστατικού δικαστηρίου για να αποκηρύξει κανείς το κοινοβούλιο και το καπιταλιστικό σύστημα.

[22] Αυτό επιδεινώνεται ίσως στην Βρετανία και την Αμερική, όπου πολλοί από αυτούς που κινούνται προς την πολιτικής της υπεραριστεράς το κάνουν μέσω του αναρχισμού, ο οποίος πάντα έτεινε έντονα να αυτοκαθορίζεται ενάντια στους «τροτσκιστές» ή τους «μαρξιστές».

[23] Για να διαλέξουμε ένα παράδειγμα από το Βρετανικό πλαίσιο, η μεγαλύτερη αριστερίστικη ομάδα, το *SWP*, αρχικά διαχώρισε τον εαυτό της από τον «κυρίαρχο»/mainstream Τροτσκισμό υιοθετώντας την γραμμή του κρατικού καπιταλισμού για την ΕΣΣΔ. Όμως, σχετικά με σχεδόν όλα τα υπόλοιπα ζητήματα καθώς και με την σχέση της με το «εργατικό κίνημα», έχει συμπεριφερθεί με έναν εξαιρετικά μετριοπαθή ακόμα και «κεντρώο» τρόπο. Στο αντίθετο άκρο του φάσματος, οι Μαοϊκες και Τριτοκοσμικές αριστερίστικες ομάδες θα υποστηρίξουν τα Σταλινικ και γραφειοκρατικά καθεστώτα αλλού, ενώ αντιτίθενται στο επίσημο εργατικό κίνημα - το Εργατικό Κόμμα και τα Συνδικάτα. Τα άτομα μπορεί να είναι εξίσου αντιφατικά.

[24] Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να ταυτίζεται με την Ολλανδική-Γερμανική Αριστερά και να απορρίπτει τον Μπορντίγκα σαν έναν άκαμπτο, or at best principled, Λενινιστή· ή να ταυτίζεται με τον Μπορντίγκα και να βλέπει την συμβουλιακή υπερ-αριστερά σαν συνδικαλιστική.

[25] Για να κάνουμε κάτι που δεν το συνηθίζουμε - να αναφερόμαστε στον Ένγκελς - «Ο κομμουνισμός δεν είναι ένα δόγμα αλλά ένα κίνημα που ξεπηδάει από γεγονότα μάλλον παρά από αρχές. Οι κομμουνιστές δεν προϋποθέτουν αυτή ή την άλλη φιλοσοφία αλλά όλη την παρελθούσα ιστορία και, πάνω απόλα, τα πραγματικά και ενεργά αποτελέσματά της στις πολιτισμένες χώρες...Στον βαθμό που ο κομμουνισμός είναι μια θεωρία, είναι η θεωρητική έκφραση της κατάστασης του προλεταριάτου στην πάλη που δίνει και η θεωρητική σύνοψη των συνθηκών της απελευθέρωσης του προλεταριάτου». («Οι Κομμουνιστές και ο Karl Heinzen»,[α] αναφορά από το «Σχετικά με την Οργάνωση» στο έργο του J. Camatte: «This World we Must Leave»).

[26] Δείτε την ανάπτυξη αυτής της ημιτελούς ιδέας από τον John Holloway' στο «*Change the World Without Taking Power*»[β] (Pluto Press, 2002), σελ. 80-88.

[27] Δείτε: *Aufheben*, αρ. 1 (Φθινόπωρο 1992).

[28] Αυτό το γράφουμε κυρίως με βάση ό,τι έχουμε μεταφράσει από αυτούς· η*TC* και άλλοι θα έλεγαν την ιστορία

[α] αναφορά!
[β] αναφορά ελληνικής έκδοσης

με μεγαλύτερη πληρότητα, αν και ίσως με έναν πιο πολεμικό/μαχητικό τρόπο - για παράδειγμα, η παρατήρησή τους ότι ο Dauvé «προσπαθούσε να «νοστιμήσει» λίγο την υπεραριστερά με μια ένεση Μπορντιγκισμού».

[29] Δείτε: R. Gregoire & F. Perlman, «*Worker-Student Action Committees France May 1968*», 1969.

[30] Η ύπαρξη τέτοιων σύγχρονων ρευμάτων της υπεραριστεράς στη Γαλλία ήταν εν μέρει προϊόν του γεγονότος ότι εξόριστοι και από τις δύο πτέρυγές της είχαν καταφύγει εκεί στις δεκαετίες του 1920 και του 1930. Πράγματι, η ομάδα Bilan που δημιούργησαν οι Ιταλοί αριστεροί εξόριστοι είχε αξιοσημείωτο θεωρητικό έργο. Δείτε: Bourrinet: «*The Italian Left and The Dutch-German Left*», ό.π.

[31] Αρχικά της *Informations et Correspondence Ouvrières* (*Εργατικά Νέα και Ανταποκρίσεις*), που προήλθε από την *Informations Liasons Ouvrières* (*ILO*), που αποχώρησε από την *ΣήΒ* το 1958, όταν ο Καστοριάδης έστρεψε την τελευταία σε μια πιο «Λενινιστική» κατεύθυνση. (ICO, «*un Point de Vue*»). Υπάρχει μια μπροσούρα σχετικά με την ομάδα, γραμμένη από έναν από τα εξέχοντα μέλη που συμμετείχαν σε αυτήν, τον Henri Simon, η ομάδα του οποίοθ *Echanges* συνεχίζει την παράδοση. Ο ίδιος δίνει μια σύντομη καταγραφή/απολογισμό στο *Red and Black Notes*, αρ. 5.

[32] Δείτε το «*Αληθινό Σχίσμα στη Καταστασιακή Διεθνή*[α]» και ύστερα κείμενα στην «Ανθολογία της Καταστασιακής Διεθνούς» του Ken Knabb, (Bureau of Public Secrets).

[33] Μερικά παραδείγματα είναι ο Camatte και το *Invariance*, ο Dauvé και το *Mouvement Communiste*, και κάποιες άλλες «των οποίων», όπως θα έλεγε ο Μπορντίγκα, «-με μεγάλη ευχαρίστηση - δεν ξέρουμε τα ονόματα και τις προσωπικότητες», όπως η *Négation* και η «*Organization des Jeunes Travailleurs Révolutionnaires*», από το: *Communism: a World without Money*.

[34] Αυτές οι εξελίξεις περιγράφονται ωραία στο κείμενο του «Barrot»: «Κριτική της Καταστασιακής Διεθνούς», στο «Τι είναι ο Καταστασισμός;», εκδ. S. Home (AK Press, 1996), σελ. 53-60.

[35] Οι συλλογές «*Bordiga and the Passion for Communism*» και «*Espece Humaine et Crout Terrestre et autres Articles*», δίνουν μια πιο ενδιαφέρουσα εικόνα από τη συλλογή που συναντά κανείς μέσω του ορθόδοξου αριστερο-κομμουνιστικού τύπου.

[36] Ένα άλλο κείμενο που εκφράζει την κριτική στην αυτοδιαχείριση είναι το κείμενο της *Négation*: «Lip and the Self-Managed Counter Revolution» (Detroit: Black and Red).

[37] *ICC*, το *International Communist Current*, γνωστή στην Βρετανία μέσα από το όργανό της «*World Revolution*».

[38] Goldner: «*Remaking of the American Working Class*». Αν και προτείνει ενδιαφέρουσες οπτικές σε αρκετά ζητήματα, η οικονομική ανάλυση που επιχειρεί ο Goldner για να τις θεμελιώσει, βασίζεται σε μια ολέθρια παρανόηση/λανθασμένη ανάγνωση του Μαρξ.

[39] Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε με την*TC* ότι δεν θα ήθελε κανείς αν ακολουθήσει τον Camatte στην απόρριψη της τάξης. Όπως γράφει ο Άγγλος μεταφραστής των κειμένων του *Invariance*, «*Capital and Community: The Results of the Immediate Process of Production and the Economic Work of Marx*»: «είναι σημαντικό να καταλάβουμε το πώς έχει μετασχηματιστεί η τάξη μάλλον παρά να εγκαταλείψουμε την ταξική ανάλυση»

[α] αναφορά!

[40] Για την διάκριση των δύο εννοιών δείτε: Μαρξ, «*Αποτελέσματα της Άμεσης Διαδικασίας της Παραγωγής*», Παράρτημα στην έκδοση του *Κεφαλαίου*, εκδόσεις Penguin, Τόμος 1, σελ. 1019.

[41] Η αστική σκέψη δεν είναι μόνο η σκέψη της αστικής τάξης ή άλλων υποστηρικτών του καπιταλισμού· είναι μάλλον οι κατηγορίες της σκέψης που εκφράζουν ορθά τις πραγματικές εμφανίσεις των καπιταλιστικών κοινωνικών μορφών *αλλά δεν τις συλλαμβάνουν ως εμφανίσεις*, αντίθετα τις εκλαμβάνουν θετικά, καταφατικά.[α] Όπως ακριβώς οι εμφανίσεις του κεφαλαίου ως *πράγματα* (χρήμα, μηχανές κ.λπ.) και εμάς των ίδιων ως διαχωρισμένων αστικών υποκειμένων είναι μια πραγματική στιγμή που παράγεται από τις καπιταλιστικές κοινωνές σχέσεις αλλά καλύπτουν την πραγματική ροή της ζωής συλλαμβανόμενης ως διαδικασίας της αξίας - αλλοτριωμένη εργασία - οι προσπάθειές μας να συλλάβουμε αυτόν τον κόσμο στη γενικότητά του παράγουν σταθερές/άκαμπτες κατηγορίες του διαχωρισμένου αντικειμένου και υποκειμένου και δεν πηγαίνουν πέρα από τις εμφανίσεις. Η δυσκολία της γραφής της *TC* μπορούμε να σκεφτούμε ότι είναι μια συνέπεια της προσπάθειάς τους να αντισταθούν στο ολίσθημα σε φετιχοποιημένες μορφές σκέψης στις οποίες ο Μαρξισμός, σαν μια θετικιστική ιδεολογία βασισμένη στις ενοράσεις του Μαρξ αλλά παραμορφωμένη πίσω στα αστικά όρια, έχει συχνά περιπέσει.[β]

[42] Μετάφραση του γαλλικού όρου «*sans-papier*»: Μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα.

[43] Τα τεύχη στα οποία τα άρθρα αυτά πρωτοδημοσιεύτηκαν είναι τώρα εξαντλημένα αλλά τα κείμενα είναι διαθέσιμα στον ιστότοπο του *Aufheben*.

[44] Ο πρωτότυπος τίτλος στα Γαλλικά: «*A propos du texte «Sur la décadence» de Aufheben*», *Théorie Communiste*, 15.

[45] Για να είμαστε δίκαιοι, το απόσπασμα αυτό είναι από ένα σημείο του κειμένου στο οποίο εξηγούμε και αναγνωρίζουμε κάποια καλά/θετικά στοιχεία στην προοπτική του *Radical Chains*.

[α] Θεμελιώδες! Έμφαση δική μας! Μα αυτό ακριβώς λέει ο Βουαγιέ στην κριτική του στην οικονομία, όταν την καταγγέλει ως το **αστικό ψέμα** για το πώς λειτουργούν οι καπιταλιστικές κοινωνικές μορφές. Είναι παράδοξο ότι οι Aufheben δεν τραβούν τις συνέπειες της σκέψης τους μέχρι την κριτική της οικονομίας, στην οποίαν εξακολουθούν - όπως και η *TC* - και κάθε συνεπής (μετα)μαρξιστής, να καταφάσκουν!

[β] Πάλι πρόθυμοι το Aufheben να κατηγορήσουν τον θετικισμό του Μαρξισμού, αλλά μέχρι εκεί! Οι ενοράσεις του Μαρξ παραμένουν πάντα στο απυρόβλητο!

Μέρος 6

Η απάντηση της *Théorie Communiste*

Το πιο πρόσφατο κομμάτι της αντιπαράθεσης μεταξύ *Théorie Communiste* και *Aufheben*.

Πρόλογος από το *Aufheben*

Στο τεύχος αρ. 11 του *Aufheben*, δημοσιεύσαμε μια κριτική στα άρθρα μας σχετικά με την «*παρακμή/decadence*» (που περιέχονται στα τεύχη *Aufheben* αρ. 2-4) από την γαλλική ομάδα *Théorie Communiste* (*TC*). Στο επόμενο τεύχος δημοσιεύσαμε την απάντησή μας στην κριτική της *TC*. Από τότε είχαμε μια ανταλλαγή απόψεων με την *TC* με μια ανταπάντησή τους στην δική μας απάντηση. Συλλέξαμε εδώ τις γραπτές τους απαντήσεις και μια επιμελημένη έκδοσή τους (με σημειώσεις που προστέθηκαν από μας) παρουσιάζεται στη συνέχεια.

Στην απάντησή της, η *TC* προχωρά αρκετά στο ξεκαθάρισμα των θεωρητικών της θέσεων πάνω σε μερικά από τα βασικά ζητήματα που ανέκυψαν από την αρχική κριτική της στα άρθρα μας σχετικά με την «παρακμή». Αν και η ανταπόκριση της *TC* απαντά αρκετά από τα ερωτήματα που θέσαμε σχετικά με τη θεωρία της, αφήνει αρκετά ακόμα αναπάντητα, ιδιαίτερα εκείνα που αφορούν την περιοδολόγησή της. Και, όπως έχουμε ήδη πει, δεν μπορούμε να δεχθούμε την θέση τους για την εννοιολογική μετατόπιση στην χρήση της αλλοτρίωσης από τον Μαρξ (για μια κριτική της *TC* όσον αφορά την έννοια της αλλοτρίωσης στον Μαρξ δείτε εδώ το άρθρο του Chris Arthur[α]).

Είχαμε σχεδιάσει αρχικά να δημοσιεύσουμε μια σύντομη εισαγωγή στην απάντηση της *TC* που θα απαντούσε με τη σειρά της στα ζητήματα που θέτει, ιδιαίτερα το «ad hominem» σημείο στο τέλος· δεν μπορέσαμε όμως να συμφωνήσουμε σχετικά με αυτό. Επιπλέον, μερικοί από μας έχουμε την αίσθηση ότι δεν διαθέτουμε αρκετό μεταφρασμένο υλικό για να καταλάβουμε πώς ακριβώς συνέχονται οι επιμέρους θεωρητικές θέσεις της *TC* στη συνολική της θεωρία και με ποιον ακριβώς τρόπο οι αφηρημένες διατυπώσεις με τις οποίες παρουσιάζει τις θέσεις της θεμελιώνονται θεωρητικά ή απορρέουν από λεπτομερείς συγκεκριμένες αναλύσεις. Σαν αποτέλεσμα όλων αυτών των δυσκολιών αποφασίσαμε να κλείσουμε αυτή τη συγκεκριμένη ανταλλαγή απόψεων με την *TC* στις σελίδες του *Aufheben* δίνοντας στην *TC* τον τελευταίο λόγο.

Άσχετα από τις όποιες αβεβαιότητες και διαφωνίες που υπάρχουν, η *TC* έθεσε σημαντικά ερωτήματα και ελπίζουμε να καταπιαστούμε με μερικά από αυτά σε μελλοντικά τεύχη του *Aufheben*.

Η απάντηση της *TC*

Μετά την ανάγνωση του κειμένου σας σχετικά με την *TC* στο τεύχος αρ. 12 του *Aufheben*, και υποθέτοντας μια επαρκή γλωσσική κατανόηση εκ μέρους μου, νομίζω ότι βάζετε τρία

[α] μεταφρασμένο επίσης εδώ...

ζητήματα πάνω στο οποίο αποκλίνουμε ή πάνω στα οποία απαιτείται περισσότερη δουλειά από την *TC* ώστε να δικαιολογήσουμε τις αναλύσεις μας::

1) *Δεν θα πρέπει το προλεταριάτο να αναγνωρίσει πρώτα τον εαυτό του ως τάξη πριν αυτοκαταργηθεί*;

2) *Η θεμελίωση της πιθανότητας μιας δεύτερης φάσης της πραγματικής υπαγωγής στις έννοιες του κεφαλαίου και της πραγματικής υπαγωγής.*

3) *Η έννοια της αλλοτρίωσης.*

Έχω αφήσει σκόπιμα το ζήτημα σχετικά με τον Αλτουσέρ ξεχωριστά. Το να προσεγγίσουμε αυτό το ζήτημα από μόνο του θα μας οδηγούσε, αμφότερα, μόνο σε αδιέξοδο. Όσο ενδιαφέρον κι αν έχει να εξετάσει κανείς και να κριτικάρει τις θέσεις του Αλτουσέρ σε μια σειρά ζητημάτων, να κάνουμε τον ίδιον τον Αλτουσέρ ξεχωριστό αντικείμενο θα μας παγίδευε στη συζήτησή μας καθώς θα γινόταν το θετικό ή αρνητικό σημείο αναφοράς των προβλημάτων με τα οποία θέλουμε να καταπιαστούμε. Τα ζητήματα αυτά θα μετασχηματίζονταν αν κάναμε τον Αλτουσέρ το σημείο αναφοράς.

Δεν θα πρέπει το προλεταριάτο να αναγνωρίσει πρώτα τον εαυτό σαν τάξη πριν αυτοκαταργηθεί;

Εν συντομία, ορίζουμε τον τρέχοντα κύκλο αγώνων σαν μια κατάσταση στην οποία το προλεταριάτο υπάρχει σαν τάξη μόνο στην αντιφατική του σχέση με το κεφάλαιο, γεγονός που αποκλείει κάθε επιβεβαίωση μιας «εργατικής ταυτότητας» ή μιας «επιστροφής στον εαυτό του» κατά την αντίθεσή του με το κεφάλαιο· η σχέση αντίφασης με το κεφάλαιο είναι για το προλεταριάτο μια αντίφαση που αντιμετωπίζει ως προς τον ίδιο τον εαυτό του, μια κατάσταση στην οποία θέτει σε αμφισβήτηση τον ίδιο τον εαυτό του.

Το προλεταριάτο δεν γίνεται, σαν αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, μια «καθαρά αρνητική» ύπαρξη, εκτός αν με αυτό καταλαβαίνουμε την κριτική οποιασδήποτε σύλληψης μιας επαναστατικής *φύσης* του προλεταριάτου. Περνάμε από μια προοπτική στην οποία το προλεταριάτο βρίσκει στον εαυτό του και στην αντίθεσή του με το κεφάλαιο την δυνατότητά του να παράξει τον κομμουνισμό, σε μια προοπτική στην οποία αυτή η δυνατότητα αποκτάται σαν μια *εσωτερική κίνηση* αυτού του οποίου καθιστά δυνατή την κατάργηση. Συνεπώς μια τέτοια κατάργηση γίνεται ιστορική διαδικασία: η ανάπτυξη της σχέσης και όχι ο θρίαμβος ενός από τους δύο όρους με την μορφή της γενίκευσής του. Το προλεταριάτο παράγει τον κομμουνισμό στην (και μέσα από την) πορεία της αντίφασής του με το κεφάλαιο και όχι από μόνο του, χειραφετούμενο από το κεφάλαιο ή αποκαλυπτόμενο ενάντια σε αυτό. Δεν υφίσταται μια ανατρεπτική ύπαρξη του προλεταριάτου. Αν η άρνηση είναι μια εσωτερική στιγμή αυτού του οποίου είναι άρνηση, η υπέρβαση είναι μια ανάπτυξη της αντίφασης· δεν είναι η αποκάλυψη ή η πραγμάτωση μιας επαναστατικής φύσης αλλά μια εσωτερική ιστορική παραγωγή.

Ως η διάλυση των υπαρχουσών συνθηκών, το προλεταριάτο ορίζεται σαν μια τάξη μέσα στο κεφάλαιο και σε σχέση με αυτό, με άλλα λόγια ως η τάξη της εργασίας που παράγει αξία ή ακριβέστερα της εργασίας που παράγει υπεραξία. Το προλεταριάτο *δεν* θέτει τον εαυτό του ή δεν συγκροτείται ως τάξη σαν η διάλυση αυτών των κατηγοριών· μάλλον το προλεταριάτο είναι η διάλυση αυτών των κατηγοριών επειδή είναι τάξη· αυτό είναι το ίδιο το περιεχόμενο της αντικειμενικής του κατάστασης ως τάξης. Η δυνατότητά του να καταργήσει το κεφάλαιο και να παράξει τον κομμουνισμό έγκειται στην συνθήκη του ως τάξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η διάλυση όλων των υπαρχουσών συνθηκών είναι μια τάξη, είναι η ζωντανή εργασία σε αντίθεση με το κεφάλαιο. Αυτό που εξαφανίστηκε στην παρούσα κρίση/αναδιάρθρωση δεν είναι αυτή η αντικειμενική ύπαρξη· είναι η επιβεβαίωση μέσα στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου μιας προλεταριακής ταυτότητας. Η εκμετάλλευση ορίζει ταυτόχρονα το προλεταριάτο σαν την τάξη της εργασίας που παράγει υπεραξία και σαν την διάλυση όλων των υπαρχουσών συνθηκών στην βάση αυτών των συνθηκών, μέσα στη δυναμική του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (κατανοούμενου ως ταξικής πάλης). Η ικανότητα του προλεταριάτου να προκαλέσει/επιφέρει την κατάργηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής περιέχεται στην αυστηρή θέση του ως τάξης μέσα σε αυτόν τον τρόπο παραγωγής.

Όταν λέμε ότι το προλεταριάτο υπάρχει σαν τάξη μόνο μέσα και ενάντια στο κεφάλαιο, ότι παράγει ολόκληρη την ύπαρξή του, ολόκληρη την οργάνωση, πραγματικότητα και συγκρότησή του σαν τάξης μέσα και ενάντια στο κεφάλαιο, διακηρύσσουμε απλά ότι είναι η τάξη της εργασίας που παράγει υπεραξία. Σαν η τάξη της παραγωγικής εργασίας, το προλεταριάτο αναγνωρίζει μόνιμα τον εαυτό του σαν τέτοιο στην πορεία των οποιωνδήποτε αγώνων, το πιο άμεσο αποτέλεσμα των οποίων είναι πάντα η κοινωνική πόλωση των τάξεων.

Τα απλούστερα πράγματα είναι συχνά τα πιο δύσκολα να τα καταλάβουμε. Μια τάξη αναγνωρίζει τον εαυτό της σαν τάξη μέσα από την σχέση της με μιαν άλλη τάξη· μια τάξη υπάρχει στον βαθμό που πρέπει να διεξάγει μια πάλη ενάντια σε μιαν άλλη τάξη. Δεν υπάρχει κανένας πρότερος ορισμός που να εξηγεί και να παράγει την αντίθεση μιας τάξης με μιαν άλλη· είναι μόνο μέσα στην αντίφασή της με μιαν άλλη τάξη που αναγνωρίζει τον εαυτό της σαν τάξη. Αυτό που εξαφανίζεται στον τρέχοντα κύκλο αγώνων είναι η ικανότητα αυτής της γενικής σχέσης που ορίζει τις τάξεις να συστήσει μια στιγμή *επιστροφής-στον-εαυτό* για το προλεταριάτο με την μορφή ενός ορισμού της ίδιας της ταυτότητάς του την οποία θα μπορούσε να αντιπαραθέσει στο κεφάλαιο (μια ταυτότητα που έμοιαζε εγγενής στην τάξη και αντιθέσιμη στο κεφάλαιο, όταν, στην πραγματικότητα, δεν επρόκειτο για τίποτα άλλο παρά το συγκεκριμένο προϊόν μιας συγκεκριμένης ιστορικής σχέσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, επιβεβαιωμένης από την συγκεκριμένη κίνηση του κεφαλαίου). Το προλεταριάτο δεν γίνεται μια «καθαρά αρνητική ύπαρξη»· είναι απλά μια τάξη.[α]

Υπάρχει ένα παλιό πλαίσιο που μας είναι εξαιρετικά δύσκολο να απορρίψουμε: η σύγχυση ανάμεσα στην θετική αναγνώριση του προλεταριάτου σαν τάξης και τις συγκεκριμένες

[α] Εξαιρετικά κρίσιμο σημείο, που επιβεβαιώνει όντως την άρνηση της ΤΟ να δει το προλεταριάτο ως

ιστορικές μορφές της αυτοοργάνωσης και της αυτονομίας. Στους αγώνες του το προλεταριάτο υιοθετεί/χρησιμοποιεί όλες τις αναγκαίες για τη δράση του μορφές οργάνωσης. Σημαίνει αυτό όμως ότι το προλεταριάτο, όταν χρησιμοποιεί τις απαραίτητες για τους άμεσους στόχους του οργανωτικές μορφές (και η κομμουνιστικοποίηση θα είναι εξίσου ένας τέτοιος άμεσος στόχος), ύπάρχει για τον εαυτό του σαν μια αυτόνομη τάξη; Όχι.

Η αυτοοργάνωση και η δύναμη των συνδικάτων ανήκουν στον ίδιο κόσμο της επανάστασης ως επιβεβαίωσης της τάξης. Η αυτοοργάνωση ή η αυτονομία του προλεταριάτου δεν είναι ισχυρότερες ή πιο αδύναμες σταθερές τάσεις στην ταξική πάλη αλλά καθορισμένες ιστορικές μορφές που αυτή έχει πάρει. Μπορούμε να αφαιρέσουμε κάθε περιεχόμενο από αυτές τις μορφές και να ονομάσουμε αυτοοργάνωση κάθε ομάδα ανθρώπων που αποφασίζουν από κοινού τι πρόκειται να κάνουν, αλλά σε αυτή την περίπτωση κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα είναι αυτοοργανωμένη και ο όρος χάνει κάθε ενδιαφέρον.[α] Η αυτοοργάνωση και το περιεχόμενό της, η εργατική αυτονομία, προέκυψαν από μια αντίφαση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο που εμπεριείχε την ικανότητα του προλεταριάτου να σχετίζεται με τον εαυτό του σαν τάξη μέσα στην αντίθεσή προς το κεφάλαιο, με άλλα λόγια μια συγκεκριμένη σχέση στην οποία το προλεταριάτο μπορούσε να βρει στον εαυτό του την ίδια τη θεμελίωσή του, την συγκρότησή του, την πραγματικότητά του στην βάση μιας ταυτότητας των εργατών την οποία επιβεβαίωναν για καιρό οι τροπικότητες της αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Για τις θεωρίες της αυτοοργάνωσης και της αυτονομίας το ζήτημα ήταν να γίνει η σύνδεση ανάμεσα στους άμεσους αγώνες και την επανάσταση μέσα από τα στοιχεία εκείνα των αγώνων που θα μπορούσαν να καταδείξουν μια ρήξη με την ενσωμάτωση μιας υπεράσπισης και αναπαραγωγής της προλεταριακής συνθήκης. Η αυτοοργάνωση και η αυτονομία ήταν δυνατές μόνο στη βάση της συγκρότησης μιας εργατικής ταυτότητας, μια συγκρότηση που σαρώθηκε από την αναδιάρθρωση.[β]

Είναι η ίδια η ικανότητα του προλεταριάτου να βρει στην σχέση του με το κεφάλαιο την βάση της συγκρότησής του σαν αυτόνομης τάξης που έχει εξαφανιστεί. Η εξειδίκευση της διαδικασία αξιποίησης, το «μεγάλο εργοστάσιο», η υποταγή του σταθερού κεφαλαίου στις απαιτήσεις μιας μαζικοποιημένης εργασίας, η διαίρεση ανάμεσα σε παραγωγικές και μη-παραγωγικές δραστηριότητες, ανάμεσα στην παραγωγή και την ανεργία, παραγωγή και εκπαίδευση κ.λπ., όλα αυτά που έχουν ξεπεραστεί από την τωρινή αναδιάρθρωση, ήταν η ουσία, στο ίδιο το εσωτερικό της καπιταλιστικής σχέσης, μιας προλεταριακής ταυτότητας και αυτονομίας.[γ] Η αυτοοργάνωση και η αυτονομία δεν είναι σταθερές των οποίων θα

«καθαρά αρνητική ύπαρξη», ως αποτέλεσμα της συγκεκριμένης της θεώρησης για την ταξική σχέση/αντίφαση. Πόσο δικαιολογημένο είναι αυτό και ανάγεται τελικά σε έναν οικονομισμό;

[α] Ενδιαφέρον σημείο σε σχέση με την «κενή μορφή» της αυτοοργάνωσης - ιδιαίτερα στο σημερινό context - και την «γενίκευσή» της - έχουμε έναν ενδοιασμό σε σχέση με τον εξ' αυτού χαρακτηρισμό κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας ως αυτοοργανωμένης.

[β] γιατί-πώς; Εδώ εντοπίζεται ένα πρώτο κομμάτι της κριτικής μας σε σχέση με την ελλειματική δικαιολόγηση αυτής της κατάρρευσης της εργατικής ταυτότητας από την ΤΟ, την οποία έχουμε αποδώσει στην άρνηση της αποδοχής του προλεταριάτου ως καθαρής άρνησης (!) που είναι απότοκο του οικονομισμού!

[γ] ΟΚ! Έχουν αλλάξει οι όροι συσχέτισης με το κεφάλαιο αλλά γιατί έχει χάσει το προλεταριάτο την ικανότητα να εξακολουθεί να αυτοπροσδιορίζεται μέσα από τη σχέση του με το κεφάλαιο; Γιατί δεν πρόκειται απλά για έναν καινούριο τρόπο συσχέτισης που μπορεί να οδηγήσει σε μια καινούρια «ταυτότητα»; Και, ειρήσθω εν παρόδω, πριν την διαμόρφωση *αυτής* της εργατικής ταυτότητας, πώς προσδιοριζόταν το προλεταριάτο (ας

μπορούσαμε να περιμένουμε την επανεμφάνιση λιγότερο ή περισσότερο υπομονετικά· μάλλον συνιστούν έναν *κύκλο αγώνων που έχει κλεισει, ολοκληρωθεί*. Γιατί για να υπάρξει αυτοοργάνωση και αυτονομία θα πρέπει να υπάρξει μια αυτεπιβεβαίωση της παραγωγικής τάξης στην αντίθεσή της με το κεφάλαιο.[α] Σήμερα η αυτοοργάνωση και η αυτονομία έχουν γίνει κατά παράδοξο τρόπο[β] το «συντηρητικό» ομάδων και «ζηλωτών» (δείτε πχ. την καθαρή εξέλιξη στη Γαλλία ξεκινώντας με τους αγώνες στην βιομηχανία ατσαλιού το 1979) και πάνω απ' όλα των «ριζοσπαστικών συνδικάτων». Σαν αποτέλεσμα οι συνήθεις υποστηρικτές της αυτοοργάνωσης έχουν καταλήξει να αντιδιαστέλλουν μια «καθαρή» αυτοοργάνωση (δηλ. μια αυτοοργάνωση που συγχέεται με τους αγώνες[γ]) με οποιαδήποτε απολιθωμένη ή αναπτυγμένη από τα συνδικάτα μορφή της. Αλλά στην πραγματική διαδικασία της αυτοοργάνωσης υπήρχε πάντα μια σταθερή εξέλιξη προς αυτή την απολιθοματοποίηση και την «συνδικαλιστικοποίηση»· είναι εγγενής στον τύπο της αντίφασης εκφράζεται στην ίδια την αυτοοργάνωση καθώς και στην υπεράσπιση της προλεταριακής συνθήκης που συνιστούσε το αξεπέραστο όριό της. Αυτή η αυτοοργάνωση που στην καθαρότητά της συγχέεται με τους αγώνες δεν υπήρξε ποτέ. Δεν είναι τίποτα άλλο από μια αφηρημένη ιδεολογικοποίηση της πραγματικής ανάπτυξης των αγώνων.

Η ταξική πάλη δεν είναι γενικά αυτόνομη. Το γεγονός ότι οι «πρωταγωνιστές» σε έναν αγώνα δεν αναθέτουν σε κάποιον άλλον το καθήκον να καθορίσει το πώς θα διεξαχθεί αυτός ο αγώνας δεν είναι «αυτονομία», σημαίνει μάλλον ότι η καπιταλιστική κοινωνία

πούμε στον 19ο αιώνα;) Μήπως, λοιπόν, το άγονο είναι *αυτός καθαυτός* ο θετικός ορισμός του προλεταριάτου μέσα από τη σχέση του με το κεφάλαιο και αυτό που θά πρεπε να δούμε είναι ο καθαρά αρνητικός ορισμός του προλεταριάτου μέσα από αυτή τη σχέση, δηλ. ότι απλά το προλεταριάτο μπορεί να οριστεί μόνο ως πλήρης άρνηση ότιδήποτε ορίζεται στη σχέση με το κεφάλαιο, δηλ. ανταλλαγή, αξία, χρήμα, εμπόρευμα, ιδιοκτησία;

[α] Εδώ θα υποστηρίξουμε ότι *κάθε αυτοπροσδιορισμός, αυτεπιβεβαίωση είναι αποτέλεσμα ενός θετικού ορισμού μέσα στη σχέση κεφάλαιο, με άλλα λόγια* ***η βάση της αυτονομίας/αυτοοργάνωση είναι ο θετικός ορισμός του προλεταριάτου μέσα από τη σχέση του με το κεφάλαιο και όχι μόνο μια συγκεκριμένη ιστορική παραγωγή της ταξικής πάλης ή για να το πούμε διαφορετικά είναι αποτέλεσμα κάθε ιστορικής παραγωγής της ταξικής πάλης μέσα στην οποία το προλεταριάτο θα προσπαθεί να αυτοπροσδιοριστεί θετικά ως προς το κεφάλαιο*** Με άλλα λογια αυτό που λέει η ΤΟ αυτεπιβεβαίωση είναι στην πραγματικότητα ο θετικός ορισμός του προλεταριάτου, κάτι που η ΤΟ διατηρεί μάλλον ως δυνατότητα μη θέλοντας να συλλάβει το προλεταριάτο ως «καθαρά αρνητική ύπαρξη».

[β] Μα εδώ ακριβώς είναι το θεμελιώδες σημείο και η βασική ανεπάρκεια της ανάλυσης της ΤΟ! Το ότι όταν ακριβώς έχει ξεκάθαρα φανεί το όριο της αυτοοργάνωσης και της αυτονομίας αυτή γίνεται η εμμονή πολλών στο κίνημα δεν είναι παράδοξο! Είναι η ανάπτυξη/ξεδίπλωμα της ίδιας της διαλεκτικής αντίφασης του **θετικού και αρνητικού ορισμού** του προλεταριάτου! Ακριβώς επειδή όπως είπαμε προηγουμένως η αυτονομία/αυτοοργάνωση δεν είναι παρά η προσπάθεια *θετικού προοσδιορισμού* του προλεταριάτου μέσα στην αντίφαση του με το κεφάλαιο, με άλλα λόγια **η άρνηση του προλεταριάτου ως «καθαρής άρνησης»**, όσο αποκαλύπτεται ότι το προλεταριάτο δεν μπορεί παρά να *είναι* ως πλήρης αρνητικότητα στη σχέση-κεφάλαιο, τόσο πιο απέλπιδα θα είναι η προσπάθεια άρνησης αυτής της πραγματικότητας, και άρα η εμμονή στην «επιστροφή» στις καλές μέρες της εργατικής ταυτότητας. Όσο πιο αδύνατη γίνεται η διατήρηση, ανασύσταση, «νεκρανάσταση» της εργατικής ταυτότητας, τόσο πιο έντονη θα είναι η επίκλησή της μέχρι που το προλεταριάτο να κατανοήσει πραγματικά ότι δεν υπάρχει παρά ως καθαρή άρνηση του υπάρχοντος, ως άρνηση οποιασδήποτε «θετικότητας» μέσα στη σχέση-κεφάλαιο, θετικότητα στην οποία γλυκά εγκλωβίστηκε, θετικότητα που παρήγαγε για μια ιστορική περίοδο η ταξική πάλη και η δυναμική της ως ενσωμάτωση/εργατική ταυτότητα, γιατί απλούστατα δεν υπήρξε εργατική ταυτότητα παρά μόνο ως ενσωμάτωση/πλήρης υπαγωγή στη σχέση κεφάλαιο. Το προλεταριάτο μπορεί να αυτοπροδιοριστεί μόνο χειραφετούμενο από τη σχέση-κεφάλαιο, σπάζοντας αυτή τη σχέση ή αναπτύσσοντάς την στο επίπεδο της πλήρους άρνησης της, δηλ. ως κομμουνιστικές σχέσεις και κοινωνία.

[γ] εύστοχο σημείο από την ΤΟ!!! Η αμεσότητα στον τρόπο οργάνωσης ενός αγώνα δεν πρέπει να συγχέεται ούτε είναι *αυτονομία* της τάξης ως τάξης!

συντίθεται από αντίθετα συμφέροντα και από μορφές αντιπροσώπευσης που αναπαράγουν οι ίδιες τις κοινωνικές σχέσεις απέναντι στις οποίες διεξάγεται αυτός ο αγώνας· σημαίνει την ύπαρξη μια δραστηριότητας που καθορίζει τους άλλους ή τους περιορισμούς που πρέπει να καθοριστούν· σημαίνει ότι η ομάδα που αγωνίζεται ή το κομμάτι της τάξης ή η τάξη στο σύνολό της δεν έχουν τον ορισμό τους εντός τους ή από τον εαυτό τους, με κάποιον εγγενή τρόπο, αλλά ότι αυτός ο καθορισμός είναι το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων. Τελικά σημαίνει μια θεώρηση της κοινωνίας σαν οργανικής ολότητας και δραστηριότητας.[α] Η αυτονομία προϋποθέτει ότι ο κοινωνικός ορισμός μιας ομάδας είναι εγγενής στην ομάδα αυτή, σχεδόν φυσική, και εγγενής στις σχέσεις που ορίζονται στην πορεία ενός αγώνα με άλλες παρόμοια καθορισμένες ομάδες. Εκεί που υπάρχει οργανικότητα βλέπει μόνο προσθήκη, άθροιση· εκεί που υπάρχει δραστηριότητα και σχέσεις βλέπει μόνο αντικείμενα και την φύση.[β]

Μπορούμε να μιλάμε για αυτονομία μόνο αν η εργατική τάξη είναι ικανή να σχετίζεται με τον εαυτό της στην αντίθεσή της με το κεφάλαιο και να βρίσκει σε αυτή τη σχέση με τον εαυτό της τις βάσεις και την ικανότητα της επιβεβαίωσής της ως κυρίαρχης ταξης. Σημαίνει τελικά την τυποποίηση αυτού που είμαστε στην σημερινή κοινωνία, αυτού που γίνεται στη συνέχεια η βάση της καινούριας κοινωνίας που θα οικοδομήσουμε ως την απελευθέρωση αυτού που είμαστε. Οι σχέσεις παραγωγής εμφανίζονται κατά συνέπεια απλά σαν ένας περιορισμός.

Δεν είναι η υποχώρηση των εργατικών αγώνων ή ο τωρινός ουσιαστικά «αμυντικός» χαρακτήρας τους που εξηγεί την παρακμή της αυτονομίας[γ]· αυτό εξηγείται μάλλον από τον μετασχηματισμό τους, την εγγραφή τους σε μια καινούρια σχέση με το κεφάλαιο. Στους τωρινούς αγώνες, είτε είναι «αμυντικοί» είτε «επιθετικοί» (μια διάκριση που συνδέεται με την προβληματική της αύξησης της δύναμης της τάξης και της οποίας οι «ενδείξεις/μαρτυρίες» θα έπρεπε να κριτικαριστούν), το προλεταριάτο αναγνωρίζει το κεφάλαιο σαν τον

[α] quite Bohmian!

[β] Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα η θέση εδώ της TC, σε μια οργανικο-διαλεκτική φιλοσοφική γραμμή! Αυτό που η TC βάζει ακριβώς ως αδυναμία φυσικού-εγγενούς αυτοπροσδιορισμού είναι που εμείς θεωρούμε σαν τον *θετικό ορισμό* μέσα στη διαλεκτική σχέση-κεφάλαιο. Κατά συνέπεια ο αρνητικός «ορισμός» είναι ακριβώς αυτός ο «οργανικός» ορισμός από το σύνολο της σχέσης, που ισοδυναμεί με την διαλεκτική της σχέσης από το ξεδίπλωμα του ενός πόλου ως καθαρής αρνητικότητας. Γιατί ακριβώς ο οργανικός αυτός ορισμός από το σύνολο της σχέσης δεν νοείται παρά σαν αμοιβαίος μεν αλληλοπροσδιορισμός αλλά και ταυτόχρονα αντίφαση/αντίθεση το γεγονός ότι ο κάθε πόλος δεν μπορεί να είναι τελικά παρά η καθαρή άρνηση του άλλου.

[γ] σωστό και σημαντικό σημείο. Θα λέγαμε ότι η «κρίση» της αυτονομίας οφείλεται ακριβώς στο ότι η αναδιάρθρωση κατέστησε ακόμα πιο προφανές το αδιέξοδο/άγονο του θετικού προτάγματος για το προλεταριάτο, στις γραμμές που εξηγήσαμε προηγουμένως, τόσο στην «επαναστατική» εκδοχή του, δηλ. αυτονομία, εργατισμός, όσο όμως και στην *ρεφορμιστική* εκδοχή του, σοσιαλδημοκρατία, και θα λέγαμε ότι - και αυτό είναι επίσης σημαντικό και αξίζει παραπέρα επεξεργασίας - *η άνοδος του φασισμού αντανακλά ακριβώς το αδιέξοδο αυτής της ρεφορμιστικής εκδοχής* του εργατικού προτάγματος. Βλέπουμε λοιπόν την ανάλυσή μας να συγκροτεί ένα συνεκτικό σχήμα εξήγησης της διπλής «ήττας» του εργατικού κινήματος, δηλ. τόσο σαν υποχώρηση της αυτονομίας όσο και σαν αναβίωση των πιο αντιδραστικών, ολοκληρωτικών, φασιστικών τάσεων. Μάλιστα θα λέγαμε ότι οι δυο πτυχές συνδέονται σαν «συγκοινωνούντα» δοχεία με την εξής έννοια: ό,τι κερδίζει το ρεφορμιστικό ρεύμα από την ήττα της αυτονομίας, δηλ. του εργατικού προγραμματισμού, του αυτόνομου ρόλου του προλεταριάτου, το χάνει «προς τα δεξιά» με την ενίσχυση των εθνικιστικών, φασιστικών και άλλων ρευμάτων που βλέπουν στην αναβίωση του «προ-της-παγκοσμιοποίησης» status quo. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε αυτή την διαδικασία σαν *διπλή μετάτοπιση στο μελανό φάσμα*!

«λόγο/αιτία της ύπαρξής του» (*raison d'être*), σαν την ύπαρξή του που στέκεται απέναντί του, σαν την μόνη αναγκαιότητα της ύπαρξής του. Από τη στιγμή που η ταξική πάλη τοποθετείται στο επίπεδο της αναπαραγωγής, το προλεταριάτο βρίσκει σε κάθε αγώνα τον εαυτό του ανίκανο και χωρίς τη θέληση να παραμείνει αυτό που είναι. Δεν είναι απαραίτητα θέμα εντυπωσιακών διακηρύξεων ή «ριζοσπαστικών» ενεργειών αλλά μάλλον θέμα όλων των πρακτικών που χρησιμοποιεί το προλεταριάτο για να «ξεφύγει» ή να αρνηθεί την ίδια την κατάστασή του: οι «απέλπιδες» αγώνες στην Cellatax,[1] η απεργία στην Vilvoorde[2] και πολλές ακόμα στις οποίες είναι άμεσα φανερό ότι το προλεταριάτο διαχωρισμένο από το κεφάλαιο δεν είναι τίποτα και ότι δεν μπορεί να παραμένει αυτό τίποτα[α] (η απαίτησή του να επανενωθεί με το κεφάλαιο ούτε καλύπτει την άβυσσο που ανοίγει η ταξική πάλη ούτε καταστέλλει την αναγνώριση και την άρνηση από την πλευρά του προλεταριάτου του εαυτού του ως αυτή την άβυσσο[β]).

Οι θεωρίες της αυτοοργάνωσης ή της αυτονομίας ταυτοποιούν το είναι της εργατικής τάξης στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής ως το περιεχόμενο του κομμουνισμού. Είναι αρκετό να απελευθερωθεί αυτό το είναι από την αλλοτριωμένη κυριαρχία του κεφαλαίου (ξένη, αφού το προλεταριάτο είναι *αυτόνομο*). Η αυτονομία αυτή καθαυτή παγιώνει/καθορίζει σταθερά την επανάσταση σαν την επιβεβαίωση της εργασίας και ορίζει την κομμουνιστική αναδιοργάνωση των σχέσεων ανάμεσα στα άτομα πάνω σε αυτή τη βάση. Οι περισσότερες κριτικές της αυτοοργάνωσης παραμένουν φορμαλιστικές/τυπιλες, δηλώνοντας απλά ότι: η αυτοοργάνωση δεν είναι «από μόνη της καλή», είναι μόνο η μορφή της οργάνωσης της πάλης, αυτό που έχει σημασία είναι το περιεχόμενο. Αυτή η κριτική αποτυγχάνει να θέσει το ζήτημα της ίδιας της μορφής, χωρίς να θεωρεί ότι αυτή η μορφή είναι ένα περιεχόμενο, ή ότι έχει μια αξία καθαυτή.

Αν η αυτονομία εξαφανίζεται σαν προοπτική είναι επειδή η επανάσταση δεν μπορεί παρά να έχει σαν περιεχόμενό της την κομμουνιστικοποίηση της κοινωνίας, με άλλα λόγια την κατάργηση του προλεταριάτου. Με ένα τέτοιο περιεχόμενο είναι αδόκιμο να μιλάμε για αυτονομία και είναι μάλλον απίθανό ένα τέτοιο πρόγραμμα να περιλαμβάνει αυτό που κοινά αντιληπτό σαν «αυτόνομη οργάνωση». Το προλεταριάτο «αναγνωρίζει τον εαυτό σαν τάξη», αναγνωρίζει τον εαυτό του με αυτόν τον τρόπο σε κάθε σύγκρουση και πολύ περισσότερο σε μια κατάσταση στην οποία η ύπαρξή του σαν τάξη είναι αυτό με το οποίο έρχεται αντιμ a history because it has a dynamic principle which forms it, makes it evolve, poses certain forms of the process of valorisation or circulation as fetters and transforms them. Relative surplus-value, which affects the work process and all social combinations of the relation between the proletariat and capital, and consequently the relation between capitals, is what

[α] αυτό ακριβώς το *τίποτα* που είναι το προλεταριάτο διαχωρισμένο από το κεφάλαιο, δηλ. έξω από τη σχέση-κεφάλαιο, είναι που αποτρέπει τον θετικό αυτοπροσδιορισμό του προλεταριάτου, που συνιστά το καθαρά αρνητικό του «είναι» στη σχέση αυτή. Το μόνο θετικό που μπορεί να *κάνει* το προλεταριάτο είναι η *κατάφαση της αρνητικότητάς του*, δηλ. η κίνηση υπέρβασης της σχέσης-κεφάλαιο που δεν είναι τίποτα άλλο από την κατάργηση/καταστροφή της σχέσης και άρα και των δύο όρων της: κεφαλαίου και εργασίας *ταυτόχρονα. Η μόνη στιγμή θετικότητας του προλεταριάτου είναι συνεπώς η στιγμή της πραγμάτωσης της αρνητικότητάς του, της αυτοκαταστροφής του ως του μόνου δυνατού αυτοπροσδιορισμού του*!

[β] Δεν θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε λιγότερο. Αυτό το χάσμα, το κενό είναι η άρνηση!

allows a continuity to be posed between the phases of real subsumption.έτωπο. Είναι το περιεχόμενο αυτής της «αναγνώρισης» που δεν θα πρέπει να παρανοήσουμε, που δεν πρέπει να εξακολουθούμε να το αντιμετωπίζουμε/θεωρούμε χρησιμοποιώντας κατηγορίες από τον προηγούμενο κύκλο αγώνων λες και αυτές εξελλίσσονται από τον εαυτό τους σαν φυσικές μορφές της ταξικής πάλης. Για το προλεταριάτο το να αναγνωρίσει τον εαυτό του σαν τάξη δεν θα σημαίνει να «επιστρέψει στον εαυτό του», μάλλον θα πρόκειται για μια πλήρη «εξωστρέφεια»/extroversion στο να αναγνωρίσει τον εαυτό του σαν μια κατηγορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Στη ταξική σύγκρουση αυτή η «αναγνώριση» θα είναι στην πραγματικότητα μια πρακτική γνώση για το κεφάλαιο.

Η θεμελίωση της πιθανότητας μιας δεύτερης φάσης της πραγματικής υπαγωγής στις έννοιες του κεφαλαίου και της πραγματικής υπαγωγής

Η τωρινή αναδιάρθρωση είναι μια δεύτερη φάση της πραγματικής υπαγωγής της εργασίας (κάτω από) στο κεφάλαιο. Θα επεξηγήσουμε σε συντομία τη θέση μας με τυπικές/κανονιστικές μαρξι(στι)κές αναφορές στο συγκεκριμένο αντικείμενο από το Κεφάλαιο, από το Grundrisse, από το «χαμένο Έκτο κεφάλαιο».[α] Δεν μπορούμε να αμαλγαματοποιήσουμε/συμπήξουμε ή να βάλουμε στο ίδιο επίπεδο την *απόλυτη* υπεραξία και την *τυπική* υπαγωγή ή την *σχετική* υπεραξία και την *πραγματική* υπαγωγή. Με άλλα λόγια, δεν μπορούμε να συγχέουμε έναν εννοιολογικό καθορισμό του κεφαλαίου και ένα ιστορικό σχηματισμό. *Η σχετική υπεραξία είναι η αρχή που ενοποιεί τις δύο φάσεις της πραγματικής υπαγωγής*. Με τον τρόπο αυτό, η πραγματική υπαγωγή έχει μια *ιστορία* γιατί υπάρχει μια δυναμική αρχή που την μορφοποιεί, την εξελίσσει, θέτει συγκεκριμένες μορφές της διαδικασίας αξιποίησης ή κυκλοφορίας σαν δεσμά και τις μετασχηματίζει. Η σχετική υπεραξία, που επηρεάζει την εργασιακή διαδικασία και όλους τους κοινωνικούς της σχέσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, και συνεπώς της σχέσης ανάμεσα στα κεφάλαια, είναι αυτή που επιτρέπει την εγκαθίδρυση μιας συνέχειας ανάμεσα στις φάσεις της πραγματικής υπαγωγής.

Το πρώτο σημείο είναι λοιπόν να απφύγουμε την σύμπηξη των μορφών εξαγωγής της υπεραξίας και τους ιστορικούς σχηματισμούς/διαμορφώσεις που σχετίζονται με τις έννοιες της τυπικής και της πραγματικής υπαγωγής. Το δεύτερο σημείο συνίσταται στο να δούμε τη διαφορά ανάμεσα στην σχέση μεταξύ απόλυτης υπεραξίας και τυπικής υπαγωγής από την μια πλευρά και ανάμεσα στην σχετική υπεραξία και την πραγματική υπαγωγή από την άλλη. Εμπεριέχεται στην ίδια την έννοια, ότι η εξαγωγή υπεραξίας στην απόλυτη εκδοχή της μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο στο επίπεδο της εργασιακής διαδικασίας. Το κεφάλαιο παίρνει υπό τον έλεγχό του μια διαδικασία εργασίας την οποία επιμηκύνει και εντατικοποιεί· το περισσότερο με το οποίο μπορεί να είναι ικανοποιημένο είναι επανομαδοποιώντας τους ερ-

[α] Έτσι είναι γνωστό αυτό που προοριζόταν σαν το 7ο Μέρος του Πρώτου Τόμου του *Κεφαλαίου*, το οποίο τελικά ο Μαρξ αποφάσισε να μην συμπεριλάβει.

γάτες. Η σχέση όμως ανάμεσα στην εξαγωγή της υπεραξίας στην σχετική της μορφή/mode και την πραγματική υπαγωγή είναι πολύ πιο περίπλοκη και σύνθετη. Δεν μπορούμε να αρκεστούμε ορίζοντας την πραγματική υπαγωγή μόνο στο επίπεδο των μετασχηματισμών της εργασιακής διαδικασίας. Στην πραγματικότητα, για να είναι η εισαγωγή των μηχανών συνώνυμη με την ανάπτυξη της υπεραξίας στην σχετική της μορφή θα έπρεπε η αύξηση της παραγωγικότητας, που προκαλείται από αυτή την εισαγωγή, να επηρεάζει τα αγαθά/εμπορεύματα που εισέρχονται στην κατανάλωση της εργατικής τάξης. Αυτό κάνει αναγκαία την εξαφάνιση της μικρής κλίμακας γεωργίας και τον έλεγχο του κεφαλαίου πάνω στον Τομέα 2 της παραγωγής (αυτό των μέσων κατανάλωσης).[α] Αυτό συμβαίνει, στην εξέλιξη, πολύ αργότερα από την εισαγωγή των μηχανών στην εργασιακή διαδικασία. Όμως, ακόμα κι αυτή η καπιταλιστική ανάπτυξη στον Τομέα 2 δεν θα πρέπει να εκληφθεί/αξιοποιηθεί (seized upon) χωρίς επιφυλάξεις. Στην πραγματικότητα η γαλλική ακόμα και η αγγλική υφαντουργία στις αρχές του 19ου αιώνα δεν προοριζόταν κυρίως για την κατανάλωση των εργατών, αλλά πουλιόταν σε αγροτικές/επαρχιακές αγορές (και άρα εξαρτιόταν από τους αγροτικούς κύκλους), στην μεσαία τάξη των πόλεων ή εξαγόταν (δείτε τα: Rosier and Dockés, *Rythmes économiques* και Braudel and Labrousse, *Histoire économique et sociale de la France*, τόμος 2). Η παραγωγή σχετικής υπεραξίας επηρεάζει το σύνολο των κοινωνικών «συνδυασμών», από την εργασιακή διαδικασία μέχρι τις πολιτικές μορφές της εργατικής αντιπροσώπευσης, περνώντας, μέσα από την ενσωμάτωση της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, στον κύκλο του κεφαλαίου, τον ρόλο του πιστωτικού συστήματος, την συγκρότηση μιας συγκεκριμένα καπιταλιστικής παγκόσμιας αγοράς (όχι μόνο του εμπορικού κεφαλαίου), την υποταγή της επιστήμη (αυτή η υπαγωγή της κοινωνίας συμβαίνει με διαφορετικούς ρυθμούς σε διαφορετικές χώρες· ιστορικά, η Μεγάλη Βρετανία έπαιξε έναν πρωταγωνιστικό ρόλο). *Η πραγματική υπαγωγή είναι ένας μετασχηματισμός της κοινωνίας (συνολικά) και όχι μόνο της εργασιακής διαδικασίας*.

Μπορούμε να μιλήσουμε για πραγματική υπαγωγή μόνο τη στιγμή που επηρεάζονται όλοι οι κοινωνικού συνδυασμοί. Η διαδικασία με την οποία επηρεάζεται μια ολότητα έχει το δικό της κριτήριο. *Η πραγματική υπαγωγή γίνεται ένα οργανικό σύστημα*· με άλλα λόγια προχωρά από τις ίδιες τις προϋποθέσεις της ώστε να δημιουργήσει από τον ίδιο τον εαυτό της τα «όργανα» που της είναι απαραίτητα· αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίον γίνεται μια ολότητα.[β] Η πραγματική υπαγωγή είναι έτσι η ίδια συνθήκη του εαυτού της (γίνεται έτσι η ίδια η συνθήκη της), ενώ *η τυπική υπαγωγή μετασχηματίζει και προτυποποιεί/models ένα προϋπάρχον κοινωνικό και οικονομικό οικοδόμημα/fabric σύμφωνα με τα συμφέροντα και τις ανάγκες του κεφαλαίου*.

Αυτό μας επιτρέπει να εισάγουμε ένα τρίτο σημείο: η πραγματική υπαγωγή της εργασίας (και συνεπώς της κοινωνίας) στο κεφάλαιο είναι από τη φύση της πάντα ανολοκλήρωτη. Η πραγματική υπαγωγή φτάνει από την ίδια τη φύση της σημεία ρήξης επειδή ακριβώς υπερκαθορίζει τις κρίσεις του κεφαλαίου όντας μια ανολοκλήρωτη/ημιτελής ποιότητα της

[α] Αναφορά!

[β] Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα οπτική και φυσικά extremely Bohmian και Καστοριαδικό! Να αναλυθεί!

καπιταλιστικής κοινωνίας. Αυτό συνέβη στην πρώτη φάση της πραγματικής υπαγωγής με την δημιουργία από το κεφάλαιο των συγκεκριμένων «οργάνων» και τροπικοτήτων της απορρόφησης της κοινωνικής εργατικής δύναμης. Η πραγματική υπαγωγή είναι από τη φύση της *μια αέναη αυτο-κατασκευή που στιγματίζεται/punctuated από κρίσεις*· η αρχή αυτής της αυτο-κατασκευής έγκειται στην βασική αρχή της πραγματικής υπαγωγής, την εξαγωγή υπεραξίας στην σχετική της μορφή (στην εξαγωγή σχετικής υπεραξίας). Ακόμα όμως κι αν υποθέσουμε ότι η παρούσα φάση της αναδιάρθρωσης έχει ολοκληρωθεί, (η πραγματική υπαγωγή ;) είναι ένα καθοριστικό στοιχείο της περιόδου. Η αναδιάρθρωση δεν θα ολοκληρωθεί ποτέ με την έννοια της «εξάντλησης» των πολιτικών της. Αντίθετα, θα επιδιωχθούν/συνεχιστούν με έναν μεθοδικό τρόπο, η «νεο-φιλελεύθερη επίθεση» δεν θα σταματήσει, θα έχει πάντα κάποιες καινούριες «δυσκαμψίες» να ανατρέψει.[α] Το ίδιο συμβαίνει με την παγκόσμια καπιταλιστική ολοκλήρωση η οποία πρέπει διαρκώς να επανακαθορίζεται από εντάσεις/πιέσεις ανάμεσα σε συμμάχους και να αστυνομευτικές στρατιωτικές επεμβάσεις.

Αυτή η διαρκής αυτο-κατασκευή της πραγματικής υπαγωγής συνεπάγεται από την εξαγωγή σχετικής υπεραξίας. Από την άποψη αυτή οι άξονες οι οποίοι επέφεραν την πτώση του ποσοστού κέρδους στην προηγούμενη φάση μας προσφέρουν μια ματιά στα στοιχεία που το κεφάλαιο θα πρέπει να καταργήσει, να μετασχηματίσει ή να υπερβεί κατά την αναδιάρθρωση. Για να καταλάβουμε το πώς η πρώτη φάση της πραγματικής υπαγωγής μπήκε σε μια περίοδο κρίσης στην αρχή της δεκαετίας του 1970, *πρέπει να ξεκινήσουμε ακριβώς από την σχετική υπεραξία*. Ποιο ήταν το στοιχείο στο εσωτερικό της που είχε διαμορφωθεί σαν ένας περιορισμός;

Με την αναδιάρθρωση αυτή, η αντίθεση την οποία είχε «ξεράσει» ο προηγούμενος κύκλος αγώνων, καταργείται και ξεπερνιέται - δηλαδή η αντίθεση ανάμεσα, από την μια πλευρά, στην εργατική δύναμη που δημιουργείται, αναπαράγεται και μηχανοποιείται από το κεφάλαιο με έναν συλλογικό και κοινωνικό τρόπο, και, από την άλλη, *τις μορφές ιδιοποίησης της εργατικής δύναμης από το κεφάλαιο*, είτε στην άμεση παραγωγική διαδικασία (την γραμμή παραγωγής, το σύστημα του «μεγάλου εργοστασίου»), είτε στην διαδικασία της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης (κράτος πρόνοιας/welfare), είτε στις σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα κεφάλαια (εθνικές περιοχές διανομής/κατανομής του κεφαλαίου [péréquation]). Αυτή ήταν η κατάσταση σύγκρουσης που εκδηλώθηκε ακριβώς σαν «εργατική ταυτότητα» επιβεβαιωμένη στην ίδια την αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Ήταν ο αρχιτεκτονικός διαχωρισμός ανάμεσα στην ολοκλήρωση/ενσωμάτωση της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης και στον μετασχηματισμό της υπεραξίας σε πρόσθετο κεφάλαιο και τελικά η αύξηση της υπεραξίας στην σχετική της μορφή που έγινε ο δεσμός/περιορισμός στην διαδικασία αξιοποίησης στην βάση της σχετικής υπεραξίας. Αυτό σημαίνει, σε τελική ανάλυση, τον ίδιο τον τρόπο με τον οποίο το κεφάλαιο, σαν οργανικό σύστημα, συγκροτεί τον εαυτό του *ως κοινωνία*.

Αυτή η μη-σύμπτωση ανάμεσα στην παραγωγή και στην αναπαραγωγή ήταν η βάση του

[α] Σημαντικό «πραγματολογικό» στοιχείο για την ανάλυση της περιόδου.

σχηματισμού και την επιβεβαίωσης μιας εργατικής ταυτότητας μέσα στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Η εργατική ταυτότητα επέτρεπε ένα χάσμα/κενό/hiatus ανάμεσα στην παραγωγή υπεραξίας και την αναπαραγωγή της κοινωνικής σχέσης, ένα κενό που έκανε εφικτόν έναν ανταγωνισμό ανάμεσα σε δύο ηγεμονίες, ανάμεσα σε δύο μορφές διαχείρισης, δύο μορφές ελέγχου της αναπαραγωγής. Γιατί για να είναι επαρκείς η σχετική υπεραξία και οι τρεις καθοριστικοί προσδιορισμοί της (η εργασιακή διαδικασία, η ενσωμάτωση της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, η διανομή του συνολικού κεφαλαίου [péréquation]), θα πρέπει να υπάρχει απαραίτητα μια σύμπτωση μεταξύ παραγωγής και αναπαραγωγής· σαν αποτέλεσμα, αυτό συνεπάγεται απαραίτητα μια σύμφυση/coalescence ανάμεσα στην συγκρότηση και αναπαραγωγή του προλεταριάτου σαν τάξης, από την μια, και της αντίθεσής του με το κεφάλαιο, από την άλλη.

Είναι φανερό ότι το πέρασμα από την μια φάση της πραγματικής υπαγωγής σε μια άλλη δεν μπορεί να έχει το ίδιο «πλάτος/ένταση/amplitude» με το πέρασμα από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή, αλλά δεν μπορούμε να είμαστε ικανοποιημένοι (υπο)θέτοντας απλά μια συνέχεια ανάμεσα στις δύο φάσεις της πραγματικής υπαγωγής· μιας διαδικασίας αποκάλυψης στο κεφάλαιο της ίδιας της αλήθειας του. Η αλλαγή θα ήταν στην περίπτωση αυτή απλά η εξάλειψη των «αρχαϊσμών»· σε αυτήν την περίπτωση ο μετασχηματισμός θα ήταν απλά τυπικός, μην αλλάζοντας τίποτα θεμελιακά στην αντίθεση ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο. Ακόμα και η ίδια η έννοια της κρίσης ανάμεσα στις δύο φάσεις θα εξαφανιζόταν. Δεν θα περνούσαμε από μια συγκεκριμένη διαμόρφωση της αντίθεσης/αντίφασης σε μιαν άλλη, και η έννοια της αναδιάρθρωσης θα εξαφανιζόταν για τον ίδιο λόγο.

Θα είναι όμως αναγκαίο να δούμε όλα αυτά με τον πολύ πιο «εμπειρικό» τρόπο που βάζουν οι συναφείς παρατηρήσεις σας σχετικά με την περιοδολόγηση που παρουσιάζει η *TC*. Βάζετε, ανάμεσα σε άλλα προβλήματα, ένα ερώτημα το οποίο το αφήσαμε εντελώς στην άκρη, συγκεκριμένα αυτό του κριτηρίου κυριαρχίας ενός τρόπου αξιοποίησης του κεφαλαίου. Δεν έχω να σας δώσω μια κατηγορηματική απάντηση. Νομίζω ότι είναι απαραίτητο, φυσικά, να λάβουμε υπόψιν μια μελέτη της εργασιακής διαδικασίας, αλλά, όπως προσπαθώ να δείξω στην απάντησή μου, αυτό δεν μπορεί να είναι αρκετό. Πιστεύω ότι όσον αφορά την πραγματική υπαγωγή, το κριτήριο της κυριαρχίας της πρέπει να αναζητηθεί στις τροπικότητες της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης (κοινωνικές και πολιτικές τροπικότητες)· συστήματα κοινωνικού κράτους πρόνοιας, η «εφεύρεση» της κατηγορίας των ανέργων, η σπουδαιότητα του συνδικαλισμού κ.λπ. Όλα αυτά συνοδεύουν βέβαια τους μετασχηματισμούς στην εργασιακή/παραγωγική διαδικασία: την πτώση των τεχνιτών και της εσωτερικής/τοπικής βιομηχανίας που προκλήθηκαν από την πρώτη φάση της βιομηχανίας μεγάλης-κλίμακας. Για να υπάρχει πραγματική υπαγωγή, σύμφωνα με την άποψή μου, θα πρέπει να δημιουργηθούν τροπικότητες της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης ικανές/επαρκείς για τους μετασχηματισμούς που επιτυγχάνονται στην παραγωγική/εργασιακή διαδικασία. Με άλλα λόγια εκείνες οι τροπικότητες που εξασφαλίζουν (και επιβεβαιώνουν) ότι η εργατική δύναμη δεν έχει άλλες δυνατές «διεξόδους» στην ανταλ-

λαγή της με το κεφάλαιο στο πλαίσιο αυτής της συγκεκριμένης καπιταλιστικής εργασιακής διαδικασίας.

Μεριές αναφορές, όχι τόσο για να ισχυριστώ οποιαδήποτε ορθοδοξία, αλλά για να «απεικονίσω», επεξηγήσω τη θέση μου.

> Για να μπορέσουν πρώτα απόλα να θεμελιωθούν καν οι καπιταλιστικές σχέσεις προϋποτίθεται να έχει επιτευχθεί ένα συγκεκριμένο ιστορικό επίπεδο κοινωνικής παραγωγής. Ακόμα και στο πλαίσιο ενός προηγούμενου τρόπου παραγωγής συγκεκριμένες ανάγκες και συγκεκριμένα μέσα επικοινωνίας[α] και παραγωγής πρέπει να έχουν αναπτυχθεί και οι οποίες πηγαίνουν πέρα από παλιές σχέσεις παραγωγής και τις «εξαναγκάζουν»/coerce να μπουν στο «καλούπι» του καπιταλισμού. Αλλά προς το παρόν χρειάζεται να αναπτυχθούν μόνο μέχρι το σημείο που επιτρέπει την τυπική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο. Στην βάση αυτής της αλλαγής, όμως, εισάγονται συγκεκριμένες αλλαγές στον τρόπο παραγωγής που δημιουργούν καινούριες παραγωγικές δυνάμεις που, με τη σειρά τους, επηρεάζουν τον τρόπο παραγωγής έτσι που γεννιούνται καινούριες πραγματικές συνθήκες. Με τον τρόπο αυτό επισυβαίνει μια συνολική οικονομική επανάσταση. Από την μια πλευρά δημιουργεί τις πραγματικές συνθήκες για το κεφάλαιο ώστε να κυριαρχήσει πάνω στην εργασία, τελειοποιώντας τη διαδικασία και παρέχοντάς της το κατάλληλο πλαίσιο. Από την άλλη, εξελίσσοντας συνθήκες παραγωγής και επικοινωνίας και παραγωγικές δυνάμεις της εργασίας ανταγωνιστικές προς τους εργάτες που εμπλέκονται σεα αυτές, αυτή η επανάσταση δημιουργεί τον πραγματικό τόπο/premises ενός καινούριου τρόπου παραγωγής, ενός τρόπου που καταργεί την αντιφατική μορφή του καπιταλισμού. Δημιουργεί έτσι την υλική βάση μιας με καινούριο τρόπο διαμορφωμένης κοινωνικής διαδικασίας και συνεπώς ενός νέου κοινωνικού σχηματισμού («*Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*», σελ. 1064, έμφαση δική μου).

> Θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας ότι οι καινούριες παραγωγικές δυνάμεις και σχέσεις δεν αναπτύσσονται από το πουθενά, ούτε πέφτουν από τον ουρανό, ούτε από την μήτρα της αυτο-τιθέμενης Ιδέας, αλλά μέσα από και σε αντίθεση με την υπάρχουσα ανάπτυξη τηνς παραγωγής και τις κληρονομημένες, παραδοσιακές σχέσεις ιδιοκτησίας. Αν και στο ολοκληρωμένο αστικό σύστημα κάθε οικονομική σχέση προϋποθέτει κάθε άλλη στην αστική της μορφή, και οτιδήποτε τίθεται ως δεδομένο/υποτίθεται/posited είναι επίσης και προϋπόθεση, πρέπει να πούμε ότι αυτό συμβαίνει με κάθε οργανικό σύστημα. Αυτό το οργανικό σύστημα, σαν μια ολότητα, έχει τις προϋποθέσεις του, και η ανάπτυξή του σε μια ολότητα συνίσταται ακριβώς στην «υποταγή»/υπαγωγή (ως δευτερευόντων) όλων των στοιχείων της κοινωνίας στο ίδιο ή στην δημιουργία από το ίδιο των «οργάνων» εκείνων που του λείπουν.[β] Αυτός είναι ο τρόπος που ιστορικά γίνεται

[α] μέμνησο τον Βουαγιέ!!!

[β] Η θέση της TC είναι λοιπόν αυτολεξεί από τον Κάρολο!

μια ολότητα (*Grundrisse*, σελ. 278).

> Αν θεωρήσουμε την αστική κοινωνία σαν μια ολότητα, η κοινωνία εμφανίζεται πάντα σαν το τελευταίο/έσχατο αποτέλεσμα στην διαδικασία, δηλ. «*ως ο άνθρωπος στις κοινωνικές του σχέσεις*» (*Grundrisse*, η αναφορά είναι μεταφρασμένη από τα γαλλικά).

Μου φαίνεται ότι είναι αδύνατον να κατανοήσουμε την πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο αν δεν θεωρήσουμε ότι αυτό που συμβαίνει στην εργασιακή διαδικασία «λύνεται» μόνο *έξω από την διαδικασία αυτή*. Το κεφάλαια, ως κοινωνία (με την έννοια που οι προηγούμενες δύο αναφορές προσπαθούν να ορίσουν), είναι ένα αέναο έργο του σχηματισμού των εγγενών αντιθέσεών του στο επίπεδο της αναπαραγωγής του, το οποίο (επίπεδο αναπαραγωγής ή έργο;) διέρχεται από φάσεις ριζικών μεταλλάξεων. Μπορούμε να προχωρήσουμε τόσο ώστε να πούμε ότι η πραγματική υπαγωγή της εργασίας από το/στο κεφάλαιο ορίζεται ως *το κεφάλαιο που γίνεται η καπιταλιστική κοινωνία*, δηλ. ότι προϋποθέτει τον εαυτό του[α] στην ίδια την εξέλιξή του (*είναι αυτο-προϋπόθεση της εξέλιξής του*) καθώς και στην δημιουργία των οργάνων του. Είναι γι αυτόν τον λόγο που η πραγματική υπαγωγή είναι μια ιστορική περίοδος που τα ενδεικτικά ιστορικά της όρια μπορούν να καθοριστούν. Πέρα από αυτό, όπως τονίζετε κι εσείς, θα υπάρχουν πάντα μετασχηματισμοί, αλλά αυτοί γίνονται στην ήδη επιτευχθείσα βάσητης καπιταλιστικής κοινωνίας, που υποδηλώνεται στην ίδια την έννοια της εξαγωγής σχετικής υπεραξίας.

Τέλος, και χάριν της επιχειρηματολογίας, αν επρόκειτο να δεχτούμε όλες τις κριτικές σας για την χρήση της έννοιας της πραγματικής υπαγωγής και επρόκειτο να εγκαταλείψουμε, για την περίοδο που ανοίχτηκε μπροστά μας, την ονομασία «δεύτερη φάση της πραγματικής υπαγωγής», αυτό θα άλλαζε πολλά πράγματα αλλά όχι την ουσία αυτού που λέμε: έχει συμβεί μια αναδιάρθρωση *της σχέσης εκμετάλλευσης, της αντίθεσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο*. Αυτό είναι το ουσιαστικό και αυτό είναι που πρέπει να συζητηθεί.[β]

Για την αλλοτρίωση

Είναι φανερό ότι συχνά εννοούμε[γ] το ίδιο πράγμα με τους διαφορετικούς όρους «αλλοτρίωση/αποξένωση» και «εκμετάλλευση»: την υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, την αμοιβαία συνεπαγωγή τους, την αυτο-προϋπόθεση του κεφαλαίου. Η κριτική μου στην έννοια της αλλοτρίωσης δεν είναι μια «πολεμική» στη χρήση του όρου· κι εμείς στην TC χρησιμοποιούμε τον όρο και στα «Κριτικά Θεμέλια...»[δ] χρησιμοποιώ την έννοια της αλλοτριωμένης εργασίας ή της αλλοτρίωσης της εργασίας. Η κριτική μου έχει να κάνει εκπεφρασμένα με την Χεγκελιανή ή κατά Feuerbach χρήση της έννοια που γρήγορα την

[α] Αυτό είναι στην ουσία Χεγκελιανό, δες και Βουαγιέ
[β] We could not agree less!!!!
[γ] Do we really????!
[δ] Αναφορά

«επιμολύνει».[α]

Επισημαίνετε με τον δέοντα τρόπο τις πολυάριθμες χρήσεις της έννοιας της αλλοτρίωσης στα *Grundrisse*, στο «Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο» κ.λπ. Από την πλευρά μου ισχυρίζομαι, όμως, ότι *δεν πρόκειται για την ίδια έννοια* με αυτήν στα *Χειρόγραφα* του 1844. Ενώ στα *Χειρόγραφα* η έννοια της αλλοτρίωσης είναι η ίδια η επεξηγηματική δυναμική της πραγματικότητας που της αποδίδεται το έργο της εξήγησης, στα κείμενο τα οποία αναφέρετε η αλλοτρίωση είναι αυτό που *εξηγείται*. Υπάγεται/υποτάσσεται στην έννοια του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής· είμαστε πολύ μακριά από την καθολική εξηγηματική δύναμη της «αλλοτριωμένης εργασίας» των *Χειρογράφων* του 1844[β]:

> Στον βαθμό που, από την σκοπιά του κεφαλαίου και της μισθωτής εργασίας, η δημιουργία του ανικειμενικοποιημένου σώματος της δραστηριότητας συμβαίνει σε αντίθεση με την άμεση ικανότητα εργασίας - που αυτή η διαδικασία της αντικειμενικοποίησης εμφανίζεται στην πραγματικότητα σαν μια διαδικασία αφαίρεσης της κατοχής από την σκοπιά της εργασίας ή σαν ιδιοποίησης της ξένης εργασίας από την σκοπιά του κεφαλαίου - σε αυτόν τον βαθμό, αυτή η διαστροφή και αντιστροφή [Verdrehung und Verkehrung] είναι ένα πραγματικό [φαινόμενο], όχι ένα εικαζόμενο/supposed φαινόμενο ή ένα φαινόμενο που υπάρχει μόνο στην φαντασία των εργατών και των καπιταλιστών. Αλλά προφανώς αυτή η διαδικασία της αντιστροφής είναι απλά μια ιστορική αναγκαιότητα, μια αναγκαιότητα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων αποκλειστικά από ένα συγκεκριμένο ιστορικό σημείο αφετηρίας ή βάση (*Grundrisse*, σελ. 831-832).[γ]

Η αλλοτρίωση δεν είναι πλέον η πρωταρχική ιδέα στην οποία έχουν την αφετηρία τους όλες οι άλλες· η έννοια αυτή προκύπτει μάλλον από τις σχέσεις παραγωγής του κεφαλαίου και όχι το αντίστροφο:

> Συνεπώς, το ερώτημα αν το κεφάλαιο είναι παραγωγικό ή όχι είναι άτοπο. Η ίδια η εργασία είναι παραγωγική μόνο αν απορροφάται στο κεφάλαιο, όπου το κεφάλαιο σχηματίζει την βάση της παραγωγής, και όπου επομένως ο καπιταλιστής έχει τον έλεγχο της παραγωγής. Η παραγωγικότητα της εργασίας γίνεται η παραγωγική δύναμη του κεφαλαίου όπως ακριβώς η γενικευμένη ανταλλακτική αξία των εμπορευμάτων σταθεροποιείται σαν/σε χρήμα. Η εργασία, όπως υπάρχει καθευατή στον εργάτη και στην αντίθεσή του με το κεφάλαιο, δηλαδή σαν εργασία στην άμεση ύπαρξή της, διαχωρισμένη από το κεφάλαιο, δεν είναι παραγωγική. Και ούτε γίνεται ποτέ παραγωγική σαν μια δραστηριότητα του

[α] Ξεκάθαρο το «χεγκελιανό» πεδίο αντιπαράθεσης TC-Voyer!

[β] Μήπως σε αυτή την «μετατόπιση νοήματος» για την έννοια της αλλοτρίωσης μπορούμε να δούμε την βάση του «οικονομισμού» της TC;

[γ] Εξαιρετικά λεπτό σημείο: η αλλοτρίωση αντικειμενικοποιείται ως *οικονομική* κατηγορία ταυτόχρονα με την ιστορική της «γείωση», με την έννοια ότι η πραγματικότητά του είναι η ιστορική πραγματικότητα, η ιστορική του αναγκαιότητα! Πώς σχετίζεται αυτό με το σχήμα του Βουαγιέ για τον μη-οικονομικό χαρακτήρα της αλλοτρίωσης;

εργάτη όσο εισέρχεται μόνο στον απλή, τυπικά μετασχηματιστική, διαδικασία της κυκλοφορίας. Συνεπώς, αυτοί που καταδεικνύουν ότι η παραγωγική δύναμη που αποδίδεται στο κεφάλαιο είναι μια μετατόπιση, μια μετάθεση της παραγωγικής δύναμης της εργασίας, ξεχνούν ακριβώς ότι το κεφάλαιο *είναι ουσιαστικά αυτή η μετατόπιση, αυτή η μετάθεση* και ότι η μισθωτή εργασία ως τέτοια προϋποθέτει το κεφάλαιο, έτσι ώστε και από την σκοπιά της μισθωτής εργασίας το κεφάλαιο είναι αυτή η *μετουσίωση/transubstantiation*· η αναγκαία διαδικασία της θέσης των δυνάμεών της (δηλ. της εργασίας) ως ξένων προς τον εργάτη[α] (Grundrisse, σελ. 308)

Ας συγκρίνουμε με τα *Χειρόγραφα*:

Έχουμε θεωήσει την πράξη της αποξένωσης της πρακτικής ανθρώπινης δραστηριότητας, της εργασίας, από δύο όψεις: 1) την σχέση του εργάτη προς το προϊόν της εργασίας ως ένα ξένο προϊόν αντικείμενο που έχει ισχύ επάνω σε αυτόν. (...) 2) την σχέση της εργασίας με την πράξη της παραγωγής *μέσα* στην εργασία. Η σχέση αυτή είναι η σχέση του εργάτη με την ίδια την δραστηριότητά του ως κάτι ξένο προς αυτόν το οποίο δεν του ανήκει...(*Χειρόγραφα* του 1844, σελ. 327).

Είναι αλήθεια ότι πήραμε την έννοια της αλλοτριωμένης εργασίας (αλλοτριωμένης ζωής) από την πολιτική οικονομία σαν ένα αποτέλεσμα της κίνησης της ατομικής ιδιοκτησίας. Αλλά είναι ξεκάθαρο από μια ανάλυση αυτής της έννοιας ότι, παρόλο που η ατομική ιδιοκτησία εμφανίζεται σαν η βάση και η αιτία της αλλοτριωμένης εργασίας, είναι στην πραγματικότητα η συνέπειά της, όπως ακριβώς οι θεοί ήταν αρχικά όχι η αιτία αλλά το αποτέλεσμα της σύγχυσης στα μυαλά των ανθρώπων. Αργότερα, όμως, η σχέση αυτή αντιστράφηκε. Είναι μόνο όταν η ανάπτυξη της ατομικής ιδιοκτησίας φτάνει το ύψιστο σημείο κορύφωσής της που αυτό, το μυστικό της, αναδύεται ξανά/ξαναβγαίνει στην επιφάνεια· δηλαδή ότι είναι: α) *το προϊόν της αλλοτριωμένης εργασίας*, και β) *το μέσο της αλλοτρίωσης της εργασίας, η πραγμάτωση της αλλοτρίωσης*[β] (*Χειρόγραφα* του 1844, σελ. 332).

Ξέρω ότι έχουμε να κάνουμε με μια μετάφραση, αλλά υποθέτοντας ότι είναι ορθή, η αντωνυμική φράση «η εργασία αλλοτριώνει τον εαυτό της» την συγκροτεί ως την δημιουργική

[α] Εξαιρετικό σημείο που απαντά μιας και δια παντός το ψευδοπρόβλημα της «εργατικής αυτονομίας». Είναι ακριβώς αυτή η μετουσίωση που καθιστά αδύνατο τον «αυτοπροσδιορισμό» του προλεταριάτου ως «εργατικής τάξης», ως τάξης της «παραγωγικής» εργασίας, ως τάξης που «παράγει τον πλούτο» και που σύμφωνα με κάθε αριστερό/ρεφορμιστικό διανοουμενίσκο θα πρέπει να «πάρει στα χέρια του» ή «να απελευθερώσει». Το μόνο πρόταγμα για το προλεταριάτο είναι, όπως πια καλά γνωρίζουμε, η πραγμάτωση της αρνητικότητάς του, δεν μπορεί να πάψει να είναι προλεταριάτο χωρίς να καταστρέψει συνολικά την σχέση-κεφάλαιο, δηλ.χωρίς να αυτοκαταργηθεί. *Η πραγμάτωση αυτή δεν είναι πραγμάτωση καμμιάς θετικότητας του τύπου «απελευθέρωση της εργασίας» ή «αυτοδιαχείριση»*. Αν κάτι προσφέρει ο Μαρξ πάνω απόλα, όπως τονίζει και ο Βουαγιέ, είναι ακριβώς η καταπληκτική ανατομία της σχέσης κεφαλαίου-εργασίας. Είναι εξίσου καταπληκτικό πόσο ευθεία και χυδαία διαστροφή της ανάλυσης του Μαρξ συνιστούν όλες αυτές οι αριστερές ψευδοθεωρίες!

[β] Απλά εξαιρετικό!!!!

δύναμη των κοινωνικών σχέσεων, που επιβεβαιώνει την «υλοποίηση» που ακολουθεί στην πρόταση.[α]

Δεν θα περιπλέξω τα πράγματα με μακροσκελή σχόλια. Μου φαίνεται ότι περνώντας από κείμενο σε κείμενο δεν μιλάμε πια για το ίδιο πράγμα. Στα *Χειρόγραφα*, η αλλοτρίωση είναι η πρώτη αρχή, και είναι επεξηγηματική, επειδή η αναφορά είναι το γίγνεσθαι της ανθρώπινης ουσίας (η απώλειά της κ.λπ.). Στα υπόλοιπα κείμενα η αλλοτρίωση εξηγείται η ίδια από τις παραγωγικές σχέσεις, περιγράφει μια κατάσταση. Στις αναφορές από τα *Grundrisse*, η αλλοτρίωση της εργασίας υπάρχει στην ίδια την παραγωγική σχέση του κεφαλαίου. Δεν είναι η αλλοτριωμένη εργασία, καταδήλωση/manifestation της στροφής του ανθρώπου ενάντια στον εαυτό του, που δημιουργεί αυτή τη σχέση· έχουμε δύο πραγματικούς πόλους που στέκονται αντιμέτωποι ο ένας στον άλλον και όχι έναν μοναδικό, μια εργασία που αλλοτριώνει τον εαυτό της «μέσα στον εαυτό της». Στα *Grundrisse* υπάρχουν τάξεις που είναι πραγματικά υποκείμενα αντιμέτωπες η μια με την άλλη στην αμοιβαία συνεπαγωγή τους. Στα *Χειρόγραφα* δεν υπάρχουν τάξεις σε μια αμοιβαία συνεπαγωγή, αλλά ένα υποκείμενο που διαιρεί τον εαυτό του.

Είναι σημαντικό που κι εσείς γυρνάτε στην αναζήτηση αυτού του μοναδικού υποκειμένου που διαιρεί τον εαυτό του: «Το κεφάλαιο δεν είναι απλά αντικειμενικοποιημένη εργασία, τόσο η «αντικε εργασία» όσο και η «υποκειμενικοποιημένη εργασία» χωρίς την αντικειμενικοποίηση είναι κοινωνικά δημιουργημένες μορφές στις οποίες διχοτομείται η ενότητα του κοινωνικού υποκειμένου» (η έμφαση δική μου, (*Aufheben* 12 σελ. 41)). «Στην αλλοτρίωση το υποκείμενο υπάρχει και στις δυο πλευρές σαν προλεταριάτο και σαν κεφάλαια, γιατί το κεφάλαιο είναι με μια πραγματική έννοια απλά οι αλλοτριωμένες δυνάμεις της ανθρωπότητας» (ο.π, σελ. 42, έμφαση δική μου). Η επανάσταση είναι τότε «η ενοποίηση του κατακερματισμένου κοινωνικού υποκειμένου» (ο.π. σελ. 43). Από αυτά συμπεραίνεται ότι οι τάξεις είναι το σχίσμα ενός μοναδικού υποκειμένου.

Νομίζω ότι μπλέκεστε σε μια κάποια σύγχυση με αυτή την «επιστροφή του υποκειμένοθ στον εαυτό του». Λέτε: «Με μια έννοια το υποκείμενο που επιστρέψει στον εαυτό του είναι η ανθρωπότητα όχι το προλεταριάτο, αλλά αυτή είναι μια ανθρωπότητα που δεν υπήρχε πριν την αλλοτρίωση· έχει υπάρξει μέσα από την αλλοτρίωση. [...] Συνεπώς το υποκείμενο δεν είναι ούτε το προλεταριάτο ούτε μια προϋπάρχουσα ανθρωπότητα· το υποκείμενο δεν υπάρχει ακόμα έξω από το κατακερματισμένο κοινωνικό υποκείμενο που παράγεται στον καπιταλισμό» (*ibid*, σελ. 43[β]). Με λίγα λόγια, αυτό σημαίνει ότι η αλλοτρίωση παράγει το υποκείμενο που αλλοτριώνει τον εαυτό του - μια ταυτολογία - αλλά επιπλέον έχουμε το δικαίωμα να αναρωτηθούμε ποια είναι αυτή αλλοτρίωση που κάνει αυτή την παραγωγή; Μην έχοντας ένα προϋπάρχον υποκείμενο, είναι η ίδια η αλλοτρίωση που γίνεται υποκείμενο. Σε καμμιά αφηρημένη/speculative θεωρίας της αλλοτρίωσης δεν συναντούμε ένα προϋπάρχον υποκείμενο (δηλ. ένα υποκείμενο που έχει υπάρξει συγκεκριμένα και ιστορικά

[α] Εδώ πρέπει να δοθεί η «πρωτότυπη» μετάφραση!

[β] Νομίζουμε ότι τα προβλήματα για το Aufheben πηγάζουν επίσης από μια προσπάθεια *θετικού* προσδιορισμού της επανάστασης, πχ. ως αποκατάστασης μιας ενότητας του «διχασμένου» υποκειμένου κ.λπ. Περισσότερα γι αυτό στη συνέχεια.

- οι μύθοι του «πρωτόγονου κομμουνισμού» είναι πλέον εκτός μόδας[α]) και αλλοτριώνει τον εαυτό του/αυτοαλλοτριώνεται, αντίθετα αυτό που έχουμε είναι το σχίσμα σαν η ίδια η κίνησή (του σχίσματος). *Αυτή η κίνηση είναι η ενότητα που υποτάσσει/υπαγάγει τα στοιχεία που διαιρούνται.*[β] Εδώ είναι που εντοπίζεται ακριβώς ολόκληρος ο θεωρητικός/αφηρημένος/speculative χαρακτήρας της *έννοιας*.[γ] Γράφετε: «Η ανθρωπότητα από την οποία έχουμε αποξενωθεί/αλλοτριωθεί είναι μια ανθρωπότητα που δεν υπάρχει ακόμα» (ibid.). Αυτή η διατύπωση είναι αρκετά σκοτεινή/δυσνόητη για μένα. Πώς είναι δυνατόν κάτι να μην υπάρχει ακόμα και όμως να είναι εκδήλωση του εαυτού μου που αυτή τη στιγμή μου είναι ξένος/αλλότριος; Αν κάτι τέτοιο είναι δυνατόν είναι επειδή αυτό το κάτι που δεν υπάρχει ακόμα στην πραγματικότητα υπάρχει: «Υπάρχει κάτι που θα γίνει ανθρωπότητα μέσα από την αλλοτρίωση» (ibid.). Δεν υπάρχει αλλά παρόλα αυτά υπάρχει γιατί είναι ήδη ο υπάρχων λόγος/αιτία ύπαρξης του γίγνεσθαί του.

Ο ακρογωνιαίος λίθος μιας τέτοιας κατασκευής βρίσκεται στην ακόλουθη διατύπωση: «Η ανθρώπινη ουσία για τον Μαρξ των «Χειρογράφων» του 1844 δεν είναι μια ειδολογική/generic κατηγορία, δεν είναι καθορισμένη - *γίνεται*. Η ανθρώπινη ουσία είναι έξω από το άτομο, στις ιστορικά καθορισμένες σχέσεις στις οποίες αυτό (το άτομο) είναι εμβαπτισμένο» (ibid, σελ. 42).[δ] Μια πρώτη παρατήρηση χωρίς ιδαίτερη σπουδαιότητα: δεν μου είναι τόσο προφανές ότι η ανθρώπινη ουσία δεν είναι μια ειδολογική κατηγορία στα *Χειρόγραφα*. Το απόσπασμα που αρχίζει με την φράση: «ο άνθρωπος είναι ένα είδος/generic being επειδή κ.λπ.[ε]» δεν μου φαίνεται ότι επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό σας. Όμως αυτό που είναι το πιο σημαντικό στις λίγες γραμμές σας είναι η διπλή βεβαίωση που περιέχουν. Από την μια πλευρά λέτε: «η ανθρώπινη ουσία δεν είναι καθορισμένη», γίνεται· από την άλλη λέτε «η ανθρώπινη ουσία είναι στις κοινωνικές σχέσεις (...) είναι εμβαπτισμένη σε αυτές» (υποθέτοντας μια σωστή μετάφραση από την πλευρά μας.[3]).[ζ] Δεν λέτε χωρίς περισσότερο κόπο «η ανθρώπινη ουσία είναι το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων». Έχουμε κάτι που είναι στην διαδικασία του γίγνεσθαί, κάτι που είναι «στο», κάτι που είναι «εμβαπτισμένο». Κάτι είναι ακόμα στην «διαδικασία του γίγνεσθαι» μέσα σε κάτι άλλο, έστω κι αν αυτό το «κάτι άλλο» είναι απλά η μορφή που παίρνει στιγμιαία.

Αυτή η σχηματοποίηση της «ανθρώπινης ουσίας» της «ουσίας σαν μιας διαδικασίας γίγνε-

[α] πολύ εύστοχος χαρακτηρισμός των φληναφημάτων περί «πρωτόγονου κομμουνισμού»!

[β] Εξαιρετικά σημαντικό και εύστοχο σημείο! Νομίζουμε ότι εδώ η TC κάνει έξοχη χρήση της διαλεκτικής. Πραγματικά είναι η κίνηση η ενότητα, η ενότητα ή το σχίσμα είναι διαδικασίες, κίνηση όχι «υποκείμενα» ή «αντικείμενα». Αν αυτά θέλουμε να τα «αντικειμενικοποιήσουμε» αυτό μπορεί να γίνει - όπως μας λέει και η ίδια η θεωρία κατηγοριών πχ. - σε ένα ανώτερο επίπεδο, γεγονός που συνιστά το ίδιο μια κίνηση/διαδικασία σε ανώτερο επίπεδο κοκ.

[γ] Περισσότερες ασκήσεις διαλεκτικής! Να δούμε το χεγκελιανό πλαίσιο.

[δ] Ενδιαφέρον!

[ε] Εδώ βέβαια μπορεί κανείς να ισχυριστεί ίσως ότι το γεγονός ότι ο άνθρωπος είναι ένα *είδος* (ακόμα και με την βιολογική εκδοχή) δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι υπάρχει και μια ανθρώπινη ουσία *καθορισμένη* ως είδος! Θέλει ανάλυση.

[ζ] Εδώ μπορούμε όντως να χαθούμε πολύ εύκολα στην μετάφραση!!! Υπάρχει αμφισημία στην απόδοση του αποσπάσματος του Aufheben αφού κι εμείς μεταφράζουμε «η ουσία...στις σχέσεις στις οποίες *το άτομο* είναι εμβαπτισμένο», δεν μοιάζει να είναι «η ουσία εμβαπτισμένη» στις κοινωνικές σχέσεις όπως αποδίδει ο Simon. Και όντως η σημείωση 3 στο τέλος μας δικαιώνει απολύτως!!!! Σχολιάζει ακριβώς αυτή την παρανόηση από πλευράς TC του αποσπάσματος!!!!

σθαι» γίνεται σκόνη την στιγμή ακριβώς που εκφέρεται.

Αυτό που έχουμε εδώ είναι η αντίληψη σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη ουσία αντί να είναι καθορισμένη είναι ταυτόσημη με την ιστορική διαδικασία, κατανοούμενη ως *αυτοδημιουργία* του ανθρώπου στον χρόνο.[α] Δεν είναι ζήτημα μιας αφηρημένης οντολογίας (Feuerbach) αλλά *φυλογένεσης*.[4] Αυτό δεν την αποτρέπει, όπως κάθε φυλογένεση, από το να ανάγεται/relate back και ταυτόχρονα να συγκρούεται με μια οντολογία.[β]

Το απλό γεγονός της θεώρησης της ιστορικής ανάπτυξης ως ανθρώπινης ουσίας (γενικά αυτή η πρόταση παρουσιάζεται συνήθως αντίστροφα - η ανθρώπινη ουσία ως ιστορικό γίγνεσθαί - οπότε μοιάζει λιγότερο αφηρημένη/speculative) προϋποθέτει ότι οι *a priori* κατηγορίες αυτής της ουσίας έχουν καθοριστεί (αν πούμε ότι αυτές οι κατηγορίες δίνονται από την ιστορία, τότε απλά γυρνάμε σε έναν κύκλο). Τέτοιες κατηγορίες πραγματοποιούνται/υλοποιούνται, ακόμα και αν τεντώσουμε την λεπτότητα στο σημείο να πούμε ότι υπάρχουν μόνο μέσα στην πραγματοποίησή τους, δηλ. σαν ιστορία. Εδώ φυσικά είναι ζήτημα του ορισμού του ανθρώπου ως είδους/generic being καθώς και των γνωρισμάτων/attributes αυτού του όντος: καθολικότητα, συνείδηση, ελευθερία. Η ανθρώπινη ουσία δεν είναι πλέον αφηρημένη, με την έννοια ότι τώρα σχηματίζεται και ορίζεται έξω από την ύπαρξή του και το είναι του, αλλά αυτό δεν την εμποδίζει να λειτουργεί μόνο μέσα από την ταύτισή της με την ιστορία υποθέτοντας ότι έχει εντός της έναν σκληρό πυρήνα κατηγοριών που αποτελούν την βάση, είτε μας αρέσει είτε όχι, μιας οντολογίας. Αυτή η ουσία που είναι ταυτόσημη με την ιστορία λειτουργεί πάνω στην δυαδικότητα: ουσία (ο σκληρός πυρήνας) και «τάση/ροπή/tendency». Η ροπή είναι απλά η αναστοχαστική/αναδρομική αφαίρεση του αποτελέσματος στο οποίο ο σκληρός πυρήνας μας φέρνει αναπόφευκτα. Συνεπώς *η ουσία που είναι ταυτόσημη με την ιστορία παράγει αναπόφευκτα μια τελεολογία, με άλλα λόγια στην εξαφάνιση της ιστορίας*.[γ]

Η τελεολογική ανάπτυξη εμπεριέχεται στις ίδιες τις προτάσεις. Το σημείο αφετηρίας, δοσμένο στην έννοια του «γενικού» όντος και των ιδιοτήτων/attributes του, είναι η προβληματική του υποκειμένου και του αντικειμένου, της σκέψης και του είναι, που βρίσκεται

[α] Ακριβώς! Αυτό υπονοήσαμε παραπάνω λέγοντας ότι η ουσία του ανθρώπου δεν είναι είδος! Νομίζουμε ότι και ο Κορνήλιος θα συμφωνούσε με αυτή την ερμηνεία, δες τα κείμενα σχετικά ακριβώς με την *αυτοδημιουργία του ανθρώπου, τον χρόνο και την ιστορία*!

[β] Τώρα τα ζητήματα ανοίγουν για τα καλά!!!! Φυλογένεση vs. οντολογία;;;;

[γ] Γίνεται όλο και πιο ενδιαφέρον. Εξαιρετικά ενδιαφέρον σημείο! Αυτό βέβαια ισχύει πρώτα απόλα για τον ίδιο τον κομμουνισμό ειδωμένο ως (αναπόφευκτης) πραγμάτωσης μιας τέτοιας ιστορικής ουσίας του ανθρώπου, θεώρηση από την οποία δεν φαίνεται να ξεφεύγει ούτε ο ίδιος ο Μαρξ. Εδώ έχουμε οπλοστάσιο και από τον Ζιλσόν, με την δική του «λύση» στο προαιώνιο ερώτημα ουσίας/ύπαρξης, είναι/γίγνεσθαι. Είναι επίσης εξαιρετικά σημαντικό το ότι η προσπάθεια να «ιστορικοποιήσει» κανείς τελικά την ανθρώπινη ουσία οδηγεί σε μια τελεολογία, και όπως λέει και ο Simon, στην άρνηση της ιστορίας! Το «πρόβλημα» φαίνεται να εδράζεται στην ίδια την έννοια της ουσίας (και του a priori «πυρήνα» της) και όχι στην «ιστορικότητα» καθαυτή. Άλλωστε η ιστορία από μόνη της ως εξέλιξη δεν συνεπάγεται μια έλλειψη τελεολογίας. Νομίζουμε ότι λύση αυτής της αντίφασης ιστορίας-τελεολογίας, ή προϋπόθεση για μια ιστορία που να μην οδηγεί σε μια τελεολογία, είναι μάλλον η θεώρηση της *ιστορίας ως αυτοδημιουργίας*, ως εκδίπλωσης όχι *a priori* κατηγοριών αλλά δημιουργία νέων/καινοφανών, με άλλα λόγια *αυτοαλλοίωση* που θα έλεγε και ο Κορνήλιος. Τώρα πόσο συνεπής και με ποιο διαλεκτικό πρίσμα μπορεί κανείς να συλλάβει μια τέτοια - αντιφατική σε ένα ταυτιστικό πλαίσιο - έννοια της *ιστορίας ως αυτοαλλοίωσης*, ποιο διαλεκτικό σχήμα μπορεί να παίξει πίσω από την αντίφαση *τελεολογία-ιστορία*, είναι ένα άλλο τεράστιο ζήτημα!

στη βάση κάθε φιλοσοφίας. Αυτό σημαίνει ότι μπορούμε να δώσουμε οποιαδήποτε απάντηση μπορούμε να φανταστούμε, το «μυστήριο» (η μυστικοποίηση) βρίσκεται στο ίδιο το ερώτημα. Αν αποδώσουμε την προτεραιότητα στο υποκείμενο είμαστε «ιδεαλιστές», αν αποδώσουμε την προτεραιότητα στο αντικείμενο (στη φύση με την φιλοσοφική έννοια), είμαστε «υλιστές». Ο Feuerbach και, ακολουθώντας τον, ο Μαρξ στα *Χειρόγραφα*, προσπαθεί να πάει πέρα από αυτή την εναλλακτική στο όνομα του «συγκεκιμένου ουμανισμού» ή του «νατουραλισμού». Εξ ου και ο ορισμός που δίνει στα *Χειρόγραφα* του 1844:

> Ο άνθρωπος είναι άμεσα ένα φυσικό ον. Σαν φυσικό ον και σαν ένα έμβιο φυσικό ον, είναι από τη μια πλευρά εφοδιασμένος με φυσικές δυνάμεις, με ζωτικές δυνάμεις, είναι ένα δρον/ενεργό φυσικό ον· αυτές οι δυνάμεις υπάρχουν σ αυτόν ως προδιαθέσεις/dispositions και ικανότητες, ως ορμές/drives. Από την άλλη, σαν ένα φυσικό, ενσώματο, εναίσθητο αντικειμενικό ον υποφέρει, υπόκειται σε συνθήκες και περιορίζεται, όπως τα ζώα και τα φυτά. Με άλλα λόγια, τα αντικείμενα των ορμών/κινήτρων/drives του βρίσκονται έξω από τον ίδιο σαν αντικείμενα ανεξάρτητα από αυτόν· αλλά αυτά τα αντικείμενα είναι αντικείμενα των αναγκών του, ουσιώδη αντικείμενα, indispensable για την άσκηση και την επιβεβαίωση των ουσιωδών του δυνάμεων. Το να πει κανείς ότι ο άνθρωπος είναι ενσώματο, έμβιο, πραγματικό, εναίσθητο/sensuous, αντικειμενικό ον με φυσικές δυνάμεις σημαίνει ότι έχει πραγματικά, αισθητά αντικείμενα σαν του αντικείμενο της ύπαρξής του και της ζωτικής έκφρασής του ή ότι μπορεί να εκφράσει τη ζωή του σε πραγματικά, αισθητά αντικείμενα (...) Ένα ον του οποίου η φύση δεν βρίσκεται έξω από τον εαυτό του δεν είναι ένα φυσικό ον και δεν παίζει κανένα ρόλο στο σύστημα της φύσης. Ένα ον για το οποίο δεν υπάρχει αντικείμενο έξω από τον εαυτό του δεν είναι ένα αντικειμενικό ον. Ένα ον που δεν είναι το ίδιο ένα αντικείμενο για ένα άλλο/τρίτο ον δεν έχει κανένα άλλο ον ως αντικείμενό του, δηλ, δεν σχετίζεται αντικειμενικά. Η ύπαρξή του, το είναι του δεν είναι αντικειμενικό. Ένα μη-αντικειμενικό ον είναι ένα μη-ον[α] (ο.π. σελ. 389-90).

Όμως ο Μαρξ δεν παίρνει αυτή την «συντηγμένη» ταυτότητα του υποκειμένου και του αντικειμένου, αυτή την «*συνυποστασία*»/consubstantiality, ως κάτι δεδομένο αλλά ως κάτι *ιστορικό*. Αυτό υποδηλώνει το περιφημο απόσπασμα στα *Χειρόγραφα* για το «ανθρώπινο μάτι», ένα απόσπασμα δανεισμένο απευθείας από μια παράγραφο της «*Φιλοσοφίας του Μέλλοντος*»[β] του Feuerbach, που απλά είπε το εξής:

> «Το αντικείμενο του ματιού είναι το φως και όχι ο ήχος ή η μυρωδιά, είναι μέσα από αυτό το αντικείμενο που το μάτι μας αποκαλύπτει την ουσία του».

Πρόκειται για την εφαρμογή της ίδιας βασικής αρχής: το αντικείμενο ενός όντος είναι η ουσία του, μέσα από την οποία/όπου/whereby το είναι του - οι συνθήκες της ύπαρξης

[α] Needs heavy analysis!!!!
[β] Αναφορά!

της ουσίας - είναι η ουσία του,[α] που ο Μαρξ κριτικάρει στην *Γερμανική Ιδεολογία* σαν μια απολογία για την υπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων. Όμως (δεύτερο «όμως» που μας πηγαίνει πίσω στο υποκείμενο-αντικείμενο της προηγούμενης παραγράφου, που ταυτίζεται με τον εαυτό του, απλά εμπλουτισμένο), αυτό το ιστορικό γίγνεσθαι δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια οπτική απάτη. Στην πραγματικότητα το γίγνεσθαι είναι ένα επαρκές γίγνεσθαι [the becoming is a becoming adequate].

Η ταυτότητα του υποκειμένου και του αντικειμένου που υπάρχει διευατό/καθευατό (ο ίδιος ο ορισμός του υποκειμένου) δεν μπορεί παρά να γίνει μια σύμπτωση για την ίδια (η αλλοτρίωση είναι ο «τρίτος» όρος).[β]

> Αλλά ο άνθρωπος δεν είναι μόνο ένα φυσικό ον· είναι ένα ανθρώπινο φυσικό ον· δηλ. είναι ένα όν για τον ίδιο/καθευατόν (;) και συνεπώς ένα είδος-ον [species-being], και ως τέτοιο πρέπει να επιβεβαιώσει και να πραγματώσει τον εαυτό του τόσο στην ύπαρξή του όσο και στο ειδέναι/γνώση/knowing του. Συνεπώς, τα ανθρώπινα αντικείμενα δεν είναι φυσικά αντικείμενα όπως παρουσιάζονται άμεσα και ούτε είναι φυσικές η ανθρώπινη αίσθηση και η ανθρώπινη αντικειμενικότητα. Ούτε η αντικειμενική ούτε η υποκειμενική φύση είναι άμεσα παρούσες σε μια επαρκή μορφή για τον ανθρώπινο ον. Και όπως κάθετι το φυσικό πρέπει να υπάρξει, έτσι και ο άνθρωπος έχει επίσης την διαδικασία της αρχής του στην ιστορία. Αλλά γι αυτόν η ιστορία είναι μια ενσυνείδητη διαδικασία, και συνεπώς μια διαδικασία που υπερβαίνει τον εαυτό της συνειδητά. Η ιστορία είναι η πραγματική φυσική ιστορία του ανθρώπου (θα επιστρέψουμε σα αυτό αργότερα) (*Χειρόγραφα, σελ. 391*).[5]

Ευτυχώς ήρθε στα σύγκαλά του και έτσι δεν χρειάστηκε να επιστρέψει ποτέ στο σημείο αυτό.[γ] Αυτό που έχουμε εδώ είναι ένα ταυτοτικό/identical υποκείμενο-αντικείμενο, αλλά σαν ένα φυσικό ανθρώπινο ον. Αυτό το ταυτοτικό/ταυτισμένο υποκείμενο-αντικείμενο μπορεί μόνο άμεσα να ταυτίζεται με τον εαυτό του· σαν ανθρώπινο ον, αυτό το φυσικό ον είναι ένα ειδολογικό ον, δηλ. *παίρνει τον εαυτό του σαν αντικείμενο*. Έπεται ότι το αντικείμενο που το ορίζει καθευατό στην ταυτότητά τους, πρέπει να γίνει «καθευατό και διευατό» [in and for itself].[δ] Μπορούμε εύκολα να αναγνωρίσουμε εδώ το σχήμα της *Φαινομενολογίας του Πνεύματος*. Το υποκείμενο είναι αρχικά ταυτισμένο με το αντικείμενό του, ως εξωτερικό αντικείμενο (η συνείδηση ως γνώση ενός εξωτερικού αντικειμένου: συνείδηση)· στη συνέχεια, το υποκείμενο ως αντικείμενο του εαυτού του (η συνείδηση ως γνώση του εαυτού μου: αυτο-συνείδηση)· τέλος, το υποκείμενο είναι ταυτόσημο με το εξωτερικό αντικείμενό του εαυτού του σε αυτό το αντικείμενο (συνείδηση ως γνώση της σκέψης, κάτι που είναι την ίδια στιγμή αντικειμενικό και εσωτερικό: Λόγος). Η ιστορία τότε δεν είναι παρά ο «τρίτος»/ενδιάμεσος όρος, μια στιγμή που τίθεται a priori στον ορισμό της

[α] Το πρόβλημα *είναι-ουσία* σε όλο του το μεγαλείο! Ζιλσόν at the rescue!

[β] Σχετικά δύσκολο κομμάτι, το πρωτότυπο έχει ως εξής: «The identity of subject and object which is in itself (the very definition ofthe subject) can't help but become a coincidence for itself (alienation is the middle term).

[γ] Εξαιρετικά δηκτικό σχόλιο για τον Κάρολο!!!!

[δ] Εδώ πρέπει να ξεκαθαρίσουμε την ορολογία!

ανθρώπινης ουσίας· είναι φανερό λοιπόν ότι αυτή η ανθρώπινη ουσία είναι το γίγνεσθαι στον βαθμό που στην πραγματικότητα είναι το γίγνεσθαι που είναι μέρος της ανθρώπινης ουσίας, και το οποίο έχει ήδη προϋποτεθεί σε αυτήν.[α]

Υπάρχει ένα κείμενο του Μαρκούζε που απεικονίζει αυτή τη δυσκολία ιδιαίτερα εύστοχα: το «*Νέες Πηγές της Θεμελίωσης του Ιστορικού Υλισμού*» που δημοσιεύτηκε το 1932[6] (μετά την ανακάλυψη των *Χειρογράφων*):

> Για τον Μαρξ, ουσία και γεγονικότητα/factuality,[β] η κατάσταση της ουσιαστικής ιστορίας και η κατάσταση της ιστορίας που έχει συμβεί (factual history) [δηλ. η ανάπτυξη της ουσίας του ανθρώπου και η διαδοχή των κοινωνικών μορφών/των μορφών της κοινωνίας, μια διάκριση που ο Μαρξ πέταξε στον σκουπιδοντενεκέ της ιστορίας στην *Γερμανική Ιδεολογία*, δείχνοντας ότι ο πρώτος όρος δεν είναι τίποτα άλλο παρά η φιλοσοφική εκδοχή του δεύτερου - σημ. του Μαρκούζε], είναι ακριβώς μη διαχωρισμένες περιοχές ή επίπεδα, ανεξάρτητα το ένα από το άλλο: η ιστορικότητα του ανθρώπου εμπεριέχεται στον ουσιαστικό καθορισμό του.[γ]..Αλλά η γνώση της ιστορικότητας της ανθρώπινης ύπαρξής κατά κανέναν τρόπο δεν ταυτίζει την ουσιαστική ιστορία του ανθρώπου με την «πραγματική» του ιστορία.[δ] Έχουμε δει ήδη ότι ο άνθρωπος δεν είναι άμεσα «ένα με την δραστηριότητά του», αλλά ότι «διαχωρίζει/διακρίνει» τον εαυτό του από αυτήν, ότι «σχετίζεται» με αυτήν. Στην περίπτωση αυτή, ουσία και ύπαρξη διαχωρίζονται μεταξύ τους· η ύπαρξή του είναι ένα «μέσο» για την πραγμάτωση της ουσίας του, ή, στην περίπτωση της αλλοτρίωσης, η ύπαρξή του είναι απλά ένα μέσο της απλής φυσικής του ύπαρξης.[ε] Αν ουσία και ύπαρξη διαχωρίζονται σε αυτό το σημείο και αν η επανένωσή τους ως *de facto* πραγμάτωση είναι η αληθινά ελεύθερη αποστολή του ανθρώπινου *πράττειν*/πράξης/praxis, τότε, στον βαθμό που η factuality έχει εγκαταστήσει τον εαυτό της σε τέτοιο σημείο που να διαστρέφει τελείως την ανθρώπινη ουσία, η ριζική κατάπνιξη/καταστολή αυτής της factuality είναι η απόλυτη αποστολή. Είναι ακριβώς αυτή η αδιάλειπτη θεώρηση της ουσίας του ανθρώπου που γίνεται η αδυσώπητη/implacable

[α] ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ!

[β] εξαιρετικά σημαντικός και δύσκολος όρος. Για παράδειγμα, συναντάμε το *γεγονικός*. Το συμβεβηκός δεν μοιάζει αρκετά ακριβές με δεδομένο ότι η σημασία είναι πιο κοντά στο *επισυμβαινόμενο*, συμβαίνει να είναι, αν και στην συγκεκριμένη περίπτωση ταιριάζει στο αριστοτελικό σχήμα ουσία/συμβεβηκός.

[γ] το κοινωνικο-ιστορικό του Κορνήλιου.

[δ] Με άλλα λόγια *η ιστορία που συμβαίνει δεν είναι παράγωγο/απόρροια/ξεδίπλωμα της ανθρώπινης «ουσίας»*.

[ε] Ακριβώς και με αυτή την έννοια διακαιώνεται ο Βουαγιέ όταν υποστηρίζει ότι ο οικονομισμός - και αυτός του Μαρξ - τροφοδοτεί αυτή την αλλοτρίωση στο πιο θεμελιακό επίπεδο όταν υποστηρίζει ότι η βάση της ιστορίας είναι η οικονομία, δηλ. η θεμελιακή αλλοτρίωση που ανάγει την ύπαρξη σε μέσο για την απλή φυσική ύπαρξη, την περοβόητη «ικανοποίηση των φυσικών αναγκών»!!! Βάζοντας ως καθήκον την «απελευθέρωση» από τα δεσμά της οικονομίας, τα δεσμά των φυσικών αναγκών, δεν αμβλύνει το θεωρητικό σφάλμα και δεν το διορθώνει, δηλ. αυτό που βλέπει στην ιστορία μέχρι τώρα την αναγωγή που είπαμε παραπάνω, η ύπαρξη ως μέσο για την φυσική ύπαρξη. Με άλλα λόγια η πραγματική αλλοτρίωση είναι όντως *η αναγωγή της ύπαρξης σε μέσο για την φυσική ύπαρξη*, η οικονομία δεν είναι παρά η ανύψωση από την αστική κυρίαρχη σκέψη αυτού του γεγονότος σε πραγματικό, αντικειμενικό πυρήνα των ανθρώπινων κοινωνιών, σε πραγματική φύση της ανθρώπινης ιστορίας.

> κινητήρια δύναμη της δικαιολόγησης της ριζικής επανάστασης: δεν είναι μόνο ζήτημα μιας οικονομικής ή πολιτικής κρίσης [γραμμένο το 1932 - σημείωση του συγγραφέα] στην κατάσταση πραγμάτων του καπιταλισμού, αλλά επίσης ζήτημα μιας καταστροφής της ανθρώπινης ουσίας. Το να το καταλάβουμε αυτό σημαίνει την εκ των προτέτων και χωρίς κανένα ενδοιασμό καταδίκη σε αποτυχία οποιασδήποτε καθαρά οικονομικής ή πολιτικής μεταρρύθμισης και την απαίτηση χωρίς κανέναν όρο της καταστροφικής υπέρβασης του σημερινού status quo των πραγμάτων από την ολική επανάσταση.

Ένας τέτοιος λόγος/discourse αντιφάσκει διαρκώς με τον εαυτό του. Η ιστορικότητα της ανθρώπινης ουσίας (και η αλλοτρίωσή της) διαψεύδεται από την αδιάλειπτη θεώρηση της «ουσίας του ανθρώπου», που είναι ο λόγος ύπαρξης της ιστορικότητάς του (μια πραγματική/veritable αντίθεση όρων) και στην οποία επανερχόμαστε διαρκώς, σαν σε ένα έσχατο πρότυπο.

Αυτή η θεώρηση της ανθρώπινης ουσίας ως ιστορικού γίγνεσθαι σας οδηγεί σε μια ανάγνωση του αποσπάσματος που παίρνετε από το *Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*, την οποία με κανέναν τρόπο δεν συμμερίζομαι:

> Αυτή είναι η ίδια ακριβώς σχέση στην σφαίρα της υλικής παραγωγής, στην διαδικασία της πραγματικής κοινωνικής ζωής - γιατί αυτό είναι η διαδικασία παραγωγής - όπως αυτή που αντιπροσωπεύεται από τη θρησκεία στην σφαίρα της ιδεολογίας: η αντιστροφή του υποκειμένου σε αντικείμενο και το ανάποδο. Κοιτώντας αυτή την αντιστροφή ιστορικά φαίνεται σαν το σημείο εισόδου απαραίτητο για την επιβολή, σε βάρος της πλειοψηφίας, της δημιουργίας του πλούτου σαν τέτοιου, δηλ, σαν αδυσώπητης/ruthless ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνικής εργασίας, που από μόνη της μπορεί να σχηματίσει την υλική βάση μιας ελεύθερης ανθρώπινης κοινωνίας. Είναι απαραίτητο να περάσουμε από αυτή την ανταγωνιστική μορφή, όπως ακριβώς ο άνθρωπος έπρεπε πρώτα να σχηματοποιήσει τις πνευματικές του δυνάμες σε μια θρησκευτική μορφή, σαν δυνάμεις ανεξάρτητες από αυτόν (σελ. 990).[α]

Αν κάποιος θέλει να μιλήσει, όπως εσείς, γι αυτό το κείμενο με όρους μιας «αναγκαιότητας της αλλοτρίωσης», τότε θα πρέπει να απαντήσει το ερώτημα του στάτους αυτής της αναγκαιότητας. Στο απόσπασμα αυτό, το ερώτημα δεν σχετίζεται με αυτό των *Χειρογράφων*. Το πρόβλημα της «αναγκαιότητας της αλλοτρίωσης» στα *Χειρόγραφα* περιστρέφεται γύρω από το πώς (και ακόμα χειρότερα, γιατί) η εργασία αλλοτριώνεται από τον εαυτό της; Εδώ, στο *Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*, το πρόβλημα είναι το πώς αυτή η εποχή του καπιταλισμού παράγει την ίδια την εξαφάνισή της. Έχουμε περάσει από ένα αφηρημένο/θεωρητικό ερώτημα σε ένα ιστορικό. Το να μην δει κανείς αυτή τη διαφορά σημαίνει ότι η πορεία της ιστορίας, που κανονικά γίνεται κατανοητή σαν παραγωγή, κατανοείται σαν μια πραγμάτωση.

Δεν καταλαβαίνω γιατί δεν συνεχίσατε την αναφορά από το *Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*

[α] Εξαιρετικά σημαντικό σημείο, πιθανόν να υπάρχει και στον Βουαγιέ. Ο Μαρξ μοιάζει εδώ όμως να

που προτάξατε, μιας και αυτό που ακολουθεί μοιάζει αρχικά να υποστηρίζει τη θέση σας εξαιρετικά καλά.

> Πρόκειται για την διαδικασία αλλοτρίωσης της ίδιας της εργασίας του. Στο βαθμό αυτό, ο εργάτης εδώ στέκεται από την αρχή σε ένα επίπεδο ψηλότερα από τον καπιταλιστή, από την άποψη ότι ο δεύτερος είναι ριζωμένος στη διαδικασία αλλοτρίωσης και σε αυτήν βρίσκει την απόλυτη ευχαρίστησή του, ενώ ο εργάτης, όντας το θύμα της (της διαδικασίας αλλοτρίωσης), βρίσκεται από την αρχή σε μια σχέση επανάστασης/στάσης απέναντί της και την αντιλαμβάνεται σαν μια διαδικασία υποδούλωσης (*Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*, σελ. 990).

Αυτές οι λίγες γραμμές μοιάζουν να θυμίζουν την περίφημη παράγραφο από την *Αγία Οικογένεια* την οποία αναφέρετε σε κάποιο άλλο σημείο. Όμως ας κάνουμε κι εδώ τη σύγκριση. Η «διαδικασία της αλλοτρίωσης της εργασίας» (*Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*) έρχεται να αντικαστατήσει την «ίδια την αλλοτρίωση του ανθρώπου» (*Αγία Οικογένεια*)· ο καπιταλιστής «βυθίζεται σε μια διαδικασία αλλοτρίωσης» (*Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*), ενώ προηγουμένως ήταν ένα ζήτημα της «αλλοτρίωσης/αποξένωσης από τον ίδιο τον εαυτό του» (*Αγία Οικογένεια*) μέσα από την οποία πρέπει να αποκτήσει την «ψευδαίσθηση της ανθρώπινης ύπαρξης» (*Αγία Οικογένεια*)· οι εργάτες στο *Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο* είναι «θύματα» σε μια «κατάσταση επανάστασης/στασίασης» σαν να είναι «σκλάβοι», ενώ στην *Αγία Οικογένεια* «η τάξη του προλετάριων» βρίσκει στην αλλοτρίωση «την πραγματικότητα μιας απάνθρωπης ύπαρξης» ή «την αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα στην ανθρώπινη φύση της και την πραγματική συνθήκη της που είναι η ειλικρινής, κατηγορηματική, καθολική άρνηση αυτής της φύσης»· όλα αυτά αντικαθίστανται από την απλή κατάσταση του εργάτη που είναι «θύμα» και επαναστατεί επειδή είναι σε αυτήν την κατάσταση. Στο *Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*, το κείμενο συνεχίζεται ως εξής: «...ο καπιταλιστής είναι τόσο σκλαβωμένος στο κεφάλαιο [επειδή η εμμονή του είναι η αυτο-αξιοποίηση του κεφαλαίου - σημ. του συγγραφέα] όσο και ο εργάτης στον αντίθετο πόλο». Εδώ, η κοινή «υποδούλωση στο κεφάλαιο» έχει αντικαστατήσει την «ίδια την αλλοτρίωση του ανθρώπου». Δεν θα σχολιάσω την εκπεφρασμένη αναφορά στον Χέγκελ που γίνεται στην *Αγία Οικογένεια*, Πιστεύω ότι η απλή σύγκριση των δύο κειμένων, που με έναν προφανή τρόπο απηχούν ελεύθερα το ένα το άλλο, είναι αρκετή για την έκθεση της άποψής μου.

Θα συσχετίσω τώρα την αναφορά που κάνετε στο *Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο* με ένα άλλο απόσπασμα από το ίδιο έργο:

> Η άποψη που παρουσιάζεται εδώ διαφέρει εντελώς/έντονα από την τρέχουσα μεταξύ των αστών οικονομολόγων που είναι εγκλβισμένοι μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο σκέψης. Αυτοί οι διανοούμενοι αντιλαμβάνονται πραγματικά πώς συντελείται η παραγωγή μέσα στις καπιταλιστικές σχέσεις. Δεν καταλαβαίνουν όμως *πώς* παράγονται αυτές οι ίδιες οι σχέσεις, μαζί με τις υλικές προϋποθέσεις της διάλυσής τους. Δεν βλέπουν λοιπόν ότι η ιστορική

υποκύπτει στην ιδεολογικοποίηση των «δυνάμεων παραγωγής».

αιτιολογησή/δικαιολογησή τους σαν μιας αναγκαίας μορφής οικονομικής ανάπτυξης και παραγωγής του κοινωνικού πλούτου μπορεί να υπονομευθεί (ό.π., σελ. 1065).

«Αναγκαιότητα», «ιστορική αιτιολογηση», «παραγωγή της υπέρβασης», οι όροι είναι ακόμα εδώ, αλλά χωρίς πια κανένα ίχνος των «γεγονότων χωρίς αναγκαιότητα» (Χειρόγραφα του 1844) που πρέπει να ξεπεραστούν από τις έννοιες της Εργασίας ή του Ανθρώπου. Τώρα έχουμε να κάνουμε με μια εντελώς διαφορετική προβληματική. Το ίδιο το κεφάλαιο καταπνίγει/καταστέλλει την ίδια την ιστορική του σημασία/σημασιοδότηση/signification: εδώ έγκειται όλη η διαφορά. Και όταν, μέσα στον νέο κύκλο αγώνων, αυτή η κίνηση είναι η δομή και το περιεχόμενο της ίδιας της αντίθεσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, είναι ακριβώς όλες οι ιδεολογίες, που μπορούσαν ακόμα να υποστηρίζουν και να κατανοούν αυτή την κίνηση ως αλλοτρίωση, που καταρρέουν, συμπεριλαμβανομένου και του αντικειμενισμού του Μαρξ.[α] Αυτό είναι το τίμημα της θεωρητικής υπέρβασης του προγραμματισμού. Το να μιλάει κανείς για ένα αναπόφευκτο στάδιο ή πέρασμα δεν τροφοδοτεί αναγκαστικά την τελεολογία, στον βαθμό που αυτή η υπέρβαση/διαδοχή που έγινε εφικτή από το στάδιο αυτό δεν πρηγείται από αυτό.[β]

Η κατανόηση αυτών των αναφορών στο πλαίσιο της προβληματικής των *Χειρογράφων* θα μας οδηγούσε να σκεφτούμε ότι η διαίρεση της κοινωνίας σε τάξεις είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι το ξεπέρασμά τους θα πρέπει να παραχθεί ιστορικά μέσα σε μια κίνηση που καταργεί με το ξεδίπλωμά της την ίδια την αναγκαιότητά της. Μιας και βρισκόμαστε σήμερα σε ένα σημείο που η διαίρεση της κοινωνίας σε τάξεις μπορεί να καταργηθεί, θα πρέπει να πιστέψουμε ότι όλη η ιστορία μέχρι τώρα είχε ακριβώς αυτό σαν στόχο· το ξεπέρασμα των τάξεων γίνεται η ίδια η αιτία της εμφάνισής τους. Ολόκληρη αυτή η προβληματική που συνίσταται στην αναζήτηση μιας αιτίας, μοας αρχής της διαίρεσης της κοινωνίας σε τάξεις, προέρχεται από την αντίληψη σύμφωνα με την οποία ο κομμουνισμός είναι η κανονική κατάσταση της Ανθρωπότητας. Αυτό είναι πραγματικά μια τελεολογία.[γ]

Είναι στην *Γερμανική Ιδεολογία*, στη συνέχεια των *Θέσεων για τον Feuerbach*, που ο Μαρξ «καθαρίζει εντελώς τον πίνακα» [wipes the slate clean] από την προσέγγιση:

> Η ιστορία δεν είναι τίποτα άλλο από τη διαδοχή ξεχωριστών γενεών, καθεμία από τις οποίες εκμεταλλεύεται τα υλικά, τα κεφάλαια, τις παραγωγικές δυνάμεις που τις παραδίδονται από τις προηγούμενες γενιές και έτσι, από την μια πλευρά, συνεχίζει την παραδοσιακή δραστηριότητα σε εντελώς αλλαγμένες συνθήκες και, από την άλλη, τροποποιεί τις παλιές συνθήκες με μια εντελώς αλλαγμένη δραστηριότητα. Αυτό μπορεί να διαστραφεί θεωρητικά/αφηρημένα τόσο ώστε η μετέπειτα ιστορία να γίνεται ο σκοπός της ιστορίας που έχει προηγηθεί, δηλ. ο σκοπός που αποδίδεται στην ανακάλυψη της Αμερικής είναι για να επέλθει/προχωρήσει το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης. Με τον τρόπο αυτό η ιστορία

[α] Πρώτη ουσιαστική αιτίαση της *TC* για τον Μαρξ: *αντικειμενισμός*.
[β] Lost in space!!!!
[γ] We could not agree more!!!

> αποκτά τους δικούς της ιδιαίτερους στόχους και γίνεται «ένα πρόσωπο με τη θέση του ανάμεσα σε άλλα» (δηλ. «Αυτο-συνείδηση, Κριτική, το Μοναδικό, κ.ά.), ενώ οτιδήποτε σηματοδοτείται με τις λέξεις «πεπρωμένο», «σκοπός», «σπέρμα», ή «ιδέα» δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια αφαίρεση που σχηματίζεται από την μετέπειτα ιστορία μέσα από την ενεργή επίδραση/επιρροή που η προηγούμενη ιστορία ασκεί σε αυτήν (σελ. 60).

και:

> Αυτό το άθροισμα των παραγωγικών δυνάμεων, των κεφαλαίων και των κοινωνικών μορφών επαφής/επικοινωνίας/intercourse, που κάθε άτομο και κάθε γενιά βρίσκει να υπάρχουν σαν κάτι δεδομένο. είναι η πραγματική βάση αυτού που οι φιλόσοφοι έχουν συλλάβει ως «υπόσταση» και «ουσία του ανθρώπου», αυτό που έχουν θεοποιήσει και στο οποίο έχουν επιτεθεί (σελ. 51)
>
> Συνεπώς οι κομμουνιστές αντιμετωπίζουν στην πράξη τις συνθήκες που έχουν μέχρι τώρα δημιουργηθεί από την παραγωγή και την επικοινωνία σαν ανόργανες συνθήκες, χωρίς, όμως, να φαντάζονται ότι ήταν το σχέδιο ή η μοίρα των προηγούμενων γενιών να τους δώσουν «υλικό» to give them material (δική μου έμφαση), και χωρίς να πιστεύουν ότι αυτές οι συνθήκες ήταν μη-οργανικές για τα άτομα που τις δημιούργησαν (ό.π., σελ. 88).

Όσον αφορά την μέθοδο της πολιτικής οικονομίας, ο Μαρξ γράφει στην *Εισαγωγή* του 1857: «Αυτό που καλείται ιστορική εξέλιξη εξαρτάται γενικά από το γεγονός ότι η μεταγενέστερη μορφή θεωρεί τις προηγούμενες σαν στάδια στην ανάπτυξη της ίδιας». Η διαδικασία της δημιουργίας του κεφαλαίου σχετίζεται σίγουρα με ό,τι έχει προηγηθεί από αυτό, αλλά δεν βρίσκεται σε αυτό που έχει προηγηθεί, ούτε είναι το αποτέλεσμα μιας ιστορικής τροχιάς που έχει την ίδια την δυναμική της σαν την αιτία ύπαρξης της διαδοχής των ιστορικών κοινωνικών σχηματισμών: «η διαδικασία του σχηματισμού του [του κεφαλαίου] είναι η διαδικασία της διάλυσης, η διαδικασία της αποσύνθεσης του κοινωνικού σχηματισμού της παραγωγής που προηγείται από αυτό» (*Θεωρίες για την Υπεραξία*, αναφορά από την γαλλική μετάφραση).

> Αν από μια φιλοσοφική άποψη θεωρήσει κανείς αυτή την εξέλιξη των ατόμων στις κοινές συνθήκες των τάξεων και estates, που ακολούθησαν η μια την άλλη, και στις συνοδεύουσες γενικές ιδέες/αντιλήψεις που επιβλήθηκαν πάνω τους, είναι σίγουρα πολύ εύκολο να φανταστεί ότι σε αυτά τα άτομα το είδος, ο «Άνθρωπος», έχει εξελιχθεί ή ότι (αυτά) εξέλιξαν τον «Άνθρωπο» - και με αυτόν τον τρόπο μπορεί κανείς να δώσει στην ιστορία μερικά σκληρά χτυπήματα.[α] Μπορεί κανείς να θεωρήσει αυτά τα estates/κοινωνικές θέσεις και τις τάξεις σαν συγκεκριμένους όρους της γενικής έκφρασης, δευτερεύοντες ποικιλίες ή εξελικτικές φάσεις του «Ανθρώπου» (*Γερμανική Ιδεολογία, Κεφάλαιο 4.*)

[α] το αγγλικό πρωτότυπο: «give history some hard clouts on the ear» κυριολεκτικά σημαίνει κάτι όπως «δίνει καρπαζιά»!!!!

Και τέλος:

> Οι φιλόσοφοι συλλαμβάνουν τα άτομα που δεν υπόκεινται πλέον στη διαίρεση της εργασίας, σαν ένα ιδεώδες, υπό το όνομα «Άνθρωπος». Έχουν συλλάβει ολόκληρη τη διαδικασία που περιγράψαμε σαν την εξελικτική διαδικασία του «Ανθρώπου», έτσι ώστε σε κάθε ιστορικό στάδιο ο «Άνθρωπος» υποκατέστησε τα άτομα και καταδεικνύεται ως η κινητήρια δύναμη της ιστορίας. Ολόκληρη η διαδικασία συλλαμβάνεται έτσι σαν μια διαδικασία της «αυτο-αποξένωσης» του «Ανθρώπου», που οφείλεται ουσιαστικά στο γεγονός ότι το μέσο άτομο σε ένα μεταγενέστερο στάδιο ήταν πάντα τοποθετημένο στο προηγούμενο στάδιο και η συνείδηση μιας μεταγενέστερης εποχής στα άτομα μιας προγενέστερης (*Γερμανική Ιδεολογία*, σελ. 86).

Έχουμε εδώ την γενετική εξήγηση της έννοιας του ανθρώπου και της γενικής μορφής της κριτικής όλων αυτών των χρήσεών (της). Από την στιγμή που εγκλβιστούμε στις απορίες της αλλοτρίωσης και του Ανθρώπου, δεν μπορούμε να αποφύγουμε να υποκύψουμε σε μια οπτική απάτη: αυτό το υποκείμενο, αυτή η αρχή, είναι ο φανταστικός Άνθρωπος της κομμουνιστικής κοινωνίας σε σχέση με τον οποίον όλοι οι πρότεροι περιορισμοί εμφανίζονται εντελώς συμπτωματικοί/ενδεχομενικοί/contingent. Το φανταστικό άτομο της κομμουνιστικής κοινωνίας υποκαθιστά αυτό των προηγούμενων κοινωνικών μορφών· είναι αυταπόδεικτο ότι για το υποκείμενο αυτό όλα τα προγενέστερα όρια δεν μπορούν παρά να είναι ενδεχομενικά, το οποίο εξ αντιδιαστολής (a contrario) μετασχηματίζει αυτό το υποκείμενο σε έναν υποστασιακό διιστορικό πυρήνα και επιτρέπει στον σκληρό ανθρώπινο πυρήνα να απελευθερωθεί, από την στιγμή που, για να μπορέσει να γίνει αυτεπαρκές, έχει πραγματοποιήσει/πραγματώσει όλους αυτούς τους φανταστικούς εαυτούς/μορφές/avatars.

Είναι φανερό ότι αυτή η κριτική στην τελεολογία δεν σημαίνει ότι από τη στιγμή που έχει καταργηθεί η κομμουνιστική συνθήκη[α] σε μια διαφορετική περίοδο που δεν έχει καμμιά σχέση με την προηγούμενη εκτός από το τέλος της εκμετάλλευσης. Ο σύνδεσμος με το προηγούμενο στάδιο συνίσταται στην ιστορική σημασία του κεφαλαίου που σε καμμιά περίπτωση δεν είναι ένα άθροισμα «σπόρων», αλλά ένα συγκεκριμένο στάδιο της αντίθεσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο· είναι ένα περιεχόμενο και μια δόμηση της αντίθεσης/αντίφασης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, δηλ. της πορείας της εκμετάλλευσης, που διαλύτεται στην ικανότητα που βρίσκει το προλεταριάτο, στην αντίφασή του με το κεφάλαιο, να παραγάγει τον κομμουνισμό.

Αν ο κομμουνισμός λύνει/διαλύει και υπερβαίνει αυτόν τον διαχωρισμό ατομικής και κοινωνικής δραστηριότητας, και αν όλη η προηγούμενη ιστορία, σαν ιστορία της πάλης των τάξεων, είναι η ιστορία αυτής της διαίρεσης, αυτό δεν σημαίνει καθόλου ότι θα έπρεπε να τελειώσει με αυτή την υπέρβαση, ούτε ότι η ιστορία διχάζεται μέσα στον ίδιο της τον εαυτό: σε ιστορία σαν αρχή ή αφαίρεση (η κοινωνικοποίηση της φύσης, η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, το κατακερματισμένο κοινωνικό άτομο), και σε συγκεκριμένη ιστορία.

[α] Εδώ η κομμουνιστική συνθήκη πρέπει να εννοείται ως αυτό που λέμε προλεταριακή/εργατική «ταυτότητα», με βάση το κείμενο που ακολουθεί, και όχι «κατάργηση του κομμουνισμού»!

Αυτή η διαίρεση δεν είναι ο λόγος ύπαρξης της ίδιας της ιστορίας της, κάτι που σημαίνει ότι δεν κουβαλά εντός της την ίδια την υπέρβασή της σαν μια κρυμμένη/λανθάνουσα ποιότητα την οποία θα πρέπει να ξεδιπλώσει/εφαρμόσει/deploy σαν ιστορία μέχρι τον κομμουνισμό. Κάτι μυστήριο προσδίδεται/conferred στην ιστορία προσπαθώντας κατά παράδοξο τρόπο να την εξηγήσουμε, να την δικαιολογήσουμε (give an account), με την εφαρμογή μιας «κρυφής» ποιότητας, μιας αρχικής δυνητικότητας. Δεν είναι η φύση της εργασίας, ένας περιορισμός στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων ή η αυτο-αλλοτρίωση της εργασίας που παράγει την διαίρεση της κοινωνίας, μάλλον είναι η διαίρεση της κοινωνίας που έχουμε από την αρχή και την οποία έχουμε σαν σημείο αφετηρίας μας.

Αυτός ο διαχωρισμός δεν έχει ούτε εννοιολογική ούτε ιστορική (χρονολογική) αρχή· η αναζήτηση μιας αρχής συνίσταται πάντα στην υπόθεση μιας μοναδικής πραγματικότητας, όχι ακόμα διαιρεμένης, δηλ. όχι σε μια κατανόηση της ιστορίας αλλά στην κατανόηση κάποιου πράγματος πρίν από την ιστορία. Είτε θεωρήσουμε αυτό το κάτι σαν μια αφαίρεση είτε σαν μια ιστορική πραγματικότητα, το μόνο που απομένει είναι να μετατρέπουμε κάθε ιστορικό γεγονός, κάθε περίοδο, σε μια επιλεγμένη αρχική φόρμουλα σύμφωνα με την ακόλουθη αρχή:

> Ο κος Lange (*Για το ζήτημα των εργατών*, κ.λπ. 2η έκδοση) με κολακεύει ιδαίτερα αλλά με σκοπό να αυξήσει την δική του σπουδαιότητα. Βλέπετε, ο κος Lange, έκανε μια σπουδαία ανακάλυψη. Ολόκληρη η ιστορία μπορεί να υπαχθεί σε έναν μεγάλο φυσικό νόμο. Ο φυσικος αυτός νόμος είναι η φράση (- η Δαρβίνεια φράση γίνεται, σε αυτή την εφαρμογή της, απλά μια φράση), «πάλη για ζωή», και το περιεχόμενο αυτής της φράσης είναι ο νόμος για τους πληθυσμούς του Μάλθους, η μάλλον του υπερ-πληθυσμού. Έτσι, αντί να αναλύουμε αυτή την «πάλη για ζωή» όπως αυτή εκδηλώνεται ιστορικά σε διάφορες συγκεκριμένες μορφές της κοινωνίας, το μόνο που χρειάζεται να γίνει είναι να μεταφέρουμε κάθε δεδομένη πάλη σε αυτή τη φράση «πάλη για ζωή» και στην συνέχεια αυτή τη φράση στην Μαλθουσιανή «πληθυσμιακή φαντασίωση». Πρέπει να παραδεχτούμε ότι πρόκειται για μια πολύ επιβραβευτική μέθοδο - για δύσκαμπτη, ψευδοεπιστημονική, πομπώδη [stilted, mock-scientific, highfaluting] άγνοια και διανοητική οκνηρία (Μαρξ, *Επιστολές στον Kugelmann*, Ιούνιος 1870.)

Ας κάνουμε όμως μια ανακωχή στην μαρξολογία και τον σχολαστικισμό μας - ελπίζω ότι θα έχουμε κι άλλες ευκαιρίες για να διαφοροποιηθούμε σε αυτά τα δύο πεδία. Θα ήθελα να κλείσω αυτό το συμπλήρωμα στην απάντηση μου αναφέροντας για πρώτη φορά ένα ζήτημα που ούτε εσείς, στο κείμενό σας για την *TC*, ούτε εμείς, στην απάντησή μας, θίξαμε. Αναφέρομαι στο ερώτημα του ποιο είναι το **διακύβευμα** σε όλη αυτή την διαφωνία μας σχετικά με την αλλοτρίωση και την ανθρωπότητα. Νομίζω λοιπόν ότι το διακύβευμα έγκειται (όπως πάντα) στην κατανόησή μας του κεφαλαίου και της αντίθεσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, δηλ. στην κατανόησή μας της ταξικής πάλης στον βαθμό που αυτή είναι η διαδικασία που παράγει τον κομμουνισμό. Μου φαίνεται ότι η αντίληψή σας για την αλλοτρίωση σας οδηγεί να κατανοείτε την αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και

το κεφάλαιο σαν μια μεταβατική φάση σε μια διαδικασία της οποίας δεν αποτελεί παρά ένα στοιχείο, μια στιγμή, της οποίας ο η αιτία ύπαρξης βρίσκεται έξω από την ίδια· μια στιγμή της πραγμάτωσης μιας πιο «καθολικής» και πραγματικά ενεργής/efficient αντίθεσης. Η αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο είναι μια αναγκαία στιγμή ώστε να πραγματοποιηθεί η κομμουνιστική υπέρβαση, αλλά στην πραγματικότητα αυτό συμβαίνει μόνο επειδή σε αυτή την αντίθεση η αλλοτρίωση της ανθρωπότητας έχει πάρει μια μορφή που την καθιστά πλέον υπερβάσιμη. Αν, όμως στα *Χειρόγραφα*, έχετε μιαν αλλοτρίωση του Ανθρώπου, μιαν αλλοτρίωση που είναι ανθρωπολογία, μπορείτε να είστε συνεπείς μόνο αν έχετε μια υπεριστορική[α] «ανάγκη για τον κομμουνισμό».

Αυτό που διακυβεύεται εδώ έγκειται στην ικανότητά μας να παίρνουμε τα γεγονότα στην πορείας της ταξικής πάλης σαν συγκεκιμένα, πεπερασμένα/περαιωμένα/finite γεγονότα, και όχι σαν την εκδήλωση μιας ιστορικής γραμμής που τα υπερβαίνει. Το «τέλος/σκοπο» παράγεται, δεν είναι ήδη το λανθάνον μήνυμα στην κίνηση.[β] Αυτό που διακυβεύεται είναι η ύπαρξή μας στους άμεσους αγώνες και η σχέση με αυτούς. Η τελεολογική προβληματική της αλλοτρίωσης κάνει περιττή/dispenses με την ανάγκη να αντιμετωπίζουμε την πραγματική, ιστορική ανάπτυξη του κεφαλαίου όπως έχει η ίδια ή τους ταξικούς αγώνες όπως αυτοί έχουν. Μας αποτρέπει να συλλάβουμε ότι αυτοί οι αγώνες παράγουν πραγματικά την ιστορία και την θεωρία. Αυτή η προβληματική υποθέτει ότι το πρόβλημα της σχέσης της ταξικής πάλης και της επανάστασης είναι πάντα ήδη λυμμένο (αυτός είναι ο τρόπος που καταλαβαίνετε, για παράδειγμα, την αναφορά από το *Χαμμένο Έκτο Κεφάλαιο*) που είναι το αντικείμενο σε μεγάλο βαθμό της διαμάχης μας μέχρι τώρα).

Θα μπω απευθείας στο θέμα και *ad hominem*.[γ] Το να διατηρείτε την έννοια της αλλοτρίωσης, έτσι όπως την αποδέχεστε, σας επιτρέπει να διατηρείτε ένα αφηρημένο όραμα της αυτονομίας και της αυτοοργάνωσης (της αληθινής φύσης του προλεταριάτου), παρά την ιστορική τους κατάρρευση· και να συνεχίζετε να «ταξιδεύετε» (λιγότερο ή περισσότερο άνετα) μέσα στο κίνημα άμεσης δράσης, ως η κριτική συνείδηση των αδυναμιών του, δηλ. ενώ αποδέχεστε τις προτάσεις/premises του. Τα κείμενά σας όπως το «*Reclaim the Streets*», ή σχετικά με το «Κίνημα άμεσης δράσης», δηλώνουν καθαρά την επιθυμίας να κάνετε την ανάλυση των σημερινών αγώνων με έναν συγκεκιμένο τρόπο. Αλλά οι αναλύσεις σας ζυγίζουν τα «υπέρ» και τα «κατά» αυτών των κινημάτων. Δεν φέρνετε σε πρώτο πλάνο/αναδεικνύετε τα ερωτήματα του «γιατί» αυτών των κινημάτων, της «ύπαρξής» τους, της θεωρητικής τους συνεισφοράς, της ύπαρξής τους ως προσδιοριστικών μιας περιόδου. Η γενικότερη προβληματική σας δεν σας προτρέπει να τα θεωρήσετε σαν το ίδιο το ιστορικό προϊόν της αντίθεσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο καθώς και αυτή την αντίθεση ως αυτό που αυτά τα κινήματα και αυτοί οι αγώνες είναι. Δεν σας προτρέπει να τα πάρετε συνολικά σαν μια ολότητα, αλλά αντίθετα να κρίνετε τις διαφορετικές πτυχές του. Με μια λέξη, δεν σας προτρέπει να κατανοήσετε και να περιοδολογήσετε μια πραγματικά συγκεκιμένη ιστορία των κύκλων των αγώνων επειδή η προβληματική της αλλοτρίωσης

[α] transhistoric: *υπεριστορική* ή *διιστορική*;
[β] Εδώ ανοίγει μεγάλο θέμα από την σκοπιά της Ολοκίνησης.
[γ] Ad hominem:

είναι αναμφισβήτητα μια προβληματική της επαναστατικής φύσης του προλεταριάτου.

Φιλικά,

για την *Théorie Communiste*

R.S.

Σημειώσεις

[1] Η *Cellatax* ήταν μια υφαντουργία στην βόρεια Γαλλία που απειλούνταν με κλείσιμο το 2000. Οι εργάτες το κατέλαβαν, κράτησαν για λίγο ομήρους τους διευθύνοντες/officials και απείλησαν να ανατινάξουν το εργοστάσιο, το οποίο ήταν γεμάτο με δηλητηριώδη και εκρηκτικά χημικά. Με πανώ που έγραφαν «Θα πάμε ως το τέλος...Μπουμ Μπουμ» έκαναν φανερή την σοβαρότητά τους στα ΜΜΕ προκαλώντας μικρές εκρήξεις και πετώντας χημικά σε μεγάλες φωτιές μπροστά από τις πύλες του εργοστασίου. Με μια κίνηση που δεν τους έκανε συμπαθείς στους οικολόγους/περιβαλλοντιστές πέταξαν κάποια χημικά στο ποτάμι και απείλησαν να πετάξουν περισσότερα. Μετά από αυτά τους έγινε και δέχτηκαν ένα πολύ πιο ευνοϊκό πακέτο απόλυσης.

[2] Η Renault ανακοίνωσε το κλείσιμο του εργοστασίου στο Vilvoorde στο Βέλγιο το 1997. Σε αυτό που έγινε γνωστό σαν «ευρωαπεργία»/eurostrike, οι εργάτες κατέλαβαν το εργοστάσιο, και κατάφεραν να εμποδίσουν την ρυμούλκηση, και με τον τρόπο αυτό, na κρατήσουν «ομήρους» 4.500 καινούρια αυτοκίνητα. Έκαναν «καταδρομικές» επιθέσεις για να μεταδώσουν την δράση τους σε άλλα γαλλικά εργοστάσια. Δέχτηκαν δράσεις αλληλεγγύης από εργάτες της Renault στη Γαλλία και την Ισπανία αλλά και από άλλους Βέλγους εργάτες στην αυτοκινητοβιομηχανία που κορυφώθηκαν σε μια γιγαντιαία πορεία, που εξαγγέλθηκε πολύ γρήγορα/αιφνιδιαστικά, στις Βρυξέλλες. Μετά από αυτά, ο Γάλλος Πρωθυπουργός βγήκε στην τηλεόραση για να αναγγείλει μια μεγάλη αύξηση στην αποζημίωση των εργατών.

[3] Όπως μπορεί να φανεί από μια σύγκριση αυτής της μεταφρασμένης αναφοράς με την πρωτότυπη, η *TC* όντως μετέφρασε λανθασμένα το απόσπασμα, ερμηνεύοντας την ανθρώπινη ουσία ως αυτό το οποίο εμβαπτίζεται ενώ στην πραγματικότητα είναι το άτομο αυτό που περιγράφεται ως εμβαπτισμένο στις κοινωνικές σχέσεις. Είναι όμως αμφιλεγόμενο, παρόλα αυτά, κατά πόσον αυτη η παρερμηνεία αλλάζει την ισχύ της κριτικής της, γιατί είναι αλήθεια ότι η ανθρώπινη ουσία δεν ταυτοποιήθηκε άμεσα με αυτές τις κοινωνικές συνθήκες αλλά περιγράφηκε σαν να είναι «μέσα» σε αυτές.

[4] **Φυλογένεση**: (στη βιολογία) η ακολουθία/αλληλουχία των γεγονότων που εμπλέκονται στην εξελικτική ανάπτυξη και ιστορία του είδους ενός έμβιου οργανισμού ή (του είδους) μιας κοινωνικής ομάδας.

[5] Αυτό το απόσπασμα είχε στην πραγματικότητα διαγραφεί στο χειρόγραφο (του Μαρξ, υποθέτουμε!)

[6] Εκδόθηκε στα Αγγλικά στην ανθολογία Verso «Από τον Λούθηρο στον Πόππερ». Δεν μπορέσαμε να βρούμε κάποιο αντίγραφο και έτσι δημοσιεύουμε εδώ μια μετάφραση από τα Γαλλικά.

Μέρος 7

Κομμουνιστική Θεωρία: Πέρα από την Υπερ-αριστερά *Aufheben*: Μια απάντηση στην *TC*

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Στο τελευταίο τεύχος,[α] δημοσιεύσαμε μια παρουσίαση και κριτική των άρθρων μας για την "*Παρακμή*"[β] από την γαλλική ομάδα *Théorie Communiste* (*TC*). Για να βοηθήσουμε στην κατανόησή της, περιγράψαμε επίσης την σπουδαιότητα της υπεραριστεράς[γ] και της ανάπτυξής της στην Γαλλία. Όπως και πολλοί άλλοι, το *Aufheben* έχει ταυτόχρονα αναγνωρίσει την επιρροή, και έχει αποστασιοποιηθεί, από την υπεραριστερά. Γενικά, όμως, η όποια κριτική μας έχει διατυπωθεί μόνο "εν παρόδω". Στην πορεία της ενασχόλησής μας με έναν συγκεκριμένο αγώνα έχουμε κοιτάξει, πιθανόν, σε αυτό που εμείς βλέπουμε ως την σταθερή και ιδεολογική θεώρηση που υιοθετείται από "κομματικές", και όχι μόνο, τάσεις της υπεραριστεράς. Τέτοιοι στόχοι είναι ίσως στόχοι από τους οποίους μπορεί κανείς να διαφοροποιηθεί μάλλον πολύ εύκολα.

Για την *TC*, η προσπάθεια να ασκηθεί κριτική και να πάει κανείς πέρα από την θεωρία της υπεραριστεράς έχει αποτελέσει ένα κεντρικό σημείο εστίασης. Έχουν ασκήσει κριτική στις πιο δυναμικές θεωρητικά τάσεις που έχουν ξεπηδήσει (ως επί το πλείστον στην Γαλλία), προσπαθώντας να ταυτοποιήσουν και να θέσουν υπό διερώτηση τις θεωρητικές προϋποθέσεις που κρύβονται πίσω από τις θέσεις τους. Οι αγγλόφωνες χώρες δεν έχουν αναπτύξει ιδιαίτερα μια διακριτή θεωρία της υπεραριστεράς. Οι ιδέες της *TC* επικαλύπτονται εδώ κυρίως με κάποιες από τις πιο ενδιαφέρουσες επεξεργασίες στον ακαδημαϊκό Μαρξισμό όπως ο "*Ανοιχτός Μαρξισμός*"[δ] και ο Moshe Postone.[ε] Αυτό που είναι ενδιαφέρον είναι ότι πολλοί από αυτούς τους ακαδημαϊκούς, οι οποίοι προέρχονται από μια υψηλή θεωρη-

[α] Στμ. *Aufheben #11*

[β] Δείτε: *Aufheben*, τεύχη 2-4.

[γ] Η ελκυστικότητα/απωθητικότητα της ταμπέλας "υπεραριστερά" έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών υποσημειώσεων του *Aufheben*. Στο παρόν άρθρο χρησιμοποιούμε, όπως και η *TC*, τον όρο "υπεραριστερά" περιγραφικά και όχι "υποτιμητικά", με μια ευρεία έννοια ώστε να συμπεριλάβουμε την ιστορική υπεραριστερά των Γερμανο-Ολλανδών και των Ιταλών αριστερών κομμουνιστών καθώς και πιο σύγχρονες ομάδες και άτομα που επηρεάστηκαν από αυτούς.

[δ] Η χρήση του όρου "*Ανοιχτός Μαρξισμός*" είναι μια προσπάθεια να ταυτοποιηθεί και να αναπτυχθεί μια μη-δογματική, κριτική και διαλεκτική παράδοση του Μαρξισμού. Σαν παραδείγματα δείτε την σειρά *Open Marxism*, τόμοι I, II & III (Pluto Press), το "*Change the World Without taking Power*"(Pluto Press) του John Holloway, καθώς και το "*Revolutionary Writing*" (Autonomedia), την πρόσφατη επανέκδοση άρθρων από το περιοδικό "*Common Sense*".

[ε] Το βασικό επιχείρημα του Moishe Postone είναι πως το πρόβλημα του παραδοσιακού Μαρξισμού του εργατικού κινήματος είναι ότι έχει αποτελέσει μια κριτική του καπιταλισμού από την σκοπιά της εργασίας, με

τική "αναμέτρηση" με τον Μαρξ, όταν φτάνουν στα πρακτικά πολιτικά συμπεράσματα της δουλειάς τους κινούνται προς την προβληματική της υπεραριστεράς και απορρίποντας τις παραδοσιακές μορφές αριστερισμού, που είναι γενικά αποδεκτές από τους συναδέλφους τους[α].

Η *TC* προσεγγίζει το ζήτημα από μιαν άλλη διαδρομή, μέσω της ενασχόλησης και της δυσαρέσκειας με μερικές από τις απαντήσεις της υπεραριστεράς σχετικά με μια ριζική "αναμέτρηση"με τις αφαιρέσεις της μαρξικής θεωρίας. Ο τίτλος του παρόντος περιοδικού έχει υπάρξει πάντα ένα επιτακτικό κάλεσμα για το προχώρημα της θεωρίας, για να πάμε πέρα από τις υπάρχουσες θεωρητικές θέσεις· πιστεύουμε ότι η *TC* κάνει ξεκάθαρα μια προσπάθεια σε αυτή την κατεύθυνση, προσπάθεια που θα πρέπει να πάρουμε στα σοβαρά. Επιπλέον, η *TC* είναι μια πρόσκληση να "*υπερβούμε*"[γ] τις ίδιες μας τις θέσεις.

"Προγραμματισμός", "απόρριψη μιας επαναστατικής ουσίας του προλεταριάτου", "αυτοπροϋπόθεση του κεφαλαίου", "αμοιβαία συνεπαγωγή [αλληλοδιαπλοκή] κεφαλαίου και προλεταριάτου", "κύκλοι αγώνων", "πρώτο και δεύτερο στάδιο της πραγματικής υπαγωγής", "αναδιάρθρωση", "η επανάσταση όχι ως ποσοτική ανάπτυξη/αύξηση (transcroissance[ε])

άλλα λόγια μια θεωρία της πραγμάτωσης του προλεταριάτου, την στιγμή που αυτό που χρειάζεται - και που παρέχει ο Μαρξ - είναι μια κριτική της εργασίας στον καπιταλισμό, δηλαδή μια θεωρία της υλικής κατάργησης του προλεταριάτου. Δείτε "*Time Labor and Social Domination*" (Cambridge University Press).

[α] Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πιο πρακτικά προσανατολισμένη συλλογή της σειράς *Open Marxism*: "*What is to be Done?*"(Avebury), η οποία συμπεριλαμβάνει δίπλα στης συνεισφορές των ακαδημαϊκών και αυτήν του βετεράνου συμβουλιακού κομμουνιστή Cajo Brendel.[β] Ο Postone είναι λιγότερο έκδηλος σχετικά με τις πολιτικές υποδηλώσεις του έργου του αλλά έχει αγκαλιαστεί από μερικούς από αυτούς που ενδιαφέρονται για τους καταστασιακούς.

[β] Στμ. Johan Carel Brendel (1915-2007), Ολλανδός συμβουλιακός κομμουνιστής. Ο Brendel εντυπωσιάστηκε γρήγορα από τα αριστερά-σοσιαλιστικά κινήματα όπως ο τροτσκισμός. Εντάχθηκε το 1934 στην συμβουλιακή κομμουνιστική Ομάδα Διεθνών Κομμουνιστών (*GIC*). Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο εργάστηκε ως δημοσιογράφος στην Ουτρέχτη. Το 1952 εντάχθηκε στην Κομμουνιστική Λίγκα του Σπάρτακου, όπου εργάστηκε με τον Άντον Πάνεκουκ. Από το 1965 ήταν ο εκδότης του περιοδικού "Πράξη και Σκέψη".

[γ] Στμ. Στο πρωτότυπο "*aufheben*", ο περίφημος χεγκελιανός όρος από τον οποίο και το όνομα του περιοδικού *Aufheben*. Ο όρος *Aufheben* ή *Aufhebung* είναι από τους πιο εξεζητημένους της χεγκελιανής διαλεκτικής καθώς συμπυκνώνει αρκετές, φαινομενικά αντιφατικές, σημασίες, ανάμεσα στις οποίες "άρση/lift up", "κατάργηση/abolish", ή "αφαίρεση/sublate", μέσα από τα αντιθετικά σχήματα "κατάργηση/ακύρωση", "υπέρβαση/διατήρηση". Στην ουσία θα λέγαμε ότι εκφράζει την διαλεκτική κίνηση της αλληλεπίδρασης μιας θέσης και μιας αντίθεσης στο σχήμα *θέση/αντίθεση/σύνθεση*,[δ] κατά την οποία έχουμε υπέρβαση της αρχικής θέσης μέσα από την "ενσωμάτωσή" της στην καινούρια θέση, "κατάργηση" μέσα από την "διατήρηση". Η σύνθεση καταργεί και ταυτόχρονα διατηρεί την θέση και την αντίθεση, μια φαινομενική αντίφαση που δυσκολεύει την ερμηνεία της έννοιας αυτής (και την μετάφραση του όρου *aufheben*). Για παράδειγμα, οι έννοιες *Είναι* και *Μηδέν* διατηρούνται και αλλάζουν αμφότεροι μέσα από την "αφομοίωση/υπέρβασή" τους στην έννοια *Γίγνεσθαι*. Ανάλογα, η *καθοιρστότητα* ή *ποιότητα* και το *μέγεθος* ή *ποσότητα* διατηρούνται και "υπερβαίνονται" στην έννοια του *μέτρου*. Στα αγγλικά ο πλησιέστερος όρος είναι ίσως "*sublate*": ένας όρος ή έννοια ταυτόχρονα διατηρείται και αλλάζει μέσα από τη διαλεκτική διάδρασή της με κάποιον άλλον όρο ή έννοια. Αυτή η "αφομοίωση/εξύψωση" είναι το κινητήριο στοιχείο στη βάση της λειτουργίας της διαλεκτικής.

[δ] Στμ. Ένα εξαιρετικά λεπτό σημείο είναι η αντίληψη της διαδικασίας θέσης/αντίθεσης/σύνθεσης. Πιστεύουμε ότι αυτό το σχήμα είναι η τυπικά μαρξική αντίληψη της διαλεκτικής διαδικασίας (η ορολογία έρχεται όχι από τον Χέγκελ αλλά από τον Φίχτε) που είναι πολύ πιο χονδροειδής σε σχέση με την χεγκελιανή σύλληψη που πρέπει να ειδωθεί ως *θέση/άρνηση της θέσης και άρνηση-της-άρνησης της θέσης*. Η άρνηση-της-άρνησης της θέσης δεν είναι απαραίτητα η αρχική θέση αλλά το προχώρημά της όπως έχει ακριβώς "αφομοιώσει" την άρνηση της θέσης. Δεν είναι αναγκαίο να είναι και ούτε είναι όλα τα ζεύγη θέση-αντίθεση συνθέσιμα, όπως μια μαρξιστική θέση συχνά υπονοεί, καθώς δεν αναγνωρίζει - σε αντίθεση με την χεγκελιανή αντίληψη - το γόνιμο της αντιφατικότητας των αντιθετικών εννοιών και το θεμιτό και αναγκαίο της αυτο-αντιφατικότητας.

[ε] Στμ. "*Transcroissance*", υπερανάπτυξη: όρος που χρησιμοποίησε ο Τρότσκυ για να περιγράψει τον

των άμεσων αγώνων αλλά ως η παραγόμενη υπέρβασή τους": ο αναγνώστης της *TC* έρχεται αντιμέτωπος με έναν απίστευτο αριθμό εξειδικευμένων όρων, μερικοί εκ των οποίων με ίδιο νόημα, άλλοι με χρησιμοποιούμενοι με ιδιαίτερο τρόπο. Για όσους δεν διαβάζουν γαλλικά, το πρόβλημα της "δυσνοητότητας", που ανακαλύπτουν στην *TC* ακόμα και οι περισσότεροι Γάλλοι αναγνώστες, επιδεινώνεται καθώς οι διαθέσιμες αγγλικές μεταφράσεις[α] έχουν κυρίως τον χαρακτήρα πυκνών περιλήψεων των θεωρητικών της θέσεων. Χωρίς την δυνατότητα να διαβάσει κανείς την διαδικασία της ανάπτυξης και της ανάλυσης που γειώνει αυτές τις θέσεις, μπορεί να τις βρει σαν μια σειρά αμφιλεγόμενων ισχυρισμών. Με την *TC*, ο διάβολος κρύβεται σίγουρα στις λεπτομέρειες και χωρίς αυτές τις λεπτομέρειες δεν θα μπορέσουμε, συνεπώς, να καταλήξουμε σε μια οριστική κρίση σχετικά με τις θέσεις της. Αυτό το γλωσσικό πρόβλημα, που μας αποτρέπει να διαβάσουμε τα γραπτά της *TC* σε βάθος, είναι ένα μείζον εμπόδιο. Παρ' όλα αυτά, στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε το υλικό στο οποίο έχουμε πρόσβαση - εν μέρει μέσω μιας αναφοράς σε μια κοινή πηγή στον Μαρξ - ελπίζουμε ότι θα φωτίσουμε κάπως τα ζητήματα που διακυβεύονται.

Αυτό που ακολουθεί, λοιπόν, είναι μέρος της ανολοκλήρωτης διαδικασίας να προσπαθήσουμε να "αναμετρηθούμε"και να κατανοήσουμε την *TC* - ένα είδος δημόσιας αυτοδιδασκαλίας.

Mea Culpa;

Τα ουσιαστικά σημεία της κριτικής της *TC* στα άρθρα για την "*Παρακμή*" μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: εξαιτίας μιας έλλειψης του ορθού πλαισίου, δηλαδή "μιας αντίληψης της αντίφασης κεφαλαίου και προλεταριάτου ως αμοιβαία πεπλεγμένων", τα άρθρα αποτυγχάνουν να αποφύγουν έναν διαχωρισμό του κεφαλαίου/καπιταλισμού και της ταξικής πάλης· ο κομμουνισμός και η επανάσταση δεν ιστορικοποιούνται αλλά θεωρούνται να αναδύονται από μιαν ουσιαστικά αναλλοίωτη επαναστατική ουσία του προλεταριάτου - την επιβεβαίωσή του, μάλλον, και όχι την άρνησή του. Αυτό καταδεικνύεται από την χρήση μας της έννοιας της αλλοτρίωσης αντί αυτής της εκμετάλλευσης. Αυτό οδηγεί σε μια τυπική/φορμαλιστική πραγμάτευση της Ρωσικής Επανάστασης· μια ανεπαρκή προσπάθεια για μια θεωρία της κρίσης· μια ανολοκλήρωτη κριτική του Μαρξισμού της αυτονομίας· και μια ψευδή διχοτόμηση κράτους και κεφαλαίου. Εν ολίγοις δεν ξεφεύγουμε την προβληματική αντικειμενισμού/υποκειμενισμού.

Αν η *TC* πιστεύει ότι έχουμε δίκιο να ταυτίζουμε τον "αντικειμενισμό" ως το κύριο θεωρητικό

τρόπο με τον οποίον σκεφτόταν ότι η αστική επανάσταση στην Ρωσία ή άλλες λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές μπορούσε να "αναπτυχθεί"σε μια προλεταριακή επανάσταση, μια ανάλυση που δεν είχε παραχθεί από την ίδια την εμπειρία. Η *TC* χρησιμοποιεί τον όρο επίσης για να αναφερθεί στην πιο γενική ιδέα ότι οι καθημερινή ταξική πάλη, οι αγώνες για τον μισθό, για την υπεράσπιση των θέσεων εργασίας κ.λπ. μπορούν απλά να αναπτυχθούν σε επαναστατικό αγώνα. Αυτή η αντίληψη είναι για την *TC* αναπόσπαστο κομμάτι του προγραμματισμού.

[α] *http://www.geocities.com/theocommunist.*[β]

[β] Στμ. Ο σύνδεσμος αυτός δεν υπάρχει πλέον. Αγγλικές μεταφράσεις κειμένων της *TC* μπορούν να βρεθούν εδώ: *https://sites.google.com/site/theoriecommuniste/resources-in-english*.

σημείο πίσω από τα ζητήματα με τα οποία καταπιανόμαστε, τότε πιστεύει ότι τον συλλαμβάνουμε λανθασμένα ως ένα α-ιστορικό σφάλμα, μάλλον, παρά, όπως κάνει η ίδια, ως κάτι που παράγεται ιστορικά και αναγκαστικά από μια φάση της ταξικής πάλης. Επιτρέψτε μας να αναγνωρίσουμε, πρώτα απ' όλα, ότι σε μεγάλο βαθμό η κριτική της *TC* είναι όντως εύστοχη. Κοιτάζοντας πίσω τα άρθρα για την "*Παρακμή*", θα συνειδητοποιήσει κανείς πολύ άμεσα τις αδυναμίες τους. Αν ήταν να γράψουμε ένα άρθρο, για το ίδιο αντικείμενο, σήμερα θα παράγαμε κάτι διαφορετικό. Συνεπώς, μπορούμε να αποδεχτούμε την βασική κρίση της *TC* ότι, αν και τα άρθρα καταπιάνονται με σημαντικά ζητήματα, αποτυγχάνουν στην πραγματικότητα να κάνουν την επιθυμητή σημαντική τομή.

Στην συνέχεια θα αντιμετωπίσουμε κάποιες από τις συγκεκριμένες κριτικές για τα άρθρα· αυτό, όμως, που είναι πιο σημαντικό είναι ο τρόπος που η *TC* εντοπίζει τις αδυναμίες τους με βάση την δική της θεωρητική οπτική, η οποία θα έμοιαζε να συλλαμβάνει τα ζητήματα πιο συνεκτικά. Αλλά ποια ακριβώς είναι αυτή η θεωρητική οπτική; Παρακάτω θα καταχωρήσουμε εν συντομία μερικά στοιχεία της ευρύτερης σημασίας του έργου της *TC* και συγκεκριμένα την κριτική της στην "προβληματική της υπεραριστεράς". Στην συνέχεια θα ασχοληθούμε με δύο ζητήματα στα οποία βλέπουμε να υπάρχει διαφωνία. Το ένα είναι η φαινομενική απόρριψη από την *TC* της έννοιας της αλλοτρίωσης σε όφελος της έννοιας της εκμετάλλευσης. Θα δείξουμε ότι η αλλοτρίωση είναι κομβική σε ολόκληρη την Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας (*CPE*)[α] από τον Μαρξ, και είναι υπόδηλη στις ίδιες τις έννοιες που χρησιμοποιεί η *TC*. Και δεύτερον, θα θέσουμε μερικά ερωτήματα σχετικά με την περιοδολόγηση του καπιταλισμού από την *TC*, με τα οποία έχουμε πρόβλημα. Θα επιστρέψουμε μετά σε μερικά συγκεκριμένα σημεία που διατυπώνει στην κριτική της πάνω στα άρθρα για την "*Παρακμή*".

Μια φιλόδοξη θεωρία

Η *TC* εξέδωσε πρόσφατα ένα βιβλίο που συνοψίζει τις θεωρητικές της θέσεις και την εξέλιξή τους: "*Κριτικά θεμέλια για μια θεωρία της επανάστασης· πέρα από την επιβεβαίωση του προλεταριάτου*".[β] Σε 722 σελίδες, και αυτό για τον πρώτο μόνο τόμο, σε μια σειρά τεσσάρων, σχετικά με την "Θεωρία του κομμουνισμού", η φιλοδοξία του εγχειρήματος της *TC* καταδεικνύεται στο ακόλουθο διάγραμμα περιεχομένων των τεσσάρων τόμων: *Τόμος 1* (αυτός που έχει ήδη εκδοθεί): κριτικά θεμέλια για μια θεωρία της επανάστασης· πέρα από την επιβεβαίωση του προλεταριάτου. *Τόμος 2*: η αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο· μορφή και περιεχόμενο της αντίθεσης· οι κύκλοι αγώνων· η ιστορία της αντίθεσης. *Τόμος 3*: Η αναδιάρθρωση του κεφαλαίου· σχηματισμός και ιστορική σημασία του κεφαλαίου· κρίσεις - αναδιαρθρώσεις· σχέσεις ανάμεσα στις τάξεις σήμερα. *Τόμος 4*: Νέος κύκλος αγώνων - επανάσταση - κομμουνισμός - ολέ!

[α] Στμ. το αγγλικό ακρωνύμιο: *Critic of Political Economy*, το οποίο διατηρούμε και στη συνέχεια.

[β] "*Fondements critiques d'une théorie de la révolution: au-dela de l'affirmation du proletariat*", Roland Simon, Editions Senonovero (στμ. *http://senonevero.communisation.net* ή *http://www.senonevero.net*

Παρ' όλα αυτά, για όσους, όπως εμείς, μπορούμε να διαβάσουμε μόνο Αγγλικά, η πιο εμπεριεκτική διαθέσιμη έκθεση των θέσεων της *TC* είναι, πιθανόν, το κείμενο από το τεύχος 14 του περιοδικού *TC14*[α] , που αποτελεί μια εισαγωγή στις ιδέες της πιο λεπτομερή από αυτήν που παρουσιάσαμε στο τελευταίο τεύχος του *Aufheben*.[γ] "Γραμμένο για μια ομάδα "νεαρών Λυονέζων" που διεξήγαγαν έναν "θεωρητικό στοχασμό πάνω στην Γερμανική και Ιταλική Αριστερά", εστιάζει στην ιστορική σημασία της Γερμανο-Ολλανδικής Αριστεράς"[δ]. Σε αντίθεση με όσους αναζητούν να διεκδικήσουν στην ιστορία μια λεπτή κόκκινη γραμμή (ιστορικών) προγόνων της επαναστατικής τους αυθεντικότητας, η *TC* δηλώνει: "Το να ευθυγραμμιστεί κανείς με αυτήν την 'κληρονομιά' δεν σημαίνει την επανάληψη αυτής ή της άλλης αναλλοίωτης θέσης του KAPD ή του AAUD[η,θ] ή θεωρητικών όπως οι Gorter, ο Πάνεκουκ ή ο Rühle. Ούτε σημαίνει να επιλέγει τις καλλίτερες από το σύνολο των θέσεων· το σημαντικό είναι το θεωρητικό σύστημα, η προβληματική". Για την *TC*, η προβληματική της Γερμανο-Ολλανδικής Αριστεράς, ως το σημείο αιχμής της Γερμανικής Επανάστασης, ήταν ο αγώνας ενάντια "στην ενσωμάτωση της αναπαραγωγής της εργατικής τάξης στον κύκλο του ίδιου του κεφαλαίου"· και της επανάστασης ως της πρακτικής κριτικής των

[ζ] Στμ. στο πρωτότυπο "*clandestine*".

[η] Στμ. *Bilan*, περιοδικό της μποντριγικιστικής τάσης και του *PCInt* (Διεθνιστικό Κομμουνιστικό Κόμμα) στην Ιταλία.

[α] Διαθέσιμο ως μπροσούρα με τον τίτλο απλά "*Κομμουνιστική Θεωρία*", και στον ιστότοπο: *http://libcom.org/library/theorie-communiste-o*.[β] Κάποια αποσπάσματα περιέχονται στο *Παράρτημα* του παρόντος.

[β] Στμ. ελληνική μετάφραση στο: *Blauamachen*, τεύχος 4, διαθέσιμο και στον ιστότοπο: *http://www.blaumachen.gr/2010/10/theorie-communiste/*.

[γ] Στμ. *Aufheben*, no 11. Στα ελληνικά ως: "*Συμβολές: Κομμουνιστική Θεωρία - Πέρα από την Υπεραριστερά*", στην συλλογή: *Aufheben-TC: Μια κριτική ανταλλαγή*, υπό έκδοση *flux_dialectica*.

[δ] Για την *TC*, η Ιταλική Αριστερά "ποτέ δεν έφτασε ένα σημείο ρήξης τόσο παραγωγικό σε διερωτήσεις και υπερβάσεις όπως η Γερμανο-Ολλανδική". Αναγνωρίζει την συμβολή της Ιταλικής Αριστεράς στην κριτική της αυτοδιαχείρισης και αποδέχεται ότι, όπως ισχυρίζεται και ο Καμάτ στην συλλογή του "*Bordiga et la Passion du Communisme*", ίσως υπάρχει στον Μπορντίγκα ένας συγκεκριμένος "παράνομος"[ε] λόγος [discourse], σε αντίθεση με τον επίσημο λόγο της Ιταλικής Αριστεράς. Παρ' όλα αυτά, για την *TC*, η Ιταλική Αριστερά "παρέμεινε σε μια κριτική των διαμεσολαβήσεων όχι καθαυτών, ως διαμεσολαβήσεων, αλλά από μια φορμαλιστική σκοπιά. Ήξεραν τις μορφές αυτών των διαμεσολαβήσεων μόνο σαν μορφές και τις κριτικάρισαν ως τέτοιες (μαζικό κόμμα, ενιαίο μέτωπο, αντιφασισμός). Ήθελαν τις διαμεσολαβήσεις (κόμμα, συνδικάτο, περίοδος μετάβασης, εργατικό κράτος) της ενδυνάμωσης της τάξης μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και της επιβεβαίωσής της, χωρίς την έκφραση της ύπαρξης της τάξης ως μιας τάξης αυτού του τρόπου παραγωγής" (πβλ. τις δημόσιες αντιπαραθέσεις στο Bilan[ζ] σχετικά με τον συνδικαλισμό ή ακόμα και την ίδια την ύπαρξη του προλεταριάτου).

[η] Στμ. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Εργατών της Γερμανίας (στα γερμανικά: *Kommunistische Arbeiter-Partei Deutschlands*, *KAPD*) αντικοινοβουλετικό κόμμα στο ρεύμα των αριστερού κομμουνισμού που έδρασε στη Γερμανία στη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1920 στην Χαϊλδεμβέργη ως διάσπαση από το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γερμανίας (*KPD*). Αρχικά παρέμεινε ως "συμπαθών μέλος της Κομμουνιστικής (Τρίτης) Διεθνούς". Το 1922 διασπάστηκε σε δύο τμήματα, τα οποία διατήρησαν αμφότερα την ονομασία αλλά αναφέρονται ως KAPD-φράξια του Essen και KAPD-φράξια του Βερολίνου.

[θ] Η Γενική Ένωση Εργατών της Γερμανίας (στα γερμανικά: *Allgemeine Arbeiter-Union Deutschlands*, *AAUD*), είναι το όνομα εργοστασιακών οργανώσεων που σχηματίστηκαν στη συνέχεια της Γερμανικής Επανάστασης του 1918–1919 σε αντίθεση με τα παραδοσιακά συνδικάτα. Σχηματίστηκε από τους αριστερούς κομμουνιστές του *KAPD*, οι οποίοι θεώρησαν την οργάνωση στην βάση στα επαγγέλματα ως ξεπερασμένη και υποστήριξαν, αντίθετα, την οργάνωση με βάση το εργοστάσιο, σχηματίζοντας έτσι την AAUD. Οι συμβουλιακοί κομμουνιστές οργάνωσαν αυτές τις εργοστασιακές οργανώσεις ως την βάση των περιφερειακών εργατικών συμβουλίων. Ένα τμήμα της AAUD, καθοδηγούμενο από τον Otto Rühle, και βασισμένο στην Έσση, διασπάστηκε από την AAUD, σχηματίζοντας την τάση της Έσσης του AAUD ή *AAUD-E*.

μορφών διαμεσολάβησης - "συνδικαλισμός, μαζικό κόμμα, ενιαίο μέτωπο, κοινοβουλευτισμός"- οι οποίες είχαν αναπτύξει την δύναμη της εργατικής τάξης εντός του κεφαλαίου αλλά που τώρα φαίνονταν να προσδένουν την τάξη στο κεφάλαιο. Στο όνομα της τάξης, η υπεραριστερά επιτέθηκε σε όλες τις υπάρχουσες οργανώσεις της τάξης και κάλεσε τους εργάτες να κάνουν την ρήξη. Για την *TC*, αυτή η θέση (ιδιαίτερα μετά την αποτυχία της Γερμανικής Επανάστασης) μπορεί να συνοψιστεί *ως μια κριτική της ύπαρξης της τάξης στο όνομα του επαναστατικού είναι ή ουσίας της τάξης* (ετμ.).

Η "ωμή" ειλικρίνεια της *TC* έγκειται στην αναγνώριση ότι: "Καθώς η πραγματική υπαγωγή προχωρούσε (και αυτή ήταν η πραγματική αντεπανάσταση σε σχέση με την αρχή της περιόδου της δεκαετίας του 1920) φαινόταν ότι οι διαμεσολαβήσεις της ύπαρξης της εργατικής τάξης στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής όχι μόνο δεν ήταν "εξωτερικές" προς την τάξη, που θα έπρεπε να επιβεβαιώσει τον εαυτό της εναντίον τους, αλλά ήταν, αντίθετα, αυτό το ίδιο το είναι σε κίνηση, στην απαραίτητη "αμοιβαία συνεπαγωγή"[α] της με τον άλλο πόλο της κοινωνίας, το κεφάλαιο. Η υπεραριστερά έφτασε ταυτόχρονα, από την μια, στην κριτική οποιασδήποτε σχέσης ανάμεσα στην ύπαρξη της τάξης στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και τον κομμουνισμό και, από την άλλη, *στην επιβεβαίωση της εξίσωσης του κομμουνισμού και του είναι της τάξης*". Με άλλα λόγια, *η θέση της υπεραριστεράς είναι μια αντίφαση*: όσο περισσότερο απέρριπτε και αρνιόταν όλες τις μορφές μη-επαναστατικής ύπαρξης της τάξης, τόσο δυσκολότερο γινόταν να βρει και να κρατηθεί σε ένα επαναστατικό είναι της τάξης.

Μια κεντρική ιδέα της *TC* είναι ότι ολόκληρο το εργατικό κίνημα, τόσο σε αυτό που αποκαλεί περίοδο της τυπικής κυριαρχίας του κεφαλαίου - από την αρχή του 19ου αιώνα μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο - όσο και σε αυτό που αποκαλεί "πρώτη φάση της πραγματικής κυριαρχίας" - που διαρκεί μέχρι και την δεκαετία του 1970 - χαρακτηρίζονται από τον "*Προγραμματισμό*" (ετμ.). Για την *TC*, το περιεχόμενο και ο σκοπός της ταξικής πάλης στην περίοδο αυτή ήταν: "η αύξηση της ισχύος της τάξης εντός του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και η επιβεβαίωσή της ως της τάξης της παραγωγικής εργασίας, μέσω της κατάληψης της εξουσίας και της εγκαθίδρυσης μιας περιόδου μετάβασης...". Παρά τις διαφορές τους, τα τυπικά προγράμματα των σοσιαλιστικών, των αναρχικών και των κομμουνιστικών οργανώσεων εκφράζουν, ουσιαστικά, το ίδιο υποκείμενο περιεχόμενο: η τάξη επιβεβαιώνουσα τον εαυτό της ως τον θετικό πόλο της κοινωνίας που μεταφέρει τους σπόρους της νέας (σοσιαλιστικής, αναρχικής, κομμουνιστικής) κοινωνίας. Είναι πολύ βασικό ότι στην ιστορική προοπτική της *TC* δεν υπάρχει μια λεπτή κόκκινη γραμμή γνήσιων σοσιαλιστών ή κομμουνιστών που για κάποιους ενδεχομενικούς λόγους "έχασαν" κάπως από τους αριστεριστές του "κρατικού καπιταλισμού". Κάθε πολιτική τάση στο εργατικό κίνημα, ακόμα και η υπεραριστερά, παρέμενε μια έκφραση του προγραμματισμού, γιατί αυτός ήταν ο τρόπος που η αντίφαση κεφάλαιο-εργασία εκδηλωνόταν εκείνη την περίοδο. Η υπεραριστερά, και η αριστερά της Σοσιαλδημοκρατίας, από την οποία προήλθε, αντιπρο-

[α] Στμ. στο πρωτότυπο *implication*. Μπορεί να αποδοθεί και ως "*αλληλοπλοκή*", αλλά το αμοιβαία συνεπαγωγή αποδίδει καλλίτερα την "*λογική*" θα λέγαμε της διαλεκτικής αντίφασης κεφαλαίου-εργασίας.

σώπευε την προσπάθεια διαφύλαξης της έννοιας μιας αυτόνομης επιβεβαίωσης της τάξης, σε αντίθεση με την απλή ανάπτυξη της δύναμης της τάξης εντός του κεφαλαίου, την οποία ουσιαστικά αντιπροσώπευε το υπόλοιπο εργατικό κίνημα· για την *TC*, όμως, μια τέτοια στάση ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία.

Για την *TC*, ο αντεπαναστικός ρόλος των Μπολσεβίκων στην Ρωσία και των Σοσιαλδημοκρατών στην Γερμανία έγκειται στο ότι: "η αυτόνομη επιβεβαίωση του προλεταριάτου ήρθε αντιμέτωπη με αυτό που (το προλεταριάτο) ήταν εντός του κεφαλαίου, αυτό που είχε γίνει· ήρθε αντιμέτωπη με την ίδια την ταξική του δύναμη ως μιας τάξης του *καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής*...σε αυτή την περίπτωση, η εργασία μπορεί να προτείνει τον εαυτό της για την θέση του διαχειριστή του κεφαλαίου· μπορεί, με αυτόν τον τρόπο, να γίνει η πιο οξεία μορφή της αντεπανάστασης. Η επανάσταση ως επιβεβαίωση της τάξης έρχεται αντιμέτωπη με την ίδια την άρνησή της (*η αντεπανάσταση είναι εγγενώς συνδεδεμένη με την επανάσταση*)[α] (ετμ.) κατ' αυτό που αποτελεί τον ουσιαστικό της καθορισμό". Η αυτόνομη επιβεβαίωση (η αυτεπιβεβαίωση) της εργασίας[β] δεν μπορεί να υπερβεί την οικονομία, και έτσι *η εργασία έρχεται αντιμέτωπη με το καθήκον να την διαχειριστεί* [την οικονομία] (ετμ.).[γ]

Παρ' όλα αυτά, ενώ η αριστερά (συμπεριλαμβανομένων, όπως φάνηκε στην Ισπανία, των περισσότερων αναρχικών) συνέχισε απροβλημάτιστα να επιβεβαιώνει την εργατική τάξη, η υπεραριστερά, όπως το θέτει η *TC*, μας δήλωσε: "η επανάσταση και ο κομμουνισμός δεν είναι η επιβεβαίωση της τάξης όπως αυτή είναι μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής", αλλά δεν επεξέτεινε η ίδια τις συνέπειες αυτής της θέσης σε αυτό που θεωρούσε ότι είναι η επαναστατική φύση του προλεταριάτου, αυτό που πάντα έθετε ως διαχωρισμένο από την "ύπαρξή" του. Η υπεραριστερά λειτούργησε με αυτόν *τον δυισμό που θα μπορούσε να πάρει την μορφή: προλεταριάτο/εργατική τάξη*" (ετμ.).[δ] Θα μπορούσαμε να πούμε ότι "απευθύνονται στο προλεταριάτο επειδή η εργατική τάξη τους απογοητεύει"!

Απορρίποντας αυτή την ρομαντική έννοια της επαναστατικής ουσίας του προλεταριάτου, η διέξοδος της *TC*, από αυτήν την προβληματική, είναι η *ιστορικοποίηση του κομμουνισμού* (ετμ.). Η *TC* απορρίπτει (και κατακρίνει τα άρθρα μας επειδή παραμένουν εντός) την αντίληψη ενός αναλλοίωτου κομμουνισμού που αναδύθηκε ως δυνατότητα το 1917, για να επισκιαστεί από την αντεπανάσταση, να αναδυθεί ξανά το 1968 και να επισκιαστεί ξανά από την αντεπανάσταση, για να επαναναδυθεί πότε άραγε; Για την *TC δεν υπάρχουν αιώνιες κομμουνιστικές αλήθειες*. Αυτό που αναδύθηκε το 1917-1923 ήταν μια *συγκεκριμένη* επανάσταση, ένας *συγκεκριμένος* κομμουνισμός, *σημαδεμένος από την ιδέα της απελευθέρωσης της εργασίας και της επιβεβαίωσης του προλεταριάτου* (ετμ.). Συνεπώς ήταν, επίσης,

[α] Στμ. Από τις πιο λεπτές και κεντρικές διαλεκτικές θέσεις της *TC*. Δείτε σχόλια στο "*Η απάντηση της Théorie Communiste*", στη συλλογή "*Aufheben-Théorie Communiste: μια κριτική ανταλλαγή*", υπό έκδοση, *flux_dialectica*.

[β] Στμ. Στο πρωτότυπο: "*the autonomous assertion of labour*".

[γ] Στμ. Εξαιρετικό σημείο, τροφή για σκέψεις σχετικά με την αντι-πολιτική ως κριτική της οικονομίας. Να ξαναδούμε τον Βουαγιέ σε αυτό το πλαίσιο. Η οικονομία υπάρχει - στην θεαματική αντιστροφή - ως επιβεβαίωση της εργασίας, ως άρνηση του αρνητικού "είναι" του προλεταριάτου.

[δ] Στμ. Μήπως επαναφέρουμε κι εμείς σήμερα αυτόν τον δυισμό, υπόρρητα ίσως;

ένας *αδύνατος* κομμουνισμός.[α] Σε αυτή την ανάλυση η *TC* ξεφεύγει από την συνηθισμένη (μη-)εξήγηση του γιατί οι γνήσια επαναστατικές κομμουνιστικές ιδέες/πρακτικές δεν νίκησαν - το βάρος της αντεπανάστασης - θέτοντας το ερώτημα: γιατί η επανάσταση και η αντεπανάσταση πήραν την μορφή που είχαν; Η *TC* αρνείται μια εξήγηση βασισμένη σε μια εξωτερική δύναμη ή περιστάσεις που νικούν το προλεταριάτο: *η αντεπανάσταση "φερόταν"στην ίδια την φύση της επανάστασης* (ετμ.). Η υπεραριστερά έσπρωξε την κατανόηση του κομμουνισμού όσο πιο μακριά μπορούσε εντός ενός κύκλου αγώνων που δεν μπορούσε να αποδράσει από την προοπτική της επιβεβαίωσης του προλεταριάτου.

TC: μια θεωρία της ήττας και της επερχόμενης επανάστασης

Διακρινόμενη από κάποιο είδος "επαναστατικής σκέψης", που αναδύθηκε στο τελευταίο κύμα αγώνων, η *TC* δεν υιοθετεί την άποψη ότι ακόμα και αν το 1917 περιορίστηκε από την επιβεβαίωση της εργασίας οι αγώνες του εργάτη-μάζα είχαν εντελώς ξεφύγει από αυτό (το όριο) την περίοδο 1968-1973. Αν τόσο για τους παραδοσιακούς αριστεριστές, όσο και τους υπεραριστεριστές, όλα έχουν ειδωθεί μέσα από το πρίσμα του 1917, για κάποιες σύγχρονες "επαναστατικές" τάσεις δεν είναι η περίοδος 1917-1923 που αποτελεί "το σημείο καμπής της ιστορίας στο οποίο η ιστορία αρνήθηκε να κάνει στροφή" αλλά η περίοδος 1968-1977 που έχει αποκτήσει αυτή την σημασία.

Σε αντίθεση με ένα μεγάλο κομμάτι της υπεραριστεράς που είδε το 1968 να καταδεικνύει έναν εντελώς καινούριο και πραγματικά κομμουνιστικό αγώνα, για την *TC* είναι κρίσιμο ότι οι αγώνες της περιόδου 1968-1977 δεν ήταν ένας καινούριος κύκλος *αλλά το τέλος του παλαιού* (ετμ.). Παρ' όλα τα σύγχρονα χαρακτηριστικά, όπως η άρνηση της εργασίας, η κριτική της καθημερινής ζωής κ.λπ., για την *TC* αποτελεί τον τελευταίο "ρόγχο" του προγραμματισμού. Η *TC* το βλέπει αυτό ακόμα και στο πιο προχωρημένο θεωρητικό προϊόν της περιόδου: την ιδέα της αυτοκατάργησης του προλεταριάτου που εκφράστηκε πιο κυρίαρχα από τους *Καταστασιακούς*. Για την *TC*, που αγκάλιασε και η ίδια αυτή την ιδέα στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η πρόταση ότι το προλεταριάτο πρέπει να αντλήσει από τον εαυτό του μια κρυμμένη ουσία, που είναι το να καταστέψει τον εαυτό του, αποτελεί παράδοξο, και δεν υπερβαίνει τα όρια της ταξικής πάλης. Αλλά, ακόμα σπουδαιότερα, για την *TC* η απάντηση του κεφαλαίου σε αυτούς τους αγώνες σημαίνει ότι αυτή η περίοδος του προγραμματισμού έχει τελειώσει.

Η *TC* είναι ένα πολιτικό και θεωρητικό παράγωγο του κύματος των αγώνων γύρω από το 1968 που έκαναν πολλούς και από τις δυο πλευρές των οδοφραγμάτων να σκεφτούν ότι η επανάσταση ήταν άμεσα επικείμενη στα χαρτιά στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Καθώς η προοπτική απομακρυνόταν, πολλοί από την δική μας πλευρά δεν ήθελαν αρχικά, και αυτό ήταν κατανοητό, να δουν το βάθος της ήττας. Ένα από τα πράγματα που

[α] Στμ. Επανερμηνεία της "ήττας", λοιπόν; Δες την επόμενη πρόταση!

διέκριναν την ανάλυση της *TC* ήταν ότι άρχισε από νωρίς να αναγνωρίζει την βαθύτητα της ήττας που συντελούνταν. Κομβικό στην ανάλυσή της ήταν ότι η αναδιάρθρωση έπρεπε να συλληφθεί σαν μια θεμελιώδης μεταλλαγή στις κοινωνικές σχέσεις. Η αναδιάρθρωση ήταν για την *TC* η υπέρβαση όλων των εμποδίων που η ταυτότητα της εργατικής τάξης έβαζε στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Για την *TC* η αλλαγή είναι αρκετά ριζική για να δικαιολογεί την ταυτοποίηση ενός νέου σταδίου του καπιταλισμού, το "δεύτερο στάδιο της πραγματικής υπαγωγής".

Δεν είμαστε πεπεισμένοι σχετικά με την βάση της περιοδολόγησης της *TC* αλλά η εισαγωγή μιας καινούριας φάσης αυτή την χρονική στιγμή έχει το προσόν της αναγνώρισης της θεμελιακότητας της μεταβολής που συντελούνταν την δεκαετία του 1970, μια μεταβολή που πολλοί άλλοι ήταν απρόθυμοι να αντιμετωπίσουν, βλέποντας μόνο την κρίση και τα μέτρα λιτότητας. Όταν η *TC* λέει ότι πρόκειται για μια ήττα της εργατικής ταυτότητας, αυτό είναι ένας θεμελιώδης μετασχηματισμός της κοινωνικής σφαίρας. Οι περισσότεροι από τους "αγγελιοφόρους" αυτής της αλλαγής είναι από την πλευρά της αστικής τάξης - κανείς μπορεί να σκεφτεί τους υποστηρικτές του μεταμοντερνισμού, τους υποστηρικτές του "τέλους της εργατικής τάξης" κοκ. - και η "επαναστατική" αντίδραση είναι η άρνηση ή η υποτίμηση αυτού που συμβαίνει. Όμως μια τέτοια άρνηση συχνά περιλμβάνει μια καταπίεση της αμφιβολίας, που επιστρέφει με την μορφή ενός υποκείμενου πεσιμισμού και κατάθλιψης. Σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, όλο το έδαφος στο οποίο είχε συλληφθεί η πάλη έχει αλλάξει εξαιρετικά, τα προπύργια των μαχητικών κομματιών της εργατικής τάξης έχουν ηττηθεί, η αίσθηση της κοινότητας της εργατικής τάξης έχει αποσυντεθεί.

Η *TC* είναι ίσως μια από τις ελάχιστες ομάδες που αντιμετώπισε από ένα πρώιμο στάδιο αυτό που συνέβαινε· και ενώ δεν υποτιμούσε την κλίμακα της ήττας υιοθέτησε μια απροσδόκητα θετική προοπτική. Αντί να εστιάσει στην υποκειμενική αίσθηση της ήττας, που με ιδιαίτερη οξύτητα αισθάνονταν οι "επαναστάτες", οι οποίοι είχαν δει καλλίτερους καιρούς και έκριναν όλα τα πρόσφατα κινήματα με τα μέτρα του 1968 και του τελευταίου κύματος, έθεσε ένα πιο αντικειμενικό ερώτημα - τίνος πράγματος ήταν αυτή η ήττα ήττα. Η απάντηση: της εργατικής ταυτότητας.

Στην αποσύνθεση της εργατικής ταυτότητας, της οποίας είμαστε σίγουρα μάρτυρες από την δεκαετία του 1970, οι αριστεριστές και οι υπεραριστεριστές τείνουν να βλέπουν μόνο κάτι αρνητικό - γι' αυτό και είναι πρόθυμοι να την αρνηθούν. Έτσι, αν και δεν αρνείται την ήττα, η *TC* βλέπει ότι το κεφάλαιο αναδιαρθρωνόμενο, για να νικήσει τον κύκλο (αγώνων) που βασίστηκε στην εργατική ταυτότητα, έχει προετοιμάσει την βάση για έναν νέο (κύκλο αγώνων) στον οποίον (και από εδώ αφορμάται η αισιοδοξία της *TC*) "*η αντίθεση ανάμεσα στις τάξεις τοποθετείται εφεξής στο επίπεδο της αναπαραγωγής τους ως τάξεις*. Αυτό το επίπεδο της αντίθεσης συνεπάγεται: την εξαφάνιση κάθε εργατικής ταυτότητας· ότι η ύπαρξη του προλεταριάτου ως τάξης ταυτίζεται με την αντίφαση του με το κεφάλαιο· ότι το προλεταριάτο δεν φέρει κανένα σχέδιο κοινωνικής αναδιοργάνωσης που να βασίζεται στην φύση του. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά του νέου κύκλου αγώνων".

Για την *TC*, η επανάσταση δεν θα έρθει όταν η εργατική τάξη επιβεβαιώσει για μια ακόμα

φορά την ταυτότητά της, αλλά όταν "στην ταξική πάλη, το ταξικό ανήκει γίνει ένας εξωτερικός περιορισμός[α] που επιβάλλεται από το κεφάλαιο".

Μας φαίνεται τελείως ξεκάθαρα ότι τα επιχειρήματα της *TC* έχουν αρετές, ιδιαίτερα η ωμή ταυτοποίηση της αντίφασης στην καρδιά της προβληματικής της υπεραριστεράς. Και φυσικά ακόμα σπουδαιότερα, αυτό που λέει η *TC* δεν αφορά πραγματικά μια στενή πολιτική περιοχή και το σώμα της θεωρίας της, αλλά την ανάπτυξη του καπιταλισμού και της ταξικής πάλης, της οποίας η θεωρία αποτελεί μια έκφραση. Η *TC* μας απομακρύνει από το αυτάρεσκη οπτική ότι οι "κομμουνιστικές" ιδέες (υπεραριστερά) θα γίνουν πραγματικά αυτό που είναι όταν η ταξική πάλη κλιμακωθεί, καταδεικνύοντας με ποιο τρόπο αυτές οι ιδέες είναι ανεπαρκείς.

Παρ' όλα αυτά, ενώ μπορούμε να δεχτούμε ότι η αναγνώριση της θεμελιακότητας της αλλαγής είναι ίσως καλή, έχουμε την ίδια στιγμή πολλές ερωτήσεις και αμφιβολίες σχετικά με αυτή. Μήπως, με το να μην θρηνούν την απώλεια της εργατικής ταυτότητας, χάνουν το γεγονός ότι το προλεταριάτο πρέπει, ίσως, να αναγνωρίσει τον εαυτό του και την κατάστασή του για να αυτοκαταργηθεί; Μπορεί η ταξική πάλη να αναχθεί στην (αυτο)αναπαράστασή της ή υπάρχει άραγε ένα μια μη-ταυτοτική στιγμή στους υπάρχοντες εργατικούς αγώνες, όπως το θέτει ο Holloway: "ο κοινωνός της πάλης να μην είναι η εργατική τάξη".[β] Όταν η *TC* χαρακτηρίζει την παρούσα περίοδο, θα θέλαμε να καταλάβουμε πολύ περισσότερες λεπτομέρειες και ιδιαίτερα στην συγκεκριμένη ανάλυσή της για τους αγώνες. Για παράδειγμα, όταν η *TC* λέει ότι "η αναδιάρθρωση έχει καταργήσει κάθε τι συγκεκριμένο, εγγυήσεις, "κράτος πρόνοιας", "τον φορντικό συμβιβασμό", αναρωτιόμαστε κατά πόσον δεν πέφτει σε έναν κίνδυνο της αφηρημένης θεωρίας, αντικειμενικοποιώντας τάσεις σε επιτευχθείσες πραγματικότητες. Περιγράφει ορθά την συνολική μετατόπιση αλλά δεν παραμένει - ειδικά στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες - ένα συγκεκριμένο επίπεδο κατοχυρώσεων, ιδιαίτερα σε κάποιους τομείς; Είναι ειρωνικό, λαμβάνοντας υπόψιν ότι η *TC* είναι μια γαλλική ομάδα, ότι οι χώρες στις οποίες οι αλλαγές, για τις οποίες μιλάει, είναι πιο προχωρημένες, είναι οι αγγλοαμερικανικές. Η αναδιάρθρωση στην Ευρώπη είναι σίγουρα λιγότερο πετυχημένη και αν πρέπει να προχωρήσει πιο μακριά, για να τεθεί η αντίφαση στο επίπεδο της αναπαραγωγής των τάξεων, τότε πόσο μακριά πρέπει να είναι αυτό το μακριά;

Ένα άλλο ζήτημα είναι ότι στα κείμενα έχουμε δει ότι ο ορισμός του χαρακτήρα της καινούριας μορφής των αγώνων είναι πολύ αφηρημένος. Ένα από τα σημαντικότερα ερωτήματα είναι ίσως: ποιο είναι αυτό το συγκεκριμένο και θετικό που καθορίζει αυτόν τον νέο κύκλο; Είναι αυτό που [η *TC*] αποκαλεί "ριζοσπαστικό δημοκρατισμό", μια προοπτική στην οποία "υπάρχει μόνο η προαγωγή της δημοκρατίας, της ιδιότητας του πολίτη, η απολογητικη των εναλλακτικών. Αυτές οι πρακτικές και θεωρίες δεν έχουν άλλον ορίζοντα από τον καπιταλι-

[α] Στμ. Στο πρωτότυπο *constraint*, που κάποιοι αποδίδουν ως "καταναγκασμό". Προτιμούμε το "περιορισμός" όχι μόνο γιατί είναι πιο κοντά μεταφραστικά αλλά και γιατί η λέξη περιορισμός αποδίδει πιστότερα την έννοια του ταξικού ανήκειν ως *ορίου* που επιβάλλεται από την ίδια την αντίφαση κεφαλαίου-εργασίας, όριο που γίνεται όριο για την ίδια την χειραφέτηση του προλεταριάτου, όριο στο οποίο προσέκρουσε το εργατικό κίνημα.

[β] "*Change the World Without taking power*", σελ. 144.

σμό". Ή, όπως υπονοεί σε άλλα σημεία, υπάρχει κάτι πιο ριζικό επί τω έργω; Ξέρουμε, για παράδειγμα, ότι η *TC* δίνει μεγάλη σημασία στο γαλλικό κίνημα των ανέργων του 1998, αν και άλλες αναφορές για τους αγώνες αυτούς μοιάζουν να εντυπωσιάζονται λιγότερο.[α]

Ας επιστρέψουμε στα σημεία που έθεσε η *TC* στην κριτική της των άρθρων μας για την "*Παρακμή*". Από την οπτική της *TC*, το κρίσιμο θεωρητικό ζήτημα που υπόκειται των συγκεκριμένων επικρίσεών της είναι η απουσία από τα κείμενά μας των εννοιών της "αυτοπροϋπόθεσης του κεφαλαίου" και της "αμοιβαίας συνεπαγωγής προλεταριάτου και κεφαλαίου". Η απουσία αυτή, λέει, εκφράζεται τυπικά στην προτίμησή μας προς την έννοια της αλλοτρίωσης σε σχέση με αυτήν της εκμετάλλευσης. Απέναντι σε αυτό η *TC* αρθρώνει ένα επιχείρημα που είναι αναπόδραστα Αλτουσσεριανό,[β] "ότι το ζήτημα εδώ είναι να προσδιορίσουμε την έννοια της εκμετάλλευσης, από την οποία το *Aufheben* μοιάζει να προτιμά αυτήν της αλλοτρίωσης, η οποία υποστηρίζει την εξωτερικότητα μεταξύ του "αλλοτριωμένου υποκειμένου" και της "ουσίας του", έξω από τον εαυτό του". Αν και μπορούμε να δεχτούμε ότι ένα πρόβλημα με τα άρθρα είναι ίσως ότι δεν είναι επαρκώς ενημερωμένα σε σχέση με την έννοια της "αμοιβαίας συνεπαγωγής" [κεφαλαίου-εργασίας], για μας αυτό δεν μπορεί να αποδοθεί στην χρήση της έννοιας της αλλοτρίωσης. Αντίθετα, κατά την άποψή μας, είναι ακριβώς εξαιτίας της προσοχής που δίνουμε στην έννοια της αλλοτρίωσης που το άρθρο πλησιάζει το μέγιστο σε έννοιες όπως η αμοιβαία συνεπαγωγή, στις οποίες αποδίδει τόσο μεγάλη σημασία η *TC*! Όπως είμαστε σίγουροι ότι γνωρίζει η *TC*, μια έννοια της αλλοτρίωσης είναι κεντρική στην κατανόηση του καπιταλισμού από τον Μαρξ σε όλα τα γραπτά του. Στα "*Grundrisse*":

> Είναι καθαρό, λοιπόν, ότι ο εργάτης δεν μπορεί να γίνει πλούσιος σε αυτή την ανταλλαγή, καθώς, ανταλλάσσοντας την εργατική του ικανότητα ως ένα καθορισμένο, διαθέσιμο μέγεθος, παραδίδει την δημιουργική του δύναμη, όπως ο Ησαύ το γενέθλιο δικαίωμα του για ένα πινάκιο φακής. Μάλλον, εξαθλιώνει αναγκαστικά τον εαυτό του, όπως θα δούμε στην συνέχεια, γιατί η δημιουργική δύναμη της εργασίας του εμπεδώνει τον εαυτό της ως η δύναμη του κεφαλαίου, ως μια ξένη δύναμη που είναι αντιμέτωπή του. Απεκδύει τον εαυτό του [entaüssert sich] από την εργασία ως την δύναμη που παράγει τον πλούτο· το κεφάλαιο την ιδιοποιείται ως τέτοια. Ο διαχωρισμός ανάμεσα στην εργασία και την ιδιοκτησία του προϊόντος της εργασίας, ανάμεσα στην εργασία και τον πλούτο, τίθεται έτσι στην ίδια την πράξη της ανταλλαγής. Αυτό που εμφανίζεται να είναι παράδοξο ως αποτέλεσμα περιέχεται ήδη στην προϋπόθεση. Συνεπώς η παραγωγικότητα της εργασίας του, η εργασία του γενικά, στον βαθμό που δεν είναι μια δυνατότητα αλλά μια κίνηση, πραγματική εργασία, έρχεται αντιμέτωπη με τον εργάτη ως μια ξένη δύναμη· το κεφάλαιο, αντίστροφα, πραγματώνει τον εαυτό του

[α] Δείτε τα άρθρα στο "*Stop the Clock!*".

[β] Λουί Αλτουσέρ, φιλόσοφος και μέλος του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος του οποίου οι ιδέες άσκησαν μεγάλη επίδραση στις δεκαετίες του 1960 και 1970. Για τον Αλτουσσέρ η αλλοτρίωση ήταν μια ιδεαλιστική ή ανθρωπολογική έννοια του "ανώριμου" Μαρξ των "*Χειρογράφων του 1844*", που αντικαταστάθηκε στο ώριμο έργο του από "επιστημονικούς" όρους όπως ο "τρόπος παραγωγής" και η "εκμετάλλευση".

> μέσω της ιδιοποίησης της ξένης εργασίας...το ίδιο το κεφάλαιο είναι ουσιαστικά αυτή η μετατόπιση, αυτή η μεταφορά, και συνεπώς η μισθωτή εργασία ως τέτοια προϋποθέτει το κεφάλαιο, έτσι ώστε, και από την σκοπιά της, το κεφάλαιο είναι αυτή η μετουσίωση·[α] η αναγκαία διαδικασία της επιβολής της δικής της δύναμης ως ξένης για τον εργάτη. (*Grundrisse*, σελ. 307-308).[β]

Ή στα "*Χειρόγραφα 1861-1863*":

> "η εργασία εμφανίζεται, λοιπόν, να είναι ενεργή στην παραγωγική διαδικασία με τέτοιο τρόπο ώστε ταυτόχρονα να απορρίπτει την πραγμάτωσή της σε αντικειμενικές συνθήκες ως μια ξένη πραγματικότητα, και συνεπώς θέτει τον εαυτό της ως μια μη-ουσιώδη, απλά ενδεή[γ] ικανότητα εργασίας εν όψει αυτής της πραγματικότητας, που έχει ξενωθεί από αυτήν, μια πραγματικότητα που δεν ανήκει στην ίδια αλλά σε άλλους· και έτσι ώστε να θέτει την ίδια την πραγματικότητά της όχι ώς ένα *είναι-δι-εαυτό*[δ] αλλά σαν να υπάρχει απλά για κάτι άλλο, και συνεπώς επίσης ως ένα απλό *είναι-για-κάτι-άλλο*[ε] ή ως το είναι κάτι άλλου με το οποίο έρχεται αντιμέτωπη ("*Χειρόγραφα 1861-63*", MECW, 34, σελ. 202).

Κατά την άποψή μας *η αλλοτρίωση πρέπει να συλληφθεί ως η οντολογική αντιστροφή υποκειμένου και αντικειμένου στην καρδιά της καπιταλιστικής κοινωνίας*.[ζ] Εντός των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, για να αναφερθούμε στον Backhaus, "το υποκείμενο και το αντικείμενο δεν αντιτίθενται το ένα στο άλλο στατικά, αλλά μάλλον "παγιδεύονται" σε μια "διαρκή διαδικασία" αντιστροφής της υποκειμενικότητας σε αντικειμενικότητα και το αντίστροφο, μια διαδικασία που συνολικά αντιπροσωπεύει "την πιο γενική μορφή ύπαρξης της κοινωνίας".[η]

Ένα σημαντικό σημείο είναι ότι αυτή η αντιστροφή δεν είναι μια μονόδρομη διαδικασία που αρκεί η απλή αντιστροφή της για να "τεθεί σωστά". Η υποκειμενικότητα της εργασίας είναι τόσο προϊόν της καπιταλιστικής αντικειμενικότητας όσο είναι και η αντικειμενικότητα του καπιταλισμού προϊόν της υποκειμενικότητας. Συνιστούν η μια την άλλη. Για μας είναι ακρι-

---

[α] Στμ. Στο πρωτότυπο *transubstantiation*.

[β] Στμ. *Grundrisse*, σύντμηση του "*Grundrisse der kritik der politischen ökonomie*" ήτοι "*Βασικές γραμμές της κριτικής της πολιτικής οικονομίας*", χειρόγραφα που συντάχθηκαν απ' τον Μαρξ μεταξύ των ετών 1857-1858, εκδόθηκαν όμως για πρώτη φορά το 1939 και δεν είχαν γίνει ευρέως γνωστά μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Στα ελληνικά, εκδόσεις Στοχαστής 1992 (τρείς τόμοι).

[γ] Στμ. στο πρωτότυπο *necessitious*.

[δ] Στμ. στο πρωτότυπο: *being-for-itself*.

[ε] Στμ. στο πρωτότυπο: *other-being*.

[ζ] Στμ. Έμφαση δική μας. Οι *Endnotes* συνεχίζουν αυτή τη γραμμή σκέψη σχετίζοντας ουσιαστικά την ίδια την αξιακή μορφή με το οντολογικό ζήτημα της υπέρβασης του διαχωρισμού υποκειμενικότητας/αντικειμενικότητας. Δες "*Κομμουνιστικοποίηση και θεωρία της αξιακής μορφής*", *Endnotes #2*, *φίλοι του κεραυνοβόλου κομμουνισμού*, 2015.

[η] Και συνεχίζει: "Ουσιαστικά, δεν υπάρχει τίποτα αινιγματικό σε αυτή την σκέψη, είναι απλά η συγκεκριμενοποίηση της αξιοθαύμαστα διαυγούς Μαρξικής θέσης ότι οι "συνθήκες κάνουν τους ανθρώπους στον ίδιο βαθμό που οι άνθρωποι κάνουν τις συνθήκες", και ο Kofler καθιστά αρκετά καθαρό ότι "η έννοια των συνθηκών" συλλαμβάνεται πραγματικά μόνο από την έννοια των "σχέσεων παραγωγής". Backhaus (με αναφορά στον Kofler): "*Between Philosophy and Science*", στο *Open Marxism* Vol. One, σελ. 60.

βώς η αλλοτρίωση - αυτή η δυναμική αντιστροφής - που σχηματίζει την βάση για τις ίδιες της ιδέες που αρέσουν τόσο στην *TC* - αυτοπροϋπόθεση του κεφαλαίου,[α] αμοιβαία συνεπαγωγή, υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, ακόμα και η ίδια η εκμετάλλευση. Για παράδειγμα, η υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο αναφέρεται στον τρόπο που το κεφάλαιο παίρνει τον έλεγχο[β]) της διαδικασίας της εργασίας. Αρχικά η κυριαρχία του είναι τυπική, με την έννοια ότι "κυριεύει" την εργασία όπως την βρίσκει, δηλαδή όπως αυτή έχει αναπτυχθεί από προγενέστερους τρόπους παραγωγής. Αυτή η τυπική υπαγωγή δίνει την θέση της στην πραγματική υπαγωγή, καθώς το κεφάλαιο έχει την ικανότητα να μετασχηματίζει και να επαναστατικοποιεί τις διαδικασίες της εργασίας δημιουργώντας έναν *ειδικά* καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, μια μορφή που δεν υπήρχε ποτέ πριν.[γ] ολόκληρη η υπαγωγή είναι μια αντιστροφή, μια αντιστροφή υποκειμένου και αντικειμένου που συνοψίζεται στην έννοια ότι "το κεφάλαιο απασχολεί την εργασία".[δ]

Ήδη με την τυπική υπαγωγή, η όλη οργάνωση της εργασίας, τα ευεργετήματα της συνεργασίας και της διαίρεσης της εργασίας, απαλλοτριώνονται από και υπάρχουν για το κεφάλαιο· αυτό που συμβαίνει, όμως, είναι σχετικά διαφανές σε αυτό το πρώιμο στάδιο. Με την πραγματική υπαγωγή η διαδικασία *μυστικοποιείται* γιατί "η μεταφορά[ε] της κοινωνικής παραγωγικότητας της εργασίας στα υλικά χαρακτηριστικά του κεφαλαίου είναι τόσο σταθερά παγιωμένα στο μυαλό των ανθρώπων ώστε τα πλεονεκτήματα των μηχανών, η χρήση της επιστήμης, της εφευρετικότητας κ.λπ. συλλαμβάνονται απαραίτητα σε αυτή την αλλοτριωμένη μορφή, έτσι ώστε όλα αυτά τα πράγματα θεωρούνται ότι είναι γνωρίσματα του κεφαλαίου" (σελ. 1058).

Η αλλοτρίωση στην μορφή του διαχωρισμού των ανθρώπων μεταξύ τους και από τον κόσμο τους και με την έννοια της υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο, που είναι το ίδιο με τον "μετασχηματισμό", τη "μετουσίωση", τη "μετάθεση", τη "μετατόπιση" της εργασίας στο κεφάλαιο, βρίσκεται στο κέντρο της έννοιας του κεφαλαίου. Το ότι υπάρχει μια ανταλλαγή ανάμεσα στην παρελθούσα εργασία και την ζωντανή εργασία, στην οποία η πρώτη είναι κυρίαρχη, συμβαίνει μόνο γιατί, εξαιτίας της αυτοπροϋπόθεσης του κεφαλαίου, η κοινωνική

[α] Αυτός ο όρος, που χρησιμοποιείται από τον Μαρξ στα *Grundrisse*, σελ. 450-457, είναι κοντά στην ιδέα της αναπαραγωγής του κεφαλαίου - πώς καταφέρνει να αναπαράγει τις προϋποθέσεις του μέσα από την ίδια την εξέλιξή του.

[β] Στμ. στο πρωτότυπο "*takes over*".

[γ] Στην σελίδα 1019 των "*Αποτελεσμάτων*": στην "τυπική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο..."το κεφάλαιο υπάγει της εργασία όπως την βρίσκει, με άλλα λόγια παίρνει τον έλεγχο της υπάρχουσας διαδικασίας της εργασίας, όπως έχει αναπτυχθεί από διαφορετικούς και πιο αρχαϊκούς τρόπους παραγωγής...Αυτό είναι σε χτυπητή αντίθεση με την ανάπτυξη ενός ειδικά καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (βιομηχανία μεγάλης-κλίμακας, κλπ.)· ο τελευταίος (τρόπος) όχι μόνο μετασχηματίζει τις καταστάσεις των διαφόρων φορέων της παραγωγής, αλλά επαναστατικοποιεί, επίσης τους πραγματικούς τρόπους εργασίας και την πραγματική φύση της εργασιακής διαδικασίας συνολικά".

[δ] Αυτό που εννοεί αυτή η, συνηθισμένη για την καθημερινή συνείδηση, φράση είναι το εξής: "δεν είναι ο εργάτης που απασχολεί τις συνθήκες της εργασίας· είναι οι συνθήκες της εργασίας που απασχολούν τον εργάτη", και ο Μαρξ συνεχίζει: "είναι ακριβώς μέσω αυτής της διαδικασίας που οι συνθήκες εργασίας γίνονται κεφάλαιο, και ο ιδιοκτήτης εμπορεύματος που τις κατέχει γίνεται καπιταλιστής σε σχέση με τον εργάτη. Αυτή η ανεξαρτησία παύει φυσικά να υπάρχει στην πραγματική εργασιακή διαδικασία, αλλά η συνολική εργασιακή διαδικασία είναι μια διαδικασία του κεφαλαίου, ενσωματώνεται στο κεφάλαιο. Στον βαθμό που ο εργάτης εμφανίζεται στη διαδικασία της εργασίας, είναι ο ίδιος μια στιγμή του κεφαλαίου", (MECW, 33, σελ.479).

[ε] Στμ. στο πρωτότυπο *transposition*, θα μπορούσε και να αποδοθεί ως "*μετάθεση*".

εργασία έχει τεθεί από μια προηγούμενη και σε εξέλιξη διαδικασία διαχωρισμού, στην αντιφατική και ανταγωνιστική μορφή του κεφαλαίου και της μισθωτής εργασίας. Ο ίδιος ο χαρακτήρας των αντικειμενικών πραγμάτων και η αίσθηση της υποκειμενικότητας, ως διαχωρισμένης από τα πράγματα, παράγονται μέσω των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Οι κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους, εκφρασμένες ως μια κίνηση πραγμάτων, γίνεται αυτόνομη· εν τω μεταξύ, το άτομο παράγεται ως ένα αστικό εξατομικευμένο άτομο. Το κεφάλαιο είναι, τότε, όχι απλά αντικειμενικοποιημένη εργασία. Τόσο η "αντικειμενικοποιημένη εργασία", όσο και η υποκειμενική εργασία χωρίς αντικειμενικότητα, είναι κοινωνικά δημιουργημένες μορφές στις οποίες διχάζεται η ενότητα του κοινωνικού ατόμου· και το κεφάλαιο είναι αξία που κινείται μεταξύ αυτών των δύο, παραμένοντας όμως κεφάλαιο. Το κεφάλαιο διαχωρίζει τους ανθρώπους, και στη συνέχεια ελέγχει την σύνδεσή τους, υπάγοντάς την στον σκοπό του. Η εργασία είναι κεφάλαιο, επειδή στην μορφή της αλλοτριωμένης αφηρημένης εργασίας είναι η ουσία του κεφαλαίου. Συνεπώς *η σχέση ανάμεσα στην μισθωτή εργασία και το κεφάλαιο δεν είναι μια εξωτερική αντίθεση αλλά μια εσωτερική σχέση* (ετμ.) και ενώ το κεφάλαιο εμφανίζεται να είναι η πλευρά του "πράγματος" στη σχέση αυτή, τέτοια πράγματα είναι κεφάλαιο μόνο εξαιτίας της σχέσης τους με το αντίθετό τους και, συνεπώς, αυτό το αντίθετο, η μισθωτή εργασία, είναι, με μια πραγματική έννοια, *η πιο θεμελιώδης μορφή του κεφαλαίου* (ετμ.).

Συνεπώς, οι ίδιες οι έννοιες που αρέσουν στην *TC*, στην ώριμη κριτική της πολιτικής οικονομίας, βασίζονται στην αλλοτρίωση. Η προϋπόθεση, αλλά επίσης και το αποτέλεσμα της καπιταλιστικής παραγωγής, είναι ο διαχωρισμός ανάμεσα στους εργάτες και τα μέσα παραγωγής, δηλαδή ανάμεσα στην υποκειμενική ζωντανή εργασία και την αντικειμενικοποιημένη παρελθούσα εργασία. Αυτός ο διαχωρισμός είναι μια κατάσταση αλλοτρίωσης και συντηρείται από μια ενεργό διαδικασία αλλοτρίωσης. Αυτή η διαδικασία αλλοτρίωσης έχει δύο κύριες φάσεις: την πώληση[α] της εργατικής δύναμης και την χρήση αυτής της εργατικής δύναμης από το κεφάλαιο. Αυτές οι δύο φάσεις αλληλοσυνδέονται. Με την πώληση ο εργάτης έχει περάσει την αξία χρήσης της εργατικής του δύναμης στο κεφάλαιο - από την αρχή της εργασιακής διαδικασίας η εργασία ενσωματώνεται στο κεφάλαιο. Έτσι, παρ' όλο που στην πραγματική παραγωγική διαδικασία ο διαχωρισμός υπερβαίνεται από μια προσωρινή ενότητα, επειδή η εργασία ανήκει - υπάγεται - στο κεφάλαιο, αυτή η ενότητα είναι μια ενότητα *για το κεφάλαιο* (ετμ.) και ο διαχωρισμός είναι αμέσως πάλι εκεί με το τέλος της διαδικασίας, όταν αυτό που χρειάζεται για αναπαραγωγή υπάρχει και πάλι ως μια αντικειμενικότητα που ανήκει στο κεφάλαιο. Η αυτοπροϋπόθεση του κεφαλαίου είναι λοιπόν η ετερο-προϋπόθεση[γ] της εργασίας: αυτο-αναπαραγόμενη αλλοτρίωση. Μας φαίνεται αρκετά πιθανόν ότι η *TC* θα συμφωνήσει με το μεγαλύτερο μέρος της προηγούμενης παρουσίασης. Εξ' άλλου η *TC* είπε σχετικά με την διατύπωσή μας: "Για μας, η αγορά ή ο νόμος της αξίας δεν είναι η ουσία του κεφαλαίου· η ουσία του είναι μάλλον η αυτο-επέκταση

[α] Θα πρέπει να θυμόμαστε ότι μια ρίζα του όρου αλλοτρίωση είναι απλά ο όρος που περιγράφει τι συμβαίνει όταν πουλάει κανείς κάτι.[β]

[β] Στμ. Αναφέρεται στην ετυμολογία της λέξης *alienation* εκ της λατινικής *aliēnātiō*, που έχει και την έννοια της *μεταφοράς ιδιοκτησίας* (πηγή: Βικιλεξικό).

[γ] Στμ. στο πρωτότυπο "*other-presupposition*".

της αξίας: δηλαδή, της αλλοτριωμένης εργασίας", αυτό "θα μπορούσε κάλλιστα να είναι δική μας διατύπωση".[α] Η αποδοχή ότι *αξία=αλλοτριωμένη εργασία*, ότι η αλλοτριωμένη αφηρημένη εργασία είναι η ουσία της αξίας, είναι για μας κομβική σε μια καλή ανάγνωση του Μαρξ και η *ΤC* εμφανίζεται, τουλάχιστον σε ένα επίπεδο, να συμφωνεί. Η *ΤC* δέχεται και χρησιμοποιεί τον όρο αλλοτρίωση. Αλλά το σκεπτικό της κριτικής της σε μας μπορεί να βρεθεί σε ένα από τα άρθρα της: "Ας μην συγχέουμε την "αλλοτριωμένη εργασία", όπως λειτουργεί στα "*Χειρόγραφα*", και την αλλοτρίωση της εργασίας που θα βρούμε στα "*Grundrisse*" ή στο "*Κεφάλαιο*". Στην πρώτη περίπτωση, η αλλοτριωμένη εργασία είναι η αυτο-κίνηση της ανθρώπινης ουσίας ως γενικού όντος· στην δεύτερη, δεν πρόκειται πλέον για ένα ζήτημα ανθρώπινης ουσίας αλλά ιστορικά καθορισμένων κοινωνικών σχέσεων, στις οποίες ο εργάτης διαχωρίζεται εν μέρει ή συνολικά από τις συνθήκες εργασίας του, από το προϊόν του και από την ίδια την δραστηριότητά του".

Η αντίδραση της *ΤC* σε κάποιες από τις χρήσεις μας του όρου αλλοτρίωση βασίζεται στο ότι - αρκετά ορθώς - εντοπίζει στα άρθρα μας κάποιες από τις διατυπώσεις όχι των *Grundrisse* ή του *Κεφαλαίου* αλλά των *Χειρογράφων του 1844*. Η *ΤC* υποδεικνύει ότι δεν της αρέσει το κείμενο, εμείς - αν και αποδεχόμαστε ότι έχει όρια - βλέπουμε σε αυτό την "ουσία"[β] της "*Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας*" (*CPE*) του Μαρξ. Θα λέγαμε ότι οι περισσότερες απο τις έννοιες που αρέσουν στην *ΤC* στον μεταγενέστερο Μαρξ μπορούν να ειδωθούν στα *Χειρόγραφα του 1844*[γ]. Από την άλλη πλευρά, η *ΤC* αποδέχεται την Αλτουσσεριανή ερμηνεία ότι ο τρόπος, που ο Μαρξ χρησιμοποιεί την αλλοτρίωση στα "*Χειρόγραφα του 1844*", είναι ουσιαστικά Φωυερμπαχιανή.

Για την *ΤC* στα "*Χειρόγραφα του 1844*":

> Η θεμελιώνουσα, πρωταρχική κίνηση είναι αυτή της αυτο-αλλοτρίωσης του ανθρώπου σε σχέση με τον εαυτό του, όλα τα υπόλοιπα ακολουθούν: ο εργάτης, η αλλοτριωμένη εργασία (η οποία χρησιμεύει να "υλοποιήσει" την αυτο-αλλοτρίωση του Φώυερμπαχ), ατομική ιδιοκτησία κ.λπ. Το σημείο αφετηρίας είναι η αυτο-αλλοτρίωση του ανθρώπου ως γενικό ον· η αυτο-κίνηση της ουσίας του, οριζόμενη ως ένα είδος, ως μια εσωτερική καθολικότητα που συνδέει άτομα ως φυσική διαδικασία (που θα κριτικάρουμε στην Έκτη Θέση για τον Φώυερμπαχ).

Μας φαίνεται ότι η *ΤC* (και ο Αλτουσσέρ) κάνουν λάθος. Έτσι, μακράν από το να είναι

[α] Στμ. Στο: "*Η απάντηση της Théorie Communiste*", από τη συλλογή: "*Aufheben-Théorie Communiste*: μια κριτική ανταλλαγή", υπό έκδοση *flux_dialectica*.

[β] Στμ. στο πρωτότυπο *nub*.

[γ] Ένα στοιχείο, τον κίνδυνο του οποίου πλησιάζουν πάρα πολύ να αναγνωρίσουν: "Η ανάγνωσή μας των *ΕΡΜ*[δ] καθορίζεται από την γνώση που έχουμε για το συνολικό έργο του Μαρξ σε τέτοιο βαθμό που δυσκολευόμαστε να διαβάσουμε αυτό που πραγματικά είναι γραμμένο". Ίσως σε κάποιο βαθμό κάνουμε το ίδιο αλλά εκεί που η *ΤC* βλέπει μόνο το ρήγμα εμείς βλέπουμε την σύνδεση. Αλλά νομίζουμε ότι πρόκειται περισσότερο για μια σύνδεση παρά για ένα ρήγμα.

[δ] Στμ. Η αγγλική συντομογραφία των "*Οικονομικών και Φιλοσοφικών Χειρογράφων*", στα ελληνικά: εκδόσεις Γλάρος, 1975. Η σύντμηση αυτή επαναλαμβάνεται και στο *Παράρτημα*, στις εκτεταμένες αναφορές από κείμενα της *ΤC*.

η χρήση του *είδους-όντος*[α] από τον Μαρξ, όπως νομίζει η *TC*, απλά μια Φωυερμπαχιανή έννοια ενός ειδολογικού όντος[β] - "μια εσωτερική καθολικότητα που συνδέει άτομα ως φυσική διαδικασία" - η παρουσίασή του για την ανθρώπινη ουσία είναι ακριβώς ότι δεν είναι τίποτα άλλο από κίνηση: μια ζώσα, εξελισσόμενη σχέση προς την φύση που δημιουργείται/συνίσταται όχι κυρίως από την συνείδηση (αν και το ανθρώπινινο ον είναι ενσυνείδητο ον) αλλά μέσα και μέσω της κοινωνικής δραστηριότητας.[γ] Η ανθρώπινη δραστηριότητα στον μετασχηματισμό της φύσης, και στην δημιουργία ειδικά της ανθρώπινης κοινωνικότητας - μετασχηματίζει τον άνθρωπο. Αυτή η δραστηριότητα έχει συμβεί στην μορφή του κεφαλαίου. Η ανθρώπινη ουσία για τον Μαρξ των "*Χειρογράφων του 1844*" δεν είναι μια γενική κατηγορία, δεν είναι σταθερή - γίνεται. Η ανθρώπινη ουσία είναι έξω από το άτομο, στις ιστορικά καθορισμένες κοινωνικές σχέσεις στις οποίες το άτομο "εμβαπτίζεται". Παρά τον θαυμασμό του προς τον Φώυερμπαχ, ο Μαρξ στα "*Χειρόγραφα*" είναι ήδη πέρα από αυτόν. Ο άνθρωπος κατασκευάζει τον εαυτό του στη μορφή της αποξένωσης. Η κοινωνική φύση του ανθρώπου πραγματώνεται μόνο ως η αντίθεσή της, ως αποξένωση".[δ]

Μια γραμμή (παρεμπιπτόντως, σχεδόν αυτούσια από τα "*Χειρόγραφα του 1844*"[ε]) που δεν αρέσει στην *TC* είναι αυτή στην οποία λέμε "η επανάσταση είναι η επιστροφή του υποκειμένου στον εαυτό της". Η *TC* αντιτείνει ότι "αυτό δεν υπερβαίνει πραγματικά την αντίθεση, ή τους όρους της, αλλά απλά αναπαριστά την επιστροφή του υποκειμένου στον εαυτό του (αυτό έχει τη γεύση τελεολογίας)". Ας δεχτούμε ότι υπάρχει εδώ ένα πρόβλημα. Αν το υποκείμενο είναι η εργατική τάξη, τότε η *TC* θα είχε δίκιο να πει ότι παραμένουμε "εντός της προοπτικής της επανάστασης ως επιβεβαίωσης, ως του θριάμβου του προλεταριάτου, και όχι ως της κατάργησής του και της κατάργησης του κεφαλαίου". Ο Μαρξ επέμενε πάντα ότι η εργατική τάξη δεν είναι η μοναδική που υποφέρει από την αλλοτρίωση, η σημασία της έγκειται στον τρόπο που βιώνει την αλλοτρίωση, δηλ. ότι *δεν επιβεβαιώνεται σε αυτήν*[ζ] (ετμ.). Αλλά η άλλη επιλογή, δηλαδή ότι το αλλοτριωμένο υποκείμενο που επιστρέφει στον εαυτό του είναι η ανθρωπότητα, θα έμοιαζε να υπονοεί μια ημι-θρησκευτική ιδέα μιας επιστροφής σε ένα μυθικό αρμονικό υποκείμενο, κάποιο είδος χρυσής εποχής.

Κάνουμε λάθος, λοιπόν, εμείς και ο Μαρξ να χρησιμοποιούμε αυτή την φράση; Θα έπρεπε, όπως ισχυρίζονται η *TC* και ο Αλτουσσέρ, να απορριφθεί ως μέρος μιας ανθρωπιστικής προβληματικής; Μπορούμε να δεχτούμε ότι το υποκείμενο εδώ δεν μπορεί να είναι το προλεταριάτο ούτε μια προϋπάρχουσα ανθρωπότητα που έχει περιπλανηθεί και χάθηκε.

[α] Στμ. στο πρωτότυπο: *species-being*.

[β] Στμ. στο πρωτότυπο: *generic species*.

[γ] Στμ. Εξαιρετικό σημείο.

[δ] Σημειώσεις στον Mill, στα "*Πρώιμα Γραπτά*" [Early Writings], σελ. 269.

[ε] "Ο κομμουνισμός ως η θετική υπέρβαση της ατομικής ιδιοκτησίας ως αυτο-αποξένωσης, και συνεπώς ως η πραγματική οικειοποίηση της ανθρώπινης ουσίας από και για τον άνθρωπο· ο κομμουνισμός λοιπόν ως η πλήρης επιστροφή του ανθρώπου ως ενός κοινωνικού (δηλ. ανθρώπινου) όντος - μια επιστροφή που επιτυγχάνεται συνειδητά και εγκολπώνει ολόκληρο τον πλούτο της προηγούμενης ανάπτυξης".

[ζ] Το υποκείμενο, πριν από την ταξική κοινωνία και την αλλοτρίωση, ήταν σε μια αδιαφοροποίητη ενότητα με το αντικείμενό του, η καπιταλιστική αλλοτρίωση παράγει το υποκείμενο και το αντικείμενο, αλλά αυτά δεν είναι σταθερά αλλά σε μια διαρκή αντιστροφή· ο κομμουνισμός τα επαναφέρει μαζί σε ένα ανώτερο στάδιο που παρέχει την δυνατότητα μιας ατομικότητας πέρα από αυτήν που βιωνόταν πριν την ταξική κοινωνία.

Στην αλλοτρίωση, το υποκείμενο υπάρχει και στις δύο πλευρές ως προλεταριάτο και ως κεφάλαιο γιατί το κεφάλαιο είναι με μια πραγματική έννοια οι αλλοτριωμένες δυνάμεις της ανθρωπότητας. Τέτοιες δυνάμεις είναι επίσης μέρος της ανθρώπινης υποκειμενικότητας αλλά παράγονται (και παράγονται μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο) στην - για να χρησιμοποιήσουμε μια φράση που αρέσει στην *TC* - "κατάσταση της άρνησής τους".[α] Η επανάσταση δεν είναι μια α-ιστορική επιστροφή της εργασίας στον εαυτό της αλλά μάλλον η επιστροφή αυτού που έχει αναπτυχθεί από την αλλοτριωμένη εργασία σε αυτούς από τους οποίους έχει αλλοτριωθεί. Είναι μια ενοποίηση του κατακερματισμένου κοινωνικού ατόμου. Με μια έννοια το υποκείμενο, που επιστρέφει στον εαυτό του, είναι η *ανθρωπότητα* και όχι το προλεταριάτο, αλλά μια ανθρωπότητα που *δεν υπήρχε πριν την αλλοτρίωση· ήρθε στην ύπαρξη μέσω της αλλοτρίωσης* (ετμ.).

Συνεπώς *το υποκείμενο δεν είναι ούτε το προλεταριάτο ούτε μια προϋπάρχουσα ανθρωπότητα·* το υποκείμενο δεν υπάρχει ακόμα παρά μόνο ως το κατακερματισμένο κοινωνικό άτομο που παράγεται στον καπιταλισμό (ετμ.). Για μας και τον νεαρό Μαρξ, η έννοια της επιστροφής έχει να κάνει με την (επαν-)ένωση των ανθρώπων με την κοινωνική φύση που έχουν δημιουργήσει ιστορικά και η οποία δεν υπήρχει πιο πριν. Αυτή η κοινωνική φύση έχει υπάρξει μόνο σε συνθήκες αλλοτρίωσης, η υπέρβαση της αλλοτρίωσης θα είναι κάτι που δεν έχει υπάρξει ποτέ πριν. Αν η αλλοτρίωση είναι η αντιστροφή ενός "πήγαινε-έλα" μεταξύ υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας, το ίδιο το σχίσμα υποκείμενο/αντικείμενο είναι μια φανέρωση της αλλοτρίωσης. Η αντικειμενικότητα του καπιταλισμού είναι μια ιδιάζουσα αντικειμενικότητα, μια δεύτερη φύση που κατασκευάζεται από την ανθρώπινη δραστηριότητα στην μορφή της αλλοτρίωσης. Το ανθρώπινο ον είναι διχασμένο και κατακερματισμένο. Η αλλοτρίωση περιλαμβάνει την παραγωγή από τα ανθρώπινα όντα της ύπαρξής τους "έξω" από τα ίδια, αλλά η αντικειμενικότητα που παράγεται - η αντικειμενικότητα της αξίας - είναι ένα περίεργο φαινόμενο με μια αντίστροφη δράση πάνω στους παραγωγούς. Η ύπαρξη της οικονομίας ως ενός "δεύτερου νόμου συνοχής της φύσης",[β] διαχωρίζει από τα άτομα, που την δημιουργούν, μια "αντικειμενικότητα της αξίας", βασισμένη σε αυτό που ο Μαρξ αποκαλεί "διαταραγμένες"[γ] μορφές. Υπάρχει ένα "*προς-ύπαρξη*"[δ] της ανθρωπότητας μέσω της αλλοτρίωσης. Το κεφάλαιο είναι οι ουσιαστικές δυνάμεις του είδους - "οι αδυσώπητες παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνικής εργασίας" - που αναπτύσσονται ως αυτοσκοπός (η παραγωγή προς χάριν της παραγωγής) των οποίων η επανα-οικειοποίηση θα ενέπλεκε όχι μια δημοκρατική διαχείριση αυτού του συστήματος παραγωγής αλλά μια καινούρια μορφή του ανθρώπινου όντος. *Η ανθρωπότητα από την οποία είμαστε αποξενωμένοι είναι μια ανθρωπότητα που δεν υπάρχει ακόμα*. Είναι αυτό τελεολογία; - αν είναι, είναι μια τελεολογία με την οποία μπορούμε να ζήσουμε.

Σε αντίθεση με όλα αυτά, η *TC* απορρίπτει την ιδέα που βρίσκεται στα "*Χειρόγραφα*" της "αναγκαιότητας της αλλοτρίωσης" στο "γίγνεσθαι του ανθρώπου στην αλλοτρίωση",

[α] Μια φράση που υιοθετούμε από τον Gunn και το "*Common Sense*".
[β] Στμ. στο πρωτότυπο "*second law bound nature*".
[γ] Στμ. στο πρωτότυπο *deranged*. Στα γερμανικά ο όρος που χρησιμοποιεί ο Μαρξ είναι *verruckte*.
[δ] Στμ. στο πρωτότυπο "*coming to be*".

λέγοντας: "η αναγκαιότητα της αλλοτρίωσης έγκειται στο να παράξει τους όρους της υπέρβασής της" - είμαστε στο βασίλειο της τελεολογίας - με την οποία ο Μαρξ "λύνει τους λογαριασμούς του" με ένα ακόμα αμφιλεγόμενο τρόπο στην "*Γερμανική Ιδεολογία*". Αλλά ακόμα και είκοσι χρόνια αργότερα στο "*Χαμένο Έκτο Κεφάλαιο*"[α] αρέσει στην *TC*, ο Μαρξ εξακολουθεί να λέει το ίδιο πράγμα:

> ..στο επίπεδο της υλικής παραγωγής, της διαδικασίας της ζωής στο βασίλειο του κοινωνικού - γιατί αυτό είναι η διαδικασία της παραγωγής - βρίσκουμε την ίδια κατάσταση που συναντούμε στην θρησκεία στο ιδεολογικό επίπεδο, δηλαδή την αντιστροφή του υποκειμένου σε αντικείμενο και ανάποδα. Ειδωμένη ιστορικά, αυτή η αντιστροφή είναι η αναπόσπαστη μετάβαση χωρίς την οποία ο πλούτος ως τέτοιος - δηλ. οι αδυσώπητες παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνικής εργασίας, που μόνο αυτές μπορούν να σχηματίσουν την υλική βάση μιας ελεύθερης ανθρώπινης κοινωνίας, δεν θα μπορούσαν πιθανόν να δημιουργηθούν εις βάρος της πλειοψηφίας. Αυτό το ανταγωνιστικό στάδιο δεν μπορεί να αποφευχθεί, στον ίδιο βαθμό που δεν είναι δυνατόν για τον άνθρωπο να αποφύγει ένα στάδιο στο οποίο στις πνευματικές του ενέργειες προσδίδεται ένας θρησκευτικός ορισμός, ως δυνάμεων ανεξάρτητων από τον ίδιο. (*Κεφάλαιο*, σελ. 990).

Σε αντιδιαστολή προς την ανάλυση της αλλοτρίωσης που έχουμε κάνει, η *TC* θέτει την έμφαση στην εκμετάλλευση, και συμπεριλαμβάνουμε τον ορισμό τους της εκμετάλλευσης παρακάτω ως *Παράρτημα*. Και ναι μεν παραδεχόμαστε ότι η κατανόηση της εκμετάλλευσης από την *TC* προχωρά πιο πέρα από την κατανόηση της αλλοτρίωσης που μπορεί να έχει κανείς από τα "*Χειρόγραφα του 1844*". Θα λέγαμε όμως, παρ' όλα αυτά, ότι η έμφαση της *TC* στην εκμετάλλευση είναι πιθανή μόνο επειδή έχει μια ασυνήθιστη κατανόηση της εκμετάλλευσης, που είναι πιο κοντά στην άποψή μας για αυτό που καταλαβαίνουμε ως αλλοτρίωση. Στα επτά σημεία του ορισμού της, φέρνει μαζί την αυτοπροϋπόθεση, την αμοιβαία συνεπαγωγή και την υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, ιδιαίτερα την τελευταία - όπως λέει η *TC*: "η εκμετάλλευση είναι υπαγωγή".

Συνεπώς, *η εκμετάλλευση συλλαμβάνεται από την TC ως η αντιφατική σχέση ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία: μια ολική σχέση των τάξεων* (ετμ.). Ουσιαστικά φαίνεται ότι η *TC* χρησιμοποιεί το "*Χαμένο Έκτο Κεφάλαιο*" για να ανοίξει την θεωρία της υπεραξίας, με τον ίδιο τρόπο που ο φετιχισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί για το άνοιγμα της θεωρίας της αξίας. Αλλά όπως ο φετιχισμός μας πηγαίνει πίσω στην αλλοτρίωση, το ίδιο συμβαίνει με την υπαγωγή. Στον ειδικό ορισμό της εκμετάλλευσης, που αναπτύσσει η *TC*, έχουμε ουσιαστικά μια πιο συγκεκριμένη αντίληψη της αλλοτρίωσης που έχει αναπτύξει ο Μαρξ στα ύστερα έργα του αλλά εξακολουθεί να είναι αλλοτρίωση. Το κεφάλαιο εκμεταλλεύεται όχι μέσω της άμεσης προσωπικής κυριαρχίας αλλά στην βάση της αλλοτρίωσης και της

[α] Στμ. Έτσι είναι γνωστό το προσχέδιο του 6ου κεφαλαίου (7ο Μέρος;) του πρώτου τόμου του "*Κεφαλαίου*", με τον τίτλο "*Τα Αποτελέσματα της Άμεσης Διαδικασίας της Παραγωγής*", το οποίο τελικά ο Μαρξ δεν συμπεριλέλαβε και κυκλοφόρησε αργότερα ανεξάρτητα. Σε αυτό ο Μαρξ εισάγει τις έννοιες της τυπικής και πραγματικής υπαγωγής.

απρόσωπης δύναμης των πραγμάτων - μια οικονομική αλλοτρίωση που στηρίζεται από την αλλοτριωμένη δύναμη του κράτους. Το ζήτημα είναι να μην χρησιμοποιεί κανείς την ιδέα της αλλοτρίωσης από τα "*Χειρογράφα του 1844*" σαν μια εναλλακτική της μεταγενέστερης "*Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας*" (*CPE*) αλλά να συλλάβει αυτή την μεταγενέστερη "*Κριτική*" ως μια πιο συγκεκριμένη ανάπτυξη της δυναμικής της αλλοτρίωσης.

Η *TC* μπορεί να πει ότι γινόμαστε αρκετά μεταφυσικοί, αλήθεια τι σημαίνει η ιδέα ενός υποκειμένου που επιστρέφει σε έναν εαυτό που δεν έχει προϋπάρξει ποτέ, και προτιμά την εκμετάλλευση ως βασική έννοια-κλειδί εξαιτίας της "αδρότητας" και της ακρίβειας της. Αλλά για μας είναι η αλλοτρίωση που είναι πιο συγκεκριμένη έννοια για τον καπιταλισμό. Η εκμετάλλευση, δηλαδή η απόσπαση υπερεργασίας, προσδιορίζει γενικά κάθε ταξική κοινωνία, ενώ είναι *η απόσπαση υπερεργασίας με την μορφή της υπεραξίας* - δηλαδή *εκμετάλλευση στην βάση της αλλοτρίωσης* - που είναι ιδιαίτερη για τον καπιταλισμό (ετμ.). Η εκμετάλλευση ως αξιοποίηση είναι η εργασία που γίνεται αλλότρια, και μια θεωρία της αξιοποίησης[α] και του καπιταλισμού δεν μπορεί να βασιστεί παρά στην αλλοτρίωση και τον φετιχισμό. Η αλλοτρίωση καταπιάνεται με πτυχές του κεφαλαίου που η κατηγορία της εκμετάλλευσης πρέπει πραγματικά να "διασταλεί" για να συμπεριλάβει.

Πραγματικά, για να παίξει η εκμετάλλευση τον ρόλο που θέλει, η *TC* πηγαίνει επίσης κόντρα στο ρεύμα, σχετικά με τον τρόπο που η κατηγορία αυτή έχει χρησιμοποιηθεί. Το ότι "ο εργάτης είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης" έχει στην πραγματικότητα τονιστεί από την παραδοσιακή αριστερά, για την οποία η εργατική τάξη θεωρείται ότι υπάρχει ανεξάρτητα από τον καπιταλισμό, χωρίς καμμιά αλληλοπλοκή [με το κεφάλαιο]· το πρόβλημα είναι ότι "ο καπιταλισμός την εκμεταλλεύεται". Θα πρέπει λοιπόν να "απελευθερωθεί από την εκμετάλλευση" σε ένα σοσιαλιστικό (εργατικό) καθεστώς.

Πιθανόν όλα να καταλήγουν σε ένα ζήτημα διαφορετικού πολιτικού πλαισίου. Η χρήση του Αλτουσσέρ σχετικά με την αλλοτρίωση είναι μέρος μιας αντίδρασης σε συγκεκριμένα "ακροατήρια" της υπεραριστεράς ή κάποια φιλο-καταστασιακά, όπου η συζήτηση σχετικά με την αλλοτρίωση και/ή "η κριτική της εργασίας" δουλεύουν με έναν ιδεολογικό τρόπο. Η αλλοτρίωση μπορεί να ειδωθεί σαν μια ψυχολογική κατάσταση μιας κάποιας ανθρώπινης ουσίας ή ως ο διαχωρισμός από αυτήν, με μια εγγενή τάση προς τον κομμουνισμό. Πιο συγκεκριμένα, ο τρόπος με τον οποίον έχει αναπτυχθεί η υπεραριστερά στην Γαλλία μετά το 1968 έχει δύο κύριες θεωρητικές κατευθύνσεις: η μία, η ελλάσων - που ακολουθεί η *TC* - η άλλη είναι πιο ανθρωπιστική, με την έννοια μιας εστίασης στην αντίθεση ανάμεσα στο κεφάλαιο και την ανθρώπινη κοινότητα.[β] Η *TC* βλέπει την δεύτερη προσέγγιση ως

[α] Στμ. στο πρωτότυπο "*valorisation*".

[β] Σύμφωνα με την *TC* η κυρίαρχη τάση στην υπεραριστερά προσπαθεί να απαντήσει το ερώτημα: "πώς μπορεί μια τάξη, δρώντας αυστηρά ως τάξη, να καταργήσει τον καπιταλισμό;" ως εξής: ή υιοθετώντας την συνεισφορά των διαφόρων Αριστερών, χωρίς την διαχειριστική πτυχή (*Le Mouvement Communiste*, το περιοδικό και βιβλίο) ή εγκαταλείποντάς την ολωσδιόλου, γινόμενη μια αριστερά χωρίς τίποτα άλλο από έναν κατάλογο "επαναστατικών θέσεων" ("*Bail a Céder*"), των οποίων οι "επαναστάτες" ήταν οι μοναδικοί εγγυητές, *Le Mouvement Communiste*, 4). Αυτή η τάση επιδιώχθηκε αργότερα από τα περιοδικά *La Banquise* και *La Guerre Sociale*, αλλά με όλο και μεγαλύτερη υποστήριξη για μια ανθρωπιστική αντίληψη του προλεταριάτου, πιο αξιοσημείωτα παρούσα στα *La Brise-Glace* και *Mordicus*: η απελευθέρωση της ανθρώπινης δραστηριότητας από την εργασία ή από την τάξη, το κεφάλαιο ως καταπίεση, το προλεταριάτο ως οι φτωχοί. Τελικά, μην

ένα θεωρητικό αδιέξοδο. Ενώ για μας το πολιτικό συγκείμενο κάνει το ζήτημα σχεδόν στο αντίθετο! Ο υπεραριστερισμός, ειδικότερα ο εκλεπτυσμένος υπεραριστερισμός και η μεταστροφή του σε μια ανθρωπιστική προβληματική, στην οποία αντιδρά η *TC*, δεν αποτελεί καθόλου πρόβλημα για μας. Τα επιχειρήματα έχουν εμπλέξει για μας πολύ περισσότερο την ανάγκη να τονίσουμε την αλλοτρίωση απέναντι σε ένα αντικειμενιστικό αριστερισμό, που έχει δώσει την έμφαση στην εκμετάλλευση! Η έμφαση στην εκμετάλλευση, "η θεωρία της υπεραξίας", έχει υπάρξει σε μεγάλο βαθμό χαρακτηριστικό των πιο αντικειμενιστικών θεωρητικών του επιστημονικού Μαρξισμού, για παράδειγμα εκείνων που πιστεύουν ότι υπάρχει κάτι τέτοιο όπως η Μαρξιστική οικονομία. Η εστίαση στην αλλοτρίωση μας έχει φανεί κομβική επειδή η ιδέα μιας μη-αλλοτριωμένης ύπαρξης τείνει στην ριζοσπαστικότητα αυτού που σημαίνει ο κομμουνισμός, σε αντίθεση με την κυρίαρχη πολιτική αντίληψη του σοσιαλισμού. Η κριτική της αλλοτρίωσης είναι ταυτόχρονα μια κριτική της πολιτικής και όλων των καθεστώτων που έχουν εμφανιστεί ως μεταβατικά προς στον κομμουνισμό.

Στο ζήτημα της αλλοτρίωσης, συνεπώς, δεν νομίζουμε ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να γίνουμε Αλτουσσεριανοί. Αλλά για να είμαστε δίκαιοι, η *TC* δεν είναι Αλτουσσεριανοί, απλά βρίσκει κάτι χρήσιμο στον Αλτουσσέρ, τον Μπαλιμπάρ κ.λπ. Η *TC* σημειώνει ότι άρχισε να διαβάζει Αλτουσσέρ στα σοβαρά μόνο τα τελευταία χρόνια, δηλαδή πολύ καιρό αφ' ότου είχε ήδη αναπτύξει όλες τις βασικές της θέσεις. Μπορούμε να συμφωνήσουμε στο ότι κανείς παίρνει χρήσιμες ιδέες όταν τις βρίσκει. Πιθανόν, στη Γαλλία, βλέποντας κάποιος αυτά που είχε να προσφέρει η ακαδημαϊκή κοινότητα να έβρισκε τα ρεύματα που επηρέαστηκαν από τον Αλτουσσέρ ως αναπόφευκτα, ενώ εμείς τείνουμε να βρίσκουμε την "Χεγκελιανή μαρξιστική" αντίδραση εναντίον του Αλτουσσεριανισμού πιο χρήσιμη. Παρ' όλα αυτά μια τέτοια ιδιοποίηση θα πρέπει να είναι προσεκτική και συνεπώς θα ενδιαφερόμασταν να ξέρουμε τι νομίζει η *TC* ότι είναι καλό ή σημαντικό σχετικά με τον Αλτουσσέρ και τον Μπαλιμπάρ - τι αποδέχεται και τι απορρίπτει; Ποιά είναι τα κείμενα ή οι έννοιες που πιστεύει ότι είναι κομβικές;

Αμφισβητώντας την περιοδολόγηση του καπιταλισμού από την *TC*

Ένα άλλο βασικό ζήτημα για το οποίο έχουμε αμφιβολίες είναι η περιοδολόγηση του καπιταλισμού από την *TC*. Η *TC* μοιάζει να δίνει μεγάλο βάρος σε μια περιοδολόγηση του καπιταλισμού με όρους μιας διχοτόμησης τυπικής και πραγματικής υπαγωγής για να εξηγήσει τις αλλαγές του καπιταλισμού. Για την *TC* υπάρχει ένα πρώτο στάδιο της τυπικής υπαγωγής μέχρι περίπου το 1900 ή τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, μια πρώτη φάση της πραγματικής υπαγωγής της εργασίας μέχρι την δεκαετία του 1970 και ένα δεύτερο στάδιο

μπορώντας πλέον να οραματιστεί την αντίθεση ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο ως παράγουσα τον κομμουνισμό, αυτή η θεώρηση συνολικά αυτή μιας αντίθεσης ανάμεσα σε κομμουνιστικές και καπιταλιστικές τάσεις. Αυτό τελείωσε με την κατανόηση του κοινωνικού κινήματος ως μιας αντίθεσης ανάμεσα στην αληθινή ανθρώπινη κοινότητα και την ψευδο-δημοκρατία (εξ' ου και η ρεβιζιονιστική απόκλιση, πβλ. *TC* 13).

της πραγματικής υπαγωγής από και και ύστερα. Το εργατικό κίνημα, που στηρίζεται στην επιβεβαίωση της εργατικής ταυτότητας, αναδύεται σε αυτή την περίοδο της τυπικής υπαγωγής, γίνεται η θεσμοποίηση του εργάτη ως συλλογικός-εργάτης στην πρώτη περίοδο της πραγματικής υπαγωγής και στη συνέχεια, με την δεύτερη φάση της πραγματικής υπαγωγής υφίσταται μια ανεπανόρθωτη παρακμή.

Η *TC* δεν είναι επ' ουδενί η μοναδική που χρησιμοποιεί αυτές τις κατηγορίες για μια περιοδολόγηση του καπιταλισμού. Είναι ίσως περισσότερο γνωστή με τον τρόπο που υιοθετήθηκε από τους αυτόνομους μαρξιστές με όρους της θέσης για το κοινωνικό εργοστάσιο, που συνδέεται με τον Τρόντι και, στη συνέχεια, υιοθετήθηκε με ενθουσιασμό από τον Νέγκρι. Πιστεύουμε, όμως, ότι ο πρώτος που ανέπτυξε την ιδέα είναι ο Ζακ Καμμάτ στο *Invariance*,[α] και αυτό οδήγησε στην υιοθέτησή του από ένα μεγάλο κομμάτι της γαλλικής υπεραριστεράς στην αρχή της δεκαετίας του 1970. Εμείς οι ίδιοι υιοθετήσαμε αυτή την περιοδολόγηση μέχρι ένα σημείο στα άρθρα μας για την "*Παρακμή*". Η περιοδολόγηση αυτή συνίσταται από πολλά στοιχεία. Σε αντίθεση με την προβληματική της παρακμής στην οποία ασκήσαμε κριτική με τα άρθρα μας, η περιοδολόγηση με βάση την τυπική και πραγματική υπαγωγή συλλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος έχει γίνει όλο και περισσότερο καπιταλιστικός. Η πραγματική υπαγωγή περιγράφει την εμπορευματοποίηση και την διείσδυση του κεφαλαίου σχεδόν σε κάθε περιοχή της κοινωνικής ζωής. Αναδεικνεύει την έκταση στην οποία η κυριαρχία του κεφαλαίου έχει εντατικοποιηθεί.

Αλλά καθώς έχουμε δει τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι δοκιμάζουν και χρησιμοποιούν αυτή την περιοδολόγηση, νομίζουμε ότι η απήχησή της έχει συνδέεται με μια ασάφεια, μιαν έλλειψη θεωρητικής ακρίβειας - μπορεί να σημαίνει οτιδήποτε σε οποιουσδήποτε.[β] Για παράδειγμα, ενώ για πολλούς έχει αποτελέσει έναν τρόπο για να απορριφθεί η ιδέα της παρακμής, άλλοι την συνδυάζουν με μια τέτοια θεωρία· και ενώ για κάποιους αποτελεί μέρος μιας απομάκρυνσης από τον Μαρξ (Καμάτ) άλλοι προσπαθούν να ακολουθήσουν στενά αυτό που έγραψε ο Μαρξ (Κομμουνισμός ή Πολιτισμός). Αν και η χρήση αυτής της περιοδολόγησης, ενάντια στην σχηματοποίηση της ανόδου και της παρακμής, ήταν αναμφισβήτητα χρήσιμη, αναρωτιόμαστε κατά πόσον δεν υπάρχει ένας καινούριος κίνδυνος μιας στείρας σχηματοποίησης με τα στάδια βασισμένα στις δυο μορφές υπαγωγής. Συνεπώς έχουμε σοβαρές αμφιβολίες για την περιοδολόγηση αυτή και θέλουμε να καταλάβουμε αν η χρήση της από την *TC* έχει τα προβλήματα που έχουμε ανιχνεύσει σε άλλους υποστηρικτές της.

Η περιοδολόγηση του 20ου αιώνα από την *TC* είναι αρκετά εύλογη με όρους του πότε βλέπει να γίνονται τα ρήγματα (αντιστοιχούν με τα επαναστατικά κύματα με τα οποία είμαστε εξοικειωμένοι) και το περιεχόμενο που εγχέει σε αυτές τις φάσεις είναι επίσης αρκετά αναγνωρίσιμο.

Παρ' όλα αυτά η *TC* φαίνεται να επιδιώκει περισσότερα πράγματα από αυτά τα στάδια, από

[α] Δημοσιευμένο στα αγγλικά ως: "*Capital and Community: The results of the immediate process of Production and the economic work of Marx*", Unpopular Books.

[β] Το βασικό κείμενο για μια κατανόηση της αντίληψης του Μαρξ για την τυπική και την πραγματική

μια απλή περιγραφή των βασικών στοιχείων αυτών των περιόδων· τα στάδια αποσκοπούν να είναι επεξηγηματικά, δηλαδή το ότι κινούμαστε σε μια φάση της πραγματικής υπαγωγής εξηγεί τις αλλαγές και το ότι κινούμαστε σε μια δεύτερη φάση επεξηγεί τις αλλαγές που ακολουθούν. Νομίζουμε, λοιπόν, ότι η *TC* αισθάνεται την ανάγκη να εξηγήσει πώς οι αλλαγές στην εργασιακή διαδικασία γύρω στο 1900 σημάδεψαν την πραγματική υπαγωγή της (εργασιακής διαδικασίας), πώς συνδέεται αυτό με την γενικότερη ταξική πάλη και το εργατικό κίνημα και με ποιον τρόπο τα μεταβαλλόμενα χαρακτηριστικά, που η *TC* ταυτίζει με τα στάδια αυτά, εξηγούνται από τις αλλαγές στην εργασιακή διαδικασία. Με άλλα λόγια τι είναι αυτό που δικαιολογεί να αποκαλούμε τις περιόδους αυτές, που ακολουθούν τα ισχυρά κύματα αγώνων γύρω από το 1917 και το 1968, φάσεις της πραγματικής υπαγωγής της εργασίας; Πιθανόν πολλά από αυτά τα ερωτήματα θα μπορούσαν να ξεκαθαρίσουν μεταφράζοντας περισσότερα από τα κείμενα της *TC*, αλλά για μια ακόμα φορά είμαστε αναγκασμένοι να περιοριστούμε στα κείμενα που διαθέτουμε.

Ένα από τα προβλήματα, με αυτή την επέκταση της κατηγορίας από το εργοστάσιο στην κοινωνία, είναι το εξής: είναι η πραγματική υπαγωγή της κοινωνίας κάτι ξεχωριστό από την πραγματική υπαγωγή της εργασίας ή οι αλλαγές στην κοινωνία ακολουθούν όταν η πραγματική υπαγωγή στο εργοστάσιο έχει γίνει κυρίαρχη; Αν η πραγματική υπαγωγή είναι ένα γνώρισμα μόνο του 20ου αιώνα τότε τι ακριβώς είναι η πραγματική υπαγωγή της εργασίας; Έχουμε να κάνουμε εδώ με την προτεινόμενη ιδέα μιας αδρής γενικής τάσης ή με μια αρκετά σταθερή περιοδολόγηση πάνω στην οποία βασίζονται πολλά; Αν το ζήτημα είναι η κυριαρχία της σχετικής υπεραξίας τότε πώς ορίζουμε την κυριαρχία; Γιατί αυτές οι χρονολογίες; Πώς σχετίζεται γενικά η αλλαγή στην άμεση διαδικασία παραγωγής με την κυκλοφορία; Πώς συνδέεται με την σχέση ανάμεσα στο πολιτικό και το οικονομικό;

Για τον Μαρξ η τυπική και η πραγματική υπαγωγή της εργασίας ήταν ξεκάθαρα στάδια της ανάδυσης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής *όχι ένας τρόπος για την περιοδολόγηση της ωριμότητάς του* (ετμ.). Όπως σημειώσαμε ήδη, έχουμε τυπική υπαγωγή όταν μια προ-καπιταλιστική εργασιακή διαδικασία περνά στον έλεγχο του κεφαλαίου, η πραγματική υπαγωγή συμβαίνει όταν αυτή η εργασιακή διαδικασία μετασχηματίζεται (το κλασσικό παράδειγμα της τυπικής υπαγωγής της εργασίας ήταν το *putting-out*,[α] σύστημα με το οποίο η παραδοσιακή "βιοτεχνική" παραγωγή που έκαναν οι αγρότες στα σπίτια τους άρχισε να γίνεται για έναν καπιταλιστή μεσάζοντα, ο οποίος τους προμήθευε τις πρώτες ύλες παίρνοντας στην συνέχεια το προϊόν τους). Με την τυπική υπαγωγή η εκμετάλλευση μπορεί να πάρει μόνο την μορφή της *απόλυτης* υπεραξίας, με άλλα λόγια της επέκτασης του απόλυτου μήκους της εργάσιμης μέρας πέραν του χρόνου για τον οποίον εργάζονταν

υπαγωγή είναι τα "*Χειρόγραφα του 1861-1863*" (*Collected Works* 30 και 33-34).

[α] Στμ. σύστημα "*putting-out*", είδος υπεργολαβικής εργασίας. Ιστορικά γνωστό επίσης ως σύστημα του "εργαστηρίου" (workshop) και "οικιακό" (domestic) σύστημα. Με το σύστημα αυτό η δουλειά δίνεται ως υπεργολαβία από έναν κεντρικό φορέα[β] [redacted]Στμ. στο πρωτότυπο *agent*. σε υπεργολάβους που ολοκληρώνουν το έργο σε εξωτερικές εγκαταστάσεις, είτε στα σπίτια τους είτε σε εργαστήρια με άλλους μάστορες. Χρησιμοποιήθηκε στις αγγλικές και αμερικανικές κλωστοϋφαντουργίες, στην υποδηματοποιία, στην κατασκευή μικρών πυροβόλων όπλων κ.λπ. από την αρχή της Βιομηχανικής Επανάστασης μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα· όμως μετά την ανακάλυψη της ραπτομηχανής το 1846, το σύστημα υποχώρησε δίνοντας τη θέση του στην κατασκευή έτοιμων ρούχων. Πηγή: Wikipedia.

προηγουμένως οι εργάτες και που θα πρέπει να δουλεύουν επιπλέον για να παράγουν τα μέσα στης συντήρησής τους. Με την πραγματική υπαγωγή το κεφάλαιο μπορεί να αποσπά επίσης και *σχετική* υπεραξία, με άλλα λόγια να επιτρέπει στον εργάτη, μέσω της αυξημένης παραγωγικότητας, να αναπαράγει την αξία των μέσων συντήρησής του - μέσω του μισθού - σε λιγότερο χρόνο, αφήνοντας έτσι σχετικά περισσότερο χρόνο για την παραγωγή υπεραξίας.

Αυτό όμως που σημαίνουν τα παραπάνω είναι ότι ακόμα και η πιο πρώιμη μορφή καπιταλιστικής παραγωγής που περιγράφεται από τον Μαρξ - ο *συνεταιρισμός* (cooperation) - έχει στοιχεία πραγματικής υπαγωγής, όπως και η επόμενη φάση - η *μανιφακτούρα* - και οπωσδήποτε το στάδιο της βιομηχανίας μεγάλης-κλίμακας βασίζεται στην πραγματική υπαγωγή.[α] Φυσικά μπορούμε να αναγνωρίσουμε το εύλογο του επιχειρήματος ότι η "γνήσια" πραγματική υπαγωγή είναι γνώρισμα της χρήσης του μηχανικού εξοπλισμού, τοποθετώντας την, συνεπώς, χρονικά στην εισαγωγή της βιομηχανίας μεγάλης-κλίμακας, κατά το τελευταίο τρίτο του 18ου αιώνα. Θα μπορούσαμε επίσης να δούμε το επιχείρημα που θα καθιστούσε τον ταξικό αγώνα για την εργάσιμη μέρα ως καθοριστικό για την ανάπτυξη του σταδίου της πραγματικής υπαγωγής, τοποθετώντας την, έτσι, χρονικά στα μέσα του 19ου αιώνα, στην βάση του ότι η ταξική πάλη έθεσε περιορισμούς στην εργάσιμη μέρα, αναγκάζοντας το κεφάλαιο να βασίζεται όλο και περισσότερο στην σχετική υπεραξία καθώς η επέκταση της απόλυτης υπεραξίας μπλοκάρεται. Δεν μπορούμε, όμως, να δούμε σε ποια βάση μπορεί η εισαγωγή της πραγματικής υπαγωγής να συμβαίνει γύρω στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ούτε γιατί οι αναμφισβήτητες αλλαγές που συνέβησαν γύρω στην δεκαετία του 1970 θα έπρεπε να αποτελούν μια νέα φάση της πραγματικής υπαγωγής.

Αν καταλαβαίνουμε σωστά, το επιχείρημα της *TC* αρθρώνεται στην βάση της πραγματικής υπαγωγής του Τομέα ΙΙ (δηλαδή εκείνου του τμήματος της καπιταλιστικής παραγωγής που παράγει μέσα συντήρησης[β] της εργατικής τάξης και συνεπώς έχει την δυνατότητα να επηρεάζει την τιμή του μισθού) και, όπως παραδέχεται, εδώ είναι που η *TC* ακολουθεί την Σχολή της Ρύθμισης[γ] (αν και η Σχολή της Ρύθμισης χρησιμοποίησε αυτά τα κριτήρια της πραγματικής υπαγωγής του Τομέα ΙΙ ως βάση για μια θεωρία του φορντισμού ως μετατόπισης από την *εκτατική* στην *εντατική* (ετμ.) συσσώρευση και δεν μιλά για πραγματική υπαγωγή της εργασίας). Αντιστοιχεί η ιδέα της *TC* για την πραγματική υπαγωγή στην ιδέα του Aglietta για μια εντατική συσσώρευση; Και εν πάσει περιπτώσει, δεν ήταν η βιομηχανία βαμβακιού, η βιομηχανία-κλειδί της αρχής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, ένα αγαθό του Τομέα ΙΙ και, ακόμα πιο θεμελιακά, δεν είναι πάντα εξαρτημένος ο καπιταλισμός από την υπαγωγή και την μαζική επαναστατικοποίηση της παραγωγής του υπέρτατου τομέα του Τομέα ΙΙ - της γεωργίας; Στη χειρότερη περίπτωση, η εισαγωγή της μηχανοποίησης και της μηχανολογίας - συνεπώς της πραγματικής υπαγωγής - δεν είναι ένα γνώρισμα ήδη από τη δεκαετία του 1850; Και τέλος, δεν υπάρχουν ζητήματα που κάνουν την πραγματική υπα-

[α] Αυτό υποδεικνύεται από το γεγονός ότι όλα αυτά τα συστήματα παραγωγής τοποθετούνται από τον Μαρξ στο 4ο Μέρος του "Κεφαλαίου" με τον τίτλο "Η παραγωγή σχετικής υπεραξίας".

[β] Στμ. στο πρωτότυπο "*subsistence*". Για τους λεγόμενους Τομείς της παραγωγής δες...

[γ] Michel Aglietta: "*A Theory of Capitalist regulation*".

γωγή να εξαρτάται από κάθε χώρα; Για παράδειγμα, αν χρησιμοποιήσει κανείς τον αριθμό των αγροτών σαν δείκτη ότι η αγροτική παραγωγή δεν έχει υπαχθεί πλήρως, αυτό δεν καθιστά τις διάφορες χώρες κινούμενες προς την πραγματική υπαγωγή σε διαφορετικούς χρόνους και όντως δεν θα ήταν συνεπές να δούμε το κεφάλαιο ως κινούμενο από την τυπική στην πραγματική κυριαρχία σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, για παράδειγμα δεν έχουν δει οι τελευταίες δεκαετίες έναν μεγάλο αριθμό[α] χωρών από την Νότια Κορέα μέχρι την Ινδονησία, την Κίνα και την Ινδία να κινούνται από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή; Σε ποιά φάση της πραγματικής υπαγωγής θα ανήκαν οι χώρες αυτές; Στην πρώτη ή στην δεύτερη; Δεν υπάρχει καμμιά υπόδειξη σχετικά με αυτό, σε όσα έχουμε διαβάσει από την *TC*, στην πραγματικότητα μάλλον παίρνουμε μια ένδειξη ευρωκεντρισμού ή ακόμα και Γαλλοκεντρισμού στην ανάλυσή της.

Πιστεύουμε ότι είναι δυνατόν να συλλάβουμε αυτή την μετάβαση με έναν πιο ευέλικτο τρόπο. Η *TC* θα δεχόταν αναμφίβολα ότι η πραγματική υπαγωγή της εργασίας προϋποθέτει την τυπική υπαγωγή της εργασίας - όπως ακριβώς η παραγωγή της σχετικής υπεραξίας προϋποθέτει την παραγωγή της απόλυτης υπεραξίας. Ως συνέπεια θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι μετά την ιστορική μετάβαση από την πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, που προέκυψε με την ανάδυση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, εξακολουθεί να υπάρχει μια ένταση ανάμεσα στα δύο [στην πραγματική υπαγωγή και το κεφάλαιο]. Ακόμα και σε βιομηχανίες που έχουν εδώ και πολύ καιρό "υπαχθεί πραγματικά", το κεφάλαιο θα λαμβάνει πάντα την υπάρχουσα άμεση διαδικασία παραγωγής που έχει αναπτυχθεί από την προηγούμενη συσσώρευση κεφαλαίου και την πάλη του με την εργατική τάξη ως ένα δεδομένο - ως ένα φράγμα στην περαιτέρω συσσώρευση. Την ίδια στιγμή, οι εργάτες θα προσπαθούν να υπερασπιστούν τις δεξιότητες και τις εργασιακές πρακτικές. Έτσι, για παράδειγμα, ο Τεηλορισμός εισήχθη για να σπάσει την δύναμη που είχε πάνω στην παραγωγική διαδικασία ο ειδικευμένος βιομηχανικός εργάτης. Αλλά αυτές οι δεξιότητες και πρακτικές δεν ήταν προ-καπιταλιστικές - οι περισσότερες από αυτές δεν υπήρχαν πριν από εκατοντάδες χρόνια - αλλά ήταν βιομηχανικές δεξιότητες και πρακτικές που αναπτύχθηκαν μέσα από αρκετές δεκαετίες αγώνων και συμβιβασμών. Ένα άλλο παράδειγμα θα μπορούσε να είναι η βιομηχανία υπολογιστών η οποία, από την μια πλευρά, είναι καθοριστική στην επαναστατικοποίηση και, συνεπώς, στην πραγματική υπαγωγή άλλων τομέων, αλλά στον ίδιο τον δικό της τομέα παραγωγής λογισμικού παράγει ένα περιβάλλον εργασίας στο οποίο η σχέση ανάμεσα στις "προσωποποιήσεις" του κεφαλαίου και αυτές της εργασίας προσομοιάζουν την τυπική υπαγωγή των δεξιοτήτων των τεχνιτών.[β] Αν κάποιος πρόκειται να χρησιμοποιήσει την τυπική και την πραγματική υπαγωγή της εργασίας με κάποιον τρόπο πέραν αυτού που βρίσκουμε στον Μαρξ, τότε αυτή η προσέγγιση μοιάζει να είναι ένας λεπτότερος τρόπος εννοιολόγησης της αμοιβαίας συνεπαγωγής κεφαλαίου και εργασίας, με όρους αυτών των κατηγοριών, από αυτόν που προσφέρει η *TC*. Αντί μιας "εφάπαξ" μετάβασης θα μπορούσαμε να έχουμε πολλές μεταβάσεις σε διαφορετικούς χρόνους και

[α] Στμ. στο πρωτότυπο "*swath*", *τσούρμο*.

[β] Στμ. Εξαιρετικά ενδιαφέρον σημείο. Σύγκριση με αναλύσεις τύπου Νέγκρι σχετικά με την *άυλη* εργασία κ.λπ.

τόπους και στους αφηρημένους όρους της τυπικής και της πραγματικής (υπαγωγής) θα έπρεπε να δωθεί ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο.

Η κριτική των άρθρων για την Παρακμή

Χωρίς να είναι η ατζέντα μας η υπεράσπιση των άρθρων, ας κοιτάξουμε σύντομα κάποια από τα σημεία κριτικής της *TC* σε συγκεκριμένα κομμάτια τους. Η *TC* εντοπίζει ότι, παρά την διορθωτική μας παρατήρηση πως ο "Κομμουνισμός είναι ένα περιεχόμενο - η κατάργηση της μισθωτής εργασίας - όχι μια μορφή", η ανάλυσή μας για την Ρωσική επανάσταση παραμένει φορμαλιστική. Με άλλα λόγια, θα μπορούσε κανείς να πει ότι παραμένει στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 - η αυτοδιαχείριση εναντίον του Μπολσεβίκικου κεντρικού σχεδιασμού - για την οποία το βιβλίο του Maurice Brinton "*Οι Μπολσεβίκοι και ο Εργατικός Έλεγχος*"[α] είναι ίσως ο πιο κλασσικός αντιπρόσωπος. Η *TC* μπαίνει στην καρδιά αυτής της αντιπαράθεσης αναφερόμενη σε μια κατάσταση που εξιστορεί ο Βολίν[β] όπου η αντίθεση ανάμεσα στην προσπάθεια των εργατών να "οργανώσουν τις συναλλαγές τους με άλλες φίρμες οι ίδιοι" και στην προσπάθεια των Μπολσεβίκων να κεντρικοποιήσουν την διαδικασία, αναδεικνυόταν ξεκάθαρα· όμως η *TC* θέτει στη συνέχεια το ερώτημα: "είναι, όμως, δυνατόν να φανταστούμε μιαν ανταλλαγή που δεν θα έπαιρνε μια μορφή αποξενωμένη από τους ανταλλάσσοντες που συνδέονται με αυτήν"; (*Aufheben* 11, σελ. 50. Στο , Μέρος 5: "*Συμβολές: Κομμουνιστική Θεωρία - Πέρα από την υπεραριστερά*", σελ. 23.).

Η *TC* υποδηλώνει εδώ ότι τόσο η αυτοδιαχείριση των εργατών όσο και ο έλεγχος των Μπολσεβίκων ήταν δυο απαντήσεις στο ίδιο λανθασμένο ερώτημα, ένα ερώτημα που τέθηκε από τα όρια της επανάστασης, της αδυναμίας της να θέσει τον κομμουνισμό ως κομμουνιστικοποίηση. Για την *TC*, η Μπολσεβίκικη αντεπανάσταση θα πρέπει να "συνδεθεί με το περιεχόμενο της επανάστασης", περιεχόμενο που σχετίζεται με την φύση της αντίθεσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο εκείνη την χρονική περίοδο. Η αντεπανάσταση φερόταν από την ίδια την επανάσταση, οι Μπολσεβίκοι ήταν απλά η δύναμη-φορέας της.

Η *TC* μοιάζει εδώ να εκφράζει έναν ντετερμινισμό σε σχέση με την μοίρα της Ρωσικής επανάστασης. Για την *TC*, η αποτυχία της Ρωσικής Επανάστασης καθορίστηκε όχι από το επίπεδο των παραγωγικών δυνάμεων με μια τεχνική έννοια, με άλλα λόγια ως κάτι εξωτερικό ως προς την τάξη, αλλά μάλλον από τον χαρακτήρα της σχέσης κεφαλαίου-εργασίας εκείνη την περίοδο, που οδήγησε την ταξική πάλη να πάρει μια μορφή διαφοροποιημένων εννοιών της επιβεβαίωσης του προλεταριάτου, καμμία από τις οποίες δεν μπορούσε, από τη φύση τους, να θέσει υπό αμφισβήτηση το κεφάλαιο. Έτσι, η απάντηση της *TC* στο ερώτημα γιατί η Ρωσική Επανάσταση εξελίχθηκε όπως εξελίχθηκε είναι με όρους της σπουδαίας έννοιας του *Προγραμματισμού*. Όσον αφορά την ανάλυση της Ρωσικής Επανάστασης η προσέγγιση της

[α] Μωρίς Μπριντόν: "*Οι Μπολσεβίκοι και ο Εργατικός Έλεγχος*", Διεθνής Βιβλιοθήκη, 2007.
[β] Στμ. Προφανώς στο περίφημο έργο του Βολίν: "*Η Άγνωστη Επανάσταση*", Διεθνής Βιβλιοθήκη, 2007.

TC βάζει εντός της οπτικής και προσφέρει μια διαφυγή από τον "1917-κεντρισμό" μεγάλου μέρους της (υπερ-)αριστεράς.

Σχετικά με ένα άλλο σημείο, η *TC* ορθά παρατηρεί ότι όταν ασκήσαμε κριτική στην ανάλυση των *Radical Chains*, για τη σχέση μισθού και κρατικής πρόνοιας, περιπέσαμε σε ένα μοντέλο του τύπου "από τη μια πλευρά αξία, από την άλλη κρατικές δραστηριότητες" στο οποίο απαντά ότι "όντας περιορισμένες μορφές αποτελούν μέρος του ορισμού της αξίας", με άλλα λόγια οι "πολιτικές" μορφές αντιμετώπισης της τάξης "είναι κατηγορήματα της αξίας, των μισθών και της εκμετάλλευσης". Κοιτώντας προς τα πίσω θα προσυπογράφαμε την γενικότερη θέση, ενάντια σε αυτήν των *Radical Chains*, ότι μια συγκεκριμένη σχέση ανάμεσα σε οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις - πχ. ο "*Νέος Νόμος για τους Φτωχούς*"[α] τον 19ο αιώνα - *δεν* μπορεί να ληφθεί ως η ουσιώδης, από την οποία άλλες σχέσεις αντιπροσωπεύουν μια παρακμή του νόμου της αξίας. Παρ' όλα αυτά ο τρόπος με τον οποίο κάναμε αυτή την κριτική εμπίπτει όντως σε φετιχοποιημένους διαχωρισμούς του πολιτικού και του οικονομικού. Το να μιλά κανείς για την αξία στην βάση του ότι το θεμελιώδες της εμπόρευμα, η εργατική δύναμη, περιορίζεται από πολιτικές δυνάμεις είναι λανθασμένο. *Το κράτος δεν είναι διαχωρισμένο από την μισθωτή σχέση - αποτελεί μέρος της ίδιας της ύπαρξής της.*[β] Η ανάλυσή μας στο σημείο αυτό απέτυχε να συμπεριλάβει το ότι ο διαχωρισμός ανάμεσα στο πολιτικό και το οικονομικό στον καπιταλισμό είναι μια διακλάδωση[γ] της σχέσης κεφάλαιο, και συνεπώς ότι η αξία δεν είναι απλά μια κατηγορία της "οικονομίας" της "αγοράς" αλλά είναι εξίσου μια κατηγορία των "πολιτικών" των δράσεων και των δαπανών του κράτους, οικονομία και πολιτική είναι δυο συμπληρωματικές πτυχές της μιας και μοναδικής σχέσης (μορφής) της αξίας, δηλαδή της μιας και μοναδικής ταξικής σχέσης. Θα έπρεπε να είχαμε πάρει πιο σοβαρά υπόψιν μας τα ίδια μας τα διαβάσματα σχετικά με το μαρξιστικό έργο πάνω στην σχέση κράτους και κεφαλαίου.

Για την κρίση, στην οποία εστιάζει η *TC*, σχετικά με την ανάλυση που κάνουμε για την αντίθεση "παραγωγικών δυνάμεων - κοινωνικών σχέσεων", σε μια υποσημείωση στο τρίτο μέρος του άρθρου. Βλέποντας αναδρομικά το σημείο αυτό θυμάται κανείς ότι ανάμεσα σε όλες τις κριτικές άλλων θεωριών της κρίσης υπήρχε μια ευχή να προταθεί θετικά μια κατεύθυνση στην οποία θα μπορούσε να στηρίζεται μια πιο παραγωγική κατανόηση της κρίσης. Η *TC* λέει ότι η διατύπωσή μας δεν ξεφεύγει ένα δυισμό καθώς: "Από την μια πλευρά είναι η κρίση, από την άλλη η ταξική πάλη· μια σύγκλιση αποκλινόντων συμφερόντων που διαμορφώνουν την διαδρομή του κεφαλαίου, αλλά η ανάπτυξη του κεφαλαίου και η κρίση δεν μπορούν να κατανοηθούν καθαυτά ως ταξική πάλη". Είμαστε αρκετά χαρούμενοι να

[α] Στμ. Η "*Πράξη Τροποποίησης του Νόμου των Φτωχών*" (*The Poor Law Amendment Act, PLAA*), ευρύτερα γνωστή και ως "*Ο Νέος Νόμος των Φτωχών*", ήταν μια Νομοθετική Πράξη του Κοινοβουλίου του Ηνωμένου Βασιλείου που ψηφίστηκε από την κυβέρνηση των "Whig" του Κόμη Grey που μεταρρύθμισε το σύστημα ανακούφισης από την φτώχεια της χώρας (εκτός από την Σκωτία, όπου η αντίστοιχη μεταρρύθμιση έγινε το 1845). Ο Νέος νόμος των φτωχών χαλιναγώγησε το κόστος της αντιμετώπισης της φτώχειας, το οποίο αυξανόταν σε ολόκληρη την διάρκεια του 19ου αιώνα, εισάγοντας ένα καινούριο σύστημα, σύμφωνα με το οποίο βοήθεια θα δινόταν στους φτωχούς μόνο σε πτωχοκομεία, όπου οι συνθήκες θα ήταν τέτοιες που να αποθαρρύνουν οποιονδήποτε εκτός από αυτούς που ήταν πραγματικά πάμφτωχοι να αιτούνται βοήθειας.

[β] Στμ. Εξαιρετικό σημείο.

[γ] Στμ. στο πρωτότυπο "*bifurcation*".

παραδεχτούμε ότι χρειάζεται περισσότερη δουλειά και ότι η διατύπωσή μας, όπως έχει αυτή τη στιγμή, δεν ξεφεύγει από μια αντικειμενιστική προβληματική.

Μια αντίστοιχη θέση βγαίνει και στο πώς η *TC* κρίνει την ανάλυσή μας για τον αυτόνομο Μαρξισμό. Η *TC* αυστηρά, αλλά, πιθανόν, με ακρίβεια, λέει ότι παρά το γεγονός ότι διατυπώνουμε μερικά καλά σημεία στην κριτική μας για την θεωρία της κρίσης που βασίζεται στην ταξική πάλη, έχουμε καταλήξει με ένα είδος θέσης μετριασμού[α]: πρέπει να απο-αντικειμενικοποιήσουμε την αντίθεση ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο αλλά να κρατήσουμε στην "άκρη" λίγη αντικειμενικότητα, προπαντός για τις περιόδους της αντεπανάστασης" (σελ. 51). Αισθανόμαστε ότι η *TC* έχει δίκιο σε αυτό το σημείο - η κριτική μας στον αυτόνομο Μαρξισμό και η πρότασή μας για μια εναλλακτική θεωρία της κρίσης δεν έφτασε στη ρίζα, γιατί στην πραγματικότητα η ρίζα της κριτικής στον αυτόνομο Μαρξισμό θα έπρεπε να είναι μια θεωρία που θα ξέφευγε από την (αντί)θεση αντικειμενισμός/αντι-αντικειμενισμός, θεωρία στην οποία τα άρθρα μας καλούσαν αλλά δεν παρήγαγαν. Πιστεύουμε ότι η *TC* μπορεί να δείξει τον δρόμο για μια τέτοια θεωρία.

Η ριζική κριτική στον αντικειμενισμό, η θεωρητική καταστροφή της οικονομίας ως τέτοιας (το να ανακατασκευάσουμε την σχέση-οικονομία ως μια ταξική σχέση), είναι απολύτως αναγκαία, διαφορετικά θα "κολλήσουμε" με τον υποκειμενισμό, με άλλα λόγια, φανταζόμενοι τους εαυτούς μας να δίνουν τον ρόλο ενός ενεργού υποκειμένου στο προλεταριάτο, θα βάζαμε το προλεταριάτο σε μια αντικειμενική κατάσταση, σε σχέση με την οποία θα πρέπει να έχει μια στρατηγική της οποίας πρέπει να "έχει συνείδηση". Εδώ έγκειται όλη η σημασία της ιδεολογικής φιγούρας του μαχητή, του μοναδικού αληθινού φορέα της επαναστατικής υποκειμενικότητας, αντιμέτωπου με τον αντικειμενισμό της "κατάστασης", που ο ίδιος έχει θέσει, και η οποία του επιτρέπει να ρωτήσει (καθώς δεν καταλαβαίνει το νόημα της "κρίσης της σχέσης εκμετάλλευσης): "Αλλά, τότε, τι μπορούμε να κάνουμε;", αν και το ερώτημα δεν είναι καθόλου τι να κάνουμε αλλά: "πού βρισκόμαστε στους θεωρητικούς και πρακτικούς αγώνες, πού βρίσκεται η παραγωγή της επαναστατικής κρίσης αυτή τη στιγμή;", αφού ποτέ δεν υπάρχει μια "υστέρηση" συνείδησης. Δεν υπάρχει τίποτα τέτοιο όπως μια "αντικειμενικά" επαναστατική κατάσταση, ή μάλλον, *οποιαδήποτε "αντικειμενική" κατάσταση είναι εξ' ορισμού μη επαναστατική, γιατί η αντικειμενικότητα ειναι το κεφάλαιο που αναπαράγει τον εαυτό του ως οικονομία.*[β] Στην επαναστατική έκρηξη, *η παραγωγή της "θεωρίας"*, με άλλα λόγια της συνείδησης σε δράση για την επανάσταση, *θα εμφανιστεί σαν μια μαζική απο-αντικειμενικοποίηση της σχέσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο* (ετμ.).

Συμπέρασμα

Μπορεί κανείς να πει ότι πολλά από αυτά που έχει πει η *TC* έχουν ειπωθεί από άλλους· δεν έχουν, όμως, συνδυαστεί σε μια ολότητα με τον ίδιο τρόπο. Για παράδειγμα, η ιδέα

[α] Στμ. στο πρωτότυπο "*mitigation*". Θα λέγαμε και σε "μια θέση συμβιβασμού".

[β] Στμ. Εξαιρετικό σημείο. Στέρεο και γόνιμο έδαφος για να μιλήσουμε για τον θεαματικό χαρακτήρα της οικονομίας (το ψευδές που εμφανίζεται ως αληθές) και να έρθουμε κοντά στην προσέγγιση Βουαγιέ. Αυτό

της περιοδολόγησης του καπιταλισμού, που βασίζεται στην τυπική και την πραγματική υπαγωγή, και η κριτική στην αυτοδιαχείριση είναι κοινά σε μεγάλο μέρος της (υπερ)αριστεράς. Όμως η *TC* μοιάζει να είναι η μόνη που οδηγεί αυτές τις ιδέες στην κατεύθυνση μιας ριζικής κριτικής ολόκληρης της αντίληψης της υπεραριστεράς για την ταξική σχέση και τον κομμουνισμό. Από την άλλη πλευρά, η αναγνώριση από την *TC* της πρόσφατης παρακμής της εργατικής ταυτότητας και η αμφισβήτηση της μυθολογίας της εγγενώς επαναστατικής φύσης της ταξικής πάλης στο παρελθόν, έχει αναλογίες με τον Καμάτ και, φυσικά, με πολυάριθμους αστούς διανοούμενους. Όμως η *TC* κάνει αυτή την κριτική χωρίς να απορρίπτει το κομβικό ρόλο της τάξης στην ανατροπή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Ένα ερώτημα που μπορεί να ανακύψει για κάποιους είναι: ποιά είναι η πρακτική χρήση της *TC*; Τι συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν από την αφηρημένη θεωρία της; Λοιπόν, η *TC* έχει να πει ενδιαφέροντα πράγματα από αγώνες στους οποίους εμπλέκονται τα μέλη της[α]. Η εντυπωσή μας είναι ότι η λεπτότητα της θεωρίας της *TC* επιτρέπει η εμπλοκή της στους αγώνες να είναι πολύ πρακτική, γιατί της επιτρέπει να μην μετρά τους αγώνες ως προς ένα "αδύνατο" μέτρο ούτε να περνά στις εθιμικές καταγγελίες των συνδικάτων και της αριστεράς στις οποίες, συχνά, φαίνεται να υποπίπτει η υπεραριστερά.

Εμείς αισθανόμαστε σχεδόν υποχρεωμένοι να δώσουμε προσοχή στην *TC* επειδή παράγει μια προκλητική κριτική των άρθρων μας γα την "*Παρακμή*", και αυτό το κάνει στη βάση της δικής της θεωρητικής προοπτικής που προσφέρει "σκανδαλιστικά" την δυνατότητα να προχωρήσει κανείς πιο μακριά από όσο μπορέσαμε εμείς να φτάσουμε με τα άρθρα αυτά. Το ερώτημα είναι αν η *TC* πραγματικά ικανοποιεί την υπόσχεση μιας θεωρίας που υπερβαίνει την διχοτόμηση δομής και αγώνων, αντικειμενισμού και υποκειμενισμού, ντετερμινισμού και βολονταρισμού ή αν, πιθανόν, αναπαράγει κάποιες από τις αδυναμίες των θεωριών της υπεραριστεράς, του Αλτουσσέρ, της Σχολής της Ρύθμισης, από τις οποίες και ιδιοποιείται στοιχεία.

Ωθούμαστε στον θεωρητικό στοχασμό όπως ωθούμαστε και στην ταξική πάλη. Δεν ωθούμαστε από κάτι έξω από τους εαυτούς μας αλλά από την αναγνώριση ότι τελικά τίποτα δεν υπάρχει έξω από τους εαυτούς μας. Συναντήσαμε την *TC*, η οποία θέτει μερικά σοβαρά ερωτήματα στα οποία δεν έχουμε απαντήσεις· συνεπώς πρέπει να συνεχίσουμε να θέτουμε τις ερωτήσεις.

που φαίνεται "αντικειμενικά" είναι πάντα η κυριαρχία του κεφαλαίου, συνεπώς με "αντικειμενικούς" όρους δεν θα είμαστε ποτέ σε επαναστατικά "ώριμες" συνθήκες.

[α] Για παράδειγμα, το "*Ημερολόγιο ενός απεργού*" για το κίνημα του 1995.[β]

[β] Στμ. Αναφέρεται στο μεγάλο απεργιακό κίνημα στη Γαλλία το 1995.

Παράρτημα

Μεταφραστικό σημείωμα:
Στο τμήμα αυτό έχουμε μια παράθεση αποσπασμάτων από κείμενα της *TC*, που πραγματικά παρουσιάζουν αρκετές δυσκολίες "αποκατάστασης". Αυτό εξηγεί κάποιες πιθανές ασάφειες σε σημεία.

Από το τεύχος *TC14*:

Αυτή η αντίθεση είναι η εκμετάλλευση (που):

1. Ορίζει τις υπάρχουσες τάξεις σε μια αυστηρή σχέση αμοιβαίας συνεπαγωγής.
2. Ως συσσώρευση θέτει άμεσα την αντίθεση ανάμεσα στις τάξεις ως μια ιστορική διαδικασία.
3. Περιγράφει τους όρους της όχι ως διαχωρισμένους πόλους με καθορισμένες φύσεις, οι οποίες τροποποιούνται μέσα στην ιστορία και δρουν σε σχέση με μια εξωτερική κίνηση της συσσώρευσης, που τίθεται ως συνθήκη της δράσης τους, αλλά καθιστά την σχέση ανάμεσα στους όρους και την κίνησή τους την "ουσία" των όρων της.
4. Είναι, ως η αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο, η διαδικασία της ιστορικής σημασιοδότησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής· καθορίζει ποιοτικά την διαδικασία της συσσώρευσης ως την απο-ουσιοποίηση της εργασίας, ως "αντίθεση σε εξέλιξη"· ορίζει την συσσώρευση του κεφαλαίου ως την νεκρολογία του (πβλ. Μαρξ, "*Grundrisse*", MEWP. 601).
5. Σημαίνει ότι *το προλεταριάτο δεν επιβεβαιώνεται ποτέ στη σχέση του με το κεφάλαιο*: η εκμετάλλευση είναι υποταγή (ετμ.). Η αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο είναι το ίδιο το μέσο χάρις στο οποίο η εργασία υπάρχει κοινωνικά - η αξιοποίηση. Οριζόμενο από την εκμετάλλευση, το προλεταριάτο είναι σε αντίθεση με την κοινωνικά αναγκαία ύπαρξη της εργασίας του ως κεφάλαιο, με άλλα λόγια η αξία καθίσταται αυτόνομη και παραμένει τέτοια μόνο στον βαθμό που αξιοποιεί τον εαυτό της (αυτο-αξιοποίηση): η πτώση του ποσοστού κέρδους είναι μια αντίθεση ανάμεσα στις τάξεις. *Η εκμετάλλευση ως αντίθεση απο-αντικειμενικοποιεί την κίνηση του κεφαλαίου* (ετμ.).
6. Το προλεταριάτο είναι μόνιμα σε αντίθεση με τον ίδιο τον ορισμό του ως τάξης:
   - έρχεται αντιμέτωπο με την αναγκαιότητα της ίδιας της αναπαραγωγής του ως ένα αντικείμενο που αντιτίθεται στον εαυτό του με την μορφή του κεφαλαίου.
   - Δεν βρίσκει ποτέ την επιβεβαίωσή του στην αναπαραγωγή της κοινωνικής σχέσης της οποίας είναι, παρ' όλα αυτά, ένας απαραίτητος πόλος.
   - Βρίσκεται σε αντίθεση όχι με μια αυτοματική κίνηση αναπαραγωγής του κα-

πιταλιστικού τρόπου παραγωγής αλλά με μια άλλη τάξη, το κεφάλαιο είναι απαραίτητα η κεφαλαιοκρατική τάξη. Για το προλεταριάτο η ίδια η ύπαρξή του ως τάξη περνάει μέσα από μια διαμεσολάβηση: την ανταγωνιστική (σε αυτό) τάξη.[α]

7. Αν και δεν επιτρέπει τον ορισμό των τάξεων έξω από την αμοιβαία συνεπαγωγή τους και την ιστορική ροή της αντίθεσής τους (*η αντίθεση είναι ακριβώς αυτή ροή* (ετμ.)), η εκμετάλλευση παρ' όλα αυτά προσδιορίζει την θέση κάθε τάξης σε αυτή την αλληλοπλοκή[β],[γ] Είναι πάντα το προλεταριάτο που υπάγεται στο κεφάλαιο, και στο τέλος κάθε κύκλου το κεφάλαιο πρέπει να αναπαραγάγει την "αναμέτρησή" του με την εργασία· η εκμετάλλευση πραγματώνεται ουσιαστικά με τον μετασχηματισμό, που ποτέ δεν επιτυγχάνεται πλήρως [δεν ολοκληρώνεται], της υπεραξίας σε πρόσθετο κεφάλαιο (το κεφάλαιο ως διαδικασία της ίδιας της αυτοπροϋπόθεσής του). Με την εκμετάλλευση ως αντίθεση ανάμεσα στις τάξεις καταλαβαίνουμε την συγκεκριμενοποίησή τους ως συγκεκριμενοποίηση της κοινότητας και συνεπώς σαν να είναι ταυτόχρονα η αμοιβαία συνεπαγωγή τους. Αυτό σημαίνει: την αδυναμία επιβεβαίωσης του προλεταριάτου, την αντίθεση ανάμεσα στο προλεταριάτο και το κεφάλαιο ως ιστορία, την κριτικη όλων των θεωριών της επαναστατικής φύσης του προλεταριάτου ως μιας καθορίζουσας ουσίας, η οποία θάβεται ή αποκρύπτεται[δ] από την αναπαραγωγή της ολότητας (η αυτοπροϋπόθεση του κεφαλαίου). Έχουμε ιστορικοποιήσει αυτή την αντίθεση, και συνεπώς την επανάσταση και τον κομμουνισμό, και όχι απλά τις περιστάσεις[ε] τους. Η επανάσταση και ο κομμουνισμός παράγονται ιστορικά μέσα από τους κύκλους αγώνων που σημαδεύουν τον χρόνο στην πορεία της εκδιπλούμενης αντίθεσης.

Από το: "*Για ένα τέλος στην κριτική της εργασίας*", *TC17*:

"Η κριτική της εργασίας μπορεί μόνο να έχει ένα αντικείμενο και μπορεί να δικαιολογήσει τον εαυτό της μόνο αν κατασκευάζει το αντικείμενό της εκτός [*auterieuremant*] της κοινωνικής σχέσης, και συνεπώς γίνεται, κατ' αυτόν τον τρόπο, καθαρά θεωρησιακή[ζ]· αντι-

[α] Στμ. Εξαιρετικά κομβικό σημείο: το προλεταριάτο υπάρχει ως-τάξη μόνο διαμεσολαβούμενο από το κεφάλαιο, ως κεφαλαιοκρατική τάξη.

[β] Στμ. Αχανές πεδίο παρατηρήσεων, σχολιασμού κ.λπ. σε αυτό το κρεσέντο διαλεκτικής! Ο προσδιορισμός της θέσης πχ., έχει να κάνει ακριβώς με την μη-ισοτιμία, την ασυμμετρία της συζυγούς αυτής σχέσης, η μία τάξη είναι υποτελής, δες αμέσως παρακάτω.

[γ] Εδώ να δούμε ακριβώς την προφάνεια και βαθύτητα της συνάφειας διαλεκτικής και Θεωρίας Κατηγοριών: αμφότερες εμφανίζονται "δομικές" *αλλά αυτό που δομούν, τα δομικά στοιχεία, είναι διαδικασίες*. Με αυτή την έννοια αμφότερες διαρηγνύουν παράφορα τον κλασσικό στρουκρουραλισμό. Ας δούμε για παράδειγμα αυτό που σημειώνεται παραπάνω: "η αντίθεση είναι ακριβώς αυτή η ροή". Το ρέον "στερεοποιείται" (ως αντίθεση) και η αντίθεση "ρευστοποιείται". Εισάγεται έτσι μια μετα-διαλεκτική δομικού-σχεσιακού που μπορεί ακριβώς να θεμελιώσει τον μη-τετριμμένο, μη-στρουκρουραλιστικό χαρακτήρα διαλεκτικής και Κατηγοριών, εν τέλει μιας Κατηγορικής Διαλεκτικής (που είναι ταυτόχρονα και Διαλεκτική των Κατηγοριών).

[δ] Στμ. στο πρωτότυπο: *masked*, θα μπορούσε να αποδοθεί και ως *μεταμφιέζεται*.

[ε] Στμ. στο πρωτότυπο *circumstances*, θα μπορούσαμε να αποδώσουμε και ως: συνθήκες ή επισυμβαινόμενα.

[ζ] Στμ. Για την απόδοση του όρου *speculative*.

στρόφως, αν είναι οι ιστορικά καθορισμένες κοινωνικές σχέσεις στις οποίες ασκεί κριτική, εισέρχεται σε μια αντίφαση με την ίδια την αρχική της στιγμή, αυτήν της αφηρημένης διαμόρφωσης του αντικειμένου της".

Η κριτική της εργασίας ως μιας κοινωνικής σχέσης έξω ("*auterieuremant*") από κάθε κοινωνική σχέση. Η κριτική στην εργασία είναι αδιέξοδη. Αρχικά κατασκευάζει ένα αντικείμενο ανάλυσης που είναι η ίδια η εργασία· δεύτερον, θέλει να συνάγει από την ανάλυση αυτής της δραστηριότητας - που όπως έχουμε παρουσιάσει είναι μια θεωρησιακή αφαίρεση - τις αντιφατικές κοινωνικές σχέσεις στις οποίες εξελίσσονται τα ανθρώπινα πλάσματα. Αυτό [συμβαίνει], είτε από μια αντιφατική εξέλιξη, ενδογενή στην δραστηριότητα αυτή, είτε από μια μη-αναγώγιμη ιδιότητα αλλοτρίωσης που, εκ φύσεως, αυτή η δραστηριότητα κατέχει. Οι συγκεκριμένες διαμορφώσεις[α] αυτού του γενικού αδιεξόδου τελειώνουν όλες με έναν μετασχηματισμό της κριτικής της καπιταλιστικής κοινωνίας και της θεμελιώδους κοινωνικής της σχέσης, της εκμετάλλευσης, σε μια κριτική της εργασίας, μια κριτική της δραστηριότητας. Το αντικείμενο λοιπόν με το οποίο καταπιανόμαστε είναι λίγο παραδοξολογικό. *Το να πούμε ότι η κριτική της εργασίας δεν είναι αντικείμενο της κριτικής θεωρίας είναι ο ίδιος ο ορισμός της εργασίας.*[β] Αυτό για δύο λόγους: η "κριτική της εργασίας" είναι αδιέξοδη και η κατάργηση της εργασίας δεν συμβαίνει μέσω της "κριτικής της εργασίας".

Γίνεται τότε αναγκαίο, σαν μια στιγμή της κριτικής αυτών των ιδεολογιών, να κάνουμε κριτική στην εργασία *σαν αντικείμενο αυτής της κριτικής* (ετμ.) και επειδή η έννοια της εργασίας παίζει πρακτικό ρόλο στη διαμόρφωση των αγώνων στα πιο πρόσφατα ρεύματα του "ριζοσπαστικού δημοκρατισμού".

Το όριο κάθε κριτικής στην εργασία είναι ότι τοποθετούν την δραστηριότητα ως την ουσία της κριτικής τους, ως αυτό που θα έπρεπε να γίνεται κατανοητό ως κοινωνικές σχέσεις. Από αυτή την άποψη, αυτή η κριτική αναφέρεται πάντα στην Φωυερμπαχιανή έννοια της "αλλοτριωμένης εργασίας" που αναπτύχθηκε στα "*Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα* του 1844".

Βασισμένη σε ένα θρησκευτικό μοντέλο, η βάση της έννοιας της "αλλοτριωμένης εργασίας" είναι ότι το αντικείμενο που παράγεται από τον εργάτη εμφανίζεται ως η αντικειμενικοποίηση της έννοιας του ανθρώπου η οποία γίνεται ξένη γι' αυτόν. Υπάρχει μια εννοια "αλλοτριωμένης εργασίας" μόνο αν υποθέσουμε ότι μιαν ανθρώπινη ουσία ως ένα ειδολογικό [generic] είδος που χάνει και βρίσκει τον εαυτό του, που έχασε τον εαυτό του μόνο και μόνο για να τον ξαναβρεί. Όπως λέει ο ίδιος ο Μαρξ στην σύντομη εισαγωγή του στα "*Χειρόγραφα*", ο ίδιος βρίσκει στην φιλοσοφία του Φώυερμπαχ την θετική βάση για να επιδιώξει την κριτική της πολιτικής οικονομίας για την οποία διερευνά να βρει μια "βάση στη λογική". Αυτή η βάση είναι ο άνθρωπος ως ειδολογικό είδος από την μια, και από την άλλη η αλλοτρίωση, το παράδειγμα της οποίας είναι η θρησκευτική αλλοτρίωση. Η έννοια της αλλοτρίωσης της εργασίας χτίζεται σε αυτά τα θεμέλια.

[α] Στμ. στο πρωτότυπο *modulations*.
[β] Στμ. Καταπληκτική διατύπωση! Ανάλυση.

"Έχουμε θεωρήσει την πράξη της αλλοτρίωσης της πρακτικής ανθρώπινης δραστηριότητας από δύο απόψεις· πρώτα την σχέση του εργάτη με το προϊόν της εργασίας...Δεύτερον την σχέση της εργασίας με την πράξη της παραγωγής...Ως τέτοιες πήραμε από αυτές τις δύο προκείμενες έναν τρίτο καθορισμό της αλλοτριωμένης εργασίας (εδώ ακολουθεί ο ορισμός του "ειδολογικού είδους"). Μέσω της αλλοτριωμένης εργασίας ο άνθρωπος δεν έρχεται αντιμέτωπος μόνο με την σχέση του προς το αντικείμενο και την πράξη της παραγωγής ως "ξένες" ["etrangere"] δυνάμεις που είναι εχθρικές προς αυτόν. Έρχεται επίσης αντιμέτωπος με την σχέση που άλλοι ανθρώποι βρίσκουν σε σχέση με το προϊόν και την δραστηριότητά τους και με την σχέση που έχει προς αυτούς".

Οι κατηγορίες της πολιτικής οικονομίας, και πρώτα απ' όλα αυτή της ατομικής ιδιοκτησίας, μπορούν συνεπώς να συναχθούν από την αλλοτριωμένη εργασία. Αλλά αυτές οι κατηγορίες που "εκφράζουν" την αλλοτριωμένη εργασία "στην πραγματικότητά της", είναι οι ίδιες, ως διαμορφώσεις της κοινωνικής σχέσης, απλά η εκδήλωση της αυτο-αλλοτρίωσης του ανθρώπου που είναι και η πρώτη αρχή που θεμελιώνει "στον λόγο" τις κατηγορίες της πολιτικής οικονομίας.

Η ανάγνωσή μας των "*Οικονομικών και Φιλοσοφικών Χειρογράφων*" καθορίζεται από την γνώση μας για το συνολικό έργο του Μαρξ σε τέτοιο βαθμό που έχουμε δυσκολία να διαβάσουμε αυτό που είναι πραγματικά γραμμένο: η αλλοτριωμένη εργασία είναι η βάση και η αρχή όλων των σχέσεων ανάμεσα στα άτομα καθώς αυτά υπάρχουν μέσα στην κοινωνία. Το θεμέλιο, η πρωταρχική κίνηση είναι αυτή της αυτο-αλλοτρίωσης του ανθρώπου σε σχέση με τον εαυτό του, όλα τα άλλα έπονται: ο εργάτης, η αλλοτριωμένη εργασία (που χρησιμεύει στο να "υλοποιεί" την αυτο-αλλοτρίωση του Φώυερμπαχ), η ατομική ιδιοκτησία κ.λπ. Το σημείο αφετηρίας είναι η αυτο-αλλοτρίωση του ανθρώπου ως γενικού (ειδολογικού) όντος· η ιδιο-κίνηση [self-movement] της ουσίας του, οριζόμενης ως ένα είδος, ως μια εσωτερική καθολικότητα που συνδέει τα άτομα σαν μια φυσική διαδικασία (που θα δεχτεί κριτικη στην 6η θέση για τον Φώυερμπαχ). Από αυτό έπονται δυο αποτελέσματα: η αδυναμία να παραχθεί η πραγματικότητα από την ιστορία[α] και, συσχετιζόμενο με αυτήν, - το κατεξοχήν τελεολογικό ερώτημα που διατρέχει το κείμενο χωρίς ο Μαρξ να προσφέρει μιαν απάντηση: "Πώς φτάνει ο άνθρωπος να αλλοτριώνει την εργασία του, να την παράγει ως κάτι εξωτερικό προς τον ίδιο. Πώς η αλλοτρίωση εγκαθιδρύει τον εαυτό της στην εξέλιξη της ανθρωπότητας. Γιατί όταν μιλάμε για ατομική ιδιοκτησία έχουμε να κάνουμε με κάτι εξωτερικό προς τον άνθρωπο, αν και όταν μιλάμε για εργασία έχουμε αμέσως να κάνουμε με τον ίδιο τον άνθρωπο. Αυτή η νέα διαμόρφωση του ερωτήματος συνεπάγεται ήδη την απάντησή του". Μια απάντηση που που πρέπει να είναι τόσο προφανής που ο Μαρξ ποτέ δεν την διατυπώνει όταν θέτει το ερώτημα. Ο Μαρξ προχωρά πιο πέρα από αυτό που αποκαλεί "το παράδοξο πεδίο [discourse] της πολιτικής οικονομίας", "η οποία συγκαλύπτει την αλλοτρίωση στην ουσία της εργασίας αρνούμενη να θεωρήσει την άμεση σχέση ανάμεσα στον εργάτη (εργασία) και την παραγωγή". Άμεση σχέση ανάμεσα στον εργάτη και

[α] Στμ. Εξαιρετικό!

την παραγωγή που είναι γι' αυτόν η απώλεια του προϊόντος του, η αποπραγματοποίησή του ["*derealisation*"] γίνεται "αλλοτριωμένη εργασία" που είναι η ουσιώδης σχέση της εργασίας".

Η αλλοτρίωση εισάγεται στην ουσία της εργασίας, αλλά ως σχέση της εργασίας προς την ανθρώπινη ουσία, ή ακόμα καλλίτερα ως η κίνηση της *ανθρώπινης ουσίας-ως-εργασίας*: "η εργασία είναι το γίγνεσθαι του ανθρώπου στην αλλοτρίωση". Η "λύση" στην "αναγκαιότητα της αλλοτρίωσης" βρίσκεται στο τελευταίο κεφάλαιο των *Χειρογράφων* - ότι θα πρέπει να την αναζητήσουμε στην μορφή μιας "ρεαλιστικής" κατανόησης της άρνησης της χεγκελιανής άρνησης. Η αναγκαιότητα της αλλοτρίωσης είναι η παραγωγή των συνθηκών υπέρβασής της[α] - είμαστε στο βασίλειο της τελεολογίας - με την οποία ο Μαρξ "ξεκαθαρίζει τους λογαριασμούς του" με έναν ακόμα αμφιλεγόμενο τρόπο στη "*Γερμανική Ιδεολογία*". Η κριτική της εργασίας στα "*Χειρόγραφα*" είναι μόνο η κριτική της αυτο-αλλοτρίωσης της ανθρώπινης ουσίας. Κάθε κριτική της εργασίας λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο, από την άποψη ότι ξεκινά από την αλλοτρίωση ενός υποκειμένου για να "αφαιρέσει" το "κοινωνικό πλαίσιο" αυτής της αλλοτρίωσης, ακόμα και αν δεν μοιράζονται τον ίδιο "θεωρητικό τρόπο" με τα "*Χειρόγραφα*". Αν βγάλει κανείς την ανθρώπινη ουσία ως είδος, ως αυτήν την αφηρημένη καθολικότητα εγγενή σε κάθε άτομο που το συνδέει με όλα τα άλλα άτομα, παίρνει την 6η θέση του Φώυερμπαχ, και έτσι αφαιρεί κανείς την θεμιτότητα αυτής της κριτικής της εργασίας ως θεμελίου κάθε κριτικής των ιστορικών μορφών των συγκεκριμένων κοινωνικών αντιθέσεων. Ας μην συγχέουμε την "αλλοτριωμένη εργασία" όπως λειτουργεί στα "*Χειρόγραφα*" και την αλλοτρίωση της εργασίας που θα βρούμε στα *Grundrisse* ή στο "*Κεφάλαιο*".

Στην πρώτη περίπτωση, η αλλοτριωμένη εργασία είναι η αυτο-κίνηση της ανθρώπινης ουσίας ως ειδολογικού όντος· στην δεύτερη δεν είναι πλέον ζήτημα ανθρώπινης ουσίας αλλά ιστορικά καθορισμένων κοινωνικών σχέσεων, στις οποίες ο εργάτης διαχωρίζεται εν μέρει ή συνολικά από τις συνθήκες της εργασίας του, του προϊόντος και της ίδιας της δραστηριότητάς του (η παραγωγή των μικροαστών, εξαιτίας της ανταλλαγής των προϊόντων της και συνεπώς της παραγωγής του ως εμπορευμάτων, είναι εξίσου αλλοτρίωση της εργασίας). Αν δεν αναζητούμε πλέον για την αιτία της αλλοτρίωσης, και πιο συγκεκριμένα της εκμετάλλευσης, στην ίδια την δραστηριότητα ως εργασία (μια αναζήτηση που δεν μπορεί να προχωρήσει πιο πέρα από το να γίνει θετική μια αρνητική ανθρωπολογία), αυτό δεν σημαίνει ότι η κριτική των κοινωνικών σχέσεων δεν εγκολπώνει και μια κριτική της εργασίας ή ότι θεωρούμε την εργασία σαν μια δραστηριότητα που είναι αιώνια. Δεν έχουμε έναν *a priori* ορισμό της εργασίας, θα διαγράψουμε έναν ορισμό εδώ, εν μέρει ως μια κριτική στην "κριτική της εργασίας", κατανοούμενη ως ένα όριο στην ταξική πάλη γενικά, καθώς εκδηλώνει/φανερώνει τον εαυτό της [η κριτική στην εργασία] στην πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο (στους αγώνες των ανέργων και των επισφαλών εργατών εμφανίστηκε τόσο ως η πιο ριζοσπαστική έκφρασή τους όσο και ως το όριο τους)·

[α] Στμ. Καταπληκτικό! Η τυπική χεγκελιανή διαλεκτική σε δράση: η αναγκαιότητα ενός πράγματος είναι η υπέρβασή του. Γιατί είναι αναγκαία η αλλοτρίωση; Για να δημιουργήσουμε τις συνθήκες ξεπεράσματός της!

και εν μέρει ως κατάργηση και υπέρβαση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Είναι μόνο από την βάση αυτής της διπλής κριτικής που θα έπρεπε να κατανοήσουμε τι είναι η εργασία και τι η κατάργησή της, χωρίς αυτό θα γυρίσουμε πάλι αναπόφευκτα πίσω σε μια προοπτική στην οποία οι αντιφατικές κοινωνικές σχέσεις του καπιταλισμού, η ταξική πάλη, η κατάργηση του καπιταλιστικού συστήματος, εμφανίζονται ως εξελικτικές και διαδοχικές μορφές της εργασίας που πραγματώνει τον εαυτό της. Αυτό που είναι σημαντικό για μια κατανόηση της εκμετάλλευσης, της κριτικής και της κατάργησής της, είναι ότι είναι οι κοινωνικές σχέσει που καθιστούν την ανθρώπινη δραστηριότητα εργασία - αυτό που είναι λοιπόν σημαντικό είναι η κατάργηση αυτής της κοινωνικής σχέσης (ο διαχωρισμός από την κοινότητα), και όχι η κατάργηση της εργασίας αυτής καθαυτής, κάτι που δεν έχει καμμιά εσωτερική δυναμική το ίδιο. Με την κατάργηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και συνεπώς της μισθωτής εργασίας που είναι η θεμελιώδης κοινωνική σχέση, φαίνεται ότι η παραγωγή των σχέσεων ανάμεσα στα άτομα δεν υπόκειται πλέον, ούτε διαμεσολαβείται, από την δραστηριότητα του ανθρώπου ως ενός αντικειμενικού όντος, διαμεσολάβηση (ανάμεσα στην ατομική και κοινωνική δραστηριότητα) που είναι ως εκ τούτου ο κύριος και το αντικείμενο αυτής της σχέσης. Η εργασία είναι η δραστηριότητα του ανθρώπου ως αντικειμενικό όν στον διαχωρισμό της ατομικής και της κοινωνικής δραστηριότητας, και εξ' αυτού γίνεται η ουσία της κοινωνικής της αξίας[α]" [της δραστηριότητας;]...Με την κατάργηση του καπιταλισμού, είναι ο ίδιος ο άνθρωπος, η ελεύθερη ανάπτυξη της ατομικότητάς του, που γίνεται ο στόχος, τα μέσα και το αντικείμενο αυτής της αντικειμενικής δραστηριότητας".

Παροράματα

Στο πρώτο μέρος του παρόντος άρθρου στο προηγούμενο τεύχος, η πρόταση στην σελίδα 45 θα έπρεπε να είναι: "Φυσικά, οι θέσεις της υπεραριστεράς αναδύθηκαν μέσα από την ταξική πάλη, αλλά τέτοιες θέσεις ήταν λίγο-πολύ σωστές μόνο την στιγμή που διατυπώνονταν - είναι προσεγγίσεις, μια έκφραση του "όπως το είδαν, στην καλλίτερη περίπτωση, οι επαναστάτες" - και συνεπώς πρέπει να γίνει κάτι περισσότερο από το να συμφωνήσει κανείς απλά με αυτές τις θέσεις και να κάνει προσηλυτισμό". (Προστέθηκε η έμφαση) **Όχι** "όπως οι καλλίτεροι επαναστάτες το είδαν".

Στην σελ. 52, μετά το "παραπλεύρως", στην πρόταση: "Αυτό είναι το συμπέρασμα του επηρεαζόμενου κριτικού "φινιρίσματος", που παραπλεύρως πραγματοποιήθηκε στο κείμενο, αλλά εδώ κανείς βρίσκεται στην αρχή του ουσιαστικού προβλήματος", δεν θα έπρεπε να είχαν εισαχθεί οι λέξεις: "[της θεωρίας της παρακμής]".

[α] Στμ. Πολύ συναφές εδώ το άρθρο "*Κομμουνιστικοποίηση και θεωρία της αξιακής μορφής*", Endnotes #2, *φίλοι του κεραυνοβόλου κομμουνισμού*, 2015.

Μέρος 8

Ο Chris Arthur «εναντίον» της *Théorie Communiste* σχετικά με την αποξένωση

Σημειώσεις πάνω στο πρώτο γράμμα της *TC*

Αυτή είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση που διεξάγεται σε ιδιαίτερα ψηλό επίπεδο· η συνεισφορά σου μέχρι τώρα είναι εξαιρετική. Φυσικά συμφωνώ περισσότερο μαζί σου παρά με τον Simon. Θα πρέπει να πω ότι το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου μου, και συνεπώς και τα *Χειρόγραφα* του 1844 του Μαρξ, είναι ελλατωματικά κατά το ότι ο *αυτοτιθέμενος* (self-posited) χαρακτήρας του κεφαλαίου δεν θεωρητικοποιείται σε αυτά. Από τότε έχω δουλέψει πάνω σε αυτή την πλευρά του προβλήματος. Νομίζω ότι θα πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα σε διαφορετικά επίπεδα της ανάλυσης.

Δεν θα πρέπει να ντρεπόμαστε να είμαστε ουμανιστές. Ο ουμανισμός είναι πρόβλημα μόνο αν γίνεται αντιληπτός *ανιστορικά*. Όμως η ιστορικότητα είναι ακριβώς η κύρια διάσταση του ανθρώπινου, η αυτομεταβολή είναι ουσιώδης, η άλλη κύρια διάσταση είναι η κοινωνικότητα. Έπεται ότι οποιοδήποτε κοινωνικό σύστημα θέτει άνθρωπους απέναντι σε άλλους ανθρώπους είναι ένα σύστημα που αποξενώνει/αλλοτριώνει. Αναλόγως, οποιοδήποτε κοινωνικό σύστημα εμποδίζει την μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων από την δημιουργική δραστηριότητα είναι επίσης αλλοτριωτικό.

Η ανθρωπότητα, η ιστορία και η κοινωνία είναι ξεκάθαρα καθολικές/οικουμενικές κατηγορίες ενώ το κεφάλαιο και η μισθωτή εργασία προσιδιάζουν σε μια ιδιαίτερη εποχή που αντιπροσωπεύει στην ανθρώπινη ιστορία μια κορύφωση της αλλοτρίωσης και του κοινωνικού σχίσματος. Κατά συνέπεια, αυτό το σύστημα είναι μια εποχή αλλοτρίωσης. Είναι εύλογο το ερώτημα με ποιο τρόπο η ανθρωπότητα αλλοτριώθηκε και με ποιο τρόπο αναπαράγει σε καθημερινή βάση αυτή την αλλοτρίωσή της. Η απάντηση σχετίζεται κάπως με την σύσταση/θέσμιση μιας κοινωνικής σχέσης που χαρακτηρίζεται από μια κοινωνική διαίρεση της εργασίας. Μέσα στο πλαίσιο της αυτοματοποίησης μιας αξίας έχει σαν αποτέλεσμα την αυτοτιθέμενη δραστηριότητα του κεφαλαίου που την ίδια στιγμή συγκροτεί/συνιστά και την εργασία ως αλλοτριωμένη. Αυτό όμως συμβαίνει σε ένα χαμηλότερο επίπεδο αφαίρεσης από την ευρύτερη διαλεκτική της ιστορίας. Έχω προσωπικά κατηγορηθεί για *αντικειμενισμό* εξαιτίας της έμφασης που δίνω στα τελευταία έργα μου στην αντικειμενική λογική της μορφής κεφάλαιο, πιστεύω όμως ακόμα ότι θα ήταν εξαιρετικά λάθος να θέσουμε το κεφάλαιο ως μια εξωτερική δύναμη αντιμέτωπη με την εργασία. Είναι ένα προϊόν της ιστορίας που θα πρέπει να ξεπεραστεί.

Είναι ενδιαφέρον ότι κατηγορείστε (ποιοι;) για αγνόηση της εκμετάλλευσης σε «όφελος» της αλλοτρίωσης. Έχω και ο ίδιος κατηγορηθεί γι' αυτό τόσο έντονα, ιδιαίτερα όσον αφορά το κεφάλαιο του βιβλίου μου σχετικά με την εργασία και την αρνητικότητα. Συμφωνώ ότι αρκετές από τις έννοιες που αρέσουν στον Simon μοιάζουν να προϋποθέτουν την κατηγορία της αλλοτρίωσης. Μου αρέσει ιδαίτερα η διατύπωσή σας: η αλλοτρίωση υπάρχει χαρακτηριστικά και στις δύο πλευρές της σχέσης κεφάλαιο· σε μια τέτοια σχέση η αφηρημένη Αντικειμενικότητα έρχεται αντιμέτωπη με μια αφηρημένη Υποκειμενικότητα και η διαμεσολάβηση της ανταλλαγής συνιστά ακριβώς αυτό που στα βιβλία μου αναφέρω

ως μια δεύτερη αλλοτρίωση που υπερβαίνει τη διαίρεση/σχίσμα που προκύπτει από μια πρωταρχική αλλοτρίωση.

Την ίδια στιγμή αυτό το σχίσμα σε τάξεις αποτελεί και την διαίρεση με μια έννοια μιας κοινωνίας ως ενός μοναδικού υποκειμένου· παρά το γεγονός ότι η μια τάξη, όπως λέιε και ο Μαρξ, προσπαθεί να διατηρήσει τις υπάρχουσες σχέσεις ενώ η άλλη αναγκάζεται σε μια πάλη για την κατάργηση των σχέσεων αυτών και συνεπώς και της ίδιας ως τάξης. Μου φαίνεται περίεργο το ότι ο Simon αναφέρεται στις σελίδες 512 έως 530 από το «6ο Κεφάλαιο», παραθέτοντας και κομμάτια από το δικό του βιβλίο, που κατά την άποψή μου υπονοούν ακριβώς εκείνο το είδος ταυτότητας ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία στην οποία ενίσταται, όταν επιμένει πάνω στην εξωτερικότητα των δύο πόλων. Το ίδιο συμβαίνει και λίγο παρακάτω, στις αναφορές που κάνει από τα *Grundrisse* και στη σελίδα 92 του βιβλίου του. Και σε αυτή την περίπτωση τα αποσπάσματα αναφέρονται σίγουρα στην αλλοτρίωση.

Το ερώτημα του τι πρέπει να εξηγηθεί και τι είναι επεξηγηματικό είναι πολύ ενδιαφέρον. Θα απαντήσω στο δεύτερο γράμμα του αργότερα.

Σημειώσεις πάνω στο δεύτερο γράμμα της *TC*

Η *TC* προσπαθεί να μας τρομάζει με «κακές λέξεις» όπως «οντολογία», «θεωρητικός στοχασμός» (speculation), «αυτο-αλλοτρίωση» κ.λπ. Ακόμα και με τη λέξη «δραστηριότητα» από το τεύχος *TC* 17.

1. Οντολογία

Όπως επιχειρηματολογώ στο βιβλίο μου «Διαλεκτική της Εργασίας», αυτή είναι αναπόφευκτη· ολόκληρη η κοινωνική θεωρία έχει εκπεφρασμένες ή υπόδηλες οντολογικές δεσμεύσεις. Είναι μια κοινωνία κοινωνία ατόμων; Είναι μια ολότητα; Είναι σχεσιακή; (και αν ναι εσωτερική ή εξωτερική σχέση;)

Οι θέσεις του Μαρξ για τον Feuerbach είναι σε μεγάλο βαθμό μια άσκηση στην κοινωνική οντολογία, συμπεριλαμβανομένης της 6ης θέσης. Η 6η θέση είναι πράγματι μάλλον ανεπαρκής, μιλώντας από οντολογική σκοπιά, επειδή περιορίζεται στην ανθρωπολογία και χάνει την καίρια οντολογική σχέση, δηλ. αυτήν του αντικειμένου (απορρίπτοντας την υπόδηλη άποψη «ο άνθρωπος γίνεται αντικείμενο του ανθρώπου»). Το γεγονός είναι ότι το ανθρώπινο ον δεν μπορεί να κατανοηθεί έξω από τις αντικειμενικές του σχέσεις και η ανθρώπινη εξέλιξη δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο με την αναφορά στις κοινωνικές σχέσεις, απαιτεί αναφορά στην υλική αναπαραγωγή, δηλ. τη λήψη ενός αντικειμένου και την επεξεργασία του σε μια ανθρώπινη μορφή. Για τον Μαρξ το ανθρώπινο ον διακρίνεται χαρακτηριστικά από: α) την *ιστορία* (αυτο-μεταβολή = αλλαγή των περιστάσεων), β) την *κοινωνικότητα* (6η θέση), γ) την *παραγωγική δραστηριότητα* (ιστορικός υλισμός).

2. Αλλοτρίωση

Από τις τρεις διαστάσεις που σημειώσαμε ακριβώς παραπάνω, συνεπάγεται ότι υπάρχει αλλοτρίωση[α] όταν συμβαίνει κάτι από τα εξής: α) μονοδιαστατικότητα, β) *ακοινωνική κοινωνικότητα* (πβλ. Καντ), γ) οι περισσότεροι άνθρωποι είναι καταδικασμένοι να «εργάζονται» με την έννοια της μηχανικής «εργασίας» (κριτική της εργασίας - δες παρακάτω).

Είναι εντελώς αληθές ότι αυτή η εννοιολόγηση/θεωρητικοποίηση είναι καθαρά περιγραφική, κάτι που εγείρει το ερώτημα της εξήγησης, ερώτημα που θέτει ο ίδιος ο Μαρξ το 1844 (και το οποίο εξετάζω στο βιβλίο μου). Ο Μαρξ κάνει δυο κινήσεις: α) ισχυρίζεται ότι πηγαίνει πέρα από το CPE (?) που θεωρούν την ατομική ιδιοκτησία σαν κάτι δεδομένο έτσι που ακόμα και το LTV τους (?) παραμένει παγιδευμένο μέσα στον αστικό ορίζοντα αφού η παραγωγική δραστηριότητα θεωρείται ως τυπικά μισθωτή εργασία. Ο Μαρξ θέτει υπό ερώτηση το PP (=Κεφάλαιο) λέγοντας ότι το να το πάρει κανείς δεδομένο σημαίνει την φετιχοποίηση μιας κοινωνικής μορφής παραγωγικής δραστηριότητας που πρέπει να ειδωθεί απλά σαν το αποτέλεσμα της αλλοτριωμένης εργασίας με την διπλή έννοια ότι πρόκειται τόσο για ένα προϊόν της ιστορίας όσο και για κάτι που συντηρείται μέσα από την καθημερινή αλλοτρίωση. β) από πού πηγάζει όμως αυτή η αλλοτρίωση, ρωτάει ο Μαρξ. Στο σημείο αυτό δεν έχει να προσφέρει μια απάντηση (αν και στο GI έχει να πει περισσότερα. Στο GI όμως το σύστημα PP ανάγεται στην κοινωνική διαίρεση της εργασίας.). Μπορούμε όμως να πούμε ότι το «πρωταρχικό αμάρτημα» είναι ο *διαχωρισμός* (Trennung) με μια διπλή σημασία/αναφορά (δείτε και πάλι το σχετικό υλικό στο βιβλίο μου). Ο Μαρξ είναι ξεκάθαρος στα Grundrisse ότι η «κανονική» κατάσταση είναι αυτή της ενότητας και της κοινότητας (Ιστορική σημείωση: η αλλοτρίωση προκαλούσε πάντα πόνο σε κάθε στάδιο της ανάπτυξής της· δείτε για παράδειγμα τον Αριστοτέλη σχετικά με το χρήμα και την αγανάκτηση που προκαλεί η αλλοτρίωση της γης που διαχωρίζει τους ανθρώπους από τις ίδιες τις συνθήκες της ύπαρξής τους). Ο Μαρξ λέει ότι η ενότητα δεν χρειάζεται εξήγηση. Αυτό που πρέπει να εξηγηθεί είναι ο διαχωρισμός. Ο διαχωρισμός στην κοινωνική διαίρεση της εργασίας (αρχικά απλά μέσα από το εμπόριο μεταξύ κοινοτήτων), οδηγεί τελικά στον διαχωρισμό του εργάτη από το αντικείμενο. Αυτή είναι η πρωταρχική αλλοτρίωση. Στο βιβλίο μου τονίζω ότι αυτή η αλλοτρίωση θα πρέπει να ξεπεραστεί από μια «δεύτερη αλλοτρίωση», δηλ. την *ανταλλαγή*, την αξία-μορφή, το χρήμα, την σχέση κεφάλαιο κ.λπ..[β] Εδώ η αποσυσχέτιση «αφομοιώνεται» (sublated) διατηρούμενη ως η αλλοτριωμένη συνθήκη που αναπαράγεται μέσα από την δραστηριότητα της δεύτερης αλλοτρίωσης.

Γιατί λοιπόν δεν μπορούσε ο Μαρξ να ολοκληρώσει αυτή τη γραμμή σκέψης το 1844; Επειδή του διέφευγε εντελώς οποιαδήποτε κατανόηση του πώς αναπτύσσεται αυτή η δευτέρου βαθμού αλλοτρίωση· δεν μπορούσε να εξηγήσει σε κείνη την φάση την αληθινή φύση της δύναμης του κεφαλαίου ως μιας *αυτο-συνιστώμενης*, αυτο-συγκροτούμενης δύναμης. Ήξερε ότι η σχέση-κεφάλαιο αναπαράγει την αλλοτρίωση αλλά δεν καταλάβαινε ακόμα πώς «το κάνει» αυτό.

Πριν προχωρήσω σε αυτό το πιο συγκεκριμένο ερώτημα θα πρέπει προηγουμένως να

[α] άρα ρήξη της «ανθρωποσύνης», της ανθρωπινης «ταυτότητας»

[β] Να συγκριθεί με την «χεγκελιανή» ανάλυση του Βουαγιέ: αντικειμενική και υποκειμενική αλλοτρίωση

τελειώσω τη συζήτηση σχετικά με την ολότητα και τον διαχωρισμό (το κομμάτι που ακολουθεί είναι από το άρθρο μου «Napoleoni on Labour and Exploitation», Rivista do Politica Economica, Απρίλιος/Μάιος 1999).

Στην λογική του Χέγκελ ο διαχωρισμός οδηγεί σε αντίφαση επειδή μια σχέση ανάμεσα σε διαχωρισμένα πράγματα/ορους είναι δυνατή μόνο αν ο κάθε όρος ταυτίζεται με τον άλλον με τέτοιο τρόπο ώστε ο καθένας να γίνεται το αντίθετο του εαυτού του. Γιατί αν αυτό που είναι κοινό, ανήκει σε κάτι από κοινού, καταστεί διαχωρισμένο για κάποιον λόγο, μια σχέση θεμελιωμένη πάνω στην ίδια τη βάση μιας τέτοιας πραγματικής αποξένωσης μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με έναν αντιφατικό τρόπο, σαν αποτέλεσμα μιας περαιτέρω αλλοτρίωσης. Η υπέρβαση του βασικού διαχωρισμού των εργατών από το αντικείμενο (της εργασίας τους) μέσα από την μισθωτή εργασία είναι ένα τέτοιο παράδειγμα «λύσης» μέσα από μια δευτεροβάθμια αλλοτρίωση· εργάτης και αντικείμενο επανασυνδέονται αλλά μέσα από ένα σύστημα αποξένωσης, γι' αυτό και *η διαμεσολαβούσα κίνηση είναι αυτή της εργασίας που αυτο-αλλοτριώνεται.*

Ας πούμε τα πράγματα με το όνομά τους. Όταν μιλάμε για τον διαχωρισμό του εργάτη από το αντικείμενο αυτό που βάζουμε στην πραγματικότητα είναι η προϋπόθεση του συστήματος της ατομικής ιδιοκτησίας. Ο Μαρξ διαφώτισε αυτό το σημείο το 1844 σε ένα υπέροχα διαλεκτικό απόσπασμα:

> Η σχέση [*Das Verhältnis*] της ατομικής ιδιοκτησίας εμπεριέχει σε λανθάνουσα μορφή την σχέση της ατομικής ιδιοκτησίας ως εργασίας, την σχέση της ατομικής ιδιοκτησίας ως κεφάλαιο καθώς και την αμοιβαία συσχέτιση αυτών των δυο όρων. Από την μια πλευρά έχουμε την παραγωγή της ανθρωπινης δραστηριότητας σαν εργασία, μια δραστηριότητα που είναι ολότελα ξένη ως προς τον ίδιο τον εαυτό της, τον άνθρωπο και τη φύση...την αφηρημένη ύπαρξη του ανθρώπου ως απλά εργάτη-ανθρώπου...από την άλλη πλευρά, την παραγωγή του αντικειμένου της ανθρώπινης δραστηριότητας ως κεφαλαίου - στην οποία κάθε φυσικός και κοινωνικός προσδιορισμός/καθορισμός του αντικειμένου εξαφανίζεται...στην οποία το ίδιο κεφάλαιο παραμένει το ίδιο μέσα από τις πιο διαφοροποιημένες/ποικίλες φυσικές και κοινωνικές πραγματώσεις/υποστασιοποιήσεις [*Dasein*], εντελώς αδιάφορο για το ίδιο το περιεχόμενό του.[α]

Στο απόσπασμα αυτό ο όρος «σχέση» (*Das Verhältnis*) έχει υποδηλώσεις ισχυρότερες από αυτές όρων όπως «συσχέτιση», «δεσμός» ή «σύνδεση»· πραγματικά στην «*Επιστήμη της Λογικής*» του Χέγκελ, η «απόλυτη σχέση» είναι μια σχέση που οι δυο της πλευρές είναι τόσο στενά «πεπλεγμένες» ώστε είναι καλλίτερο να τις θεωρούμε ως αναδυόμενες από μια μοναδική πηγή και «ιδεατά» ομοιογενείς· επιπλέον σε αυτή την ιδεατή κατάσταση/εξιδανίκευση/ideality κάθε πλευρά «εξωθείται»/impelled να επανενώσει τις διαχωρισμένες πλευρές μέσα από την ταυτοποίηση της άλλης με την ίδια, συνεπώς δομώντας τη σχέση σαν ένα και στην οποία σχέση έχει πετύχει την αυτο-διαμεσολάβηση/self-mediation. Αν

[α] «*Early Writings*», (Penguin 1975) σελ. 336 - διορθωμένη μετάφραση.

όμως αυτός ο διαχωρισμός είναι πραγματικός (ως αποξένωση) αυτή η προσπάθεια επανενοποίησης θα παράξει μια αντιφατική ενότητα. Έτσι, λίγες σελίδες παρακάτω, ο Μαρξ διατυπώνει το συμπέρασμά του:

> Η εργασία, η υποκειμενική ουσία της ατομικής ιδιοκτησίας ως αποκλεισμού από την ιδιοκτησία, και το κεφάλαιο, η αντικειμενικοποιημένη εργασία ως αποκλεισμός από την εργασία, συνιστούν την ατομική ιδιοκτησία ως αναπτυγμένη σχέση αντίφασης - κατά συνέπεια μια δυναμική σχέση που οδηγείται προς την επίλυσή της.[α]

Ο Μαρξ συνεχίζει για να εξηγήσει ότι η αντίφαση αυτή αναδύεται σε όλη της καθαρότητα μόνο με την πλήρη ανάπτυξη της ατομικής ιδιοκτησίας. Σε προκαπιταλιστικούς σχηματισμούς όπως το φέουδο/τσιφλίκι (entailed estate) όπου ο κάθε εργάτης προσδιοριζόταν ως ιδιοκτησία αυτού του φέουδου ή ως μέλος μιας συγκεκριμένης συντεχνίας/guild, η αντίφαση αυτή δεν υπήρχε στην αφηρημένη καθαρότητά της. Η εργασία και οι συνθήκες της εργασίας ήταν δεμένες μεταξύ τους σε συγκεκριμενοποιημένες σταθερές μονάδες. Τώρα όμως κάθε πλευρά είναι ελεύθερη να κινηθεί πετυχαίνοντας έτσι αφηρημένα μια καθολική μορφή μέσα σε μια συστηματική ολότητα. Συμπυκνωμένες σαν αφηρημένα αντιτιθέμενες σφαίρες, η εργασία και το κεφάλαιο, λέει ο Μαρξ, στέκονται σε μια «εχθρική αμοιβαία αντίθεση», με την αντιφατική ενότητά τους να αντανακλάται στην «αντίθεση της καθεμιάς με τον εαυτό της».[β] Από την πλευρά του ο καπιταλιστής δεν μπορεί να συσσωρεύσει κεφάλαιο παρά μόνο ιδιοποιούμενος την εργασία, αλλά οι μισθοί που πληρώνει αντιστοιχούν σε μια θυσία του κεφαλαίου του. Από την άλλη πλευρά, ο εργάτης δεν μπορεί να εξασφαλίσει την επιβίωσή του παρά μόνο μεταχειριζόμενος την εργατική του δύναμη ως το «κεφάλαιό του», έναν πόρο που θα πρέπει να αλλοτριωθεί, να του γίνει ξένος.

Χρησιμοποιώντας τη γλώσσα του «Κεφαλαίου»: η σχέση της ατομικής ιδιοκτησίας *ως κεφάλαιο* εμφανίζεται στην διάκριση ανάμεσα στο *σταθερό* και στο *μεταβλητό* κεφάλαιο· η σχέση της ατομικής ιδιοκτησίας *ως εργασία* εμφανίζεται στην καταπίεση της *ζωντανής* εργασίας από την *απονεκρωμένη* εργασία. Με τη διαφορά ότι στο *Κεφάλαιο* η θεωρούμενη σχέση ονομάζεται σχέση-κεφάλαιο [*Kapitalverhältnis*]. Αυτή η εκλέπτυνση της ορολογίας οφείλεται σε δύο παράγοντες. Πρώτον, ο Μαρξ είχε πει ήδη το 1844, ότι η ατομική ιδιοκτησία έχει μια διαλεκτική δυναμική μόνο στην περίπτωση που πρόκειται για κεφάλαιο και μισθωτή εργασία.[γ] Δεύτερον, σηματοδοτεί το γεγονός ότι στην αστική εποχή ο «κυρίαρχος παράγοντας» είναι σε αυτή τη σχέση είναι το κεφάλαιο. Είναι η διαλεκτική του ίδιου του κεφαλαίου που φέρνει κάθε πτυχή της παραγωγικής διαδικασίας κάτω από την εξουσία του, που προλεταριοποιεί τον εργαζόμενο πληθυσμό και συσσωρεύει πλούτο μέσα από την εκμετάλλευσή του (η ίδια σχέση θεωρούμενη από την αντίθετη σκοπιά θα ήταν η σχέση της αποξενωμένης/αλλοτριωμένης εργασίας). Αν ο βασικός διαχωρισμός του εργάτη από τον αντικείμενο της εργασίας είναι λογικά και ιστορικά η προϋπόθεση του καπιταλισμού,

[α] «*Early Writings*», (Penguin 1975) σελ. 345 - διορθωμένη μετάφραση.
[β] «*Early Writings*», (Penguin 1975) σελ. 341 - διοθρωμένη μετάφραση.
[γ] «*Early Writings*», (Penguin 1975) σελ. 345.

στην συνέχεια τίθεται ως η συνέπεια της κίνησης του ίδιου του κεφαλαίου.[α]

Απόσπασμα από το «*The Contradictions of Capital*»[β]

Η σχέση-κεφάλαιο είναι μια αντιφατική ενότητα. Οποιαδήποτε προσπάθεια να αφαιρεθεί αυτή η αντίφαση ιδεολογικά με βάση τον ισχυρισμό «όλα είναι κεφάλαιο» ή «όλα είναι εργασία» θα καταλήξει στην αδυναμία πραγματοποίησης ενός τέτοιου αναγωγιστικού πρόγραμματος με συνέπεια και συνοχή. Η αλλοτρίωση της εργασίας και η αυτοσυγκρότηση/αυτοθέσμιση του κεφαλαίου είναι αδιαχώριστες. Έχει εξαιρετική σημασία να καταλάβουμε ότι η αντίφαση στη σχέση-κεφάλαιο δεν είναι ανάμεσα στον καπιταλιστή και τον εργάτη (αυτή είναι απλά μια σύγκρουση)· η εσωτερική αντίφαση προκύπτει επειδή τόσο το «κεφάλαιο» όσο και η «εργασία» διεκδικούν να ορίσουν/συγκροτήσουν το καθένα *το σύνολο της σχέσης τους*· έτσι «το κεφάλαιο δεν είναι τίποτα άλλο από (αλλοτριωμένη) εργασία» και «η εργασία δεν είναι παρά (μεταβλητό) κεφάλαιο». Λέγεται συχνά ότι η παραγωγική εργασία είναι η ουσία που κρύβεται πίσω από τα φαινόμενα της ανταλλαγής αξίας και της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Όμως η πληθώρα των αποσπασμάτων στα οποία ο Μαρξ αποδίδει την παραγωγική εργασία στο κεφάλαιο θα μπορούσε κάλλιστα να οδηγήσει σε μια αντίθετη κατεύθυνση: στο ότι το κεφάλαιο είναι το πραγματικό υποκείμενο της παραγωγής. Όπως λέει ο Μαρξ, η εργασία εμφανίζεται στην περίπτωση αυτή σαν «η διαμεσολαβούσα δραστηριότητα» μέσα από την οποία το κεφάλαιο *αυτοαξιοποιείται*.[γ] Συνοπτικά, η δεύτερη άποψη είναι μια αντιστροφή της πρώτης. Και οι δύο απόψεις είναι στην πραγματικότητα ορθές, αν και αντιφατικές. Αυτό σημαίνει ότι ο καπιταλισμός χαρακτηρίζεται από μια αντίφαση ουσίας.

Κάθε πλευρά διεκδικεί να ορίσει το σύνολο της σχέσης τους, ανάγοντας ό,τι δεν ταυτίζεται με αυτήν στο αντίθετό της. Σε πρώτη ματιά, η σχέση κεφάλαιο-εργασία εμφανίζεται σαν μια διμελής σχέση, αλλά η κάθε πλευρά προσπαθεί να αναπαραστήσει την άλλη σαν μια *διαφορά εντός της*. Το κεφάλαιο διαιρεί τον εαυτό του σε σταθερή και μεταβλητή συνιστώσα· και ισχυρίζεται ότι απορροφά την εργασία στην μορφή του μεταβλητού κεφαλαίου, γιατί τώρα *κατέχει* αυτή την εργασία. Συνεπώς «κατανοεί» τη σχέση αυτή σαν μια σχέση με τον εαυτό του. Από την άλλη, η ζωντανή εργασία ισχυρίζεται ότι το κεφάλαιο δεν είναι παρά νεκρή εργασία. Κατανοεί επίσης τη σχέση σαν μια σχέση με τον εαυτό της.

Στην πραγματικότητα όμως οι αντιφατικές αυτές τοποθετήσεις έρχονται αντιμέτωπες, με τέτοιο τρόπο ώστε η επιβεβαίωση της ουσίας (οποιασδήποτε από αυτές) να οδηγεί στην εμφάνισή της με την μορφή της άρνησης. Έτσι η αντικειμενοποίηση της εργασίας συμπίπτει με την απαλλοτρίωση/ιδιοποίησή της, την θέση της σαν μιας στιγμής του κεφαλαίου· ενώ

[α] πάλι να δούμε τον Βουαγιέ!!!

[β] «*The Contradictions of Capital*» δημοσιευμένο στο «*Defending Objectivity*», εκδότες Archer και Outhwaite, Routledge 2004.

[γ] *Grundrisse* (Penguin 1973), σελ. 305.

η υποκειμενικοποίηση του κεφαλαίου εμφανίζεται ως η έσχατη εξάρτησή του όχι μόνο από τις προσωποποιήσεις του στην μορφή του κάθε ιδιοκτήτη και μάνατζερ αλλά από την δραστηριότητα της ζωντανής εργασίας. Το ίδιο συμβαίνει όταν το κεφάλαιο «κατεβαίνει» από την αυτοαναφορική εξιδανίκευση των μορφών της αξίας για να «παλέψει» με την υλικότητα της παραγωγής.Αυτή η διαδικασία, όμως, της αμοιβαίας «διαφόρισης»/othering δεν είναι φυσικά ισορροπημένη. Η πάλη για την κυριαρχία κερδίζεται από το κεφάλαιο που επιστρέφει επιτυχημένα από την σφαίρα της παραγωγής με την υπεραξία ενώ η ζωντανή εργασία επιστρέφει από το εργοστάσιο εξαντλημένη/εξουθενωμένη και αποστερημένη από το ίδιο το προϊόν της. Η πραγμάτωση του κεφαλαίου είναι η απο-πραγμάτωση/de-realisation του εργάτη.

Σαν αποτέλεσμα της αλλοτρίωσης της εργασίας και της υπαγωγής της στο κεφάλαιο, η αντικειμενικότητα της τοποθέτησης αξίας αυτονομείται και αντανακλά πίσω στην διαδικασία της εργασίας ως η «αλήθειά» της. Την ίδια στιγμή και σαν να είναι ακόμα, με μια έννοια, τίποτα άλλο από την αντικειμενική κοινωνική έκφραση της εργασίας, η αξία επιτυγχάνει να κυριαρχήσει πάνω στην εργασία· η εργασία περιστέλλεται/περιορίζεται σε μια πηγή συσσώρευσης κεφαλαίου. Αυτή η αντίφαση ουσίας οφείλεται στο γεγονός ότι ολόκληρη η σχέση της παραγωγής αντιστρέφεται, στο ότι οι παραγωγοί κυριαρχούνται από το προϊόν τους (ως αξία, κεφάλαιο) σε τέτοιο βαθμό που να μετατρέπονται σε υπηρέτες μιας διαδικασίας παραγωγής που εκπηγάζει και κατευθύνεται από το κεφάλαιο. *Το κεφάλαιο σαν αξία σε κίνηση δεν διακρίνεται από την ύλη σε κίνηση μετατοπισμένη από την εργασία*[α]· η εργασία *δρα ως κεφάλαιο*, όχι απλά κατ' εντολήν του. Λέει ο Μαρξ:

> Η εργασία δεν είναι μόνο η αξία-χρήσης που έρχεται αντιμέτωπη με το κεφάλαιο, είναι η αξία-χρήσης του ίδιου του κεφαλαίου.[β]

Και ισχυρίζεται ότι η εργασία αυτή απορροφάται από το παραγωγικό κεφάλαιο και δρα σαν «μια στιγμή του κεφαλαίου».[γ] Όλη η παραγωγική δύναμη της εργασίας εμφανίζεται σαν παραγωγική δύναμη του κεφαλαίου. Η κατηγορία της αξίας ριζώνεται σε αυτήν ακριβώς την πάλη του κεφαλαίου με την εργασία ώστε να πετύχει αυτή την «μεταφορά» της παραγωγικής ισχύος της.

Αφού οι εργάτες «κατέχονται» από το κεφάλαιο και η υλική διαδικασία της εργασίας εόναι ταυτόχρονα και μια διαδικασία αξιοποίησης/παραγωγής αξίας, το ίδιο πράγμα μπορεί να ειδωθεί από δύο συστήματα αναφοράς. Αυτό δεν είναι απλά ζήτημα διαφορετικών τρόπων να μιλήσει κανείς, ή η συνύπαρξη εναλλακτικών πραγματικοτήτων, είναι επίσης ζήτημα ενός καθορισμού, ζήτημα «ενημέρωσης» της μιας πλευράς από την άλλη για τους σκοπούς της. Το κεφάλαιο καθορίζει την οργάνωση της παραγωγής· αλλά ο χαρακτήρας της εργασίας, οι φυσικοί πόροι και ο εξοπλισμός το περιορίζουν σε αυτή την επίμονη προσπάθειά του. Παρά την ηγεμονική θέση που έχει το κεφάλαιο από αυτή την άποψη,[δ] η υπαγωγή της εργασίας

[α] πάλι Βουαγιέ on labour and matter!
[β] *Grundrisse*, σελ. 297.
[γ] *Grundrisse*, σελ. 364.
[δ] *Grundrisse*, σελ. 693.

στο κεφάλαιο δεν μπορεί ποτέ να είναι τέλεια· η εργασία είναι πάντα «μέσα και ενάντια» στο κεφάλαιο. Παρά το γεγονός της πραγματικής υπαγωγής της παραγωγικής διαδικασίας στο κεφάλαιο. το πρόβλημα για το κεφάλαιο είναι ότι έχει ανάγκη την διαμεσολάβηση της εργασίας. Ακόμα και αν η παραγωγική ισχύς της εργασίας απορροφηθεί από το κεφάλαιο από κάθε άποψη/intent, είναι απαραίτητο να έχουμε υπόψιν ότι το κεφάλαιο εξακολουθεί να εξαρτάται από αυτήν. [end]

Μέσα στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να καταλάβουμε καλλίτερα αν το θεμελιώδες ερώτημα είναι μια προβληματική της ενότητας/αλλοτρίωσης/επανάκτησης ή μια «εξωτερική διαίρεση στην αφετηρία».

Προφανώς υπάρχει μια άμεση αντίθεση ταξικών συμφερόντων. Αυτή είναι όμως μόνο μια επιφανειακή μορφή της βαθύτερης «ενότητας-των-αντιθέτων» ή «αντίθεσης-μέσα-στην-ενότητα» (*opposition-in-unity*) του κεφαλαίου και της ζωντανής εργασίας. Είναι αυτή η κοινωνική μορφή που αποδίδει/αντιστοιχίζει θέσεις στις τάξεις. Η ταξική πάλη είναι η μορφή με την οποία οι άνθρωποι αποκτούν συνείδηση αυτής της εσωτερικής αντίφασης και την αντιπαλεύουν/fight it out. Όπως έχουμε ήδη πει, η αντίφαση κεφάλαιο/εργασία εδράζεται στην διαίσθηση/insight ότι το κεφάλαιο είναι η αλλοτριωμένη δύναμη των παραγωγών. Από αυτή την άποψη η προβληματική της αλλοτρίωσης είναι πιο θεμελιακή από αυτήν της ταξικής πάλης. Όμως - και αυτό είναι ένα μεγάλο «όμως» - από τη στιγμή που συγκροτείται, η αντίφαση κεφαλαίου και εργασίας τροφοδοτείται από την αυτόνομη κίνηση του κεφαλαίου (ο νόμος της κίνησης του κεφαλαίου δεν μπορεί να αναχθεί σε μια ανακλαστική αντίδρασή του στους αγώνες των εργατών). Σε αυτή την εποχή το κεφάλαιο είναι η «κυρίαρχη στιγμή» της αντίφασης· συνεπώς η *TC* έχει μάλλον δίκιο όταν ερμηνεύει πολλές από τις αναφορές στην αλλοτρίωση μετά τα Χειρόγραφα του 1844 σαν το αποτέλεσμα πάνω στους εργάτες της ίδιας της αυτο-σύστασης του κεφαλαίου. Όμως και η πιο αυστηρή «λογική του κεφαλαίου» είναι συμβατή με μια τοποθέτηση του κεφαλαίου ως μορφής μέσα στην ιστορική φάση της αλλοτρίωσης με την ευρύτερη έννοια.[α]

Μια παρέκβαση για την κριτική της εργασίας. Με φέρνει σε αμηχανία (baffled) θέση της *TC*. Θα μπορούσαμε να κριτικάρουμε σαν αφηρημένη το «taking exercise»(?). Σίγουρα μπορούμε να κάνουμε το ίδιο με την έλλειψη νοήματος της εργασίας σήμερα; Η *TC* αντιτίθεται στις σχέσεις της δραστηριότητας παραγωγής αλλά αυτός είναι ακριβώς ο τρόπος που οργανώνουμε την παραγωγική δραστηριότητά μας. Φυσικά μια μαρξιστική κριτική εντοπίζει το πρόβλημα στην μισθωτή εργασία και όχι στην βιομηχανική παραγωγή, και ακόμα λιγότερο στη βάση του ότι το προϊόν - σαν ένα αντικείμενο εξωτερικό προς τον δημιουργό του - υπόκειται σε μια μοίρα αλλοτρίωσης, την αξιολόγηση των άλλων κ.λπ. (Σημείωση: σχετικά με τον James Mill και τον Μαρξ σχετικά με την σημασία της εργασίας στον σοσιαλισμό). Το απόσπασμα ισχυρίζεται ότι η «αλλοτριωμένη εργασία» δεν έχει δυναμικές συνέπειες. Αντίθετα, όμως, όπως έδειξε το 1968, η εξέγερση ενάντια σε αυτό το είδος εργασίας θα είναι ένα κεντρικό κίνητρο για την επανάσταση. Και ο στόχος είναι να οργανώσουμε σχέσεις παραγωγής που θα κάνουν την εργασία επιβεβαίωση και όχι άρνηση της ζωής.

[α] πάλι Βουαγιέ!!!

Στην πρόσφατη δουλειά μου έχω πασχίσει αρκετά για να επιχειρηματολογήσω υπέρ της αντικειμενικής πραγματικότητας της *αντιστροφής* και του *φετιχισμού*. Ολόκληρη η εποχή μας χαρακτηρίζεται αντικειμενικά από την διαφορά και την διαίρεση έτσι που να μην είναι ψευδαίσθηση να πούμε ότι το κεφάλαιο είναι το «υποκείμενο» που έχουμε απέναντί μας. Έχει τον δικό του νόμο κίνησης. Είναι εχθρικό/inimical προς τα συμφέροντά μας. Σίγουρα δεν μπορεί να αναχθεί - με έναν Stirner (?) τρόπο - σε μια παραγνώριση των ίδιων των δυνάμεών μας, των οποίων την προέλευση έχουμε ξεχάσει. Και όμως, σε τελευταία ανάλυση (το κεφάλαιο) είναι πραγματικά μια κοινωνική μορφή που παράγεται μέσα από τη δική μας δραστηριότητα, τόσο ιστορικά όσο και καθημερινά. Συνεπώς πιστεύω ότι ένα μεγάλο κομμάτι των ιδεών των Χειρογράφων του 1844 εξακολουθούν να έχουν ισχύ ως ένα εννοιολογικό πλαίσιο για την καπιταλιστική εποχή. Η φιλοσοφική δυσκολία έγκειται στο να βρεθεί ένας μέσος δρόμος ανάμεσα στο να πούμε, όπως ο Dussel, ότι «όλα είναι εργασία» και στο να φετιχοποιήσουμε το κεφάλαιο σαν μια εξωτερική δύναμη που μας «επιτίθεται ύπουλα» (mugs us). Αυτός ο μέσος δρόμος εξαρτάται από την κατανόηση του τρόπου με τον οποίον κάτι που «δεν είναι τίποτα άλλο παρά» μια κοινωνική σχέση παράγει μιαν αντικειμενικά πραγματική δύναμη πάνω μας εξαιτίας της αντιστροφής του υποκειμένου και του αντικειμένου.[α]

Αυτό με φέρνει στην αδυναμία κατανόησης από την *TC*, στο σημείο αυτό, της διαλεκτικής υποκειμένου/αντικειμένου και του τρόπου με τον οποίον η ανθρωπινη ουσία εμφανίζεται σαν η απάνθρωπη/μη-ανθρωπινη δύναμη του κεφαλαίου. Στα βιβλία μου *Labour* και *Brill* (σελ. 122) προχωρώ σε βάθος στο ζήτημα. Με δεδομένο τον χαρακτηριστικό διαχωρισμό της δραστηριότητας και του αντικειμένου στην αντίθεση κεφαλαίου/εργασίας, είναι απόλυτα συνεπές να ισχυριστούμε ότι η ανάπτυξη των ανθρώπινων δυνάμεων συμβαίνει με μια αλλοτριωμένη μορφή καθώς και να μιλήσουμε για την αποκατάσταση των αντικειμενικών δυνάμεων που είναι ταυτόχρονα και η διόρθωση/mending της αφηρημένης Υποκειμενικότητας του ανθρώπου-εργάτη (Grundrisse). Δεν εξαρτάται από έναν προηγούμενο Χρυσό Αιώνα, είτε πρόκειται για ένα πρωτόγονο κομμουνισμό είτε για τον προ-καπιταλιστικό μάστορα. Φυσικά αν, όπως ισχυρίζεστε εσείς, κάθε πλευρά απόξενώνεται από την άλλη, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η συνολική σχέση είναι μια αλλοτριωμένη μορφή μιας άλλης σχέσης που αν δεν βρίσκεται σε έναν Χρυσό Αιώνα θα πρέπει να βρίσκεται στο μέλλον.

Η *TC* αντιμετωπίζει φυσικά μια δυσκολία σε σχέση μια τέτοια «εικασία».

Εικασία. Μπορώ να καταλάβω ότι η προβληματική της αλλοτρίωσης δεν είναι επεξηγηματική με την έννοια που θα ήθελε η *TC*. Είναι όμως μια μορφή κατανόησης του εαυτού μας, της σύλληψης της φύσης της «μοίρας» μας, ένας τρόπος διαμόρφωσης ενός ιστορικού σχεδίου/προτάγματος.

Αυτό με φέρνει στις οξείες παρατηρήσεις στο τέλος της επιστολής που σχετίζονται με το «τι διακυβεύεται»· στην προτίμηση προς τις «άμεσες», «ολοκληρωμένες μορφές» πάλης και την απόρριψη της άποψης της ταξικής πάλης ως μιας διαμεσολαβούσας/ενδιάμεσης

[α] Μέγα Βουαγιέ, με την πραγματική δύναμη της ιδέας της οικονομίας!!!!

στιγμής σε ένα μεγαλύτερο ιστορικό τόξο.

Ας ξεκινήσουμε με την θέση της ίδιας της *TC* ότι η επανάσταση *γίνεται*/occurs όταν το προλεταριάτο ανακαλύψει ότι «ο ορισμός του ως τάξης είναι ένας εξωτερικός περιορισμός». Πολύ καλά. Συμφωνούμε. Αν όμως η επανάσταση δεν είναι «μια επιβεβαίωση...του προλεταριάτου» εγείρεται το ερώτημα του τι είναι μια επιβεβαίωση; Αν, ως άρνηση, καταργεί την τάξη, τότε τι αφορά, θετικά; Μπορεί να είναι μόνο η ανθρώπινη απελευθέρωση. Με αυτή την έννοια η ταξική πάλη είναι όντως μια στιγμή ενός ευρύτερου σχεδίου, σχεδίου το οποίο ενδιαφέρει και τους μη-προλετάριους αφού η διαίρεση σε τάξεις είναι ένα πλήγμα/affront για την ανθρωπινη κοινότητα. Το προλεταριάτο είναι πραγματικά ο φορέας της ανθρώπινης μοίρας με την επανάστασή του και «ξεκλειδώνει» τον γρίφο της ιστορίας.

Πριν κοιτάξουμε τις συνέπειες αυτού του πράγματος, ας ξεκαθαρίσουμε δυο-τρεις πιθανές παρανοήσεις. Η *TC* ισχυρίζεται ότι η άποψή μας υποκαθιστά την ταξική πάλη με μια άλλη «αποτελεσματική/efficient αντίφαση» εμποδίζοντάς μας να δούμε την ταξική πάλη σαν αυτό που «πραγματικά παράγεται ιστορικά» (really productive of history). Δεν ξέρω αν ο όρος *efficient* έχει την ίδια σημασία στη γαλλική και την αγγλική φιλοσοφία. Εδώ αναφέρεται σε μια αιτιακή ώθηση μάλλον παρά σε ένα λόγο/αιτία για δράση. Με αυτή την έννοια είναι η ταξική πάλη που παράγει την αλλαγή. Αλλά η *ανάγκη* για δράση είναι κάτι άλλο.[α] Για να ξεκαθαρίσουμε/articulate το ζήτημα δεν θα μπορέσουμε να αποφύγουμε την στιγμή του στοχασμού (speculative moment) (το τολμώ με τον δέοντα τρόμο!) Πρόκειται, όπως υπονοεί η *TC*, για μια τελεολογική προβληματική; Σίγουρα όχι αν αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μια εγγύηση εγγεγραμμένη στους ουρανούς ότι ο κομμουνισμός θα μας απολυτρώσει. Αυτό που όντως υποδηλώνει είναι ότι το νόημα μιας ιστορικής κατάστασης/συνθήκης δεν μπορεί να γίνει πλήρως κατανοητό με τους δικούς της όρους αλλά μόνο από την σκοπιά του *τι υπάρχει σε αυτήν να γίνει*. Η πρόταση «ένας άλλος κόσμος είναι δυνατός» είναι θεωρική/speculative όχι επειδή δεν έχουμε καλά επιχειρήματα (γι αυτήν) αλλά εξαιτίας της λογικής της θέσης/status.

Ας επιστρέψουμε στην *Εγκυκλοπαίδεια* του Χέγκελ. Εκεί ο Χέγκελ σχετίζει την «θεωρική/στοχαστική στιγμή» με την τρίτη φάση μιας διαλεκτικής κίνησης όταν μια αντίφαση γίνεται ξανά αντιληπτή όχι ως «εξουθενούμενη»/debilitating αλλά ως *παραγωγική*. Στοχαστική/θεωρικη με ποιαν ακριβώς έννοια; Με ποιο τρόπο ο θεωρητικός στοχασμός/λόγος πηγαίνει πέρα από την συνηθισμένη κατανόηση; Επειδή είναι *δημιουργική*! Σε αντίθεση με τους κανονιστικούς/nomological νόμους της μηχανικής ή τους νόμους της τάσης *παρέκτασης*/extrapolating του υπάρχοντος, δημιουργεί κάτι καινούριο όταν βρει τον τρόπο υπέρβασης της αντίθεσης. Απαιτεί «ένα προς τα πάνω τίναγμα της νόησης» για να δημιουργήσει μια καινούρια κατηγορία,[β] μια επανάσταση για την αναδιάταξη της κοινωνίας.[γ]

Κοιτάζοντας προς τα πίσω, η ιστορία πρέπει να γραφτεί στο μελλοντικό *πρότερο/anterior*· αυτή η αντίθεση θα έχει αυτή την λύση της κοκ. Κοιτάζοντας προς τα μπρος, όμως, απαιτεί

[α] Εδώ πάμε σε *modal logics*!
[β] Ένα καινούριο *Είδος* θα έλεγε ο Κορνήλιος!
[γ] Εξαιρετικό απόσπασμα!

ένα στοίχημα/wager ενός απραγματοποίητου, πιθανόν ουτοπικού στόχου, ότι ο κομμουνισμός θα παραχθεί από την ταξική πάλη. Για να επεργαστεί/διευκρινίσει το επαναστατικό σχέδιο το υπάρχον πρέπει λοιπόν να ειδωθεί από την σκοπιά του «όχι ακόμα». Αυτό δημιουργεί τα φιλοσοφικά προβλήματα για τα οποία ανησυχεί η *TC*.

Ας επιστρέψουμε στις *Θέσεις για τον Feuerbach*. «Η οπτική του νέου υλισμού είναι η κοινωνικοποιημένη ανθρωπότητ».[α] Αυτή η οπτική είναι θεωρητική· για δεν ενέχει καμμιά πραγματικότητα. Αυτό που είναι πραγματικό είναι η κοινωνία των πολιτών (αν και δεν την βλέπουμε σαν μια κοινωνία με τον καθέναν εναντίον καθενός αλλά ως τάξη εναντίον τάξης). Στην καλλίτερη περίπτωση η «κοινωνικοποιημένη ανθρωπότητα» υπάρχει με τον τρόπο της άρνησής της, της «ακοινωνικής κοινωνικότητας» της αστικής κοινωνίας. Η θεωρική/στοχαστική στιγμή αναδύεται όταν ο λόγος απαιτεί την υλοποίηση αυτής της οπτικής σε ένα πρακτικό σχέδιο, όταν απαιτεί να δρα σαν αυτό το «όχι ακόμα» να είναι υπαρκτό.

Η θεωρική στιγμή δεν μπορεί να εξαλειφθεί επειδη ακριβώς ζούμε σε μιαν αλλοτριωμένη κοινωνία στην οποία η οπτική της κοινωνικοποιημένης ανθρωπότητας δεν είναι υπαρκτή, και συνεπώς διαθέσιμη μόνο στην εκτόπισή της στην φιλοσοφία η οποία στοιχηματίζει στο προλεταριάτο για την πραγματοποίησή της.

Ο επιστημονικός σοσιαλισμός συλλαμβάνει τον εαυτό του σαν την θεωρητική έκφραση μιας επαναστατικής διαδικασίας που θα βάλει ένα τέλος στη φιλοσοφία στον βαθμό που θα καταργήσει τις αλλοτριωμένες υλικές σχέσεις που κάνουν αναγκαία μια τέτοια παρέκβαση μέσω του θεωρητικού στοχασμού. Το σχέδιο του Μαρξ για μια «ενοποιημένη επιστήμη του ανθρώπου» προδιαγράφει θεωρητικά μια τέτοια μη-αλλοτριωμένη κοινωνία. Όμως η φιλοσοφία παραμένει μια πραγματικότητα όσο η επαναστατική πρακτική στερείται άμεσης ιστορικής υλοποίησης/actuality.[β]

Εν κατακλείδι, η θεωρική στιγμή, η στιγμή του στοχασμού, είναι το άλμα προς τα μπρος. *Η διαλεκτική δεν είναι μια επιστήμη αποτελεσματικής/efficient αιτιότητας που επιτρέπει την πρόβλεψη*. Το μέλλον που θα γίνει πρέπει να παραχθεί από «εμάς» και στην προσμονή του η θεωρική στιγμή είναι αναπόφευκτη. Το προλεταριάτο πρέπει να μπει σε μια πρακτική αυτουπέρβασης αν και, σε πρώτη φάση, η αυτεπιβεβαίωσή του απέναντι στο κεφάλαιο δεν είναι πια αντιληπτή με αυτόν τον τρόπο (δείτε την προβληματική του «μεταβατικού προγράμματος» του Τρότσκυ)· μπορούμε όμως να προσβλέπουμε θεωρητικά στην πραγματοποίηση της ανθρώπινης απελευθέρωσης.

Chris J Arthur, 10/04

[α] να δοθεί η αναφορά.

[β] Εξαιρετικά θεμελιώδες σημείο! Πάλι ο Βουαγιέ και η πραγμάτωση τινός όταν καταργεί την αιτία του, το καθήκον της φιλοσοφίας να αλλάξει τον κόσμο, το «τέλος» της φιλοσοφίας κ.λπ.

Μέρος 9

Εισαγωγή σε μια «Απάντηση στο *Aufheben*» από ένα πρώην μέλος του[β]

[β] **Δημοσιευμένο στο *riff-raff* αρ. 8**

Εισαγωγή σε μια εισαγωγή

Έχει προταθεί ότι το κείμενο που ακολουθεί - ένα σχέδιο εισαγωγής στην απάντηση της *TC* σε αυτό που εμφανίστηκε για αυτήν στο τεύχος 12 του *Aufheben* - απαιτεί κάποιες εξηγήσεις.

Όπως ακριβώς μπορούμε να δούμε ότι η συνείδηση υπάρχει μεταξύ ανθρώπων μάλλον παρά στα κεφάλια τους έτσι και η θεωρία υπάρχει κοινωνικά στην ενεργό διαδικασία απόκρισης στην κίνηση της πραγματικότητας και στις προηγούμενες θεωρητικές απόπειρες σύλληψης αυτής της κίνησης, μια απόκριση που προ(σ)καλεί μια άλλη απόκριση κοκ. Ο Richard Gunn προτείνει ότι μια τέτοια πρακτικά ανακλαστική θεωρία ταυτίζεται με μια «καλή συζήτηση»: ένα παιχνίδι αναγνώρισης στο οποίο κάθε συμπαίκτης «στοιχηματίζει» τα πάντα σχετικά με τον εαυτό του και τις απόψεις του. Η αλληλεπίδραση ανάμεσα στο *Aufheben* και την *TC* ήταν μια τέτοια προσπάθεια για μια «καλή συζήτηση». Το κείμενο που ακολουθεί είχε την έννοια του προσωρινού κλεισίματος της δημοσιευμένης συζήτησης εισάγοντας και σχολιάζοντας την πιο πρόσφατη απάντηση της *TC* αφήνοντας όμως σε αυτήν την τελευταία λέξη, για την ώρα.

Η κανονική πρακτική του *Aufheben* θα περιελάμβανε την συλλογική συζήτηση/αντιπαράθεση για το σχέδιο αυτό, τη διόρθωσή του και την εμφάνιση της τροποποιημένης εκδοχής του στο περιοδικό. Αντί γι αυτό κάποιοι από τους συμμετέχοντες στο εγχείρημα υποστήριξαν ότι η διαφωνία τους με το σχέδιο κειμένου ήταν τέτοια που ούτε αυτό ούτε το κείμενο της *TC* θα έπρεπε να εμφανιστούν στο περιοδικό. Μετά από μια έντονη συζήτηση επιτεύχθηκε ένας συμβιβασμός στο να δημοσιευτεί το κείμενο της *TC* με μια μη-δεσμευτική εισαγωγή. Μετά την έκδοση του τεύχους 13 του *Aufheben* η εσωτερική αντιπαράθεση ξεκίνησε και πάλι. Όμως πριν τα θέματα ξεκαθαριστούν πλήρως, ένα κομμάτι της ομάδας αποφάσισε ότι δεν μπορούσε πλέον να συνεργαστεί με συγκεκριμένα άλλα μέλη της και ότι έπρεπε να ζητηθεί από αυτά να αποχωρήσουν. Συνέβη μια πικρή διάσπαση.

Μπορούμε να δούμε ότι αν και η κύρια πρόθεση αυτού του σχεδίου εισαγωγής ήταν να αποτελέσει μέρος της «συζήτησης» που είχε το *Aufheben* με την *TC* και με το αναγνωστικό του κοινό σχετικά με την *TC*, ήταν ταυτόχρονα και μια κίνηση στην συζήτηση που εξελισσόταν μέσα στο ίδιο το Aufheben. Ό,τι ακολούθησε - η απόρριψη του σχεδίου, ακολουθούμενη από την απόσυρση της αναγνώρισης από τους συμμετέχοντες στην συζήτηση - ήταν ακραίες κινήσεις με όρους διαλόγου. Αυτός ο τερματισμός της συζήτησης απέτρεψε/εμπόδισε την περαιτέρω αποσαφήνιση εκείνη τη στιγμή των ζητημάτων που διακυβεύβονταν είτε ανάμεσα στην *TC* και το *Aufheben* είτε στο εσωτερικό του ίδιου του *Aufheben*. Διακυβευβόταν η ίδια η ταυτότητα του *Aufheben* και αυτή θα μπορούσε να διασωθεί μόνο με τον να μπει ένα τέλος στον διάλογο. Μπορεί να ειδωθεί σαν μια επιβεβαίωση της παρατήρησης του Gunn ότι:

> τίποτα δεν είναι λογότερο ευγενικό από την επιδίωξη τερματισμού μιας αυστηρής συζήτησης...Κανείς δεν μπορεί να πει εκ των προτέρων πού (σε ποια

ζητήματα μιας διαπάλης «ζωής και θανάτου») μπορεί να οδηγήσει μια καλή συζήτηση.[1]

Αυτό σημαίνει όμως ότι το κείμενο που έχετε μπροστά σας παραμένει ένα αδρό και ανολοκλήρωτο σχέδιο. Πέρα από ένα «καθάρισμα/νοικοκύρεμα», η κύρια ενότητα που θα μπορούσε να δουλευτεί περισσότερο είναι το τέταρτο σημείο σχετικά με την αλλοτρίωση. Το βασικό ερώτημα είναι αυτό της σχέσης της χρήσης της κατηγορίας της αλλοτρίωσης στα *Οικονομικά και Φιλοσοοφικά Χειρόγραφα* του Μαρξ του 1844 και της χρήσης της στα *Grundrisse* και το *Χαμμένο Έκτο κεφάλαιο* [του *Κεφαλαίου*]. Κάποιες σημαντικές δευτερεύουσες εργασίες σχετικά με το ερώτημα αυτό είναι τα κεφάλαια 2-3 του «*Marx, Marginalism and Modern Sociology*» του Simon Clarke και η «*Διαλεκτική της Εργασίας*» του Chris Arthur, ο οποίος σχολίασε ευθέως τα επιχειρήματα της *TC* σχετικά με την αλλοτρίωση σε μια επιστολή του.[2]

Η αποδοχή όμως, στο σχέδιο αυτό, της πρόκλησης της *TC* να θεωρήσει τι βρίσκεται πίσω από το «μαρξολογικό» εποχείρημα σχετικά με την αλλοτρίωση ήταν μια καλή κίνηση και μπορεί κανείς να υποψιαστεί ότι ήταν και ένας από τους λόγους που το έκανε μη αποδεκτό από άλλα μέλη του *Aufheben*. Όπως κάποιος από μας είκασε στην εσωτερική συζήτηση που ακολούθησε στο *Aufheben*: «η θεωρία της *TC* είναι ισχυρότερη από τις αδυναμίες της στην κατανόηση της σύνδεσης Χέγκελ-Μαρξ και της αποτυχίας να συλληφθεί η συνέχεια ανάμεσα στα *Χειρόγραφα* και σε αυτό που υπονοεί πιθανόν η μεταγενέστερη *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας* [στμ: failure to grasp the continuity of the EPM and later Critique of Political Economy might otherwise suggest]. Με ποιο τρόπο; Επειδή παρά την απροθυμία τους να πάρουν υπόψιν την σχέση του Μαρξ με την διαλεκτική το Χέγκελ, που ο Μαρξ προσφέρει στα *Χειρόγραφα*, η *TC* αντλεί τον Χέγκελ της και την διαλεκτική της από μια άλλη πηγή: τα *Grundrisse*. Μου φαίνεται ότι η *TC*, άσχετα από το τι λένε οι ίδιοι, είναι με μια πολύ σημαντική έννοια «Χεγκελιανοί Μαρξιστές» που συλλαμβάνουν τις οντολογικές διαστάσεις της κριτικής του Μαρξ. Αυτό συμβαίνει επειδή παίρνουν σαν βασικό τους κείμενο τα *Grundrisse* και συνεπώς χρησιμοποιούν οι ίδιοι έννοιες που βασίζονται θεμελιακά στην αλλοτρίωση».

Εν πάσει περιπτώσει, η συζήτηση συνεχίζεται...

Εισαγωγή σε «Μια απάντηση στο *Aufheben*»

Εδώ βλέπουμε τον λόγο πίσω από ένα συγκεκριμένο παράπονο που τόσο συχνά ακούγεται εναντίον τους ότι δηλαδή πρέπει να διαβάσει τόσα ξανά και ξανά πριν μπορέσει να τους καταλάβει - ένα παράπονο που το βάρος του υποτίθεται ότι είναι εξωφρενικό και, εφόσον είναι δικαιολογημένο, δεν επιδέχεται υπεράσπισης.[3]

Ω, όχι, όχι άλλη TC!; [αναγνώστης του *Aufheben*]

Έχουμε πλέον αφιερώσει σημαντικό χώρο, χρόνο και προσπάθεια τόσο στο περιοδικό

όσο και στις συζητήσεις μας για να «αναμετρηθούμε» με τις προοπτικές της γαλλικής ομάδας *Theorié Communiste* (*TC*). Ξέρουμε παρόλα αυτά ότι κάποιοι αναγνώστες μας δεν μας ακολουθούν σε αυτή την προσπάθεια. Ένα ερώτημα είναι αν η δυσκολία της *TC* έχει να κάνει με την σημασία αυτών που λένε - και ίσως με την αντίσταση που προκαλεί στον αναγνώστη - ή μπορεί να αναζητηθεί με μια έλλειψη ευκρίνειας στον τρόπο που εκφράζονται. Η απάντηση είναι ίσως λίγο και από τα δύο.

Όπως παραδέχονται συχνά ακόμα και οι θαυμαστές της *TC* το στυλ γραφής της αφήνει κάτι ανικανοποίητο, υπάρχει μια επανάληψη και βερμπαλισμός, ατέλειωτες αυτοαναφορικές προτάσεις που δεν μοιάζουν να έχουν τέλος και στις οποίες το υποκείμενο και το αντικείμενο είναι ασαφή.[4] Αυτό που περισσότεροι από έναν αναγνώστη έχουν πει είναι ότι σίγουρα η *TC* θα μπορούσε να ωφεληθεί από έναν καλό συντάκτη. Η *TC* επιμένει να επιστρέφει σε έναν αριθμό από βασικές θεωρητικές ιδέες: ο παλιός κύκλος αγώνων - ο προγραμματισμός - και η κατάργησή του στην αναδιάρθρωση· ο νέος κύκλος αγώνων· η απόρριψη οποιασδήποτε επαναστατικής ουσίας του προλεταριάτου· η άρνηση να δουν την επανάσταση σαν την υπερανάπτυξη/ωρίμανση των τωρινών αγώνων. Όμως, και αν αυτό ετίθετο σαν κριτική, η *TC* θα ακολουθούσε πάντα τον Βολταίρο λέγοντας ότι θα επαναλάμβαναν τον εαυτό τους όσο χρειάζεται μέχρι να γίνουν κατανοητοί.

Όσον μας αφορά μπορούμε να πούμε ότι βρίσκουμε την αλληλεπίδραση με την *TC* προκλητική και διεγερτική αν και επίσης απελπιστική. Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένα αμάλγαμα των δύο γραμμάτων στα οποία η *TC* καταπιάνεται με αυτό που κατά την άποψή τους αποτελεί τα τέσσερα βασικά σημεία της αντιπαράθεσής μας. Αντί για μια πλήρη ανταπάντηση στις θέσεις τους επιλέγουμε εδώ μια μάλλον σύντομη εισαγωγή στα σημεία που βάζουν, επιτρέποντάς τους για την ώρα να έχουν (με μια έννοια) την τελευταία κουβέντα.

Πρώτο Σημείο

Το πρώτο σημείο της *TC* βασίζεται στην λανθασμένη άποψη ότι έχουμε συμφωνήσει με την κριτική που άσκησαν σε αυτήν οι Dauvé και Nesic στο κείμενό τους «*Να δουλεύει κανείς ή να μην δουλεύει; Είναι αυτή η απορία;*».[5] Παρόλα αυτά, το σημείο της *TC* αξίζει να ληφθεί υπόψιν για δυο λόγους. Πρώτον γιατί απαντώντας στην κριτική των Dauvé και Nesic, η *TC* έκανε ένα χρήσιμο ξεκαθάρισμα του τι σημαίνει η έννοια του προγραμματισμού. Δεύτερον, τραβά την προσοχή στο μοναδικό ουσιαστική κριτική που έχει ασκηθεί στην *TC* και την οποία γνωρίζουμε. Ο Dauvé μαζί με τον Camatte είναι στις αγγλόφωνες χώρες μια από τις πιο γνωστές φιγούρες[6] από την κομμουνιστική σκηνή ή περιβάλλον που άνθισε στην Γαλλία κοντά στο 1968, περιβάλλον που έχουμε ονομάσει ως σύγχρονη υπεραριστερά. Εμπνευσμένη από τις εξελίξεις στην ταξική πάλη και επηρεασμένη από την ομάδα *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, την *Καταστασιακή Διεθνή* και την έκδοση των *Grundrisse* του Μαρξ, αυτή η σκηνή πραγματοποίησε μια μη-δογματική «ιδιοποίηση»/οικειοποίηση των καλλίτερων ιδεών του συμβουλιακού κομμουνισμού και του Μπορντίγκα. Ο ισχυρισμός της *TC* είναι ότι η θεωρία τους είναι το θεωρητικό προϊόν - ο σωστός τρόπος προχωρήματος - της σκέψης

που αναπτύχθηκε από αυτή την σκηνή.[7] Ο Dauvé στην συνεχή συγγραφή και δράση του είναι ένας από τους κύριους αντιπροσώπους μιας εναλλακτικής θεωρητικής κατεύθυνσης που ακολούθησαν κάποιοι από αυτούς που αναδύθηκαν μέσα από αυτό το περιβάλλον,[8] και φυσικά αυτό δεν θα συμφωνούσε με την άποψη της *TC*. Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι ενώ κάποιοι «καταστασιακοί» θα μπορούσαν στο παρελθόν να κατηγορήσουν τον Dauvé και τους φίλους του για ντετερμινισμό,[9] αυτή είναι τώρα ακριβώς η κατηγορία που ο ίδιος ασκεί στην *TC*. Πρόκειται για ένα ζήτημα στο οποία ίσως επιστρέψουμε μιαν άλλη στιγμή.

Δεύτερο Σημείο

Το δεύτερο σημείο είναι μια απάντηση στο ερώτημά μας κατά πόσον η *TC*: «με το να μην θρηνεί την απώλεια της εργατικής ταυτότητας χάνει το γεγονός ότι ίσως το προλεταριάτο πρέπει πρώτα να αναγνωρίσει τον εαυτό του και την κατάστασή του για να καταργήσει τον εαυτό του»;[10] Η απάντηση της *TC* είναι μια αποσαφήνιση του πώς κατανοεί τον τρέχοντα κύκλο αγώνων ως διαφορετικό από τον προγραμματισμό και μια περιγραφή, σε ένα πολύ αφηρημένο επίπεδο, του τι θα πρέπει να περιλαμβάνει η προλεταριακή επαναστατική κίνηση προς τον κομμουνισμό.

Το *Aufheben* έχει περιστασιακά υιοθετήσει την ιδέα, που είναι κοινός τόπος στην αριστερά, ότι η διαφορά ανάμεσα στους εργατικούς αγώνες σήμερα και σε αυτούς των δεκαετιών 1960-70 είναι μια διαφορά μεταξύ αμυντικών και επιθετικών αγώνων. Για την *TC* αυτό υποβαθμίζει την θεμελιακότητα της ήττας του παλιού εργατικού κινήματος. Δεν πρόκειται απλά για μια υποχώρηση του ίδιου ουσιαστικά είδους ταξικής πάλης που θα μπορούσε να επανεμφανιστεί αργότερα στην ίδια σχεδόν μορφή.

Για την *TC* τόση η αριστερίστικη αναμονή για μια επιστροφή του παλιού εργατικού κινήματος - των συνδικάτων που επιβεβαιώνουν την τάξη και της κανονικής σοσιαλδημοκρατίας - όσο και η υπεραριστερίστικη «επιφυλακή/σκοπιά» για μια επιστροφή των μορφών αυτο-οργάνωσης και προλεταριακής αυτονομίας, που η υπεραριστερά αντέθετε στους θεσμούς αυτούς, «κρέμονται» σε έναν κύκλο αγώνων που είναι πια παρελθόν. Η ιδέα ότι «η αυτοοργάνωση και η δύναμη των συνδικάτων ανήκαν στον ίδιο κόσμο της επανάστασης ως επιβεβαίωσης της τάξης»[11] καταδεικνύει γιατί έχουμε δει την *TC* ως την πιθανά ορθή κίνηση «πέρα από την υπεραριστερά. Για την υπεραριστερά η ταξική πάλη με την μορφή της προλεταριακής αυτονομίας και της αυτοοργάνωσης είναι καλή (ή τουλάχιστον δυνητικά επαναστατική) και τα συνδικάτα είναι κακά (ή τουλάχιστον αδιόρθωτα αντεπαναστατικά) επομένως αν εμφανίζονται να συνδέονται αυτό συμβαίνει μόνο επειδή η δεύτερη μορφή [τα συνδικάτα] καταπιέζει, επαναφομοιώνει και κρατά πίσω τις πρώτες. Ξέρουμε όμως ότι στην περίοδο μέχρι και την δεκαετία του 1970, που η *TC*, αποκαλεί προγραμματισμό, πολλές από τις άγριες απεργίες από τις οποίες η υπεραριστερά ενθουσιαζόταν καθοδηγούνταν στην πραγματικότητα από απλούς συνδικαλιστές [rank and file shop stewards]. Επίσης μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι όταν οι εργάτες αυτο-οργανώθηκαν πραγματικά ενάντια στα επίσημα συνδικάτα υπήρχε μια συντριπτική τάση είτε οι μορφές οργάνωσης που είχαν

δημιουργήσει να γίνουν καινούρια συνδικάτα είτε να επιστρέψουν πίσω [drift back] σε μια αποδοχή και πάλι των επίσημων συνδικάτων. Όταν οι υπεραριστεροί αναγνωρίζουν το γεγονός αυτό, προσπαθούν γενικά να το κατανοήσουν με όρους μιας τάσης προς την αυτονομία και την κανονική επανάσταση που όμως έχει ηττηθεί επανειλλημένα. Στους επαναστάτες αποδίδεται τότε ο ρόλος να διαδώσουν τα μαθήματα από αυτές τις ήττες, ώστε την επόμενη φορά η επανάσταση να μην προδοθεί από τις λοξοδρομήσεις [τις λάθος διαδρομές] της ενσωμάτωσης στα συνδικάτα, ή την σοσιαλδημοκρατία ή τον λενινισμό ή τον εθνικισμό κ.λπ. Η *TC* «υπονομεύει» λοιπόν την ταυτότητα αυτών που βλέπουν τους ευατούς σαν πρωταθλητές της καλής πλευράς της εργατικής δραστηριότητας - αυτόνομη και αυτοοργανωμένη - απέναντι στην κακή δραστηριότητα - ενσωματωμένη, αποδεχόμενη την αντιπροσώπευση. Και το κάνουν αυτό βλέποντας αυτή την αντίθεση σαν μέρος μιας ιστορικής περιόδου, μιας περιόδου η οποία εμπεριείχε σίγουρα διασπάσεις και συγκρούσεις αλλά στην οποία η εργατική αυτονομία και η δύναμη των συνδικάτων ήταν μέρη ενός συνεχούς εργατικών αγώνων που μοιράζονταν το ίδιο μοντέλο χειραφέτησης και επανάστασης, αυτό που βασιζόταν σε μιαν επιβεβαίωση της τάξης.[12]

Τι συμβαίνει όμως με τον καινούριο κύκλο αγώνων; Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι αυτό που κάποιοι εκτιμούν στο έργο της *TC* και το οποίο επίσης αναδείχθηκε στην μεταξύ μας ανταλλαγή, είναι στην ουσία η μεγάλη προσοχή που αποδίδουν στους συγκεκριμένους αγώνες και στον τρόπο που η αφηρημένη θεωρία τους αναδύεται από αυτό. Η *TC* αναφέρεται σε δύο παραδείγματια - την *Cellatex* και την *Vilivoorde* – που κατά την άποψή τους είναι ενδεικτικά του χαρακτήρα αυτού του νέου κύκλου αγώνων. Παρουσιάζοντας μερικές λεπτομέρειες αυτών των αγώνων θα μπορέσουμε να πάρουμε ίσως μια ιδέα για το πού το πηγαίνουν. Η περίπτωση της *Cellatex* αναφέρεται σε μια πολύ μαχητική αντίδραση στο κλείσιμο μιας κλωστοϋφαντουργίας στην Βόρεια Γαλλία το 2000. Οι εργάτες κατέλαβαν το εργοστάσιο, κράτησαν ως ομήρους για ένα μικρό χρονικό διάστημα κάποιους από τους υπεύθυνους και απειλούσαν να ανατινάξουν το εργοστάσιο, το οποίο ήταν γεμάτο από δηλητηριώδη και εκρηκτικά χημικά. Με πανώ που έγραφαν «Θα πάμε μέχρι το τέρμα...μπουμ, μπουμ», έκαναν φανερή την αποφασιστικότητά τους στα μέσα ενημέρωσης προκαλώντας μικρές εκρήξεις και ρίχνοντας χημικά σε μεγάλες φωτιές μπροστά στις πύλες του εργοστασίου. Σε μια κίνηση, που δεν τους έκανε συμπαθείς στους οικολόγους/περιβαλλοντιστές, απελευθέρωσαν μερικά χημικά επίσης στο ποτάμι[13] και απείλησαν να ρίξουν περισσότερα. Μετά από αυτό τους προσφέρθηκε και αποδέχτηκαν ένα πολύ πιο ευνοϊκό πακέτο εθελούσιας εξόδου/απόλυσης.[14] Η περίπτωση της *Vilivoorde* αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίον αντέδρασαν οι εργάτες σε ένα Βελγικό εργοστάσιο της Renault στην ανακοίνωση του κλεισίματός του το 1997. Σε αυτό που έγινε γνωστό σαν «ευρωαπεργία» οι εργάτες κατέλαβαν το εργοστάσιο, και κατάφεραν να αποτραβήξουν και συνεπώς να κρατήσουν «ομήρους» 4.500 καινούρια αυτοκίνητα. Έκαναν κάποιες «καταδρομικές» δράσεις για να διαδώσουν την δράση τους σε άλλα γαλλικά εργοστάσια. Κέρδισαν επίσης αρκετές εκδηλώσεις αλληλεγγύης από εργάτες της Renault στη Γαλλία και το Ισπανία καθώς και από άλλους εργάτες στην αυτοκινητοβιομηχανία στο Βέλγιο που κορυφώθηκαν σε μια τεράστια διαδήλωση που καλέστηκε πολύ γρήγορα στις Βρυξέλλες. Μετά από αυτό ο Γάλλος πρωθυπουργός

βγήκε στην τηλεόραση για να ανακοινώσει μια μεγάλη αύξηση στις αποζημιώσεις των εργατών. Και στις δυο περιπτώσεις λοιπόν, παρά τις διαφορές τους, βλέπουμε ευφάνταστες και, στην περίπτωση της Cellatex, βίαιες διαμαρτυρίες ενάντια στο κλείσιμο εργοστασίων και στην απώλεια θέσεων εργασίας που καταλήγουν...στο κλείσιμο των εργοστασίων και στην απώλεια των θέσεων εργασίας συν ένα διευρυμένο κοινωνικό πλάνο για τους εργάτες. Μπορεί να πει κανείς ότι αυτά τα παραδείγματα δείχνουν εργάτες να αντιδρούν μαχητικά στην αναδιάρθρωση αλλά επίσης και με μια έννοια ρεαλιστικά αποδεχόμενοι στο τέλος τον καλλίτερο διακανονισμό που πιστεύουν ότι μπορούν να πετύχουν. Τώρα στον βαθμό που αυτά τα αποτελέσματα αποτελέσουν τον κανόνα για μελλοντικές αναδιαρθρώσεις και κλεισίματα εργοστασίων, αποτελούν ένα σημαντικό κόστος για το κεφάλαιο, μέρος αυτού για το οποίο οι αστοί σχολιαστές οδύρονται ως ανελαστική ευρωπαϊκή αγορά εργασίας, αλλά δύσκολα μπορούμε να πούμε ότι έχουμε να κάνουμε με βήματα προόδου για την εργασία. Αν οι αριστεριστές βλέπουν σε αυτές τις δράσεις μια μερική επιστροφή της ταυτότητας της εργατικής τάξης (προσπαθώντας να χωρέσουν τον αγώνα στην Vilivoorde στην απαίτηση και την υπεράσπιση μιας «κοινωνικής Ευρώπης» για παράδειγμα) και οι υπεραριστεριστές βλέπουν ίσως τα ενθαρρυντικά σημάδια της επιστροφής της εργατικής αυτονομίας, για την *TC* αυτό που είναι φανερό είναι η αντίθεση με τους αγώνες του προηγούμενου κύκλου του προγραμματισμού, ο τρόπος με τον οποίον μια εργατική ταυτότητα δεν μπορεί να αναπαραχθεί.[15]

Όμως η *TC* επιμένει ότι δεν ισχυρίζεται πως στον παλιό κύκλο το προλεταριάτο αγωνιζόταν για να επιβεβαιώσει τον εαυτό του στον καπιταλισμό, ενώ τώρα το προλεταριάτο έχει γίνει ένα «καθαρά αρνητικό ον» που θέλει μόνο να καταργήσει το κεφάλαιο και τον εαυτό του. Το επιχείρημά τους είναι μάλλον ότι το προλεταριάτο, όπως πάντοτε, αγωνίζεται για τα άμεσα συμφέροντά του, αλλά επειδή ο αγώνας αυτός δεν μπορεί να βρει διέξοδο/να «επιλυθεί» στην επικύρωση και την επιβεβαίωση μιας εργατικής ταυτότητας σαν μιας βάσης για την περαιτέρω καπιταλιστική αναπαραγωγή, διανοίγεται η πιθανότητα μιας επαναστατικής έκβασης αυτού του κύκλου αγώνων. Στο σημείο αυτό λένε ότι ακόμα και η έννοια μιας «τάξης δι εαυτήν», προς την οποία έδειχνε το ερώτημά μας, μπορεί να αποκτά συνάφεια. Αλλά για την *TC* αυτό θα μπορούσε να συμβεί στο σημείο που η τάξη αναγνωρίζει τον ορισμό της σαν τάξης σαν κάτι που της επιβάλλεται ως εξωτερικός περιορισμός και τον υπερβαίνει, μια αναγνώριση που προτείνουν ότι ισοδυναμεί με μια πρακτική γνώση του κεφαλαίου. Η ιδέα ότι η ταξική πάλη τίθεται τώρα στο επίπεδο της αναπαραγωγής των τάξεων[α] - ότι η επανάσταση θα παραχθεί από αυτόν τον κύκλο αγώνων - είναι φυσικά κάτι που θα θέλαμε να είναι αληθές ακόμα και αν δεν είμαστε αρκετά σίγουροι για τον τρόπο που η *TC* το βλέπει να αναδύεται.

[α] Εξαιρετικά σημαντικό σημείο, και ορθή διατύπωση της θέσης της *TC*. Η ταξική πάλη σε ένα «μετα»-επίπεδο.

Τρίτο Σημείο

Στο τρίτο της σημείο η *TC* εξηγεί σε έναν βαθμό την περιοδολόγησή της του καπιταλισμού και συγκεκριμένα την βάση στην οποία ισχυρίζεται ότι υπάρχει μια δεύτερη φάση τηςν πραγματικής υπαγωγής στη δεκαετία του 1970. Όπως είπαμε και πριν, η στάση μας εδώ δεν είναι μια εκ των προτέρων/συνολικ απόρριψη μιας περιοδολόγησης με βάση την τυπική και την πραγματική υπαγωγή. Αναγνωρίζουμε ότι η κίνηση προς μια τέτοια μορφής περιοδολόγηση[16] ήταν (εξαιρετικά) παραγωγική θεωρητικά για την γαλλική κομμουνιστική σκηνή που επηρέασε, όπως επίσης και για τους αυτόνομους μαρξιστές που την υιοθετήσαν το ίδιο χρονικό διάστημα. Αυτή η περιοδολόγηση είχε το πλεονέκτημα των εναλλακτικών τρόπων σύλληψης της περιόδου εκείνη την στιγμή[17] που είχε ένα κανονικό ρίζωμα στην κριτική της πολιτικής οικονομίας από τον Μαρξ και στην σύλληψη από αυτόν του κεφαλαίου ως αυτονόμησης της αξίας. Επιπλέον μπορούμε να δούμε ότι η εισαγωγή από την *TC* μιας δεύτερης φάσης της πραγματικής υπαγωγής είναι ένα προχώρημα στην αντιμετώπιση αυτού που αποτελεί για μας την εμφανή αδυναμία μιας τέτοιας περιοδολόγησης: την ανελαστικότητα της απλής δυαδικής αντίθεσης: τυπική-πραγματική.

Μπορούμε όλοι να συμφωνήσουμε ότι έχουν συντελεστεί μερικές θεμελιώδεις αλλαγές από τη δεκαετία του 1970 - μια αναδιάρθρωση της βιομηχανίας που περιλαμβάνει τεράστιες ήττες κομματιών της εργατικής τάξης, μια αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση ιδιαίτερα των οικονομικών λειτουργιών, η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, η κρίση των προσπαθειών του «τρίτου κόσμου» να ακολουθήσουν το ρωσικό κρατιστικό μοντέλο του εκσυγχρονισμού, δηλαδή της συσσώρευσης κεφαλαίου, το άδειασμα σοσιαλδημοκρατικών μορφών όπως το κράτος πρόνοιας. Οι αστοί σχολιαστές έχουν περιγράψει αυτές τις αλλαγές με φράσεις όπως Παγκοσμιοποίηση, το τέλος του συνεργατισμού/corporatism, του Κεϋνσιανισμού, άνοδο του νεο-φιλελευθερισμού, το «σταμάτημα της πορείας προς τα εμπρός της εργασίας» και φυσικά πτώση του κομμουνισμού.[18] Ρωτάμε όμως: αυτό το καινούριο στάδιο της *TC* είναι μόνο μια καλλίτερη περιγραφή,[19] που καθορίζεται απλά από τις ίδιες πρωτοφανείς αλλαγές που οι αστοί περιγράφουν με τους δικούς τους όρους, ή αυτό το νέο στάδιο εξηγεί πραγματικά αυτές τις αλλαγές με μια δυναμική αρχή που θεμελιώνεται κανονικά στην σχέση κεφαλαίου-εργασίας;

Η *TC* δίνει κάποιες αξιοπρεπείς αναφορές ενδεικτικές του ότι υπάρχει μια βάση στον Μαρξ που δικαιολογεί/καθιστά έγκυρη την ανάπτυξη των εννοιολογικών κατηγοριών του για το κεφάλαιο σε μια ιστορική περιοδολόγηση της καπιταλιστικής κοινωνίας.[20] Φυσικά, και καθώς η πραγματική υπαγωγή, με τον τρόπο που την σκέφτεται η *TC*, δεν συντελέστηκε πραγματικά παρά μετά τον θάνατο του γηραιού ανδρός, οι «κανονικές/κανονιστικές μαρξικές αναφορές» δεν μπορούν να επιλύσουν/διευθετήσουν οριστικά το ζήτημα. Πραγματικά στην βάση της πιστότητας στον Μαρξ, θα ήταν εξίσου εύλογο να ισχυριστεί κανείς ότι τα στάδια του καπιταλισμού που ο ίδιος ταυτοποιεί είναι «απλός συνεταιρισμός», «βιομηχανοποίηση/μεταποίηση/manufacturing» και «μεγάλης κλίμακας βιομηχανία». Και θα ήθελε ίσως να προσθέσει κάτι όπως ο τεηλορισμός/φορντισμός μέχρι τη δεκαετία του 1970 και

ίσως ακόμα κάποιο είδος νεο-φορντισμού ή κρίσης του φορντισμού από κι ύστερα.[21] Φυσικά δεν υιοθετούμε την ανάλυση της σχολής της «Ρύθμισης»[22,α] σαν μια εναλλακτική[23] στην *TC*. Μπορούμε να συμφωνήσουμε μαζί τους ότι η σωστή προσέγγιση είναι να χρησιμοποιήσουμε κάποια από τα θεωρητικά επιχειρήματα και το εμπειρικό υλικό που συγκέντρωσαν θεωρητικοί όπως αυτοί της σχολής της «Ρύθμισης» από μια προοπτική εστιασμένη περισσότερο στην ταξική πάλη.

Δεν αποτελεί έκπληξη, λαμβάνοντας υπόψιν ότι προσπαθούμε να κατανοήσουμε την ίδια πραγματικότητα, ότι οι δοκιμές/προσπάθειές μας να καθορίσουμε την τρέχουσα περίοδο δεν είναι απαραίτητα σε πλήρη διαφωνίας με αυτά που λέει η *TC*. Για παράδειγμα, η *TC* στην ανάλυσή τους για την αλλαγή στην δεύτερη φάση της πραγματικής υπαγωγής, χρησιμοποιεί μια ιδέα από το *Κεφάλαιο* του Μαρξ,[24] του διπλού «καρουλιού» [moullinet] ή των διπλών γραναζιών[β] των κύκλων της αναπαραγωγής του κεφαλαίου και της εργατικής δύναμης που συναντιούνται στην άμεση διαδικασία της παραγωγής. Η *TC* προτείνει ότι υπάρχουν συγκεκριμένα εμπόδια στην ομαλή τομή αυτών των γραναζιών, που πρωταρχικά επιβλήθηκαν/imposed από την ταξική πάλη στην διάρκεια του προγραμματισμού, εμπόδια τα οποία η αναδιάρθρωση υπερβαίνε προκαλώντας έτσι την εκκίνηση μιας καινούριας φάσης. Η απελευθέρωση ενός από τα γρανάζια - η ελεύθερη ροή του κεφαλαίου - δουλεύει για την απελευθέρωση και του άλλου - την ομαλή αναπαραγωγή μιας εκμεταλλεύσιμης εργατικής δύναμης.[γ] Υπάρχει εδώ μια ομοιότητα με την ιδέα που έχουμε χρησιμοποιήσει για την «τομή» του χρηματιστικού και του βιομηχανικού κεφαλαίου σύμφωνα με την οποία η αυξημένη κινητικότητα και ισχύς του παγκόσμιου χρηματιστικού κεφαλαίου έχει επιτρέψει στο κεφάλαιο να διαφύγει από τα κέντρα ισχύος της εργατικής τάξης δημιουργώντας έτσι ευνοϊκότερες συνθήκες για την συσσώρευση τόσο στις καινούριες περιοχές όσο και στις παλιές.[δ]

Παρόμοια αυτό στο οποίο φτάνει η *TC*, και που αποτελεί για αυτήν την βασική ιδέα, ως το τέλος του προγραμματισμού ήταν κάτι που αγγίξαμε σε έναν βαθμό στα άρθρα μας για την υποχώρηση της σοσιαλδημοκρατίας.[25] Δεν λέμε φυσικά ότι έχουμε φτάσει στις ίδιες ιδέες με την *TC* ούτε ότι έχουμε μια σαφή εναλλακτική στα στάδιά της. Σχετικά με την σοσιαλδημοκρατία και την μοίρα του εργατικού κινήματος για την *TC*, αντίθετα με την πρώτη μας απόπειρα να προσεγγίσουμε σε μια θέση, δεν υπάρχει καμμιά αμφιβολία (δεν υπάρχει κανένα ερωτηματικό): ο προγραμματισμός δεν έχει μέλλον, αποτελεί αναπόδραστα παρελθόν. Συνεπώς η *TC* έχει περισσότερη εμπιστοσύνη και αποφασιστικότητα στον χαρακτηρισμό της για την περίοδο, κάτι που σημαίνει ότι ακόμα κι αν κάνει λάθος μας έχει σίγουρα δώσει κάτι για να δουλέψουμε.

Ένα άλλο θετικό γνώρισμα των σταδίων της *TC* είναι ο τρόπος με τον οποίο φαίνεται να

[α] Δες «*Η θεωρία της Παρακμής...*», Μέρος II.

[β] Το περίφημο «μαγγανοπήγαδο» της παραγωγής!

[γ] Πώς θα πρέπει να καταλάβουμε τότε το ξέσπασμα της κρίσης της αναδιάρθρωσης αν όλα έβαιναν καλώς; Πού μπλόκαραν τα γρανάζια.

[δ] Η αναλογία των «γραναζιών» κεφαλαίου-εργασίας με τα γρανάζια χρηματιστικού-βιομηχανικού κεφαλαίου μοιάζει μάλλον «μερική».

αντιπαρέρχεται/υπερβαίνει την αντινομία των προσεγγίσεων των αυτόνομου και του αντικειμενιστικού μαρξισμού στην κρίση. Αντί είτε να δίνει προτεραιότητα στην δραστηριότητα της τάξης σαν αιτίας της κρίσης της καπιταλιστικής συσσώρευσης είτε να βλέπει την κρίση της καπιταλιστικής συσσώρευσης σαν την αιτία της πάλης της εργατικής τάξης, η *TC* μοιάζει να βλέπει την καπιταλιστική ανάπτυξη σαν την ίδια την ανάπτυξη της σχέσης εκμετάλλευσης. Βλέπουμε έτσι την *TC* να ενσωματώνει ένα δυναμικό ρόλο της πάλης των εργατών στην ανάπτυξη του τρόπου παραγωγής και των κρίσεών της, χωρίς να «κολλά» στον διαχωρισμό της τάξης ως ενός ξεχωριστού υποκειμένου από το κεφάλαιο, όπως συμβαίνει στην θεωρία για την κρίση της αυτονομίας που έχει βάση την ταξική πάλη.[26]

Μπορούμε λοιπόν να δούμε αρετές στην περιοδολόγηση της *TC*, που έχει κάνει πραγματική πρόοδο στο να δείξει ότι πραγματικά εξηγεί την περίοδο μάλλον παρά απλώς να την περιγράφει. Όμως, παρόλο που η *TC* έχει αποσαφηνίσει την εικόνα της δεν έχει απαντήσει σε όλες τις αμφιβολίες μας. Αν και αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα να εξετάσουν το ζήτημα με έναν πιο εμπειρικό τρόπο, η ανάλυσή τους παραμένει αρκετά αφηρημένη και για να πειστούμε θα θέλαμε τόσο μια πιο εμπειρική αντιμετώπιση όσο και να καταλάβουμε καλλίτερα τις διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στο σχήμα τους - που για μας παραμένει ακόμα κάπως αφηρημένο - και στην πιο εμπερική, συγκεκριμένη ιστορία. Μέρος του προβλήματός μας είναι ένας συγκεκριμένος σκεπτικισμός σχετικά με την αναπόφευκτη σχηματοποίηση μιας τέτοιας προσέγγισης σταδίων - στην οποία οι συγκεκριμένες εξελίξεις υποτίθεται ότι εξηγούνται από την αναφορά τους στο στάδιο του καπιταλισμού στο οποίο υπάγονται. Λαμβάνοντας υπόψιν ότι όλο αυτό ξεκίνησε σαν μια ανταλλαγή απόψεων εν μέρει γύρω από την θεωρία της παρακμής, υπάρχει η περίεργη τυπική ομοιότητα ανάμεσα στο ότι όπως ακριβώς στην θεωρία της παρακμής αυτό το στάδιο υποτίθεται ότι θα εξάλειφε την πιθανότητα οποιουδήποτε ρεφορμισμού, έτσι και η δεύτερη φάση της πραγματικής υπαγωγής της *TC* υποτίθεται ότι εξαλείφει οποιαδήποτε συμπερίληψη της τάξης μέσα στην καπιταλιστική αναπαραγωγή και *να κάνει την επανάσταση, με την πραγματική της έννοια ως* κομμουνιστικοποίησης*, την αναγκαία αποκορύφωση αυτού του κύκλου αγώνων*.[α]

Όμως μπορούμε να συμφωνήσουμε μαζί τους όταν λένε ότι αν, χάριν επιχειρήματος, επρόκειτο να αποδεχτούν τις ενστάσεις μας, αυτό που είναι ουσιώδε και αυτό που πρέπει να συζητηθεί είναι το ίδιο το περιεχόμενο αυτού που λένε ότι «έχει αναδιαρθρωθεί στην σχέση της εκμετάλλευσης». Με άλλα λόγια, ότι ακόμα και αν τα στάδια της *TC* είναι λανθασμένα, θέτουν ευθέως και στην ρίζα του το ζήτημα της εξέλιξης της κρίσης και της αναδιάρθρωσης που ξεκίνησε την δεκαετία του 1970.[27]

Τέταρτο Σημείο

Το τελευταίο σημείο της *TC* αφορά την θέση της έννοιας της αλλοτρίωσης στον Μαρξ, σημείο στο οποίο αφιερώσαμε μεγάλη έκταση στην απάντησή μας στην *TC* και το οποίο τώρα μπορούν να λάβουν σοβαρά υπόψιν τους για μια απάντηση. Όπως λέει αστειευόμενη

[α] Εξαιρετικά διεισδυτική και «προφητική» παρατήρηση! Γιατί εδώ μοιάζει να είναι το σημείο ακριβώς

η *TC*, μοιάζουμε εδώ να είμαστε σε έναν ανταγωνισμό στα πεδία της μαρξολογίας και της σχολαστικότητας/σχολαστικολογίας, αλλά κλείνουν προτείνοντας αυτό που πιθανόν διακυβεύεται πραγματικά πίσω από το «μαρξολογικό» επιχείρημα: «ας μπούμε στο ψητό».

Αυτό είναι για την *TC* το ότι η προβληματική σχετικά με την αλλοτρίωση είναι οπωσδήποτε μια προβληματική για την επαναστατική φύση του προλεταριάτου. Ισχυρίζονται ότι παρά την απόσταση που το *Aufheben* έχει καταφέρει κάποιες φορές να διατηρήσει από τις εμφανώς πιο ιδεολογικές προσεγγίσεις της πλειοψηφίας της υπεραριστεράς, τελικά δεν έχουμε ξεφύγει πλήρως από την προβληματική της [της υπεραριστεράς]. Αυτό συμβαίνει γιατί «διατηρούμε μιαν αφηρημένη θεώρηση της αυτονομίας και της αυτοοργάνωσης (του αληθινού είναι του προλεταριάτου)» και αυτό εκφράζεται στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουμε σύγχρονους αγώνες όπως το Κίνημα της Άμεσης Δράσης. Η *TC* ισχυρίζεται ότι η αναλύσεις μας, παρά μιαν αξιέπαινη ορθότητα/συγκεριμενοποίηση/concreteness, ξεπέφτουν σε μια εξωτερική κρίση των «υπέρ» και των «κατά» αυτών των κινημάτων αντί να θέτουν «τα ερωτήματα του «γιατί» αυτών των κινημάτων, της «ύπαρξής» τους, του τι συνεισφέρουν θεωρητικά, της ύπαρξής τους ως καθοριστικής μιας περιόδου».[α] Φυσικά αυτό που λέει η *TC* είναι ουσιαστικά ότι δεν καταλαβαίνουμε αυτούς τους αγώνες με τον τρόπο που αυτοί τοθς καταλαβαίνουν. Δεν μπορούμε όμως να παραβλέψουμε/απορρίψουμε το επιχείρημά τους γιατί η *TC* εντοπίζει μια αδυναμία της προσέγγισής μας της οποίας έχουμε κι εμείς οι ίδιοι επίγνωση (αυτό που διακυβεύεται με έναν τρόπο είναι πώς μπορεί κανείς να είναι ανοιχτός στο πραγματικό κίνημα που βρίσκεται μπροστά στα μάτιά του.)

Σίγουρα δεν είμαστε πάντα ικανοποιημένοι με αυτό που καταφέρνουμε να πούμε σχετικά με τους τρέχοντες αγώνες είτε πρόκειται για αυτούς που η *TC* αποκαλεί ως «κίνημα άμεσης δράσης» είτε για πιο παραδοσιακούς κοινωνικούς/ταξικούς αγώνες. Το γεγονός ότι γενικά καταφέρνουμε να παράγουμε κάτι καλλίτερο από αυτό που διαβάζουμε αλλού, δεν λέει στην πραγματικότητα και πολλά. Οι περισσότερες πολιτικές εκδόσεις, τουλάχιστον αυτές που συναντούμε στα Αγγλικά, κυρίως απλά φιλτράρουν αυτό που διαβάζουν στα αστικά μέσα ενημέρωσης μέσα από την δική τους ιδεολογία ή στην καλλίτερη περίπτωση θα συλλέξουν αξιόλογη πληροφορία ή θα περιγράψουν πράγματα των οποίων έχουν εμπειρία, εξακολουθώντας όμως να τα ερμηνεύουν με όρους των ήδη καθιερωμένων κατηγοριών τους. Η ιδέα της ανάπτυξης νέων κατηγοριών ή του μετασχηματισμού των ήδη υπαρχόντων από την ίδια την εμπειρία της ταξικής πάλης είναι αρκετά ξένη σε αυτούς για τους οποίους οι απαντήσεις είναι ήδη γνωστές.

Κάτι που έχουμε ακούσει ότι αποδίδεται στην *TC* είναι η κριτική [της] για τους υπεραριστεριστές ή άλλους επαναστάτες που πάνε στους αγώνες με μια λίστα ελέγχου: πχ. υπήρξε μια εκπεφρασμένη ρήξη με τα συνδικάτα, συγκρότησαν μια απεργιακή συνέλευση, απο-πειράθηκαν να υπερβούν τον σεχταρισμό προσπαθώντας να διαχύσουν την δράση τους και καθιστώντας τον αγώνα τους ανοιχτό σε άλλους, υπήρξε μια ρήξη με την αστική νο-

πάνω στο οποίο εστιάζεται η σημερινή αμηχανία της *TC* σχετικά με την εξέλιξη του κύκλου αγώνων που μοιάζει κάθε άλλο παρά να οδηγεί στην προοπτική της κομμουνιστικοποίησης! Η έμφαση δική μας

[α] Στην ελληνική μετάφραση.

μιμότητα, συγκρότησαν εργατικά συμβούλια κ.λπ. Οι αγώνες βαθμολογούνται με βάση αυτή την λίστα ελέγχου σύμφωνα με έναν πρότυπο που έχει καθοριστεί από προηγούμενες επαναστατικές εξεγέρσεις των οποίων οι επαναστάτες είναι η ανάμνηση. Μπορούμε να αναγνωρίσουμε αυτή την αποστειρωμένη προσέγγιση και ελπίζουμε ότι την αποφεύγουμε οι ίδιοι. Προσπαθούμε να μην «χωρέσουμε» απλά τους αγώνες σε προϋπάρχουσες κατηγορίες ή να τους ασκούμε κριτική ιδεολογικά ή ηθικά για το ότι δεν στέκονται στο ύψος σε ένα προκαθιερωμένο σύνολο αρχών σχετικά με το τι συνιστά την κανονική επαναστατική πάλη. Προσπαθούμε να αποφεύγουμε στερεότυπα συμπεράσματα, να είμαστε ανοιχτοί σε καινούρια γνωρίσματα και στις αντιφάσεις σε εξέλιξη (όταν όμως έχουμε μια αντίληψη για τον κομμουνισμό που δεν την μοιράζονται οι περισσότεροι που παίρνουν μέρος στους αγώνες που κι εμείς συμμετέχουμε ή γράφουμε σχετικά, είναι δύσκολο αυτό να μην βγαίνει, μερικές φορές, σαν ένα εξωτερικό ζύγισμα των «υπέρ» και των «κατά» αυτών των αγώνων). Εν πάσει περιπτώσει ξέρουμε όλοι πολύ καλά ότι δεν καταλήγουμε πάντα με κάτι τόσο δηκτικό/αιχμηρό.[28] Η *TC* υπονοεί ότι μπορούμε να κάνουμε καλλίτερα και αυτό το αναγνωρίζουμε.

Αν η *TC* το επιτυγχάνει αυτό θα πρέπει να ελεγχθεί συγκρίνοντας τον τρόπο με τον οποίον αυτοί και εμείς αντιμετωπίζουμε τους ίδιους συγκεκριμένους αγώνες. Θα ήταν ενδιαφέρον, για παράδειγμα, να διαβάσουμε την πιο επεξεργασμένη κριτική τους στην ανάλυσή μας για το αντι-καπιταλιστικό κίνημα, που εμφανίζεται σαν μέρος της δικής τους ανάλυσης στο «Μετά την Γένοβα («*Apres Génes*») στο *Théorie Communiste* αρ. **18**. Έτσι όσο περισσότερα κείμενα της *TC* μεταφράζονται, όπως φανταζόμαστε θα συμβεί, τόσο πιο ξεκάθαρη θα γίνεται η κατάσταση.

Θα πειστούμε από τις κατηγορίες τους - από την ανάλυσή τους για τον ριζοσπαστικό δημοκρατισμό και το Κίνημα Άμεσης Δράσης καθώς και κάποιες συγκεκριμένες καταστάσεις όπως η Μέση Ανατολή ή θα βρούμε ότι και η *TC*, όπως και κάποιες από τις προσεγγίσεις που κριτικάρει, αναγκάζει συγκεκριμένους αγώνες να χωρέσουν σε ήδη καθιερωμένες κατηγορίες. Όμως, ακόμα και αν υπάρχουν στοιχεία αυτής της δεύτερης περίπτωσης, φαίνεται ότι η επεξεργασία αυτών των κατηγοριών έχει γίνει μέσα από μια γνήσια συμμετοχή σε αυτό που συμβαίνει τα τελευταία τριάντα χρόνια.

Αλλά αφού αποδεχτούμε ότι αυτή η *ad hominem* αποκήρυξη στο τέλος του τέταρτου σημείου της *TC* έχει κατά κάποιον τρόπο «βρει» στόχο, έχουμε όντως πρόβλημα με την ανάπτυξη του σχεδίου που έχει προηγηθεί. Δεν είμαστε πεπεισμένοι ότι η αδυναμία κάποιων από τις αναλύσεις μας είναι αποτέλεσμα της προβληματικής της αλλοτρίωσης που με τη σειρά της συνδέεται με την προβληματική της επαναστατικής φύσης του προλεταριάτου. Όντας τώρα αντιμέτωποι με την κριτική της *TC* θα αποδεχτούμε ότι το προλεταριάτο δεν έχει μια επαναστατική ουσία καθαυτό και ότι είναι επαναστατικό μόνο ως μέρος της ανάπτυξης της αντίφασης κεφαλαίου-εργασίας.[29] Θα λέγαμε όμως απλά ότι η αντιφατική κοινωνική σχέση είναι αυτή της αλλοτρίωσης.

Αν κοιτάξει κανείς το κύριο επιχείρημα της *TC* θα πρέπει να παραδεχτεί ότι είναι συνεκτικό και καλώς δομημένο. Προς το παρόν δεν θα τους απαντήσουμε στο επίπεδο αυτό στο οποίο

συμφωνούμε ότι έχουν διαχωρίσει την θέση τους. Επιτρέψτε μας απλά να παρατηρήσουμε ότι πέφτει ένα τεράστιο βάρος στον ισχυρισμό ότι υπάρχει μια αλλαγή στην προβληματική του Μαρξ από έναν ανθρωπισμό με κέντρο τον άνθρωπο και την αλλοτρίωσή του σε ένα αντι-ανθρωπισμό που εστιάζεται στις κοινωνικές σχέσεις. Για μας αυτή η προβληματική πάνω στις προβληματικές είναι προβληματική (sic). Μας δίνει την εντύπωση, όπως και κάποιες άλλες πτυχές της *TC* ως υπερβολικά σχηματική. Φυσικά και υπάρχουν χάσματα στον Μαρξ, υπάρχει όμως και συνέχεια και ασυνέχεια μεταξύ των γραπτών του εκατέρωθεν αυτών των χασμάτων.[30] Δεχόμαστε ότι σημαντικό μέρος της κατανόησης της αλλοτρίωσης συναντά προβλήματα. Θα μπορούσαμε όμως να ισχυριστούμε ότι η ορθή κατανόηση της αλλοτρίωσης θα οδηγούσε στην σύλληψή της ως θεμελιώδους στοιχείου της μετέπειτα κριτικής της πολιτικής οικονομίας. Φυσικά η *TC* επιχειρηματολογεί ότι πέφτουμε σε προβλήματα, για παράδειγμα με την, εμπνευσμένη από τον Bloch, ιδέα μας της ανθρωπότητας που δεν έχει ακόμα πραγματωθεί [of the humanity that is not yet]. Προς το παρόν ας σταματήσουμε σε αυτό το σημείο.

Σημειώσεις

[1] Richard Gunn, «*Μαρξισμός και φιλοσοφία*» στο *Κεφάλαιο και Τάξη*, αρ. 37, 1989, σελ. 105.

[2] Διαθέσιμο στον ιστότοπο του *Aufheben*: http://us.geocities.com/aufheben2/arthur.html.[α]

[3] Χέγκελ, «*Πρόλογος στην Φαινομενολογία του Πνεύματος*».

[4] Αν και η *TC* είναι αρκετά αντι-Χεγκελιανοί, αυτά είναι ακριβώς τα σημεία που ο Χέγκελ πίστευε ότι έκαναν τα γραπτά του απαραίτητα δύσκολα.

[5] Διαθέσιμο στο: *http://troploino.free.fr/biblio/lovlabuk*.

[6] Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα από την διαρκή δημοτικότητα των κειμένων που έχουν εκδοθεί στα Αγγλικά με τον τίτλο: «*Έκλειψη και Επανεμφάνιση του Κομμουνιστικού Κινήματος*», που συνίσταται σε μια συλλογή αναθεωρημένων εκδοχών κειμένων που αρχικά είχαν εμφανιστεί στο περιοδικό *Mouvement Communiste* (1969-1973) (το οποίο είναι διαφορετικό από το ομώνυμο περιοδικό που εκδίδεται σήμερα).

[7] Η *TC* έχει πρόσφατα συλλέξει τα κείμενα «*Rupture dans la théorie de la Révolution*» (*Ρήξη στην θεωρία της Επανάστασης*») 1965-1975 με μια εισαγωγή στην οποία εμφανίζονται ως η συνέχεια.

[8] Σχολιάζουμε το πώς χαρακτηρίζει η *TC* την άλλη τάση της σύγχρονης υπεραριστεράς στην σημείωση 25 στην σελ. 44 του *Aufheben* 12.[β]

[9] Κανείς σκέφτεται για παράδειγμα τις γραμμές του συνεργάτη του, François Martin: «Η δραστηριότητα της εργατικής τάξης δεν απορρέει από εμπειρίες και δεν έχει άλλη «μνήμη» από τις γενικές συνθήκες του

[α] Στμ: Και μεταφρασμένο στα ελληνικά στην παρούσα συλλογή.
[β] Στην ελληνική έκδοση...

κεφαλαίου που την αναγκάζουν να ενεργεί σύμφωνα με τη φύση της. Δεν μελετά τις εμπειρίες της· η αποτυχία ενός κινήματος είναι η ίδια μια επαρκής επίδειξη των περιορισμών του». Από το «*Η ταξική πάλη και οι πιο χαρακτηριστικές πτυχές της στα πρόσφατα χρόνια*», στο «*Έκλειψη...*», σελ. 53.

[10] *Aufheben* νο 12, σελ. 40.

[11] Κάποιος μπορεί να πει ότι αυτός ο ισχυρισμός της *TC* είναι ανατρεπτικός και σκανδαλώδης μόνο για όσους έχουν αυτοπροσδιοριστεί με βάση την διάκριση και την ταυτότητα που τους δίνει ως πρωταθλητές της καλής πλευράς της δραστηριότητας των εργατών - αυτόνομης και αυτοοργανωμένης - απέναντι στην κακή πλευρά - ενσωματωμένη και αποδεχόμενη την αντιπροσώπευση.

[12] «Η αυτοοργάνωση και η αυτονομία δεν είναι σταθερές των οποίων την επανεμφάνιση θα έπρεπε να περιμένουμε, αλλά αποτελούν μάλλον έναν κύκλο αγώνων που έχει τελειώσει· γιατί για να υπάρξει αυτοοργάνωση και αυτονομία είναι απαραίτητο να μπορείς να επιβεβαιώσεςι τον εαυτό σου σαν την παραγωγική τάξη σε αντίθεση προς το κεφάλαιο».[α]

[13] Τα οποία κατάφεραν να περιορίσουν οι πυροσβέστες.

[14] Η *Moulinas* και η *Celltax* ήταν δύο από έναν αριθμό πολύ μαχητικών αντιδράσεων από εργάτες στη Γαλλία στο κλείσιμο εργοστασίων. Για έναν απολογισμό στα Αγγλικά δείτε το «Από την *Cellatex* στην *Moulinex*: Ξέσπασμα μιας ανοιχτής κοινωνικής βίας» από τον Henri Simon στο *http://www.wildcat-www.de/en/zirkular/61/z61e_mou.htm*. Για περισσότερα ειδικά για την *Cellatex* δείτε το «Η κατάληψη του εργοστασίου χημικών της Cellatex» στο *http://www.libcom.org/history/articles/cellatex-occupation-2000/index.php* .

[15] Μπορεί κανείς να πει ότι οι αγώνες αυτοί καταδεικνύουν την θέση της *TC* καλλίτερα από άλλες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα απεργίες στις μεταφορές – πχ. οι αγώενες στον Βρετανικό υπόγειο ή στα ιταλικά λεωφορεία ή στα Βρετανικά ταχυδρομεία έχουν ίσως περισσότερα στοιχεία συνέχειας με τις απεργίες του «προγραμματισμού» - αλλά φυσικά αυτές είναι ακριβώς περιοχές στις οποίες η αναδιάρθρωση δεν έχει υπάρξει τόσο έντονη επειδή σε έναν βαθμό η παραγωγή σε αυτές δεν μπορεί να μεταφερθεί αλλού.[β]

[16] Περιοδολόγηση που προτάθηκε αρχικά, εξ όσων γνωρίζουμε, από τον Camatte και την ομάδα *Invariance*.

[17] Εναλλακτικές σύγχρονες εκείνης της περιόδου ήταν ο «μονοπωλιακός καπιταλισμός» των Baran και Sweezy, ο «κρατικο-μονοπωλιακός καπιταλισμός» του Σταλινισμού, ο «γραφειοκρατικός καπιταλισμός» του *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, ή πραγματικά η ιδέα ενός παγκόσμιου κρατικού καπιταλισμού στην εποχή της παρακμής που θα προασπίζονταν οι πιο φονταμενταλιστικές/σκληροπυρηνικές τάσεις της υπεραριστεράς. Όλες αυτές οι εναλλακτικές έδιναν έμφαση σε μια απομάκρυνση από τις αρχές της κριτικής του Μαρξ- συνήθως τονίζοντας τον ρόλο του κράτους. Αντίθετα, η πραγματική υπαγωγή προτείνει την υποταγή του κράτους στο κεφάλαιο εκφραζόμενη μερικές φορές και με τη θέση ότι η κοινωνία δεν είναι πλέον αστική όσο καπιταλιστική (αρκετοί από τους εναλλακτικούς τρόπους περιοδολόγησης προτείνουν κάποιο είδος ιδιάζουσας ανάπτυξης του καπιταλισμού ενώ στην ιδέα της πραγματικής υπαγωγής η κοινωνία αναγνωρίζεται ως όχι λιγότερο αλλά πιο θεμελιακά καπιταλιστική από τον «κλασσικό καπιταλισμό» του 19ου αιώνα.[γ]).

[18] Όπως το θέτει η *TC* υπήρξε μια συνολική ήττα - «*μια ήττα της «εργατικής ταυτότητας», των κομμουνιστικών κομμάτων, του συνδικαλισμού, της αυτοδιαχείρησης, της αυτοοργάνωσης, της άρνησης της εργασίας. Είναι ένας ολόκληρος κύκλος αγώνων που έχει ηττηθεί, από κάθε άποψη· η αναδιάρθρωση είναι ουσιαστικά*

[α] να δωθεί η αναφορά στο κείμενο της *TC*
[β] Πολύ σημαντικό για διαφοροποιήσεις της αναδιάρθρωσης ειδικά στον τομέα των υπηρεσιών.
[γ] Εξαιρετικά διαφωτιστική σημείωση!

αντεπανάσταση, μια αντεπανάσταση που δεν μπορεί να μετρηθεί με τον αριθμό των νεκρών».

[19] Είναι η αναφορά της *TC* σε ένα δεύτερο στάδιο της πραγματικής υπαγωγής μια εξήγηση αυτών των εμπειρικών αλλαγών σε ένα βαθύτερο επίπεδο ή θα μπορούσε κανείς να μιλήσει απλά για το στάδιο 1890-1975 και το στάδιο μετά το 1975 - χωρίς απώλεια δύναμης [της εξήγησης]; (Κάνουν απλά όπως ο Καντ,[α] τραβώντας ένα στάδιο από την «τσάντα» τους των σταδίων, υπονοώντας ότι θα μπορούσαν να τραβήξουν και ένα άλλο αν και όταν είναι αυτό απαραίτητο;)

[20] Η *TC* λέει: «Δεν μπορούμε να συγχωνεύσουμε ή να βάλουμε στο ίδιο επίπεδο την απόλυτη υπεραξία και την τυπική υπαγωγή, ή την σχετική υπεραξία και την πραγματική υπαγωγή. Με άλλα λόγια δεν μπορούμε να συγχέουμε τον εννοιολογικό καθορισμό του κεφαλαίου και μια ιστορική διαμόρφωση», δηλαδή βλέπουν την απόλυτη υπεραξία και την σχετική υπεραξία σαν εννοιολογικές κατηγορίες και την τυπική και πραγματική υπαγωγή σαν ιστορικές κατηγορίες· δεν πιστεύουμε ότι αυτό δικαιολογείται από τις απόψεις του Μαρξ, αλλά δεχόμαστε ότι το αν ο Μαρξ χρησιμοποιεί τις κατηγορίες αυτές με τον τρόπο που το κάνει η *TC* ή όχι, δεν αποδεικνύει καθαυτό ότι έχουν λάθος.

[21] Οι Dauvé και Nesic προκρίνουν μια τέτοια περιοδολόγηση στο κείμενο «*Whither the World*», ένα κείμενο που, αναμενόμενα, η *TC* έχει υποβάλλει σε κριτική.

[22] Για μια καλή κριτική σε αυτό δες: Ferruccio Gambino, «A Critique of the Fordism of the regulation School», στο *Common Sense*, αναδημοσιευμένο στο «*Revolutionary Writing*», εκδ. Bonefeld.

[23] Είναι αξιοσημείωτο ότι άσχετα από την βάση των σταδίων, τα περισσότερα από αυτά περιλαμβάνουν ένα στάδιο που αρχίζει γύρω στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ή λίγο πριν και τελειώνει γύρω στην δεκαετία του 1970.

[24] Δυστυχώς η αγγλική μετάφραση του *Κεφαλαίου* χάνει αυτό το επίπεδο του νοήματος που χρησιμοποιεί η *TC* για να συλλάβει την βάση μιας αλλαγής εντός της πραγματικής υπαγωγής καθώς σε αυτήν απουσιάζει η προσπάθεια να ακολουθήσει την μεταφορά που υπάρχει στο γερμανικό πρωτότυπο.

[25] «*Σοσιαλδημοκρατία: Χωρίς Μέλλον*»; στο *Aufheben* αρ. 7 (http://www.geocities.com/aufheben2/auf_7_socdem.html) και «*Επανεπιβολή της Εργασίας στην Βρετανία και την «Κοινωνική Ευρώπη»*» στο *Aufheben* αρ. 8 (http://www.geocities.com/aufheben2/auf_8_work.html).

[26] Σε ένα άλλο κείμενο γράφουν: «για να καταστήσει κανείς το προλεταριάτο το υποκείμενο που θέτει το κεφάλαιο σε κρίση σημαίνει απαραίτητα να προϋποθέτει την ύπαρξή του έξω από την σχέση [του με το κεφάλαιο] και έτσι είναι απαραίτητο να καθορίσει τους όρους της σχέσης αυτής έξω από τον τρόπο που [κεφάλαιο και προλεταριάτο] σχετίζονται. Συνεπώς το πει κανείς ότι η κρίση του κεφαλαίου περιορίζει την δράση του προλεταριάτου ή να πει ότι το προλεταριάτο θέτει το κεφάλαιο σε κρίση, μας επιστρέφει πίσω στην ίδια προβληματική. Προϋποθέτουμε τον ορισμό των όρων πριν από την συσχέτισή τους, για το προλεταριάτο σημαίνει να θέτουμε την δράση του στην κρίση του κεφαλαίου, σαν την πραγματοποίηση μιας δυνατότητας που έχει καθαυτό πριν από την κρίση, μιας και είναι αυτό που την παράγει»[β]

[27] Με άλλα λόγια θέτουν την θεμελιώδη ήττα «εργατικής ταυτότητας», των κομμουνιστικών κομμάτων, του συνδικαλισμού, της αυτοδιαχείρησης, της αυτοοργάνωσης, της άρνησης της εργασίας. Είναι ένας ολόκληρος κύκλος αγώνων που έχει ηττηθεί, από κάθε άποψη· η αναδιάρθρωση είναι ουσιαστικά αντεπανάσταση, μια

[α] Ή, θα μπορούσαμε να πούμε, όπως ο Πτολεμαίος με τους επίκυκλους!
[β] Εξαιρετικό σημείο, «μάθημα» διαλεκτικής. Να βρεθεί η αναφορά!

αντεπανάσταση που δεν μπορεί να μετρηθεί με τον αριθμό των νεκρών».

[28] Αυτό είναι απλά το καλλίτερο που μπορούμε να κάνουμε εντός των περιορισμών της παραγωγικής μας διαδικασίας, ποιος είναι διατεθιμένος να γράψει, πόσο χρόνο έχουμε με βάση τις προθεσμίες που οι ίδιοι βάζουμε για την ετήσια έκδοσή μας κ.λπ.

[29] Συνεπώς η «τάξη» είναι επαναστατική ως αυτή η σχέση και όχι ως μια ποιότητα που κληρονομείται στις συνιστώσες τάξεις.[α]

[30] Όπως ακριβώς υπάρχει συνέχεια και ασυνέχεια στην ταξική πάλη πριν και μετά την δεκαετία του 1970.

[α] Σημαντικό σημείο επίσης για την διαλεκτική της σχέσης κεφάλαιο-εργασία, και μάλλον θα συμφωνήσουμε με το *Aufheben*. Η επαναστατικότητα είναι στη σχέση, *παράγεται από την αντίφαση, ως ποιότητα της ολότητας της σχέσης* (*και της σχέσης ως ολότητας*!), *όχι ως ιδιότητα που μπορεί να αποδωθεί στα συστατικά της*, εν προκειμένω στο προλεταριάτο. Τα διδάγματα της κβαντομηχανικής συμπληρωματικότητας είναι εδώ εξαιρετικά συναφή.. Δυϊκά βέβαια έτσι θα πρέπει να καταλάβουμε και την *αντεπαναστατικότητα* του κεφαλαίου.